

ธรรมะคือเรือของธรรมชาตรี

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

คำบรรยายประจำวันเสาร์

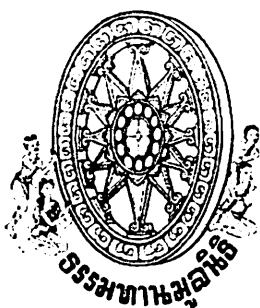
ที่ศาลารูปเรือ & ที่ลานหินโค้ง ณ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา

ภาคอาสาฬหบูชา

ระหว่างวันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๓-วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๓

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”

เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๔ ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย

หมายเลข ๓๗.ง บนพื้นแถบสีน้ำเงิน จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธศักราช ๒๕๕๑

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย.]

ธรรมนูญมูลนิธิ ไชยา
จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก
พิมพ์ครั้งที่ ๒

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๔
๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม
จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

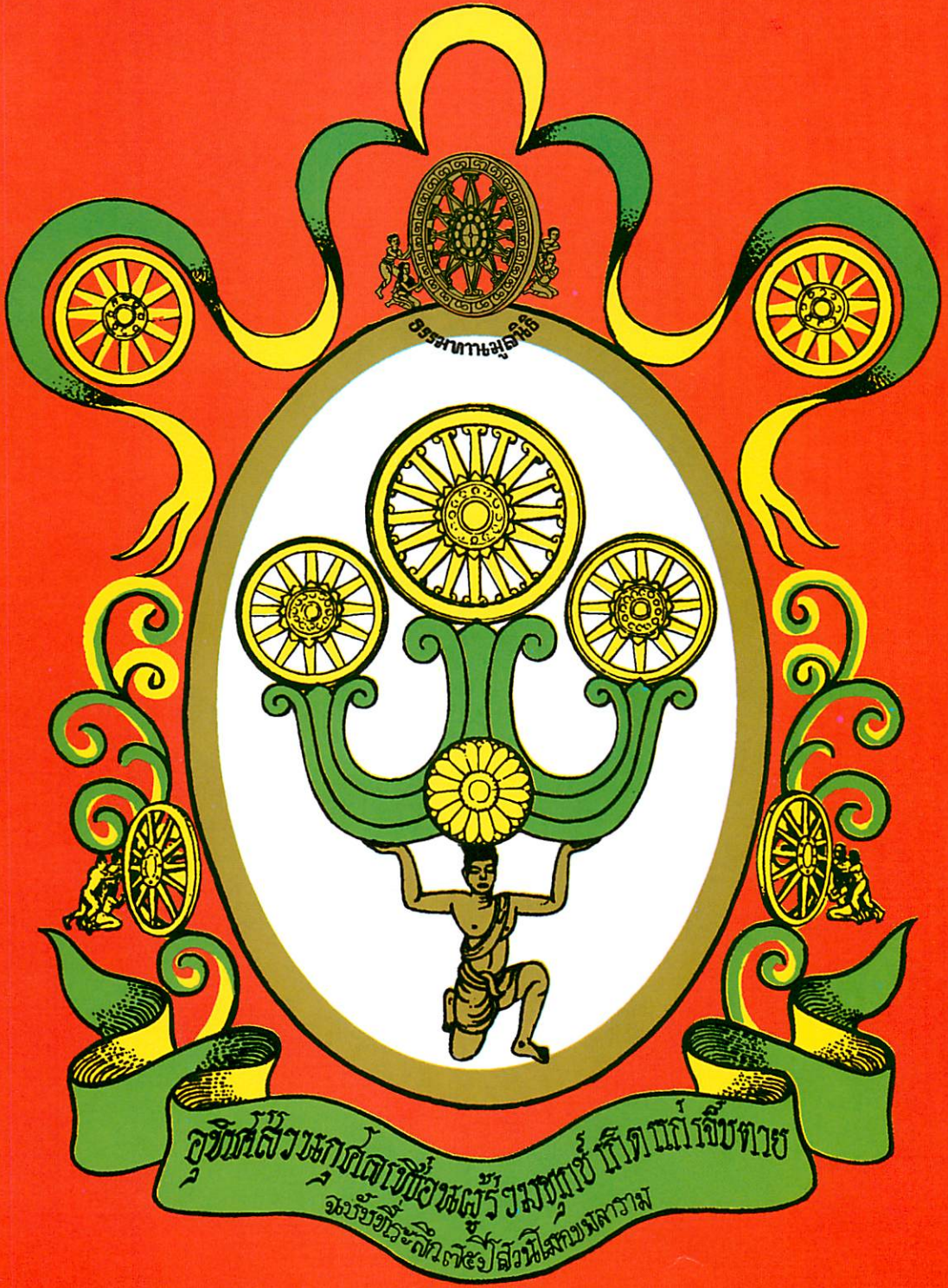

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ล่าเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงตีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของคัมภีร์พุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโมฆณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย
แม้ฉันตายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันอย่างกะฉันนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเสียใค้ให้กันฟัง
เหมือนฉันนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันอย่างกะฉันไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวินาทีสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

พระมหากษัตริย์

อุทัยศรีวิกรมภัณฑ์และบริษัท
 กรมบัญชีกลาง
 กรมสรรพากร

อนุไมททา

การที่ท่านทบทวนได้ ได้อำนาจความสำนึก
แก่การจิตพัฒนาหนังสือธรรมไมททาเล่มนี้
มาในครั้งนี้นั้น อนุไมททา ทั้งโดย
ส่วนตัว และในนามของหมู่คณะที่
ในขณะนี้เป็นที่ช่วยแก้ไข้ไข้ไข้ไข้
โลกมนุษย์ อนุไมททาโลกนี้คือ ๓๐๐๐
เล่มนี้ ๐๕๖ ๕๖.

อดีตโลก ยังไม่สามารถตั้งอยู่ในฐานะ
พหุภพสันตภาพของโลกได้ แต่กลายเป็นโลก
อันเป็นนิรันดร์โดยความดีได้ไว้โดยแก่กันและกันเสีย
มากกว่า. ถ้าหากเหลืออยู่เป็นหนึ่งเดียว
อันจะเป็นความดี หรือหนึ่งเดียวของโลก, แต่ก็เป็น
ไม่เป็นที่เข้าใจกัน อย่างเพียงพอพอ; ยังละ
ความเข้าใจกัน และประสาธน์กัน อีกมาก. กอ-
กรรมธรรมไมททา มีความมุ่งหมาย
แก้ปัญหานี้.

ทุกศาสนา ล้วนแต่มีธรรมะเป็นแก่นใจ
ที่สามรถนำเอาใจได้ ก็เลยได้เป็นโลก
โลกนี้. การแก้ไข้โลก มี ศาสนา เป็น
อันเป็นอันเป็นอันเป็นอันเป็นอันเป็น
อันเป็นอันเป็นอันเป็นอันเป็นอันเป็น
อันเป็นอันเป็นอันเป็นอันเป็นอันเป็น

ลัทธิ = รวบรวมสิ่งกัน ซ่อยโลกได้. กิจกรรมธรรมในธรรม
กัณฐ์ ตำหนักใหม่ เพื่อลัทธิการประสพดี ถึงทุกท่าหนึ่ง

ลัทธิที่ลัทธิธรรมะ ตั้งชื่อสิ่งเกิดเป็นใหม่
ของมนุษย์ กิณฐ์ เขาเกิดลัทธิกันได้แต่เพียง "ธรรมะ"
แต่ "ใหม่" ธรรมะ, ยังใหม่มีธรรมะใช้ 4 ในธรรม แก่
ปณิธานนั้นๆ ของเพียงของพอ. เขาใหม่ยังด้วยตัวเอง ใช้
มีธรรมะ = อย่างที่เขาได้ไว้ใหม่, เขา ยังใหม่ละตาย ใน
ธรรมที่เขาใหม่มีธรรมะ, เขา ยังใหม่แล้วอันตนขายสิ่งเกิด
สิ่งโลกาธรรมที่เขาใหม่มีธรรมะ; ธรรมสอนและ = ธรรมเรียน
ธรรมะ ยังเป็นสิ่งที่ใหม่มีผล ใหม่คุ้มกัน. กิจกรรม ธรรม-
ในธรรม ลัทธิยังใช้ 4 ในทุกธรรมะ = คำ ใช้ มี ธรรมะ ซึ่ง
กว่าสิ่งละเพียงแต่ใช้ ธรรมะ แทนหนึ่ง.

การฝึกธรรมะ = วิชชาธรรมกาย แห่งโลกยุคปัจจุ-
สมัย นั้น นอกจากไม่สอนธรรมะ, มักสอนแต่ธรรม-
ลัทธิ กับวิชาอื่นแล้ว ยังสอนไปในทาง ไม่ให้มีกัม
ตัวเอง ด้วย ใดก็ตามที่สอนว่าเป็นธรรมะก็สอนธรรมะและ
สอนหลักวิชาอื่นๆ; ผลโลกยุคปัจจุสมัย ลัทธิอยู่ 4 ใน
ฐานะ ที่ยาก ทั้งมีธรรมะ มากยิ่งขึ้นทุกที เพราะผล
มีธรรมะในธรรม แห่งธรรมที่สอนตัวเอง อันเป็นวิชาฝึก ต่อ
ธรรมะ. คนใหม่ยุคปัจจุสมัย บุคคลตามลัทธิอย่าง
๓ - ๔ - ๕ - ๖ - ๗ - ๘ - ๙ - ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ - ๑๓ - ๑๔ - ๑๕ - ๑๖ - ๑๗ - ๑๘ - ๑๙ - ๒๐
เจ้า, ทั้งคนแก่และเด็ก, ทั้งศิษย์และอาจารย์,

มีกลาหมื่นทรงกัน ๔ หมื่นองค์; ตั้งเป็นทวารบาล ที่
 ใต้วงจร=ภาคตั้งทั้ง ๔ ให้หันไปมุงจรธรรมะ แทนทวาร
 มุข ๑๗๓๓ นะ หันไว้เพื่อ ทวารมณีนี! เขตแห่งกามา-
ภคธรรมา กำจัดดุรของโลก, โลกจึงอึดแอ่ออยู่ด้วย
 เหลือเขตแห่งทวารมณีนี และวิธีกรรมวิธีใดก็ตาม
 ธรรม ๑๗๓๓ ปรวิศวัตตาทศนทีไม่มีเคยมีมาก่อน;
 กิจกรรม ธรรมนิเมษาน์ ๑๖๓๓ อยู่ในหลักฐาน: เน้น
กำจัดดุรกษัตริย์ หรือ กำจัดกษัตริย์ ดุรชัฏ กอด เจมิ
 โสภณเดียง, แต่พอเรา ก็ยังทอดทิ้งการ ๑๖๓๓
 มีมิติ อยู่หนึ่ง โขง.

ตั้งให้ดูกลามร้อมมณีนี แทนกิจกรรมที่ มากน้อย
 เพียงไว้ ก็ยังมตังอยู่ในฐานะ เย็นผู้มีพระคุณ
 แทนทวารบาล ๑๗๓๓ อยู่ในหลักฐาน อยู่หนึ่ง โขง. ๑๖๓๓
 ๑๖๓๓ ดูกลามร้อมมณีนี อนุนิเมษาน์ และ อันนอยพร
 แทน ๑๖๓๓ ของบรรดาผู้มตังเห็นประโยชน์ของคน
 แห่งกิจกรรม ธรรมนิเมษาน์ นี้ ดูกลัวหน้าหน้า.

๑๖๓๓ ทำนผู้เป็นทวารบาล มีมตังปวงญาติ
 ๑๖๓๓ ๑๖๓๓ แห่ง กิจกรรมธรรมทานนี ๑๖๓๓
 ทั้งในกมลอันเป็นมีจิตอัน และสัมปราชัย; ประสพสันตสุข
 ๑๖๓๓ ๑๖๓๓ อยู่ทุก ศาสนาทุกศาสนา ๑๖๓๓ ๑๖๓๓

โสภณผลกรรม ๑๖๓๓ ผู้ทวาร ๑๖๓๓

คำปรารภ

[ในการพิมพ์ครั้งที่ ๒]

หนังสือ ชุด ธรรมเนียม ของท่านพุทธทาส ที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ มีจำนวน ๗๗ เรื่องแล้ว; แต่บางเรื่องก็ขาดการพิมพ์ไปนานแล้ว จึงทำให้มีเผยแพร่อยู่ไม่ครบทั้งชุด ซึ่งมีสหายธรรมหลายท่านได้สอบถามมายังธรรมทานมูลนิธิขอให้ช่วยพิมพ์ซ้ำอยู่เรื่อยๆ. เนื่องในโอกาสฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส ๒๔๔๕ - ๒๕๔๕ ทางธรรมทานมูลนิธิจึงเห็นสมควรให้มีการจัดพิมพ์เล่มที่ขาดการพิมพ์ไปแล้วขึ้นมาใหม่ให้ครบทั้งชุด โดยจะได้ทยอยจัดพิมพ์ขึ้นมาตามลำดับให้มีครบสมบูรณ์ทุกเล่มต่อไป.

สำหรับหนังสือธรรมเนียม เล่ม ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ นี้ เป็นการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๒ ของเรื่องนี้ ด้วยดอกผลทุน “ธรรมทานปริวรรตน์” จำนวนพิมพ์ ๑,๐๐๐ เล่ม.

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้พยายามรักษาต้นฉบับเดิมไว้ให้มากที่สุด เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นฉบับเดิมและความสะดวกรวดเร็วในการจัดพิมพ์ด้วย; ถึงอย่างไรคุณภาพของหนังสือก็ยังเป็นเรื่องสำคัญอยู่ ดังจะเห็นได้จากที่มีการปรับปรุงคุณภาพของกระดาษและความชัดเจนของตัวอักษรให้ดีขึ้น.

ธรรมะที่ยังเป็นเพียงถ้อยคำอยู่ในหนังสือนั้น ยังช่วยใครไม่ได้, เมื่อใดถ้อยคำนั้น มีคนเอาไปคิด ไตร่ตรอง เห็นด้วย แล้วพากันปฏิบัติตาม เมื่อนั้นธรรมะเหล่านั้น จะกลายรูปจากที่เป็นเพียงคำพูด มาเป็นองค์ธรรมที่สามารถคุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้รอดพ้นจากทุกข์ได้. จึงหวังอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะให้ประโยชน์เป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติธรรม แก่ผู้สนใจได้อีกเล่มหนึ่ง.

ธรรมทานมูลนิธิ

คำนำ

[เมื่อพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๔๖.]

ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ สมัยดำรงชีวิตอยู่ทางร่างกาย ท่านได้บรรยายธรรม ประจำวันเสาร์ ทั้ง ๓ ภาคของปีเป็นประจำ คือภาคมาฆบูชา บรรยาย ๓ เดือนแรกของปี, ภาควิสาขบูชา บรรยาย ๓ เดือนถัดมา, ใน ๓ เดือนต่อมาอีก บรรยายภาคอาสาฬหบูชา.

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ภาคอาสาฬหบูชา ท่านได้บรรยายเรื่องธรรมชาติในภาษาธรรม หรือธรรมชาติตามแนวธรรมะในพุทธศาสนา, ไว้อย่างละเอียดถึง ๑๒ ครั้งบรรยาย, ได้มีการนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กๆ ในแต่ละครั้งบรรยาย ตามโอกาสก่อนหน้านั้น; ในคราวนี้ได้นำมาจัดพิมพ์รวมครบทั้ง ๑๒ ครั้งในเล่มเดียวกัน ทำเป็นหนังสือธรรมโฆษณ ของพุทธทาส ใช้ชื่อว่า “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” ตามชื่อเรื่องบรรยายของท่าน, เป็นอันดับพิมพ์ออกเล่มที่ ๗๒ จัดเข้าสู่ชุดธรรมโฆษณ หมวดที่ ๔ ชุมนุมธรรมบรรยาย หมายเลขประจำเล่ม ๓๗.ง บนพื้นแถบสีน้ำเงิน.

ท่านผู้ต้องการรู้เรื่องธรรมชาติตามคำสอนพุทธศาสนา ควรมีหนังสือเล่มนี้ เพราะ นำธรรมชาติตามแนวพุทธศาสนามากกล่าวไว้สมบูรณ์ ซึ่งองค์บรรยายชี้แจงไว้มาก หลายแง่มุมถึง ๔๐๐ หน้า เพื่อเกิดความชัดเจนต่อ “ธรรมชาติ” และนำไปปฏิบัติเข้าถึง ตัวแท้ของธรรมชาติได้ถูกต้องและง่าย อันจะนำมาซึ่งสันติสุขทั้งส่วนตนและสังคม.

เรื่องที่เราใช้และเป็นอยู่ประจำวันอันจำเป็น ย่อมจำเป็นต้องมีต้องใช้และ ต้องกระทำอย่างซ้ๆ จึงจะได้และสำเร็จประโยชน์ เช่นการหายใจก็จำเป็นต้องหายใจ ย้ำไปมาบ่อยๆ มากจนตลอดชีวิต, อาหารก็จำเป็นต้องรับประทานทุกๆ วัน แต่ละมื้อๆ ต้องมากคำ แต่ละคำต้องเคี้ยวซ้ๆ, เป็นต้น. ในการที่จำเป็นต้องย้ำซ้ๆ เกี่ยวกับการหายใจ ก็ดี การกินอาหารก็ดี ถ้าสังเกตดูละเอียดจะเห็นว่า มีอะไร ๆ ที่น่ารู้เพิ่มขึ้นและละเอียด ขึ้นไปตามลำดับ; เมื่อยินดีพอใจสังเกตให้ละเอียด ไม่เบื่อหน่าย ก็จะได้รับประโยชน์ เพิ่มขึ้นอีกมากมาย นอกเหนือไปจากคุณค่าทางสมปรารถนและทางอาหาร. การศึกษา “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” ในเล่มนี้ก็เช่นเดียวกันนั้น องค์บรรยายจำเป็นต้องมีการย้ำ กล่าวไว้มีนัยะมากมายหลายแง่มุมให้เกิดความชัดเจน ถ้ายินดีอ่านอย่างพอใจ ไม่เบื่อหน่าย ย่อมได้รับประโยชน์เพิ่มขึ้นและละเอียดยิ่งขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละครั้งทั้ง ๑๒ ครั้งบรรยาย โดยแท้.

เมื่อท่านมีธรรมะรักธรรมะอยู่กับเนื้อกับตัว ย่อมยินดี พอใจ และชอบเมื่อได้อ่าน ได้ฟังได้เขียนเรื่องธรรมะ หรือเมื่อมีใครแสดงธรรมะ; เหมือนผู้ที่มีความสุขอิมเมมอยู่ ด้วยความสุข เมื่อมีใครมาพูดถึงความสุขให้ฟัง หรือได้อ่านได้เขียนเรื่องความสุข ย่อม ยินดีพอใจ ไม่เบื่อหน่ายรังเกียจ. ผู้ยินดีพอใจในการทำงาน สร้างเนื้อตัวให้เป็นหลักฐาน ย่อมประสบความสำเร็จนั้นได้ดีและเร็วกว่าผู้ฝืนใจไม่ยินดีทำ. ผู้ทำใจให้ยินดีชอบพอใจ อ่านฟังเขียนปฏิบัติธรรมะ ก็ย่อมเจริญรุ่งเรืองด้วยธรรมะ มีธรรมะมากขึ้น จนบรรลุธรรมะ ได้ดีและเร็ว อย่างตรงข้ามกับผู้ตรงข้าม.

ธรรมโฆษณ์เล่มนี้ พระภิกษุสมยศ สมยโส เป็นทานบดีสร้างขึ้นไว้ในพุทธศาสนา จำนวนครึ่งหนึ่งของจำนวนหนังสือที่พิมพ์ครั้งนี้ ร่วมกับธรรมทานมูลนิธิ เพื่อเป็นส่วน ร่วมอนุสรณ์ในการฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส ถวายเป็นอาจารย์บูชา และอุทิศส่วนกุศลให้ ผู้ล่วงลับในตระกูล “ประดิษฐ์พงศ์” ด้วย; ธรรมทานมูลนิธิขอสมโมทนาต่อ ธรรมทานมัยบุญกุศลของพระคุณเจ้า ที่มีส่วนช่วยกันสร้างหนังสือพระธรรมเล่มนี้ขึ้น ไว้ใน “ธรรมบรรณโลก” อีกเล่มหนึ่ง, ไว้ ณ โอกาสนี้.

ธรรมทานมูลนิธิ
หน้าสวนโมกขพลาราม, ไชยา

สารบัญ

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

	หน้า
๑. เรามีไวยาหารต่างๆ สำหรับเรียกสิ่งๆเดียว	๑
๒. การรู้จักใช้ธรรมะชาติครบทั้ง ๔ ความหมาย	๔๓
๓. ปัญหาของมนุษย์ หรือปรีศนาของธรรมชาติ	๗๕
๔. พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ	๑๐๑
๕. สัมมาทิฎฐิต่อธรรมชาติ คือทางรอดของคนเรา	๑๔๕
๖. รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา	๑๘๑
๗. พุทธศาสนา คือศาสนาแห่งธรรมชาติ	๒๐๑
๘. เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง....	๒๓๕
๙. การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๒๖๓
๑๐. มัชฌิมาปฏิปทา คือทางรอดตามกฎหมายของธรรมชาติ	๒๙๕
๑๑. ต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก	๓๓๑
๑๒. เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ	๓๖๑

[โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป.]

สารบัญ

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

๑. เรามีไวยาหารต่างๆ สำหรับเรียกสิ่งๆเดียว.

ชื่อต่างๆ นั้นหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้น, ธรรมชาติมีชื่อเรียกต่างๆกัน	๑
ไม่เห็นว่าเป็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ จึงเป็นเหตุให้ไม่เข้าใจธรรมะในพุทธศาสนา	๒
ธรรมะในพุทธศาสนา เป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งหมด	๓
พุทธศาสนาชั้นลึกให้มองเห็นว่า ที่คิดว่าตัวตน - ของตนนั้นไม่ใช่, มันเป็นธรรมชาติ	๔
สิ่งทั้งปวงไม่ยกเว้นอะไรเลย ล้วนแต่เป็นธรรมะ หรือเป็นธรรมชาติ	๕
หัวใจพุทธศาสนา สอนให้รู้ว่าไม่มีอะไรที่จะเป็นหรือเอามาเป็นตัวตน - ของตนได้	๖
ความทุกข์ของคนเรา สรุปลงอยู่ที่ไปยึดมั่นสิ่งใดเป็นตัวเรา - ของเรา	๗
พุทธศาสนามีเรื่องเดียวเท่านั้น คือเรื่องธรรมชาติตามหลักพุทธศาสนา	๘
พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ ยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์ใดๆ	๙
พุทธศาสนามีเรื่องธรรมชาติเป็นแก่น นักวิทยาศาสตร์ทั่วไปยอมรับได้	๑๐
เรื่องของธรรมชาติจะเป็นสันติภูมิโกสมอ	๑๑
จะเห็นแจ้งว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติได้ ขึ้นอยู่กับปัญญา	๑๒
ไสยศาสตร์มีก่อนพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเกิดไสยศาสตร์ก็กลายเป็นวิทยาศาสตร์	๑๓
ธรรมชาติเป็นอิสระแก่ตัว ไม่ขึ้นแก่ผีสงฆ์ไหน	๑๔
ธรรมชาติคำเดียว ขยายไปเป็นอะไรๆ ทั้งหมดที่มนุษย์รู้จัก	๑๕
สิ่งที่ต้องเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ ๕ ประเด็น	๑๖
อธรรมนั้นก็คือธรรม แต่เป็นธรรมฝ่ายผิด	๑๗
ทั้งธรรมชาติและผิดธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ	๑๘
ไม่มีที่ว่ามีผิดธรรมชาติ เป็นไปไม่ได้ ต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ	๑๙
ถ้ารู้เห็นอะไรตามจริงครบถ้วน จะไม่มีอะไรที่ถือว่าผิดธรรมชาติ	๒๐
คำว่าธรรมตา คือความเป็นไปตามธรรมชาติ	๒๑
ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ	๒๒
ขึ้นชื่อว่าธาตุแล้ว ต้องเป็นไปตามธรรมชาติของมัน	๒๓

เพราะไม่เห็นความจริงของธรรมชาติ จึงเห็นว่ามီးอะไรนอกจากธรรมชาติ	๔๘
ธรรมหรือธรรมชาติ ดั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ?	๕๐
โลกดั้งต้นเมื่อไร ? คนดั้งต้นเมื่อไร ?	๕๑
การเกิดขึ้นเป็นคนเป็นสัตว์ เมื่อพูดตามแบบภาษาธรรมะ	๕๒
ปัญหาของมนุษย์ ดั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ?	๕๓
ธรรมชาติ ๔ ความหมาย ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ มีอยู่ในคนเป็นๆ	๕๔
นิพพานเป็นธรรมชาติฝ่ายอสังขตะ ตรัสเรียกว่าอายตนะบ้าง วิญญาณบ้าง	๕๕
กฎของธรรมชาติ มีทั้งที่เป็นกฎฝ่ายสังขาร และกฎฝ่ายวิสังขาร	๕๖
การปฏิบัติหน้าที่ คือการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ	๕๗
พุทธบริษัทที่ดี ต้องรู้เห็นหน้าที่ของชีวิต ๓ ตอน	๕๘
คนจะอยู่อย่างปราศจากหน้าที่ไม่ได้ เพราะธรรมชาติจะบังคับให้ทำหน้าที่	๕๙
ธรรมชาติ ๔ มีอยู่ในชีวิตเป็นๆ ดุจตรัสอริยสัจ ๔ ว่ามีอยู่ที่คนเป็นๆ	๖๐
กฎธรรมชาติ ทำให้คนเราเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้ง ๔ เสมอไป	๖๑
เพื่อปลดเปลื้องปัญหา เราต้องทำให้ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งสิ้น	๖๒
ดับทุกข์ทั้งของคนของโลก ก็ต้องอาศัยธรรมชาติทั้ง ๔	๖๓
ศาสนาพระศรีอารีย์ ไม่ขาดแคลนวัตถุ ไม่ผิดทางจิต ทุกคนเป็นมิตรกัน....	๖๔
วิธีเอาธรรมชาติทั้งสิ้นมาใช้ให้ได้สิ่งที่เราต้องการ	๖๕
ต้องการมีสภาพอย่างศาสนาพระศรีอารีย์ ต้องทำให้ถูกต้องธรรมชาติทั้ง ๔	๖๖
ความจริงสำหรับรู้ มีรูปร่างไม่เหมือนความจริงสำหรับปฏิบัติก็มี	๖๗
ธรรมชาติมีความรอบคอบสมบูรณ์ วางกฎไว้ไม่บกพร่อง	๖๘
ธรรมชาติจัดโลกสำหรับมาอยู่ร่วมกัน จะนึกถึงแต่ตัวเราไม่ได้	๖๙
มีความพยายามอยู่ตลอด เพื่อช่วยแก้ไขทุกสิ่งในโลกให้ถูกต้อง	๗๐
“เรา” ไม่มี ถ้าจะให้มิก็ฟ่วงเข้ามาในธรรมชาติ ยืมธรรมชาติมาใช้	๗๑
หมดอวิชาก็หมด “ตัวเรา” เหลือแต่ธรรมชาติล้วนๆเป็นไป - สิ้นทุกข์	๗๒
ลูถึงความไม่ตาย (อมตะ) เพราะไม่มีตัวเรา มีแต่ธรรมชาติ	๗๓

๓. ปัญหาของมนุษย์ หรือปริศนาของธรรมชาติ.

บรรยายครั้งที่ ๓ ก็ยังคงกล่าวธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ	๗๕
ทรงสั่งสอนไม่ให้ใครยึดถือนิพพาน โดยความเป็นตัวตน	๗๖
คนที่ไม่เห็นธรรมชาติ อันลึกซึ้งสูงสุด เรียกว่าคนไม่รู้อะไรเลย	๗๗
ที่กำลังรู้สึกว่าเป็นตัวเรา คือความโง่ ที่ไปเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเรา	๗๘
ปัญหาทางศีลธรรม คือไม่มีความเมตตากรุณากันเพราะความโง่ที่ว่า มีตัวเรา จะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหาของธรรมชาติได้อย่างไร	๗๙
จะให้เรามีเรา ก็ขอให้เรามีเราเพื่อแก้ความชั่วว่ามีเราที่ดี แต่ก็ยังมีเราให้ทุกข์อยู่	๘๐
แม้จะหมดตัวเราแล้ว ธรรมชาตียังดำรงตามธรรมชาติเพื่อดำรงอยู่ได้	๘๑
ถ้าบรรลุธรรมถึงที่สุด เห็นเป็นเพียงธรรมชาติ ก็ไม่ต้องมียึดมั่น	๘๒
นี่คือความยากลำบากที่จะปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา!	๘๓
จิตจะต้องศึกษาให้รู้จักตัวกิเลส ซึ่งก็เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับจิต	๘๔
การดูให้เห็นกิเลสที่เกิดขึ้น ตามกฎของธรรมชาติ	๘๕
ต้องมีสติเพียงพอในขณะที่กระทบอารมณ์ว่ามีแต่ธรรมชาติล้วนๆ	๘๖
มองให้เห็นชัดว่าธรรมชาติกับธรรมชาติกระทบกัน ก็ไม่เกิดต้นเหตุอุปาทาน	๘๗
หลักฐานพุทธภาษิตที่ว่า ธรรมะคือปฏิจจสมุปบาท.... ..	๘๘
มีสติทันเมื่อมีการปรุงทางอายตนะ ป้องกันไม่ให้หลงไปเป็นตัวกู - ของกูได้	๘๙
เห็นอะไรๆ เป็นธรรมชาติ จะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหาของธรรมชาติได้	๙๐
ผู้ที่จะเห็นธรรมะ จะได้เห็นทั้งพระพุทเจ้าและเห็นปฏิจจสมุปบาท	๙๑
จิตรู้ธรรมชาติถึงที่สุด จะบังคับธรรมชาติได้ตามที่ตนต้องการ	๙๒
จิตเป็นธรรมชาติฝ่ายสังขาร สามารถปรับปรุงได้จนกระทั่งสูงสุดถึงวิมุตติ	๙๓
หลัก ๔ หลักของผู้รู้ธรรมชาติโดยสมบูรณ์	๙๔
ธรรมมันก็ธรรมชาติ มันก็กับธรรมชาติ	๙๕
ธรรมชาติก็คือสิ่งเป็นไปเองตามกฎธรรมชาติจะเกณฑ์ให้มาเป็นตัวเรา - ของเราไม่ได้	๙๖
ไม่มีตัวกู ไม่มีผี ฯลฯ สำหรับคนที่เห็นธรรมชาติ	๙๗
ความโง่ต่างหาก ที่ทำให้รู้สึกว่าจะไม่อาจจะแก้ เป็นปริศนาอันยากอันลึกของธรรมชาติ	๙๘

เหตุที่มนุษย์เป็นบาป มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน	๑๒๕
เพราะคิดได้มากนี้เอง มนุษย์จึงทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน	๑๒๖
ถ้าไม่มีความรู้ธรรมะ จะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์	๑๒๗
ต้องมีธรรมะขนาดไหน จึงจะไม่มีบาปกว่าสัตว์	๑๒๘
ธรรมะที่ทำให้มนุษย์กับสัตว์ต่างกัน เอาจนุษยธรรมออกไป คนกับสัตว์ก็ไม่ต่างกัน	๑๒๙
มนุษย์เป็นบาป เพราะไพล่มายึดสิ่งทั้งปวงเป็นตัวตน - ของตน	๑๓๐
ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เพราะธรรมชาติสร้างทุกอย่างขึ้นมา	๑๓๑
พูดอย่างอิสระเสรีว่ากฎธรรมชาติสร้างทุกสิ่ง พูดให้สุภาพว่าพระธรรมสร้างทุกสิ่ง	๑๓๒
พระพุทธเจ้าตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง นั่นคือท่านรู้เรื่องของธรรมชาติจนแก้ปัญหาคือ	๑๓๓
ธรรมชาติทั้ง ๔ คือพระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะคือผู้รู้ธรรมชาติตามพุทธรัตนะ	๑๓๔
พระรัตนตรัยเมื่อพูดอย่างอุปมาด้วยวัตถุ	๑๓๕
อภิญาเทศิตธรรม - ธรรมที่พระพุทธองค์ยกขึ้นแสดงด้วยพระปัญญาอันยิ่ง -	
คือกฎของธรรมชาติ	๑๓๖
หลักฐานที่ว่าพระองค์ตรัสว่าพระองค์กับธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกัน	๑๓๗
การดูให้เห็นว่า พระสัทธรรมทั้ง ๓ เป็นธรรมชาติอย่างไร.... ..	๑๓๘
ศีล บังคับกายวาจา, สมာธิ บังคับจิต, ปัญญา บังคับความคิดความเชื่อให้ถูก	๑๓๙
พระสังฆรัตนะ ก็คือธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จในการชนะธรรมชาติ	๑๔๐
สงฆ์แท้จริง มีแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี พระอรหันต์เท่านั้น	๑๔๑
เห็นธรรมชาติถึงที่สุด จะไม่เห็นว่ามีเกิดแก่เจ็บตาย เหมือนคนธรรมดา	๑๔๒
การพูดไม่ยาก การทำยาก ทำยากเท่ากับว่าเข้าถึงธรรมชาติได้โดยยาก	๑๔๓
มนุษย์ต้องได้รับประโยชน์จากธรรมชาติ อย่า “ยิ่งรู้มากยิ่งยากนาน”	๑๔๔

๕. สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือหนทางรอดของคนเรา.

บรรยายวันเสาร์ครั้งที่ ๕ ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติต่อ	๑๔๕
บรรยายเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติให้ครบทุกแง่มุมให้เกิดรู้เห็นได้เองว่ามีแต่ธรรมชาติ	๑๔๖
เมื่อเอาธรรมชาติมาเป็นหลักในการศึกษา ก็ต้องพูดเรื่องธรรมชาติโดยละเอียด	๑๔๗
ธรรมะ ๑ ข้อในหลายๆข้อ ที่ใช้แก้ปัญหาทั้งตนเองและผู้อื่นได้	๑๔๘

เรามีความมุ่งหมายจะกำจัดความทุกข์ใดๆ ก็จงนึกถึงสัมมาทิฏฐีก่อนสิ่งอื่น	๑๔๙
คำแปลความหมายเป็นต้น ของสัมมาทิฏฐิ	๑๕๐
ก่อนจะเชื่ออะไรให้ช้ยถาภูตสัมมปัณญา อย่าให้ผิดหลักกาลามสูตร ๑๐ ข้อ	๑๕๑
อะไรเป็นไฉพจน์ - คำเรียกแทนชื่อสัมมาทิฏฐิ.... .. .	๑๕๒
สัมมาทิฏฐิส่องลงไปเพื่อความจริงของสิ่งทั้งปวง - คือส่องไปที่ธรรมชาติ	๑๕๓
มีสัมมาทิฏฐิจะทำให้สิ่งที่ถือเป็นสิ่งที่พึงถูกต้อง เป็นประโยชน์	๑๕๔
ศีล - สมภาิ - ญาณ ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิ ก็เป็นไปผิดหมด	๑๕๕
การแก้ปัญหาในปัจจุบันนี้ ถ้าเน้นที่สัมมาทิฏฐิ จึงสำเร็จประโยชน์	๑๕๖
เรื่องการตรัสรู้ เรื่องพระธรรมและพระสงฆ์ ขึ้นอยู่กับสัมมาทิฏฐิ	๑๕๗
สัมมาทิฏฐิซึ่งก็เป็นธรรมชาติ มีความสำคัญในการนำทุกสิ่งไปอย่างถูกต้อง	๑๕๘
ธรรมชาติในภาษาธรรมะ มีความหมายกว้างกว่าธรรมชาติที่ชาวโลกรู้จัก	๑๕๙
วิธีจำไม่ให้ลืมต่อธรรมชาติ ๔ ความหมาย	๑๖๐
กฎธรรมชาติข้างนอก ไม่สำคัญเท่ากฎธรรมชาติภายในเรา ที่บังคับเราอยู่	๑๖๑
หน้าที่ของชีวิต ๒ ชั้น : ทำให้ชีวิตรอด, ทำให้ชีวิตดี จนกว่าจะถึงที่สุด	๑๖๒
ในตัวคนเราแต่ละคนมีธรรมชาติอยู่ทั้ง ๔ ความหมาย	๑๖๓
รายละเอียดที่ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ	๑๖๔
คำว่ากาย มิได้แปลว่ากายอย่างที่เรานึก หากแต่เป็นกลุ่มๆของธาตุ	๑๖๕
ระบบวิญญาณ คือระบบที่ละเอียดไปกว่าจิต ไม่ใช่วิญญาณทางอายตนะ	๑๖๖
จิตกับวิญญาณ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่เป็นธรรมชาติเหมือนกัน	๑๖๗
กายทุกระบบถูกต้อง เป็นที่อาศัยของจิต จิตอบรมดีเป็นที่อาศัยของปัญญา	๑๖๘
ธรรมชาติ มีทั้งธรรมชาติทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางจิต และทางวิญญาณ	๑๖๙
มีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติทุกความหมาย คือหนทางรอดของคนเรา	๑๗๐
มีสัมมาทิฏฐิต่อชาติ คือรู้จักเข้าใจแจ่มแจ้งธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมายและ ๔ ระดับ	๑๗๑
กฎธรรมชาติฝ่ายไม่เป็นทุกข์ ใครทำให้ถูกต้องตามกฎนี้ ก็ไม่มีทุกข์	๑๗๒
ส่วนที่จะสั่งให้ทำให้อยู่อย่างไม่เป็นทุกข์ คือส่วนที่เป็นสติปัญญา.... .. .	๑๗๓
“พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์”	๑๗๔
ขั้นตอนดูเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง : ทำจิตให้เป็นสมาธิแล้วทำจิตให้เป็นวิปัสสนา	๑๗๕

สัมมาทิฐิต้องมีต่อธรรมชาติทั้งธรรมชาติ ๔ ความหมายและธรรมชาติ ๔ ระดับ	๑๗๖
สัมมาทิฐิในทางวิญญานสำคัญกว่าในทางกายและทางจิต ต้องมีให้มาก	๑๗๗
ปัญญาที่ถูกต้องตามจริง ไม่พาไปอื่น นอกจากพาไปนิพพาน	๑๗๘
ประโยคที่ควรจำไว้แม่นยำ : ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวง เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ....	๑๗๙

๖. รู้จักธรรมชาติถึงที่สุดความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา.

ทุกครั้งที่ถูกในภาคอาสาพหุชา ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ จะพูดเรื่องธรรมะคือเรื่อง - ของธรรมชาติ เรื่อยๆไปจนจบภาคนี้	๑๘๑
ตัวบุคคลที่จะมีทุกข์หรือดับทุกข์ไม่มี มีแต่ธรรมชาติล้วนๆ	๑๘๒
“เป็นสักว่า ธาตุตามธรรมชาติ” หัวใจพุทธศาสนาที่สอนแก่พระผู้บวชใหม่	๑๘๓
ถือเอาความหมายธรรมชาติต่างกัน ทำให้เข้าใจธรรมะได้ยาก	๑๘๔
คำว่าธรรมชาติ ถือเอาความหมายต่างกันเป็น ๒ พวก ตามการศึกษา	๑๘๕
เราแยกธรรมชาติให้เห็นเป็นพวกๆ เพื่อเข้าใจธรรมชาติได้ง่าย	๑๘๖
ธรรมชาติมีทั้งอย่างที่มีปรากฏการณ์ (สังขาร) และไม่มีปรากฏการณ์ (วิสังขาร)....	๑๘๗
ในธรรมชาติทั้งหลายจะมีกฎของธรรมชาติสิงอยู่	๑๘๘
พุทธบริษัทใช้บาลีเป็นหลัก จึงยอมรับว่าการทำหน้าที่ก็เป็นธรรมชาติ (เป็นธรรมะ)	๑๘๙
ความรู้ชนิดไหน ที่จะมาใช้ให้รู้จักธรรมชาติแล้วหมดปัญหา	๑๙๐
ความรู้ชั้นที่เป็นภายใน ต้องรู้ด้วยญาณทัสสนะปัญญาสูงสุด	๑๙๑
“รู้ๆ” มีหลายชั้น อย่างน้อยมี ๓ ชั้น	๑๙๒
ปัญหาต่างๆ เกิดจากไม่เข้าใจไม่เห็นแจ้งธรรมชาติตามเป็นจริง	๑๙๓
พุทธศาสนามีพระเจ้าแท้จริง คือกฎของธรรมชาติ	๑๙๔
ทางออกของทุกปัญหา คือรู้จักธรรมชาติจนไม่มีตัวตน	๑๙๕
ความรู้อย่างของพระอรียเจ้า : หัวเราะเยาะเกิดแก่เจ็บตายได้	๑๙๖
โรคจิต โรคประสาทที่เป็นกันมาก เพราะไม่รู้จักธรรมชาติ จึงเอามายึดถือ	๑๙๗
รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา	๑๙๘
รู้จักเอาสัตว์มาเป็นแบบอย่าง คนจะมีทุกข์น้อยกว่าที่เป็นนี้มาก	๑๙๙
สวดบทธรรมสาธยายทุกครั้งเพื่อส่งเสริมกำลังใจและมีความรู้เข้าใจธรรมะ	๒๐๐

๗. พุทธศาสนา คือศาสนาแห่งธรรมชาติ.

ภาคนี้แห่งพ.ศ.นี้ ต้องการให้รู้เรื่องธรรมชาติให้ถึงที่สุด จึงพูดแต่เรื่องธรรมะ -

	คือเรื่องของธรรมชาติ	๒๐๑		
ศาสนาอื่นมิใช่ศาสนาแห่งธรรมชาติ	พุทธศาสนาถือว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ	๒๐๒		
การศึกษาในโลกให้ความหมายของธรรมชาติต่างจากพุทธศาสนา	๒๐๓		
พุทธศาสนาให้เห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ	เพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นแล้วเป็นทุกข์	๒๐๔		
พุทธศาสนาเป็นศาสนาธรรมชาติ	เพราะตัวพระศาสนาเป็นธรรมชาติ	๒๐๕		
จุดตั้งต้นของศาสนาในโลก	คือรู้สึกว่ามีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ	๒๐๖		
พุทธศาสนาเป็นศาสนาได้	โดยไม่ต้องมีพระเจ้าดูศาสนาอื่น	๒๐๗		
ศาสนาคือระบบปฏิบัติเพื่อให้ดับทุกข์ได้	จะมีพระเจ้าไม่มีพระเจ้าไม่สำคัญ	๒๐๘		
จะพูดให้ลงกันได้กับศาสนาที่มีพระเจ้า	ก็ว่าเรามีกฎธรรมชาติเป็นพระเจ้า	๒๐๙		
มนุษย์ปัจจุบันเห็นว่าไม่ใช่เหนือธรรมชาติ	แต่เป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้ง	๒๑๐		
การพูดเรื่องทางวิญญาณ	เป็นการพูดเรื่องที่สูงกว่าทางวัตถุธรรมกว่าทางจิตล้วน ๆ	๒๑๑		
กาลข้างหน้า "ธรรมชาติที่ลึกซึ้ง"	จะหายไปเหลือแต่ "เป็นธาตุตามธรรมชาติ"	๒๑๒		
ไม่มีสติปัญญา ๓ ระดับ	จะเลือกเอาบางอย่างไว้ยึดมั่นให้เป็นทุกข์	๒๑๓		
ยังเฝ้าจะว่า "มีสิ่งเหนือธรรมชาติ"	ฉลาดขึ้นก็ว่า "มีธรรมชาติอันลึกซึ้ง", -			
	ต่อมาว่า "มีธรรมชาติเสมอกัน"	๒๑๔		
เห็นธรรมชาติทุกชนิดแม้นิพพาน	ว่าเช่นนั้นเอง จิตจะไม่มีทุกข์ถึงนิพพาน	๒๑๕		
เห็นเป็นเช่นนั้นเอง	ลงไปยังสิ่งที่เป็นอภิขมาโทมนัสและสิ่งเป็นทางมาของมัน	๒๑๖		
อายตนะทั้งหก	เป็นทางมาแห่งอภิขมาและโทมนัส	เมื่อมีคู่มันเข้ามา	๒๑๗	
ไฟระ - ไม่ไฟระ	หอม - เหม็น	อร่อย - ไม่อร่อย	ล้วนเป็นเช่นนั้นเองทั้งนั้น	๒๑๘
นรก - สวรรค์ - นิพพาน	ก็อยู่ที่อายตนะภายในทั้ง ๖	๒๑๙		
เป็นเช่นนั้นเองของอายตนะทั้ง ๖	เป็นต้นนั้น คือเป็นธาตุตามธรรมชาติ	๒๒๐		
การเห็นเช่นนั้นเองลงไปยังโลกธรรมทั้งแปด	๒๒๑		
ความเห็นเช่นนั้นเองมี ๒ ฝ่าย	: ฝ่ายเป็นไปเพื่อทุกข์, ฝ่ายจะเป็นไปเพื่อดับทุกข์	๒๒๒		
เห็นเช่นนั้นลงไปยัง จิต - เจตสิก - รูป - นิพพาน	๒๒๓		

มีศีลธรรม - ไม่มีศีลธรรม มีพาล - ไม่มีพาล ก็เห็นว่าเป็นเช่นนั้นเอง	๒๒๔
คนอันธพาล ไม่รู้เรื่องความเป็นเช่นนั้นเอง เขาจะเอาแต่ร่อยสrukเป็นสุขเท่านั้น	๒๒๕
ถึงจะผิด - ไม่ผิดธรรมดาไปอย่างไร ก็ยังคงเป็นธรรมดา	๒๒๖
เรื่องปาฏิหาริย์ - เกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ก็ยังคงเป็นเพียงธรรมดา	๒๒๗
ต้องชิมซาบตดตาของปัจจัยสี่ จึงจะเป็นพุทธบริษัท	๒๒๘
เจ็บไข้ - ไม่เจ็บไข้ เป็นโรค - หายโรค เจ็บปวด - ไม่เจ็บปวด ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ	๒๒๙
การดูให้เห็นเช่นนั้นเอง อานุภาพแห่งการเห็นเช่นนั้นเอง....	๒๓๐
ขอให้อยู่ด้วยอานุภาพของธรรมชาติเช่นนั้นเอง มันจะไม่เป็นทุกข์อะไร	๒๓๑
แม้จะถึงนิพพาน แม้จะเป็นพระอรหันต์ ก็เช่นนั้นเอง อย่าไปหวัง, -	
ไม่หวังนั้นแหละถึงจะถึงได้ถึงจะเป็นได้	๒๓๒
เห็นตามความจริงว่าไม่มีอะไรนอกจากความเป็นเช่นนั้นเอง ของสิ่งที่เป็นธาตุ -	
ตามธรรมชาติ, เรื่องก็จบกัน	๒๓๓

๘. เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

บรรยายเรื่องนี้ด้วยเนื้อความที่ต่อจากการบรรยายครั้งที่ ๗....	๒๓๕
เราเองก็ธรรมชาติ ทุกอย่างก็ธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ	๒๓๖
ธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ เกิดขึ้นมาอย่างไร แต่ครั้งไหน ?	๒๓๗
ศีลธรรม มนุษย์ได้มาจากการที่ธรรมชาติบีบบังคับให้มนุษย์รู้จักมีขึ้นมา	๒๓๘
สิ่งที่เราไม่ควรละเลย คือเข้าใจธรรมชาติให้ชัดเจน และปฏิบัติให้ถูกครบถ้วน	๒๓๙
เห็นธรรมชาติคือเห็นอะไรบ้าง ? และเห็นที่ไหน ?....	๒๔๐
โลกมีอยู่ ๓ โลก : โอกาสโลก, สัตวโลก, สังขารโลก	๒๔๑
ให้เห็นธรรมชาติ ที่โลกทุกโลก ทั้งที่เป็นภายใน และภายนอก	๒๔๒
เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นอย่างไร ?	๒๔๓
เห็นสังขารโลก คือเห็นกระแสการปรุงแต่งที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้	๒๔๔
การเห็นสังขารโลก ในสิ่งที่เป็โอกาสโลก	๒๔๕
เห็นโอกาสโลกว่ามันมีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงอยู่ในสิ่งนั้นๆ ไม่ใช่เห็นด้วยตาเนื้อ	๒๔๖

เห็นความไหลของทุกสิ่ง ก็จะเป็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง	๒๔๗
ทุกอย่างภายนอกตัวเรา เช่นนั้นเองเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งใดเลย	๒๔๘
เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง	๒๔๙
เห็นตามเป็นจริง คือเห็นของจริงที่สุดที่มีอยู่ในทุกสิ่ง คือเห็นตถา	๒๕๐
เห็นธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเอง เห็นด้วยอะไร ?	๒๕๑
ต้องเอาธาตุกฏฏณะทัสสนะหรือธาตุกฏฏสัมมัปปัญญามาเป็นเครื่องดูให้เห็นธรรมชาติ			๒๕๒
ลักษณะการเห็นของปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ	๒๕๓
ตานอกคือตาเนื้อเห็นว่าหยุด ตาในคือตาวิปัสสนาเห็นว่าไหลเรื่อย	๒๕๔
การกำหนดง่าย ๆ : รูปธรรมเป็นโอกาสโลก, นามธรรมเช่นจิตใจ เป็นสัตว์โลก, - การปรุงแต่งกันอยู่เรื่อยของสิ่งทั้งสองโลกนั้นเรียกว่าสังขารโลก			๒๕๕
เห็นธรรมชาติทั้งปวงเป็นตถตา จะมีผลอย่างไร ?	๒๕๖
ตรัสว่า เมื่อไม่จับไม่ถึงไว้ด้วยอุบาทน เมื่อนั้นนิพพาน	๒๕๗
เนื้อความโดยละเอียดของพระบาลีที่ว่า เมื่อไม่ยึดมั่นจะดับเย็นเป็นปรีนิพพาน			๒๕๘
เนื้อความของพระบาลีนั้น (ต่อ)	๒๕๙
เห็นธรรมชาติทั้งปวงตามเป็นจริง มีประโยชน์ขนาดสร้างนิพพานขึ้นมาได้ที่นี่			๒๖๐
ควรปรับปรุงตัวขยับขยายอย่างไรให้ปวดหัวนอนไม่หลับกันเสียที	๒๖๑

๙. การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งคือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ มีแง่มุมต้องรู้มากจึงต้องบรรยายต่อไปเรื่อย	๒๖๓
“เช่นนั้นเอง คือคำว่าตถา” เป็นพุทธภาษิต	๒๖๔
เห็นเช่นนั้นเอง เห็นลึกลงไปถึง “สพเพ ธมมา นาลํ อภินิเวสาย”	๒๖๕
หลักฐานพุทธภาษิตที่ว่า คนโง่งมหมกจมโลก, ผู้รู้ไม่เกี่ยวข้องกับโลก อยู่เหนือโลก		๒๖๖
สิ่งสวยงามเปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับ ไปหลงรักก็เป็นทุกข์	๒๖๗
วิธีเรียนธรรมะโดยตรงจากจิต	๒๖๘
ต้องเจาะลึกความน่ารัก - น่าเกลียดลงไป จึงจะเห็นตถาตา	๒๖๙
ตัวอย่างดูให้เห็นเช่นนั้นเอง อย่างเข้าใจง่าย ๆ	๒๗๐
พุทธบริษัท มีเครื่องรางคุ้มครอง คือ “ความเป็นเช่นนั้นเอง”	๒๗๑

เห็นตกตาแล้ว เรื่องอะไรๆ ทางอายตนะจะไม่เป็นของแปลก ๒๗๒	๒๗๒
มีว่าสิ่งไรๆ มีลักษณะใดๆ ที่มากระทบทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ มีความพอดี เกินพอดี - ไปตามกฎธรรมชาติทางระบบประสาท	๒๗๓
คนทั่วไปมีความทุกข์ทรมานใจ เนื่องทางเพศยิ่งกว่าสิ่งใด ต้องรู้จักให้ดีๆ - อย่าให้ทรมานนักหรือเลย	๒๗๔
เราจะมีรู้สึกอะไรในจิต ต้องได้สัญญาในอดีตมาเป็นเครื่องปรุงร้ง ๒๗๕	๒๗๕
คนฉลาดไม่ต้องทนทุกข์ทางอายตนะทั้ง ๖ เลย เพราะเห็นสิ่งสูงสุด - เห็นเช่นนั้นเอง	๒๗๖
เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือเห็นสังขารวิสังขารเป็นตถาคต ๒๗๗	๒๗๗
ความเป็นเช่นนั้นเองของจิตแท้ๆ คือความที่จิตเป็นประภัสสร ๒๗๘	๒๗๘
จะรู้สึกต่อจิตประภัสสรได้ ต่อเมื่อทำจิตให้ไม่มีกิเลสแล้ว ๒๗๙	๒๗๙
จะไม่มีโลกที่ไม่ต้องการอยู่ในจิต จิตต้องอยู่กับจิตประภัสสร ๒๘๐	๒๘๐
“โลกจิตประภัสสร” ตีกว่าโลกไหนๆหมด ๒๘๑	๒๘๑
มีสติสมบุรณ์ที่อายตนะ ขณะกระทบอารมณ์ จิตก็เป็นประภัสสรได้ ๒๘๒	๒๘๒
ลักษณะการอยู่ฝ่ายเหนือโลก เป็นพระอรีย์เจ้า ๒๘๓	๒๘๓
สภาพจิตที่เหนือโลก เรียกให้ฟังไม่ยากว่าโลกอุดร หรือโลกจิตประภัสสร ๒๘๔	๒๘๔
เช่นนั้นเองขยายออกไปได้อีก ๕ ตามพุทธภาษิต ๒๘๕	๒๘๕
ให้จิตเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ให้เพียงพอ เพื่อจิตจะได้ไม่หลงยึดถืออะไร ๒๘๖	๒๘๖
เมื่อไรมีน้ำตาไหลออกมา ดูให้เห็นเถอะว่าในนั้นมีคามยึดถืออย่างใดอยู่ ๒๘๗	๒๘๗
วิธีการเรียนธรรมะจากข้างใน ๒๘๘	๒๘๘
ใครรู้สึกว่ามีคามทุกข์ รีบเข้าโรงเรียนของพุทธเจ้าเสีย ๒๘๙	๒๘๙
เจริญธรรมมรรคมีองค์แปด จะมี “ยาเช่นนั้นเอง” ไว้ใช้ ๒๙๐	๒๙๐
เห็นถูกต้องถ้าเห็นถึงที่สุด ก็คือเห็นว่าสิ่งทั้งปวงยึดถือไม่ได้ ๒๙๑	๒๙๑
ธรรมะจะใช้คำอะไรก็ได้ แต่เป็นเรื่องเดียวกัน วันนี้พูดด้วยคำว่า เช่นนั้นเอง	๒๙๒
สวดบทพระธรรมทุกครั้งจบบรรยาย เพื่อเสริมกำลังกาย - ใจให้ปฏิบัติธรรมะยิ่งขึ้นไป	๒๙๓

๑๐. มัชฌิมาปฏิปทา คือทางรอดตามกฎของธรรมชาติ.

ภาคอาสาพหุชา พ.ศ. ๒๕๒๓ บรรยายด้วยชุด “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ”	๒๙๕
ธรรมะที่เป็นหลักพุทธศาสนาทั้งหมด ล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติ	๒๙๖
มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง	๒๙๗
แผ่นดิน สิ่งตั้งอยู่บนแผ่นดิน จะตั้งอยู่ได้ ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทา	๒๙๘
มัชฌิมาปฏิปทาเป็นตัวแท้ หรือเป็นหลักปฏิบัติของพุทธศาสนา	๒๙๙
อริยสัจรวมอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา มัชฌิมาปฏิปทาก็รวมอยู่ในอริยสัจ	๓๐๐
ตัวพุทธศาสนา เป็นตัวแท้ของการปฏิบัติ เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา	๓๐๑
มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวชีวิต ของสิ่งมีชีวิต	๓๐๒
มัชฌิมาปฏิปทา ทำให้ชีวิตมีความสุข และเป็นตัวความสุข	๓๐๓
มัชฌิมาปฏิปทา เป็นทางไปของชีวิตในทางสูง	๓๐๔
ถึงจุดหมายปลายทางของชีวิตได้ ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา	๓๐๕
ดูมัชฌิมาโดยทางถ้อยคำ	๓๐๖
ไม่มีสิ่งที่เราสมมติกัน มีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา	๓๐๗
มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้นตั้งอยู่ของสังขารไร้ชีวิต	๓๐๘
มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้นตั้งอยู่ ของสิ่งมีชีวิต - ของการดับทุกข์	๓๐๙
มัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยของระบบการดำรงชีวิตที่ถูกต้องทุกระบบ	๓๑๐
มัชฌิมาปฏิปทาสำคัญ ทำให้มนุษย์ไม่เจ็บป่วย จนแพ้สัตว์	๓๑๑
มัชฌิมาปฏิปทาทำให้เรียนดี จำเก่ง เป็นต้น	๓๑๒
พรของพระพุทธเจ้า คือการปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา....	๓๑๓
มัชฌิมาปฏิปทาสำหรับคน คือเป็นทางไปนิพพาน เป็นทางพระอริยเจ้า	๓๑๔
ถ้าเป็นสัมมา - ถูกต้อง ต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ต้องเป็นสมังคี....	๓๑๕
ลักษณะชื่อเรียกของมัชฌิมาปฏิปทา : ไม่พิรุณ ไม่วิปริต ไม่มีข้าศึก ประเสริฐ	๓๑๖
มรรคมืองค์แปด เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร	๓๑๗
มรรคมืองค์แปด แต่ละองค์ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา	๓๑๘
ความปรารถนาที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ตามพระบาลีมีลักษณะ ๓ อย่าง	๓๑๙

ลักษณะของสัมมาวาจา ๔ ของสัมมาภังคะ ๓	๓๒๐
การหาการได้การบริโภคและการสะสมที่พอดี, การดำรงชีวิตนั้นจึงจะถูกต้อง	๓๒๑
ส่วนผิด - เลว - เป็นทุกข์ ต้องป้องกันและทำลาย, ส่วนถูก - ดี ให้มีสุข -						
					ต้องทำให้มีและให้มีอยู่เรื่อยไป	๓๒๒
มีสติถูกต้องเป็นมัชฌิมา หมายความว่ามาทันเวลาพอดีๆ	๓๒๓
การทำสมาธิประกอบด้วยหลัก ๓ หลัก	๓๒๔
การทำสมาธิ การทำวิปัสสนา ต้องมีมัชฌิมาปฏิบัติา จึงจะเป็นสมาธิและวิปัสสนา						๓๒๕
ในมรรคมืองค์แปด สัมมาทิฏฐิเป็นองค์นำสัมมาสมาธิเป็นกองกำลัง	๓๒๖
ถ้ารู้จักมัชฌิมาปฏิบัติา และเอามาใช้ได้ ก็มีพุทธศาสนาที่ใช่เป็นประโยชน์ได้ถึงที่สุด						๓๒๗
ถ้ามีความถูกต้องสมดุล จะไม่เกิดปัญหาอะไรขึ้นในโลก	๓๒๘
ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรม ด้วยการสวดบทพระธรรม	๓๒๙

๑๑. ต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ครั้ง ๑๑ พุดให้รู้ในแง่ว่า ต้องศึกษา -						
					ธรรมชาติภายในจึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก	๓๓๑
เรื่องโลกียะก็ดี เรื่องโลกุตระก็ดี ส่วนแต่เป็นธรรมชาติทั้งนั้น	๓๓๒
เราไม่รู้จักธรรมชาติ เพราะการศึกษาไม่ทั่วถึง	๓๓๓
รู้จักแต่ธรรมชาติภายนอกยังน้อยเกินไป ต้องรู้จักธรรมชาติภายในอีกด้วย						๓๓๔
ต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก	๓๓๕
ธรรมชาติ ๔ ความหมาย เป็นเรื่องทั้งภายในและภายนอก	๓๓๖
เราต้องศึกษาธรรมชาติทั้งสี่ที่มีอยู่ในกายและใจเราจึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอกของผู้อื่น						๓๓๗
กายดูให้เห็นธรรมชาติความหมายที่ ๒ ในตัวเรา	๓๓๘
การดูให้เห็นธรรมชาติความหมายที่ ๓ ในตัวเรา	๓๓๙
ตัวอย่างที่น่ามองเกี่ยวกับสุนัขและแมวเทียบกับตัวเรา	๓๔๐
การดูให้เห็นธรรมชาติความหมายที่ ๔ ที่จะมีในตัวเรา	๓๔๑
ถ้าไปปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติฝ่ายเกิดทุกข์ เราก็มีทุกข์ ปฏิบัติตรงข้ามก็ไม่มีทุกข์						๓๔๒

ศึกษาอย่างไร จึงจะรู้จักธรรมชาติภายใน ให้มีผลถึงรู้จักธรรมชาติภายนอก	๓๔๓
การปรุงแต่ง มีเมื่อไร ?	๓๔๔
การปรุงแต่งเริ่มตั้งแต่ผัสสะ ไปจนถึงเป็นทุกข์	๓๔๕
สังขารภายในที่ปรุงแต่งสมบูรณ์ จนเกิดทุกข์ เรียกว่าเป็นสายแห่งปฏิจสมุปบาท	๓๔๖
คนประมาท คือคนไม่รู้จักสังขารที่มันปรุงแต่งอยู่ภายในตัวเองให้ได้ทุกข์อยู่ตลอดเวลา	๓๔๗
คนที่ประมาท จิตเกิดเป็นกิเลสก็ไม่รู้จักกิเลสที่เกิดในจิตนั้น	๓๔๘
ความรู้สึกที่ไม่น่าปรารถนา ทุกชนิดมาจากอุปาทานทั้งนั้น	๓๔๙
ความสุขแท้จริง คือความไม่มีปัญหาที่ยึดติดในใจใดๆ มีลักษณะเย็นเป็นนิพพาน	๓๕๐
เมื่อไม่มีไฟคือกิเลส จิตก็เย็นเป็นนิพพาน เมื่อนั้นเรียกว่าความสุข	๓๕๑
จะรู้จักโลกได้ โดยดูสิ่งที่มีภายในใจของตน	๓๕๒
โลกในความหมายของพระพุทธเจ้า ทรงหมายถึงความรู้สึกทางอายตนะ ๖	๓๕๓
โลกทุกชนิดเข้าไปมีอยู่ในใจของเรา ทำให้ไม่มีโลกในจิตได้ก็เป็นนิพพาน	๓๕๔
ความทุกข์ ความสงบเย็น ดูได้ที่เดียวกันนี้ ภายในจิตใจ	๓๕๕
มีความทุกข์ที่ไหน ควรดับทุกข์ที่นั่น ไม่ต้องรออีกนานจึงดับทุกข์	๓๕๖
การเห็นความจริง ต้องเห็นเมื่อจิตฝึกดีแล้ว มีสมาธิเพียงพอ	๓๕๗
จงดูอะไรๆ ให้เห็นเป็นอหังการ - อนิจจัง - ทุกขัง - อนัตตา - ตถตา	๓๕๘
“เช่นนั้นเอง : ตถา” เป็นที่รวมเป็นคำสอนพระพุทธเจ้า	๓๕๙
เริ่มต้นชีวิตใหม่ ด้วยการที่เราเองอย่าเป็นทุกข์ และช่วยไม่ให้ผู้อื่นทุกข์ด้วย	๓๖๐

๑๒. เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ.

พูดครั้งสุดท้ายเกี่ยวกับธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ	๓๖๑
ธรรมชาติในภาษาธรรม ลึกจนถึงกับว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ	๓๖๒
ส่วนที่ลึกเกินกว่าตาคนทั่วไปมองเห็น เรียกว่าเบื้องหลังของธรรมชาติ....	๓๖๓
เห็นแต่เบื้องหน้าของธรรมชาติจะมีอุปาทาน ถ้าเห็นเบื้องหลังจะไม่มีอุปาทาน	๓๖๔
ดูเบื้องหน้า จะเห็นสิ่งที่หลอกให้หลง	๓๖๕
การบัญญัติ คือการบัญญัติลงไปยังธาตุทั้งหลายที่ประชุมปรุงกันเป็นสิ่งนั้นๆ	๓๖๖
สิ่งที่บัญญัติขึ้นมาว่าเป็นอะไร เรียกว่าเบื้องหน้าธรรมชาติ	๓๖๗

สิ่งที่หลอกให้หลงชั้นที่ ๒ คือสิ่งที่สมมติ ชั้นที่ ๓ คือสิ่งที่ยึดอยู่ข้างใน	๓๖๘
เบื้องหน้าของธรรมชาติ แสดงเป็นความอรร่อยสูงสุด ไม่แสดงเบื้องหลังที่เป็นเรื่องหลอกหลวง	๓๖๘
ด้านหน้าธรรมชาติเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ด้านในให้รู้ตามจริงและแม้ไม่ยึดมั่น	๓๗๐
ทุกอย่างไหลตามกฎอิทัปปัจจยตา	๓๗๑
ผู้ศึกษาธรรมะมาพอสมควรแล้ว จะเห็นว่าร่างกายไหลเรื่อยเพราะเป็นสังขาร	๓๗๒
ดูเบื้องหลังการไหล จะเห็นสูญญตา	๓๗๓
ปฏิจสุมุบาทแต่ละปฏิจสุมุบันนธรรม แต่ละปัจจยการ ว่างจากตัวตน	๓๗๔
อะไรๆ ก็ล้วนแต่ว่างไปจากสิ่งนั้น แม้แต่นิพพานก็ว่างจากความเป็นนิพพาน	๓๗๕
ไม่ยึดถือก็ว่างจากความว่าง (:ว่างจากความว่างไปไม่ได้ เพราะยังมีการยึดถือความว่างไว้อีก)	๓๗๖
จิตไม่ยึดถืออะไรไว้ จิตก็ไม่หนัก ดุจมือไม่ถืออะไรไว้ก็ไม่หนัก	๓๗๗
ที่คนยังละอายแก่สัตว์ เพราะว่าคนมีความยึดถือ สัตว์ยึดถือไม่เป็น	๓๗๘
ความยึดมั่นมีมูลเหตุอยู่ ๖ ชั้น	๓๗๙
สัญชาตญาณเป็นสิ่งลึกลับ แต่ไม่ใช่ นอกเหนือจากธรรมชาติ	๓๘๐
มูลเหตุของความยึดมั่นชั้นที่ ๒ คือ โดยธรรมชาติปรุงแต่ง -	
ชั้นที่ ๓ คือสิ่งแวดล้อมช่วยปรุงแต่ง	๓๘๑
ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติ ไม่มีใครจะละความยึดมั่นได้	๓๘๒
อัสสาทะ เป็นอาหารหรือเหยื่อของความยึดมั่น	๓๘๓
ถ้ายังพอใจในอัสสาทะอยู่ก็ไม่มีหวังที่จะละความยึดมั่น	๓๘๔
อุบายทำให้หยุดหลงไหลในอัสสาทะของอารมณ์	๓๘๕
พอเห็นความหลอกหลวงของความอรร่อย จะคลายออกจากความยึดมั่น	๓๘๖
อุปมาความเหนียวแน่นของความยึดมั่น	๓๘๗
สร้างสมาธิจิตขึ้นมาให้ได้ เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะดู	๓๘๘
วิปัสสนาคือ ดูๆ เท่านั้น อย่าไปคิดนำ	๓๘๙
ดูจิตตนเองให้แจ้ง จะระงับฤทธิ์ของอัสสาทะได้	๓๙๐
ความรู้สึกรอรร่อย ปรุงให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเราอรร่อย	๓๙๑
“ตัวกู” เป็นเพียงความคิดความยึดถือ ไม่ใช่ตัวจริงของจริง	๓๙๒

คนต้องมีธรรมะช่วย มันสมองคนจึงจะเดินไปในทางไม่เป็นทุกข์!	๓๔๓
เป็นมนุษย์ทั้งที ควรรู้จักวิมุตติและนิพพาน	๓๔๔
ให้จิตหลุดจากอำนาจกิเลส อร่อยสุดเหวี่ยงไม่ครอบงำได้ เรียกว่าวิมุตติ	๓๔๕
พระนิพพานความสงบเย็นของจิต คุ่มครองไม่ให้เราตายหรือเป็นบ้า	๓๔๖
เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติ คือเห็นความเป็นมายา - ปปรุงแต่ง - ไม่เป็นตัวตน		๓๔๗
เงินทองทรัพย์สมบัติ ข้าวของ หามาไว้สำหรับยึดถือ มันก็กัดเอาตลอดเวลา		๓๔๘
พึงเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง “อันเป็นเบื้องหลัง” ของธรรมชาติ	๓๔๙
ตั้งใจฟังสวดบทพระธรรมให้ดี เพื่อเป็นกำลังใจในการปฏิบัติธรรม	๔๐๐

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๒๓

เรามีโวิหารต่าง ๆ สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว.

[: ชื่อต่าง ๆ นั้นหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้นแหละ ! ธรรมชาตินี้ชื่อเรียกต่าง ๆ กัน.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์วันนี้ เป็นครั้งแรกแห่งภาคอาสาฬหบูชา, บัดนี้เรามาถึงภาคอาสาฬหบูชา อีก ๓ เดือน คือเดือนกรกฎาคม สิงหาคม กันยายน; จะมีการบรรยายประจำภาคอาสาฬหบูชาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จนครบชุด. ในการเปลี่ยนขึ้นภาคใหม่ ซึ่งจะบรรยายด้วยเรื่องใหม่นี้ อาตมาก็ให้หัวข้อเรื่องว่า “**ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ**” แล้วก็จะให้หัวข้อย่อยเป็นเรื่องละเอียดเป็นข้อ ๆ ไป.

ทุกสิ่งเป็นธรรมะหรือธรรมชาติ, ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

ขอให้สนใจหัวข้อเรื่องใหญ่ที่ว่า ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ; เรื่องนี้มีปัญหาอยู่ตรงที่ว่า ภาษาไม่ตรงกัน หรือไม่ค่อยจะตรงกัน : ภาษาชาวบ้านกับภาษาศาสนา ไม่ค่อยจะตรงกัน; เช่นคำว่า ธรรมชาติ นี่เป็นตัวอย่าง มีความหมายกว้างแคบกว่ากันมาก. ภาษาธรรมดาสามัญ : ธรรมชาตินั้นเขาหมายถึงสิ่งที่ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติจริงๆ; ถ้าอะไร ๆ ที่มาเกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว ก็ไม่เรียกว่าธรรมชาติ, ฉะนั้น จึงไม่เห็นธรรมชาติ แม้ในตัวของตัวเอง. คือเขาเห็นว่า ธรรมชาติตามทุ่งนาป่าเขาที่ไม่มีใครไปแตะต้องนั้น เรียกว่าธรรมชาติ, พอที่ตัวเราอยู่บ้านเรือน เขาก็ไม่คิดว่านั้นก็คือธรรมชาติ; นั่นแหละเป็นเหตุให้ไม่เข้าใจธรรมะหรือพุทธศาสนา ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ จะไปเอามาเป็นตัวเราหรือมาเป็นของของเราไม่ได้; เรื่องมันจึงคาราคาซังกันมาจนบัดนี้. คือท่านทั้งหลาย เข้าใจพุทธศาสนาไม่ได้ ก็เพราะเข้าใจคำว่าธรรมชาติไม่เหมือนกันกับที่พุทธศาสนาหมายถึง.

แม้ว่าจะพูดกันออกไปนอกเมืองไทย ไปยังต่างประเทศทั่วโลก เขาก็มีคำว่าธรรมชาติใช้กันอยู่เหมือนกัน, แต่มันก็ไม่เท่ากันหรือไม่ตรงกันกับที่เรามีใช้กันอยู่ในพุทธศาสนา; เพราะฉะนั้น ก็เป็นการยากลำบากอีกเหมือนกัน ที่จะพูดกับชาวต่างประเทศด้วยการใช้คำว่าธรรมชาติ แล้วให้เขาเข้าใจตรงกันกับเรา คือเห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ. เขาไม่เห็นทุกสิ่งว่าเป็นธรรมชาติ : เขาแยกเว้นบางสิ่งที

ไม่ใช่เป็นธรรมชาติ, โดยเฉพาะเรื่องภายในบุคคล เกี่ยวกับบุคคลมาแล้ว ก็ไม่ถือว่าเป็นธรรมชาติ, หรือถ้าเป็นเรื่องที่คนทำขึ้นมาหยก ๆ แล้ว ก็จะไม่เห็นว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ. ส่วนหลักธรรมะในพุทธศาสนานี้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งหมด. นี่จึงเข้าใจกันยาก แล้วก็คาราคาซังกันอยู่อย่างลำบากใจ หรือนำรำคาญใจ; จึงมาคิดว่าพวกอื่นก็ช่างเขา แต่พวกเราชาวพุทธนี้ ควรจะเข้าใจเรื่องนี้ให้ดี ให้ถูก ให้ตรงกัน แล้วจะได้หมดปัญหา.

วันนี้ก็สังเกตเห็นว่านักเรียนมามาก นักเรียนเหล่านี้ก็คงจะเรียนมาด้วยเรื่องธรรมชาติ ตามที่เขาสอนกันอยู่ในโรงเรียน คือตามหลักภาษาไทยธรรมดา นี้ก็พวกหนึ่ง; อีกพวกหนึ่งก็จะเรียนวิทยาศาสตร์ ตามแบบที่เขาถอดออกมาจากความรู้อันต่างต่างของประเทศ ซึ่งมีธรรมชาติไปอีกอย่างหนึ่ง, ก็พลอยเป็นชาวต่างประเทศ ฟังธรรมะในพุทธศาสนาไม่รู้เรื่องไปด้วย. ฉะนั้น ขอให้พวกเรานักเรียนทั้งหลายที่เรียนมาอย่างนี้ ทำในใจใหม่ คือไม่เอาที่เราเรารู้ก่อนเป็นหลัก, มาตั้งใจฟังใหม่ ให้เข้าใจชัดเจน ให้ถูกตามที่มีอยู่อย่างไรในพุทธศาสนาเสียก่อน; แล้วจึงค่อยเอาไปเปรียบเทียบกัน.

เมื่อเอาไปเปรียบเทียบกัน ถ้ามันปรากฏว่าต่างกัน ก็จำไว้ในฐานะที่มันต่างกัน; ถ้าเราจะต้องตอบคำถามอย่างภาษาศาสตร์ เอาภาษาเป็นหลัก ก็ตอบไปตามที่เรียนมา, ถ้าจะต้องตอบอย่างวิทยาศาสตร์ เอาวิทยาศาสตร์สากลเป็นหลัก ก็ตอบอย่างที่เราเรียนมา. แต่ถ้าจะต้องตอบอย่างพุทธศาสนิกชน มีความรู้ทางพุทธศาสนา ก็ตอบไปตามแบบของพุทธศาสนา.

นี่ขอให้สนใจฟัง; เธอมาฟังเป็นครั้งแรก ก็พอดีมาตรงกันเข้ากับการบรรยายเรื่องธรรมชาติ จะว่าโชคก็ก็ได้ คือได้ฟังเรื่องที่เป็นรากฐาน เป็นพื้นฐานของพุทธศาสนาเลย; แต่ว่าโชคไม่ดีก็ได้ เพราะมันเป็นเรื่องที่ฟังยาก มันเป็นเรื่องที่เขาเรียกว่าขึ้นไปถึงขั้นปรมาตม์. ถ้าพูดอย่างเรื่องคนธรรมดา ก็เรียกว่าเรื่องสมมติ คือมีตัว มีตน มีฉัน มีอะไรซึ่งมิใช่ธรรมชาติ; เธอทุกคนรู้สึกว่ามีตัวฉันแล้วก็มีของฉัน. ใจตัวฉัน-ของฉันนี้มิใช่ธรรมชาติ ตามความรู้สึกของคนทั่วไป; ที่นี้พอมาถึงขั้นพุทธศาสนาที่ชั้นลึก ที่เรียกว่าชั้นสูง ชั้นปรมาตม์นั้นนะ เขาพยายามจะให้เธอมองเสียใหม่ : มองเห็นว่า ใจที่เธอคิดว่าตัวตน ว่าของตนนั้น มิใช่ เป็นไปไม่ได้, มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นธรรมชาติ.

ใจที่เรามาคิดว่าตัวเรา, เช่นร่างกาย ชีวิต จิตใจ ของเรา เราคิดว่าตัวเรา มิใช่ของธรรมชาติ; ในทางธรรมะเขามาถือว่า นั่นทั้งหมด เป็นธรรมชาติ, จะเป็นอย่างไรเดี๋ยวก็ค่อยว่ากันให้ฟัง. ที่นี้ที่ว่า เราถือว่าของเรา, บ้านเรือนของเรา ทรัพย์สมบัติของเรา แม้แต่อะไร ๆ ที่เป็นของเรา นี้มิใช่ของธรรมชาติ, เราคิดอย่างนั้น; แต่หลักธรรมะในพุทธศาสนา พยายามจะชี้ให้เห็นว่า มันก็เป็นของธรรมชาติ : เสื้อผ้าของเธอนี้ก็ธรรมชาติ, ตัวเธอผู้สวมเสื้อผ้าเหล่านี้ก็อยู่ก็เป็นธรรมชาติ มิใช่ตัวเรา มิใช่ของเรา, อย่างนี้เป็นต้น.

เพราะฉะนั้น เธอจะต้องนึกถึงว่า เราจะฟังเรื่องพระพุทธศาสนา ชั้นที่เป็นตัวพุทธศาสนาจริง ๆ ที่เขาเรียกว่าชั้นปรมาตม์ คือไม่พูดกันตามสมมติ. ถ้าพูดกันตามสมมติก็ต้องว่ามีตัวเรา มีตัวมีตน มีเรา ซึ่งเราจะทำได้ตามที่เราต้องการ เราจะเอาชนะธรรมชาติก็ยังไม่ได้; แต่ถ้าในทางปรมาตม์แล้วก็หัวเราะกันตาย ที่ว่า

“เราจะเอาชนะธรรมชาติก็ได้” นี้ มันเป็นไปได้ไม่ได้. เธอก็ลองฟังดู คอยฟังดู หัวข้อเรื่องว่า “ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ” นี้; คนที่ไม่เคยฟังคำอธิบายเรื่อง “คำว่าธรรมะ” มาก่อน ก็เข้าใจได้ไม่หมดในทันที. ถ้าคนเข้าใจ ถ้าคนเคยฟังและเข้าใจคำว่าธรรมะมาแล้ว คือรู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไรแล้ว, มันก็ฟังง่าย; คือเขาพยายามจะบอกว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไรเลยสักสิ่งเดียวนั้นนะ นั่นมันคือธรรม หรือธรรมะ, และทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ. ทีนี้หัวข้อใหญ่วางไว้อย่างนั้น; หัวข้อย่อยเฉพาะวันนี้ เป็นครั้งแรกนี้ก็ชื่อว่า เรามีโวหารต่าง ๆ สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว. คือเรามี “คำชื่อ คำเรียก” มากคำ มากชื่อ, แต่สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว; สิ่ง ๆ เดียวในที่นี้ก็คือ ธรรมะหรือธรรมชาติอีกนั่นเอง. ธรรมะกับธรรมชาตินั้นเป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน; สิ่งเดียวนี้เรามีชื่อเรียกต่าง ๆ นานา แล้วก็ทำให้หลงได้ จนเป็นว่าไม่ใช่ธรรมชาติไปก็มี. เดียวนี้เราจะพูดสำหรับภาคอาสาพหุบุชา ก็ตั้งต้นด้วยเรื่องนี้ในวันแรกว่า “เรามีโวหารต่าง ๆ สำหรับเรียกสิ่ง ๆ เดียว”.

ถ้าเธอเข้าใจสิ่ง ๆ เดียวนั้นคือธรรมชาติแล้ว ก็เข้าใจความจริง ความจริงที่จริงแท้, ไม่ใช่สมมติเออว่านั่นเป็นนั่น นี่เป็นนี่ คนนั้นชื่อนั้น คนนี้ชื่อนี้ อันนั้นของคนนั้น อันนั้นของคนนี้ เป็นต้น; เพราะว่าทุก(อย่าง)ทั้งหมดนั้นมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; จะไปเรียกว่าอะไร เรียกชื่อว่าอะไร อย่างไร อย่างไร ก็ล้วนแต่มันเป็นธรรมชาติ : เรียกว่าสัตว์ เรียกว่าคน เรียกว่าสมบัติพิสดาน เรียกว่าเงินทองข้าวของ เกียรติยศชื่อเสียง ความสุขความทุกข์ ชีวิตจิตใจอะไรก็ตามเถอะ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ และมันเป็นธรรมชาติที่เราไปเรียกชื่อมันต่าง ๆ กัน. ทีนี้แม้แต่คำว่าธรรมชาติคำเดียวนี้ ก็ยังมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน; ฉะนั้น เรามารู้เรื่อง

ธรรมชาติโดยแท้จริง โดยถูกต้องว่า ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ. นี่เป็นข้อแรก เป็นความคิดอันแรก ความรู้อันแรกว่า ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ.

เราเป็นโจร เป็นขโมย ไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นตัวเราบ้าง มาเป็นของเราบ้าง; นี่เปรียบเหมือนกับเราเป็นโจรทำความผิด เราก็ต้องได้รับโทษ เราเป็นโจรไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นตัวเรา-ของเรา นี้มีความผิดอย่างมหันต์เลย; เราต้องได้รับโทษคือเป็นทุกข์, เป็นทุกข์อย่างที่เป็นกันอยู่แหละ : เป็นทุกข์ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นมันเปลี่ยนแปลง หนักอก หนักใจ ไม่เป็นไปตามที่ตนต้องการ. นี่แหละเป็นความทุกข์ข้อแรก เป็นความทุกข์อันใหญ่หลวงของคนเรา. เรามีความทุกข์ที่ว่าทุกสิ่งที่เราไปโกงเอาของธรรมชาติมานั้น มันไม่เชื่อฟังเรา; มันจะเป็นไปตามแต่ตามแบบของธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ เราก็ต้องเป็นทุกข์.

ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ เรียกว่า

สูญญตา อนัตตา อิทัปปัจจยตา ฯลฯ ก็ได้.

ฉะนั้น เรามาศึกษาให้เห็นว่า มันเป็นธรรมชาติ จะเอามาเป็นเราไม่ได้; นี่หัวใจของพุทธศาสนาสอนเรื่องนี้ คือสอนให้รู้ว่า ไม่มีอะไรที่จะเป็นตัวตน เอามาเป็นตัวเป็นตนของเรา และอยู่ในความต้องการของเรา ความเชื่อฟังของเรา. อាកารที่มันไม่ไปตามที่เราต้องการ คือมันยังเป็นของธรรมชาติอยู่ มันไม่เชื่อฟังนายคนใหม่ นายโง่ๆ คนใหม่ที่ไปปล้นเอาของธรรมชาติมานี้ มันไม่เชื่อฟัง; มันก็ยังคงเชื่อฟังนายเก่า เดิมของมันคือตัวธรรมชาติ. นี่ความ

ที่มันไม่เชื่อฟังนายคนใหม่ นายโง่ที่ เขาเรียกว่า อนัตตาบ้าง สุนฺญตาบ้าง อิทัปปัจจยตาบ้าง, มีชื่อเรียกมากแหละ; คือความที่มันเป็นของธรรมชาติ ไม่เป็นตัวตนนี้เรียกว่า อนัตตา, ความที่มันเป็นธรรมชาติว่างจากความเป็นตัวตนนี้เรียกว่า สุนฺญตา, ความที่มันต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา นั้นเรียกว่ามันเป็นอิทัปปัจจยตา; อย่างนี้ล้วนแต่แสดงว่า มันมีอาการของ ธรรมชาติ มีความเป็นธรรมชาติเฉียบขาด ไม่ดูหน้าใคร, ใ้้นายคนใหม่จะเอามาเป็นตัวตนของตน มันก็กัดเอา มันก็ทำให้เป็นทุกข์.

ฉะนั้น ความทุกข์ของมนุษย์นี้ สรุปรวมอยู่ที่ไปยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดว่า ให้เป็นตัวตน ว่าเป็นของตน ชีวิตของเรา อะไรของเรา ตัวเราของเราอยู่เรื่อยไป; นั่นก็ต้องเป็นทุกข์. ฉะนั้น หัวใจของพระพุทธศาสนาก็คือเรื่องนี้ เรื่องบอกให้รู้ว่า ไม่ใช่อย่างนั้น, มันเป็นอนัตตา มันเป็นสุนฺญตา เป็นตถตา อวิตถตา ธรรมัญญิตตา ธรรมนิยามตา อะไรมากชื่อ ซึ่งค่อยว่ากันวันหลัง, วันนี้มันมีเวลาไม่พอ; วันนี้ต้องพูดหัวข้อเรื่อง คำของเรื่องให้รู้ว่า มันไม่เป็นของใครได้ มันยังคงเป็นของตามธรรมชาติแล้ว พระพุทธศาสนาเขาสอนความเป็นอย่างนี้ คือสอนเรื่องอนัตตา เรื่องสุนฺญตา; ดังนั้น การที่เรามาศึกษาเรื่องธรรมชาติ ก็คือศึกษาเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนานั้นเอง. ถ้าเราไปตั้งต้นเรียนเรื่องพระพุทธ พระธรรม เรื่องพระสงฆ์, เรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องกัมมัฏฐานหรืออะไรต่าง ๆ อีกมากมายหลายสิบเรื่องก็ได้เหมือนกัน; แต่ทั้งหมดนั้นมันเป็นเพียงเรื่องที่จะนำไปสู่หัวใจของพระพุทธศาสนาอีกต่อหนึ่ง. เดียวนี้เราลัดตรงไปสู่หัวใจของพระพุทธศาสนา คือเรียนรู้เรื่องสิ่งที่ลึกลับทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติ เป็นของใครไม่ได้; ต่อเมื่อรู้เรื่องนี้ จึงจะเข้าถึงพุทธศาสนาหรือเป็นพระพุทธเจ้าเองก็ได้. ถ้ารู้

เรื่องนี้ เข้าใจเรื่องนี้ แจ่มแจ้งในเรื่องนี้ จนไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดนั้นนะ ก็จะเป็นผู้เข้าถึงพระพุทธศาสนา หรือเป็นอย่างเดียวกันกับพระพุทธเจ้าก็ได้.

เอาละ, ขอให้จำไว้ที่หนึ่งก่อนว่า การเรียนให้รู้เรื่องธรรมชาติว่า สิ่งทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติ ไม่อาจจะเป็นตัวเรา ไม่อาจจะเป็นของเรา ตามความคิดนึกอันโง่เขลาของเรา; เรื่องนี้คือเรื่องหัวใจของพระพุทธศาสนา.

**พระพุทธศาสนาทั้งหมดมีเรื่องเดียว คือ เรื่องธรรมชาติ
ไม่มาเป็นของใครได้, และเป็นที่ยอมรับของนักวิทยาศาสตร์.**

เฮ้, ทีนี้ก็อยากจะดูในอีกแง่ต่อไปว่า มันมีอยู่เพียงเรื่องเดียวอย่างน่าประหลาด : ถ้าใครคิดว่าพุทธศาสนามีอยู่ ๘๔,๐๐๐ เรื่อง อย่างที่ได้ยินว่า ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนั้นนะ เขาไปดูผิวนอกหรือว่าดูเปลือก ดูกระพี้ ดูส่วนประกอบอะไรต่าง ๆ; ถ้าตัวพุทธศาสนาแท้ ๆ แล้วมันมีเรื่องเดียวเท่านั้นแหละ คือเรื่องธรรมชาติ. ถ้าจะพูดกับพวกเธอที่มีการศึกษาอย่างธรรมดา สากลนี้ ก็เรียกว่ามันเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียวเท่านั้น. พระพุทธศาสนามีเรื่องเดียวเท่านั้นคือเรื่องธรรมชาติ; แต่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องตามเรื่องของพุทธศาสนา นะ : ให้เป็นคำว่า ธรรมชาติ ที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา, ไม่ใช่อย่างที่ครูสอนในโรงเรียนตามแบบการศึกษาปัจจุบันสากลนี้ ไม่พอ. ถ้าเราพูดว่าเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียวเท่านั้นนะ เป็นเรื่องทั้งหมดของพุทธศาสนา หรือเป็นเรื่องหัวใจของพุทธศาสนาก็แล้วแต่จะกล่าว แล้วแต่ว่าเราจะมุ่งหมายกล่าวกันที่ตรงไหน.

พุทธศาสนามีแต่เรื่องธรรมชาติอย่างเดียว; เรื่องธรรมชาติเรื่องเดียวที่เป็น
พุทธศาสนา, เรื่องพุทธศาสนามีแต่เรื่องธรรมชาติอย่างเดียว; แล้วธรรมชาติคำนี้
ต้องอธิบายกันอีกที.

ทีนี้ก็จะบอกเลยไปถึงว่า ใจเรื่องเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ
ตามกฎของธรรมชาติอยู่ทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่มาเป็นใคร ของใครได้; ใคร
ไปยึดถือเข้าก็เกิดความทุกข์, ใครไม่ยึดถือคนนั้นก็ไม่ได้เกิดความทุกข์; เข้า
ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นให้ถูกวิธี ให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ต้องการ แต่ไม่ต้อง
ยึดถือว่าเราว่าของเรา มันก็ไม่ใช่ทุกข์ เพราะว่าเราปล่อยให้มันเป็นไปตาม
ธรรมชาติ เราคงปล่อยให้มันเป็นธรรมชาติ ของธรรมชาติอยู่นั่นเอง.

นี่จะเห็นได้ว่าพุทธศาสนาเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์; พุทธศาสนาไม่
มีเรื่องอะไรที่บัญญัติได้ นอกไปจากกฎของธรรมชาติ มันเป็นตัวธรรมชาติแท้ ๆ
ที่มองเห็นได้อยู่, ไม่ต้องหลับตาเชื่อ ไม่ต้องมีความเชื่อมงาย; มีรายละเอียดซึ่ง
จะต้องศึกษากันต่อไปข้างหน้า. แต่เดี๋ยวนี้ให้รู้เสียทีก่อนว่า พุทธศาสนานั้น
เป็นวิทยาศาสตร์ยิ่งกว่าวิทยาศาสตร์ใด ๆ คือมีเรื่องจริง มีตัวจริง มีของจริง
เอามาให้ดู ให้ดูให้เห็นชัดไปตามกฎเกณฑ์หรือลักษณะของธรรมชาติ ซึ่งมันไม่
ผิดความจริงไปได้; ฉะนั้น มันจึงเป็นวิทยาศาสตร์กว่าสิ่งใด ๆ มันเป็นเรื่องของ
ธรรมชาติกันทุกสิ่ง, แต่ว่าในที่นี้เราหมายถึงธรรมชาติที่ลึกซึ้ง ที่เข้าใจยาก, แล้ว
เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เราจึงได้เรียกว่าวิทยาศาสตร์.

วิทยาศาสตร์ที่เป็นเรื่องธรรมดาสามัญ เป็นเรื่องสำหรับให้เกิดของใหม่ ให้ประดิษฐ์ประคอย ให้วิเศษ ให้สบาย ให้สะดวก มียานพาหนะไปดวงจันทร์ก็ได้; อย่างนี้ก็เรียกว่าวิทยาศาสตร์เหมือนกัน แล้วก็เรียกว่าเพราะรู้เรื่องธรรมชาตินั้นเหมือนกัน. รู้ธรรมชาติที่สามารถจะเอามาประดิษฐ์ยานไปดวงจันทร์ได้ นี่ก็เป็นเรื่องธรรมชาติ; แต่มันไม่สำเร็จประโยชน์ที่จะดับทุกข์. เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาจึงไม่เอาวิทยาศาสตร์หรือเอาธรรมชาติวิทยาเพียงเท่านั้น; ต้องการจะเอามาถึงที่มันเกี่ยวกับจิตใจของคน ที่ทำให้จิตใจของคนเป็นทุกข์ แล้วก็มาจัดการกันที่นี้ อย่าให้หัวใจเป็นทุกข์. เพราะฉะนั้น เราก็เป็นวิทยาศาสตร์กว่า มีความเป็นวิทยาศาสตร์ที่น่าเลื่อมใสกว่า มีประโยชน์กว่า. แล้วเมื่อเราแสดงความรู้ทางธรรมชาติเช่นนี้ให้แก่ นักวิทยาศาสตร์ดู ในโลกนี้เขาก็ยอมรับได้; ฉะนั้น นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายยอมรับพุทธศาสนาได้. แต่นักวิทยาศาสตร์เหล่านั้นไม่อาจจะยอมรับศาสนาที่ไม่ได้สอนว่าเป็นธรรมชาติ, แต่กลายเป็นเรื่องของผีสิง เทวดา ของพระเป็นเจ้า ของอะไรไปเสีย แล้วก็เอามาให้ดูไม่ได้ พิสูจน์ไม่ได้; ศาสนาทำนองนั้นพวกนักวิทยาศาสตร์แห่งโลกปัจจุบันยอมรับไม่ได้. แต่ว่าสำหรับพุทธศาสนา ยื่นออกไปให้ เป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องของธรรมชาติตรงๆ; ฉะนั้น นักวิทยาศาสตร์แห่งยุคปัจจุบัน ไม่ว่าพวกไหน แขนงไหนมันยอมรับได้. นี่มันต่างกันอยู่อย่างนี้; คือว่าหลักพุทธศาสนามีเรื่องของธรรมชาติเป็นแก่นสาร นี่เป็นที่รับได้สำหรับนักวิทยาศาสตร์ในโลกทั่วไป, ศาสนาอื่นไม่เป็นอย่างนั้น; เราก็รู้จักพุทธศาสนาของเราไว้ในส่วนนี้ด้วย และจะเป็นอย่างนี้ไปทุกยุคทุกสมัย. ก็ว่าในสมัยข้างหน้าอนาคตนั้น เรื่องวิทยาศาสตร์ก็จะเข้มข้นยิ่งขึ้นทุกที; พุทธศาสนาก็ยังคงทนอยู่ได้ ยังทนต่อหลักเกณฑ์ของ

วิทยาศาสตร์ได้ จึงมีความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ได้ทุกยุคทุกสมัย นี่ก็พุทธศาสนาของเรา.

เรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องจริง ปรากฏอยู่เฉพาะหน้า เราเห็นได้ด้วยตนเอง.

ที่นี้มองคู่อีกแง่หนึ่ง ก็อยากจะให้ดูในแง่ที่ว่า ใ้เรื่องของธรรมชาติตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติอย่างนี้ มันเป็นเรื่องจริง ปรากฏอยู่ในที่เฉพาะหน้า; เฉพาะหน้าแห่งลูกตาก็ได้, เฉพาะหน้าแห่งปัญญาจักขุ คือลูกตาข้างใน ลูกตาปัญญา ลูกตาธรรมะนั้นก็ได้ ก็ทนได้ ปรากฏได้, คือเราเห็นมันได้ เข้าใจมันได้ ไม่ต้องเชื่อตามที่เขาพูดไว้ ซึ่งเราเห็นมันไม่ได้. นี่เรื่องของธรรมชาติ มันเป็นเรื่องที่เห็นได้ด้วยตนเอง; นี่เป็นพุทธศาสนาอย่างยิ่ง คือเป็นสันติภูริโก เป็นคุณของพระธรรม เป็นคุณลักษณะของพระธรรม ที่เมื่อเราสวคมนตรีบทพระธรรมว่า สว่างขาโต ภาวะวะตา รัมโม สันติภูริโก อะกาลิโก อะไรนี้เป็นต้น, คำว่า “สันติภูริโก” คือความหมายนี้ ความหมายว่าเรามองเห็นได้ เอามาคุได้ ทนต่อการพิสูจน์ได้ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นตามกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น เรื่องของธรรมชาติมันจะเป็นสันติภูริโกเสมอ ผู้ที่มองเห็นแล้วก็จะเห็นชัด เป็นสันติภูริโกสูงสุดของพุทธบริษัท.

เรื่องร่างกายประกอบขึ้นด้วยอะไร แล้วเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาอย่างไร นี่ ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติแท้ ๆ แล้วมองเห็นได้อย่างสันติวิสุทธิโก; แต่ว่าต้องศึกษาก่อน แล้วก็ต้องหัดเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะดู, เมื่อจิตใจนั้นถูกฝึกฝนให้สามารถที่จะดู แล้วก็ดู ดูแล้วก็เห็น ที่เขาเรียกว่าทำวิปัสสนา; คือมีจิตใจทำไว้ดีแล้ว เหมาะแล้ว ก็ดู ดูแล้วก็เห็น, เห็นอะไรนี่ก็เรียกว่า วิปัสสนา แปลว่าเห็นแจ้ง : จะเห็นแจ้งว่า โอ้! มันสักว่าธรรมชาติเท่านั้นแหละ มันไม่มีตัวตนของคนอะไรที่ไหน; นี่คือสันติวิสุทธิโกอย่างยิ่ง. เมื่อเห็นว่าเป็นธรรมชาติ เอาเป็นตัวตน-ของตนไม่ได้แล้ว มันก็ไม่ยึดถืออะไรว่าเป็นตัวตน-ของตน มันก็ไม่เป็นทุกข์. เราจะเป็นทุกข์ได้ ก็โดยที่ไปโง่ไปหลงยึดถือเข้า; ถ้าเราฉลาด เราเห็นเป็นธรรมชาติ ไม่หลงไม่ยึดถือ เราก็ไม่เป็นทุกข์. อะไร ๆ ก็มาทำให้เราเป็นทุกข์ไม่ได้ แม้แต่ว่าจะเจ็บ จะไข้ จะตาย ก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะมองเห็นเป็นธรรมชาติไปเสีย; เมื่อยังมองไม่เห็นมันก็เป็นทุกข์ไปหมด อะไรชนิดหนึ่งก็เป็นทุกข์ เพราะว่ามันโง่ มันจะมีตัวตน-ของตนเสียเรื่อยไป มันไม่ปล่อยให้เป็นเรื่องของธรรมชาติเสียเลย.

จะเห็นแจ้งว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติได้

ขึ้นอยู่กับปัญญา ปราศจากสิ่งทีเรียกว่าไสยศาสตร์.

ทีนี้ก็อยากจะให้ดูต่อไปว่า เมื่อมันเป็นอย่างนี้มันก็ขึ้นอยู่กับปัญญา มันปราศจากสิ่งทีเรียกว่าไสยศาสตร์ร้อยเปอร์เซ็นต์ ปราศจาก

ร้อยเปอร์เซ็นต์นะ, ไม่ใช่เป็นไสยศาสตร์ร้อยเปอร์เซ็นต์ จะปราศจากความเป็นไสยศาสตร์ คือไม่มี(ความเป็น)ไสยศาสตร์เจืออยู่ร้อยเปอร์เซ็นต์; มันเป็นธรรมชาติ เป็นสัจจะ เป็นของจริงของธรรมชาติ, ไม่ให้โอกาสแก่เรื่องไสยศาสตร์หรือเรื่องมงายใจ ๆ, ความเชื่อเรื่องพระเจ้า เรื่องผี เรื่องสาธ เรื่องเทวดา เรื่องอะไรต่าง ๆ ไม่ใช่ธรรมชาตินั้นไม่เข้ามาปนอยู่ได้.

เรื่องไสยศาสตร์นั้น เขามีกันมาก่อนพุทธศาสนา; วิชาไสยศาสตร์เป็นอย่างไรนั้น เขามีกันมาแล้วก่อนพุทธศาสนา, พอพุทธศาสนาเกิดขึ้นมันกลายเป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ไปเสีย. ที่เคยเป็นไสยศาสตร์นั้นมันมากลายเป็นวิทยาศาสตร์ไปเสีย ก็เพราะเรามองเห็นของจริงว่ามันเป็นสัจว่าธรรมชาติ ธรรมชาติเท่านั้นเอง. นี่เราเห็นว่าเรื่องของธรรมชาติแล้ว มันก็ปราศจากความเป็นไสยศาสตร์.

เห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติก็จัดการกับธรรมชาติ ให้ถูกต้องตามกฎหมายธรรมชาติ เป็นตัวเองไม่ขึ้นอยู่กับใคร.

ทีนี้จะให้ดูในแง่ที่มันเนื่องถึงการเมืองกันบ้างก็ได้; คือเมื่อเห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติ เราก็จัดการกับธรรมชาติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, ไม่เป็นข้าทาสของสิ่งใด ๆ ไม่ขึ้นอยู่กับใคร ไม่เป็นลูกน้องของเทวดาองค์ไหน ไม่เป็นสมาชิก บริวารของพระเจ้าองค์ไหน; แต่ว่าเป็นตัวเองเป็นตัวเอง. เนื้อตัวของเราก็เป็นธรรมชาติ เราก็รู้จักกฎของธรรมชาติ จัดสิ่งต่าง ๆ

ให้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ก็ได้รับสิ่งที่ควรจะได้รับ ในเมื่อจัดไปถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. นี่เรียกว่าเรามีอิสรภาพ มีเสรีภาพ เป็นคนอิสระ ไม่ขึ้นแก่พระเจ้า หรือไม่ขึ้นแก่เทวดา ผีศาจอะไรที่ไหน; เรียกว่าเป็นอิสระแก่ตน เหมือนกับที่ธรรมชาติมันเป็น.

ธรรมชาติมันเป็นอิสระแก่ตน ไม่ขึ้นแก่(-กับ)เทวดา ผีศาจที่ไหน; เมื่อเรามาเข้าถึงธรรมชาติ เข้าถึงกฎของธรรมชาติอย่างนี้ เราก็เป็นอิสระแก่ตน. นี่เรียกว่า เป็นหลักพระธรรมที่ไม่เหมือนใคร เป็นหลักพระศาสนาที่ไม่เหมือนใคร. เขาจะมีพระเจ้า มีเทวดา มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มองเห็นไม่ได้ พิศุจน์ไม่ได้ ได้แต่ทำพิธีบูชาัญจนอย่างนั้นอย่างนี้ที่สุดแท้; เราไม่เป็นอย่างนั้น. เรามองเห็นชัดว่าอะไรเป็นอะไร แล้วมีอะไรเป็นอย่างไร, แล้วก็จัดการที่สิ่งนั้น; ก็เลยสำเร็จประโยชน์ได้ไม่ต้องเป็นทุกข์.

อะไรเป็นศาสนาของเรา ? ก็ไ้ธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ การปรุงแต่งตามธรรมชาติที่เรารู้เรื่องคั่นนั้นแหละ. เรารู้เรื่องธรรมชาติดี มาจัดให้ไม่ต้องเป็นทุกข์เลย; นี่คือนศาสนาของเรา, ในเมื่อศาสนาของผู้อื่นบางพวกนะฝากไว้กับพระเจ้า แล้วแต่พระเจ้า ทำพิธีอ้อนวอนพระเจ้านี้แล้วกัน; มันต่างกันอย่างไร. เราไม่อ้อนวอนใคร; แม้ธรรมชาตินี้เราก็ไม่อ้อนวอน, ถ้าพูดกันโดยตรงแล้วก็ไม่ได้้อ้อนวอน; มีแต่จัดการไปตามกฎของธรรมชาติ แล้วก็ได้ผลคือไม่เป็นทุกข์ก็แล้วกัน. ถ้าจะพูดว่าอ้อนวอนกับเขาสักหน่อยนะ : พุทธบริษัทจะอ้อนวอนกับเขาสักหน่อยก็ ก็คือพยายามทำให้ถูกตามกฎของธรรมชาตินั้นแหละ จะเปรียบว่าเหมือนเราอ้อนวอนธรรมชาตินี้ก็ได้; แต่ที่จริงเราเป็นเพียงทำให้ถูกต้อง

ตามกฎของธรรมชาติ เราก็เรียกเอาผลตอบแทนมาโดยตรง โดยไม่ยอมเสียเปรียบเลย.

เราทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่าไร เราก็ได้รับประโยชน์เต็มตามนั้น; นี่เรียกว่ามันเป็นศาสนาธรรมชาติ เกี่ยวอยู่กับธรรมชาติ. เรื่องตัวธรรมชาติก็ดี เรื่องการปรุงแต่งตามธรรมชาติก็ดี เรามองเห็นชัดอย่างนี้ ว่าความทุกข์มันเกิดขึ้น เพราะทำผิดกฎของธรรมชาติ, เราดับทุกข์ได้ก็เมื่อเราทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น อย่างมันนั่งร้องไห้อยู่เลย อย่างมานั่งปรารมภ์ใจ เป็นทุกข์เป็นร้อน วิวาห์ หม่นหมอง อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่เลย; รีบไปแก้ไขเสีย ให้มันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

เราถ้าได้ผลอะไรมาตามที่ต้องการเพราะว่าแก้ไขถูก ก็อย่าไปตีใจมันเลย อย่าไปบ้ำกับมันเลย อย่าไปหลงไหลลึงโอดกับว่าได้มามากมายถูกใจอะไรอย่างนี้ อย่าไปหลงไหลเลย, เพราะมันเป็นเรื่องที่ทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่านั้น; มันก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ ไม่ต้องเป็นสุข ไม่ต้องดีใจ ไม่ต้องเสียใจ, เพราะว่าเราสามารถที่จะทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อไม่ต้องเป็นทุกข์ก็แล้วกัน เพื่อไม่มีความทุกข์ก็แล้วกัน เพื่อเราทุกคนอยู่ในโลกนี้โดยไม่มี ความทุกข์ก็แล้วกัน.

นี่คือเรื่องของธรรมชาติคำเดียว; ช่วยจำไว้ว่า **ธรรมชาติคำเดียว** พอสำหรับจะขยายกระจายออกไปเป็นอะไรทั้งหมด; ทั้งหมดนะ, คำว่า “ทั้งหมด” นี้ ไม่รู้จะจำกัดความอย่างไร ทั้งหมดเท่าที่มนุษย์รู้. เคยเล่าเรียนกันมาอย่างไรในโรงเรียน ว่าทั้งหมดนะหมายความว่าอย่างไร? ทั้งหมดในประเทศไทย

นี่มันก็เล็กนิดเดียว, ทั้งโลกมันก็ยังนิดเดียว; เพราะว่ามันต้องทั่วโลกทุกโลก ทุก ๆ โลก ทุก ๆ สากลจักรวาล. ไซ้โลกนี้เป็นหน่วยเล็ก ๆ ในจักรวาลหนึ่ง; ทีนี้ ทุก ๆ จักรวาลก็ยังไม่พอกับคำว่าทั้งหมดนะ; ถ้ามันมีอะไรนอกไปกว่านั้นอีก นอกไปกว่าทุก ๆ จักรวาลอีก ก็ต้องเอามารวมเข้าไว้ในคำว่าทั้งหมดด้วย. และทั้งหมดนั้นแหละคือธรรมชาติ คือตัวธรรมชาติ ตัวที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าเรารู้เรื่องธรรมชาติคำเดียวเท่านั้นแหละ คือรู้หมด ทั้งหมดในลักษณะอย่างนี้; ก็นับว่าเป็นความรู้ที่ไม่มีอะไรเท่า ไม่มีอะไรเปรียบ เป็นความรู้ที่ใหญ่หลวง กว้างขวาง ลึกซึ้ง ไม่มีอะไรเปรียบเลย. จะพอใจหรือไม่พอใจก็เอาไปคิดกันดู; แต่พุทธศาสนาเป็นอย่างนี้ คือรู้เรื่องธรรมชาติ รู้เรื่องกฎของธรรมชาติ รู้เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ รู้เรื่องผลที่มันจะเกิดขึ้นในเมื่อปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ อย่างถูกต้องแล้ว : นั่นคือทั้งหมดละ.

สิ่งที่ต้องเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาติ (๕ ประเด็น).

๑. ทั้งธรรมและอธรรม ก็ล้วนเป็นธรรมชาติ.

เฮ้, ทีนี้ที่อยากจะให้ดูต่อไป ฟังกันต่อไปก็คือ สิ่งที่เราจะต้องเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาติ ก็จะต้องให้เห็นเป็นปัจจัยจัดตั้ง ปราบกฎขัดแก่เราเป็นข้อแรก ก็คือสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ. นี่คอยฟังให้ดี ๆ มันคงจะยุ่งหวั้งก็ได้, บางคนจะฟังไม่รู้เรื่องก็ได้. หัวข้อใหญ่ของการบรรยายนี้ก็มีอยู่แล้วว่า ธรรม ธรรมะ หรือธรรมคือเรื่องของธรรมชาติ. ทีนี้เราก็จะพิจารณากันถึงคำว่า ธรรม หรือ ธรรมะ ซึ่งคือเรื่องของธรรมชาติ, ก็จะมีคนบางคนหรือที่นั่งอยู่ที่นี้ก็ได้ เกิดสงสัย

ขึ้นมาในใจแล้ว ก็จะพูดว่า เรื่องอธรรมละ เป็นเรื่องธรรมชาติหรือเปล่า? ถ้าว่า **ธรรมะคือธรรมชาติ**, แล้ว**อธรรมละ เป็นธรรมชาติหรือเปล่า?** ถ้าเขาถามอย่างนั้น ก็หมายความว่าเขายังไม่รู้คำว่า “ธรรม” ถึงที่สุด.

คำว่า “ธรรม” นั้น มันรวมหมดอีกเหมือนกัน : อธรรม ก็คือธรรมที่เป็นอธรรม เพราะว่าไอ้คำนี้มันจำกัดความไว้แคบมาก, อธรรมคือผิด ที่ทำผิดสำหรับมนุษย์ แล้วจะมีความทุกข์อย่างนี้เราเรียกว่า อธรรม; **ทีนี้เราไปเอาแต่ส่วนที่ว่าจะจะเป็นความถูกต้อง และให้มนุษย์ไม่มีความทุกข์นั้นว่าเป็นธรรม**, มันจึงเกิดคำว่าอธรรมขึ้นมา เป็นของเล็กๆ นิดเดียว ความหมายแคบนิดเดียว ตรงที่ว่าทำธรรมะที่เป็นหน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นผิดไป จนเรียกว่าอธรรม คือไม่ถูกต้องตามกฎที่จะให้ได้รับความสุขหรือดับทุกข์ได้. ฉะนั้น เข้าใจเสียก็แล้วกันว่า **ที่เรียกว่าอธรรมนั้นคือธรรมที่ผิด, ธรรมะที่ผิด อธรรมนั้นก็คือธรรมเหมือนกัน แต่เป็นธรรมที่ผิด; ฉะนั้น มันจึงไม่มีอะไรนอกเหนือไปได้จากคำว่าธรรมเพียงคำเดียว.**

ธรรมเพียงคำเดียว หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; แม้คำว่าอธรรมนั้น ซึ่งเป็นเพียงส่วนน้อยส่วนหนึ่งของธรรมะ เป็นคู่เปรียบกันว่าฝ่ายผิดหรือฝ่ายถูก, ไม่ได้ครอบงำขึ้นไปถึงว่าเป็นธรรมชาติหรือเป็นกฎของธรรมชาติอะไร, จำกัดความแคบ ๆ อยู่แต่เพียงว่าระบบปฏิบัติอันหนึ่ง ซึ่งปฏิบัติแล้วไม่ดับทุกข์ หรือทำให้เกิดทุกข์ เกิดเสียหายมากขึ้น, อย่างนี้เราเรียกว่า อธรรม; ถ้าเรียกให้ถูกต้องก็ต้องเรียกว่าธรรมฝ่ายผิด ธรรมฝ่ายคำ ธรรมฝ่ายที่ทำให้เกิดทุกข์. ฉะนั้น ธรรมะ

กิติ อธรรมะชนิดหนึ่งนี่กิติ ก็คือธรรมชาตินั่นเอง. ธรรมะเป็นธรรมชาติ; แม้ อธรรมะก็เป็นธรรมชาติ ก็เป็นของส่วนน้อยส่วนหนึ่งแยกออกมาเรียกว่าอธรรม.

ก็ได้ความว่า ธรรมก็ดี อธรรมก็ดี คือธรรมชาติ; ถ้ามีตา ถ้ามี ลูกตาที่เห็นเพียงพอ จะเห็นว่า อธรรมนั้นเป็นส่วนนิดส่วนหนึ่ง ของความหมาย หนึ่งของคำว่าธรรมคือหน้าที่, ธรรมะที่เป็นหน้าที่ แล้วมันไม่ถูกสำหรับที่จะ ดับทุกข์, อย่างนี้ เราเรียกว่าอธรรม. ส่วนธรรมนั้นมันหมายถึงทั้งหมด : หมายถึงตัวธรรมชาติ หมายถึงตัวกฎของธรรมชาติ (หมายถึง)ตัวหน้าที่ทั้งหมดตาม กฎของธรรมชาติ และ(หมายถึง)ตัวผลที่จะเกิดจากหน้าที่ด้วย.

๒. ทั้งธรรมชาติและผิดธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ.

เฮ้, ทีนี้ก็มาถึงคำที่สอง คือคำว่า ธรรมชาติ และคำว่า ผิด ธรรมชาติ. เข้าใจว่าลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ จะมีคำพูดว่าผิดธรรมชาติใช้, ก็ใช้ไปตาม คนชาวบ้านธรรมดา ชาวโลกธรรมดา มีคำว่าผิดธรรมชาติใช้. ถ้าอย่างนั้นก็ขอ ใ้รู้ไว้เถอะว่า ธรรมชาติก็ธรรมชาติ ใ้ผิดธรรมชาติก็ยังคงเป็น ธรรมชาติอยู่นั่นเอง; เพราะว่าผิดธรรมชาตินี้มันไม่มีหรอก มันเป็นไปได้, มิได้สำหรับคนโง่ ไม่รู้จักความจริงว่ามันมิได้, มันไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติ. ที่เราเอาความรู้สึกธรรมดาสามัญเป็นหลัก พอว่ามันผิดธรรมดาไปหน่อย ก็เรียก ว่าผิดธรรมชาติเสียแล้ว; ที่จริงมันเป็นไปได้. เราไปเอาความรู้สึกของเราเป็น เกณฑ์ เราเคยรู้สึกว่าเป็นไปตามธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร, พออะไรมันผิดไปจาก นั้นหน่อย เราก็ว่าผิดธรรมชาติเสียแล้ว; มันก็เกิดเป็นของเปรียบเทียบคู่กันขึ้นมา

ว่า ธรรมชาติกับผัสตธรรมชาติ. แต่ที่จริงน้ำมันไม่มี, คำว่าผัสตธรรมชาติ นี้ไม่มีสำหรับความจริง เพราะความจริงมันเป็นธรรมชาติหมด; ใ้อผัสต ธรรมชาตินี้มีแต่สำหรับคนโง่.

เราเคยไปกินอ้อยหวานทุกที แล้วก็เผอิญไปถูกอ้อยที่มันไม่หวานขึ้นมา เราก็เรียกว่าผัสตธรรมชาติเสียแล้ว อ้อยนี้ผัสตธรรมชาติเสียแล้ว; นี่เรามันโง่ไปใช่ ไหมเล่า, ไม่ใช่ว่าอ้อยมันผัสตธรรมชาติ. แม้แต่มันไม่หวานมันก็คือธรรมชาตินั้น เอง เพราะมันเป็นของมันอย่างนั้น หรือมันยังไม่ถึงระยะเวลาที่มันจะหวานได้ มันก็ไม่หวาน; หรือว่าตอนปลายอ้อยมันไม่หวาน มันก็ไม่ใช่ผัสตธรรมชาติ มันก็คือธรรมชาติมันอย่างนั้น.

นี่เรามันรู้แคบ รู้นิดเดียว อะไรเราเคยเข้าใจว่าตามธรรมชาติก็เป็น ธรรมชาติ, พอผิดจากนั้นนิดหนึ่งเราก็ว่าผัสตธรรมชาติเสียแล้ว; ฉะนั้น เราก็เลย เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ผิดหมด : พออะไร ๆ ที่มันไม่เป็นไปตามที่เรานึก แล้ว เราก็เรียกว่าผัสตธรรมชาติ, หรือว่าที่มันไม่ได้ปล่อยทิ้งไว้ตามธรรมชาติ เราก็เรียกว่าผัสตธรรมชาติ ไม่ใช่ธรรมชาติ เช่นตึกกรม เรือบิน ยานไปโลกพระจันทร์ อะไรอย่างนี้เราก็ไม่เรียกว่าธรรมชาติเสียแล้ว, เราเรียกว่าเกินธรรมชาติ ผิด ธรรมชาติ นอกเหนือธรรมชาติ. ฝรั่งเศสเขาพูดอย่างโง่เขลาว่า เด็ชวนี้เราเอาชนะ ธรรมชาติได้แล้ว; เมื่อเขาไปเหยียบพระจันทร์ครั้งแรก เขาลงข่าวในหน้าหนังสือ พิมพ์ว่าเขาเอาชนะธรรมชาติได้แล้ว, นี่บรมโง่; ฉะนั้น เราอย่าไปโง่ตามเขาเลย.

มันไม่มีที่ว่ามีผัสตธรรมชาตินะ มันเป็นไปไม่ได้, มันต้องเป็นไปตามกฎ ของธรรมชาติ และโดยเนื้อแท้ของธรรมชาติ. เพราะว่าใ้อคนเราแท้ ๆ ทั้งเนื้อทั้ง

ตัวทั้งคนนี่มันก็คือธรรมชาติ ที่กำลังเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; ทีนี้ของที่คนสร้างขึ้นมานั้นก็เอาวัตถุของธรรมชาติมาสร้าง, สร้างตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, เป็นรถ เป็นเรือ เป็นเรือบิน เป็นยานอวกาศไปโลกพระจันทร์นี่ก็คือของของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ซึ่งเป็นธรรมชาติสร้างขึ้นมานั้น ถ้าไปเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นของมิใช่ธรรมชาติ คือผิดธรรมชาติแล้ว ก็เป็นเด็กเล็ก ๆ ที่โง่เขลา; นี่พูดว่าอย่างนี้ ว่าถ้าเห็นอะไรที่ผิดธรรมชาติแล้วมันกลายเป็นเด็กเล็ก ๆ ที่โง่เขลา. ถ้ารู้เห็นอะไรตามที่เป็นอย่างจริงครบถ้วนเหมือนพระพุทธเจ้าแล้ว จะไม่มีอะไรที่ถือว่ามันผิดธรรมชาติ หรือมิใช่ธรรมชาติ; ฉะนั้น ท่านจึงตรัสไว้คำว่าธรรมชาตินี้เป็นหลัก. แม้แต่พระนิพพานอันสูงสุดก็เป็นธรรมชาติ; ฉะนั้น สูงสุดเหนือกว่าสิ่งใด ไม่อยู่ในเหตุปัจจัยอะไร ก็ยังจัดว่าเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง. ทีนี้ของต่ำกว่านั้น ตรงกันข้ามจากนั้นในโลกนี้ก็คือธรรมชาติชั้นต่ำ ๆ ทั่ว ๆ ไป.

เอาละ, สรุปความว่า ธรรมชาติก็คือธรรมชาติ ใ้อที่เรามาโง่ไปเองว่าผิดธรรมชาติ มิใช่ธรรมชาติ นี่ก็คือธรรมชาตินั้นแหละ ไปดูเสียใหม่ : อย่าให้มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติหรือผิดธรรมชาติ. แล้วมีอะไรที่เราใช้อยู่ ทำอยู่ กินอยู่เป็นประจำวันที่ทำให้เราเกิดความรู้สึกว่าผิดธรรมชาติเสียแล้ว นี้อย่าเข้าใจว่ามันผิดธรรมชาติ เพราะมันเป็นธรรมชาติอีกชนิดหนึ่ง; เช่นไปกินอ้อยที่มันไม่หวานอย่างที่ยกตัวอย่างมาแล้วนั้น ก็ไม่ใช่ผิดธรรมชาติ มันเป็นอย่างนั้นเอง; หรือถ้าเรากินอะไรที่มันไม่อร่อย เพราะว่ามันไม่ถึงขนาดของมัน เราก็อ่านมันอย่างนั้นเอง; บางทีเราไปกินส้มถูกมันเปรี้ยวเข้า ก็อย่าว่าผิดธรรมชาติสิ ธรรมชาติของมันอย่างนั้นเองสำหรับส้มใบนั้น; หรือว่าผลไม้ที่มันเคี้ยวแล้วมันจืดอย่างนี้ มัน

ก็คือธรรมชาติของมันอย่างนั่นเอง ไม่ต้องมีอะไรทำให้เราเข้าใจผิดไปว่า ผิดธรรมชาติแล้ว นอกกฎของธรรมชาติแล้ว มันต้องไม่มี.

๓. คำว่า “ธรรมดา” คือความเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีอะไร ๆ ที่ผิดธรรมดา.

ทีนี้คำต่อไปก็คือคำว่า “ธรรมดา”. คำว่าธรรมดานี้ ก็แปลว่า ความที่เป็นไปตามธรรมชาติ; ธรรมดา แปลว่าความที่มันเป็นไปตามธรรมชาติ, เราเรียกสั้น ๆ ว่า ธรรมดา ธรรมดา. ทีนี้ก็มีคนบางคนพูดว่า “ผิดธรรมดาแล้ว ผิดธรรมดาแล้ว”; นี่ก็โง่งอย่างเดียวกับผิดธรรมชาติ. มันจะมีอะไรที่ผิดธรรมดาไปไม่ได้; แต่ในความรู้สึกของเรานั้นมันได้ พอมันไม่เหมือนกับที่เราเคยเห็น มันใหญ่เกิน มันเล็กเกิน มันอะไร, อย่างนี้แล้วก็เรียกว่าผิดธรรมดา นี่เรามันโง่งไปเอง.

ฉะนั้น ธรรมชาติมันก็มีอยู่อย่างนั้น เป็นไปตามกฎของธรรมชาติมันก็มีอยู่อย่างนั้น แล้วมันก็แปลก ๆ กัน; เราไม่เคยเห็น ไม่เคยรู้ไม่เคยเข้าใจ พอมาเกิดเห็นเกิดรู้เข้า ก็ “โห้ ! ผิดธรรมดา ผิดธรรมดา” นี่ก็พ้นความโง่งออกมา. รู้เถอะว่า มันไม่มีอะไรที่จะผิดธรรมดาไปได้, มันต้องเป็นไปตามธรรมดา เพราะคำว่าธรรมดานั้นคือความเป็นไปตามธรรมชาติ; ฉะนั้น ธรรมดามันก็มีอยู่ตายตัว. ธรรมบัญญัติ - ความตั้งอยู่ตามธรรมดานี้เป็นของตายตัว, ที่เราว่าผิดธรรมดานั้นเพราะเราไม่เข้าใจ; มันจะผิดไปจากกฎของธรรมดาไม่ได้, แม้จะแปลกประหลาดเหลือประมาณ หรือผิดปรกติเหลือประมาณ มันก็ผิดไปจากธรรมดาไม่ได้; แต่ผิดธรรมดาได้ตามประสาคนโง่ง คนที่ยังไม่รู้อะไร เป็นเหมือนเด็กอมมือในฝ่ายธรรมะ. คนโต ๆ แก่อายุมากแล้ว อยู่ในโลกลนี้, เป็นเด็กอมมือในโลกของ

ธรรมะก็ได้; คือไปค้นค้นหาอะไรเห็นเป็นผิดธรรมชาติ ผิดธรรมดา, คีใจ เสียใจ เห็นเป็นฝ่ายตรงกันข้ามเสมอ, อย่างนี้ไม่ได้ ไม่ใช่ความจริง. ถ้าชอบคำว่าผิด ธรรมดาคือความจริงอยู่ ก็เอาไปรวมไว้เสียด้วยว่าธรรมดาก็คือธรรมชาติ, ผิดธรรมดาก็คือธรรมชาติ. ทีนี้ถ้าว่ามันยอมเห็นชัดว่ามันไม่มี ไม่มีที่ผิดธรรมดา มีแต่ธรรมดา, มันก็ไม่มีปัญหา; เมื่อเป็นธรรมดา มันก็เป็นธรรมชาติ เพราะคำว่า ธรรมดาก็คือความเป็นไปตามธรรมชาตินั่นเอง.

๔. ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ, ไม่มีอะไร ๆ ที่มีใช่ธรรมชาติ.

ทีนี้จะมาถึงคำที่มันยาก เข้าใจยาก ก็คือคำว่า ธรรมชา-ตุ; ธรรมชาตุ ธรรมชา-ตุ นี่เป็นชาตุแห่งธรรม. ธรรมก็คือธรรมชาติ; ความเป็นไปตามธรรมชาติ คือธรรมดา; ธรรมชา-ตุ คือชาตุที่เป็นไปตามธรรมดา, แต่เขามาหมายถึงว่า ความที่มันต้องเป็นอย่างนั้น.

คำว่าชาตุ ชาตุนี้ หมายถึงไต่พื้นฐานอันสุดท้าย ที่ว่ามันจะขุดลึกลงไปอีกไม่ได้, จะแบ่งแยกให้ลึกลงไปอีกไม่ได้ มันเป็นอันสุดท้ายแล้ว. ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติตามกฎของธรรมดา ตามกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น อะไร ๆ ก็เรียกว่าเป็นธรรมชาติ คือความที่มันต้องเป็นตามธรรมชาติ มันมีความจริงอยู่อย่างนี้. เช่นว่าต้องเกิดอย่างนี้ ต้องแก่อย่างนี้ ต้องตายอย่างนี้ ต้องไม่เที่ยงอย่างนี้ ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ ต้องเป็นไปตามกฎอันนี้; ความที่มันต้องเป็นไปอย่างนั้น เราก็เรียกมันว่ามันเป็นธรรมชาติ, เป็นของจริง แท้แน่นอนเค็ดขาดลงไปว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้น.

นี่ก็คือธรรมชาติ : แม้ธรรมชาตินี้ก็คือธรรมชาติ. ที่นี้มันไม่มีสิ่งที่มีชื่อธรรมชาติ; ถ้าใครเข้าใจคำว่าธรรมชาติแล้วจะมองเห็นว่า ไม่มีสิ่งที่มีชื่อธรรมชาติ, เพราะว่าคำคำนี้ไม่ได้เอามาพูดมาสอนกัน เหมือนกับคำว่าธรรมชาติหรือคำว่าธรรมชาติ.

คำว่าธรรมชาติหรือธรรมชาตินี้ ชาวบ้านประชาชนเอามาพูดมาสอนกันจนเกิดความบัญญัติผิด เข้าใจผิด : มีผิดธรรมชาติ มีผิดธรรมชาติ. มันก็มีแหละพูดได้ว่า “ผิดธรรมชาติ, ผิดธรรมชาติ”; แต่แล้วมันก็ยังคงเป็นธรรมชาติหรือเป็นธรรมดาอยู่นั้นแหละ. แต่คำว่าธรรมชาติ ธรรมชา-ตุนีสูงเกินไป ชาวบ้านไม่เคยเอามาใช้; ฉะนั้น จึงไม่มีใครรู้จัก และไม่มีใครเคยพูดว่า มีชื่อธรรมชาติ หรือผิดธรรมชาติ, อย่างนี้ไม่มี. ก็เป็นอันว่า หมดปัญหาไป : ไร้ที่เป็นธรรมชาติทั้งหลายแล้ว ก็เรียกว่าเป็นธรรมชาติ.

๕. ทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ, ธาตุทั้งหลายคือธรรมชาติต้องเป็นไปตามธรรมชาติ.

เฮ้, ที่นี้ก็คือคำที่จะต้องเข้าใจต่อไปอีก คือคำว่า ธาตุตามธรรมชาติ, ความเป็นธาตุตามธรรมชาติ. ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอะไรก็ตามที่เป็นธาตุ ๆ ๆ ทั้งหลายนี้ ก็เรียกว่าธาตุตามธรรมชาติ; ดังนั้น คำว่าธาตุก็ไม่มีอีกแหละ : ที่จะไม่ใช่ตามธรรมชาติมันไม่มี, ขึ้นชื่อว่าธาตุแล้วต้องเป็นไปตามธรรมชาติของมัน แล้วแต่ว่ามันจะเป็นธาตุอะไร, ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มันก็มีความเป็นธาตุของมันอย่างหนึ่ง ๆ แล้วก็ไปไปตามธรรมชาติของมันแต่ละอย่าง ๆ.

ที่นี้เรียกว่า**ธาตุตามธรรมชาติ**; เช่นคนเราแต่ละคน ๆ นี้ ประกอบอยู่ด้วยธาตุซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติ : ธาตุดิน · ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาน อะไร, แล้วแต่ว่าจะมีธาตุอะไรบ้าง, มันก็เป็นธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ. ฉะนั้น **ธาตุตามธรรมชาติ** มันก็คือ**ธรรมชาติ**; ไร้ธาตุก็คือ**ธรรมชาติ** เพราะฉะนั้น มันก็ต้องเป็นไปตามกฎของ**ธรรมชาติ**, เป็นอย่างอื่นไม่ได้. ดังนั้น **ธาตุตามธรรมชาติ**มันจึงเป็นคำตายตัว; ไม่ต้องมีฝ่ายตรงกันข้ามว่า ธาตุที่ไม่เป็นไปตาม**ธรรมชาติ** ไม่มีคู่ที่จะเอามาเป็นตรงกันข้าม, เพราะว่าแม้แต่พระนิพพานมันก็เป็นธาตุที่เป็นอยู่ตาม**ธรรมชาติ** ฉะนั้น ที่ไม่ใช่พระนิพพานก็ยิ่งเป็นธาตุที่เป็นไปตาม**ธรรมชาติ**หนักขึ้นไปอีก.

ธรรมชาติคืออะไร ? เป็นอย่างไร ?

ที่นี้ก็ดูคำว่า **ธรรมชาติ** เสียเลย : คำว่า**ธรรมชาติ** **ธรรมชาติ**นี้ นั่นคืออะไร ? หรือมันเป็นอย่างไร ? เดียวนี้เรารู้จัก**ธรรมชาติ**ตามที่เราเคยได้ยินได้ฟังมา หรือตามความรู้สึก ตามความเข้าใจของเรา เราก็มี**ธรรมชาติ**ตามความหมายของเรา เช่นว่าพออ้อยไม่หวาน ก็ว่า**ผิดธรรมชาติ**เสียแล้วอย่างนี้. ที่นี้**ธรรมชาติ**นี้มันมากกว่านั้น มันไม่มาแบ่งเป็นของเด็กเล่นอย่างนี้ได้. คำว่า “**ธรรมชาติ**” คำนี้ มันก็แปลว่า มันเกิดอยู่เองตามกฎของ**ธรรมชาติ** มันเป็นอยู่เอง มันเป็นไปได้เองตามกฎของ**ธรรมชาติ**; นั่นแหละเรียกว่า**ธรรมชาติ**.

สิ่งใดเป็นอยู่ได้เองตามเรื่องของมัน ก็เรียกว่าธรรมชาติ : มีเหตุมีปัจจัยก็เป็นไปพวกหนึ่ง; ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยก็เป็นอยู่อีกแบบหนึ่งนะ อีกแบบที่มันตรงกันข้ามทีเดียว, แต่ก็ยังเรียกว่าธรรมชาติอยู่นั้นแหละ. อย่างที่พูดแล้วว่า แม้แต่พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ, ที่ตรงกันข้ามจากพระนิพพานก็ยังเป็นธรรมชาติ; เพราะคำว่าธรรมชาติมันมีความหมายกว้าง ถึงกับว่ารวมหมดของทุกสิ่ง. ธรรมชาติก็แปลว่าสิ่งที่เป็นอยู่เอง เป็นได้เอง เป็นไปเองตามกฎของมันเอง.

ที่นี้ก็มียุทธธรรมะในพุทธศาสนาเกิดขึ้นเป็นบทสรุปง่าย ๆ ว่า ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละที่มีอยู่หรือเป็นไป : สุตฺตมฺมา ปวตฺตนฺติ แปลว่าธรรมะล้วน ๆ เป็นไป. สุตฺต ในที่นี้แปลว่า ล้วน ๆ คือไม่มีอะไรเจือปน, สุตฺตมฺมา - ธรรมล้วน ๆ, สุตฺตมฺมา ปวตฺตนฺติ แปลว่า ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละเป็นไป. ที่นี้เราไม่เห็นว่ามันเป็นไป; เราเห็นว่ามีผู้หญิง มีผู้ชาย มีคนนั้น มีคนนี่, แล้วก็ไป แล้วก็มา แล้วก็อยู่อะไรนี่; เรียกว่าไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติเท่านั้น. ไม่เห็นว่าธรรมชาติล้วน ๆ ที่เป็นไปในโลกนี้, เราก็ต้องมีความรู้สึกอย่างว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย ชื่อนั้น ชื่อนี้, มีอะไรอย่างนั้น มีอะไรอย่างนี้; เรื่องมันก็มากไปจนไม่ใช่ธรรมชาติ จนมีแต่สิ่งที่ต้องการจะให้เป็นไปตามความต้องการของตน ไม่ยอมให้เป็นธรรมชาติ, ก็เลยได้เป็นทุกขกันเพราะเหตุนี้. ฉะนั้น ให้อภัย, ถ้าไม่เคยรู้ก็ให้อภัยว่า พุทธศาสนามีหลักอย่างนี้ มีหลักว่า มันมีแต่ธรรมชาติ. ใ้อที่มันเป็นไป เป็นไป เป็นไป เปลี่ยนแปลงไป มันก็เป็นธรรมชาติ; ใ้อที่มันตรงกันข้าม ที่มันมิได้เป็นไป มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติ เพราะมันมีลักษณะ หรือว่ากฎเกณฑ์ของมันเองอย่างนั้น. นี้สรุปความอีกทีหนึ่ง

เดี๋ยวจะลืมเสียอีกว่า ที่ให้รู้อย่างนี้นะ ก็เพื่อให้รู้ไว้สำหรับจะไม่ไปหลงยึดถือ เอาอะไรมาเป็นตัวตน หรือของตน; อย่าไปปลิ้น อย่าไปขโมยเอาธรรมชาติมาเป็นของตน, อย่าไปจี้อามาซึ่งหน้า เอามาเป็นของตน, ธรรมชาติมันจะกัคอเอา คือมันจะมีความทุกข์ เพราะไปเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน; ฉะนั้น เราปล่อยให้เป็นธรรมชาติ ประพฤติปฏิบัติต่อมันให้เป็นไปตามธรรมชาติ แล้วเราก็จะไม่เป็นทุกข์.

อย่าว่าแต่ทรัพย์สมบัติเหี้ยเรือ่นอะไรอย่างนั้นเลย แม้แต่ร่างกาย เนื้อหนังของเราที่อยู่นี้ : เนื้อ หนัง เอ็น กระดูก ผม ขน เล็บ ฟันอะไรนี้ มันก็ให้รู้ไว้เถอะว่ามันของธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อมันให้ดี ๆ ในฐานะที่ว่ามันเป็นของธรรมชาติ; เราขี้มเอามาใช้ เอามาทาแป้งให้สวยสักที นี่ก็ได้, แต่ว่าอย่าว่าเอาเป็นของเรา มันยังคงเป็นของธรรมชาติอยู่. เราอย่าหลงเป็นทุกข์เพราะการที่เรามี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อตัวนี้เลย. ธรรมะในพุทธศาสนาสอนให้เห็นความจริงว่ามันเป็นอย่างนี้ คือมันเป็นธรรมชาติ ของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ; ไม่มีส่วนไหนที่ควรจะเอามาเป็นตัวตนหรือของตน หรือที่เรียกว่าเอามาเป็นตัวกู มาเป็นของกู, นี่มันไม่มี. ถ้ามีก็คือปลิ้นเอามาแล้ว คือขโมยเอามาแล้ว ฉกชิงเอาซึ่งหน้ามาจากธรรมชาติ, แล้วเราก็สู้ธรรมชาติไม่ได้ มันจะต้องทำให้เราเป็นทุกข์ เพราะความที่เอามายึดถือไว้ว่าเป็นตัวเป็นตนนั้นมันก็ต้องหนัก หนักและเป็นทุกข์ มันเป็นการทำผิด. ฉะนั้น จะพูดอีกทีก็ว่า ตรงนี้แหละจะฝืนธรรมชาติ จะผิดธรรมชาติกันก็ตรงนี้แหละ ที่ไปเอาของธรรมชาติมาให้เป็นตัวตน. นี่ฝืนธรรมชาติ ผิดธรรมชาติ แล้วก็ต้องเป็นทุกข์.

ทีนี้ดูให้ดี ดูลงไปให้ดี ๆ ว่า ใ้ที่ว่าสิ้นธรรมชาติมันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นแหละ; ไปโง่ไปหลงเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน มันก็ยังเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติแห่งความโง่ เป็นธรรมชาติแห่งความหลง เป็นธรรมชาติแห่งอวิชา, มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นแหละ ธรรมชาตินี้มันจะเป็นไปเพื่อความทุกข์โดยส่วนเดียว.

ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ; ฉะนั้น ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง แล้วเราก็จะไม่มีทุกข์เลย จะมีชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง คือมีชีวิตอยู่อย่างเป็นของธรรมชาติ และปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ตรงตามกฎของธรรมชาติ อย่าให้ชีวิตนั้นเป็นทุกข์ขึ้นมา. จงมีความรู้ ความคิด ความนึก การกระทำอะไรก็ตาม ให้มันถูกต้อง แล้วชีวิตนี้ก็จะไม่เป็นทุกข์ขึ้นมา, ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วก็เป็นทุกข์ขึ้นมา จะเกิดปัญหานับไม่ไหวแหละ. ที่มันไม่ได้อย่างใจแล้วก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่ามันไม่ยอมรับว่าธรรมชาติ และมันอยากอย่างโง่เขลา มันมีความต้องการอย่างโง่เขลา ร้อยอย่างพันอย่าง มันก็ต้องเป็นทุกข์ตั้งร้อยอย่างพันอย่าง. นี่คือคนไม่รู้ธรรมชาติ ก็คือคนไม่รู้พุทธศาสนานั้นแหละ. รู้ธรรมชาติอย่างถูกต้องก็คือรู้พุทธศาสนา สามารถป้องกันไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้น.

ฉะนั้น จึงหวังว่า พวกเราทุกคน เด็กก็ดี ผู้ใหญ่ก็ดี ไปดูกันเสียใหม่ คือเรียนพุทธศาสนาจากของจริง; ไม่ใช่เรียนจากหนังสือหนังสือหาตำรับตำราอะไร; เรียนจากสิ่งที่เราจะรู้สึกได้จริงคือตัวธรรมชาติ ในภายในของเรา หรือภายนอกของเรา ซึ่งมันมีเรื่องมากต้องพูดกันคราวหลัง วันหลัง. วันนี้บอกให้รู้

แต่หัวข้อใหญ่ว่า มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ต้องเรียนให้รู้แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

วิปัสสนากัมมัฏฐาน คือการดูให้ดี.

นี่ว่า จะดูกันให้ดี เพื่อให้รู้จักธรรมชาติ; ไม่ทำผิดเกี่ยวกับธรรมชาติอีกต่อไป ก็คือดูให้ดี. คำว่า “ดูให้ดี” นี้ ช่วยจำไปเถอะ; นั่นแหละคือ “กัมมัฏฐาน”, คือวิปัสสนากัมมัฏฐาน สมถกัมมัฏฐาน. เขาไปเรียกกันเสียโก้ว่า พระวิปัสสนากัมมัฏฐาน, พระสมถกัมมัฏฐาน, เรียกกันเสียโก้แล้วก็ไม่รู้ว่าอะไร; ไอ้คนโง่เหล่านั้นไม่รู้ว่าจะไร. นี้ออกพวกเธอลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ว่า คำว่าดูให้ดี นั่นแหละคือกัมมัฏฐาน คือวิปัสสนากัมมัฏฐาน. คำว่า “ดูให้ดี” มันมีความหมายมากเหลือเกิน.

ดูให้ดี ดูอย่างไร? ดูไม่เป็นมันก็ไม่เห็นดอก อย่างว่าแต่ดูให้ดี; เพราะฉะนั้น มันต้องมีการเตรียมสิ่งที่จะดูนั้นให้ถูกต้องเสียก่อน. ถ้าเป็นเรื่องข้างนอกเราก็ดูด้วยตา; นี่ก็มีตาอยู่แล้วมันก็เห็น ตาไม่เห็นก็รักษาให้มันหายมันก็เห็น ถ้ามันดูด้วยตาข้างนอก.

แต่ว่าดูธรรมชาติอย่างที่ว่านี้ ไม่ใช่ดูด้วยตาข้างนอกอย่างเดียว; มันดูด้วยตาข้างในคือใจ; ต้องทำใจให้เป็นตา. คือตาที่มัน โง่ที่มันไม่เห็นอะไรนั้นนะ ก็คือใจที่มันกลัดกลุ้มหุ้มห่ออยู่ด้วยกิเลส; ฉะนั้น เราต้องกวาดกิเลสออกไปเสีย

ชั่วคราว ให้ตามันไม่มีกิเลส คือใจนะไม่มีกิเลส เรียกว่าตา คือใจไม่มีกิเลส; แล้วไอ้ตานั้นจะเห็นอะไรตามที่เป็นอย่างจริง. ฉะนั้น ถ้าใจมันกลัดกลุ้มอยู่ด้วยความรักบ้าง ความโกรธบ้าง ความเกลียดบ้าง ความกลัวบ้าง ความอิจฉาริษยาบ้าง อะไรหลาย ๆ อย่างนี้, ไอ้ตานั้นมันไม่เห็น ใจที่จะทำหน้าที่เป็นตานั่นมันมองอะไรไม่เห็น. ฉะนั้น ทำจิตใจเสียให้ดีสิ : ให้มันว่างไปจากไอ้ของสกปรกที่มาหุ้มห่อตานี้, ให้ใจที่จะเป็นตานั่นนะ ให้มันเป็นใจที่สะอาดแจ่มแจ้ง เข้มแข็ง มั่นคง ว่องไว, ให้หัวใจของเราสะอาดแจ่มแจ้ง เข้มแข็ง ว่องไว เราก็ได้ตาที่ดี คือได้ใจที่ดีมาเป็นตาสำหรับดู.

นี่ก็ได้ตาสำหรับดู; แล้วดูอะไร ? ก็ดูธรรมชาติ; ดูธรรมชาติที่เป็นภายในก่อนดีกว่า, เนื้อหนังร่างกาย ชีวิต อะไรก็ดู ดูให้เห็นว่ามันเป็นอะไร, เดี่ยวก็พบว่าธรรมชาติ. ทีนี้ข้างนอกคือของคนอื่นก็เหมือนกัน, หรือที่ไม่ใช่เป็นของใคร อยู่ตามธรรมชาติมันก็เหมือนกัน : ธรรมชาติ มันก็สักว่าธรรมชาติ. นี่คือดูดี ดูเป็น ดูให้ดี, ตรงตามคำว่าวิปัสสนา. ปัสสนานี้แปลว่า เห็น, วิ แปลว่า อย่างแจ่มแจ้ง; วิปัสสนาแปลว่าเห็นอย่างแจ่มแจ้ง.

ทีนี้คำว่า “เห็น” นี่ใคร ๆ ก็รู้นะว่ามันต้องมาจาก “ดู”; เพราะฉะนั้นเราต้องดู แล้วจะเห็น. ถ้าดูเป็น ดูดี ก็เห็นอย่างแจ่มแจ้ง. นี่การเห็นนี้มาจากดู ฉะนั้น ต้องให้มีการดู. ทีนี้ตามันไม่มี ก็ทำให้ตามันมีขึ้นมา; คือว่าจิตใจที่มันไม่ เป็นสมาธินั้นแหละ มันเหมือนกับไม่มีตา เพราะฉะนั้น อบรมจิตใจให้เป็นสมาธิ. เมื่อใจเป็นสมาธิ แล้วก็ใช้ใจนั้นแหละเป็นตา; แล้วก็ดู ๆ ๆ ดูทุกสิ่งให้เห็นชัด ตามที่เป็นจริงว่า โอ้ ! มันสักว่าธรรมชาติ เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของ

ธรรมชาติ, สักว่าธรรมชาติ ไม่มีตัวกู ไม่มีของกู, เามาเป็นตัวกู ของกูไม่ได้
 ขึ้นไปปล้นเอามาเป็นตัวกู ของกู มันก็กัดเอา ก็เป็นทุกข์; นี่คือวิปัสสนา.

ฉะนั้น ไม่ใช่สำหรับพระอยู่ตามป่า; แม้แต่ลูกเด็ก ๆ ที่อยู่ที่บ้านต้องมี
 วิปัสสนา, ไม่อย่างนั้นแล้วจะถูกธรรมชาติมันกัดเอา. ที่พวกเธอต้องนั่งร้องไห้
 อยู่บ่อย ๆ นั้นแหละ เพราะธรรมชาติมันกัดเอา, หรือที่บางคนถึงกับไปผูกคอตาย
 ไปกระโดดน้ำตาย ไปกินยาตาย นั่นคือธรรมชาติมันกัดเอาแล้ว มากเกินไป;
 เพราะว่ามันไม่มีวิปัสสนา เพราะว่ามันไม่ดูให้เห็นตามที่เป็นจริงว่า อ้าว ! นี่มัน
 ของธรรมชาติ มันต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราจะไปบังคับให้มาตามใจ
 เรา จนเป็นโง่ที่สุดเมื่อมันไม่เป็นไปตามใจเรา แล้วเราสัมผัสว่าตัวตาย. นี่ความ
 โง่ของคนที่ไม่มีความวิปัสสนา.

ที่เดี๋ยวนี้ปรากฏอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์มากที่สุด ที่คนโง่ฆ่าตัวตาย
 หรือทำอันตรายผู้อื่นตาย เพราะไม่รู้เรื่องความจริงของธรรมชาติ เพราะมันไม่มี
 วิปัสสนา มันไม่มีตา คือมันไม่มีปัญญาที่จะมองเห็นว่า นี่มันเป็นเรื่องของ
 ธรรมชาติ มันต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราจะต้องเกี่ยวข้องกับมันให้ดี
 อย่าต้องเป็นทุกข์ดีกว่า อย่าต้องเป็นทุกข์ดีกว่า มันแก้ไขได้; มันมีวิธีการอีกมาก
 มายแก้ไขได้โดยไม่ต้องเป็นทุกข์. หรือถ้าว่าเราอยากจะมีความสุขสนุกสนาน
 อะไรบ้าง ก็ต้องระวังอย่าให้มันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา. ถ้าเราไปโง่ ไปหลงยึด
 ถือไอ้เรื่องความสุขสนุกสนานเอรีคอร่อยแล้ว มันจะกลายเป็นความทุกข์ขึ้นมา
 เพราะเราว่ามันทำผิดธรรมชาติ หรือมันหวังเกินกว่าที่ธรรมชาติจะมีให้ ฉะนั้น
 เราเมื่อมันไม่ได้อย่างที่เรหวังด้วยความโง่ เราก็ต้องเป็นทุกข์แหละ.

เดี๋ยวนี้การศึกษาสอนให้หวังมากเกินไป ฉะนั้นคนจะต้องเป็นทุกข์มากเกินไป. อยากจะบอกลูกศิษย์ทุก ๆ คนเลยว่า อย่าไปสร้างความหวังให้มันมากนัก, หวังได้แต่เพียงเท่าที่ธรรมชาติมันอำนวย; อย่าหวังให้เกิดธรรมชาติอำนวย มันก็เป็นเรื่องฆ่าตัวเอง เป็นเรื่องเชือดคอตัวเองให้มีความทุกข์. เราต้องรู้จักความพอดีในเรื่องของธรรมชาติ หวังเกินไปมันก็เป็นเรื่องสร้างวิมานในอากาศ อย่างน้อยมันก็บ้าแหละ ลองไปสร้างดู. ที่เรียกว่าสร้างวิมานในอากาศนั้นมันจะไม่สำเร็จ จนถึงกับว่าจะฆ่าตัวตาย; อย่างน้อยมันก็ต้องบ้า. นี่เพราะมันไม่รู้ว่าธรรมชาติเป็นอย่างไร คืออะไร จัดการกันอย่างไร เกี่ยวข้องกันอย่างไรจึงจะได้ผลตามที่ควรจะได้รับ.

ฉะนั้น จึงว่า ธรรมชาตินั้นเหมือนกันเดียว มีเรื่องเดียว มีตัวเดียว สำหรับเราทุกคนจะต้องรู้จัก เข้าใจแจ่มแจ้ง; แล้วประพฤติปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง. ถ้าเราอยู่ในวัยเด็กในวัยเรียนอย่างนี้ ก็มีเรื่องที่จะต้องศึกษาไปตามระดับนี้ ประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วก็อย่างเดียวกันแหละ : ถ้ายึดถือแล้วต้องเป็นทุกข์แหละ; ฉะนั้น อย่าทำอะไรด้วยความยึดถือ ต้องทำด้วยสติปัญญา; อย่าทำอะไรด้วยความหวัง ต้องทำด้วยสติปัญญา. ถ้าจะจดจะเขียน เขียนประโยคนี้ดีกว่า “อย่าทำอะไรด้วยความหวัง แต่ทำด้วยสติปัญญา”; นั่นแหละประโยคที่จะช่วยพวกเธอได้. อย่าทำอะไรด้วยความหวัง ที่แผดเผาหัวใจ เดี่ยวจะเป็นประสาท เดี่ยวจะเป็นบ้า เดี่ยวจะได้กินยาตาย; แต่ทำให้ทำด้วยสติปัญญา รู้ความจริงของอะไร : ความจริงของธรรมชาติ ว่าธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้น ๆ แล้วเราก็ไม่ทำให้มันผิดไป เราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

เราเกิดมาทีหนึ่งไม่ต้องเสียน้ำตาสักหยดเดียวนี้จะดีไหม; ลองคิดดูเถอะ, ทั้งที่มันเสียไปมากแล้ว. ลองคิดดูใหม่ว่า ถ้าไม่ต้องเสียน้ำตาสักหยดเดียวเกิดมาชาติหนึ่งมันจะดีไหม. ฉะนั้น ที่เสียไปแล้วเท่าไรมันก็คือความโง่เท่านั้นแหละ; ทีนี้ต่อไปมันจะโง่อีกหรือไม่โง่อีกก็แล้วแต่ความสมัครใจ. แต่ถ้าจะเป็นพุทธบริษัทกันแล้ว เป็นพุทธมามกะกันแล้ว มันก็ไม่ควรจะมีความทุกข์; เพราะว่าพระพุทธานามิไว้สำหรับแสดงความไม่ทุกข์ วิธีที่จะมีชีวิตอยู่โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะว่าเราทำถูกต้องเข้ากันได้กับธรรมชาติ เป็นเอกกับธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นคู่อริ เป็นคู่อาฆาตกับธรรมชาติ; เราปฏิบัติทุกอย่างกลมกลืนกันไปกับธรรมชาติ กับกฎของธรรมชาติ จนไม่เกิดการกระทบกระทั่งขึ้นในชีวิตนี้ แล้วก็ไม่เป็นทุกข์. นี่ปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติมันเป็นอย่างนี้.

**ต้องดูให้ดี จนเห็นทุกอย่างทั้งส่วนย่อยและส่วนใหญ่
ล้วนแต่เป็นเรื่องธรรมชาติทั้งหมดทั้งสิ้น จึงจะเป็นวิปัสสนา.**

ทีนี้มีเวลาเหลืออยู่นิดหนึ่งก็จะพูดอีกสักนิดหนึ่ง เพราะว่าบางคนจะต้องกลับไป ไม่มีโอกาสฟังกันอีก. ที่ว่าดูให้ดี ดูให้ดี นั้นนะคือวิปัสสนา; ถ้าใครดูดีแล้วคนนั้นมีวิปัสสนา. ฉะนั้น ลูกเด็ก ๆ อยู่ที่บ้านก็ได้ ในโรงเรียนก็ได้ ที่ไหนก็ได้, เธอต้องดูให้ดีอย่าให้ผิดกฎของธรรมชาติ. นับตั้งแต่ดูให้เห็นว่าทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ; สิ่งต่าง ๆ ที่เราจะรู้จักมันได้ เห็นมันได้ก็ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ. ทุก ๆ อย่างมันแยกออกได้เป็นส่วนน้อย ๆ เราจึงดูมันทั้งสองอย่าง; คือว่ามันรวมกันอยู่เป็นก้อนใหญ่ ๆ เป็นโลกทั้งโลก. โลกทั้งโลกนี้เรียกว่า

มันหน่วย ๆ ใหญ่ແລະ, ที่นี่อนุภาคเล็ก ๆ ของมันก็เล็กลงมา เล็กลงมา จนเล็กที่สุดเป็นหนึ่งอนุ เป็นหนึ่งปริมาณ อนุภาคอันน้อยที่สุดของโลก.

ถ้าว่าทุก ๆ อนุภาคมันเป็นอย่างไร; ใ้ทั้งหมดทั้งก่อนมันก็ต้องเป็นอย่างนั้นແລະ. ฉะนั้น เราดูใ้ดี; ดูความที่มันเป็นธรรมชาติ เป็นส่วนของธรรมชาติ : ถ้ามันเป็นส่วนย่อย มันก็เป็นส่วนของธรรมชาติ, ถ้ามันเป็นทั้งหมด มันก็เป็นตัวธรรมชาติ. มันจะอยู่ในลักษณะอะไรมันก็เป็นธรรมชาติ; เช่นว่ามันยังอยู่ในลักษณะที่เป็นเหตุ มันก็ยังเป็นธรรมชาติ, ทำกันขึ้นมาจนเกิดผล เป็นผล มันก็ยังเป็นธรรมชาติ. เดียวนี้เราก็ทำอะไรกันอยู่ทุกวัน มีเหตุปัจจัยอะไรใ้ทำแล้วก็ทำ, แล้วก็ผลขึ้นมา; ในชั้น หรือในระดับที่เป็นเหตุ มันก็คือธรรมชาติอยู่นั้นແລະ, ในระดับที่เป็นผลขึ้นมาแล้ว มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นແລະ, แล้วที่มันกำลังปรุงแต่ง เหตุกำลังปรุงแต่งใ้เกิดผล มันก็ยังคือธรรมชาตินั้นเอง. ฉะนั้น จึงไม่มีอะไรที่ใ้ไม่เป็นธรรมชาติ.

เมื่อเราเรียนอยู่สมมติว่าเป็นเหตุ ก็เป็นธรรมชาติ, เมื่อเราได้รับผลของการเรียน มันเป็นผลก็เป็นธรรมชาติ, หรือเมื่อเราเห็นคเห็น้อยอยู่ ปรึปรุงอยู่ใน การเรียนนี้ เรียกว่ากำลังเอาเหตุมาสร้างผลอยู่ มันก็ยังเป็นธรรมชาติ; เพราะ ฉะนั้น เราอย่าผลใ้มันกลายเป็นเรื่องตัวกู เป็นเรื่องของกู มันโง่แล้วมันก็จะ คิดผิด แล้วมันก็จะป้ทุกข์. ถ้ามันยังมองเห็นชัดอยู่ ว่าอ้าว! มันก็เป็นเรื่องของ ธรรมชาติ, ก็ทำใ้มันถูกต้องสิ; ในชั้นที่เป็นเหตุก็มีการเรียนที่ถูกต้อง ที่เลือกดี แล้ว ที่จัดดีแล้ว แล้วก็เรียนไปอย่างถูกต้อง คือปรุงแต่งใ้มันถูกต้อง, แล้วมันก็ จะมีผลขึ้นมาอย่างถูกต้อง นี้เราก็รอดชีวิตอยู่ได้ มีอาชีพ รอดชีวิตอยู่ได้เป็นผล มันก็คือธรรมชาติอยู่นั้นเอง.

เรารอดชีวิตอยู่แล้วจะทำให้ดี ให้สวย ให้รวย ให้มีเกียรติ ให้มีอะไร
 ขึ้นไป อ้าว มันก็ทำได้, แต่อย่าให้มันผิดกฎของธรรมชาติ; ทำให้ถูกตามกฎของ
 ธรรมชาติมันก็คงจะรวยได้ สวยได้ อะไรได้ โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์; ถ้าไม่อย่าง
 นั้นแล้ว จะต้องเป็นทุกข์ เพราะมันจะมีส่วนที่มันไม่เป็นไปตามที่เราต้องการ, เรา
 หวังมากเกินไปมันก็เป็นไปไม่ได้ เราหวังเร็วเกินไปมันก็เป็นไปไม่ได้. ฉะนั้น
 ทำให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ เราที่จะมีความเปลี่ยนแปลงไปตามที่เราประสงค์
 ว่าให้รวยขึ้น ให้สวยขึ้น ให้มีเกียรติยศมากขึ้น ให้มีอำนาจวาสนามากขึ้นอะไร
 มากขึ้นก็ได้, ถ้าทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าทำผิดมันก็จะหายกลับลงมา
 อย่างที่เป็นทุกข์มากมายทีเดียว.

แล้วเราก็ควรจะให้มันพอดี คือว่าอย่าไปหวังในส่วนที่มันเกินไป. ถ้า
 หวังต้องหวังด้วยสติปัญญา; เมื่อตะกี้ออกแล้วอย่าหวังด้วยกิเลสตัณหา อย่า
 ทำด้วยความหวังของกิเลสตัณหา คือหวังอย่างโง่ๆ; ต้องหวังด้วยสติปัญญา.
 แล้วก็ไม่ต้องอยากจะใช้คำว่าความหวัง, อยากให้อะไรความหวังไปทิ้งเสีย ให้เหลือแต่
 สติปัญญา; มีแต่สติปัญญาเป็นเหตุให้เราต้องทำอะไรตามที่ควรกระทำ. ถ้าทำ
 ด้วยความหวังแล้วมันก็ต้องมีความทุกข์แหวะ, แน่นอน; ความหวังมันก็เหมือน
 กับไฟ เกิดขึ้นที่ไหน เมื่อไร มันก็เป็นความร้อน; ดังนั้น ไม่เอาดีกว่า แต่มีสติ
 ปัญญารู้อย่างแจ่มแจ้ง ว่าควรจะทำอะไร ควรจะทำอย่างไร แล้วทำไปด้วยสติ
 ปัญญา.

กำลังจิตหรือพลังงานของเรานั้นมีมาจากสติปัญญา, ไม่ใช่มีมาจาก
 ความหวังอย่างของพวกคนโง่. คนโง่เขาว่า ต้องมีกำลังจิตให้รุนแรงคือกิเลส คือ

ความหวัง คือความอยาก; อย่างนั้นมันก็ได้มีความทุกข์. ไอ้เรามีพลังจิตโดยสติ ปัญญา ความรู้, แล้วก็ทำถูกต้อง แล้วก็ทำพอดี แล้วก็สำเร็จจริง.

นี่เรารู้จักความจริง มองเห็นความจริงของธรรมชาติทุก ๆ ระดับเลย : ตั้งแต่เมื่อเลือกสิ่งที่จะทำ แล้วก็เมื่อกำลังทำ ทำอยู่ ทำไป ทำเสร็จแล้ว; ก็ไม่มีความทุกข์ เพราะเราทำถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. นี่แล้วก็คือว่า ชั้นที่มันยังเป็นเหตุก็เป็นธรรมชาติ, ชั้นที่มันเป็นผลก็เป็นธรรมชาติ, ที่อยู่ตรงกลางนั้นก็คือธรรมชาติ, แล้วมันก็จะต้องเปลี่ยนต่อไปอีก ผลกลายเป็นเหตุอีก ก็เป็นไปตามธรรมชาติอีก; เกิดผลอะไรขึ้นมาแล้วมันก็เปลี่ยนเป็นเหตุอีกเสมอไป เพราะมันไม่ได้หยุดนิ่ง. ได้ผลอย่างนี้มาแล้ว เราก็อยากให้มันติดที่นั่น ให้มันมากกว่านั้นก็ทำต่อไปอีกได้; แต่อย่าทำด้วยความโง่ว่ามันเป็นตัวกูของกู. ให้ทำอย่างถูกต้องโดยเป็นเกลอกับธรรมชาติ ว่าเรามาหุ่นส่วนกับธรรมชาติ ทำถูกต้องโดยไม่ต้องเป็นทุกข์; แล้วมันวัดได้ง่าย ๆ มันวางกฎเกณฑ์ได้ง่าย ๆ ว่า ถ้าเป็นทุกข์แล้วใช้ไม่ได้แล้ว มันต้องไม่เป็นทุกข์คือถูกก็ใช้ได้.

ฉะนั้น ต้องเอาความที่เป็นทุกข์หรือไม่เป็นทุกข์นี้ มาเป็นหลักที่เราทำผิดหรือทำถูก. ต้องมีประโยชน์ ไม่เป็นทุกข์แก่ทุกฝ่าย แก่คนที่อยู่รอบ ๆ เราข้างเคียงเราด้วย คือไม่เป็นอันตรายแก่ใครแล้วก็เรียกว่าถูก; ถ้าเป็นอันตรายแก่เราก็ดี แก่ฝ่ายอื่นก็ดีก็เรียกว่าผิด, นี่เราทำผิดกฎหมายของธรรมชาติ. พุคได้ง่าย ๆ เลยว่า เมื่อผิดกฎหมายของธรรมชาติก็ผิดธรรมะ; แล้วนั่นแหละคือจะเรียกว่าผิดธรรมคาได้ เพราะมันเป็นทุกข์เสียแล้ว เราต้องการจะไม่ให้เป็นทุกข์. ธรรมคาของมนุษย์ ต้องไม่เป็นทุกข์; นี่ไม่ใช่ธรรมคาของธรรมชาตินะ, ธรรมคาของมนุษย์เฉพาะ

คน ๆ หนึ่ง ต้องไม่เป็นทุกข์; เพราะคำว่ามนุษย์ แปลว่าผู้รู้ณะ, มนุษย์แปลว่า ผู้รู้ผู้มีจิตใจสูงณะ, ฉะนั้น ถ้าเป็นธรรมดาของมนุษย์ผู้รู้แล้วต้องไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้น เรารู้จักทำให้ไม่ต้องเป็นทุกข์ เราจะได้เป็นมนุษย์, แล้วก็ดี ๆ คียิ่ง ๆ ขึ้นไป จนบรรลุมรรคผลนิพพาน.

นี่คือให้ชื่อว่า เหตุก็ธรรมชาติ, ผลก็ธรรมชาติ, การปรุงแต่งในระหว่างผลกับเหตุก็คือธรรมชาติ; นี่ก็ดูทั้งที่มันเป็นวัตถุและทั้งที่มันเป็นนามธรรม. คำสองคำนี้นักเรียนทั้งหลายจำไว้ด้วย มันมีประโยชน์; เขาเรียกว่าวัตถุก็ได้ คู่กับจิต, หรือว่าเรียกว่ารูปธรรมก็ได้ คู่กับนามธรรม. เหมือนกับที่เราเรียนวิทยาศาสตร์ว่าสสารมันคู่กันมากับพลังงานอย่างนั้น; สสารเป็นวัตถุ จับได้ จับคลำได้ เป็นของแข็ง, พลังงานนี้ ดูจะต้องจับไว้เป็นฝ่ายที่มันไม่มีเนื้อไม้ตัวนั้นแหละ มันเหมือนกับนาม. แต่ว่ากายกับจิตนี้ยังยิ่งไปกว่านั้น : ไร่ร่างกายนี้เป็นสสารเห็นได้ชัดแหละ, ไร่ส่วนจิตนั้นเป็นพลังงานที่ละเอียดมาก นอกขอบเขตของการวัดทางวิทยาศาสตร์ด้วยซ้ำไป.

ทั้งกายและใจของคนคนหนึ่ง เป็นธาตุตามธรรมชาติทั้งนั้น.

เอาเป็นว่า เราคนหนึ่งคนหนึ่ง มันมีทั้งร่างกายและจิตใจ. ร่างกายนี้จะเรียกว่ารูปหรือวัตถุ, ส่วนจิตใจจะเรียกว่านามหรือจิต; แล้วเราก็มีทั้งสองอย่าง ไช้ไหม ? ไร่ที่มันเป็นเนื้อหนังร่างกายเป็นก้อนนี้เป็นส่วนวัตถุ นี่เรียกว่ารูป; ส่วนที่เป็นจิตใจ ละเอียด คืดนึกได้ อ่อนไหวไปได้ มันจึงคืดได้. จิตนี้มันเป็นธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว อ่อนไหวได้ มันจึงมีอาการที่เรียกว่าคืดนึกได้; นี่

เรียกว่าจิตใจ. ให้หัวข้อไว้ก่อนเลย, เดียวนี้ไม่มีเวลาพูด ไม่อาจจะเข้าใจ, ก็ให้หัวข้อไว้ว่า มันเป็นธาตุตามธรรมชาติทั้งนั้นแหละ : รูปก็เรียกว่ารูปธาตุแหละ จิตใจก็เรียกว่านามธาตุแหละ. ที่นี้ร่างกายรูปธาตุนี้ ก็แบ่งเป็น ๔ ส่วน คือดิน น้ำ ไฟ ลม, ร่างกายนี้เรามีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม; ที่นี้ส่วนจิตใจนั้น เราก็มี ๔ ธาตุเหมือนกัน แบ่งเป็นสี่ธาตุเหมือนกันคือ ธาตุเวทนา ธาตุสัญญา ธาตุสังขาร ธาตุวิญญาณ.

ร่างกายมี ๔ ธาตุ : ธาตุดินคือคุณสมบัติที่มีอยู่ในร่างกาย ที่ทำให้มันเป็นโครงสร้างของแข็ง นี้เรียกว่าธาตุดิน; ธาตุน้ำคือของเหลวที่มันทำให้เกิดการยึดเกาะกุมกันเป็นร่างนี้, คุณสมบัติที่ทำให้ส่วนประกอบหลายส่วนเกาะยึดกันอยู่ไม่กระจายกัน นี้เขาเรียกว่าธาตุน้ำ; ธาตุไฟคืออุณหภูมิ มันร้อนเผาไหม้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง; ที่นี้ธาตุลม นี้ทำให้อ่อนไหว ทำให้เคลื่อนไหวได้. ก็เรียกว่ามีอยู่ ๔ ธาตุ : ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม; แต่มิได้หมายถึงตัวดิน ตัวน้ำ ตัวไฟ ตัวลมนะ, มิได้หมายถึงตัวนั้น, แต่หมายถึงคุณสมบัติที่มันทำให้เป็นอย่างนี้. เช่นในเนื้อของเราเนื้อออกมาสักค้อน สักก้อนหนึ่ง แล้วพิจารณาดู : ในเนื้อของเรามีโครงสร้างเป็น *tissue* เป็นของแข็ง ทำให้มันเกิดเป็นเนื้อขึ้นมาก้อนหนึ่ง, แล้วในเนื้อนี้มันมีธาตุดิน ยึดให้เนื้อมันไม่กระจายจากกัน ให้เซลล์ใน *tissue* มันไม่แยกจากกัน นี้ก็เป็นธาตุน้ำ, แล้วในเนื้อก้อนนี้มีอุณหภูมิ คือความร้อนที่ทำให้เนื้อนี้มันเปลี่ยนแปลงได้ เผาไหม้ไปได้ ลื่นไปได้ มีไหมก็ได้ อะไรก็ได้, แล้วในเนื้อนั้นมันยังมีของที่เคลื่อนไหวได้ระเหยได้ คือแก๊สในเนื้อนั้น. นี้ในเนื้อก้อนเดี่ยวนะมี ๔ ธาตุ : ดิน น้ำ ไฟ ลม; เรารู้อาหารธาตุหรือร่างกายนี้แบ่งเป็น ๔ ธาตุอย่างนี้.

ที่นี้ส่วนจิตใจ ก็แบ่งเป็น ๔ ชาติเหมือนกัน. นี่เป็นเรื่องจิตแล้ว จิตใจต้องเปลี่ยนไปแล้ว; คือว่าอย่ามาสนใจอยู่กับของแข็ง ๆ อะไรนี่, เป็นของละเอียด เป็นของจับไม่ได้ เป็นของมองไม่เห็นตัว รู้สึกได้ด้วยความรู้สึกเท่านั้น.

จิตหรือใจหรือนามนี้แบ่งเป็น ๔ ชาติคือ ชาติที่หนึ่งเรียกว่า เวทนาธาตุ สำหรับให้รู้สึกว่าเป็นสุขหรือเป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์, นี้ธาตุเวทนา; แล้วอีกธาตุหนึ่งเรียกว่าสัญญาธาตุ สัญญาธาตุไปสำคัญมันหมายความว่าอะไร เป็นอะไร นับตั้งแต่จำได้ว่านี่คืออย่างนี้ นี่คือสิ่งนี้ นี่เรียกว่าอย่างนี้คือสิ่งนี้ จนกระทั่งว่า นี่มันหมายความว่าอะไร มันหมายความว่าสัตว์ เป็นคน เป็นหญิง เป็นชาย เป็นนาย ก. นาย ข. นาย ง. เป็นคนดี เป็นคนชั่ว เป็นอะไร, นี้เขาเรียกว่าสำคัญมันหมาย, ชาตินี้เรียกว่าสัญญาธาตุ ทำให้จิตสามารถสำคัญมันหมาย; ที่นี้ถัดไปก็เรียกว่าสังขารธาตุ, สังขารธา-ตุ ต้องเขียนว่าสังขารธา-ตุ, นี้ชาตินี้ทำให้จิตคิดนึกได้เป็นความคิด เป็นรูปเป็นความคิดหน่วย ๆ หนึ่ง, หรือเป็นความคิดต่อเนื่องกันเป็นสาย, ก็เรียกว่าสังขารธาตุ; ที่นี้ที่มันทำให้รู้แจ้งได้ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนังของเรา นี้ เขาเรียกว่าวิญญาณธาตุ, ทำให้จิตสามารถรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เรียกว่าวิญญาณธาตุ.

เรามีเวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ วิญญาณธาตุ เป็น ๔ ชาติ ซึ่งเป็นฝ่ายนามหรือฝ่ายจิต. บางคนอาจจะไม่เคยได้ยินคำว่า เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ นี่มันมีในพระบาลี; เพราะมันอยู่ในพระบาลี ไม่ผ่านสายตาเธอ ไม่ผ่านหูเธอ เธอก็จึงไม่เคยได้ยิน; ที่นี้เรามอบอกให้รู้ว่ามันมีคำว่าธาตุอย่างนี้. หรือถ้าจะพูดอีกทีก็พูดว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุ; พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่าธาตุไป

หมด : ชาติสุข ชาติทุกข์ ชาติไม่สุขไม่ทุกข์ ชาติชีวิต ชาติ... กระทั่งชาตินิพพาน. ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ชาติ; แต่เรารู้สึกในเราก่อนว่า : ในคนเราคนหนึ่ง ๆ นะ มีฝ่ายร่างกายอยู่ ๔ ชาติ มีฝ่ายจิตใจอยู่ ๔ ชาติ, เผอิญมันเหมาะว่า มันมีอยู่ข้างละสี่, แล้วมันตั้งพื้นฐานอยู่ ตั้งรากฐานอยู่บนอากาศชาติ คือความว่าง ซึ่งเราจะไม่ถือว่าร่างกายหรือจิตใจ, ร่างกายหรือจิตใจตั้งอยู่บนพื้นฐานของอากาศชาติ คือความว่างหรือที่ว่าง. ใอนั้น(อากาศชาติ)ไม่ค่อยสำคัญหรอก; แต่ที่สำคัญก็อยู่ที่ดิน น้ำ ลม ไฟนี้, เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้, เป็นธรรมชาติที่มีความสำคัญมาก : ถ้าทำผิดต่อมันแล้วเป็นเกิดทุกข์แน่, ถ้าว่าถูกต้องแล้วไม่มีเกิดทุกข์.

ฉะนั้น จำไว้ให้ดีๆ เรามีธรรมชาติฝ่ายกาย แบ่งเป็น ๔ ส่วนคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม; เรามีธรรมชาติฝ่ายจิต แบ่งเป็น ๔ ส่วนคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ; ต้องรู้จักมันให้คินะ ไม่ใช่ว่าฟังพูดแล้วจะรู้จัก, ไม่สำเร็จหรอก ให้อ่านหนังสือก็สับสนก็สับสนก็ไม่รู้จักรอก; ต้องไปดูให้มันเห็นตัวจริงๆ ของมัน : ตัวดิน ตัวน้ำ ตัวไฟ ตัวลมคืออะไร.

เราสอนกันว่าดินคือดิน น้ำก็คือน้ำอยู่ในโอ่ง น้ำมันไม่ถูก; เพราะว่าดินนั้นคือคุณสมบัติอันหนึ่งทางวัตถุธรรม ให้เกิดโครงร่างเพราะมันเป็นของแข็ง, ใ้อาตุน้ำนี่คือสิ่งที่มันจะคิงทุก ๆ ฝ่ายเข้ามารวมกัน เกาะกันเป็นกลุ่มเป็นอะไร นี้เขาเรียกว่าธาตุน้ำ ลักษณะของน้ำเป็นอย่างนั้น มันต้องการจะจับกลุ่มกันอยู่เสมอ ไม่ค่อยยอมแยก, ที่นี้ไฟ คือร้อน ร้อนนี้ทำให้เปลี่ยนแปลง, ลมนี้คือระเหยทำให้

เคลื่อนไหว. คุณสมบัติเหล่านี้มีอยู่ในร่างกายของคนทุกคน ประกอบกันเข้าเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เอ็น เนื้อ อะไรที่มันเป็นส่วนของร่างกายนี้.

ที่นี้ส่วนจิต นี้อย่าเพ่อร์ว่าจิตนี้รูปร่างอย่างไร? ตัวอยู่อย่างไร? นี้อามาให้ดูไม่ได้; แต่รู้ได้ตามที่ตัวเองคิดนึกได้ : ตัวเองรู้สึกเจ็บปวด สุข ทุกข์ได้, ตัวเองรู้สึกจำนนจำนี้ได้ สำคัญมันหมายนึว่าของกู ว่าตัวกูได้, แล้วคิดนึกได้เป็นคั้งเป็นแคว, แล้วก็รู้แจ้งรวดเร็ว ว่องไว ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจอยู่เสมอ.

ระวังให้ดี ให้รู้เท่าทันสิ่งเหล่านี้ ก็จะเรียกว่ารู้จักธรรมชาติ ธรรมชาติอันสำคัญที่จะทำผิดไม่ได้; ถ้าทำผิดแล้วมีความทุกข์แน่. ทำผิดก็คือไปเอามาเป็นของเรา ไปเอามาเป็นตัวกู ของกู เรียกว่าปลิ้นธรรมชาติ; ชีวิตของกู ร่างกายของกู อะไรของกูนี้ ไปปลิ้นเอาธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็ได้นั่งร้องไห้อย่างแน่นอน.

[สรุป.]

เอาละเป็นอันว่า วันนี้เราพูดถึงถึงเรื่องว่า “ชื่อต่าง ๆ เอามาเรียกเข้าที่สิ่ง ๆ เดียว” มีคำว่าธรรมะนี่เป็นหลัก; ธรรมะทั้งหมดเป็นเรื่องของธรรมชาติ. คำว่าธรรมะนี่เราเรียกว่าธรรมชาติก็ได้ เรียกว่าธรรมดาก็ได้ เรียกว่าธรรมชาติก็ได้ แล้วก็เรียกอย่างอื่น ๆ อิกก็ได้; แต่ว่ามันเป็นสิ่งที่มิอยู่ เป็นไปตามธรรมชาติ. ถ้าเรารู้ธรรมชาติ เราก็จะรู้สิ่งที่จะทำให้เราเป็นทุกข์หรือเป็นสุขได้; เราต้องรู้ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เราถือพุทธศาสนาซึ่งมีหลักคำสอนอย่างนี้ ไม่

เหมือนกับศาสนาใด ๆ ในข้อที่ว่า เรายึดเอาธรรมชาตินี้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นความรู้เรื่องธรรมชาติในทุกแง่ทุกมุม แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องต่อธรรมชาติ ทั้งภายในร่างกายและภายนอกร่างกาย เราก็ไม่เป็นทุกข์; เรื่องมันก็จบ. ปฏิบัติถูกต้องต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ ทั้งที่เป็นภายในและภายนอก คือทั้งของเราและของผู้อื่น; ที่สมมติเรียกว่าเราหรือว่าผู้อื่นนี้ ปฏิบัติถูกต้องต่อกันหมด แล้วก็ไม่มี ความทุกข์ ไม่เสียเวลาที่จะไปทำใครให้เป็นทุกข์. ฉะนั้น การตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า ก็คือตรัสรู้เรื่องธรรมชาติทั้งหมดเหล่านี้ แล้วท่านก็มาสอนให้เรา รู้ตาม แล้วก็ปฏิบัติเพื่อไม่ต้องเป็นทุกข์.

ฉะนั้น เธอมาที่นี่ เพื่อยุมาฟังเรื่องนี้ แล้วก็เป็นเรื่องแรก มันก็คงจะ ลำบากบ้าง เพราะมันเป็นเรื่องต่อเนื่องกัน. แต่อย่างไรก็ดี ขอให้จำไว้เป็นหลักใน เบื้องต้นก่อนว่า มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ; แล้วไปศึกษาดูเอง จากภายใน ให้รู้จักธรรมชาติภายใน คือของเราภายใน, แล้วก็รู้ไปถึงของผู้อื่นภายนอก, แล้วก็ปฏิบัติถูกต้องกัน ไม่ต้องมีความทุกข์ ไม่ต้องมีปัญหา.

นี่เรียกว่า เรียนธรรมะสูงสุด ปรมาตถธรรมในยอดของพุทธศาสนา; แล้วอีกทีหนึ่งก็เรียนภาษาศาสตร์ : เรียนภาษานี้อย่างในโรงเรียนว่า คำว่า “ธรรมะ” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธรรมชาติ” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธรรมดา” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธรรมธา-ตุ” นั่นคืออะไร, คำว่า “ธาตุตามธรรมชาติ” นั่นคืออะไร, นี้ก็ว่าเรียนภาษา. รู้ภาษาดีแล้วก็จะเห็นว่า ธรรมชาติทั้งนั้นแหละ ไร้ที่ผิด ธรรมชาตินั้นไม่มีหรอก ผิดธรรมดานั้นไม่มีหรอก เพราะเรามันเข้าใจผิดเอาเอง;

เพราะไอ้ผิดธรรมชาตินั้นก็คือธรรมชาติ, ไอ้ผิดธรรมดานั้นก็คือธรรมดา(ก็คือธรรมชาติ). นี่เรียนภาษาค้วย มาฟังวันนี้.

ทีนี้ก็มาเรียนวิทยาศาสตร์สูงสุดด้วย ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ ไปดูให้ดี, แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกฎของธรรมชาติ จะดับทุกข์ได้หมด. ไปโลกพระจันทร์ ไปดาวไหนได้ก็ยังไม่ดับทุกข์หรอก เป็นเรื่องของเด็กอมมือที่ไปโลกพระจันทร์ได้ เป็นเรื่องเด็กเล่นไม่มีประโยชน์อะไร; เขาก็ไปรู้ธรรมชาติส่วนนั้น มันก็ได้ผลเพียงอย่างนั้น. เรามารู้ธรรมชาติภายใน : รู้จักกิเลส รู้จักความโง่ ความฉลาด รู้จักความขี้ดื้อ ความไม่ขี้ดื้อ; นี่วิทยาศาสตร์ทางจิต วิทยาศาสตร์ข้างใน เป็นวิทยาศาสตร์ที่มีค่า เป็นวิทยาศาสตร์ที่เป็นตัวพุทธศาสนา ที่ทำให้วิทยาศาสตร์ในโลกไม่ขัดกัน. นักวิทยาศาสตร์ทุกคนในโลกยอมรับพุทธศาสนาได้เพราะเหตุนี้. เรียกว่า อย่างน้อยเธอก็ได้ความรู้ทั้งทางธรรมะ ทั้งทางภาษา และทั้งทางวิทยาศาสตร์พอสมควรแล้ว.

การบรรยายนี้มันก็สมควรแก่เวลา, เลขมาจากที่เคยๆ กระทำ; ก็จะต้องขอยุติการบรรยายนี้ไว้ ในครั้งนี้เพียงเท่านี้ก่อน; ให้พระคุณเจ้าท่านมีเวลาสวดบทพระธรรม ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะ สืบต่อไปในบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๒ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๓

การรู้จักใช้ธรรมชาติครบ ทั้งสี่ความหมาย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย.

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๒ ในวันนี้
อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อ
เฉพาะการกล่าวในวันนี้ว่า “การรู้จักใช้ธรรมชาติครบทั้งสี่ความหมาย”.

“ตัวเรา” ไม่มี มีแต่ธรรมชาติ, จิตรู้สึกธรรมชาติผิด จึงมี “ตัวเรา”, เมื่อรู้สึกเห็นถูกก็มีแต่ธรรมชาติ.

อาตมาอยากจะทำความเข้าใจกับท่านทั้งหลายให้ถึงที่สุด ในเรื่องที่ได้พูดเรื่องนี้ คือเรื่องธรรมชาติ. บางคนอาจจะคิดไปเสียว่า ใจธรรมชาติก็ธรรมชาติ ใจเราก็เรา; เราพูดแต่เรื่องของเรา ไม่ต้องพูดเรื่องของธรรมชาติ จะไม่ดีกว่าหรือ. พูดอย่างนั้นมันก็ถูก ถ้ามันเป็นอย่างนั้น; แต่ความจริงมันไม่เป็นอย่างนั้น เพราะว่าใจสิ่งที่เรียกว่าเรานั้นมันไม่มี มันก็มีแต่ธรรมชาติ; ธรรมชาตินั้นแหละเป็นเรา ธรรมชาตินั้นมันคิดนึกได้ มันรู้สึกได้ มันสำคัญมันหมายได้ มันก็สำคัญมันหมายว่ามีตัวเรา. ธรรมชาติที่เป็นร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกคิดนึก มันสำคัญมันหมายว่ามันเป็นตัวเรา; แต่โดยที่แท้มันเป็นธรรมชาติ. เมื่อมีความรู้สึกคิดนึกว่าเรานั้นก็มีตัวเรา แล้วสิ่งนี้แหละมันอยู่สำหรับที่จะเป็นปัญหา คือเป็นปัญหาสำหรับความทุกข์. ท่านจะต้องดู จนเห็นว่ามันเป็นอย่างนี้; เราใช้คำว่า “ดู” ในเมื่อคนอื่นเขาอาจจะใช้คำว่า คิดนึก พิจารณาหรือใคร่ครวญ.

ท่านทั้งหลายจะต้องเข้าใจกันให้ดี ๆ ว่าคำว่า “ดู” กับคำว่า “พิจารณา” นั้น ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน : “พิจารณา” มันคิดไปพลางว่าจะเป็นอย่างนั้นจะเป็นอย่างนี้ มีเหตุผลอย่างนั้นก็มีเหตุผลอย่างนี้, มันมีความคิดนึกไปในตัวการพิจารณา นี่มันเป็นอีกอย่างหนึ่ง; ถ้าว่า “ดู” ก็คือไม่ต้องคิดนึก, ดูเท่านั้น สังเกตดูเท่านั้น.

ความจริงของธรรมชาตินั้น เป็นเรื่องดูทั้งนั้น, ในพระบาลีก็มีคำ
ว่า “วิปัสสนา” ใช้เกี่ยวกับการกระทำอันนี้; วิปัสสนาแปลว่าดูอย่างแจ่มแจ้ง,
แต่เราก็มมาใช้คำว่าพิจารณาอย่างแจ่มแจ้ง. พิจารณามันแจ่มแจ้งไม่ได้ เพราะ
ความคิดมันนำการพิจารณาไปได้เรื่อย จนกระทั่งผิดก็ได้; เราจึงไม่ฝากไว้กับการ
พิจารณา แต่จะอาศัยการดูลงไปจริง ๆ, ดูเท่านั้น ดูให้เห็นแล้วก็พบความจริง. นี้
เราต้องดูกันในข้อนี้ จนเห็นว่ามันมีแต่ธรรมชาติ; แล้วในธรรมชาตินั้นมันมีการ
คิดนึกได้ แล้วมันคิดผิด ๆ มันเกิดความรู้สึกผิด ๆ ขึ้นมามีตัวเรา ตัวมัน ของมัน
ตัวกู ของกู หนักขึ้น ๆ ตั้งแต่แรกเกิดมาทีเดียว แล้วก็มากขึ้น ๆ; นี่คือตัวเรา
หรือตัวตนที่มันเป็นมาขา.

เรามีตัวตนที่เป็นมายาชนิดนี้เรื่อยมาตั้งแต่เกิด ตั้งแต่รู้ความ ตั้งแต่
คิดนึกได้. ตัวตนเป็นผลของความคิดนึกอย่างผิด ๆ เรียกว่ามิจฉาทิฏฐิก็์ได้; แต่
เป็นชั้นละเอียดไม่ใช่หยาบคาย : เห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญผิด คิดว่ามีตัวตน.
ฉะนั้น แต่ละคน ๆ จึงมีความรู้สึกว่าตัวกู-ของกูอยู่เสมอ แล้วก็ต้องทนทุกข์เพราะ
เหตุนั้น; ไม่เคยรู้สึกว่า มันมันก็เป็นแต่เพียงธรรมชาติที่ทำให้คิดนึกและรู้สึกได้
อย่างนั้น.

ฉะนั้น จึงขอให้ตั้งต้นดูกันให้ดี ๆ เสียใหม่ จะได้เข้าใจเรื่องนี้; ดูที่
“เรา” ที่เราเรียกว่าเรา ที่ตัวเรา ที่เราชอบเรียกว่าเรา ว่าของเรานี้; ดูที่นี้ ว่าทั้ง
เนื้อทั้งตัวมันเป็นอะไร, โดยแยกดูทีละส่วนทีละตอนก็ได้ คือดูส่วนที่เป็นร่างกาย
ก่อน จนเห็นว่าไอ้ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ มันคือธรรมชาติ และมันมีอำนาจกฎของ
ธรรมชาติปรุงแต่งไอ้ดิน น้ำ ลม ไฟนี้ ให้เป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ

กระดุก แล้วก็ป็นอวัยวะส่วนที่สำคัญที่สุดคือเป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย และทั้งหมดนี้เป็นที่ตั้งอาศัยของจิตใจ. ฉะนั้น ดูว่าผม ขน เล็บ ฟัน หนังก็ดี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็ดี ว่าทุกส่วนมันเป็นธรรมชาติไม่ยกเว้นอะไร; นี้เรียกว่าส่วนร่างกายก็ดูเห็นความเป็นธรรมชาติ. ทีนี้ส่วนจิตใจ ความรู้สึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจเอง, ความรู้สึกที่เป็นวิญญานเหล่านั้น มันก็ยังเป็นธรรมชาติ คือเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ของธรรมชาติ.

แต่คนที่แรกบางคนมันเห็นผิด เข้าใจผิด สำคัญผิด, สอนว่าเป็นเจตภูตเป็นตัวตน สอนกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล. คำสอนเรื่องมีตัวตนที่สำคัญที่สุดนี้ สอนกันมา เรื่อย ๆ มา. แต่ตามหลักของพุทธศาสนาไม่สอนอย่างนั้น คือไม่ต้องมีตัวตน ไม่มีเจตภูต ไม่มีวิญญาน ไม่มีอัตตา ไม่มีชีโว; มีแต่จิตซึ่งมาจากธาตุวิญญาน มันทำหน้าที่เป็นวิญญานสำหรับรู้แจ้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจก็ได้. ใจตัวตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นรูปธรรมตามธรรมชาติ, แม้ระบบประสาทที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นรูปธรรมตามธรรมชาติ; เมื่อได้เหตุปัจจัยครบบริบูรณ์แล้ว ก็มีหน้าที่ ที่รู้สึกที่นั่น คือที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ธรรมารมณ์(อันเป็นความรู้สึกประเภทวิญญาน); เมื่อรู้แจ้งในวิถีทางของวิญญานแล้ว ก็รู้สึกต่อไปถึงประเภทเวทนา –สุขหรือทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์; แล้วก็มีความรู้สึกประเภทสัญญา –สำคัญมันหมาย ว่าเป็นอย่างนั้น ว่าเป็นอย่างนี้; กระทั่งมีความรู้สึกประเภทสังขาร –คิดนึกเป็นเรื่องเป็นราว ชีคมันถ้อมมันเป็นตัวเป็นตน เป็นของของตน. นี้พวกหนึ่งเขาถือว่าเป็นเรื่องของสิ่งที่เรียกว่าอัตตาหรือตัวตน เป็นเจตภูต เป็น

วิญญาณ อันเป็นตัวตน เหนือธรรมชาติ ยิ่งกว่าธรรมชาติ. แต่พุทธบริษัทได้รับการสั่งสอนให้มองเห็นเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ; มันต่างกันแต่เพียงว่าอย่างหนึ่งมันเป็นฝ่ายรูปธรรม เป็นเนื้อหนังร่างกาย, อีกฝ่ายหนึ่งมันเป็นนามธรรม คือเป็นจิตใจ ความรู้สึก คตินึก.

นี่เราดูให้ดี ที่ว่าทั้งเนื้อทั้งตัวของเรานั้นมันเป็นแต่ธรรมชาติ. มีส่วนไหนที่ไม่เข้าใจ ที่หลงเหลืออยู่ ก็พิจารณาดูให้ดี จนเห็นตามที่เป็นจริง; มองดูให้ดี ให้เห็นตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ.

ที่นี้ปัญหามันก็เกิดขึ้นอย่างทีกล่าวนมาแล้วว่า เราที่เป็นมายนั้นมันไม่ยอมเห็นเป็นธรรมชาติ; จิตนั้นมันไม่เข้าใจ ไม่มองเห็นเป็นธรรมชาติ เพราะเป็นจิตที่ยังไม่ตรัสรู้ ยังไม่รู้ ยังไม่แจ่มแจ้ง ยังเป็นธรรมชาติที่โง่เขลาอยู่ จึงรู้สึก คตินึกเป็นตัวเป็นตนอยู่ตลอดเวลา; เราจึงมาทำความเข้าใจ อบรมกันเสียใหม่ สั่งสอนกันเสียใหม่ มีวิธีที่จะดูกันเสียใหม่จนเห็นว่ามันเป็นธรรมชาติ อาตมาจึงให้หัวข้อของเรื่องนี้ว่า เรื่องธรรมะนั้นมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เรื่องธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น. และคำว่า “ธรรมชาติ” ในที่นี้ก็แปลกอยู่ตรงที่ว่า มันจะเรียกชื่อได้หลายอย่าง : จะเรียกชื่อว่าธรรมชาติก็ได้, จะเรียกชื่อว่าธรรมเฉยๆ ก็ได้, ธรรมดาก็ได้, ธรรมชาตูกี้ได้, ธรรมชาตุตามธรรมชาติก็ได้; มันก็คือสิ่งที่มีอยู่เองเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ.

ถ้าเรามองเห็นความจริงข้อนี้แล้ว มันก็หมดความรู้สึกว่าตัวตนว่าของคน ไม่หลงอะไรเป็นตัวตนเป็นของคน เป็นตัวกูหรือเป็นของกูอีกต่อไป, มันก็มี

ความทุกข์ไม่ได้; เพราะความทุกข์มันมีได้เพราะมันมีความรู้สึกว่าตัวตนว่าของ
 ตนนี้อยู่เป็นพื้นฐาน : มันมีตัวตนนั้นนะเป็นผู้ได้เป็นผู้เสีย เป็นผู้เจ็บปวด เป็นผู้
 เป็นทุกข์ เป็นผู้เป็นสุข. ถ้าไอ้ความรู้สึกว่าตัวตนนั้นมันไม่มี มันก็ไม่มีความ
 ทุกข์ชนิดนั้น.

แม้ว่าจะมีความเจ็บปวดที่เนื้อที่หนังตามธรรมดา มันก็เป็นความเจ็บปวด
 ตามธรรมดา อย่างธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, ไม่เกิดความรู้สึกขึ้นมาว่ากูเจ็บ กู
 เจ็บมาก กูจะตาย. เรื่องนี้เคยอธิบายมาหลายครั้งแล้วเหมือนกันว่า ขอให้ดูให้ดีว่า
 มันมีอยู่เป็น ๒ ตอน : ความเจ็บปวดหรือเจ็บป่วยก็ตาม มันเจ็บตามธรรมชาตินั้น
 นั้นนะ มันก็มีเท่านั้นแหละ; ทีนี้พอจิตมันไปโยงเอาความเจ็บปวดเป็นของกู กูจะ
 ตาย อย่างนี้มันก็เจ็บมากกว่า. จำง่าย ๆ โดยอุปมาว่า มันมีลูกศร ๒ ดอก :
 ลูกศรเล็กๆ มาเขี่ยหน้าขาด นี่มันก็ไม่เจ็บเท่าไร; พอลูกศรดอกใหญ่อาบยาพิษมา
 เสียบเข้าอีก มันก็เจ็บ เจ็บเหลือที่จะกล่าวได้. นี่เมื่อมันเจ็บตามธรรมชาตินั้นนะ
 มันเจ็บนิดเดียว เป็นความรู้สึกตามธรรมชาติว่านี่เจ็บหนอเท่านั้นเอง; แต่พอมัน
 โง่งไปยึดถือเอาความเจ็บว่าของกู ว่าตัวกู อันตรายแก่ชีวิตของกู กูจะตาย, เข้าใจ
 ไปอย่างนี้มันก็เจ็บมาก เจ็บจนเป็นทุกข์ เป็นลมไปเลย สลบไปเลยอย่างนี้ เพราะ
 ว่าความโง่งว่ามีตัวตนนั้นนะ มันเข้ามาทำให้เกิดปัญหาอย่างนี้ขึ้นมา. ถ้าเห็นตาม
 ที่เป็นจริงว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ แล้วมันก็ไม่มีความคิดนึกชนิดที่เป็นตัวตน;
 จึงเป็นอันว่า ความลับมันอยู่ตรงที่ว่ามันเป็นธรรมชาติ แล้วเราไม่เห็นเป็น
 ธรรมชาติ แล้วเอามาเป็นตัวตน.

เพราะไม่เห็นความจริงของธรรมชาติสิ้นเชิง จึงเห็นไปว่ามีอะไรที่นอกไปจากธรรมชาติอยู่อีก.

ที่นี้ก็จะให้พิจารณาตัวหนังสือ ที่ว่าธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติกันต่อไปอีกสักหน่อย. บางคนอาจจะคิดว่า ธรรมะนั้นก็ไม่ใช่ธรรมชาติ, พระพุทธเจ้าก็ไม่ใช่ธรรมชาติ พระธรรมก็ไม่ใช่ธรรมชาติ พระสงฆ์ก็ไม่ใช่ธรรมชาติ; ยกเว้นอะไรไว้อีกหลายอย่างที่เดียวที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. นั่นก็เพราะมองไม่เห็นความหมายของคำว่าธรรมชาติอย่างสิ้นเชิง มันจึงเหลือไว้สำหรับจะเป็นอันอื่น นอกไปจากธรรมชาติ คือไม่ใช่ธรรมชาติ. เดียวนี้เรามาเรียน มาพิจารณา มาดู จนให้มันเห็นตามที่มันเป็นจริงถึงที่สุดว่า โอ้, มันล้วนแต่ธรรมชาติ ดังที่ได้แยกไว้ให้ศึกษากันง่าย ๆ ว่ามีอยู่ ๔ ความหมาย ซึ่งจะต้องผูกกันเรื่อย ๆ ไม่รู้สิ้นสุด สำหรับธรรมชาติ ๔ ความหมายนั้น.

เรียนเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียว มันก็เป็นอันว่ารู้ธรรมะทั้งหมดทั้งสิ้น และเป็นความรู้ที่มันทนต่อการพิสูจน์ เป็นสันติภูจิวโก ประจักษ์แก่ใจเอง, แล้วก็ยังเป็นลักษณะของวิทยาศาสตร์ ที่นักวิทยาศาสตร์แห่งโลกปัจจุบันก็ยอมรับได้, ไม่มีไสยศาสตร์เจือปนอยู่เลย เพราะว่ามันเป็นวิชาของธรรมชาติ, และธรรมชาติก็เป็นอิสระตามแบบของธรรมชาติ ไม่ต้องขึ้นอยู่กับพระเจ้า เทวดา ผีศาจอะไรที่ไหน นั่นแหละคือความโง่ที่มีใช้ธรรมชาติ. ความเชื่อว่ามีผีศาจ เทวดาอะไรนั้น นั่นไม่ใช่ธรรมชาติ นั่นแหละผิดธรรมชาติ. โดยที่แท้แล้วมันมีแต่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ; ที่มันเห็นเป็นอะไรแปลก ๆ นั่นก็เพราะว่าเรามันไม่รู้ เรามัน

ถ้าคิดผิด เรามันหลงผิด เรามันเชื่อผิด มันเกิดภาพหลอนขึ้นมาได้อย่างแปลกประหลาด ซึ่งรู้ไม่ทัน.

ขอให้มาดูกันเสียใหม่ให้เห็นตามที่มันเป็นจริง แล้วก็จะพบว่า มันเป็นแต่สักว่าธรรมชาติ จนมีบทสรุปเป็นภาษาบาลีว่า ธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นที่เป็นไป เป็นบาลีที่ว่า สุตฺตธมฺมา ปวคฺตฺตฺตฺติ -ธรรมชาติล้วนๆ เท่านั้นที่เป็นไป; แต่ในที่นี้ท่านใช้คำว่าธรรมเฉยๆ ซึ่งมีความหมายว่าธรรมชาติหรือเป็นธรรมชาติ. นี้ก็พูดแล้วพูดอีกไม่รู้สิ้นสุดว่า ไ้อัธรรมกับคำว่าธรรมชาตินั้นนะมันคำเดียวกัน. ในบาลีใช้คำว่า ธรรม(ธมฺมา) ในภาษาไทยเราพูดกันตามธรรมดา ในกรณีนั้นจะใช้คำว่าธรรมชาติ. ฉะนั้น คำว่าธรรมชาตินี้ คือตัวธรรม; ถ้ายังไม่เข้าใจไม่มองเห็น ก็จำไว้ก่อนสำหรับไปดูๆ เรื่อยๆ ไป, ก็จะมองเห็นว่า ธรรมก็คือธรรมชาติ ธรรมชาตก็คือธรรม แล้วแบ่งได้เป็น ๔ ความหมายซึ่งจะต้องระลึกนึกไว้เสมอ; เดียวก็ต้องพูดกันอีกเรื่อง ๔ ความหมาย. เดียวนี้อาจจะให้อูที่ตัวธรรมชาติ หรือตัวธรรม หรือตัวที่เรียกว่าธรรมดา ธรรมธาตฺ อะไรทุกอย่างนี้มีชื่อมาก ๆ นี้ ก็รวมเข้าไปที่ธรรมชาติเพียงคำเดียว.

ธรรมหรือธรรมชาติ(ซึ่งเป็นอันเดียวกัน) ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ?

[: ธรรม - โลก - คนหรือมนุษย์ ตั้งต้นเมื่อไร ?]

เราจะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า ธรรมชาติหรือธรรมนี้มันตั้งต้นเมื่อไร ? ใครตอบได้ ? มันไม่มีใครตอบได้; ถึงพระพุทธเจ้าท่านก็ไม่ได้ตรัสเรื่องนี้ไว้, เพียง

แต่ตรัสว่า มันก็มีเหตุมีปัจจัย : ไร่ที่มีเหตุมีปัจจัย มันก็ตั้งต้นเมื่อมันมีเหตุมีปัจจัย, แต่เมื่อไร วันไหน เดือนไหน ปีไหน ก็พันก็หมื่นปีมาแล้ว นี่ไม่ได้ตรัสไว้. แต่เราพูดได้ว่า ไร่ธรรมกับธรรมชาตินี้ มันตั้งต้นพร้อมกัน เพราะว่ามันเป็นสิ่งเดียวกัน; จะเรียกว่าธรรมก็คือสิ่งนั้นแหละ, จะเรียกว่าธรรมชาติก็คือสิ่งนั้นแหละ, ที่มีอยู่ ๔ ความหมายอย่างที่ว่ามาแล้ว. ธรรมกับธรรมชาติตั้งต้นมาพร้อมกัน ซึ่งยังไม่มีใครบอกระบุลงไปว่าเมื่อไร.

ถ้าถามว่า โลกตั้งต้นเมื่อไร ? นี่ก็ไม่มีใครได้พูดไว้ ได้พิสูจน์ไว้; แต่เราก็ตอบได้อย่างกำปั้นทุบดินเหมือนกันว่า มันก็มีจุดตั้งต้นของมันซึ่งไม่มีใครรู้แน่. ถ้าอย่างวิทยาศาสตร์ก็ว่า ไร่โลกนี้ ตัวแผ่นดินโลกนี้มันก็มีที่มา ว่ามาจากดวงอาทิตย์บ้าง, หรือจากการรวมตัวของกลุ่มสสาร พลังงานบ้าง; แต่มันก็ไม่ว่าเมื่อไรด้วยเหมือนกัน. เมื่อสสารพลังงานจับตัวกันได้เป็นเนื้อเป็นก้อนโลก เป็นแผ่นดินโลก นี่มันตั้งต้นเมื่อนั้น; ถึงรู้ก็ไม่มีประโยชน์อะไร. มารู้ว่ามันเกิดปัญหาอะไรขึ้น แล้วเราจะแก้ปัญหากันอย่างไรนี่จะมีประโยชน์กว่า.

ทีนี้ก็มาถามว่า ไร่คนนี่ตั้งต้นเมื่อไร ? มนุษย์หรือคนนี่ตั้งต้นเมื่อไร ? ก่อนนี้ก็ไม่มีคน มีแต่โลก แผ่นดินเปล่าๆ ไม่มีคน; แล้วคนมันตั้งต้นเมื่อไร ? นี่ก็แล้วแต่ว่าจะถือลัทธิไหน : ถ้าว่าถือศาสนาบางอย่าง ก็ว่า เมื่อพระเจ้าเขาสร้างคนขึ้นมา คนก็ตั้งต้นเมื่อนั้น. แต่ถ้าพูดทางวิทยาศาสตร์มันก็ไม่พูดอย่างนั้น, ก็พูดอย่างกำปั้นทุบดินว่า เมื่อปัจจัยแห่งวิวัฒนาการมันขึ้นมาถึงระดับที่จะเกิดคน มันก็เกิดคนขึ้นมา; นี่คนที่เรียนวิทยาศาสตร์แล้วย่อมนึกไว้ว่า มันเป็นเซลล์เดียว

เป็นหลายเซลล์ เป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นคนขึ้นมา, เมื่อวิวัฒนาการมันถึงระดับ มันมีเหตุปัจจัยพอที่จะเกิดคนขึ้นมาในโลก.

สำหรับคัมภีร์พุทธศาสนานั้น ก็มีเขียนไว้เหมือนกันว่า พวกพรหมที่ประเสริฐนั้นนะ มันหลงอะไรขึ้นมาก็ไม่รู้ มาสู่แผ่นดินโลกที่ว่างเปล่าอยู่นี้ แล้วมันกินดินชนิดหนึ่งเข้าไป. ก่อนนี้เนื้อตัวของมันเป็นทิพย์ ไม่ได้เป็นเนื้อหนังไธดิน น้ำ ลม ไฟ เหม็นๆ อย่างนี้หรอก, พวกพรหมนั้นนะ; แล้วพรหมนั้น ซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งจิตหรือวิญญาณเท่านั้นเอง มันเกิดลงมาที่โลก แผ่นดินที่ว่างเปล่านี้ มันกินสิ่งที่เขาเรียกว่า รสปรฐวี (อ่านว่า ระสะปะละวี) เขาแปลกันว่าวันดิน, อร่อย กินเข้าไป, แล้วมันเลยกลายเป็นสัตว์ที่มีเนื้อหนัง กลับไปพรหมโลกไม่ได้ เลยติดอยู่ที่นี้ ติดอยู่ในโลกนี้ เป็นมนุษย์ที่มีเนื้อหนังอย่างนี้. นี้คัมภีร์เขียนไว้อย่างนี้ก็มี. ใครจะเชื่ออย่างนั้นมันก็ได้ไม่มีใครว่า. แต่อาตมาอยากจะพูดว่าพูดอย่างนั้นมันพูดแบบภาษาคนโวย; พูดกันเสียใหม่แบบภาษาธรรมจะดีกว่า ว่าเมื่อวิวัฒนาการมันมาถึงขนาดที่จะใช้วัตถุเป็นปัจจัย มันก็เกิดเป็นคนเป็นสัตว์ชนิดคนขึ้นมา : มีเหตุปัจจัยอย่างวัตถุ เหมือนกับว่ากินดินเข้าไป มันก็เกิดเป็นคนชนิดนี้ขึ้นมา; ก่อนนี้มันมีธาตุวิญญาณที่ละเอียดกว่านั้น, มันไม่ถึงกับจะกินอาหารอย่างที่ป็นวัตถุอย่างนี้ มันก็ยังไม่มีคน. นี้คำว่าพรหมที่ไม่มีเนื้อตัวเนื้อหนังอย่างนี้ ลงมากินดินเข้าไป แล้วเกิดเป็นเนื้อเป็นตัวเป็นหนังขึ้นมา ติดอยู่ที่โลกนี้ เป็นพืชพันธุ์ของมนุษย์นี้ อย่างนี้มันก็มี.

มนุษย์ตั้งต้นเมื่อไร ? ก็พูดอย่างพุทธศาสนาว่า เมื่ออิทัปปัจจยตาถึงที่สุด สำหรับการเป็นคน มันก็เป็นคนขึ้นมา; พูดอย่างนี้ดีกว่า. ไม่ต้องพูดว่าพระเจ้าสร้าง หรือว่าพูดให้เป็นบุคลาธิษฐานว่าพรหมว่าเพริมอะไรที่ไหนลงมากิน

ดิน. คือเมื่อถูกของอิทัปปัจจยตาในธรรมชาติมันเป็นไป เป็นไป เป็นไปถึงที่สุด สูงขึ้น สูงขึ้น จนกระทั่งเกิดสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ขึ้นมา; และอันนี้จะเข้ากันได้กับหลักทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์. เป็นอันว่า มนุษย์มันมีขึ้นมา เมื่อเหตุปัจจัยสำหรับความเป็นมนุษย์มันถึงที่สุด มันก็เกิดมนุษย์ขึ้นมาในธรรมชาติ, เกิดมาจากธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น มนุษย์ทั้งเนื้อทั้งตัว จึงเป็นธรรมชาติ เหมือนที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า ใจส่วนที่เป็นร่างกายก็ธรรมชาติ, ส่วนที่เป็นจิตใจมันก็ยังเป็นธรรมชาติ. เอาเป็นว่า มนุษย์มันได้เกิดขึ้นมาแล้ว.

ปัญหาของมนุษย์ ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ?

ทีนี้ก็จะดูต่อไปว่า ปัญหาของมนุษย์มันตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ? เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมาแล้ว, ปัญหาของมนุษย์มันตั้งต้นขึ้นมาเมื่อไร ? อาศัยพระคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ก็จะจับใจความได้ว่า ปัญหาของมนุษย์ได้ตั้งต้นขึ้นมาเมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักเห็นแก่ตัว. นี่ช่วยฟังให้ดีเถอะ : ก่อนนี้ปัญหาของมนุษย์ไม่มี ปัญหาไม่มีแก่มนุษย์, เพราะมนุษย์ยุคนั้นยังไม่รู้จักเห็นแก่ตัว. ในพระบาลีที่ว่า มนุษย์นั้นรู้จักทำมาหากิน รู้จักเพาะปลูกเพื่อกิน ไม่ต้องไปหาในป่าอย่างแต่ก่อน รู้จักเพาะปลูกกิน เลี้ยงสัตว์กิน; ต่อมามันเกิดคนเห็นแก่ตัว มันไม่ทำ มันคอยขโมยที่ผู้อื่นทำ, นี่ปัญหามันก็เกิดขึ้น. เรียกว่าปัญหาของมนุษย์เกิดขึ้น เมื่อมนุษย์เริ่มรู้จักเห็นแก่ตัว. อ่านเรื่องพระเจ้าสมมตราชโดยละเอียดนี้ จะพบเรื่องนี้. ทีนี้มนุษย์เห็นแก่ตัว มันก็ลักขโมย ขโมยบ้าง ฆ่าบ้าง อะไรบ้าง จนต้องมี

ระเบียบทางศีลธรรม ทางกฎหมาย ทางศาสนาขึ้นมา เพื่อจะแก้ปัญหาเหล่านั้น.

ในตอนนี้อธิบายที่กล่าวอย่างนี้ ก็เพราะต้องการจะให้ท่านทั้งหลายมองดูให้เห็น ว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; เรียกว่ามันเกิดธรรมชาติขึ้นมา เกิดโลกขึ้นมา เกิดมนุษย์ขึ้นมา เกิดปัญหาของมนุษย์ขึ้นมา, ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ : ตัวมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ, ตัวปัญหาของมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ, สิ่งที่จะแก้ปัญหามนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ แต่ว่ามันเป็นกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจึงได้ธรรมชาติกันถึง ๔ ความหมาย.

ธรรมหรือธรรมชาติ ๔ ความหมาย

มีอยู่ในคนเป็น ๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แล้วนำมาสอน.

อย่าเพ้อเพื่อที่จะฟังเรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย แม้จะเคยฟังมาแล้ว.
ธรรมชาติ ๔ ความหมาย : ความหมายที่ ๑ ก็คือตัวธรรมชาติทั้งหลายที่มีปรากฏการณ์นั่นเอง, ความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ, ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ความหมายที่ ๔ คือผลอันเกิดจากหน้าที่.
 ธรรมะ ๔ ความหมาย หรือธรรมชาติ ๔ ความหมาย มันก็สิ่งเดียวกัน.

(๑) ธรรมะคือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ; นี่ความหมายที่หนึ่ง : เป็นรูป ร่างกาย วัตถุ ทั้งหมดในโลกนี้ ก็เรียกว่าปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ, หรือที่เป็นนาม เป็นจิตใจ ที่มองไม่เห็นตัวนั้นก็เป็นปรากฏการณ์ของ

ธรรมชาติ ปรากฏออกมาเป็นพวกจิตใจ พวกนาม, ที่นี้กิริยาอาการ ที่มันวิวัฒนาการ คือมันเปลี่ยนแปลงดิฉัน ดิฉัน ดิฉัน เรียกว่าวิวัฒนาการ ของนามก็คือของรูปก็ดี นี่ก็เรียกว่าธรรมชาติ. ปรากฏการณ์นี้เห็นได้ชัดโดยประจักษ์; นี้เรียกว่าธรรมในความหมายที่หนึ่งคือธรรมชาติ. ที่นี้ยังมีปรากฏการณ์ ที่ไม่เห็นชัดแก่คนธรรมดาสามัญที่ยังมีวิชาในดวงตา, ยังมีอยู่อีกส่วนหนึ่ง; นี้ก็หมายถึงอสังขตธรรมทั้งหลาย ระบุไปยังพระนิพพานดีกว่า. พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ แต่เป็นธรรมชาติฝ่ายอสังขตะ. พระนิพพานนั้นในที่บางแห่ง พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกว่าอายตนะด้วยเหมือนกัน, นิพพานนั้นก็ใช่อายตนะ ที่คนจะสัมผัสได้ด้วยใจ; ในที่บางแห่งพระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกนิพพานนั้นว่าวิญญูณ, นิพพานนั้นเป็นวิญญูณ ก็เพราะว่าเป็นสิ่งที่จะรู้แจ้งโดยประจักษ์แก่ใจได้. นิพพานเป็นปรากฏการณ์ เป็นมีปรากฏการณ์ ปรากฏแก่จิตใจที่ปราศจากอวิชชา, นี้พวกเรามีอวิชชาเต็มไปหมดในดวงตา ไม่เห็นนิพพานได้ นิพพานไม่มีปรากฏการณ์แก่เรา; เรามีปรากฏการณ์แต่เรื่องต่างๆ ในโลกนี้ ในฝ่ายสังขตะคือฝ่ายสังขารนี้ สังขารทั้งหลายก็ปรากฏแก่เรา; จนกว่าเราจะหมดอวิชชา พระนิพพานจึงจะปรากฏแก่เรา.

ที่นี้สังขารก็ดี พระนิพพานซึ่งเป็นวิสังขารก็ดี ก็เป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรมากไปกว่าธรรมชาติ; แต่มันธรรมชาติคนละแบบ : สังขารเป็นธรรมชาติมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง, พระนิพพานเป็นธรรมชาติ ปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง แล้วก็เป็นที่ดับแห่งเหตุปัจจัยเสียด้วย, แต่ก็ยังเป็นธรรมชาติ. ฉะนั้น จงมองให้เห็นว่า คำว่าธรรมชาตินี้มีความหมายลึกซึ้งเกินไป กว่าที่คนธรรมดากลางถนนจะเข้าใจ. เราต้องรู้ไว้ อย่างน้อยก็ต้องรู้ไว้ แล้วก็ไปดูกันทีหลัง; ไปทำจิตใจให้หมดไผ่ฝ้า

ให้หมคจีตาคือวิชา ให้ตามันแจ่มใสกระจ่าง แล้วก็มองเห็นธรรมชาติประเภทที่เป็นนิพพาน.

สรุปความว่า นี่ข้อแรกหมวดแรก คือธรรมชาติที่เป็นปรากฏการณ์ มีปรากฏการณ์ เป็นตัวธรรมชาตินั้น; นี้เรียกว่าธรรมะในความหมายที่ ๑ หรือธรรมชาติในความหมายที่ ๑.

(๒) ทีนี้ก็มาถึงธรรมะหรือธรรมชาติในความหมายที่ ๒ ก็คือกฎของธรรมชาติ หรือกฎของธรรมะนั้นเอง. กฎของธรรมชาติ ก็หมายความว่า มีทั้ง ๒ ฝ่ายเหมือนกัน; คือกฎสำหรับฝ่ายที่เป็นสังขารหรือเป็นสังขตะก็มี, กฎสำหรับที่เป็นฝ่ายวิสังขารหรือฝ่ายอสังขตะก็มี. สำหรับกฎของฝ่ายสังขาร ก็คือกฎแห่งวิวัฒนาการ ที่ทำอะไร ๆ ให้มันวิวัฒนาการ คือเปลี่ยนไปเป็นอนิจจังนี่, แล้วก็มีลักษณะแห่งความยากลำบากหรือทุกขังอยู่ในการเปลี่ยนนั้น, แล้วก็มีลักษณะอนัตตา - ไม่ใช่ตัวตนอยู่ในลักษณะแห่งความเปลี่ยนและความเป็นทุกขังนั้น, แล้วก็ยังมีอำนาจที่ว่า สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ต้องมีเหตุปัจจัย มันจึงจะเกิดขึ้นมาได้ และเมื่อมีเหตุมีปัจจัยแล้วมันต้องเปลี่ยน ฉะนั้น มันต้องเปลี่ยนไปตามเหตุตามปัจจัย มันจึงมีการเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย; นี่เป็นกฎของธรรมชาติในฝ่ายที่เป็นสังขาร. ทีนี้ฝ่ายที่ตรงกันข้าม มันเป็นกฎที่ไม่เหมือนกัน เรียกว่ามันตรงกันข้าม, กฎที่ว่า มันต้องมีฝ่ายที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง; ที่เราเรียกกันว่าอสังขตะหรือนิพพาน มันก็เป็นไปตามกฎนั้น หรือจะเรียกว่าดำรงอยู่ด้วยลักษณะอย่างนั้นก็ยังได้; นี้เรียกว่ามันฝ่ายวิสังขาร.

จำคำคู่ ๒ คู่ไว้ : ถ้าใช้คำว่าสังขาร มันก็คู่กับวิสังขาร, ถ้าใช้คำว่าสังขตะมันก็คู่กับอสังขตะ. สังขารหรือสังขตะนั้นต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง และต้องเป็นไปตามกฎแห่งเหตุปัจจัยปรุงแต่งที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา; ทีนี้ถ้าว่ามันเป็นฝ่ายวิสังขารหรืออสังขตะ ไอ้กฎมันเปลี่ยนรูปเป็นว่าไม่ต้องมีปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เป็นไปตามปัจจัยปรุงแต่ง มันตั้งอยู่ได้โดยอิสระ เป็นอนันตกาล เป็นนิรันดรอย่างนี้. แต่แล้วมันก็ไม่พ้นไปจากความเป็นธรรมชาติ เรียกว่าธรรมชาติมันเป็นของมันเองอย่างนั้น เรียกว่าธรรมชาติ : สังขารก็ธรรมชาติ, วิสังขารก็ธรรมชาติ; เราจึงรู้จักว่า ไอ้กฎของธรรมชาติมันก็มีได้ทั้งสำหรับฝ่ายสังขารและฝ่ายวิสังขาร เช่นเดียวกับตัวธรรมชาตินั้นเหมือนกัน. ฉะนั้น เราารู้จักธรรมชาติ ส่วนที่มันเป็นกฎ - กฎของธรรมชาติกันอย่างนี้ เรียกว่าในความหมายที่ ๒ คือเป็นกฎ.

(๓) ทีนี้ก็มาถึงความหมายที่ ๓ **ธรรมชาติหรือธรรมะในฐานะที่มันเป็นหน้าที่.** ตัวหน้าที่ ก็หมายความว่า ไอ้สิ่งที่ต้องปฏิบัติ; กฎมันบังคับให้ต้องปฏิบัติ, หรือว่าความอยากรอดตัวอยู่ ความอยากรอดชีวิตอยู่นี้ มันทำให้เกิดหน้าที่ตามกฎ ว่ามันจะต้องปฏิบัติถูกต้องตามกฎอย่างนั้นแล้ว มันจึงจะรอดชีวิตอยู่. ฉะนั้น สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย มันจึงมีหน้าที่; นับตั้งแต่คนลงไปหาสัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ สิ่งมีชีวิตเล็กละเอียดมองเห็นไม่ได้ด้วยตาเปล่านี้ ล้วนแต่มีชีวิตอย่างนี้ มันต้องมีหน้าที่, ไอ้หน้าที่คือตัวธรรมะที่สำคัญที่สุด.

ตัวธรรมชาติที่เป็นหน้าที่นี้สำคัญที่สุด ได้กลายมาเป็นตัวศาสนาในตอนหลัง ๆ นี้. เรื่องหน้าที่สำหรับสิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติ นี้ คือตัวศาสนาในตอนหลัง. **สิ่งที่มีชีวิต ก็มีหน้าที่เพื่อรอดชีวิตอยู่นี้อย่างหนึ่ง,**

แล้วเพื่ออยู่อย่างมีความสุข ไม่ใช่อยู่อย่างทนทาน นี่ก็เรียกว่าหน้าที่, แล้วก็ มีหน้าที่ที่จะต้องไปต่อไป ๆ ให้ถึงที่สุดด้วย ซึ่งเราเรียกสมมติว่า “เดินทางไปนิพพาน” : สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายมีหน้าที่ที่จะเดินทางไปนิพพาน.

คำว่าหน้าที่นี้เราจะตัดเป็น ๓ ตอน : หน้าที่รอดชีวิตอยู่ นี่หน้าที่แรก, หน้าที่สำหรับอยู่อย่างเป็นผาสุกไม่ทนทุกข์ นี่หน้าที่ที่สอง, แล้วหน้าที่ให้ถึงนิพพานปลายทางจบเรื่องกัน นี่หน้าที่ที่สาม. นี้ใครมองเห็นหน้าที่อย่างนี้บ้าง ก็จะดีมากแหละ; ถ้าเป็นพุทธบริษัทก็เป็นพุทธบริษัทที่ดี แน่นอน. กลัวว่าเป็นพุทธบริษัทแล้วยังไม่มองเห็นหน้าที่เหล่านี้ ก็คือไม่รู้ธรรมะซึ่งหมายความว่าถึงหน้าที่ ไม่รู้ธรรมชาติซึ่งหมายความว่าถึงหน้าที่; สิ่งที่มีชีวิตมีหน้าที่อย่างนี้.

ทีนี้สิ่งที่ไม่มีชีวิตละ สิ่งที่ไม่มีความมีชีวิตละ มันก็เรียกว่าไม่มีหน้าที่อย่างนี้ เพราะมันไม่มีชีวิต; แต่มันก็มีหน้าที่เหมือนกัน เป็นหน้าที่โดยอ้อม เป็นหน้าที่ของสิ่งที่ไม่มีชีวิต : มันมีหน้าที่ที่จะต้องเกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป ด้วยเหมือนกัน, แม้ว่ามันจะไม่มีชีวิต. เช่นว่าก้อนหินสักก้อนหนึ่งอย่างนี้ มันก็ต้อง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป, หรือถ้าจะพูดให้สั้นที่สุด ให้เหลือแต่อย่างเดียวคือว่าเปลี่ยนไป เปลี่ยนไป เปลี่ยนไป, มึงเปลี่ยนไป เปลี่ยนไปหยุดอยู่ไม่ได้. นี่ก็ต้องถือว่าเป็นหน้าที่โดยอ้อมของสิ่งที่ไม่มีชีวิต. ฉะนั้นใครมันจะหลีกเลี่ยงหน้าที่อันนี้ได้ลองคิดดู มันไม่มี; เพราะฉะนั้น เราต้องรู้จักและหน้าที่นี่ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ คือมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติทำให้เกิดหน้าที่ เราก็ต้องมีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ :

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. เพราะฉะนั้น หน้าที่นั้นก็เป็นธรรมชาติ เป็นเหตุก็ได้เป็นผลก็ได้ ตามกฎของธรรมชาติ; เป็นธรรมหรือธรรมชาติในความหมายที่ ๓.

(๔) ที่นี้ธรรมหรือธรรมชาติในความหมายที่ ๔ นี้ก็คือ ผล เรียกว่าผล : ผลที่เกิดมาจากการทำหน้าที่. ดังที่กล่าวมาแล้วว่า คนจะอยู่โดยปราศจากหน้าที่ไม่ได้ เพราะว่ามันเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติมันบังคับให้มีหน้าที่อย่างน้อยก็เพื่อรอดชีวิตอยู่ เพื่ออยู่สบาย เพื่อถึงที่สุดของคน; ฉะนั้น คนก็ต้องทำหน้าที่แล้วก็ได้รับผลตามสมควร. ถ้าเขาทำหน้าที่ถูกต้อง ก็ได้รับผลตรงตามที่เขาต้องการ. ส่วนบุคคลก็ต้องทำ, ส่วนอยู่รวม ๆ กันเป็นหมู่เป็นสังคมก็ยังคงต้องทำ; แต่แล้วหน้าที่สำหรับคนนี่มันเหมือน ๆ กันทั้งนั้นแหละ : ส่วนบุคคลก็ให้รอด, ส่วนสังคมก็ให้รอด; ส่วนบุคคลก็ให้อยู่กันเป็นสุข ส่วนสังคมก็ให้อยู่กันเป็นสุข; ส่วนบุคคลก็ให้ได้รับผลดีที่สุด ส่วนสังคมก็ต้องให้ได้รับผลดีที่สุด. ฉะนั้น ผลของมัน มันจึงมีครบตามที่มันมีหน้าที่ : หน้าที่ให้รอด, หน้าที่ให้อยู่สบาย, หน้าที่ให้ถึงจุดหมายปลายทาง ซึ่งควรจะถือเอาพระนิพพานเป็นจุดหมายปลายทาง. แม้แต่ทางวิทยาศาสตร์เขาก็ถือว่า วิวัฒนาการนี้มันก็มีจุดหมายปลายทางคือเมื่อไปถึงระดับสูงสุดแล้วมันก็ได้หยุดวิวัฒนาการด้วยเหมือนกัน แต่มันจะอยู่ที่ไหนเมื่อไรนั้นไม่ได้บอก; แต่วิวัฒนาการมันก็ต้องมีจุดหมายปลายทาง เพื่อจะเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น.

นี่แหละคือธรรมะ ๔ ความหมาย เป็นตัวธรรมชาติ; อาตมาก็พูดมาหลายหนแล้ว แต่ไม่เชื่อว่าท่านทั้งหลายเข้าใจ หรือว่าเข้าใจถึงที่สุด จึงเอามาพูดบ่อย ๆ; บางคนอาจจะรำคาญแล้วก็ได้ พูดบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ นี้. แต่ก็ยังต้องพูดอยู่ดี

แหละ ว่าจงรู้จักมันให้มากขึ้น ๆ สำหรับสิ่งทั้งสี่นี้ คือตัวธรรมชาตีกี่ดี ตัวกฎของธรรมชาตีกี่ดี ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตีกี่ดี ผลที่เกิดจากหน้าที่นั้นก็ดี; และอย่าโง่งไปว่ามันอยู่ที่อื่น มันอยู่ในตัวเรา. อย่างเดียวกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ไร่เรื่องทุกข์ เรื่องดับทุกข์ เรื่องเหตุแห่งทุกข์ ทางให้ถึงความดับทุกข์ นี้มันอยู่ในตัวคนที่ เป็น ๆ ที่มีชีวิตอยู่; ให้ไปหาในตัวคนที่ เป็น ๆ ที่มีชีวิตอยู่ มีร่างกาย มีจิตใจ มี... , นั่นแหละไปหาเถอะจะพบ, ถ้าตายแล้วมันก็ไม่มี.

นี่จะรู้จักธรรมชาติทั้งสี่นี้ ก็ขอให้ดูที่ตัวคนที่สมมติเรียกว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคลที่ยังเป็น ๆ อยู่นี้ : ร่างกายจิตใจเป็นธรรมชาติ, กฎที่ทำให้ร่างกายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ เป็นไป นี้เป็นกฎของธรรมชาติ, หน้าที่ที่จะต้องบริหารชีวิตให้มีอยู่ นี้มันเรียกว่าหน้าที่ตามธรรมชาติ, แล้วเราก็ได้รับผลตามสมควรคือรอดชีวิตอยู่ได้นะ แล้วก็ได้รับความสบาย สะดวกตามสมควรนะ แล้วกำลังเปลี่ยนแปลงดำเนินดีขึ้น ๆ กว่าจะถึงที่สุด. ฉะนั้น เราอยู่กับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ ตลอดเวลา; ถ้าหาไม่พบ มองไม่เห็น แล้วก็คิดดูเถิดว่าจะเป็นคนโง่สักเท่าไร จะมีวิชาสักเท่าไร ในเมื่อสิ่งที่อยู่กับเนื้อกับตัว เป็นเนื้อเป็นตัวเป็นชีวิตจิตใจอยู่ ยังมองไม่เห็นว่ามันเป็นอะไร, เคี้ยวนี้มันเป็นธรรมชาติใน ๔ ความหมาย.

แล้วความจริงทั้งหลายที่เกี่ยวกับธรรมชาตินี้ เราเรียกว่าพระธรรม; พระธรรมที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้นี้ ท่านตรัสรู้เรื่องเหล่านี้ แล้วนำมาสอนนำมาเปิดเผย. แล้วเรื่องเหล่านี้มันเป็นเรื่องของมันเอง มันมีของมันเองอยู่ตลอดเวลา ตลอดอนันตกาล ซึ่งเราไม่รู้ว่าธรรมชาตินี้มันตั้งต้นขึ้นมาแต่เมื่อไร พระพุทธเจ้าก็ไม่ตรัสว่ามันตั้งต้นขึ้นมาแต่เมื่อไร; ท่านไปตรัสเสียในทำนองว่า ตถาคตจะเกิด

ขึ้นก็ดี ตถาคตจะไม่เกิดขึ้นก็ดี ไร่ธาตุนี้ ธรรมชาตินี้มันมีอยู่แล้ว มันตั้งอยู่แล้ว มันมีอยู่แล้ว. หมายความว่า ธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้มันมีอยู่แล้ว ตถาคต เกิดขึ้นก็รู้ รู้อย่างยิ่ง รู้อย่างแจ่มแจ้ง แล้วก็นำมาบอก นำมาสอน มาบัญญัติ ให้เป็นรูปโครงของคำสอน ให้คนประพฤติปฏิบัติ.

ฉะนั้น เรามองเห็นชัดในข้อที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้เรื่องของ ธรรมชาติ หรือเรื่องของพระธรรม เรื่องของพระธรรมคือเรื่องของธรรมชาติ มองกันในข้อนี้ก่อน; แล้วต่อไปเราอาจจะมองถึงว่า แม้องค์พระพุทธเจ้าเองก็เป็นธรรมชาติ, พุคแล้วคล้าย ๆ กับว่าลบหลู่คูหมิ่นพระพุทธเจ้า. แต่วันหลังเราคงจะได้พูดกันสักทีหนึ่งว่า แม้องค์พระพุทธเจ้าเองก็เป็นธรรมชาติ จึงได้ตรัสรู้ ธรรมชาติ แล้วนำมาสอนให้คนแก้ปัญหของคนได้ ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติ. เรามีกฎของธรรมชาติเป็นสิ่งที่สูงสุด. เช่นเดียวกับพวกอื่น ๆ เขามี พระเจ้าเป็นสิ่งที่สูงสุด. ไร่เราก็มีกฎของธรรมชาติเป็นสิ่งที่สูงสุดเท่ากับพระเจ้า หรือบางทีจะมากกว่าพระเจ้าเสียด้วยซ้ำไป.

กฎธรรมชาติทำให้เราต้องเกี่ยวข้องกับ ธรรมชาติทั้ง ๔ เสมอไป เพื่อได้สิ่งที่ต้องการ.

ทีนี้จะพูดต่อไปถึงข้อที่ว่า เราต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้อยู่เสมอไป. ธรรมชาติมีอยู่ ๔ ความหมายอย่างที่ว่ามาแล้ว; แล้วเรา ต้องเกี่ยวข้องกับไร่ธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้อยู่เสมอไป. มันมีกฎของธรรมชาติ

อีกนั่นแหละ ทำให้เกิดความจำเป็นที่ต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมายนี้อยู่เสมอไป; เราต้องสนใจไ้เรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย จึงบอกว่าอย่าเพื่อเป้า ๆ ที่จะพูดเรื่องนี้ จะฟังเรื่องนี้. ทำไมเราจะต้องเกี่ยวข้องกับมันเสมอไป ? เพราะว่าเรามีปัญหาอย่างที่ว่ามาแล้ว มนุษย์มีปัญหาคือความทุกข์ มีความทุกข์; ปัญหาอะไรไม่สำคัญเท่ากับความทุกข์. นี้เรามีความทุกข์เป็นปัญหา, เพื่อจะปลดปล่อยเสียซึ่งปัญหา เราต้องทำให้ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้.

พูดเป็นหลักกลาง ๆ ว่า เราต้องการผลที่พึงปรารถนา; ต้องการอย่างไร ต้องการเท่าไร ต้องการส่วนไหน เราก็ต้องทำตามกฎของธรรมชาติอย่างนั้น เท่านั้น หรือในส่วนนั้น โดยไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น. มันไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น มันมีอยู่แต่ทางเดียวว่า ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ตามที่เราต้องการอย่างไร ต้องการเท่าไร ต้องการในส่วนไหน หรือว่าทั้งหมด. เราดูว่า เดียวนี้มนุษย์นี้มันต้องการอะไร; จะโง่หรือจะฉลาดก็อย่าเพิ่งไปคิดเลย ดูว่ามันต้องการอะไร :-

(๑) ข้อแรกเราจะเห็นว่า มนุษย์นี้ต้องการความเจริญด้วยวัตถุ บัณฑิต เพื่อความคุณ เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง เพื่ออำนาจวาสนา; นี้ข้อแรก มนุษย์มันต้องการวัตถุ บัณฑิต เพื่อความคุณ เพื่อเกียรติยศชื่อเสียง เพื่ออำนาจวาสนา. อย่างมันอยากจะมีบ้านมีเรือน มีเครื่องใช้ไม้สอย มีวัตถุสำหรับความสะดวกสบาย สำหรับการบริโภคมาถึงที่สุด, อันนี้มันก็ต้องการก่อน; มันก็ต้องเกี่ยวข้องกับไ้ธรรมชาติ ๔ ความหมาย มันต้องรู้เรื่องธรรมชาติทั้ง ๔ ความ

หมาย มันจึงจะหาวัตถุปัจจัยสำหรับความเจริญด้วยวัตถุ เพื่อประโยชน์แก่ กามคุณ. ถ้ามันต้องการเกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนา, มันก็ต้องรู้ความจริง ของธรรมชาติใน ๔ ความหมาย ว่ามันคืออะไร มันจะได้มาอย่างไร, มันต้องทำ หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ มันจึงจะมีผลเกิดขึ้นมาเป็นเกียรติยศชื่อเสียง อำนาจวาสนา. ถ้ามันทำผิดพลาดมันก็ได้ไม่ได้ แต่มิได้หมายความว่านี่เป็นเรื่องที่ดี ที่สุดของมนุษย์นะ; แต่เมื่อมนุษย์มันยังต้องการกันเพียงเท่านี้ มันก็ต้องทำตามกฎ ในระดับนี้.

(๒) ทีนี้ที่สูงขึ้นไป ความต้องการของมนุษย์ที่สูงขึ้นไปอีกก็คือว่า มนุษย์ต้องการจะหมดกิเลส ต้องการจะดับทุกข์. เหมือนพวกพุทธบริษัท เรานี้มีเป้าหมายที่จะดับกิเลส และดับทุกข์; หรือแม้ที่สุดแต่ต้องการสันติภาพ ในโลกทั้งปวง เป็นดับทุกข์ของโลกทั้งปวง. เรียกว่า ดับทุกข์ของคน ดับทุกข์ ของโลกนี้ มันก็ต้องอาศัยธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมายอยู่ดี : ต้องรู้จักธรรมชาติ หรือธรรมชาติใน ๔ ความหมายนั้นอยู่ดี ว่ากิเลสหรือทุกข์นั้นมันคืออะไร เหตุ ของมันคืออะไร จะดับมันได้อย่างไรนี้ มันก็ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น เราต้องทำให้ถูกต้องต่อตัวธรรมชาติ เช่นร่างกายนี้เป็นต้น จิตใจนี้เป็นต้น, แล้วประพฤติให้ถูกต้องต่อกิเลสที่มีอยู่ในนั้น และสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้เกิดกิเลส จะ ได้ป้องกัน จะได้ระงับ; นี่เราจึงจะไม่มีปัญหาเรื่องกิเลส เรื่องความทุกข์ ทั้งของ ส่วนบุคคลและส่วนของโลก. นี่ก็เป็นเรื่องที่เราต้องการ.

(๓) ทีนี้อตมาอยากจะทำให้มีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งมันอาจจะมากไปก็ได้ : เป็นเรื่องแถมพอก็ได้ว่า เราต้องการสภาพแห่งศาสนาพระศรีอาริยมุตไตรย.

เราต้องการสภาพที่เรียกกันว่าศาสนาพระศรีอารียเมตไตรย : สมบูรณ์ทั้งทางวัตถุทั้งทางจิตใจ มีความสามัคคี ไมตรี จนเรียกว่าเมตไตรยระนะมันมีไมตรีถึงที่สุด. ศาสนาพระศรีอารียนั้นไม่ขาดแคลนในทางวัตถุนะ; แล้วก็ไม่ทำผิดในเรื่องจิตใจ คือเรื่องกิเลสก็ไม่ผิด; และยังเป็นโลกของความรัก ความเมตตาอารีทุกคนเป็นมิตรกันหมด ไม่ยกเว้นแม้แต่คนเดียวนะ, อย่างที่เขากล่าวอุปมาไว้ว่า พอลงจากเรือนแล้วก็จำกันไม่ได้ว่าใครเป็นใคร เหมือนกันหมด ดีเหมือนกันหมด จนกว่าจะกลับมาเรือนของตน จึงจะรู้ อ้าว, นี่เรือนของเรา นี่ลูกของเรา นี่ภรรยาของเรา นี่สามีของเรา, พอลงจากเรือนแล้วไม่มีทางที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นใคร, ไมตรีหรือมิตรภาพมันเป็นไปถึงอย่างนี้. นี่เราเรียกว่าสภาพโลกพระศรีอารียเมตไตรย.

แม้ว่าเราต้องการสภาพโลกพระศรีอารียเมตไตรย เราก็ยังต้องการเครื่องมือ คือความรู้เรื่องธรรมชาติ ๔ ประการนี้อยู่แน่นอน. คิดดูให้ดี; เราไม่มีทางที่จะไม่เกี่ยวข้องกันกับไอ้ธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ เรายังจะต้องเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ตลอดไป. อาตมาจึงเอามาพูดโดยที่ไม่ต้องกลัวว่าใครเขาจะเบื่อบ้างเรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

การใช้ธรรมชาติ ๔ ความหมายให้ได้สิ่งที่เราต้องการ.

[: อาศัยธรรมชาติ ๔ ความหมาย มาแก้ปัญหาทั้งหมดของมนุษย์.]

เฮ้, ทีนี้ก็จะได้ดูกันต่อไปว่า เราจะใช้มันได้อย่างไร; ปัญหาข้อนี้ที่ตั้งขึ้นมาว่า เราจะใช้มันได้อย่างไร : เราจะใช้ธรรมชาติทั้งสี่ความหมายนี้ได้

อย่างไร. เรามีหลัก หลักสูตรย่อ ๆ ว่า เอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่ง
 ธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ตามที่เรต้องการ : 'ใช้ธรรมชาติที่เป็นวัตถุมิ
 ปราภฏการณ์ทั้งทางรูปทางนามอะไร เราเอามาใช้ตามที่เรต้องการ; โดยที่เรา
 ธรรมชาติในความหมายที่สอง คือกฎของธรรมชาติ. ถ้าเราไม่รู้ธรรมชาติใน
 ความหมายที่สอง เราไม่สามารถจะเอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ได้;
 ฉะนั้น เราเอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ได้ ตามที่เรต้องการ เพราะเรา
 ธรรมชาติในความหมายที่สอง; แล้วก็อย่างถูกต้อง เหมาะสมแก่ธรรมชาติใน
 ความหมายที่สามคือหน้าที่ หน้าที่ที่ถูกต้องที่พอดี, ต้องรู้อย่างถูกต้องอย่างพอดี
 ไม่มากไม่น้อย ถ้าเกินไปมันก็ไม่ได้ ไม่รู้หน้าที่มันก็ทำไม่ถูก; ฉะนั้น เราจึงเอา
 ธรรมชาติในความหมายที่สองมาใช้ ตามสมควรแก่ธรรมชาติในความหมายที่สาม
 คือหน้าที่ ซึ่งเราจะต้องรู้ให้พอเหมาะพอดี จนกระทั่งเกิดผลเป็นธรรมชาติใน
 ความหมายที่สี่. มันไม่แยกกันให้เห็นไหม : เอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่ง
 มาใช้, โดยรู้ธรรมชาติในความหมายที่สอง, ตามสมควรแก่ธรรมชาติในความ
 หมายที่สาม, จนเกิดธรรมชาติในความหมายที่สี่; ทั้งหมดนี้ต้องถูก คือผิด
 ไม่ได้, ถ้าผิดมันก็ได้ผลเป็นอย่างอื่น.

นี่แหละเราจะต้องเอาธรรมชาติทั้งสี่ความหมายมาใช้แบบนี้ :
 ในกรณีที่เรต้องการวัตถุแห่งกามารมณ์ อำนาจวาสนา แม้ที่สุดแต่จะทำมา
 หากินอยู่เย็นเป็นสุข ก็ต้องเอาธรรมชาติที่หนึ่งมาใช้ให้ถูกต้องตามธรรมชาติที่
 สอง โดยสมควรแก่ธรรมชาติที่สาม จนเกิดผลตามที่เราต้องการ. ถ้าว่าเรา
 ต้องการประโยชน์ที่เป็นโลกุตตระ ต้องการความสิ้นกิเลส สิ้นทุกข์ เป็น

มรรคผลนิพพาน, เราก็ยังต้องเอาธรรมชาติในความหมายที่หนึ่งมาใช้ให้ถูกต้องตามธรรมชาติความหมายที่สอง คือใช้กาย วาจา ใจ หรือรูปหรือนามนี้ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติในความหมายที่สอง, ตามที่มันต้องทำหน้าที่อย่างไร ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันต้องทำหน้าที่อย่างไร หรือว่ารวมกันเป็นบุคคลจะต้องทำหน้าที่อย่างไร มันก็ต้องถูกตามนั้น มันจึงจะเกิดผลเป็นการทำลายกิเลสหรือป้องกันกิเลส. เรียกว่า ต้องถูกต้องตามกฎของธรรมชาติทั้งสี่ความหมายทั้งนั้น.

สันติภาพของโลกเดี๋ยวนี้พร่ำหាក់กันนัก คนทั้งโลกพร่ำหา

สันติภาพของโลก, ยิ่งหาก็ยิ่งไกล ยิ่งหาก็ยิ่งไกล ยิ่งทำไปก็ยิ่งไกล; เพราะว่ามันทำผิด มันโกหก มันหลอกลวง มันมีความมุ่งหมายจะเอาเปรียบผู้อื่นเพราะความเห็นแก่ตัว มันก็ไม่ถูกกฎของธรรมชาติในความหมายที่สอง, มันผิดหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องทำ มันก็ผิดในความหมายที่สาม, ผลในความหมายที่สี่มันก็ไม่เกิด. ฉะนั้น เมื่อไรโชคดี คนทั้งโลกนี้มันรู้ความจริงเรื่องนี้ ดำเนินไปให้ถูกต้อง มันจึงจะเอาตัวรอดได้.

ที่นี้ที่สูงขึ้นไป ถ้าเราต้องการสภาพศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย มันยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ถูกต้องตามธรรมชาติทั้งสี่ความหมาย; แล้วถูกถึงที่สุดจริง ๆ โน่น มันจึงจะได้สภาพแห่งโลกพระศรีอาริยมตไตรยขึ้นมาในโลกนี้. เราไม่อาจจะถึงได้ด้วยเวทมนต์คาถาสังสัคคีสิทธิ์อย่างที่เขาชอบอ้างกัน; พุคแล้วมันก็ไม่ดี ไม่พุดก็คงจะไม่นึก ว่าที่เขาถือกันว่าไปทำอะไรละ : ไปฝังพัทธสีมาครบก็สิบก็ร้อยวัด ก็ไปเกิดในศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย, ฟังเทศน์

มหาชาติด้วยดอกบัวที่พันดอก ก็จะได้ไปศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย; นี่มันง่ายเกินไป. เขาพูดไว้สำหรับเป็นเงื่อนไขสำหรับสนใจ, แต่มันจะเป็นอย่างนั้นได้หรือไม่ก็ไปลองคิดดู.

สำหรับคนที่ไม่รู้จักศีลธรรม ไม่อยากจะประพฤตศีลธรรมเสียเลย เขาก็ต้องพูดอย่างนั้นแหละ; แต่ว่าความจริงนั้นนะ เราต้องประพฤตให้ถูกต้องตามพระธรรม ตามกฎเกณฑ์ของพระธรรมทั้ง ๔ ความหมาย แล้วเราก็จะมีโลกพระศรีอาริยมตไตรยได้จริง ๆ เหมือนกัน; แล้วก็ไม่ต้องไปที่อื่นหรอก เพราะว่าเราอาจจะสร้างขึ้นมามีที่นี่ ในโลกนี้.

นี่เราต้องอาศัยธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย หรือพระธรรมทั้งสี่ความหมาย มาแก้ปัญหทั้งหมดของมนุษย์. ต้องรู้ในส่วนที่ควรรู้; ในส่วนที่ควรรู้ต้องรู้ทุกด้าน รู้ทุกแง่ รู้ทุกมุม. รู้ในส่วนที่สำหรับรู้ด้วย รู้ส่วนสำหรับปฏิบัติด้วย; ความรู้บางอย่างมันไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติ แต่ว่าต้องรู้ นี้รู้เพื่อรู้, และอีกทีก็รู้เพื่อปฏิบัติ; เราต้องรู้ทั้งเพื่อรู้ และรู้เพื่อปฏิบัติ; แล้วต่อไปก็ต้องปฏิบัติ ในส่วนที่ต้องปฏิบัติ ให้ตรงตามที่รู้ หรือตามหลักเกณฑ์ของมัน.

แต่บางทีเรื่องสำหรับรู้ ความจริงสำหรับรู้นั้น ไม่มีรูปร่างเหมือน มีรูปร่างไม่เหมือนกับความจริงสำหรับปฏิบัติก็มี. เช่นว่าทุกข์จะเกิดขึ้นอย่างไร ตามนัยะแห่งปฏิจกสมุปบาทนี้เคยพูดมาแล้ว ว่ามีอวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป आयตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ แล้วก็เป็นอย่างนั้น เป็นสายกันลงมา, นี่ก็รู้ เห็นแจ้งเลย; แล้วพอถึงเรื่องปฏิบัติ มันก็มีแต่มีสติ, มีสติเมื่อมีการกระทบทางอายตนะ. ความรู้สำหรับปฏิบัติมีสั้น ๆ ว่า มีสติ

เพียงพอ เมื่อมีการกระทบทางอายตนะ; ปฏิบัติอย่างนี้แล้วมันทำลายกระแสแห่งปฏิจสมุปบาทอันยึดขาว.

นี่เรารู้สำหรับรู้ก็มี เช่นรู้ปฏิจสมุปบาทมีกระแสเป็นอย่างไร ทั้งหมดนี้เรารู้เพื่อรู้; พอถึงรู้เพื่อปฏิบัติ ก็คือรู้ว่ามีสติทันท่วงทีเมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น เป็นต้น. นี้รู้เพื่อรู้ กับรู้เพื่อปฏิบัติมันบางที่รูปร่างไม่เหมือนกัน; รูปร่างแห่งความรู้ไม่เหมือนกัน. แต่ถึงอย่างนั้นเราก็ยังต้องรู้; เรียกว่ารู้อย่างเพียงพอ ในการที่จะเอาธรรมะในสิ่งความหมายมาใช้ให้จนได้นั่นเอง.

ธรรมชาติมีความรอบคอบสมบูรณ์

วางกฎอะไรไว้ไม่บกพร่อง.

เฮ้, ทีนี้จะขบออีกอีกส่วนหนึ่งว่า ใจธรรมชาตินี้แหละ มันช่างสมบูรณ์เหลือเกิน รอบคอบสมบูรณ์เหลือเกิน มันวางกฎอะไรไว้แล้วไม่เคยบกพร่อง. พุดแล้วมันก็เหมือนกับเอาเปรียบ เหมือนกำปั้นทุบดิน : ธรรมชาติมันไม่เคยบกพร่อง คือไม่เคยลืมนะอะไร; มนุษย์นี่ลืมนะอะไรได้มาก แล้วก็ทำผิดได้มาก. แต่ธรรมชาติไม่เคยบกพร่อง ก็เพราะว่าธรรมชาติมันไปตามสบายของมันนี่ มันจะบกพร่องได้อย่างไร; ฉะนั้น ธรรมชาติมันจึงมีกฎที่วางไว้ได้ : วางไว้แล้วสำหรับบุคคลแต่ละคนละคนก็มี, สำหรับทั้งหมดก็มี, สำหรับตัวเองก็มี, สำหรับผู้อื่นก็มี. อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ระวัง ! ทำประโยชน์ให้

สมบูรณ์ทั้งแก่ตัวเอง และทั้งแก่ผู้อื่น คือทั้งสองฝ่าย, เหมือนที่พระสงฆ์สวดตอนจบการบรรยายนั้นนะ; มันก็เป็นกฎของธรรมชาตินะ ที่เราจะต้องนึกถึงผู้อื่น.

อย่าเข้าใจไปว่าธรรมชาติต้องการให้ตัวใครตัวมัน ตัวใครตัวมัน ไม่ต้องนึกถึงใคร; นั้นมันจะผิดนั้น เพราะว่าธรรมชาตินี้มันเป็นกฎของธรรมชาติมันครบหมดแหละ. ถ้าว่าเรานึกถึงแต่ตัวเราไม่นึกถึงผู้อื่น มันก็อยู่ในโลกไม่ได้หรอก เพราะธรรมชาติมันจัดโลกสำหรับมาอยู่ร่วมกัน; ดังนั้น เราจะต้องนึกถึงผู้อื่นด้วย. เราจะแยกออกจากกันไม่ได้ เพราะว่าธรรมชาติมันสร้างให้มารวมกัน ธรรมชาติมันสร้างโลกมารวมกัน. ถ้าเกิดเห็นแก่ตัว ตัวใครตัวมัน ก็เรียกว่ามัน ผิดกฎธรรมชาติ, ธรรมชาติมันสร้างมาสำหรับอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้; ฉะนั้น ขอให้ช่วยนึกถึงข้อนี้ แล้วก็ทำให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ ก็ต้องทำเพื่อผู้อื่นด้วย. เราจึงต้องรู้หน้าที่หรือกฎของธรรมชาติ ทั้งเพื่อตัวเราและทั้งเพื่อผู้อื่น, แล้วเราก็ต้องปฏิบัติ ทั้งเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น, และยังเพื่อธรรมชาติด้วย. นี้พูดเอาเองนะ; คือพูดเผื่อไว้ว่าปฏิบัติเพื่อตนเองด้วย เพื่อผู้อื่นด้วย แล้วก็เพื่อธรรมชาติด้วย.

ที่จริงธรรมชาติมันไม่ต้องการ มันไม่จ้อหยอก; แต่ว่าเรานั้นแหละควรจะเห็นแก่ธรรมชาติ ปฏิบัติให้ดี ให้ถูก ให้ตรงเพื่อธรรมชาติด้วย. เหมือนกับว่าเพื่อพระศาสนาด้วย เพื่อพระธรรมด้วย; อย่าทำแต่เพื่อตัวเรา หรือเพื่อเพื่อนของเรา; แต่ให้ทำเพื่อพระศาสนา เพื่อพระธรรมด้วย นี่เรียกว่าเพื่อธรรมชาติด้วย. ฉะนั้น เราต้องช่วยให้ผู้อื่นรู้, ถ้าเขาไม่รู้ เราต้องช่วยให้เขารู้; ด้วยความหวังอย่างนี้ จึงทนทำกันมาเป็นปี ๆ พวกกันไม่รู้จักจบจักสิ้น เพราะความ

หวังว่าจะให้ผู้อื่นได้รู้ด้วย. เราต้องช่วยให้ผู้อื่นได้ปฏิบัติด้วย; ไม่ใช่ให้รู้อยู่เฉยๆ ต้องช่วยให้เขาได้ปฏิบัติด้วย; และเมื่อเขาปฏิบัติแล้วเราต้องช่วยเต็มที่ ช่วยให้การปฏิบัติของเขาเป็นไปได้อย่างเต็มที่. ทำอย่างนี้จะครบถ้วน ตามหลักของธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย. **ช่วยให้ผู้อื่นรู้, ช่วยให้ผู้อื่นปฏิบัติ, ช่วยเมื่อเขาปฏิบัติ.**

ไอ้ช่วยตัวเองนั้นก็ไม่ต้องพูดแล้ว เพราะมันมีแล้ว ช่วยตัวเองให้มันรู้ให้มันปฏิบัติ; แล้วก็ช่วยผู้อื่นให้เขารู้ ให้เขาปฏิบัติ, ยิ่งเขาปฏิบัติแล้วยังต้องช่วยให้เขาปฏิบัติที่ดีที่สุด เร็วที่สุด. นี้กฎของธรรมชาติมันมีของมันครบอย่างนี้; อย่าไปคิดว่าตัวใครตัวมัน. คุณเหมือนจะชอบพูดกันนักว่า “ตัวใครตัวมัน” หรือพูดว่า “กรรมเป็นของเฉพาะตน ช่วยกันไม่ได้” นี่มันไม่ถูกหรอก; ไอ้ส่วนที่ช่วยกันได้มันมี, และความที่ต้องช่วยกันนั้นมันมีน้ำหนัก มีเหตุผล ไม่ต้องถือว่าตัวใครตัวมัน. เคี้ยวนี้โลกกำลังเลวร้ายที่สุด มีแต่อาชญากรรม เพราะว่าไม่มีใครถือกฎเกณฑ์อันนี้อย่างถูกต้อง. ลองอ่านหนังสือพิมพ์ดูเถอะ ทั่วทั้งโลกนะเต็มไปด้วยไอ้สิ่งเลวร้าย ที่เรียกว่าวิกฤติการณ์; เพราะว่ามันไม่ถือหลักอันนี้.

เราเป็นพุทธบริษัท เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน มันก็ไม่ควรจะทำผิดในข้อนี้; คือไม่ทำผิดในเรื่องของธรรมชาติ เรื่องกฎของธรรมชาติ เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรื่องผลที่มันจะต้องเกิดขึ้นจากการปฏิบัติอย่างถูกต้อง อย่างยุติธรรม. เราต้องคิดช่วยโลก ช่วยเพื่อนมนุษย์ โดยไม่ต้องกลัวว่า เขาจะค่าเอาว่า “มันอวดดี”. อาตมาไม่กลัวใครค่าว่าอวดดี, มีความพยายามอยู่ตลอดเวลา เพื่อจะช่วยแก้ไขทุกสิ่งในโลกนี้ให้มันถูกต้อง ไม่กลัวว่าใครจะมาค่าว่าอวดดี ก้าวก่าย หรือว่ายื่นมือยื่นอะไรมันมากเกินไปเสียแล้ว; เพราะเราเห็นว่ามันเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

[สรุป.]

เอาละเป็นอันว่า อาตมาก็ได้บรรยายในวันนี้ ในแง่ที่ว่า เราต้องรู้จักธรรมชาติครบทั้ง ๔ ความหมาย, แล้วเราต้องเอาธรรมชาติมาใช้ให้ครบทั้ง ๔ ความหมาย ไม่ใช่รู้เฉยๆ; รู้ครบทั้งสี่ความหมาย แล้วต้องเอามาใช้ให้ครบทั้ง ๔ ความหมาย. ธรรมชาตินี้มันโดยธรรมชาติ ธรรมชาติมันเพื่อธรรมชาติ ธรรมชาติมันของธรรมชาติ; เหมือนที่เขาพูดกันเกี่ยวกับประชาธิปไตยนะ : ประชาธิปไตยของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน นั้นมันจะเป็นได้หรือไม่ได้ก็คอยดู; แต่อาตมาคิดว่า มันเป็นไปได้โดยไม่มีการห้ามได้นั้นก็คือ ธรรมชาติโดยธรรมชาติ ธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ ธรรมชาติของธรรมชาติ, ถ้าใครมองเห็นความจริงข้อนี้ คนนั้นรู้ธรรมชาติหมดแน่. ถ้ามองเห็นชัดอย่างนี้นะ คนนั้นรู้ธรรมชาติถึงที่สุดแน่ ว่าธรรมชาติโดยธรรมชาติ ธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ ธรรมชาติของธรรมชาติ; ใจตัวเรานั้นไม่มีไว้! เรามั่นบ้ำเอาเองว่าตัวเรามีที่แท้มันมีแต่ธรรมชาติของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ. มันมีธรรมชาติเท่านั้นแหละ; ทีนี้ “ถ้าจะให้เรามี” ก็เป็นเรื่องสมมติแหละ : ไปเอาเราธรรมชาติส่วนใดส่วนหนึ่งมาสมมติเป็นตัวเรา, ที่จริงมันไม่มี. ถ้ามี “เรา” เข้ามาเรียกว่ามันพลอยพ่วงเข้าไปในกลุ่มของธรรมชาติ หรือยืมธรรมชาติมาใช้ ยืมธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มาเป็นตัวเรา; แล้วก็ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติโน้น, ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เพื่อความพอใจของเรา, แต่มันต้องเพื่อความจริงของธรรมชาติโน้น.

ทีนี้ถ้าเราไปประพฤติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติที่ทำให้ตัวเราเป็นสุขได้ เราก็เป็นสุข, เราไม่มีอิสระเหนือธรรมชาติเลย. เราตกอยู่ในฐานะเหมือนกับว่าต้องง้ออนธรรมชาติอยู่ตลอดไป; เหมือนกับง้ออนพระเจ้า นับถือพระเป็นเจ้า อ้อนวอนพระเป็นเจ้า ว่าข้าพเจ้าจะประพฤติให้ถูกต้องตามความประสงค์ของพระองค์เสมอไปนี่. ถ้าทุกคนทำได้อย่างนี้มันก็หมดปัญหา; คือทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ สำหรับจะเกิดผลเป็นความสงบสุขทั้งของตนและของผู้อื่น.

นี่ทำในใจไว้เถอะว่า เรามั่นเพื่อธรรมชาตินะ ธรรมชาตินั้นเพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ของธรรมชาติ; “เรา” นี้พลอยพ่วงเข้าไป หรือไปยืมใช้ไปเอามา ยืมใช้ มาเป็น “เรา” เป็น “ของเรา” ในบางส่วน บางอย่าง บางแขนง ด้วยความโง่ของเราเอง. เมื่อไรหมดความโง่ ก็หมดตัวเรา, มันเหลืออยู่แต่ธรรมชาติล้วน ๆ เป็นไป ไม่มีตัวเราสำหรับจะเป็นทุกข์; เมื่อนั้นแหละเราสิ้นทุกข์ เพราะว่ามันไม่มีตัวเราที่จะทุกข์นี้ มันก็สิ้นทุกข์. หรือว่าโลกมันทำให้เรามีความทุกข์ไม่ได้อีกต่อไป เราก็ออยู่เหนือโลก. หรือว่าความตายนี้ไม่ทำให้เราเป็นทุกข์อีกต่อไป เราก็ไม่ตายเท่านั้น.

เราแสวงหาธรรมะที่ไม่ตาย แสวงหาความไม่ตายได้ โดยอาศัยกฎของธรรมชาติ ๔ ความหมาย, จนความตายไม่มีความหมายแก่เรา ไม่มาขู่ให้เรากลัว ไม่มาขู่ให้เราเป็นทุกข์ เราก็ไม่ตาย; นี่คืออมตธรรม. ความตายไม่มีอิทธิพลเหนือเรา นั่นแหละคือเราบรรลุมตธรรม เห็นว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ.

เมื่อพระสารีบุตรก่อนบวช ก็เที่ยวหาความไม่ตาย หาอมตธรรม; ไปพบพระอัสสชิกลางถนน... ฯลฯ (เทพาคไปขณะหนึ่ง.) ความตายไม่มีความหมาย ความ

ตายไม่มีอิทธิพลเหนือจิตใจ ความตายไม่มีอิทธิพลเหนือจิตใจ เราก็บรรลुความไม่ตาย เพราะเราไม่มีตัวเรา มันมีแต่ธรรมชาติ ธรรมชาติมันก็ธรรมชาติ มันก็ไม่ต้องจกตาย.

เออละ, เป็นอันว่า อาตมาได้บรรยาย เรื่องของธรรมชาติคือธรรมะให้ท่านทั้งหลายฟังอีกตอนหนึ่ง, โดยหลักที่ว่า ให้รู้จักธรรมชาติทั้งสี่ความหมาย แล้วก็เอามาใช้เป็นประโยชน์ให้ได้ทั้งสี่ความหมาย; ก็พอสมควรแก่เวลาแล้ว. ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ ๆ” นี้ ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป; ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทุกครั้งทุกคราวที่เราจะพูดกันถึงเรื่องนี้ ซึ่งยังจะต้องพูดกันต่อไปอีกหลายคราว.

สำหรับการบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม เป็นคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลายในการประพฤติปฏิบัติธรรม ต่อไปในปีคนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๓ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๓

ปัญหาของมนุษย์หรือ ปริศนาของธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๓ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม และมีหัวข้อย่อยเฉพาะการบรรยายในวันนี้ว่า **ปัญหาของมนุษย์หรือปริศนาของธรรมชาติ ?**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอให้ท่านทบทวนถึงเรื่องที่ได้ฟังมาแล้วในคราวก่อน ๆ, หรือที่ไม่เคยฟังมาในครั้งก่อน ก็จะต้องจับใจความเอาในวันนี้, ว่าเราได้พูดกันถึงเรื่องของธรรมชาติ; ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ, ธรรมะคือเรื่องในพระพุทธศาสนา เรื่องในพุทธศาสนาจึงไม่มีเรื่องอื่นนอกไปจากเรื่องของธรรมชาติ. เมื่อเราไม่รู้เรื่องของธรรมชาติ เราก็คงต้องรู้ไปในทางใดทางหนึ่งแล้วแต่สติปัญญาของเรา; ดังนั้นมันจึงเกิดเรื่องต่างๆ ขึ้นมาเป็นปัญหาของมนุษย์ ที่เป็นอย่างเลวที่สุด คุณก็จะเป็นเรื่องผีसाग, ใครกลัวผี ใครมีผีเป็นปัญหา นี้ดูจะเป็นคนโง่ชั้นต่ำสุด; ใครมีเรื่องเทวดา ต้องฝากเนื้อฝากตัวไว้กับเทวดา, นี่มันก็ยังไม่ถึงความจริง; กระทั่งว่าใครมีพระเป็นเจ้า มีปัญหาเกี่ยวกับพระเป็นเจ้า, หรือว่าใครมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องกรรมว่าเป็นกรรม, นี่ก็ดูเถอะยังไม่ฉลาดถึงที่สุด ไม่อาจจะพ้นกรรม ยังต้องเป็นไปตามกรรม มันสนุกหรือไม่สนุกลองคิดดู.

ถ้าเห็นกรรมเป็นเรื่องอิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องตกตา คือเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, มันก็ไม่ต้องมีกรรม ไม่ต้องรับผลกรรม ไม่ต้องมีปัญหาเรื่องกรรม; นี่มันเป็นเรื่องสูงสุด มันกลายเป็นเรื่องของธรรมชาติ. แม้แต่เรื่องของพระนิพพาน ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ พระองค์จึงทรงตั้งสอนไม่ให้ใครยึดถือนิพพาน โดยความเป็นตัวตนแม้ของนิพพาน, มันก็กลายเป็นธรรมชาติอันสุดท้าย ธรรมชาติอันบริสุทธิ์; เมื่อจิตถึงธรรมชาติ

อันนี้ มันก็เป็นจิตที่หลุดพ้น ไม่มีความทุกข์เลย. เดียวนี้คนมาคิดที่เรื่องผีบ้าง เรื่องเทวดาบ้าง เรื่องพระเจ้าบ้าง, แม้แต่เรื่องกรรม เรื่องโชค เรื่องกลาง ก็ยังมี.

เรื่องของธรรมชาติ ฟังดูแล้วมันก็เกือบจะเป็นเรื่องที่ไม่น่าสนใจอะไร; แต่ในที่สุดตามความจริงนั้น มันเป็นเรื่องที่ยิ่งกว่าสิ่งใด : ธรรมชาติเป็นเรื่องในตัวเรา เป็นเรื่องเต็มอัดอยู่ในตัวเรา เป็นเรื่องที่เราจะผลัดออกไปไม่ได้. เรื่องในตัวเราทุกเรื่องเป็นธรรมชาติ; เช่นว่าเนื้อหนังร่างกายชีวิตจิตใจของเราก็เป็นธรรมชาติ, แล้วก็มีกฎของธรรมชาติบังคับเนื้อหนังร่างกายชีวิตจิตใจของเรา, แล้วเราก็ต้องมีหน้าที่ตามกฎนั้น คือตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่หากิน เรามีหน้าที่กิน มีหน้าที่บริหารร่างกาย, บริหารทุกอย่างที่มันเนื่องกับเรา ตลอดถึงสังคม นี่มันผลัดออกไปไม่ได้, เราก็ได้รับผลตามกฎของธรรมชาติอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก. ท่านลองคิดดูเถอะว่า ท่านมีความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือไม่สุขไม่ทุกข์ ชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกนั้น มันก็เป็นเรื่องที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

คนที่ไม่เห็นธรรมชาติ ไม่รู้จักธรรมชาติอันลึกซึ้งสูงสุดนี้
 เรียกว่าเป็นคนไม่รู้อะไรเลย; พุทธบริษัทจะต้องรู้ตัวธรรมชาติ รู้ตัวกฎของธรรมชาติ รู้ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ รู้ผลที่เกิดมาจากหน้าที่นั้น ๆ. มันก็เห็นชัดอยู่ว่ามัน(ธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย)เต็มอยู่ในตัวชีวิตนี้เอง; เรียกว่าเรื่องในตัวเรามันก็เป็นธรรมชาติ, ทีนี้เรื่องนอกตัวเราออกไป เป็นเรื่องผู้อื่น คนอื่น สิ่งอื่นของอื่นทั่วไปทั้งจักรวาลนี้ เรียกว่าเรื่องนอกตัวเรา แต่แล้วมันก็ยังคงเป็นเรื่องของธรรมชาติ. แล้วมันก็มาเกี่ยวข้องกับตัวเราที่เป็นภายใน มากกลายเป็นปัญหาภายใน

ตัวเรา; ธรรมชาติภายนอกแท้ ๆ ก็กลับมาเป็นปัญหาธรรมชาติภายในตัวเรา ซึ่งมันเนื่องกัน. แม้ที่สุดแต่ว่า ไม่มีน้ำจะทำนาเพราะฝนไม่ตก มันก็มีปัญหาเกี่ยวกับว่า ไอ้คนนี่มันจะต้องตายหรือไม่เสียแล้ว. เราดูให้ดีเถอะว่า มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ.

ทีนี้จะให้ดูให้ดีกว่า ไอ้ที่เรียกว่าตัวเราๆ นี่กำลังมีปัญหา; นี่มันก็เป็นความโง่เขลา ไปเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเรา. ที่เรากำลังรู้สึกว่ามีตัวเรานี่ คือความโง่เขลาของเรา ไปเอาตัวธรรมชาติมาเป็นตัวเรา; และกฎของธรรมชาติมันก็เป็นอย่างนั้น คือเมื่อจิตใจดวงไหนมันไม่มีสติปัญญา กฎของธรรมชาติมันก็บังคับส่งเสริม ประดูแต่ง ให้จิตใจดวงนั้นมีความรู้สึกอะไร ๆ ว่าเป็นตัวเรา. ฉะนั้น แม้แต่สิ่งที่เรากำลังเรียกว่าตัวเรา รู้สึกว่าตัวเรานี่ มันก็ยังเป็นของธรรมชาติ คือเป็นความรู้สึกของจิตใจซึ่งเป็นธรรมชาติ และรู้สึกตามกฎของธรรมชาติของคนโง่ ที่จะต้องรู้สึกตัวเราเสมอไป.

ถ้ามีอะไรที่เป็นของเราเข้ามาอีก : เงินของเรา ทองของเรา บ้านเรือนของเรา บุตรภรรยาสามีของเรา, มันก็อย่างเดียวกันแหละ สิ่งเหล่านั้นเป็นไปตามธรรมชาติ ตามเหตุปัจจัยของมันเอง เราก็ไปยึดถือว่าตัวเรา. เอาความโง่มาแต่ไหน? ไปเอาความโง่มาแต่ธรรมชาติ สำหรับคนที่ขังโง่, จิตใจที่มันขังโง่ มันก็ต้องมีความโง่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วมันก็โง่ไปตามกฎของธรรมชาติ มีวิธีโง่ไปตามกฎของธรรมชาติ จึงได้ยึดถือว่าเป็นตัวเรา เป็นของเรา, หรือยึดถือสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง สิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนว่าตัวตน; นี่มันก็คือความโง่ตามกฎของธรรมชาติ สำหรับจิตใจที่ยังมีธรรมชาติแห่งความโง่. เราเรียก

กันว่าบุญชนั้นก็แล้วกัน คนธรรมดาทุกคนเป็นบุญช ก็มีเรื่องอย่างของบุญช, มันก็ได้ใจอย่างบุญช ตามกฎของธรรมชาติที่มีไว้สำหรับความเป็นบุญช.

ท่านทั้งหลายลองใคร่ครวญดูให้ดี ว่ามันกำลังเป็นอย่างนี้แก่เราด้วยคนหนึ่งหรือหาไม่; อาตมาจึงพูดเรื่องปัญหาของมนุษย์หรือว่าปริศนาของธรรมชาติ, ก็หมายความว่า นี่มันเป็นความโง่ของมนุษย์หรือว่ามันเป็นความลึกซึ้งของธรรมชาติ : การที่เราสู้สึกว่ามีตัวมีตน มีสัตว์ มีบุคคล เรา เขานี้ มันเป็นความโง่ของมนุษย์หรือว่ามันเป็นความลึกซึ้งของธรรมชาติ. ถ้าว่ามันเป็นความโง่ของมนุษย์ มันก็น่าละอาย; ถ้ามันเป็นความลึกซึ้งของธรรมชาติ มันก็พอจะให้อภัยกันได้บ้าง. แต่ในที่สุดมันเป็นเรื่องของมนุษย์ที่เหลวไหล; มนุษย์เหลวไหลไม่พยายามศึกษาให้เข้าใจ ให้เห็นแจ้งตามที่จริงในเรื่องของธรรมชาติใน ๔ ความหมาย, ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในการบรรยายตอนต้น ๆ.

“เรา” ก็คือธรรมชาติ หรือ “เรา” คือผลิตผลของธรรมชาติแห่งความโง่; บางทีจะง่ายแก่การจำ ว่าไอ้ที่ว่า “เรา ๆ” หรือ “กู” นี้ คือผลิตผลที่เกิดมาจากธรรมชาติแห่งความโง่ หรือความโง่ที่เป็นธรรมชาติมันผลิตให้เกิด “ตัวเรา” ขึ้นมา อย่างที่เราที่พูด ๆ กันอยู่, แล้วมันก็เป็นตัวเราไปไม่ได้ เพราะมันเป็นตัวของธรรมชาติ. นี่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่เป็นแก่ทุกคน ทุกวัน ทุกหนทุกแห่งหรือหาไม่; ขอให้ลองคิดดู. ปัญหาทางศีลธรรม คือไม่มีความเมตตา กรุณากัน นี้ก็เพราะความโง่ที่ว่าเป็นตัวเรา เป็นตัวกูนี่เอง. ถ้ามันไม่เห็นเป็นตัวเรา ตัวกู, เห็นเป็นธรรมชาติ มันก็ไม่ต้องเห็นแก่ตัว แล้วมันก็รักผู้อื่นได้, มันมีเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ มันก็ไม่ต้องฆ่ากัน, แล้วมันก็จะอยู่กันเป็นผาสุก.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายในครั้งนี้.]

เอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร.

ทีนี้เรามองดูว่าเป็นธรรมชาติอย่างไรกันดีกว่า. อาตมาได้บรรยายมา ๒ ครั้งแล้ว; นี่เป็นครั้งที่สาม จะมาตั้งหัวข้อว่า ปัญหาของมนุษย์หรือปริศนาของธรรมชาติ. ถ้าว่ามันเป็นเรื่องที่ควรจะเป็น มันก็พอจะให้ภัยได้; แต่ถ้ามันไม่เป็นเรื่องที่ควรจะเป็น ไม่ใช่เรื่องที่ควรจะเป็น มันเป็นเรื่องความโง่ของมนุษย์แล้ว มันก็น่าละอายหรือมันน่าตืเตียน. ปัญหามันก็มีสืบเนื่องต่อ ๆ กันไป; เช่นเราจะสรุปได้เป็น ๒ ปัญหา : ถ้าพูดอย่างภาษาคน ภาษาบุรุษมันก็มีปัญหาว่าเราจะเอา “เรา” มาแก้ปัญหของเราได้อย่างไร? เราจะแก้ปัญหของเราได้อย่างไร? นี่ปัญหาสำหรับคนโง่, แต่มันก็ยังมีคนโง่ที่แก้ปัญหานี้ไม่ได้ แล้วก็ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่เต็มไปทั้งโลกอยู่นั่นเอง; ถ้าพูดโดยภาษาธรรมะที่สูงขึ้นไป ก็จะมีปัญหาว่า เราจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร? นี่มันหมายถึงคนที่มันหายโง่ไปมากแล้ว ไม่เห็นเป็นตัวเรา เห็นเป็นของธรรมชาติ มันก็ยังมีปัญหาว่าจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร. ปัญหามันเลยคู่กันมาอย่างนี้ว่า ถ้ามีเรา เราจะแก้ปัญหของเราได้อย่างไร; ถ้าไม่มีเรา มีแต่ธรรมชาติ ธรรมชาติจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้อย่างไร. นี่แหละขอให้สนใจพิจารณากันดู.

ถ้ามีเราแล้วจะเอาเรามาแก้ปัญหของเราได้อย่างไร; นี่เรียกว่ามันยังเป็นความโง่ของมนุษย์ที่มากเกินไปหลายชั้นหลายซ้อน : ตัวเรามันไม่มี มีแต่

ธรรมชาติ มันก็จะให้มีตัวเรา แล้วมันก็จะให้ตัวเรานี้แก้ปัญหของเรา ซึ่งที่แท้มันก็เป็นปัญหาของธรรมชาติ. มันคล้าย ๆ กับว่า มันจะเอาลมมาแก้ปัญหของลม; มันเหมือนกับเด็ก ๆ ก็จะถูกได้ว่า จะเอาลมมาแก้ปัญหของลม; คือหมายความว่า มันไม่มีตัวเรา มันมีแต่สิ่งซึ่งมิใช่เราคือธรรมชาติ. ทีนี้เมื่อยังมีเราก็เอา, ก็มีระเบียบสำหรับแก้ปัญหของเรา ว่าเราทำให้ดีที่สุดในที่ที่เราจะทำได้ : ที่เรียกว่า ชั่วนี้เราก็อำทำ, ทำแต่สิ่งที่เรียกกันว่าความดี แล้วก็ได้สบายใจ แล้วก็ “มีเรา” ที่สบายใจ; คุณมันจะได้มากเพียงเท่านั้นแหละ แก้ปัญหาเสร็จแล้วมันก็เหลือ “เรา” ที่สบายใจอยู่.

แล้วก็คู่ต่อไปอีกนึกหนึ่งว่า ไอ้เราที่สบายใจอยู่นี้จะไปได้อีกก็มากนัก; ไอ้เราที่สบายใจอยู่นะ ไปอยู่ในสวรรค์ก็ได้ ไปอยู่ในพรหมโลกก็ได้ สบายใจอยู่นั้นนะ จะอยู่ไปได้ก็มากนัก; มันยังมีตัวเราอยู่ มันก็มีความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น แล้วเราก็จะต้องเป็นทุกข์เพราะความเปลี่ยนแปลงที่มันจะเกิดขึ้นแก่เรา. มีตัวเรานั้นก็ต้องรักเรา รักสิ่งที่เนื่องกับเรา, แล้วก็เกลียดสิ่งที่ป็นศัตรูกับเรา; นี่มันจึงมีเรื่องหวาดระแวง กลัวอยู่อีกทางหนึ่ง, อย่างน้อยที่สุดมันก็กลัวว่าเรานี้จะตาย แม้ว่าเราจะดีวิเศษอย่างไร เราก็ยังกลัวว่าเราจะต้องตาย. ปัญหามันไม่หมดนี้ เพราะว่ามันเป็นปัญหาลม ๆ แล้ง ๆ เป็นเรื่องเอาเรื่องของลม ๆ แล้ง ๆ มาให้เป็นเรื่องจริง. นี่เรียกว่า จะเอาเรามาแก้ปัญหของเรา ซึ่งมันไม่ใช่ตัวจริง ไม่ใช่ของจริงด้วยกันทุกฝ่าย.

เดี๋ยวนี้หายโง่เรื่องเรา ฉลาดขึ้นมาอย่างน้อยสักครึ่งหนึ่ง ว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; หรือว่าถ้าธรรมชาติอันเป็นหลักในพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องตถตา –ความเป็นเช่นนั้นเอง, อวิตถตา –ไม่ผิดไป

จากความเป็นอย่างนั้น, อนุญาต -ไม่เป็นอย่างอื่นไปจากความเป็นอย่างนั้น, เป็นธัมมัญญิตตา -เป็นการตั้งอยู่แห่งธรรมดา, ธัมมนิยามตา -เป็นกฏตายตัวของธรรมดา, อิทปปัจจยตา คือความที่เมื่อสิ่งนี้มีขึ้นสิ่งนี้ก็มี. นี่มันธรรมชาติทั้งนั้นแหละ. ความเป็นเช่นนั้นเอง นั่นนะมันคือธรรมชาติ เป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมชาติที่เป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่า กฏอิทปปัจจยตา ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. นี่เราจะมองเห็นว่า ไม่มีเรา เป็นเจ้าของปัญหา; มันมีธรรมชาติเป็นเจ้าของปัญหา.

: ต้องรู้ถึงขนาดที่ไม่มีตัวเรา มีแต่ธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่มีชีวิตมันมีร่างกาย มีจิตใจ มีความรู้สึกคิดนึก แม้มันจะมองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นธรรมชาติ มันก็ยังมีปัญหาตรงที่จะบริหารร่างกาย จะรอดชีวิตอยู่ได้ จะเป็นสุขอยู่อย่างไร. แม้ว่าเราจะเห็นว่าเป็นธรรมชาติ หมดเราแล้ว เหลืออยู่แต่ธรรมชาติ, ธรรมดานั้นก็ยังต้องคืนรนตามกฎของธรรมชาติเพื่อให้ทรงตัวอยู่ได้ เช่นจะต้องหาอาหารกิน; นี่เรื่องมันก็ลึกลงไปอีกว่า ที่เราทำนา กิน เราค้าขายกิน เราอะไรกินนี้ มันเราหรือใครกันแน่. คนธรรมดาก็รู้สึกที่เรา; ถ้าผู้มีปัญญาที่ยังคงมองเห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติที่เราเอามาเป็นตัวเรา : ที่จิตที่โง่เขลาเอามาเป็นตัวเรา. เราจะดำรงจิตไว้ได้อย่างไร จึงจะสามารถอยู่โดยว่างจากตัวเรา, อะไรก็มีได้ เป็นไปได้ เป็นไปอยู่ โดยที่ไม่ต้องถูกยึดถือว่าเป็นตัวเรา; นี่แหละคือความลึกซึ้งของปัญหา.

คนนี้สมมติเรียกกันว่าเป็นคน ชื่อ นาย ก. นาย ข. นาย ง. อะไรก็ตาม, เขาก็ต้องมีทรัพย์สินสมบัติ บ้านเรือน บุตร ภรรยา สามี, เขาต้องมีหน้าที่การงาน มีการกระทำ ซึ่งสมมติเรียกกันว่านาย ก. เป็นผู้ได้ นาย ก. เป็นผู้เสีย เพราะว่าเป็นนาย ก. เป็นผู้กระทำ : อย่างนี้เรียกว่ามันมีบุคคลคือ นาย ก.; ถ้าจะไม่ให้มีบุคคลคือ นาย ก., ให้เหลือแต่ธรรมชาติ นั้นแหละจะมองเห็นหรือไม่ : มันมีแต่สังขารกลุ่มหนึ่งซึ่งทุกคนยอมสมมติเรียกกันว่านาย ก. : ยอมรับสมมติเรียกกันว่านาย ก., ทรัพย์สินสมบัติของนาย ก., กฎหมายที่คุ้มครองทรัพย์สินสมบัติของนาย ก. นาย ข. จะมาล่วงละเมิดไม่ได้, นี้.

ที่นี้คนเหล่านี้มันก็ยังรู้สึกว่าเป็นตัวเรา เขาก็รู้สึกเป็นทุกข์เพราะความมีตัวเรา. ถ้าหากว่าเขาบรรลุดุธรรมะถึงที่สุดเห็นเป็นเพียงธรรมชาติ ก็ไม่ต้องมีความยึดถือ อย่างที่คนในโลกเขายึดถือกัน เช่นยึดถือว่านาย ก. ยึดถือว่านาย ข., จะพูดว่านาย ก. ก็ได้ นาย ข. ก็ได้ แต่ว่าพูดไปตามที่ชาวโลกเขาสมมติกัน, ไม่ไฉนหลงให้เป็นสัตว์ เป็นบุคคล ตัวตนอะไร ที่เรียกว่าเป็นความยึดถือด้วยอุปาทาน; ฉะนั้น เราจึงไม่ต้องมีปัญหาที่เกี่ยวกับตัวเรา, มีปัญหาแต่ของธรรมชาติ. แล้วใครจะเป็นเจ้าของปัญหา? มันก็คือธรรมชาติอีกนั่นเอง.

นี่แหละความยากลำบากในการศึกษาพุทธศาสนา มันอยู่ที่ตรงนี้; เพราะว่ามันจะต้องรู้ถึงขนาดที่เรียกว่ามีแต่ธรรมชาติ ไม่มีตัวเรา, แล้วอยู่ด้วยความรู้สึกว่ามีตัวเราตามกฎของธรรมชาติ ที่ธรรมชาติมันบังคับให้ต้องรู้สึกอย่างนั้น เราก็มีปัญหายากหนักขึ้นไปอีก ที่จะอยู่ด้วยความรู้สึกที่ไม่มีตัวเรา ทั้งที่เรามีความรู้สึกว่ามีตัวเรา. นี่จะยากง่ายก็มากน้อยช่วยไปคิดดูบ้าง.

ปริศนาของธรรมชาติ ! ความยากที่จะปฏิบัติธรรมะในพุทธศาสนา.

ธรรมชาตินั้นเองมันปรุงแต่ง มันบังคับให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเรา, แล้วจะให้เราอยู่ด้วยความรู้สึกที่ไม่มีตัวเรา มีแต่ธรรมชาติเท่านั้น; นี้เรียกว่าปริศนาของธรรมชาติ. มัน(ธรรมชาติ)มอบหมายปริศนาหรือปัญหาที่แล้วแต่จะเรียก ที่ลึกซึ้งมาให้มนุษย์เรา. ถ้าเรา, ฟังให้ดีว่า, เราไม่สามารถจะบังคับจิตของเรา ที่มันจะเกิดกิเลสตามกฎของธรรมชาติ. เราไม่สามารถจะบังคับจิตของเรา, “ไอ้จิตของเรา” มันก็เป็นธรรมชาติ โดยที่แท้นะจิตของเรามันก็เป็นธรรมชาติ, แล้ว “ไอ้เรา” มันก็คือธรรมชาติ แต่เดี๋ยวนี้มายึดถือว่าเป็นเรา; แล้วเราไม่สามารถบังคับจิตของเรา ที่มันจะต้องเกิดกิเลสไปตามกฎของธรรมชาติ.

คนธรรมดา มันต้องเกิดกิเลสไปตามกฎของธรรมชาติ : ความรัก ความโกรธ ความเกลียด ความกลัว ความรู้สึกตามธรรมดาที่มนุษย์จะต้องมี; นี่มันเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. เราก็ไม่สามารถจะบังคับจิตของเราไม่ให้เกิดกิเลสตามกฎของธรรมชาติ; ดูให้ดีจะเห็นว่า นี่คือตัวยากลำบากที่สุดของเรา ที่จะปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนา.

ใคร ๆ ก็คงจะมองเห็นแล้วว่า เรามีปัญหาเรื่องบังคับกิเลสไม่ได้ เพราะกิเลสมันก็เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. “ตัวเรา” ซึ่งก็เป็นธรรมชาติ แต่เราไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติ, นี้จะให้ไปบังคับกิเลสซึ่งเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ มันจึงเป็นสิ่งที่ยากเกินไป. โดยทั่วไปเราไม่รู้จักไอ้สิ่งเหล่านี้; เราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าจิตด้วยซ้ำไป, เราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่ากิเลสด้วยซ้ำไป. เมื่อเราได้รับคำสั่งสอนว่า

จิตเป็นอย่างนั้น กิเลสเป็นอย่างนี้ จงจัดการกับกิเลสอย่างนั้น; มันก็คล้ายกับเรื่องละเมอเพื่อฝัน. **นี่เราจะต้องศึกษาสิ่งเหล่านี้โดยตรงจากตัวธรรมชาตินั่นเอง;** ธรรมชาติแห่งจิตเป็นอย่างไร ศึกษาโดยตรงที่นั่น; มาแม้ฟังเทศน์อยู่อย่างนี้ มันก็เห็นจะไม่มีหวัง, จะมามัวอ่านแต่หนังสืออย่างเดียวนี้มันก็ไม่มีหวัง.

ต้องศึกษาโดยตรงจากตัวธรรมชาติ คือตัวจิตเป็นอย่างไร. ถ้าอะไรจะเป็นเครื่องศึกษาได้ ก็เอาสิ่งนั้นแหละศึกษามัน. มันก็กลายเป็นว่า **จิตนั้นจะต้องศึกษาจิต ตามธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามหลักของธรรมชาติ;** แล้วจิตนั้นจะต้องศึกษาให้รู้จักตัวกิเลสซึ่งก็เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับจิต ให้เห็นประจักษ์ด้วยจิตว่ากิเลสเกิดขึ้นแก่จิตอย่างไร.

เดี๋ยวนี้เราก็ไม่รู้จักทั้งกิเลส ไม่รู้จักทั้งจิต; แล้วก็ไม่รู้จักกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่จะจัดการกับกิเลส หรือควบคุมจิต. เราไม่รู้ไปเสียหมด เห็นไหม : **ไม่รู้จักตัวจิต ไม่รู้จักตัวกิเลสที่จะเกิดกับจิต แล้วไม่รู้จักกฎของธรรมชาติที่สามารถจัดการกับกิเลสอย่าให้เกิดกับจิต;** นี่เมื่อปล่อยไปตามธรรมชาติมันเป็นอย่างนี้.

อาตมาเห็นว่า พวกเราที่ศึกษาพุทธศาสนา เข้าวัดเข้าวากันมาเป็นสิบ ๆ ปี ก็ควรจะรู้เรื่องนี้กันเสียที **ว่าความยากลำบากมันอยู่ที่ตรงนี้ :** เราไม่สามารถจะเห็นธรรมชาติ; เราเอาธรรมชาติที่เราไม่รู้จักมาเป็นตัวเราอยู่เสมอ. **เมื่อใดเห็นธรรมชาติโดยแท้จริง ก็จะเห็นว่ามันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ.** ไ้ “ตัวเรา” นี้เป็นตัวธรรมชาติแห่งกิเลสหรือความโง่, ซึ่งก็ธรรมชาติอีกนั่นแหละมันสร้างมาให้เกิดความรู้สึกหมายมั่นว่าตัวเรา; ฉะนั้นเราจะมารู้จักไ้สิ่งที่เรียกว่า “ตัวเรา” กันเสียสักที.

: สอนไว้มาก ฟังมามากก็ควบคุมจิตไม่ได้ เพราะไม่รู้จักรัศธรรมชาติดีพอ.

ที่นี้ปัญหามันยังมีต่อไปว่า แม้เราจะได้ฟังเรื่องนี้, แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ตรัสเรื่องนี้ไว้โดยละเอียด แล้วเราก็ได้ฟัง ได้ยิน เพราะมีผู้อามาบอกมากล่าวมาเล่ามาอธิบายให้ได้ฟังให้ได้ยิน เรื่องเกี่ยวกับจิต เรื่องเกี่ยวกับกิเลส จากพระศาสดาของเรา, เราก็มยังไม่สามารถควบคุมจิต ตามคำแนะนำเหล่านั้นไปได้. คำสอนของพระพุทธเจ้าก็ครบถ้วนบริบูรณ์ ว่าจะต้องปฏิบัติกับกิเลสนี้อย่างไร เราก็ได้ฟังแล้ว; แต่เราก็มยังไม่สามารถจะควบคุมจิตใจให้เป็นไปตามคำสอนของพระศาสดานั้น ๆ ได้, โดยเฉพาะอย่างยิ่งการป้องกันกิเลสอย่าให้เกิดขึ้นและการละกิเลสที่เกิดขึ้นแล้ว. เรื่องนี้อาตมาได้พูดมาที่ครั้ง ก็สิบครั้ง หรือ สักร้อยสองร้อยครั้งกระมัง ว่ากิเลสเกิดขึ้นมาอย่างไร; โดยละเอียดก็คือเรื่อง ปฏิจสมุปบาท เราพูดกันมาที่ครั้งแล้ว ว่ากิเลสจะเกิดขึ้นได้อย่างไรนั้น ๆ, เราจะป้องกันได้อย่างไรนั้น ๆ; แล้วเราก็มยังไม่อาจจะป้องกันได้.

ขอทบทวนอีกสักนิดหนึ่งคงไม่เสียเวลาเปล่าว่า เรื่องกิเลสจะเกิดขึ้นตามกฎแห่งปฏิจสมุปบาทนั้นก็คือ :- เมื่อตาของเราเห็นรูป หรือว่าหูของเราได้ฟังเสียง หรือว่าจมูกของเราได้กลิ่น หรือว่าลิ้นของเราได้รับรส หรือว่าผิวหนังของเราได้รับสัมผัสทางผิวหนัง หรือว่าจิตของเราเอาเรื่องเก่า ๆ มาคิดมานึก หรือเอาเรื่องใด ๆ มาคิดมานึกก็ตาม; นี้เรียกว่ามันมีการกระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ในขณะที่กระทบนั้น เราไม่มีปัญญาแจ่มแจ้งว่า นี้ธรรมชาติเท่านั้น วัช เราไม่มีการเห็นแจ่มแจ้งว่า นี้มันเช่นนี้เองวัช; แต่เราจะรู้สึกไปทำนองว่า

มันมากกระทบ ดูได้เห็น ดูได้ชอบใจ ดูได้เกลียดชัง หรือดูได้กลัว หรืออะไร มันเป็นไปในรูปร่างนั้นเสียหมด; ไม่ได้รู้สึกว่ธรรมชาติที่เป็นวิสัยรู้สึกได้ทางตามากกระทบตา, ไม่ใช่อะไรมากกระทบดู.

เดี๋ยวนี้มันมีอะไรที่ว่าไม่ใช่ธรรมชาติ : มันเป็นของดี ของหอม ของสวย ของงาม ของอร่อย หรือว่าของเหม็น ของไม่อร่อย ของน่าเกลียดน่าชัง อะไรก็ตามกระทบ, แล้วก็เกิดความงั้ คืออวิชชารับสัมผัสนั้น; มันก็ต้องเกิดเวทนา-สุขหรือทุกข์อย่างงั้ๆ, เกิดเวทนาอย่างงั้เวลา ไม่ใช่เกิดเวทนาอย่างเฉลียวฉลาด; แล้วเกิดความอยากที่งั้เวลา ไม่ใช่ความอยากที่เฉลียวฉลาด คือมันเกิดตัณหานั่นเอง; แล้วก็เกิดอุปาทาน -ยึดมันสิ่งที่ตัวยอยาก มีตัวกูผู้อยาก มีสิ่งที่กูอยาก; มันมีแต่อย่างนี้ มันก็ต้องเกิดทุกข์แหละ เพราะมันได้เกิดตัวกูผู้อยาก นี้ มันก็เกิดทุกข์.

: ต้องมีสติเพียงพอในขณะที่อารมณ์กระทบว่ามีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้จิตปรุงแต่งเป็นปฏิจสนูปบาทฝ่ายให้เกิดทุกข์.

ทีนี้เราจะป้องกันไม่ให้จิตมันปรุงแต่งอย่างงั้ได้อย่างไร ? เรามีวิธีอะไรที่จะป้องกันไม่ให้จิตมันปรุงแต่งในลักษณะอย่างงั้ ซึ่งเรียกว่าปฏิจสนูปบาทที่ให้เกิดความทุกข์ ? คำตอบของมันก็คือ ต้องมีสติเพียงพอ ในขณะที่มันมากระทบ : ตากระทบรูปก็มีสติเพียงพอ, หูกระทบเสียงก็มีสติเพียงพอ, จมูกกระทบกลิ่นก็มีสติเพียงพอ, ลิ้นกระทบรสก็มีสติเพียงพอ, ผิวกระทบกับสิ่งที่

สัมผัสผิวกายก็มีสติเพียงพอ, ใจมันเอาอะไรมาคิดมานึกก็มีสติเพียงพอ; ให้เห็นว่า ธรรมชาติกับธรรมชาติ, ไม่ใช่ตัวถูกกับของถูก หรือตัวถูกกับธรรมชาติ.

ให้มองเห็นชัดว่าธรรมชาติกับธรรมชาติ, นี่มันจะยากสักเท่าไร; ก็คือ ตากี่ธรรมชาติ, ใจรูปที่มากกระทบตากี่ธรรมชาติ, เกิดการเห็นทางตาขึ้นมาเป็น จักขุวิญญาณก็ธรรมชาติ, แล้วเกิดสัมผัสของสิ่งทั้งสามนี้ก็ธรรมชาติ, แล้วเกิด เวทนาไปตามควรแก่การสัมผัสนี้ก็ธรรมชาติ; ถ้าอย่างนี้ได้มันก็ไม่เกิดตัณหาคือ ความอยากด้วยความโง่, ก็ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดตัวถูกของถูกที่เป็นทุกข์.

นี่ท่านจะรู้สึกอย่างไร : จะถือเสียว่า ไม่เคยได้ยินได้ฟังโง่, ไม่รู้โง่, ไม่รับผิดชอบโง่, หรือ ? ก็ตามใจซิ มันก็ต้องได้เป็นทุกข์ไปตามแบบของ ธรรมชาติ. หรือใครจะมาถือเสียว่ามันยากเกินไป ถูกทำไม่ได้โง่ ถูกไม่ทำ ถูกทำไม่ได้มันยากเกินไป; ก็ตามใจซิ, มันก็ต้องได้รับทุกข์ไปตามแบบของธรรมชาติ ไม่มีใครช่วยได้.

ฉะนั้น มันจะต้องแน่นอนลงไปว่า เราต้องรู้เรื่องนี้ เราต้องรู้เรื่องนี้ มากขึ้น ชัดเจนแจ่มแจ้งขึ้น. ใจเราก็คือจิตตามธรรมชาติอีกนั่นเอง. จิตนี้มันเป็นธรรมชาติที่มันจะรู้อะไรได้ และรู้อะไรเพิ่มขึ้น แล้วก็จักคิดนึกอะไรได้ไปตามธรรมชาติของจิต; ฉะนั้น จิตควรจะรู้อะไรเพิ่มขึ้น : เรื่องตา เรื่องหู เรื่องจมูก เรื่องลิ้น เรื่องกาย เรื่องใจ, หรือว่าเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่องโผฏฐัพพะ เรื่องธรรมารมณ์, นี่ต้องรู้มากขึ้น. แล้วสติมันก็จะต้องมากขึ้น : พออะไรมากระทบตา ก็รู้ว่าธรรมชาติที่เป็นวิสัยทางตามกระทบตา, อย่าให้มันเกิดโง่ขึ้นว่าถูกเห็นรูป หรือถูกเห็นของสวย ถูกเห็นของไม่สวย; หรือว่ามีหูได้ยิน

เสียง ก็อย่าให้เป็นกุได้ยินเสียงไพเราะ หรือเสียงหยาดคาย เสียงค่า เสียงชมอะไร, ให้มันรู้สึกว่ามันมีเสียง ซึ่งมีความหมายอย่างนั้นมากกระทบหู แล้วเป็นความรู้สึกตามธรรมชาติเกิดขึ้น และก็อย่าให้เป็นตัวกูสำหรับจะเอามาเป็นทุกข์; ถ้าว่าจุมกได้รับกลิ่นหอมหรือเหม็น ก็เป็นความรู้สึกเท่านั้นไว้, ความรู้สึกตามธรรมชาติเกิดขึ้นทางจุมกแล้วไว้, ไม่ใช่กูเป็นผู้หอมผู้เหม็น ทำนองนี้; ลิ่นก็เหมือนกัน เมื่ออรรอยด้วยการกินอาหารกินอะไรก็ตาม ถ้ารู้สึกอรรอย ก็ว่ามันรู้สึกตามธรรมชาติ, ไม่อรรอยก็รู้สึกตามธรรมชาติ, ไม่เกิดความรู้สึกว่ากูอรรอย แล้วกูก็พอใจยินดี, กูไม่อรรอยแล้วกูก็แข่งค่าแม่ครวอย่างนี้, มันก็เป็นความโง่หรืออวิชา ในขณะที่สัมผัสทางอายตนะ มันเกิดมีกูขึ้นมา; ในกรณีที่มาสัมผัสผิวหนังก็เหมือนกัน มันยิ่งร้ายแรงไปเสียอีก, สิ่งที่มาสัมผัสทางผิวหนังยังเป็นเรื่องระหว่างเพศด้วยแล้ว เป็นความรู้สึกที่เหลือจะเข้าใจได้ เหลือจะบังคับได้, ยากไปกว่าทางตา ทางหู ทางจุมก ทางลิ่นไปเสียอีก นี่เรียกว่าสัมผัสทางผิวหนัง; ที่นี้ทางจิตที่มีเรื่องคิดนึกขึ้นมาในจิตก็ยิ่งลำบาก เพราะมันเป็นของไวเหลือประมาณ และเป็นของลึซึ่งเหลือประมาณ ควบคุมมันยาก. ควบคุมตาเห็นรูป ควบคุมหูได้ยินเสียง ควบคุมจุมกได้กลิ่น นี่มันยังง่ายกว่าที่จะควบคุมจิตที่มันได้รับความรู้สึกคิดนึกขึ้นมา; แต่อย่างไรก็ดี มันเป็นสิ่งที่ยอมแพ้ไม่ได้ มันต้องพยายามต่อไป ไม่มีคำว่ายอมแพ้.

ถ้ายอมแพ้มันก็คือไม่มีความเป็นพุทธบริษัท; ถ้าเรายอมแพ้ในเรื่องนี้ เราจะหมดความเป็นพุทธบริษัท; เพราะว่าพุทธบริษัทนั้นมันไม่มีเรื่องอะไรนอกจากเรื่องนี้. **ธรรมะคือปฏิจสงมุบบาท** : ผู้ไคเห็นธรรมะ ผู้นั้นเห็นปฏิจสงมุบบาท, ผู้ไคเห็นปฏิจสงมุบบาท ผู้นั้นเห็นธรรมะ, ผู้ไคเห็นธรรมะ ผู้นั้น

เห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรมะ. มันก็แปลว่า เรื่องปฏิจจนุปบาท ที่ให้เกิดทุกข์อย่างนี้ เราจะต้องเห็นโดยความเป็นเรื่องของธรรมชาติ, ไม่ใช่เรื่องของสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา.

เรื่องปฏิจจนุปบาทนี้เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นชัดว่ามันไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา; มีแต่กระแสแห่งธรรมชาติล้วน ๆ เป็นไป สรุปรอยู่ในบทว่า สุตฺถมมา ปวตฺตุนฺติ - ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละเป็นไป, ยถาปัจจยํ ปวตฺตุนฺติ - เป็นไปตามปัจจัย; แต่มันเป็นไปในลักษณะซึ่งลึกซึ้ง แขนงคาย สวยงาม น่าเกลียดน่าชัง อะไรทุกอย่าง ครบทุกประการ อย่างที่เรียกว่าควบคุมยาก. เมื่อควบคุมไม่ได้ก็ต้องเป็นทุกข์; เมื่อควบคุมได้มันก็ไม่มีความทุกข์. มันไม่มีทางเลือก : เมื่อควบคุมไม่ได้ก็ต้องเป็นทุกข์แหละ มันไม่มีทางเลือก, จะไปติดสินบนใครที่ไหนก็ไม่ได้. มันก็ต้องเป็นหน้าที่ของบุคคลนั้นจะต้องรู้จักมัน.

ท่านไปสนใจเรื่องปฏิจจนุปบาท ที่ได้พูดไปแล้วหลายครั้งหลายหน นั้นนะให้เข้าใจอยู่เสมอ; แล้วให้มีสติทันเมื่อมันมีการปรุงแต่งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้; ก็เลยป้องกันไม่ให้หลงไปเป็นตัวกู-ของกู คงเห็นเป็นเรื่องของธรรมชาติ : ในเรื่องของตา ตาก็เป็นธรรมชาติ, ใจรูปที่มากกระทบตาก็เป็นธรรมชาติ, จักษุวิญญาณเกิดขึ้นก็เป็นธรรมชาติ, สัมผัสของสิ่งทั้ง ๓ นี้ก็เป็นเรื่องธรรมชาติ, เวทนาเกิดขึ้นมาจากสัมผัสนี้ก็เป็นธรรมชาติ, เกิดตัณหาจากเวทนานั้นก็เป็นธรรมชาติ, เกิดอุปาทานจากตัณหานั้นก็เป็นธรรมชาติ, นี้เกิดภพขึ้นมาก็เป็นธรรมชาติ, เกิดชาติ แห่งตัวกูเต็มทีก็เป็นธรรมชาติ, แล้วก็ไปรับเอาเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั้งหลายเอามาเป็นความทุกข์ นี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ. จะเป็นทุกข์ก็

ไปเอาธรรมชาติมาเป็นทุกข์, ไม่มีตัวกูก็เอาธรรมชาติมาเป็นตัวกู, แล้วก็มีความเข้าใจผิดอยู่ในความรู้สึกว่าตัวกู จึงได้ยึดถือทุกอย่างเอามาสำหรับจะเป็นทุกข์.

: เห็นอะไร ๆ ส่วนเป็นธรรมชาติจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหารธรรมชาติได้ง่าย.

นี่ขอให้เราเห็นปัญหาแท้จริงที่มันมีอยู่ นับตั้งแต่ปัญหาที่ว่า เราโง่มีตัวเรา แล้วจะแก้ปัญหของเรา, มันโง่เท่าไร; เราโง่จน “มีตัวเรา” ซึ่งที่แท้มันไม่มี มาแก้ปัญหของเรา เราจึงทำไม่ได้. ทีนี้เราจะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาตินี้มันถูก นี่มันถูกแน่; แต่เราก็ทำไม่ได้ เพราะเรายังมีตัวเราแทนธรรมชาติอยู่เสมอ. ถ้ามองเห็นธรรมชาติแทนที่จะเห็นเป็นตัวเรา มันก็แก้ปัญหได้; จะเอาธรรมชาติมาแก้ปัญหของธรรมชาติได้โดยง่าย, เมื่อบุคคลนั้นมันมองเห็นเป็นธรรมชาติ แทนที่จะเห็นว่าเป็นตัวเรา.

นี่เราไม่สามารถจะบังคับจิตของเรา ที่มันจะเกิดกิเลสหรือเกิดทุกข์ตามธรรมชาติ เพราะโดยทั่วไปเราก็ไม่รู้จักมันว่าเป็นธรรมชาติ : ไม่รู้จักกิเลส ไม่รู้จักจิตโดยแท้จริงว่ามันเป็นธรรมชาติ ก็ไม่รู้จักกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเหล่านี้. แล้วที่นี้มันยังมีปัญหาอีกมาว่า แม้จะได้ยินได้ฟังเรื่องนี้จากพระพุทธเจ้า เราก็ยังเหลวไหลตามเคย, คือเราไม่มีสติที่จะควบคุมกระแสปรุงแต่งของธรรมชาติที่จะให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา โดยเฉพาะในกระแสแห่งปฏิจกสมุปบาท.

อาตมาจะบอกตามที่เคยบอกแล้วว่า รู้เรื่องปฏิจกสมุปบาทเรื่องเดียวมันพอ มันหมดทั้งพุทธศาสนาแหละ : รู้เรื่องปฏิจกสมุปบาทอย่างถูกต้องเรื่อง

เดี๋ยวเท่านั้นแหละมันพอ มันเป็นผู้รู้เรื่องหมดทั้งพระพุทธศาสนา; แล้วพระพุทธเจ้าก็คือเรื่องปฏิจจนูปบาท : ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรม ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นปฏิจจนูปบาท ผู้ใดเห็นปฏิจจนูปบาทผู้นั้นเห็นธรรม; นี่มันมีอยู่อย่างนี้.

คราวนี้ก็มาคนที่เรา, ไปดูที่ผู้อื่นมันก็ป่วยการ; มองดูที่ไอ้ตัวเราให้มันลึกลงไปอีก ว่าตัวเรานั้นคือผลิตผลของอวิชา ของความโง่ ไปเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเรา; มันก็รู้สึกอยู่ในใจ แล้วก็ดูในความรู้สึกนั้น : ดูตัวเรา ว่ามันไปมีปัญหาแก่เรา, เราๆ ในชั้นที่เรารู้สึกนี้ มันมีปัญหาแก่เราอยู่อย่างไร. สรุปแล้วมันมีข้อเท็จจริงอยู่ว่า เรามันไม่รู้ หรือรู้ไม่พอ; รู้ไม่พอก็เท่ากับไม่รู้ ก็มันไม่สำเร็จประโยชน์. เราต้องรู้และเพียงพอ; เช่นในกรณีที่ว่ามาแล้วนี้ เราจะต้องรู้เรื่อง, ใช้คำว่าจิตนี้จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติของจิตและกิเลสให้พอ. เดียวนี้เรา จิตของเรา, จิตของจิตดีกว่า, จิตของธรรมชาติ ไม่รู้เรื่องธรรมชาติของจิตและกิเลสให้พอ รู้ไม่พอ; จิตรู้เรื่องกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับจิตและกิเลสก็ไม่พอ; จิตรู้เรื่องของจิตและวิธีบังคับจิตก็ไม่พอ; จิตรู้เรื่องตัวมันเองไม่พอ, จิตรู้เรื่องตัวจิตเองไม่พอ จนเห็นเป็นตัวเรา ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ.

ทีนี้เราก็แสดงบทบาทแห่งความโง่เต็ม เต็มอะไรดีล่ะ, เต็มประทุหรือว่าเต็มที; เราก็แสดงความโง่กันเต็มที่ จะเอาตัวเราไปบังคับธรรมชาติ. ใครรู้สึกอย่างนี้อยู่บ้างก็ช่วยดูให้ดี ดูตัวเองให้ดี จะเอาตัวเราไปบังคับธรรมชาติ; อาตมาถือว่าความโง่สูงสุดของมนุษย์. ใคร ๆ ก็มีพูดว่าดูต้องการอย่างนี้ ดูจะเอาให้ได้ ดู

จะบังคับธรรมชาติเอาไว้ได้. นี้ระวังให้ใครที่พูดอยู่อย่างนี้; คือคนโง่ถึงที่สุด จะเอาตัวเราไปบังคับธรรมชาติ.

ไอ้เรานั้นมันก็คือความโง่ คือตัวความโง่ที่เรา แล้วเกิดตามกฎของธรรมชาติ; จะเอาตัวเราซึ่งไม่ใช่ตัวจริงของธรรมชาติ ไปบังคับธรรมชาติซึ่งเป็นของจริง เป็นตัวจริง มันก็ทำไม่ได้. เราจะต้องเอากฎของธรรมชาติ มาใช้กับธรรมชาติหรือบังคับธรรมชาติ; หมายความว่าจิตนั้นแหละ มันจะต้องรู้จักกฎของธรรมชาติอย่างครบถ้วน แล้วก็เอาความรู้นั้นมาใช้กับธรรมชาติอะไรที่เราเกี่ยวข้อง ให้ได้ตามที่เราต้องการ.

: จิตที่รู้เรื่องธรรมชาติถึงที่สุด จะบังคับธรรมชาติได้ตามที่ตนต้องการ.

ฉะนั้น เราอย่าอวดว่าเราจะบังคับธรรมชาติ เพราะคำว่า “เรา” มันก็เป็นไอ้ความโง่เสียแล้ว จะมีฤทธิ์เดชอะไรไปบังคับธรรมชาติ; ต้องจิตที่มีความรู้เรื่องธรรมชาติถึงที่สุด นี่มันจะสามารถบังคับธรรมชาติตามสมควรที่มันจะบังคับได้. หมายความว่ามันต้องศึกษาเพียงพอ ต้องรอบรู้เพียงพอ ต้องอบรมเพียงพอ แล้วมันก็จะบังคับได้ตามที่ตัวต้องการ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือบังคับกิเลส บังคับให้หมดกิเลส ให้สิ้นกิเลส บรรลุมรรคผลนิพพานนั้นนะเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เป็นจุดมุ่งหมาย.

จิตนี้จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติเพียงพอที่จะบังคับกิเลส ซึ่งก็เป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน ให้สูญสิ้นไป, แล้วก็บรรลุถึงพระนิพพาน ซึ่งก็เป็นธรรมชาติอีกเหมือนกัน. ธรรมชาติมีหลาย ๆ ธรรมชาตินะ : นิพพานเป็นธรรมชาติฝ่าย

อสังขตะ ฝ่ายโน้นเรียกว่าฝ่ายโน้น, ใต้โลกหรือกิเลส หรือว่าตัวกู นี่มันฝ่ายนี้ ฝ่ายงัฝ่ายนี้ ฝ่ายสังขารปรุงแต่ง; แต่ก็ยังเป็นธรรมชาติด้วยกันทั้งสองฝ่ายแหละ : ฝ่ายสังขารก็ดี ฝ่ายวิสังขารก็ดี เป็นธรรมชาติเสมอกัน ฉะนั้น มันจึงไม่เหลือวิสัยที่ธรรมชาติจะรู้ถึงธรรมชาติ จะเข้าถึงธรรมชาติ เพราะมันเป็นธรรมชาติด้วยกัน. จิตนี้เป็นธรรมชาติฝ่ายสังขารอบรมได้ ปรับปรุงได้โดยกฎของธรรมชาติ จนกระทั่งเป็นจิตสูงสุดเรียกว่าจิตหลุดพ้น จิตวิมุตติ แล้วก็เข้าถึงธรรมชาติฝ่ายวิสังขาร คือฝ่ายพระนิพพาน. ถ้ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ ไปอย่างนี้ อย่างมีตัวกูของกูเข้ามาแทรกแซง; นั่นแหละมันจะเป็นไปได้ เพราะมันเป็นจริง เป็นเรื่องจริง ถูกต้องตามความจริง, มีแต่ธรรมชาติ ที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กว่าจะรู้ถึงธรรมชาติอันสูงสุดแล้วหยุดกันสักที.

นี่เรียกว่าความลึกซึ้งของธรรมชาติ แต่เป็นความงัของมนุษย์ มันก็เลยไม่ได้รับผล. ฉะนั้น จึงมองเห็นกันเสียทีเถอะว่า มันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ. วันนีหมอดูว่าเคราะห์ร้าย ต้องไปรับเคราะห์อย่างนั้นอย่างนี้ ไอ้คนที่เชื่อหมอดูมันก็ต้องไปรับเคราะห์ดี; แต่ไอ้คนที่มันไม่เชื่อหมอดู มันว่าธรรมชาติเท่านั้นแหละที่จะเป็นอย่างนั้น จะเป็นอย่างนี้ จะเป็นไปอย่างไรตามที่มันจะเป็น มันก็ธรรมชาติเท่านั้นแหละ, ไอ้คนนี่มันก็ไม่ต้องไปหาหมอดู, และมันก็ไม่แปลกอะไร อะไรจะเกิดขึ้น แม้แต่จะตายมันก็ไม่แปลกอะไร แม้มันจะต้องตายมันก็ไม่รู้สึกแปลกอะไร.

ถึงคนที่ว่าเชื่อหมอดู ทำไปตามหมอดู มันก็ยังคงต้องตายอยู่นั่นแหละ; แล้วมันก็ตายอย่างงัเวลา ตายอย่างเป็นทุกข์ด้วย เพราะมันไม่รู้เรื่องของธรรมชาติ. ถ้ามันรู้เรื่องของธรรมชาติมันก็ไม่ต้องตายอย่างงัเวลาแหละ. นี่ฟังดูให้ทีเถอะว่า

ถ้าเรารู้เรื่องธรรมชาติแล้ว ผีสาวก็จะหมดไป เทวดาก็จะหมดไป โชคดี โชคร้าย ดวงเดิงอะไรก็จะหมดไป แม้แต่พระเจ้าก็ยังคงจะหมดไป ไม่สร้างเราได้อีกแล้ว แม้แต่กรรม กฎแห่งกรรมก็ครอบงำเราไม่ได้อีกแล้ว โน่น เพราะเราเข้าถึงธรรมชาติ. นี่แหละเข้าถึงธรรมชาติสูงสุดมันเป็นอย่างนี้.

หลัก ๔ หลักของผู้รู้ธรรมชาติโดยสมบูรณ์.

ฉะนั้น ขอให้รู้เรื่องของธรรมชาติ ว่ามันมีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้น ที่มันเป็นอยู่ เป็นไป : ที่มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป มันก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, ที่มันไม่เกิดขึ้น ไม่ตั้งอยู่ ไม่ดับไป มันก็อยู่อย่างถาวร; มันก็เป็นธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น. ถ้าเห็นธรรมชาติอย่างนี้แล้วมันก็เปลี่ยนแหละ; จิตโง่ก็เปลี่ยนเป็นจิตฉลาด จิตอวิชชาที่เปลี่ยนเป็นจิตที่มีวิชา มีปัญญา มีแสงสว่าง รู้เรื่องธรรมชาติโดยสมบูรณ์. ถ้ารู้เรื่องธรรมชาติโดยสมบูรณ์จะมองเห็นว่า 'ไอ้ธรรมชาตินี้มันของธรรมชาติ; เอ้า, จะพูดเป็นข้อ ๆ พอสังเกตได้ง่าย ๆ ว่า :-

(๑) ธรรมชาตินี้ของธรรมชาติ; แต่คนโง่กว่าธรรมชาตินี้ของกู มีกูจะเอาได้ตามที่กูต้องการ เอาธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็รบกันกับธรรมชาติอยู่เรื่อย มีทางไหนบ้างที่จะชนะธรรมชาติได้ ฉะนั้น คนโง่มันก็ต้องเป็นทุกข์เอง มันจะเอาธรรมชาติมาเป็นของกู ในเมื่อธรรมชาติมันเป็นของธรรมชาติ.

(๒) เอ้า, ทีนี้ว่า ธรรมชาติโดยธรรมชาติ. ไอ้ธรรมชาตินั้นมันจะเป็นอย่างไร มันเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ มันเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ.

นี้ไม่ต้องพูดกันอีกแล้วนะ เพราะเคยพูดมาแล้วว่า ธรรมชาติมีความหมายถึง : ธรรมชาติคือตัวธรรมชาติ ธรรมชาติคือกฎของธรรมชาติ ธรรมชาติคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ธรรมชาติคือผลที่เกิดจากหน้าที่. เดียวนี้ธรรมชาติน่ะมันเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ. ธรรมชาตินั้นไม่เป็นไปโดยถูกรอก; ใ้กฎมันบ้า จนตายไปเอง แต่ธรรมชาตินั้นก็ไม่เป็นไปโดยถูกได้; ธรรมชาติจะต้องเป็นไปโดยธรรมชาติที่เป็นกฎ เราจึงพูดว่าธรรมชาติเพราะโดยธรรมชาติที่มันจะต้องเป็นไป.

เฮ้, (๓) ทีนี้จะพูดต่อไปอีกว่า ธรรมชาตินี้มันก็เพื่อธรรมชาติ ไม่ใช่เพื่อถูก. ระวังให้คิดนะ : ใ้ธรรมชาตินี้มันจะเกิดขึ้น เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงอะไร มันก็เพื่อธรรมชาติทั้งนั้น ไม่ใช่เพื่อถูก; มันไม่มาเพื่อถูกได้หรือ มันก็เพื่อธรรมชาติ. มันก็เพื่อธรรมชาติที่ปรับปรุงดีแล้วเท่านั้น เช่นว่านุชคนคนนี้นั้นมันโง่ เดียวนี้มันหายโง่ มันเห็นธรรมชาติแล้ว มันทำอะไรได้ผลขึ้นมา มันก็เพื่อธรรมชาติที่หายโง่แล้ว ธรรมชาติที่ไม่เจออยู่ด้วยความโง่; ฉะนั้น ธรรมชาตินั้นก็เพื่อธรรมชาติของมันเอง มันไม่ใช่เพื่อถูกได้. ถ้าว่ายังเป็นกู ยังเห็นเป็นกู ยังรู้สึกเป็นกูอยู่ มันไม่มีธรรมชาติ; ธรรมชาติจะไม่มาเกี่ยวข้องกับ กูกับจิตที่มันยังเห็นเป็นตัวกูอยู่. ฉะนั้น ธรรมชาติที่มันจะเกิดผลอะไรขึ้นมา มันก็เพื่อธรรมชาติที่เป็นผล; ธรรมชาติที่เป็นหน้าที่ แล้วก็ธรรมชาติที่เป็นผล.

(๔) แล้วทีนี้ดูกันให้มัน... อีกทีหนึ่ง เป็นครั้งสุดท้ายว่า ธรรมชาติกับธรรมชาติ. ใ้ดูให้เห็นอะไร ๆ ทั้งหลายทั้งหมดทั้งสิ้นไม่ยกเว้นอะไร มันคือธรรมชาติกับธรรมชาติ; ไม่ใช่ธรรมชาติกับตัวกู หรือตัวกูกับธรรมชาติ. อย่างที่บอกมาแล้วว่า ใ้ตานี้ก็ธรรมชาติ แล้วภาพ-รูปที่เห็นที่กระทบตานี้ก็ธรรม

ชาติ, อย่างนี้แหละเรียกว่า ธรรมชาติกับธรรมชาติ; แล้วผลที่เกิดขึ้น มันก็ต้องเพื่อธรรมชาติ เพราะมันมาโดยธรรมชาติ แล้วมันก็เป็นของธรรมชาติอยู่อย่างนี้. แต่คนโง่มันว่าตาของกู แล้วไ้รูปร่างนั้นสวยมากกระทบกู กูก็สบายใจ กูก็ยึดถือ กูก็หลงรัก, หรือว่าถ้าตรงกันข้ามกูเกลียดกัน โมโหโทโส. นี่ไ้ความรู้สึกทางกามารมณ์ มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เพราะคนนั้นมันไม่มองเห็นว่าไ้กามารมณ์มันก็คือธรรมชาติ ของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ กับธรรมชาติ; มันเห็นเป็นของกู หรือตามใจกูเสมอ. ฉะนั้น เราจึงละไม่ได้ เราจึงละกามารมณ์ไม่ได้ ละไ้สิ่งที่เป็นมูลเหตุแห่งความทุกข์ทั้งหลายไม่ได้. เราพ่ายแพ้แก่ความเอรีดอรร้อย ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติแต่เราารู้สึกเป็นเพื่อตัวกู ของกู โดยกู แก่กู กับกู. มันก็เป็นเรื่องนิตเดียวแหละ เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเรา แล้วที่เป็นอยู่กับตัวเราทุกวันทุกคืน; นี่เรื่องนิตเดียวมันมีเท่านี้ เราไม่มองเห็นเป็นธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ของธรรมชาติ, เราารู้สึกเป็นเพื่อกู ของกู โดยกู แก่กูเสียเรื่อยไป ก็ต้องได้เป็นทุกข์; อย่างน้อยที่สุดก็วิตกกังวลนอนไม่หลับ นอนหลับไม่สนิท เพราะมีความหวาดกลัวอยู่เสมอ.

ขอให้รู้จักธรรมชาติโดยหลักอย่างที่ว่ามานี้. คำว่าธรรมชาติ คือสิ่งที่ เป็นไปเองตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ; จะเอาจะเกณฑ์ให้มันเป็นตัวกู หรือของกู มันเป็นไม่ได้ เพราะมันเป็นธรรมชาติของมันเองที่เด็ดขาด. ให้เห็นว่า ธรรมชาติก็ของธรรมชาติ ไม่ใช่ของกู; การที่มันเป็นธรรมชาติของธรรมชาตินั้นแหละ มันคือความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นสัจจะของจริงอย่างยิ่ง. ถ้าชอบของจริงอย่างยิ่งละก็ไปแยกกูเถอะว่า ไ้ธรรมชาติมันเป็นของธรรมชาติไม่ใช่ของกู ไม่

ใช้ของเรา นั่นแหละคือของจริงอย่างยิ่ง เป็นเช่นนั้นเอง; ธรรมชาติมันก็ต้องโดยธรรมชาติ ไม่ใช่โดยกฎหรือก มันก็เป็นเช่นนั้นเอง; ธรรมชาตินี้ก็เพื่อธรรมชาติ ใครจะไปแทรกแซงไม่ได้ มันก็เป็นเช่นนั้นเอง; ไอ้ธรรมชาตินั้นก็กับธรรมชาติ นี้เรามันโง่ไปเห็นว่า เรากับเรา หรือเรากับธรรมชาติเสีย, เอาธรรมชาติมาเป็นเรา เอาธรรมชาติมาเป็นของเรา, เห็นเป็นเรากับเราบ้าง เห็นเป็นเรากับของเราบ้าง; หรืออย่างดีหน่อยก็เห็นเรากับธรรมชาติ, ไม่เห็นว่าธรรมชาติดกับธรรมชาติ, หรือไม่เห็นว่าธรรมชาติของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ กับธรรมชาติ. นี้ดูให้ดีๆ เอะ : ให้เห็นธรรมชาติชัดอย่างนี้ นั่นแหละคือพระพุทธเจ้าแหละ; เห็นอย่างนั้นแหละคือเห็นพระพุทธเจ้า.

ไม่มีตัวกู ไม่มีผี ไม่มี...สำหรับคนที่เห็นธรรมชาติ.

แม้พระพุทธเจ้าก็จะเป็นธรรมชาติอันละเอียดลึกซึ้งอย่างไร เราไว้พูดกันวันหลัง : จะพูดให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าก็เป็นธรรมชาติ พระธรรมก็เป็นธรรมชาติ พระสงฆ์ก็เป็นธรรมชาติ นี่เรื่องมันมาก; พูดเดี๋ยวนี้มันไม่ทันแล้ว เวลามันไม่พอ หหมดแล้ว. แต่อยากจะให้เค้าเจื่อนไว้ก่อนว่า เตรียมตัวสำหรับจะเห็นธรรมชาติโดยความเป็นธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ ของธรรมชาติ หรือกับธรรมชาติ; ถ้าอย่างนี้แล้วตัวกูไม่มี จะไม่มีผี ไม่มีเทวดา ไม่มีโชคชะตาราசி ไม่มีพระเจ้า ไม่มีกรรม ไม่มีอะไร สำหรับคนที่เห็นธรรมชาติ. พุทธศาสนาสอนสูงขึ้นไปจนถึงสิ้นกรรม หหมดกรรม หหมดชาติ หหมดตัวตนแหละ เพราะมันเห็นธรรมชาติ.

เฮ้, มาดูว่าเราโง่หรือว่าธรรมชาติมันลึกลงไป; เรามันโง่มากเกินไป หรือว่าธรรมชาติมันลึกลงมากเกินไป. ถ้าเราเห็นว่าธรรมชาติลึกลงไป เราก็ยอมโง่แหละ เราไม่ยอมแก้ไข. เราารู้สึกว่าไม่อาจจะแก้ไข เพราะธรรมชาติลึกลงไป; นี่คือการโง่ของเรา ความโง่ของมนุษย์ จึงเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ตกของมนุษย์ และเป็นปริศนาอันลึก อันยากของธรรมชาติ; ฉะนั้น ขอให้มองเห็นปัญหาของมนุษย์และปริศนาของธรรมชาติโดยนัยะดังที่กล่าวมา แล้วเราก็จะค่อยลึ้มลึ้มตา. อาจมาพูดว่าค่อย ๆ ลึ้มลึ้มตานะ; ไม่ใช่ลึ้มทีเดียวได้โพล่ง, ไม่ใช่; แต่ค่อย ๆ ลึ้มลึ้มตาขึ้นมาทีละนิดทีละหน่อย เห็นธรรมชาติ เห็นทุกอย่างเป็นธรรมชาติทั้งข้างนอกข้างใน เป็นธรรมชาติของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ ระหว่างธรรมชาติกับธรรมชาติ. ถ้าจิตมันเป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ มันก็เข้าถึงธรรมชาติอันสูงสุดคือพระนิพพาน มันก็เท่านั้นเอง เรื่องมันจบแหละ. พอจิตมันเป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ อย่าเป็นธรรมชาติแห่งกิเลส หรือตัวกู, มันก็เข้าถึงธรรมชาติอันสูงสุดคือพระนิพพาน; เรื่องมันจะได้จบกันเสียที.

นี่อาจมาบรรยายเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ มา ๓ ครั้งแล้วนะ : ครั้งแรกก็ว่า ชื่อต่างๆ นั้นหมายถึงธรรมชาติทั้งนั้นแหละ, ครั้งที่สองเราจะต้องรู้จักธรรมชาติครบทั้งสี่ความหมาย และใช้มันให้ครบถ้วน, วันนี้ก็บอกว่าปัญหาของมนุษย์หรือว่าเป็นปริศนาของธรรมชาติ; ก็สมควรแก่เวลาแล้ว.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังจิตในการปฏิบัติธรรมของท่านทั้งหลาย ให้เจริญก้าวหน้าสืบไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๔ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๒๓

พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๔ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ.

[ปรารภและทบทวนไปจนถึงหน้า ๑๒๓.]

ขอให้ท่านทั้งหลายทบทวนการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มา ล้วนแต่พยายามอย่างสุดความสามารถ ที่จะแสดงว่าทุกอย่างคือธรรมชาติ ไม่ยกเว้นอะไร : จะเป็นธรรมชาติที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งก็ธรรมชาติ, ที่ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เช่นนิพพาน เป็นต้น ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ; ดังนั้น จึงไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

เหตุผลที่พูดเรื่องไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

เอาเรื่องที่ว่ามีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติมาพูดกันทำไม ? นี่ขอให้มีความเข้าใจกันในข้อนี้ มันเป็นหลักของพระพุทธศาสนาที่บอกว่า ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ, ไม่ใช่ตัวตน สัตว์ บุคคล หรืออะไร ๆ ซึ่งเราไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นธรรมชาติ. พระพุทธศาสนาพยายามจะชี้ในส่วนที่มันเป็นธรรมชาติ แล้วก็อย่าได้ไปยึดถือเอาเพื่อเป็นตัวเป็นตน หรือเป็นของ ๆ คน; ทั้งนี้ก็เพราะว่า ใจความทุกข์ทั้งหลายมาจากความยึดถืออะไรก็ได้ ว่าเป็นตัวตน หรือว่าเป็นของ ๆ คน. ถ้าอย่างมีความยึดถืออะไรโดยความเป็นตัวตน หรือของ ๆ คนแล้ว, ความทุกข์ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้ ก็จะไม่มีความทุกข์เลยนั่นเอง.

ขอให้สอบสวน ไล่ดู ไล่เสียดู : (ว่า)พุทธทศวรรษทั้งหมดล้วนแต่สอนเรื่องไม่มีตัวตน สอนให้เห็นเป็นธรรมชาติ; แต่ว่ามนุษย์เราจะมีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน รู้สึกว่าเป็นตัวตนโดยธรรมชาติไปเสียอีก หรือมี

ธรรมชาติที่จะรู้สึกว่าเป็นตัวเป็นคน. ข้อนี้มันมีความลับอย่างยิ่งอยู่ตรงที่ว่า พอมนุษย์เกิดมาจากท้องมารดา ก็ได้รับการอบรมแวดล้อมให้เกิดความรู้สึกนึกคิดนี้ว่ามีตัวตน แล้วก็ให้ยึดถืออย่างยิ่งในสิ่งเหล่านั้น, ไม่มีใครมาบอกว่ามันสักว่าธรรมชาติ; ใจเด็กน้อย ๆ เหล่านั้นก็ไม่มีหนทางที่จะเข้าใจได้ว่า มันเป็นแต่สักว่าธรรมชาติ มันก็ยึดถือโดยความเป็นตัวตน : ยึดถือความเอรีคอร่อยสนุกสนานนั้นแหละเป็นสิ่งแรก โดยความเป็นตัวตน เป็นของ ๆ ตน, เราเป็นผู้ได้สิ่งเอรีคอร่อยสนุกสนานเหล่านั้น, ตัวเรานี้ก็เป็นตัวเราไม่ใช่ธรรมชาติ, ใจสิ่งเอรีคอร่อยสนุกสนานนั้นก็เป็นของวิเศษของตัวเรา ไม่ใช่ตามธรรมชาติ ไม่ใช่ของธรรมชาติ; ความรู้สึกอย่างนี้ เรียกว่ามันผิดจากความจริงของธรรมชาติ; แล้วก็รู้สึกเช่นนั้นเรื่อย ๆ มาจนโต จนเป็นผู้ใหญ่ จนเป็นคนเฒ่าคนแก่ ก็ยึดถือว่ามีใช่ธรรมชาติยิ่งขึ้น, ฉะนั้น ส่วนที่จะยึดถือ ยึดมั่นถือมั่นมันก็มากขึ้น แล้วมันก็ได้เป็นทุกข์มากขึ้น. โดยเฉพาะก็ยึดถือในสิ่งซึ่งเป็นที่รัก ที่พอใจ, หลงไหลในสิ่งชนิดนั้น ไม่รู้สักว่าเป็นธรรมชาติ; ตัวอย่างง่าย ๆ เช่นว่า รู้สึกอรรอยขึ้นมา มันก็รู้สึกอรรอยเป็นตัวเป็นคน เป็นของจริงแท้ของความอรรอย, ไม่ได้มีความรู้ว่าใจความรู้สึกว่าอรรอยนั้นเป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติ เป็นเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นแก่ระบบประสาทของเราตามธรรมชาติ มันเป็นอย่างนั้นเอง ธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้นเอง, แต่เราก็รู้สึกเป็นสิ่งที่อรรอยสูงสุดเป็นที่พึงปรารถนาที่สุด.

สิ่งอะไรให้ความเอรีคอร่อยพอใจแก่เรามาก เราก็หลงรักสิ่งนั้น, ปัจจัยอะไรที่จะทำให้ได้ความเอรีคอร่อยพอใจ เราก็หลงรักสิ่งนั้น; มันเป็นอย่างนี้กันเรื่อยมา ทั้งในทางฝ่ายที่ตรงกันข้ามคือไม่อรรอย : ถ้าไม่อรรอยมันก็ไม่ได้รู้สึกว่ามันอย่างนี้เอง มันก็รู้สึกตามธรรมชาติของระบบประสาท รู้สึกอย่างนี้เราเรียกว่า

ไม่อร่อย, เราก็ไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ เราก็โกรธเคืองขัดใจ ในเมื่อมันไม่อร่อย, เราก็หลงรักพอใจ ในเมื่อมันอร่อย; มีแต่อย่างนี้. ที่อร่อยมันก็มีได้ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางจิตใจ. ที่มันเป็นขนาดใหญ่ เราก็เรียกว่า ความสุขหรือความทุกข์ : ที่เป็นความสุขก็ยึดถือเอาเพื่อจะได้, ที่เป็นความทุกข์ก็ยึดถือเพื่อจะโกรธจะเกลียดจะกลัว จะยุ่งยากลำบาก; แล้วก็มีความทุกข์.

ขอให้ไล่เลียงดูคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมด : ท่านมุ่งหมายเพียงจะให้เราเข้าใจว่ามันเป็นธรรมชาติ และมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; แต่เราก็ไม่รู้สึกลักษณะ, รู้สึกเป็นตัวตน จะเอาเป็นตัวตน จะเอาเป็นของตน จะเอาให้ได้ตามที่ตนต้องการ, เมื่อมันไม่ได้ตามที่ต้องการมันก็เป็นทุกข์. แต่ว่าโดยแท้จริงนั้น การได้ตามต้องการก็เป็นธรรมชาติ, การไม่ได้ตามที่ต้องการมันก็เป็นธรรมชาติ; ไปดูให้ดีๆ ที่ตรงนี้ก็จะมีพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนาที่แท้จริง ที่เป็นตัวจริง ที่จะต้องเรียนจากตัวพุทธศาสนาจริง, ไม่ใช่เรียนจากหนังสือ หนังสือคำรับคำรา ซึ่งมันเรียนยากกว่า. เพราะมันไม่อาจจะสัมผัสตัวธรรมชาติได้ด้วยการเรียนหนังสือ มันได้แต่เพียงอ่านข้อความแล้วจำไว้ได้ แล้วก็ลืม, คิดนึกพอเข้าใจได้แล้วก็ลืม, คิดไม่เป็นมันก็ยังหลงไหลหนักขึ้นไปอีก นี่เราจึงตกอยู่ในกองทุกข์.

ท่านช่วยมองเห็นข้อนี้ไว้เป็นหลักฐาน เป็นหลักประธานว่า เราตกอยู่ในกองทุกข์ เวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์ ก็เพราะว่าเราไม่เห็นว่สิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. อย่างที่กล่าวมาแล้วว่า ถ้ามันเป็นสุข สนุกสนาน เเอ็ดอ่อย เราก็ไม่เห็นเป็นธรรมชาติ, ที่มันเป็นความทุกข์

ทรมานบีบคั้นเราก็ไม่เห็นเป็นธรรมชาติ, เราเห็นเป็นของกลุ่มตรงกันข้าม; แล้วก็ตีใจ พูใจเมื่อมันได้ตามที่ต้องการ คือเอรีคอร่อย, แล้วก็โศกเศร้าเมื่อมันไม่ได้ตามที่ต้องการ, แล้วก็ไม่รู้ว่ามันไม่มีสิ่งใดที่จะคงที่ เพราะมันต้องเปลี่ยนไปตามธรรมชาติ ดังนั้น สิ่งที่เรารัก เราพอใจ เอรีคอร่อยนั้น มันก็ต้องเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น เราก็ต้องได้เป็นทุกข์. เราจึงได้เกิดทุกข์ทั้งขึ้นทั้งลง; คือว่าฝ่ายที่เป็นความทุกข์ มันก็เป็นความทุกข์อยู่แล้ว, ฝ่ายที่เป็นความสุข มันก็ยังมาทำให้เราเป็นทุกข์ คือเราจะต้องเกิดความยึดมั่นถือมั่นในความสุข เป็นของหนัก บีบคั้นอยู่ในจิตใจ เราก็กลัวว่ามันจะเปลี่ยนไปเป็นความทุกข์ คือมีเงินแล้วเงินจะหายไป, มีเกียรติยศชื่อเสียงแล้วเกียรติยศชื่อเสียงจะหายไป, มีอำนาจวาสนา อำนาจวาสนามันก็จะหายไป; อย่างนี้มันก็เท่ากับว่ามันพร้อมที่จะเปลี่ยนสำหรับเป็นความทุกข์; เราก็อยู่ด้วยความหวาดระแวง ความวิตกกังวล ไม่ทำอะไรก็ได้เป็นโรคประสาทหนักเข้าก็จะได้เป็นโรคจิต. เดียวนี้สถิติทางหมอเขาบอกว่า ประเทศไทยเราเป็นโรคประสาทกันตั้งเจ็ดแสนคนแล้ว, แล้วเป็นโรคจิตโดยสมบูรณ์กันตั้ง ๒ หมื่นคนแล้ว, ไอ้ที่ยังไม่สมบูรณ์นั้นยังไม่นับ; ก็คิดดูเถอะว่ามันมาจากอะไร.

ไอ้ความทุกข์ที่ทรมานใจนะมันมาจากความโง่ : มันโง่ในข้อที่ว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติและมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ เราไม่อยากจะเป็นอย่างนั้น เราก็ต้องมีความทุกข์ในทางใจ, ไม่แก้ไขให้ถูกเรื่องของธรรมชาติว่าเราจะต้องประพฤติกะทำให้เราได้รับความสะดวกสบายและอยู่ได้, อย่าไปหวังเกินกว่าที่ธรรมชาติมันจะมีให้.

การมีชีวิตที่เป็นสุขกับความพอใจในขอบเขตที่ตนสามารถ.

ควรจะมีขอบเขตจำกัดว่า เราเกิดมานี้เราต้องการอะไร ให้มันอยู่ในขอบเขตที่จำกัดสักหน่อย หรือเท่าที่ว่ามันจำเป็น; แล้วเราก็จะทำได้หรือทำไหวสำหรับจะให้เป็นอย่างนั้น. ท่านทั้งหลายทุกคนก็ล้วนแต่มีความคิด ก็ลองคิดว่า เราควรจะต้องการอะไร อย่างไร หรือสักเท่าไร; อาตมาคิดว่า เราควรจะต้องการง่าย ๆ แคบ ๆ สั้น ๆ แต่เพียงว่า เราอยู่ด้วยจิตใจที่ไม่รู้สึกเป็นทุกข์ อยู่ด้วยชีวิตที่รู้สึกว่าเป็นทุกข์, แล้วการเป็นอยู่ของเรานั้นเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยรอบด้าน ไม่ใช่เราจะอยู่ชนิดที่ไม่มีประโยชน์แก่ใคร. นี้เราก็พอใจในการที่ชีวิตของเราเป็นประโยชน์แก่คนอื่นโดยรอบด้าน; ความพอใจนั้นมันก็เป็นความสุขอยู่แล้ว.

ไฮ้สิ่งที่เรียกว่าความสุขนี้ ดูให้ดีเถอะ มันมีอย่างเดียวเท่านั้นแหละ, คือมันเกิดมาจากความพอใจ; เมื่อพอใจแล้วก็เป็นสุข : พอใจในสิ่งเลวมันก็เป็นความสุขอย่างเลว, พอใจในสิ่งดีมันก็เป็นสุขอย่างดี, พอใจในสิ่งสูงสุด มันก็เป็นความสุขอย่างสูงสุด, พอใจในเรื่องกินเรื่องเล่นมันก็เป็นสุขอย่างเด็ก ๆ, พอใจในเรื่องกามารมณ์ มันก็เป็นความสุขหลอกลวงอย่างแบบของกามารมณ์, ถ้าพอใจในการทำความดี มันก็ค่อยเป็นความสุขที่แท้จริง, ถ้าพอใจในการปฏิบัติธรรมมันก็เป็นความสุขที่แท้จริงยิ่งขึ้นไปกว่า, ถ้าพอใจในความสงบปราศจากกิเลสเบียดเบียน มันก็เป็นความพอใจสูงสุดเป็นความสุขสูงสุด.

เดี๋ยวนี้เราต้องการจะมีเงิน ต้องการจะมีชื่อเสียงมีอำนาจวาสนา แล้วก็พอใจอยู่แต่สิ่งเหล่านี้; แล้วมันก็เป็นธรรมชาติที่ไม่เป็นไปตามความต้องการของใคร มันเปลี่ยนแปลง, คนนั้นก็ไ้มีความพอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง ยินดีขินร้าย ขึ้น ๆ ลง ๆ, หากความสงบสุขไม่ได้; นี้เรียกว่าชีวิตนั้นมันก็เป็นของร้อน แล้วบางทีก็ไม่เป็นประโยชน์แก่ใครเลย, และมันห่างจากอุดมคติที่ว่า เราควรจะต้องอยู่อย่างที่จิตใจไม่เป็นทุกข์ แล้วก็เป็นสุขอยู่ในการที่ว่าชีวิตของเรานี้มันยังเป็นประโยชน์แก่คนข้างเคียง.

เช่นว่าเราเป็นชาวนา เราก็ยินดีพอใจในการทำนา เพราะเราชอบรับว่า ธรรมชาติมันสร้างเรามาเป็นชาวนา เราเป็นอะไรกว่านั้นไม่ได้; ขอมยุดีเองบ้างว่า ธรรมชาติสร้างเรามาเป็นชาวนา เราก็ทำนา ก็พอใจในการที่ได้ทำนา, ก็ไม่คิดรนมากไปกว่านั้น มันก็เป็นสุขอย่างชาวนา; แล้วการกระทำของเราที่เป็นชาวนานี้แหละ มันมีประโยชน์แก่คนอื่น ๆ ที่เขาไม่ได้เป็นชาวนา ทำให้โลกนี้มันมีข้าวกิน เพราะว่ามีชาวนา, เรียกว่าการมีชีวิตอยู่ของเรามันเป็นประโยชน์แก่คนอื่น. เมื่อเราชอบรับว่าเราจะเป็นชาวนา หรือธรรมชาติสร้างมาสำหรับเหมาะสมที่จะเป็นชาวนา ก็มีความพอใจในการเป็นชาวนา; ความพอใจชนิดนี้ก็ให้เกิดความสุขไปตามแบบนี้ แล้วก็สนุกในการทำหน้าที่ของชาวนา.

ท่านจงสังเกตดูให้ดีว่า หน้าที่ สิ่งที่เราเรียกว่าหน้าที่นั้นแหละเป็นสิ่งที่สำคัญ; สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิดต้องมีหน้าที่ ไม่ทำหน้าที่ก็อยู่ไม่ได้ จึงถือว่าการทำหน้าที่นั้นแหละคือการปฏิบัติธรรมะ ตามกฎของธรรมชาติ. ธรรมชาติกำหนดให้มีหน้าที่อย่างไร ก็ทำหน้าที่อย่างนั้น : ธรรมชาติกำหนดให้เป็นคน เป็นมนุษย์

ก็ทำหน้าที่ของคน หรือของมนุษย์, กำหนดหน้าที่ให้เป็นชวานาพิเศษออกไป ก็ทำหน้าที่ชวานา, เป็นพ่อค้า หรือว่าเป็นข้าราชการ หรือเป็นอะไรก็สุดแท้ยอมรับสภาพที่ธรรมชาติกำหนดให้ที่เหมาะสม, ก็ยินดีแล้ว ก็พอใจแล้ว. พอได้ทำหน้าที่ที่ถนัดแล้ว มีความสุขอยู่ในการทำหน้าที่ตามที่ธรรมชาติกำหนดให้; ไม่ต้องฝันไปมีความสุขเมื่อหยุดงานไปกินเหล้า ไปเที่ยวกามารมณ์ ไปเที่ยวอะไรต่าง ๆ. ไอนั้นนะมันคนโง่ โดยที่ไม่รู้ว่าไ้อัศจรรย์ที่แท้จริงเป็นอย่างไร กำหนดให้อย่างไร ... (เสียงขาดช่วงขณะหนึ่ง)... ไปหลงไหลในความเอร็ดอร่อย หลงไหลในอบายมุขนั้น ไม่ใช่ความสุข, เป็นความหลอกลวงทางประสาท ทางความรู้สึก สำหรับคนโง่; สำหรับคนฉลาดรู้เรื่องของธรรมชาติ ไม่ควรจะโง่ถึงขนาดนั้น.

รู้จักว่ามีหน้าที่อย่างไร แล้วก็ทำหน้าที่อย่างนั้น, แล้วก็พอใจ ก็เป็นสุข ถิ่นอนหลับ; ทุกอย่างเป็นไปอย่างปรกติ วันคืนล่วงไปด้วยประโยชน์ คือทั้งประโยชน์ตัวเองและประโยชน์ผู้อื่น. ถ้าทุกคนมีการกระทำอย่างนี้มันก็ไม่มีปัญหา; โลกนี้ไม่มีปัญหา ที่จะต้องรบราฆ่าฟันกันอย่างที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน. เรื่องมันพูดมาก; แต่ว่าใจความมันนิดเดียว คือธรรมชาติมันกำหนดมาสำหรับมนุษย์จะต้องประพฤติให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ. การที่ไปหลงไหลในความสุข หรือในความทุกข์ เกิดปัญหาความยินดียินร้าย ความทรมาณจิตใจขึ้นมา นี้ เรียกว่าคนโง่ที่ไม่รู้จักธรรมชาติ มันจึงเกิดปัญหาขึ้นมา. ถ้าเขาเป็นคนฉลาดรู้จักธรรมชาติ ปัญหาเหล่านี้มันก็ไม่เกิดขึ้น เพราะเราดำรงจิตใจถูกต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ หรือความจริงของธรรมชาติ. อาตมามุ่งหมายอยากจะให้ท่านทั้งหลายเข้าถึงความจริงข้อนี้ ซึ่งเป็นเรื่องของพระพุทธศาสนาว่า มันไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ; อย่างที่พูดมาแล้วตั้ง ๓ ครั้ง ก็เพื่อจะชี้ว่า มัน

เป็นเรื่องของธรรมชาติ : ธรรมชาติของธรรมชาติ ไม่ใช่ของกู, ธรรมชาติกับธรรมชาติ มันไม่ใช่กับกู, ธรรมชาติโดยธรรมชาติ มันไม่ใช่โดยตัวกู, ธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ มันก็ไม่ใช่เพื่อตัวกู; แต่เราไม่มีความรู้สึกอย่างนี้เลยอะไร ๆ มันก็ต้องเพื่อกู ของกู โดยกู แก่กู ตามที่ว่าโง่มาตั้งแต่แรกคลอดเกิดขึ้นมาที่เดียว. ความรู้สึกที่ว่าตัวกูซึ่งไม่มีความหมายแห่งธรรมชาตินี้ เจริญออกงามอยู่ในจิตใจของบุดูชนทุกคน; ฉะนั้น จึงต้องเป็นทุกข์. ถ้าเผชิญใครมันเกิดมามีความรู้อันถูกต้อง ว่ามีใช่ตัวตน มีใช่ตัวกู มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; ไอ้คนนั้นก็ไม่ต้องเป็นทุกข์.

พุทธศาสนาสอนแต่เรื่องอะไร ๆ ก็ไม่ใช่ตัวกู-ของกู.

ในพุทธศาสนามีแต่คำสอนเรื่องไม่ใช่ตัวกู; พอเข้ามาบวชเรียนในพระพุทธศาสนาวันแรก ก็ได้รับคำสอนเรื่องนี้ตามประเพณีของพุทธบริษัท คือให้เรียนเรื่องปัจเจกเวกขณโดยความเป็นธาตุตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า ยถาปัจจยงันันนแหละ; คนไม่เคยบวชก็ไมรู้เรื่อง, ไอ้คนที่เคยบวชแล้วมันก็ไม่เห็นว่าสำคัญมันก็ปล่อยให้ลืมเสีย. บางทีบวชอยู่แท้ ๆ มันก็ไม่เข้าใจความหมายของคำว่า ยถาปัจจยงันันน ปวตุตมานัน ที่มันท่องอยู่ทุกวัน.

นับตั้งแต่วันแรกบวชให้เรียนเรื่องนี้ แล้วให้ประพฤติปฏิบัติพิจารณาอยู่จนตลอดชีวิต; มันก็ไมรู้เรื่องนี้ ว่ามันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. แยกเป็น ๔ อย่าง คือว่าอาหารที่กินก็ดี นี่เป็นธาตุตามธรรมชาติ, ไอ้คนที่เรียกว่าคนผู้กิน

อาหารก็สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่สัตว์ไม่ใช่บุคคล; เครื่องนุ่งห่มจีวรนี้มันก็ธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ, ผู้ที่นุ่งห่มจีวรก็ไม่ใช่บุคคล เป็นแต่เพียงธาตุตามธรรมชาติ; เสนาสนะเครื่องใช้สอยที่อยู่อาศัยก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่อาจจะมาเป็นของรักของใคร่ของกู มันเป็นธาตุตามธรรมชาติ, ผู้ใช้สอยอยู่อาศัย เสนาสนะ บ้านเรือนอะไรก็ตามนี้ มันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวสัตว์ตัวบุคคล; หยูกยาแก้โรคทั้งหลายก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, ผู้กินยา ไข้ยา บริโภคยา ก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ. ทีนี้ถ้าเป็นชาวบ้านก็ไปคิดดู; ชาวบ้านก็ว่ากินอาหาร แล้วก็นุ่งห่มเครื่องนุ่งห่ม แล้วก็อยู่อาศัยใช้สอย ที่อยู่อาศัย เครื่องใช้สอย แล้วกินยารักษาโรค, ก็พิจารณาได้อย่างเดียวกับพระกับบรรพชิต : เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติอยู่เสมออย่างนี้.

มันก็มีความแปลกกว่าศาสนาอื่น; เมื่อศาสนาอื่นเขาจะให้เป็นเรื่องของพระเจ้าก็มี, ให้เป็นเรื่องของผีศาจเทวดาอะไรก็มี, ก็ตามใจเขา; ไอ้เราน่ะมันเป็นเรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น. ฉะนั้น พุทธศาสนามันจึงไม่เหมือนกับศาสนาอื่นในข้อนี้ คือข้อที่ให้เห็นว่ามันเป็นตามธรรมชาติ. เมื่อเขาว่ามีพระเจ้าผู้สร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้; เราว่ามีแต่กฎของธรรมชาติ ผู้สร้างสิ่งนั้นสิ่งนี้, นี้เรียกว่า มันเป็นศาสนาธรรมชาติ.

พูดแล้วมันเหมือนกับพูดเล่น เมื่ออาตมาบอกว่า พุทธศาสนานี้มันเป็นศาสนาธรรมชาติ. ท่านจงดูให้ดี : ธรรมชาติของธรรมชาติ; เราจะเห็นว่าโลกนี้มันของเรา ทรัพย์สมบัติของเรา, แต่ความจริงมันไม่ยอม มันโลกนี้ของธรรมชาติ ธรรมชาติของธรรมชาติ. ทีนี้อะไรที่กระทำต่อกัน คนต่อคน รักกัน

เกลียดกันแบบนี้ ก็เรียกว่าคนต่อคนกระทำกัน; แต่ตามความแท้จริงแล้วมันก็ **ธรรมชาติต่อธรรมชาติ** ธรรมชาติที่เจออยู่ด้วยความโง่, คนต่อคนมันก็ได้ ทะเลาะวิวาทกัน; นี้มองให้เห็นว่าธรรมชาติต่อธรรมชาติ. แม้ที่สุดเรื่องที่ หลอกหลวงที่สุด เรื่องฟัวเรื่องเมียบเรื่องกามารมณ์อะไรต่างๆ นี่ก็**ธรรมชาติกับ ธรรมชาติ**; เราก็มองเห็นอย่างนั้น, มันเห็นเป็นของตัวตนของเรา ผู้เป็นที่รัก ที่พอใจไปเสียหมด. แล้ว**ธรรมชาติโดยธรรมชาติ** เพราะอะไร ๆ มันเป็นขึ้นมา นี้ มันโดยธรรมชาติ เราเพียงผสมโรงกับธรรมชาติ; เราเป็นโรคภัยไข้เจ็บ มันก็ ไข้เจ็บโดยธรรมชาติ, เรากินยาให้หายมันก็หายโดยธรรมชาติ, ยา มันช่วยประพัง ประทะประทั้งเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่าเพื่อตายเสีย แล้วมันก็ค่อย ๆ หายขึ้นมา โดยธรรมชาติ; ฉะนั้น ความเป็นไปทั้งหมดในทุกๆ เรื่องนั้นมันโดยธรรมชาติ : เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เปลี่ยนไปโดยธรรมชาติ ดับไปโดยธรรมชาติ เกิดใหม่ โดยธรรมชาติ; มันก็อยู่แต่โดยธรรมชาติอย่างนี้. ที่นี้มันเพื่อ**ธรรมชาตินะ ธรรมชาติมันเพื่อธรรมชาตินะ** ไม่ใช่เพื่อคุณะ; ใ้อเราก็ต้องคิดว่าทรัพย์สินสมบัติ เงินทอง ข้าวของ บุตร ภรรยา สามี นี้มันเพื่อตัวกูทั้งนั้น, ไม่มีทางจะ มองเห็นว่าเพื่อ**ธรรมชาติ** มาจาก**ธรรมชาติ** โดย**ธรรมชาติ** ของ**ธรรมชาติ**; ก็ต้อง ไปได้เป็นทุกข์.

นี่เรียกว่า ให้เห็นว่ามันเป็น**ธรรมชาติ** แล้วปฏิบัติให้ถูกตาม**ธรรมชาติ**, อย่าไปหมายมันเอามาเป็นตัวตน; ฉะนั้น คำสอนง่าย ๆ จึงให้รู้ว่ามันเป็น **ธรรมชาติ**. อย่างดีที่สุดที่จะพูดได้ก็ว่า ยืม**ธรรมชาติ**, ขอ**ยืมธรรมชาติ** แล้ว ก็คืนให้แก่**ธรรมชาติ** : อะไรเกิดขึ้น *เอิร์ดอรัย* ก็ขอ**ยืม**ของ**ธรรมชาติ**มาเป็น

ของกู แล้วก็คืนให้ธรรมชาติ เพราะว่าทำมากกว่านั้นมันก็ไม่ได้; **ที่เป็นไม่** เออร์คอร้อย นี่ก็ไม่ตั้งใจจะเอา แต่มันก็โง่ไปเอาโดยไปเป็นทุกข์ โกรธ เคียดแค้น มันก็เป็นทุกข์, อย่าไปเอามาเป็นของตน มันก็ไม่เป็นทุกข์, ที่อย่างนี้ไม่ต้องขี้ม ไม่ขี้มเอามาเป็นของตน.

พุทธศาสนามีหลักที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้.

ฉะนั้น ขอให้ดูให้ดีว่า มันสักว่าธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ; เป็นศาสนาวิทยาศาสตร์ไม่มีศาสนาไหนเสมอเหมือน. หลักพุทธศาสนานี้ เป็นหลักที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้ โดยไม่ต้องแค้นจีน; ผิดกับศาสนาอื่นที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับไม่ได้. นี่ขอให้มองเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านได้พยายาม สดุดความสามารรถของท่าน ที่จะสอนให้ทุกคนเข้าใจว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ; แต่ท่านเรียกชื่อเป็นอย่างอื่นก็มี : เรียกว่ามันเป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติก็มี เรียกว่าสังขารตามธรรมชาติ เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา กระแสแห่งอิทัปปัจจยตาอย่างนี้ก็มี; ชื่อมันแปลก ๆ มันมีมาก แต่ตัวแท้ของมันก็คือธรรมชาติ. นี่เราไม่เข้าใจ เลยไม่ได้รับประโยชน์จากคำสอนของพระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงหยั่งทราบเรื่องนี้ดีแล้วเหมือนกัน ตั้งแต่แรก ตรัสรู้ใหม่ ๆ : ตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ ท่านคิดว่าไม่สอนแล้วโวย เหนื่อยเปล่า ๆ แหละ ไม่มีใครเข้าใจหรอก; แล้วต่อมาท่านคิดใหม่ ว่ามันคงจะมีใครเข้าใจบ้าง, เอ้า ถ้าอย่างนั้นก็สอน. ทีนี้ท่านจึงสอนเรื่องที่ยากที่จะเข้าใจ คือเรื่องสักว่าธรรมชาติ

ไม่ใช่ตัวตน, เรียกว่าอนัตตาก็ได้ มันไม่ใช่อัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกูนี้, นี้เรียกว่าเรื่องอนัตตาคือเป็นธรรมชาติ. บางทีก็ว่าเป็นสูญญตา คือมันว่างจากตัวตน ว่างจากความหมายแห่งตัวตน; นี่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ.

ท่านก็พยายามสุดความสามารถไม่เห็นแก่เหน็ดแก่เหนื่อย; ก็มีผู้รู้ ผู้เข้าใจในธรรมะข้อนี้ คือไม่เห็นว่าเป็นตัวตน ปล่อยวางตัวตนเสียได้ เป็นพระอรหันต์กัน ไปจำนวนหนึ่งด้วยเหมือนกัน, ไม่เสียทีที่พระพุทธเจ้าท่านพยายาม.

ทีแรกท่านจะไม่สอนเสียเลย; ทีหลังท่านคิดว่าเพื่อว่ามันจะต้องมีคนเข้าใจได้บ้าง ถ้าไม่สอนเสียเลยคนเหล่านี้มันจะขาดประโยชน์. นี่ก็ลองคิดว่าเรานี่ มันอยู่ในคนพวกไหน : อยู่ในคนที่พระพุทธเจ้าท่านกำหนดไว้ว่า เพื่อว่ามันจะเข้าใจได้บ้าง, หรือว่าอยู่ในพวกที่ว่ามันไม่อาจจะเข้าใจเสียเลย. อาตมาก็เป็นผู้รับใช้พระพุทธเจ้า อย่างที่ใคร ๆ ก็เห็นอยู่; มันก็ทำอย่างอื่นไม่ได้ ก็ต้องทำอย่างเดียวกันแหละ, คือสอนเรื่องธรรมชาติ สักว่าธาตุตามธรรมชาติ ไม่มีตัวไม่มีตนอยู่เลย. ทีนี้ก็มีคนฟังไม่ถูก เพราะว่าอาตมาก็ไม่เก่งเท่าพระพุทธเจ้า ที่จะพูดอะไรให้คนเข้าใจได้ชัดเจน; ก็พูดได้เท่าที่จะพูดได้, ก็มีคนที่ไม่เข้าใจเป็นส่วนมาก. อาตมาก็ต้องถือเสียว่านี่ก็เป่าปี่ให้ตัวเองฟัง ไม่ใช่เป่าปี่ให้เรดฟัง. ถ้าที่พูดไปนี่ไม่มีใครฟังถูก อาตมาก็ต้องถือว่าเป่าปี่ให้ตัวเองฟัง ตามที่มันฟังถูก, ไม่ได้เป่าปี่ให้เรดฟังหรอก. ถ้าว่าคนใดเขาจะมาหาว่าอาตมาเป่าปี่ให้เรดฟัง คนนั้นรับผิดชอบเอง.

เดี๋ยวนี้การพูดเรื่องธรรมชาตินี้มันมีผลอย่างนี้; มันมีผลถึงขนาดที่ว่าเขาหาว่าเป่าปี่ให้เรดฟัง. แต่ถ้าเรานึกถึงเรื่องของพระพุทธเจ้ามาแต่ก่อนแล้ว

ท่านก็คิดจะไม่เป่าเอาเสียเลยอยู่แล้ว; นี่ก็เผื่อว่าจะมีคนที่ไม่เป็นเรด บางคนนะ มันฟังออก ก็เลยได้เป่าปีเรื่องอนัตตา เรื่องสุญญตา เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; หรือถ้าพูดอย่างธรรมดาๆ คือเรื่องธรรมชาติโวย ไม่มีสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ที่ไหน. ฉะนั้น จึงได้พยายามพูดเรื่องนี้ และตั้งใจว่าจะพูดเรื่อย ๆ ไป จนจบชุดของเรื่องนี้ตลอดภาคอาสาพหุชาเอาทีเดียว. จึงขอให้ท่านสนใจจะเข้าใจถ้อยคำเพียงคำเดียวว่าธรรมชาติ; ถ้าเข้าใจคำว่าธรรมชาตிக็คือเข้าใจพุทธศาสนาทั้งหมด.

คำว่า “ธรรมชาติ” ตามพระบาลี

กับตามภาษาคน มีความตื้นลึกต่างกันมาก.

[รู้แจ้งชัดธรรมชาติตามความหมายพระบาลี ทำให้ธรรมสูงถึงอรหัตต์ได้!]

ทีนี้ก็มาตั้งต้นไล่บทของเรื่องต่อไปอีกว่า **ไอ้ธรรมชาติ ๆ นี้ คือไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา มันเป็นสักว่าธรรมชาติ;** ทีนี้ก็มาเจอปัญหาที่ว่า **ไอ้คำว่าธรรมชาตินี้ ในพระบาลี, ในพระพุทธานุญาต ในพระบาลี ความหมายมันลึกซึ้งมาก;** ทีนี้คำว่าธรรมชาติในภาษาคน ภาษาชาวบ้าน ภาษาลูกเด็ก ๆ ในโรงเรียนนี้ มันเป็นความหมายที่ตื้นมาก.

คนธรรมดาเดี๋ยวนี้ได้ยินคำว่าธรรมชาติ **ไม่รู้ลึกความหมายมาก** เหมือนกับธรรมชาติในภาษาบาลี ในภาษาพระคัมภีร์. อาตมาารู้สึกเรื่องนี้ดี เพราะว่าพอจะอธิบายให้พวกฝรั่งฟัง ว่าทุกอย่างเป็นสักว่าธรรมชาตินี้ มันก็จนปัญญา **ไม่รู้จะใช้คำว่าอะไร;** เพราะคำที่ฝรั่งเขาพูดกันอยู่ว่า “ตามธรรมชาติ ตาม

ธรรมชาติ” นั้น ความหมายมันนึกเดี๋ยว, มันไม่มากเท่ากับคำว่าธรรมชาติในพระพุทธศาสนา.

ยิ่งพูดกับพวกฝรั่งแล้ว ยิ่งลำบากมากกว่าพูดกับพวกคนไทยเราด้วยกันเสียอีก เพราะว่าไทยเรารับเอาคำนี้มาใช้โดยไม่ต้องแปล ก็ใช้คำว่าธรรมชาติ; ฝรั่งเขาไม่มีคำนี้ใช้ แต่เขาก็มีคำที่คล้ายๆ กันใช้ ความหมายมันไม่เท่ากันเลยพูดกันไม่ค่อยรู้เรื่อง. ฉะนั้น ความยากลำบากมันจึงอยู่ที่คำ, คำพูดนี้ก่อน.

ทีนี้เราเป็นคนไทยด้วยกัน เชื่อว่ามันคงจะไม่เหลือวิสัยที่จะทำความเข้าใจกันเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาติ เพื่อจะให้รู้ว่าทุกอย่างเป็นเพียงธรรมชาติ ไม่ใช่เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล ของใคร. ใ้อสิ่งของที่ไม่มีชีวิตวิญญาณก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ; ใ้อสิ่งที่มีชีวิตวิญญาณ เป็นต้นไม้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นบุคคล มันก็ธรรมชาติ; แต่ไม่ร้ายแรงเท่ากับว่าใ้อความรู้สึกรู้สึกที่เกิดขึ้นเป็นความเอ็ดร้อร่อยสวยงาม สนุกสนานในทางกามารมณ์เป็นอย่างยิ่งนี้ ไม่มีใครคิดว่าเป็นธรรมชาติ ไม่มีใครรู้สึกรู้สึกว่าเป็นธรรมชาติ, ฉะนั้น คนทั่วไปคนธรรมดาจึงหลงใหลในกามารมณ์. รสชาติของกามารมณ์ รสระหว่างเพศ นี้ก็เรียกว่าสูงสุด เป็นที่พอใจ เป็นสิ่งที่ปรารถนาสูงสุดตามธรรมดาของสัตว์ในระดับนี้. ไม่มีมองเห็นว่าแต่ละฝ่ายเป็นธรรมชาติ : ฝ่ายหญิงก็ตาม ฝ่ายชายก็ตาม ทำให้เกิดรสอะไรขึ้นมาเป็นรสของกามารมณ์ ก็เป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติ ที่ระบบประสาทของฝ่ายนั้นๆ เท่านั้น นี้เรียกว่าเป็นธรรมชาติเท่านั้น. ไม่มีใครเห็นอย่างนี้ และไม่มีใครยอมรับฟังอย่างนี้ ก็ได้หลงใหลในเรื่องนั้นโดยความเป็นของที่ไม่ใช่ธรรมชาติ เป็นของที่รักที่พอใจสูงสุด. บุคคลธรรมดาสามัญ เขาเรียกว่าอยู่ในชั้นกามาวจรภูมิ นี้ คนพวกนี้ต้องบูชารสของกามารมณ์ว่าเป็นสิ่งสูงสุด.

ที่นี้ฉลาดสูงขึ้นไปกว่านั้น ก็พวกที่ไม่หลงไหลในกามารมณ์ ไปหลงไหลในความสุขเกิดแต่สมาธิ; เอ้า, ก็เอารสของสมาธิเป็นของสูงสุด ไม่ใช่ธรรมชาติไปเสียอีก; นี่คนโง่ซันดี ดีขึ้นไปอีก ไม่เอากามารมณ์เป็นของสูงสุด ไปเอารสของสมาธิ ฌานสมาบัติว่าเป็นสิ่งสูงสุด; มันก็ยังคงทนทุกข้อยู่นั้นแหละ เพราะนั่นมันก็ยังเป็นธรรมชาติ. แล้วไอ้สมาธินี้ก็หลายชั้น หลายระดับ : ชั้นรูปาวจรภูมิ ชั้นอรูปราวจรภูมิ; พวกนั้นก็หลงไหลในรสของสมาธิ เช่นเดียวกับคนธรรมดาที่นี้หลงไหลในรสของกามารมณ์. เมื่อหลงไหลแล้วมันก็โง่เท่ากันแหละ มันก็เกิดตัวตน ตัวกู-ของกูขึ้นมา.

นี่รสของสมาธิ ของฌาน ของสมาบัตินั้น จับใจยิ่งกว่ารสของกามารมณ์; ฉะนั้น เขาจึงถือกันว่า พวกพรหม มีตัวมีตน ยิ่งใหญ่ เหนียวแน่น เน้นนานกว่าพวกชาวบ้าน. ชาวบ้านธรรมดาบูชากามารมณ์เอาอันนี้เป็นตัวตน; แต่ยังไม่สู้พวกพรหมที่เอาไอ้ความสุขเกิดจากฌาน สมาบัติ สมาธิ เป็นตัวตนนั้นนะ ยิ่งหนักแน่นกว่า เหนียวแน่นกว่า รุนแรงกว่า มีอึดตาโตกว่า มีตัวตนใหญ่กว่า นี่เขาเรียกว่าพวกพรหม. มีข้อความในพระบาลีที่น่าหัวว่า พวกพรหมนี่กลัวตาย ยิ่งกว่าไอ้สัตว์บ้า ๆ บอ ๆ นี่เสียอีก; ไอ้ชาวบ้านบ้า ๆ บอ ๆ นี่ก็กลัวตายมากอยู่แล้วนะ, แต่พวกพรหมเขาก็ยังกลัวตายมากไปกว่านั้นอีก เพราะว่าเขาอยู่ด้วยความสุขชั้นเลิศ ชั้นประเสริฐ ชั้นสูงสุด ไม่มองเห็นว่าเป็นธรรมชาติ; นี่มันก็สูงสุดได้แก่พรหม.

ถ้ามันจะก้าวหน้าต่อไปอีก แล้วมันก็ต้องออกไปถึงไอ้ที่มันเห็นความจริงว่าธรรมชาติ ว่ามิใช่ตัวตน ไม่ยึดถืออะไร; นี่ก็จะเกิดพระอรหันต์ขึ้นมาเป็น

พระโศคาบัน สกิทาคามี อนาคามี อรหันต์ ขึ้นมาในที่สุด เพราะเห็นธรรมชาติ
รู้ว่าไม่ใช่ตัวตน.

ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูเถอะว่า ใ้เรื่องของธรรมชาตินี้มันมากน้อย
เท่าไร มันตื่นหรือลึกลับเท่าไร มันสำคัญสักเท่าไร เราควรจะพูดกันสักกี่ครั้ง; จะ
พูดได้กันเพียงสิบครั้งนี้มันไม่พอแน่ แต่ก็ยังคิดว่าจะไม่พูดกันเสียเลย. ฉะนั้น
ขอให้สนใจที่จะศึกษา เรื่องที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่ว่าทุกอย่างสักว่า
เป็นธรรมชาติ และเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ. ข้ออธิบายมันมีมาก แล้วก็เคย
พูดมาแล้วครั้งก่อน ๆ จะพูดอีกก็ไม่มีเวลาพอ หรือว่ามันจะต้องพูดต่อไป; ก็ต้อง
รวบรวมสำหรับผู้ที่มาฟังครั้งนี้ หรือครั้งต่อไปว่า มันมุ่งหมายที่จะให้มองเห็นข้อ
เท็จจริงสูงสุดของ...อะไรดีล่ะ, ของทั้งหมดนะ; ก็คือของธรรมชาติ จนเห็นว่า
ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ.

เห็นเป็นธรรมชาติ ๔ ความหมายก็ไม่มีทุกข์,
เห็นอะไร ๆ เป็นตัวตน-ของตนก็มีความทุกข์.

ทุกอย่างของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ; เห็น
แล้วก็จะมึนใจที่ไม่ถูกผูกพันด้วยสิ่งใด ก็เป็นความหลุดพ้น. คำว่า “หลุดพ้น”
นี้ หลุดเพราะเห็นสิ่งทั้งปวงเป็นธรรมชาติ ไม่เข้าไปยึดถือเอา ก็เรียกว่าความหลุด
พ้น. ถ้าเห็นว่าความสุขเป็นตัวตนเป็นของตน มันก็ไปจับฉวยเอาความสุข, ใ้
ความสุขมันก็รวบรัดมัดเอาไว้ มันก็ไม่หลุดพ้นอย่างไรเล่า. นี้เรามันไม่หลุดพ้น

เพราะว่าเรามันมีอะไรที่เป็นตัวตนอยู่เสมอ; อย่างน้อยเราก็จะถือว่ามีชีวิตนี้เป็นตัวตนของเรา, มีทรัพย์สินสมบัติ มีอะไรต่างๆ ที่มันจะหล่อเลี้ยงเราให้มีความสุขนี้เป็นทรัพย์สินสมบัติของเรา. ทุกคนก็ถือว่าคุณสุขของเรา; แต่ที่ความทุกข์นั้นะไม่อยากจะยึดถือ, ที่จริงมันก็ยึดถืออยู่โดยที่เขาไม่รู้สีกตัว.

เขาไปยึดถือสิ่งใดที่เป็นของธรรมชาติมาเป็นของตน แล้วเขาก็ต้องมีความทุกข์แหละ; เพราะฉะนั้น ปล่อยให้เป็นของธรรมชาติไปเสีย ความทุกข์มันก็ไม่มี ไม่เกิดขึ้น. ถ้ามันเป็นความทุกข์เกิดขึ้นอยู่ในใจ, ก็คิดดูให้คิดเถอะมันมีเรื่อง มีเหตุ มีปัจจัย ที่ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้นตามธรรมชาติ, มันจะต้องเกิดความรู้สึกอย่างนั้น “ตามธรรมชาติ”. “ตามธรรมชาติ” นะฟังให้ดี. สมมติว่าเงินมันเกิดหายไปหมื่น สองหมื่น, แแสน สองแสนอย่างนี้ แล้วคนมันก็เป็นทุกข์ เพราะว่าคนมันยึดถือตัวคนว่ามีเงินอยู่สองแสน แล้วมันหายไป แล้วมันก็เป็นทุกข์; ที่จริงมันเป็นความรู้สึกที่จะต้องเกิดขึ้นเช่นนั้นตามธรรมชาติ. ถ้าเราเห็นว่า อ้าว! นี่มันก็รู้สึกเกิดขึ้นมาตามธรรมชาติ, ไม่ใช่ของจริงจังอะไร, ก็ไม่เป็นทุกข์ก็ได้.

ถ้าเห็นเป็นธรรมชาติจะไม่เป็นทุกข์; ถ้าเห็นเป็นเรื่องของตัวตนของตนแล้วจะต้องเป็นทุกข์. นี่แม้แต่เรื่องในฝ่ายทุกข์ ก็เพราะว่าเราไปรู้สึกในทำนองเป็นตัวเป็นตน มันก็เป็นทุกข์; บางทีเป็นฝ่ายความสุข เราก็ไม่เห็นเป็นธรรมชาติ เห็นเป็นตัวตนของความสุข เราเป็นเจ้าของความสุข เราก็ได้หลงไปในความสุข ได้จมอยู่ในความสุข แล้วมันก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะความสุขนั้นมันเปลี่ยนแปลง. ที่มันแฝงกันอยู่อย่างนี้ก็ถือว่า ใจความสุขนั้นมันเป็นที่ตั้ง

แห่งความรักความยึดถือ มันก็เหน็ดเหนื่อยด้วยความรักด้วยความยึดถือนั่นเอง, แล้วมันก็จะต้องระแวงว่ามันจะสูญหายไป มันก็เป็นความทุกข์, มันหึ่งหวงเมื่อผู้อื่นเข้ามาใกล้ มันก็เป็นความทุกข์.

ฉะนั้นไอ้ตัวความสุข มันก็เป็นความทุกข์อยู่ในตัวมันเองโดยความหมายหนึ่ง, แล้วมันจะกลายเป็นความทุกข์โดยสมบูรณ์ เมื่อมันเปลี่ยนแปลง เมื่อมันสูญหายไป; นี่มันเป็นธรรมชาติอย่างนั่นเอง มันเกิดขึ้นมา มันก็เปลี่ยนไป มันก็ดับลง. ที่เรียกว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปนี่ะ มันก็มีในความสุข และมีในความทุกข์อย่างที่ไม่หลีกเลี่ยงไม่ได้.

ฉะนั้น ขอให้สนใจในเรื่องความจริงของธรรมชาติ. ธรรมชาติมีอยู่ ๔ ความหมาย อย่างที่พูดมาแล้วพูดมาอีกไม่รู้กี่สิบครั้งแล้ว ว่าธรรมชาติในฐานะที่มันเป็นปรากฏการณ์นั้น - นี้อยู่เต็มไปหมด นี่ก็เรียกว่าธรรมชาติ (ที่ ๑) ในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ เป็นรูปธรรม เป็นนามธรรม เป็นกิริยาอาการ เป็นอะไรก็ได้; แล้วธรรมชาติที่ ๒ ก็คืออกฏของธรรมชาติ, อกฏของธรรมชาติในฐานะที่เป็นธรรมชาติ, สิ่งต่างๆ ต้องเปลี่ยนไปตามอกฏของธรรมชาติ ดูให้ดี : เนื้อตัวร่างกายของเราเป็นตัวธรรมชาติ แล้วมันก็เปลี่ยนไป ๆ ตามอกฏของธรรมชาติ; แล้วมันก็มีหน้าที่ตามอกฏของธรรมชาติ ที่จะต้องบริหารมัน เราก็ต้องบริหารร่างกายนี้ให้ตามอกฏของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ ธรรมชาติในฐานะที่เป็นหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติกระทำ(นี้ธรรมชาติที่ ๓); เมื่อทำหน้าที่แล้วเกิดผลอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา ก็เป็นธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ(เป็นธรรมชาติที่ ๔), อย่างถ้าไปหมายมันเอาผลนั้นมาเป็นตัวกู มาเป็นของกู มันจะสร้างความทุกข์ขึ้นมาในรอบใหม่.

ให้เห็นว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ เจริญเติบโต เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ; ถ้ามีความรู้สึกนึกได้ ไม่อยากจะเป็นทุกข์ ก็ทำหน้าที่ของมันให้ถูกต้อง อย่าต้องเป็นทุกข์. เมื่อเป็นสุขเป็นสบายอะไรขึ้นมา ก็อย่าหลงรักอย่าหลงยึดมันถือมันว่าความสุขของคุณ มันจะเกิดความทุกข์ในรอบอื่นขึ้นมาอีก. ในแบบอื่นขึ้นมาอีก. นี่มองดูก็พอจะมองเห็นได้ว่ามันเป็นเรื่องของธรรมชาติ; เราเข้าถึงธรรมชาติให้มาก รู้จักธรรมชาติ เข้าถึงธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วเราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์; เราจะอยู่ได้ มีชีวิตอยู่ได้ โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะมีสติปัญญาพอ รู้จักธรรมชาติพอ ทำหน้าที่อย่างถูกต้องอยู่ โดยที่ไม่ต้องเป็นทุกข์.

นี่เรื่องธรรมชาติล้วน ๆ อย่างนี้, ถ้าปฏิบัติถึงที่สุด ได้ผลเป็นธรรมชาติ สูงสุดก็คือพระนิพพาน; พระนิพพานไม่มีอะไรสูงกว่าแล้ว ก็ยังเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. แม้แต่พระนิพพาน ก็จะยึดถือให้ผิดไปจากธรรมชาติว่านิพพานของคุณอย่างนี้ไม่ได้, พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดเจนว่า จะเอานิพพานเป็นของเราก็ไม่ได้, จะเอานิพพานเป็นตัวตนของพระนิพพานเองก็ยังไม่ได้; แล้วจะเอามาเป็นตัวเรา-ของเราอย่างไรได้. แปลว่าอย่ากล้าไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเป็นตน มันจะเป็นทุกข์; เหมือนกะว่าไอ้ธรรมชาติมันจะลงโทษให้ ในเมื่อเราไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นของเรา.

นี่เรื่องธรรมะเป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน ๆ อย่างนี้, ถ้าปฏิบัติถึงที่สุด ได้ผลเป็นธรรมชาติ สูงสุดก็คือพระนิพพาน; พระนิพพานไม่มีอะไรสูงกว่าแล้ว ก็ยังเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. แม้แต่พระนิพพาน ก็จะยึดถือให้ผิดไปจากธรรมชาติว่านิพพานของคุณอย่างนี้ไม่ได้, พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ชัดเจนว่า จะเอานิพพานเป็นของเราก็ไม่ได้, จะเอานิพพานเป็นตัวตนของพระนิพพานเองก็ยังไม่ได้; แล้วจะเอามาเป็นตัวเรา-ของเราอย่างไรได้. แปลว่าอย่ากล้าไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเป็นตน มันจะเป็นทุกข์; เหมือนกะว่าไอ้ธรรมชาติมันจะลงโทษให้ ในเมื่อเราไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นของเรา.

นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่งที่พูดให้บางคนเข้าใจยากที่สุด !

ฟังดูแล้วมันก็ไม่น่าสนใจ; ถ้าฟังไม่ออก อาตมาก็เป่าปี่ให้ตัวเองฟัง, ไม่กล้าพูดว่าเป่าปี่ให้เรดฟัง ว่าไอ้เนื้อหนังร่างกายของเรานี้ก็คือธรรมชาติ, แล้วเมื่อมันได้สัมผัสอย่างนั้นอย่างนี้ ทางตา ทางหู อะไร ๆ เกิดความเอร็ดอร่อย สนุกสนานอะไรก็อย่าได้คิดว่าเป็นตัวเรา หรือของเรา หรือเพื่อเรา, ยังคงคิดว่ามันตามธรรมชาติ; ถ้าคิดได้อย่างนี้มันจะไม่ถึงกับเป็นทุกข์ มันจะลำบากบ้างก็ไม่มากนัก. ทีนี้บริหารร่างกายนี้ให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ ตามกฎของธรรมชาติ อย่าต้องเป็นทุกข์; ถ้าว่าเป็นทุกข์แล้วมันจะทำไปทำไมกันเล่า, เกิดมาเพื่อเป็นทุกข์ มันก็ไม่ถูกแหละ ฉะนั้น เราเอาเพียงว่าไม่มีทุกข์ ตามหลักของพระพุทธศาสนา.

ถ้าใครไม่เคยทราบก็ทราบเดี๋ยวนี้ไปเลยก็ได้ ว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงสูงสุดคือพระนิพพานนั้นเป็นเพียงที่สุดของความทุกข์. นี่เมื่อท่านว่าพูดจริง ๆ กันนะ, พูดว่าที่สุดของความทุกข์; แต่ถ้าพูดว่าความสุข ความสุขที่สุดนั้น เรียกว่าพูดสมมติ พูดแบบชวนเชื่อ พูดแบบชักจูงให้สนใจ, แต่เราก็มาผูกพันอยู่ที่ตรงนี้กันหมด. ไอ้ความสุข สุขที่สุดนี้นะเราจะเอา; ไม่มองเห็นว่า ในสุขที่สุดนั้นแหละคือความทุกข์ที่สุดแหละ. ทีนี้ไอ้ธรรมะนี้สอนให้ไม่ยึดถือสิ่งใด; เลิกยึดถือสิ่งใด, ความทุกข์ก็ไม่อาจจะเกิด นี่ก็ควรจะพอแล้ว; เราอยู่ได้โดยไม่ต้องมีความทุกข์, ทีนี้ก็ทำหน้าที่ที่ควรกระทำรอบด้านเรื่อยไป ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น.

วกไปข้างต้นอีกสักทีหนึ่งว่า เราอย่า, เราไม่ควรจะไปหวังอะไรมากกว่าเราอยู่อย่างไม่เป็นทุกข์ แล้วชีวิตของเราเป็นประโยชน์แก่บุคคลรอบ

ตัวเราก็แล้วกัน. ถ้าต้องการเพียงเท่านี้ มันก็จะไม่เหลือวิสัย มันจะพอทำได้; แต่ถ้าว่าความโง่ อวิชชาของเรา ทำให้ต้องการไ้ความสุขอย่างยิ่ง ความสุขสุดเหวี่ยงยิ่ง ๆ ขึ้นไป, อย่างนี้ละก็มันก็สร้างปัญหาใหม่ สร้างเรื่องสำหรับจะมีความทุกข์ขึ้นมาใหม่ มันเป็นไปได้ที่จะไม่มีความทุกข์. ฉะนั้น ในพุทธศาสนานี้ให้ถือว่า ความทุกข์เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น; ที่ว่าพูดว่าความทุกข์เกิดมาจากตัณหาที่เรื่องเดียวกันแหละ : ตัณหานั้นเป็นเหตุให้ยึดมั่นถือมั่น ตัณหาคือความอยากอย่างโง่เงา.

สิ่งที่เรียกว่าตัณหานั้นไม่ใช่เรื่องกามารมณ์เรื่องอะไรทำนองนั้นอย่างเดียว : มันเป็นความอยากอย่างโง่เงา โง่ว่าไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติเท่านั้นแหละ นี่คือโง่, พอโง่ว่าเป็นตัวกู แล้วก็อยากไปตามความโง่; นี้เรียกว่าตัณหา. อยากอย่างนี้แล้วมันก็มีความรู้สึกตัวกูผู้อยากจะทำอะไรให้ได้; อย่างนี้เขาเรียกว่า ยึดมั่นถือมั่น.

เมื่อพูดให้ถูก ให้ชัด ให้ใกล้ชิดที่สุด ก็พูดว่าความทุกข์นี้เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น; พูดไกลออกไปนึกหนึ่งว่าเกิดมาจากตัณหา; พูดไกลออกไปอีกก็ว่าเกิดมาจากการปรุงแต่งอย่างอื่น ๆ เป็นทอดเป็นสายยาวไปทีเดียว; แต่ที่ใกล้ชิดที่สุดนะความทุกข์มันเกิดมาจากความโง่ ไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติ แล้วก็ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกู ว่าของกู ก็ได้เป็นทุกข์. เป็นเรื่องทีอธิบายให้ฝรั่งเข้าใจยากที่สุด เข้าใจได้ยากที่สุด อาตมาพบมามากแล้ว เષชญปัญหานี้มามากแล้ว มากมายแล้ว ที่จะให้ฝรั่งเข้าใจว่าความทุกข์เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น. เพราะว่าไ้ความยึดมั่นถือมั่นนี้มันก็อธิบายยากอยู่แล้ว, เป็นคำที่ฟังยาก เข้าใจยาก ใน

ภาษาของมนุษย์อยู่แล้ว; แม้ในภาษาไทยก็พูดยากอยู่แล้ว, พอพูดเป็นภาษาฝรั่งอีก ยิ่งยากขึ้นไปอีก. เพราะฉะนั้น ไม่ประสบความสำเร็จเป็นที่พอใจ ที่จะพูดให้ฝรั่ง เข้าใจว่า “ความทุกข์นี้ เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น.”

ที่ยึดมั่นถือมั่นก็เพราะมันไม่รู้ว่าเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ มันจะ ยึดมั่นถือมั่นให้เป็นตัวตนเป็นของตน; ก็เลยยังไม่เข้าใจ รู้สึกว่ามักจะไม่ค่อยได้ ผลค้ำเหนี่ยว ในการที่จะสอนธรรมะเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้; มันก็กลายเป็นเป่าปี่ ให้ตัวเองฟังอีกแหละ. นี่ไม่อยากจะจับผู้อื่นว่าเป็นแรดหรือก จะมองไปว่าเป่าปี่ ให้ตัวเองฟัง ฟังอยู่คนเดียว พูดจนเหงื่อไหลไคลย้อยอยู่คนเดียวเขาก็ฟังไม่ถูก : ไม่เห็นว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ อย่าไปยึดมั่นถือมั่นเข้า. เดียวนี้ก็เอามาพูดเป็น ชุดเรื่องธรรมชาติ. เรื่องธรรมะทั้งหมดในพระพุทธศาสนา คือเรื่องธรรมชาติ : เป็นตัวธรรมชาตีกี่มี เป็นกฎของธรรมชาตีกี่มี เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตีกี่มี เป็นผลเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นก็มี; ทั้งหมดนั้นเป็นสักว่าธรรมชาติ ไม่ใช่ตัว ตนบุคคล ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายครั้งนี้.]

พระธรรมมีก่อนสิ่งใด และสร้างสรรพสิ่ง รวมถึงพระพุทธรัตนะ.

ที่นี้ที่ตั้งหัวข้อไว้สำหรับจะพูดในวันนี้ว่า พระรัตนตรัยกับธรรมชาติ; ต่อจากข้อความที่พูดมาแล้ว ๓ ครั้ง. พระรัตนตรัยก็ยังเป็นธรรมชาติ; คนฟัง

ไม่ดีก็จะหาว่าอาตมาถูกพระรัตนตรัย. นี่คือความจริงที่สุดแหละ ที่จะบอกว่าแม้แต่พระรัตนตรัยก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือเป็นตัวตนของธรรมชาติ. ธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา; เป็นประโยชน์ที่มีความหมายที่สุดแหละ ว่า “ธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา โดยกฎของธรรมชาติ”.

เมื่อก่อนนี้มีพระพุทธเจ้าเมื่อไรเล่าลองคิดดูซิ. เมื่อก่อนพระพุทธเจ้าเกิดนั้นมีพระพุทธเจ้าเมื่อไร มันก็ไม่มี, แล้วทำไมพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาได้; เพราะการเปลี่ยนแปลง ปรุงแต่งไปตามกฎของธรรมชาติ จนเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก. นี้เรียกว่ากฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด; ก่อนแต่มีโลก มันก็มีกฎของธรรมชาติอยู่แล้ว. ถ้าพูดตามนักวิทยาศาสตร์เดี๋ยวนี้เขาก็พูดว่า มันก็มีดวงอาทิตย์ก่อน แล้วก็เกิดมีโลก แล้วเกิดมีมนุษย์ เกิดมีบุคคลที่เป็นมนุษย์ จนเกิดพระพุทธเจ้านี้.

ก็แปลว่า ไ้ธรรมชาติที่เป็นตัวกฎธรรมชาตินี้ มีอยู่ตั้งแต่ไม่รู้เมื่อไร โน่น, เก่าแก่จนไม่รู้ว่าเป็นเมื่อไร; คือก่อนมีโลก ก่อนมีดวงอาทิตย์ ก่อนมีสิ่งใด ๆ มันก็มีกฎของธรรมชาติอยู่แล้ว; แล้วกฎของธรรมชาตินั้นก็ปรุงแต่งบังคับผลักดันให้เกิดนั่นเกิดนี่ขึ้นมา. ถ้าจะถามว่า ดวงอาทิตย์นี้มันเกิดขึ้นมาได้อย่างไร ? นักวิทยาศาสตร์มันก็ตอบต่าง ๆ ต่างกันไป เราเห็นด้วยไม่เห็นด้วยก็ตามใจ; แต่พุทธบริษัทตอบว่ามันเกิดขึ้นมาโดยกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา. กฎอิทัปปัจจยตานี้คือกฎของธรรมชาติที่ทำให้มีอะไรทุกอย่างค่อย ๆ เกิดขึ้นมา; นั่นแหละเรามันมาจากธรรมชาติกันแบบนี้. ธรรมชาติเป็นจุดตั้งต้นที่สร้างสิ่งทั้งปวงมา; ฉะนั้น สิ่งทั้งปวงที่ถูกสร้างขึ้นมา มันจึงไม่พ้นไปจากความเป็นธรรมชาติ.

เกิดดวงอาทิตย์ขึ้นมา ตามที่เรียนกันมา แล้วเกิดโลกส่วนหนึ่งของ พระอาทิตย์แยกตัวออกมา ก็โดยกฎของธรรมชาติ, โลกนี้ก็เย็นลงโดยกฎของ ธรรมชาติ, โลกนี้หมักหมมอยู่ด้วยวัตถุธาตุต่างๆ ความร้อน ความหนาว ความ เปียก ความแห้ง ไม่รู้กี่ร้อยๆ ล้านๆ ปี กว่าจะเกิดสิ่งมีชีวิตขึ้นมาในโลกนี้ ก็โดย กฎของธรรมชาติ, จนกระทั่งเกิดมีสิ่งมีชีวิตสิ่งแรก แล้วก็มากขึ้นๆ จนกระทั่ง เกิดคนอย่างนี้ มันก็โดยกฎของธรรมชาติ : โดยกฎของธรรมชาติฝ่ายรูปกาย ฝ่าย วัตถุ ฝ่ายร่างกาย.

นี้ฝ่ายจิตใจ : ที่แรกมันก็ไม่มีอะไร, ไม่มีร่างกายมันก็ไม่คิดนึกอะไร ได้. พอมันมีร่างกายมันก็คิดนึกไปได้ตามเหตุปัจจัยของร่างกาย รู้สึกได้; ต้นไม้ รู้สึกได้น้อยมาก, เป็นสัตว์เครื่องจ้านสูงขึ้นมา รู้สึกได้มากกว่า, มนุษย์รู้สึกได้มากกว่าสัตว์เครื่องจ้าน ก็รู้สึกได้มากกว่า; แต่ทั้งหมดนั้นเป็นธรรมชาติ เป็นกฎของ ธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ.

เหตุที่มนุษย์เป็นบาป มากกว่าสัตว์เครื่องจ้าน.

การเป็นมนุษย์นี้ ต้องเรียกว่าบาปดีกว่า; แต่เขาพูดกันว่า การเป็น มนุษย์นี้เป็นของไฉนบุญ เป็นโชคดี เป็นความสุขการได้เป็นมนุษย์นี้. อาตมามอง แล้วไม่รู้สึกรู้สีกอย่างนั้น, แม้ว่าการที่ได้เป็นมนุษย์หาได้ยากก็จริง, แต่มันเป็นบาป เป็นความทุกข์ เพราะคำว่า “มนุษย์ๆ” นี้ คือสัตว์ที่มันรู้สึกคิดนึกได้ดีกว่าสัตว์ อื่น. มนุษย์นี้เป็นสัตว์สูงสุดของการรู้สึกคิดนึก มีสติปัญญา; สัตว์เครื่องจ้านมัน หยุคชะงักลงเพียงเท่านั้น มันจะรู้สึกคิดนึกอีกไม่ได้แล้ว มันหยุคตายตัวเพียง

เท่านั้น. ส่วนมนุษย์นี้รู้สึกคิดนึกได้มากกว่านั้น; และยิ่งจะมากกว่านั้นต่อไปอีกข้างหน้า.

ที่นี้รู้สึกคิดนึกได้มากนี้ เป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นที่เป็นปัญหา; สัตว์เดรัจฉานคิดไม่เป็นนะ : สัตว์เดรัจฉานมันจะคิดว่าลูกของกู ผัวของกู เมียของกู, อย่างนี้มันก็คิดไม่เป็น; สัตว์เดรัจฉานจะคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร นี่มันก็คิดไม่เป็นนะ, คุณลองไปสังเกตดูให้ดีเถอะ. สัตว์เดรัจฉานมันไม่คิดนึกเป็นทอดๆ ออกไป เป็นอดีต อนาคตปัจจุบันอะไรก็ได้, แต่มนุษย์คิดได้; เพราะคิดได้นี่เองจึงมีทุกข์ มีทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉานเหลือที่จะประมาณได้ เพราะฉะนั้นถือว่าเป็นบาป; คือเพราะคิดเก่ง แล้วจึงยึดถือเก่ง ยึดถือเก่งก็เป็นทุกข์เก่ง มีความทุกข์ได้ง่าย มีความทุกข์ได้มาก.

นี่สัตว์มนุษย์จึงถือว่าเป็นผู้เคราะห์ร้าย โขคร้าย เพราะมันไปคิดนึกได้ดีกว่าธรรมชาติอย่างแรกๆ เพราะฉะนั้น มันจึงต้องมีความทุกข์มาก. นี่แหละเป็นเหตุผลที่ว่ามนุษย์ต้องมีความรู้มากตามขึ้นไปอีก จึงจะดับทุกข์ได้; จะมีความรู้เท่าสัตว์เดรัจฉานนั้นไม่ได้ จะดับทุกข์ไม่ได้ เพราะว่ามันมีความรู้สึกคิดนึกมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. เพราะฉะนั้น มนุษย์จะต้องมีสติปัญญา ความรู้มากกว่าสัตว์เดรัจฉานอย่างเพียงพอทันทีเดี๋ยวจึงจะดับทุกข์ของมนุษย์ได้. ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องเรียนธรรมะให้มากพอเท่ากับที่มนุษย์มันดีกว่าระดับสัตว์เดรัจฉานขึ้นมาเท่าไร ต้องรู้ธรรมะในข้อนี้ให้เพียงพอทัน; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมนุษย์จะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

ดูให้ดีเถอะ, คนธรรมดาที่มีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉานจริงไหม ? คน, มนุษย์ที่ไม่รู้ธรรมะนั้นแหละมันมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน, อาตมาไม่ยกเว้นที่นั่งอยู่ที่นี้; ถ้าไม่มีความรู้ธรรมะแล้วจะมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน. ไม่มีสัตว์เดรัจฉานตัวไหนปวดหัวนะ, ไม่มีสัตว์เดรัจฉานตัวไหนเป็นโรคประสาทนะ, ไม่มีเดรัจฉานตัวไหนเป็นโรคจิตนะ; มนุษย์ทำไมจึงเป็นกันมากนี้ เพราะมันทำไม่ถูกในเรื่องนี้ เพราะมันมีสมองฉลาดกว่าสัตว์เดรัจฉานมาก แล้วมันก็ฉลาดไปในทางยึดมั่นถือมั่น มันก็ยึดมั่นถือมั่นมาก จนมันได้เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตมีความทุกข์. ฉะนั้น มนุษย์จะต้องรู้ธรรมะเพื่อส่วนนี้ให้พอกัน จึงจะเป็นมนุษย์อยู่ได้ เป็นมนุษย์ที่ควรจะเรียกว่ามนุษย์อยู่ได้; ถ้าไม่รู้ธรรมะให้พอกับที่ว่ามนุษย์มันสูงขึ้นมามากแล้วก็, มนุษย์นั้นจะต้องมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน.

หรือที่เป็น ๆ อยู่เดี๋ยวนี้ก็มองเห็นอยู่ว่า สัตว์เดรัจฉานมันไม่มีความทุกข์ เพราะระดับความนึก มันสมองของมันหยุดอยู่แค่นั้น, มันยึดถืออะไรไม่ได้. ใ้เรามันคิดขึ้นมา จนคิดนึกได้ไปไกล แล้วก็ทำไม่ถูก ทำผิด จนได้เป็นโรคประสาทและโรคจิต และมีความทุกข์; นี่ก็เพราะเรื่องนึกเดียวคือไม่รู้เรื่องธรรมชาติ : ไม่รู้ว่าเรื่องทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของธรรมชาติ แล้วคิดนึกไปด้วยความยึดถือ. ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ดีแล้ว ท่านสอนไว้ล่วงหน้าพอแล้ว ว่าให้รู้จักมองเห็นเป็นธรรมชาติ แล้วอย่าได้ยึดถือ แล้วมนุษย์คนนั้นจะไม่ใช่โรคประสาท จะไม่เป็นโรคจิต หรือว่าไม่เป็นโรคอะไรอย่างที่เขาเป็น ๆ กันอยู่.

นี่เรียกว่าต้นไม้มันวิวัฒนาการขึ้นมาเพียงเท่านั้น มันก็มีปัญหาเพียงเท่านั้น; ทีนี้สัตว์เครื่องจรมีวิวัฒนาการสูงกว่าต้นไม้ และมีปัญหามากกว่า ฉะนั้น สัตว์เครื่องจรมันจะต้องมีความทุกข์มากกว่าต้นไม้ ต้องมีวิธีดับทุกข์มากกว่าต้นไม้ ต้องรู้อะไรมากกว่าต้นไม้ ทีนี้มนุษย์นี่เกิดดีขึ้นไปกว่าสัตว์เครื่องจรมันอีก ดีกันมาก กึ่งกัน ไกลแหวละ; เพราะฉะนั้น ปัญหามันก็ออกมาเยอะ สำหรับมนุษย์จะต้องแก้ ต้องสร้าง... มนุษย์ต้องมีธรรมชาติไหน จึงจะไม่มีบาปกว่าสัตว์เครื่องจรมัน... ฉะนั้น ธรรมะสำหรับมนุษย์จึงมีอยู่ และมนุษย์เหล่านี้ก็ไม่สนใจ ก็ปล่อยให้ไปตามเรื่อง ก็ได้เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต เป็นโรคปวดหัวทุกวัน นอนก็ไม่ค่อยจะหลับ เพราะมันไม่มีธรรมะที่จะชดเชยกันในส่วนนี้. ฉะนั้น ขอให้สนใจธรรมะสำหรับความเป็นมนุษย์ ที่มีมันสมองสูงสุดกว่าสิ่งมีชีวิตใด ๆ แล้วมันไปเกิดนึกคิดสำหรับจะเป็นทุกข์ได้มากกว่าสิ่งใด ๆ. มนุษย์เป็นทุกข์ได้มากกว่าสัตว์เครื่องจรมัน, สัตว์เครื่องจรมันเป็นทุกข์ได้มากกว่าต้นไม้, ต้นไม้ก็เป็นทุกข์ได้มากกว่าพืชพันธุ์ต่ำกว่าต้นไม้. มันอยู่ที่วิวัฒนาการสูงขึ้นไปเท่าไร เราต้องมีธรรมะสูงขึ้นไปเท่านั้น ให้ทันกัน มันจึงจะแก้ปัญหาได้. ทีนี้มนุษย์จะต้องมีธรรมะรู้ขึ้นไปถึงไหนละ? อาตมาก็ยืนยันอยู่ตรงนี้ว่า รู้เรื่องธรรมชาติ: มนุษย์จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติ ไม่ทำผิดในเรื่องอันเกี่ยวกับธรรมชาติ ไม่หลงยึดถือเอาธรรมชาติเป็นตัวตน; หรือพูดอย่างธรรมคาสามัญที่ว่า ไม่จับตู ไม่จับโกง ไม่ปล้นเอาเรื่องธรรมชาติมาเป็นตัวตน. เดี่ยวนี้มันเอาอะไร ๆ มาเป็นตัว

เรามาเป็นของเรา; นี่มันเป็นโจรปล้นธรรมชาติเอามา มันจึงได้มีความทุกข์. ชีวิตนี้ก็ของกู อะไร ๆ ก็ของกู; นี่มัน ไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นของกู มันก็เลยเป็นทุกข์.

รู้ธรรมะเพื่อจะไม่ใช่ไปปล้นเอาธรรมชาติมาเป็นของกู มนุษย์ก็จะไม่เป็นทุกข์ ที่เรียกว่าหลุดพ้นนั่นแหละ ที่เรียกว่านิพพานนั่นแหละ; พอไม่ปล้นเอาธรรมชาติอะไรมาเป็นของกู มันก็ไม่มีทุกข์ ดับเหินสนิทเป็นนิพพาน. ถ้ายังเอาอะไรมาเป็นของกู เป็นตัวกูอยู่ ก็ยังร้อนอยู่ด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นิพพานไม่ลง. เมื่อมันเห็นธรรมชาติให้ชัดเจนแล้ว ก็ไม่เกิดปล้นธรรมชาติมาเป็นตัวกู-ของกู, ก็เป็นมนุษย์สมกับที่ว่าเป็นมนุษย์ คือมันสูง มันควรจะมีความสุขสูงอย่างมนุษย์ อย่างมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เครื่องานซึ่งไม่รู้จักปวดหัว ไม่รู้จักประสาท ไม่รู้จักเป็นโรคจิต; สัตว์เครื่องานมันไม่มีปัญหาเหมือนมนุษย์. ฉะนั้น เคี้ยวนี้เราอยากเป็นมนุษย์ ก็จำเป็นที่จะต้องรู้ธรรมะ ในขั้นที่เป็นมนุษย์ เพื่อจะแตกต่างจากสัตว์เครื่องานนั่นเอง; จึงมีหลักธรรมะที่ถือกันมาว่า ธรรมะทำความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เครื่องาน ถ้าเอาธรรมะสำหรับมนุษย์ออกไปเสียแล้ว มนุษย์ก็เท่ากับสัตว์เครื่องาน ท่านว่าอย่างนี้. คือพอเราไม่มีธรรมะ เราคิดนึกอะไรอย่างมนุษย์ไม่ได้; ถูกแล้วจะไม่ต้องปวดหัวอย่างสัตว์เครื่องาน แต่มันก็เท่ากับสัตว์เครื่องานเสียเท่านั้นเอง; ถ้าเราคิดนึกชั้นลึกชั้นสูงอย่างมนุษย์ไม่ได้เราก็เท่ากับสัตว์เครื่องาน. นี่พอเราไปคิดนึกลึกซึ่งได้ เราเกิดความทุกข์อันใหม่ขึ้นมาที่สัตว์เครื่องานมันไม่เคยมี; ฉะนั้น เราจึงต้องมีธรรมะมาแก้ปัญหาคส่วนนี้ ส่วนที่เราดีกว่าสัตว์เครื่องานนี้.

เราคิดว่าสัตว์เครื่องจานเท่าไร ปัญหามันก็เกิดขึ้นเท่านั้น; ฉะนั้น เราต้องมีธรรมะส่วนนี้ให้พอ ก็เป็นมนุษย์ที่ไม่ต้องปวดหัว ไม่ต้องเป็นประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต เหมือนกับสัตว์เครื่องจาน นี่เป็นข้อแรก, แล้วเราทำอะไรได้มากกว่า มีประโยชน์กว่า มีจิตเยือกเย็นเป็นนิพพานกว่า กว่าสัตว์เครื่องจาน; นี่คือการกระทำที่ได้เป็นมนุษย์. แต่ที่นี้มันทำไม่ได้นี่ มันเป็นมนุษย์ที่ปวดหัวกันเสียทั้งบางนี่; นี่จะเรียกว่ามันเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์เครื่องจาน.

ถ้าละอายสัตว์เครื่องจานก็รีบแก้ปัญหาคือเสียสติ เป็นสัตว์มนุษย์ที่นอนหลับสนิท ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต ก็พอจะเขาะเขี่ยสัตว์เครื่องจานได้; ถ้าไม่อย่างนั้นสัตว์เครื่องจานมันจะเขาะเขี่ยมนุษย์ ว่าทำไมแกมันปวดหัวทุกวัน เป็นโรคประสาทกันเต็มบ้านเต็มเมือง มีความคิดแต่ว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร. สัตว์เครื่องจานไม่มีความคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร; คนนี้มีความคิดว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร ลูกจะกินอะไร หลานจะกินอะไร ใครอยู่ที่ไหนก็เอามาเป็นทุกข์หมดซึ่งสัตว์เครื่องจานมันไม่มี.

นี่เรามันเดินทางแยกจากกัน จากสัตว์เครื่องจาน, แล้วเราก็ทำไม่ถูกในเรื่องนี้ โพล่มายึดถือเอาไอ้สิ่งทั้งปวงว่าเป็นตัวเป็นคน เป็นตัวคนเป็นของตน ซึ่งสัตว์เครื่องจานมันไม่ทำ; ไม่ทำเพราะมันทำไม่เป็น เพราะมันสมองสติปัญญาของมันไม่ถึงขนาดที่จะทำเป็น. อาตมาจึงถือว่า ไอ้ที่มันฉลาดขึ้นมาส่วนนี้ มันเป็นบาปนะ ระวังให้ดีนะ, คือมันสร้างปัญหาหนักนะ ไม่ใช่ว่ามันน่าสนุก; ฉะนั้นเพื่อจะแก้ปัญหานี้ ให้มันหมดบาป ให้มนุษย์มันหมดบาป มนุษย์เริ่มรู้เรื่องนี้

เสียเถอะ, รู้เรื่องว่ายึดถือไม่ได้ มันเป็นของธรรมชาติ. รู้เรื่องนี้มนุษย์จะหมดบาป ที่เกิดมาจากการเป็นมนุษย์.

ขอภัยใช้คำหยาบคาย “มันเสือกนะ” ที่มันเสือกไปรู้อะไรมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน มันคือบาป, มันจึงได้เป็นทุกข์ และนอนไม่หลับ; ฉะนั้น เราต้องหาทางป้องกันแก้ไขให้ทุกข์ บาปกรรมอันนี้ให้หมดไปเสีย โดยรู้ธรรมชาติของพระพุทธเจ้า ว่าทุกสิ่งมันเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตัวตน สัตว์บุคคล อย่ายึดถือเลย. ที่นี้เราก็จะได้ผล คือเราจะมีความสุขมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน สมกับที่เป็นมนุษย์ จะรู้จักพระนิพพาน, แล้วจะรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ก้าวหน้าไปหาพระนิพพาน; นี่ส่วนดีมันมีอยู่ที่ตรงนี้. แล้วมันก็ต้องแลกเอามาได้ด้วยส่วนที่เจ็บปวดที่สุดแหละ คือความทุกข์.

ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ, กฎธรรมชาติสร้างทุกอย่างขึ้นมา.

ฉะนั้น ขอให้รู้ธรรมชาติว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ เพราะไอ้ธรรมชาติมันสร้างทุกอย่างขึ้นมา. ไอ้ธรรมชาติคือธรรมชาติ มันก็คือตัวธรรมชาติ; พระพุทธเจ้าผู้รู้ธรรมชาติ ก็คือมนุษย์ที่เป็นผลของกฎของธรรมชาติสร้างขึ้นมา : ของธรรมชาติให้หยุดนิ่งนะสร้างสัตว์ขึ้นมา สร้างคนขึ้นมา สร้างคนให้ฉลาดขึ้น ๆ จนเป็นพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ด้วยกฎของธรรมชาติ, หรือของพระธรรมนั้นแหละ ทำให้เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลก.

ถ้าเราพูดอย่างสุภาพ พูดอย่างสัพพัญญูสุภาพในแบบศาสนา เราก็ว่า พระธรรมแหละสร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา : ใช้คำว่าพระธรรมแทนคำว่าธรรมชาติ. แต่ถ้าเราพูดอย่างอิสระเสรี อย่างนักวิทยาศาสตร์อะไร เราก็ว่า เราจะพูดว่า กฎของธรรมชาติสร้างสิ่งทั้งปวงขึ้นมา.

ถ้าเราจะพูดให้สุภาพตามแบบของศาสนา เราก็จะพูดว่าพระธรรม, พระธรรมนั่นแหละคือกฎของธรรมชาติ : ธรรมะคือธรรมชาติ ตัว ธรรมชาติ, แล้วก็ธรรมะคือกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของ ธรรมชาติ, ธรรมะคือผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่; เรียกได้ว่าพระธรรมหมด เลย. รูปธรรม นามธรรม ร่างกาย จิตใจนี้ ก็เรียกว่าพระธรรม, ไอ้กฎที่สร้าง กาย สร้างจิต สร้างรูป สร้างนามสร้างอะไรขึ้นมา ก็เรียกว่าพระธรรม, หน้าที่ที่ ต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ก็เรียกว่าพระธรรม, ผลที่เกิดขึ้นมาเป็นมรรคผลนิพพาน ก็เรียกว่าพระธรรม. เราใช้คำว่าพระธรรม เป็นคำสุภาพ ไพเราะ สูงสุด ว่า พระธรรมสร้างทุกอย่างขึ้นมา.

อะไรที่ว่ามันถูกสร้างขึ้นมาจากสร้างดวงอาทิตย์สร้างโลก สร้างคน สร้างอะไรขึ้นมา, มันโดยอำนาจของพระธรรม; ถ้านักวิทยาศาสตร์เขาจะพูดว่า กฎของธรรมชาติ. แต่ถ้าเรา, เราพูดว่าพระธรรม : พระธรรมสร้างขึ้นมา สร้างทุกสิ่งขึ้นมา; ปู่ย่าตายายของเราก็เคยพูดอย่างนี้ : คนแก่ๆ นึกดูให้ดี ปู่ย่า ตายายของเราเคยพูดว่าพระธรรมเป็นผู้สร้าง สร้างทุกสิ่งขึ้นมา, แต่เดี๋ยวนี้เรามา เรียกว่ากฎของธรรมชาติ เพื่อจะพูดกับคนสมัยปัจจุบันหรือนักวิทยาศาสตร์แห่ง

ยุคปัจจุบัน ว่ากฎของธรรมชาตินี้มันสร้างทุกสิ่งขึ้นมา ก็คือธรรมชาติสร้างทุกสิ่งขึ้นมา.

พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก เพราะกฎของธรรมชาติ; พุคอย่างนี้ดูหมิ่นพระพุทธเจ้ามากไปไหม? อาตมาว่าไม่ได้เป็นการดูหมิ่นพระพุทธเจ้าเลย กฎของธรรมชาติปรุงแต่งกันมาเรื่อย ๆ จนเกิดมนุษย์ เกิดมนุษย์ที่ดีที่สุด เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมา; เขาเรียกว่ากฎของธรรมชาติสร้างพระพุทธเจ้าขึ้นมา. ทีนี้พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้ว, นี่มันกลายเป็นผู้รู้ธรรมชาตินั่นเอง. กฎของธรรมชาติหรือธรรมชาติสร้างพระพุทธเจ้าขึ้นมา, ทีนี้ก็เกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาแล้ว.

พระพุทธเจ้านี้คือผู้รู้ธรรมชาติถึงที่สุด; แต่ลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าไม่ค่อยจะเป็นเช่นนั้น : แหกแนวไปยึดถือเอาเป็นตัวตนแล้วก็ได้เป็นทุกข์ จนพระพุทธเจ้าสั่งสอน อบรมไม่หวาดไม่ไหว ว่าอย่ายึดมั่นถือมั่นจะเป็นทุกข์. พระพุทธเจ้าก็คือบุคคลผู้รู้ความลับของธรรมชาติถึงที่สุด จนสามารถแก้ปัญหาทั้งหมดได้ ทั้งแก่พระองค์เองและแก่สรรพสัตว์. ปัญหาของพระองค์เอง และของสัตว์ทั้งปวงมีอยู่อย่างไร พระพุทธเจ้าทำนรู้ธรรมชาติ รู้กฎของธรรมชาติจนแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ทั้งหมด. ที่เรามาพูดกันว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ขอบถูกถ้วนได้ด้วยพระองค์เอง นั่นก็คือท่านรู้ใจเื่องของธรรมชาตินี้ทั้งหมด จนแก้ปัญหาให้แก่ทุกคน รวมทั้งพระองค์เองได้.

กฎของธรรมชาติ คือกฎของธรรมชาติที่ควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้

ธรรมหรือธรรมชาติทั้ง ๔ คือ พระธรรมรัตนะ, ผู้รู้เรื่องธรรมชาติตามพระพุทธเจ้า คือ พระสังฆรัตนะ.

ที่นี้พระธรรม. ที่นี้พระธรรมก็คือตัวธรรมชาตินั่นเอง อย่างที่กล่าวมาแล้ว; กฎของธรรมชาติก็คือพระธรรม. ที่นี้เดี๋ยวนี้ที่เราเรียกกันว่าพระธรรมนี้มันคือ ความรู้ที่เรียกว่าพระธรรม, การปฏิบัติที่เรียกว่าพระธรรม, ผลของการปฏิบัติที่เรียกว่าพระธรรม; ที่มันเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์. เรามีความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์, เราปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์, เราได้รับผลเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์; ผลก็คือดับทุกข์ได้. ฉะนั้น พระธรรมก็คือสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ; มันไม่ทิ้งจากธรรมชาติไปได้ : พระธรรมก็คือธรรมชาติ.

พระธรรมส่วนที่เป็นสิ่งที่ถูกปรุงแต่งแล้ว ก็ยังเรียกว่าโดยกฎของธรรมชาติเกิดขึ้น : รูปธรรม นามธรรม บุญกุศล บาปบุญอะไรนี้ มันก็เป็นสิ่งที่ธรรมชาตินี้ปรุงแต่งขึ้นมา. ความคิด ความนึกก็เป็นธรรมชาติ, กิเลสก็เป็นธรรมชาติ, ปรุงแต่งขึ้นมาออกมาเป็นความทุกข์ก็ธรรมชาติ เป็นความสุขก็ธรรมชาติ, ธรรมะทั้งหลายก็คือธรรมชาติ. เรียกว่าพระธรรมก็คือธรรมชาติ, พระพุทธก็คือธรรมชาติ. แล้วก็เหลือถึงพระสงฆ์; มาดูกันอีกที : พระสงฆ์ก็คือสาวกของพระพุทธเจ้า รู้เรื่องธรรมชาติตามพระพุทธเจ้า แก้ปัญหา ดับปัญหาของธรรมชาติได้ เหมือนพระพุทธเจ้า; นี้เรียกว่าพระสงฆ์.

พระพุทธเจ้าเอาชนะธรรมชาติได้, พระธรรมคือตัวธรรมชาติ, พระสงฆ์ก็คือผู้ที่พลอยมีส่วนกับพระพุทธเจ้าในการที่เอาชนะธรรมชาติได้. นี่คือนิพพานจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง; คือผู้หรือสิ่งที่มันเป็นความจริงของธรรมชาติ หรือผู้ที่รู้แล้วดับทุกข์ คือแก้ปัญหามาตามธรรมชาติได้หมดสิ้น.

พูดอย่างอุปมาด้วยวัตถุ : พระพุทธเจ้าก็คือผู้ที่รู้จักทำเรือ มีวิชาทำเรือขึ้นเป็นคนแรกในโลก, พระธรรมก็คือเรือ, พระสงฆ์ก็คือผู้รับวิชาทำเรือ รับช่วงกันมาทำเรือใช้ได้มาจนบัดนี้. “เรือ” ในที่นี้ คือปัจจัยสำหรับข้ามความทุกข์ ก้าวล่วงความทุกข์, เปรียบเหมือนกับเรือข้ามทะเลในทางจิตทางวิญญาณ; เรือนี้ก็คือปัจจัยสำหรับข้ามวิญญูสงสารไปสู่พระนิพพาน. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ค้นพบวิชาการทำเรือเป็นคนแรก, พระธรรมก็คือเรือ, และพระสงฆ์ก็คือผู้ที่ทำเรือสืบ ๆ กันมาจนบัดนี้; ล้วนแต่เป็นเรื่องธรรมชาติทั้งนั้น.

พระรัตนตรัยโดยรายละเอียด.

ก. รายละเอียดพระพุทธรัตนะ.

เข้า, มาดูพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในรายละเอียดกันอีกสักนิดหนึ่ง เพื่อว่าจะได้เห็นชัดลงไปว่าเป็นธรรมชาติอย่างไร.

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลที่รู้จักธรรมชาติในทุกความหมาย ทุกระดับ. ธรรมชาติมีหลายระดับ อย่างน้อยก็ ๔ ความหมายว่า เป็นตัวธรรมชาติ เป็นตัว

กฎของธรรมชาติ เป็นหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ เป็นผลจากหน้าที่; พระพุทธเจ้า ท่านทรงทราบอันนี้แหละ ท่านจึงเป็นพระพุทธเจ้าขึ้นมา, ใช้คำว่าเป็นผู้รู้จัก ธรรมชาติในทุกความหมาย ในทุกระดับ.

เอ้า, ทีนี้พระพุทธเจ้าในฐานะผู้แสดงหรือเปิดเผย; พระพุทธเจ้าก็ทรง แสดงหรือเปิดเผยสิ่งที่เป็นกฎของธรรมชาติ ให้เราเห็นว่าเราจะต้องทำอะไร. ให้อัศจรรย์ที่เรียกกันว่า อภิญญาเทสิตธรรม ทั้งหมดในพระพุทธศาสนา นั้นมันคือ เรื่องกฎของธรรมชาตินะ ว่าท่านต้องปฏิบัติลงไปอย่างนี้ มันจึงจะเป็นอย่างนี้. เรื่อง...อะไรละ แม้แต่เรื่องว่าอริยสัจสี่นี้ เป็นอภิญญาเทสิตธรรม ท่านบอกชัดเจนลงไปว่า ทุกข์เป็นอย่างนี้ เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้ ความดับทุกข์เป็นอย่างนี้ ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างนี้; มันจะมากมายเท่าไรก็ตาม นั้นมันเป็นกฎของ ธรรมชาติ เพราะมันเป็นอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าท่านเป็นผู้แสดงและเปิดเผยกฎ ของธรรมชาติ.

ทีนี้พระพุทธเจ้าในฐานะผู้บัญญัติ; นี่คือท่านออกกฎว่าต้องปฏิบัติ ยกเว้นไม่ได้. ทรงแสดงนัย ว่าทุกคนต้องทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติอย่างนี้ อย่างนี้ อย่างนี้นะ; เช่นเป็นคฤหัสถ์ต้องถือศีลอย่างนี้ ถือธรรมะอย่างนี้, เป็น บรรพชิตต้องถือศีลอย่างนี้ ถือธรรมะอย่างนี้ ท่านบังคับลงไปเลย. นี่ก็เรียกว่า ท่านบัญญัติ เป็นผู้บัญญัติให้ทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ทีนี้พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นผู้ทำหน้าที่ ท่านก็ทำหน้าที่ของท่าน; ครั้งแรกท่านเกือบจะไม่ทำหน้าที่ คือไม่สอน เพราะเรื่องธรรมชาตินั้นลึก, ต่อมา ท่านคิดว่าสอนเถอะ บางคนอาจจะรู้ได้. แม้นี้ก็ควรเรียกว่าเป็นหน้าที่ของ

พระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่สามารถเอาธรรมชาติมาใช้ เอากฎของธรรมชาติมาใช้ ใ้มนุษย์ได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขคือประโยชน์สูงสุด คับทุกข์ได้อย่างนี้; เพราะเรารู้จักเอากฎ หรือความจริงของธรรมชาติมาใช้ โดยได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านสามารถเอามาใช้ แล้วมาสอนให้เราใช้ เราจึงสามารถใช้ตามพระพุทธเจ้า.

แล้วมีประหลาดอยู่ในที่สุดว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า พระองค์กับธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกัน : ธรรมชาติในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ หรือเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ; จึงได้ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรมะผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรมะ; ผู้ใดเห็นธรรมะผู้นั้นเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรมะ. คำว่า “ธรรมะ” ในที่นี้ หมายถึงความรู้ความจริงเกี่ยวกับของธรรมชาติ แล้วก็ปฏิบัติตามกฎนั้น, นี้เรียกว่าธรรมะ; เห็นธรรมะนี้ รู้ธรรมะนี้ คือเห็นพระพุทธเจ้า. นี้พระพุทธเจ้าเป็นธรรมชาติเสียเอง ในส่วนที่เป็นสัจจะ หรือเป็นการปฏิบัติตามสัจจะ. เป็นอันว่า เราไม่ต้องรังเกียจธรรมชาติกันแล้ว เพราะว่าคือพระพุทธเจ้านั่นเอง.

ข. ดูรายละเอียดพระธรรมรัตนะ.

ที่นี้ดูพระธรรม; ดูพระพุทธเจ้ามาพอสมควรแล้ว มาดูพระธรรม. ปริยัติธรรมคือคำบรรยายเรื่องธรรมชาติ; ปริยัติธรรมหมดทั้งแปดหมื่นสี่พัน พระธรรมชั้นในพระไตรปิฎกทั้งสิ้น คือบทบัญญัติเกี่ยวกับธรรมชาติทั้งนั้นแหละ, ไม่มีนอกธรรมชาติไปได้. นี้เรียกว่าปริยัติธรรม ก็คือคำบรรยายเรื่องของ

ธรรมชาติ. ที่นี้การปฏิบัติ ก็คือปฏิบัติธรรม. ธรรมะในฐานะเป็นปฏิบัติธรรมนี้ก็คือ การเอากฎของธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้ถูกต้องทุกเรื่อง ทุกปัญหาของมนุษย์; ฉะนั้น ปฏิบัติธรรมก็คือธรรมชาติ. ที่นี้ปฏิเวธธรรม - ผลเกิดจากการปฏิบัติ กระทั่งเป็นมรรคผลนิพพานอย่างนี้ ก็เป็นผลเกิดมาจากการปฏิบัติถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ก็ต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติเท่านั้นแหละ ไม่อย่างนั้นไม่เกิดผลหรอก. ผลที่เกิดมาก็ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ และเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่ง จนถึงกับถือว่าแม้พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติอย่างนั้นเองของพระนิพพาน. จึงเป็นอันว่า ปฏิเวธธรรมก็คือธรรมชาติ : ปริยัติธรรมก็คือธรรมชาติ ปฏิบัติธรรมก็คือธรรมชาติ ปฏิเวธธรรมก็คือธรรมชาติ.

[การศึกษาพระธรรม ๔ ความหมาย ทั้ง ๒ แบบ และ ๑ ระบบ.]

นี่เราจะต้องศึกษาพระธรรม (๑) ศึกษาโดยปริยัติ ศึกษานอก ๆ ด้วยการเล่าเรียน ด้วยการจดจำ ด้วยการใช้เหตุผลคิดนึก; นี้เขาเรียกว่าศึกษาปริยัติข้างนอก. ที่นี้ (๒) เรียนจากข้างใน : ดูความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, ดูข้างใน มันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, รู้ว่าเป็นเพียงธรรมชาติ เช่นความอรรอยเกิดขึ้นในจิตสุดเหวี่ยง ก็รู้โธ่, นี่มันก็สักว่าความรู้สึก เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติแก่ระบบประสาทของเรา; นี่ก็รู้เพราะเรียนจากข้างใน, อย่างนี้เรียนจากข้างนอก เรียนด้วยหนังสือไม่ได้หรอก ต้องเรียนจากความรู้สึกที่รู้สึกอยู่จริง ๆ ว่าความรู้สึกนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติแก่ระบบประสาทของ

เรา. ระบบประสาทมีหน้าที่สำหรับรู้สึก; ฉะนั้น ใจ้ความสุขที่เรียกกันว่าความสุข มันก็เป็นเพียงความรู้สึกแก่ระบบประสาท, ความทุกข์มันก็เป็นเพียงความรู้สึกที่รู้สึกแก่ระบบประสาท; ฉะนั้น ทั้งสองอย่างอย่าเป็นตัวกู อย่าเป็นของกู อย่าเป็นตัวเรา อย่าเป็นของเราดีกว่า. นี่ถ้าว่าเรียนจริงๆ อย่างนี้ ก็จะพบอย่างนี้จะรู้อย่างนี้ จะมีผลอย่างนี้; นั่นแหละมันเป็นตัวธรรมชาติยิ่งขึ้นไปอีก. (๑) **ธรรมะในฐานะที่เป็นศีล**ที่ทุกคนสนใจนั้นนะ มันเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ ทางกาย ทางวาจา; มนุษย์มีกิเลสตามธรรมชาติ ทำผิดทางกาย ทางวาจา, ก็มีศีล ก็แก้ปัญหานี้ได้. เราจึงถือว่า ศีลคือการแก้ปัญหทางกาย ทางวาจา ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ. (๒) **สมาธิ** ก็คือการแก้ปัญหที่เกิดขึ้นทางจิต ตามกฎของธรรมชาติ. ที่ปล่อยไปตามธรรมชาติ ไม่มีธรรมะ ไม่มีการศึกษา มันก็เกิดไปตามธรรมชาติ คือเมื่อรักก็หลงรัก, เมื่อเกลียดก็หลงเกลียด; หรือว่ามันรู้อยู่อย่างนี้ไปทำเข้าเป็นทุกข์ มันยังบังคับไม่ได้ อย่างที่เราบังคับความรู้สึกของจิตไม่ได้ ไปรักสิ่งทำให้เกิดความทุกข์ ไปรักสิ่งที่รู้สึกอยู่ว่าเป็นความชั่ว บังคับไม่ได้นี่. ถ้าเรามีการศึกษาทางสมาธิที่ถูกต้องเราก็บังคับจิตได้. (๓) **ที่นี้การศึกษาระบบที่ ๓ ก็คือปัญญา** แก้ปัญหาทางความคิด ความเห็น ทางความเชื่อ ทางสติปัญญาของเราให้มันถูกต้อง. ศีลบังคับกาย วาจาให้ถูกต้อง, สมาธิบังคับจิตให้มันถูกต้อง, ปัญญาบังคับความคิด ความเห็น สติปัญญา ความเชื่อให้มันถูกต้อง. มันเรื่องของธรรมชาติทั้งนั้น.

ค. ดูรายละเอียดพระสังฆรัตนะ.

[พระสังฆรัตนะ คือธรรมชาติที่ประสบความสำเร็จในการชนะธรรมชาติ.]

เฮ้า, ทีนี้พูดถึงพระสงฆ์. พระสงฆ์, พระสงฆ์นี้แบ่งเป็น พวกเสขะ -ยังปฏิบัติไม่ถึงที่สุด, แล้วอเสขะ -ปฏิบัติถึงที่สุด, แล้วก็พวกที่ลากเข้ามาหา - พวกสมมติ. พระสงฆ์ -เสขสงฆ์ กำลังต่อสู้กับธรรมชาติ ต่อสู้กับกิเลสตาม ธรรมชาติ บรรลุผลเพียงโสคาบัน สกิทาคามี อนาคามี และอรหัตตมรรค มีได้ทั้งฆราวาสและบรรพชิตนะ; พระสงฆ์ชนิดนี้กำลังต่อสู้อยู่กับกิเลส ซึ่งเป็น ของธรรมชาติ เพื่อบรรลุผลที่จะอยู่เหนือกิเลส; ยังไม่เป็นพระอรหันต์ ก็ยังเรียก ว่าพระเสขะอยู่ กำลังต่อสู้อยู่อย่างรุนแรง.

พระโสคาบันก็ดี โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผล สกิทาคามีมรรค สกิทาคามีผล อนาคามีมรรค อนาคามีผล กัboroหัตตมรรค หยุดอยู่เพียงเท่านี้, เป็นพระเสขะ; กำลังต่อสู้อยู่อย่างเต็มที่ ก็คือผู้ที่รบสู้ธรรมชาติอย่างเต็มที่ เพื่อจะ เอาชนะมันให้ได้, เป็นได้ทั้งคฤหัสถ์และทั้งบรรพชิต ยังมีตัวมีตน ยังมีกึ่งคฤหัสถ์ เป็นบรรพชิตอยู่.

ทีนี้พอต่อสู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขึ้นมา เรียกว่าอเสขะ; นี่ก็คือผู้ที่ ประสบความสำเร็จในการต่อสู้กับธรรมชาติ ประสบความสำเร็จถึงที่สุดใน การต่อสู้กับธรรมชาติ ชนะกิเลสทั้งปวง ชนะความทุกข์ทั้งปวง, ถึงขั้นนี้แล้วก็ หมดจากความ เป็นฆราวาสหรือความเป็นบรรพชิต. ต่อสู้ธรรมชาติชนะถึงที่สุด จน ไม่รู้สึกว่าเป็นฆราวาสหรือเป็นบรรพชิต เพราะมันไม่เป็นสัตว์บุคคล ตัวตน เรา

เขา, ไม่เป็นบุคคลแล้ว มันก็ไม่มีเป็นฆราวาส ไม่มีบรรพชิต. คุณติปัญญาสูงสุดของพระอรหันต์ที่อยู่เหนือธรรมชาติ, ธรรมชาติไม่อาจจะหลอกให้ว่าเป็นบุคคลเป็นตัวผู้ ตัวเมีย ผู้หญิง ผู้ชาย กฎห้าสัทธิบรรพชิตอย่างนี้ ไม่มีในความรู้สึกอีกต่อไป; นี่พระสงฆ์ในชั้นอเสขะเป็นได้ถึงอย่างนี้.

ที่นี้พระสงฆ์ที่เรียกว่าสมมติสงฆ์. พุคแล้วก็น่าสังเวช ต้องเรียกว่าสมมติสงฆ์ คือไม่ได้ต่อสู้ธรรมชาติ ไม่ชนะธรรมชาติเลย; ได้แก่พระสงฆ์มฤคชน. แม้จะว่าฉลาดแตกฉานในพระไตรปิฎก แตกฉานในเรื่องการวัดวาอาราม วัตถุสิ่งของอะไรต่างๆ ก็เก่งมาก ก็เรียกว่าสมมติสงฆ์; เรียกว่าผู้ที่เขาลากเข้ามารวมไว้ในพระสงฆ์, ยังไม่เป็นพระสงฆ์ที่แท้จริง. แต่ก่อนเรียกกันว่าสมมติสงฆ์; สงฆ์แท้จริงมีแต่พระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี พระอรหันต์เท่านั้น; นอกนั้นถ้ามี บวชแล้วเป็นบรรพชิตแล้ว ก็เรียกว่าสมมติสงฆ์, แม้จะเรียนจบพระไตรปิฎก ก็ยังเป็นสมมติสงฆ์ เพราะไม่ได้ต่อสู้กับธรรมชาติเลย ไม่ชนะธรรมชาติเลย. นี่ผู้ที่ป็นนักปริยัติสุดเหวี่ยง มันก็เป็นสมมติสงฆ์, ผู้เป็นสมภารเจ้าอาวาสดีเด่นอย่างไร มันก็ยังเป็นสมมติสงฆ์ เพราะมันยังไม่ชนะธรรมชาติ.

นี่พระเสขะสงฆ์ก็ดี อเสขะสงฆ์ก็ดี สมมติสงฆ์ก็ดี ล้วนแต่มีหน้าที่ต่อสู้กับธรรมชาติ; ชนะเกือบหมดแล้วก็เป็นพระเสขะ ชนะหมดเลยก็เป็นพระอเสขะ. จึงพูดว่าแม้แต่พระสงฆ์ทั้งหลายก็เป็นนักธรรมชาติ : ู้ธรรมชาติ ปฏิบัติเอาชนะธรรมชาติ ต่อสู้ชนะธรรมชาติได้แล้ว.

[สรุป.]

นี้อาตมาตั้งใจจะพูดวันนี้ก็ว่า แม้แต่พระรัตนตรัยก็สักว่าเป็นธรรมชาติ, เกี่ยวข้องกันอยู่กับธรรมชาติ ทั้งพระพุทธ ทั้งพระธรรม และทั้งพระสงฆ์; ให้เห็นว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ ไม่พ้นจากเรื่องของธรรมชาติ, มันเป็นธรรมชาติของธรรมชาติ เป็นธรรมชาติโดยธรรมชาติ เป็นธรรมชาติต่อธรรมชาติ เป็นธรรมชาติเพื่อธรรมชาติ เป็นธรรมชาติล้วน ๆ ตามกฎของธรรมชาติ.

ไม่ใช่ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนะ; ผู้เห็นธรรมะถึงที่สุดแล้ว จะไม่เห็นว่ามีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เหมือนคนธรรมดาเห็น, มันเห็นแต่เพียงกระแสเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ : อย่างนี้เรียกสมมติเรียกว่าความเกิด อย่างนี้เรียกสมมติเรียกว่าความแก่, อย่างนี้เรียกสมมติเรียกว่าความตาย. ถ้าเห็นอย่างนี้แล้วมันอยู่เหนือเกิด แก่ เจ็บ ตาย, มันเป็นความไม่ตาย มันเป็นธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย เห็นธรรมชาติที่ไม่รู้จักตาย.

การเห็นธรรมะมันคืออย่างนี้ มันทำให้เห็นเหนือความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ขึ้นไปอีก, เหนือความเป็นสัตว์ เป็นบุคคล, เหนือความเป็นผีสางเทวดา, เหนือความเป็นชนชั้นชนนี้ คนคิดคนเลว เป็นพระเป็นฆราวาส เหนือความเป็นผู้ทำอย่างนั้นผู้ทำอย่างนี้, มันเหนือไปหมด; มันเหลือแต่ธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งสรุปเป็นพระบาลีสั้น ๆ ว่า มีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละ เป็นไป : จะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ก็สักว่าธรรมชาติ, จะไม่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป

เป็นของเที่ยงแท้ถาวร ก็เป็นธรรมชาติ. จึงถือว่า มีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ เท่านั้นแหละที่เป็นไป หรือว่าตั้งอยู่.

เป็นอันว่า เราพูดถึงธรรมชาติในความหมายนี้; แล้วมามองดูกันเป็นพิเศษที่พระรัตนตรัยว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งสามนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ เกี่ยวกันอยู่กับธรรมชาติ เป็นการต่อสู้ตามธรรมชาติ เป็นการชนะแล้วตามวิถีทางของธรรมชาติ จนถึงธรรมชาติอันสูงสุดคือพระนิพพาน อันเป็นธรรมชาติที่ไม่ตาย ไม่รู้จักตาย ไม่มีคนสำหรับจะตาย. ที่นี้เราอาจจะถึงธรรมชาติอันนั้นได้ คืออย่าให้ความตายมีความหมายแก่เราสิ, อย่าโง่งนกลัวตาย, อย่าโง่งนเห็นเป็นเรื่องพิศวงเทวดาชนิดที่ทำให้ตาย ชนิดที่ทำให้หาย, อย่า ๆ ๆ อย่าต้องมีอย่างนั้น; มันมีแต่ธรรมชาติล้วน ๆ ไปตามธรรมชาติ. อย่างนี้เขาสมมติเรียกว่าความตายก็ช่างหัวเขาสิ ก็เขาเรียกนี้, เราไม่มองเห็นเป็นความตาย; อย่างนี้เขาเรียกกันว่าความเจ็บ ความป่วย เราก็ไม่เห็นว่ามันเป็นความเจ็บ ความป่วย, เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ. มันพูดนี้ก็พูดไม่ยาก แต่ว่าทำนี่มันทำยาก; ทำยากเท่า ๆ กับที่ว่ามันจะเข้าถึงธรรมชาติได้โดยยาก.

การรู้ธรรมชาตินี้รู้ได้ยาก เข้าถึงได้ยาก ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ มันก็ยังยาก; แต่ไม่เหลือวิสัย. ให้อยู่ในจำพวกที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า บางคนมันอาจจะรู้ได้ บางคนมันอาจจะปฏิบัติได้ ฉะนั้น เราแสดงธรรมะเถิด เพื่อว่าบางคนนั้นมันจะรู้ได้. เมื่อพระพุทธเจ้าท่านทรงหวังอย่างนี้ เราก็สนองพระพุทธ-ประสงค์; คือว่าจัดตัวเองไว้ให้อยู่ในจำพวกที่พระพุทธเจ้าจะไปรดได้ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ยังอยู่ที่นี่ จะมีประโยชน์แก่บุคคลนั้น; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วก็จะไม่

มีประโยชน์อะไร ที่ว่ามันได้รับจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้สอนเรื่องธรรมชาติเท่านั้น ไม่ได้สอนเรื่องอื่น. วันหลังเราก็จะพูดกันถึงเรื่องกฎของอิทัปปัจจยตา^๑ ให้เห็นว่าเป็นธรรมชาติอย่างยิ่ง ถึงที่สุดอย่างไร; แล้วเราก็จะเข้าใจไอ้คำว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาตินี้ได้ง่ายขึ้น.

ในวันนี้การบรรยายมันสมควรแก่เวลาแล้ว ก็ต้องขอยุติการบรรยายไว้ที. แต่ขอให้ซ้อมความเข้าใจว่า ให้เตรียมตัวสำหรับมองดูสิ่งทั้งหลายทั้งปวงโดยความเป็นธรรมชาติ แล้วประพจน์ให้ถูกต้อง อย่าให้มันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมาได้; เป็นมนุษย์นี้ต้องได้รับประโยชน์สมกับที่ความเป็นมนุษย์ ก็อสติปัญญามันเฉลียวฉลาด แล้วก็ให้มันได้รับผล สมกับที่มันเฉลียวฉลาด; อย่าให้ยังรู้แล้วยังเป็นทุกข์ “อึ้งรู้มากยิ่งยากนาน” อย่างนั้นมันใช้ไม่ได้.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้ เพราะความสมควรแก่เวลาเพียงเท่านี้; เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ท่านได้สวดบทพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจในการปฏิบัติธรรมะสืบต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๕ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๒ สิงหาคม ๒๕๒๓

สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือหนทางรอดของคนเรา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงกล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อเฉพาะในวันนี้ว่า สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติคือทางรอดของคนเรา.

[ปรารภและทบทวน.]

ขอให้ท่านทั้งหลายนึกดูถึงเรื่องที่บรรยายมาแล้ว ในตอนต้นแห่งการบรรยายชุดนี้ ล้วนแต่เป็นเรื่องของธรรมชาติ วันนี้ก็ยังคงเป็นเรื่องของธรรมชาติ; บางคนก็คงจะเบื่อกันที่จะฟังว่าจะพูดถึงเรื่องธรรมชาติกันไปถึงไหน. โดยแท้จริงนั้น **ทุกเรื่องมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีอะไรออกไปจากเรื่องของธรรมชาติ;** แม้สิ่งที่ไม่ใช่ธรรมชาติ มันก็ยังคงเป็นเรื่องของธรรมชาติ, ฟังดูแล้วมันก็ไม่น่าเชื่อ. การที่จะพูดว่าทุกเรื่องเป็นเรื่องของธรรมชาตินี้ มีคนไม่เชื่อ, แล้วก็ **ไม่เชื่อว่า** ใ้อการบรรยายกันแต่เรื่องธรรมชาตินี้ เป็นการกระทำที่มีเหตุผล หรือมีความเหมาะสม; แต่อาตมาก็ยังคงทำ คือการบรรยายเรื่องอันเกี่ยวกับธรรมชาติ ให้ครบถ้วนทุกแง่ทุกมุมไม่ให้มีอะไรเหลือ. มันไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ, ขอให้ฟังให้ดี โคร่ครวญให้ดี สังเกตดูให้ดี; ในที่สุดท่านทั้งหลายก็จะพบได้ด้วยตนเอง ว่ามันไม่มีอะไรนอกจากเรื่องของธรรมชาติ เมื่อนั้นแหละจะเป็นการบรรลุมรรคผลไม่มากนักน้อยของบุคคลนั้น คือเมื่อมาเห็นแจ้งโดยประจักษ์แท้จริงว่าไม่มีอะไร นอกจากเรื่องของธรรมชาติ. ความสำคัญของการรู้เรื่องธรรมชาติมันมีอย่างนี้.

ถ้าใครมองเห็นทุกสิ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ ก็จะไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ไม่ไปเอาของธรรมชาติมาเป็นของตน ก็ไม่มีความทุกข์ คงปล่อยให้เป็นเรื่องของธรรมชาติ. สรุปความว่า มันเป็นไปตามธรรมชาติ เรามีความสามารถเพียงแต่ทำให้ถูกกับเรื่องของธรรมชาติ; ถ้าเราประสงค์อะไรเรามี

ทางที่จะทำได้แต่เพียงทำให้มันตรง ทำให้มันถูก ตามเรื่องของธรรมชาติในกรณีนั้น ๆ. เราจะไปบังคับธรรมชาติ จะไปเปลี่ยนธรรมชาติ นี่มันไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ มันยิ่งกว่าที่เรียกกันว่า *หักค้ำพรวดด้วยหัวเข่า*; *หักค้ำพรวดด้วยหัวเข่า* สำเร็วก่อนอีก ที่เราจะไปบังคับธรรมชาติ ไม่ให้เป็นไปตามธรรมชาติ.

ขอให้สนใจคำว่าธรรมชาติ หรือเรื่องของธรรมชาตินี้ให้เป็นพิเศษ ในการศึกษาพระพุทธศาสนา. ศึกษาเรื่องธรรมชาติเรื่องเดียว ก็จะจบหมดทั้งพระพุทธศาสนา; คนที่ไม่เข้าใจเขาก็ไม่เชื่อ เขาก็หาว่าไม่จริง หรือพูดเอาเอง หรือมาหลอกคนให้เชื่อว่าเป็นอย่างนั้น. ข้อนี้ไม่เป็นไร ยกไว้ให้อาตมาถูกคำคนเดียวก็พอ; ท่านทั้งหลายก็คอยสนใจ ที่จะให้ได้รับประโยชน์จากการบรรยายทุกเรื่อง.

เมื่อจะพูดถึงเรื่องอะไรให้ชัดเจนไป มันก็ต้องพูดกันอย่างละเอียด; เดียวนี้เราอยากจะเอาเรื่องของธรรมชาติมาเป็นหลักสำหรับการศึกษา เราก็ต้องพูดกันถึงเรื่องของธรรมชาตินี้โดยละเอียด. อย่างที่พูดมาในครั้งแรก ว่าธรรมชาติมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน, (และพูดครั้งต่อ ๆ มาว่า)เราจะต้องรู้จักธรรมชาติให้ครบถ้วนทั้ง ๔ ความหมาย, ปัญหาของมนุษย์มันก็มาจากปัญหาของธรรมชาติ, เรื่องพระรัตนตรัยทั้งหมดล้วนแต่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่อธิบายเสร็จไปแล้วครั้งที่แล้วมา; วันนี้มาบอกว่า สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือทางรอดของคนเรา. ท่านจงสังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เรามีหัวข้อสำหรับศึกษากันในวันนี้ว่า “สัมมาทิฏฐิ” แล้วก็ “ต่อธรรมชาติ” “คือความรอดของคนเรา”.

[เริ่มบรรยายตามหัวข้อบรรยายครั้งนี้.]

ความรอดของคนเราก็คือรอดพ้นจากความทุกข์. รอดชีวิต แล้วก็รอดพ้นจากความทุกข์ มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข; นี้เรียกว่ารอด : รอดจากชีวิต รอดจากความทุกข์. ที่นี้ความรอดมันก็มีได้เพราะมีสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติ; “ธรรมชาติ” ในที่นี้ก็คือสิ่งทั้งปวงดังที่กล่าวมาแล้ว และยังจะต้องกล่าวกันต่อไปอีก.

หัวข้อธรรม (ข้อหนึ่ง)

ในพุทธศาสนาสำหรับแก้ปัญหาตนเองและผู้อื่น

: สมมาทิฐิสมาทานา สพฺพํ ทุขํ อฺปจฺจกฺ.

หัวข้อธรรมะในพระพุทธศาสนามีอยู่ว่า ล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ; นี้ขอให้ทุกคนช่วยจำไว้ เป็นหัวข้อที่ต้องยึดถือเป็นหลัก และหลักสำคัญที่สุด แล้วก็เป็นหลักตลอดกาลว่า “ล่วงพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ”. สมาทานสัมมาทิฐิ หมายถึงประพฤติปฏิบัติอย่างครบถ้วน ถูกต้องอยู่ตลอดเวลาในสัมมาทิฐิ. คำว่า “สมาทาน” ก็คือถือเอาไว้ด้วยดี คือมีอยู่อย่างถูกต้อง อย่างครบถ้วน; นี้เรียกว่าสมาทาน. สมาทานศีล ก็มีศีลอยู่อย่างถูกต้องและครบถ้วน เรียกว่าสมาทานศีล; สมาทานสัมมาทิฐิ ก็คือมีสัมมาทิฐิอยู่อย่างถูกต้องและครบถ้วนตลอดเวลา.

เรียกว่า(สมาทาน)สัมมาทิฏฐิ เป็นเหตุให้ล่องพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้, ความทุกข์จะมีสักก็อย่างก็ชนิดก็ล่องไปได้.

บุคคลจะล่องพ้นไปได้จากความทุกข์ทั้งปวงนั้น เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ; จะต้องจำไว้เป็นหลักสำหรับแก้ปัญหาของตัวเอง หรือแก้ปัญหาของคนอื่น. แม้จะมีคำอื่นกล่าวคล้าย ๆ กัน แต่ไม่สำคัญเท่าคำนี้ เพราะจะมีคำว่าทุกข์ทั้งปวง. ล่องพ้นความทุกข์ทั้งปวง เพราะสมาทานสัมมาทิฏฐิ; ท่านไม่ได้พูดว่า เพราะศีล เพราะสมาธิ เพราะปัญญา; ไปลองค้นดูเถอะ : ถ้าว่าจะพ้นทุกข์ทั้งปวงกันละก็ ด้วยสมาทานสัมมาทิฏฐิเสมอ. นี้เราก็จำไว้สำหรับจะได้นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการทำความดับทุกข์ให้แก่คนหรือแก่ผู้อื่นก็ตาม.

เมื่อเรามีความมุ่งหมายจะกำจัดความทุกข์ใด ๆ ที่มีอยู่ ก็จงนึกถึงสัมมาทิฏฐิก่อนสิ่งอื่นใด; ถ้านึกถูกต้อง มันจะพบสัมมาทิฏฐิเองก่อนสิ่งใด. เมื่อเรายังไม่รู้ เราก็ไปนึกถึงเรื่องนั้น เรื่องนี้ เรื่องโน้น, จะไปนึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ในที่สุดมันก็จะมาหาเรื่องสัมมาทิฏฐิอยู่นั่นเอง. ถ้าจะเขียนเป็นบาลีไว้ เพื่อความแน่นอน ก็มีพระบาลีว่า สมมาทิฏฐิสมาทานา สพุพฺ พุคฺชํ อุปจฺจคฺ; “สมมาทิฏฐิสมาทานา สพุพฺ พุคฺชํ อุปจฺจคฺ” เอาไปท่องเล่นให้ติดปาก. พอมันเกิดปัญหาขึ้นมาแล้วก็นึกถึง สมมาทิฏฐิสมาทานา สพุพฺ พุคฺชํ อุปจฺจคฺ ขึ้นมาทีเดียว. เอาท่องไว้ให้ติดปากจะช่วยได้ มากกว่าที่จะแขวนพระเครื่องให้รุงรังอยู่ที่คอ. มีสัมมาทิฏฐิสมาทานาติดอยู่ที่ปากตลอดเวลา หมายถึงมันอยู่ในใจ มันออกมาทางปาก. มีอะไรเกิดขึ้นอย่างกลัว อย่างทุกข์ อย่างร้อน อย่างอะไร

หมด, ฟันสมมาทิฏฐิสมาทานา สพุพฺ ทุคฺชํ อุปฺจกฺกํ ออกมาเพื่อสู้กับมัน; แล้วพยายามต่อสู้ให้เกิดเป็นสัมมาทิฏฐิขึ้นมาให้ได้จริง ๆ.

[๑. อธิบายตอนประเด็นเกี่ยวกับ “สัมมาทิฏฐิ”.]

คำแปล ความหมาย เป็นต้น ของสัมมาทิฏฐิ.

ที่นี้เราก็จะต้องศึกษาคำว่าสัมมาทิฏฐิกันให้เพียงพอ. คำว่า สัมมาทิฏฐินี้มันคู่กันกับมิจฉาทิฏฐิ. มิจฉาทิฏฐิฝ่ายผิด; สัมมาทิฏฐิฝ่ายถูก : ทิฏฐิ แปลว่า ความเห็น ความคิด ความรู้ ความเชื่อ ความยึดถือไว้เป็นหลักอยู่ในใจ นี้เรียกว่าทิฏฐิ, ที่นี้ สัมมา แปลว่า ถูกต้อง. นี้ถ้าพูดตามตัวบาลีมันเป็น อย่างนี้; พุคเป็นไทย ๆ ก็ว่า ความรู้ ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ ที่มันถูกต้อง, พุคให้มันเหลือน้อยที่สุดก็คือว่า ความรู้ที่มันถูกต้อง. แต่อย่าลืมน่า ตัวบาลีเขาว่าทิฏฐินะ, ทิฏฐิ แปลว่าความเห็น; “เห็น” ในที่นี้ เห็นด้วยปัญญา เห็นด้วยตาในภายใน, คู่กับเห็นด้วยตาในภายนอก; เขาก็มีคำว่าทฤษฎี ทอดทฤษฎีใช้อยู่เหมือนกัน. แต่สัมมาทิฏฐิในพระบาลีนี้หมายถึง เห็นด้วยตาใน เห็นในภายใน.

สัมมาทิฏฐิมิชื่อเรียก (: ว่าง) อย่างอื่นอีก ๒-๓ คำ คือคำว่า (๑) ยถาทุตสัมมปปัญญา : ยถาทุตะ แปลว่าตามที่เป็นจริง, สัมมะแปลว่าถูกต้อง, ปัญญาแปลว่าปัญญา, ยถาทุตสัมมปปัญญา -ปัญญาถูกต้องตามที่เป็นจริง. นี้เป็น เครื่องมือที่จะต้องถือไว้เป็นหลัก; อย่างในกาลามสูตรมีข้อห้ามไว้ ๑๐ ประการ อย่า

ถือเอาเพราะเหตุเพียงเท่านั้น ๑๐ ประการนั้น, แต่แล้วก็ให้ใช้ ยถาภูตสัมมัมปปัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อจะเชื่อ. ก่อนแต่จะเชื่อ ให้ใช้ยถาภูตสัมมัมปปัญญา; อย่าเชื่อเพราะว่าฟังตาม ๆ กันมา (มา อนุสฺสเวน), อย่าเชื่อเพราะทำสืบ ๆ กันมา (มา ปรมฺปราย), อย่าเชื่อเพราะว่าลืออยู่กระฉ่อน (มา อิติกราย), อย่าเชื่อเพราะมีอยู่ในตำรา (มา ปิฎกสมฺปทานน), อย่าเชื่อเพราะเหตุผลทางตรรก (มา ตกฺกเหตุ), อย่าเชื่อเพราะเหตุผลทางปรัชญา (มา นยเหตุ), อย่าเชื่อตามสามัญสำนึก (มา อาการ-ปริวิตกฺเกน), อย่าเชื่อเพราะเหตุที่ว่ามันถูกกับความคิดเห็นของเรา (มา ทิฎฐินิข-ฉานกฺขนฺติยา), อย่าเชื่อเพราะว่าผู้พูดนั้นเป็นคนที่น่าเชื่อ (มา ภพฺพรูปตาย), อย่าเชื่อเพราะเหตุว่าผู้พูดนั้นเป็นครูของเรา (: มา สมโณ โน ครู); แต่ในที่สุด ให้เชื่อด้วยยถาภูตสัมมัมปปัญญา.

วันนี้มีนักเรียนมาก; แล้วก็พูดถึงกาลามสูตรข้อสุดท้ายที่ว่า มา สมโณ โน ครู -อย่าเชื่อเพราะเหตุว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา, ว่าอย่างนั้น เขาหมายความว่า อย่าเชื่อด้วยเหตุเพียงสักว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา : เมื่อสมณะนี้เขาพูดว่าอย่างไร ก็เอาไปใคร่ครวญดูด้วยยถาภูตสัมมัมปปัญญาของตนเองก่อน เห็นว่าน่าเชื่อก็ลองเชื่อ; ยังไม่เชื่อทั้งหมด ก็ลอง ๆ ทำตามดู เห็นว่าน่าลองดูก็ลองดู พอลองดูแล้วมีผลจริงตามนั้น ทีนี้จึงเชื่อ; อย่างนี้เขาเรียกว่าเชื่ออย่างถูกศิษย์ของพระพุทธเจ้าตามหลักของกาลามสูตร มอบหมายคำว่ายถาภูตสัมมัมปปัญญาไว้ให้.

ฟังดูแล้วก็น่ากลัวว่า อย่าเชื่อเพราะว่าคำพูดนี้มีอยู่ในปิฎก เช่นมีอยู่ในพระไตรปิฎก ก็ยังไม่เชื่อ; อย่าเชื่อเพราะว่าผู้พูดนั้นเป็นครูของเรา อย่างนี้ก็ยังไม่เชื่อ. แต่ว่าไม่ใช่ให้กระด้างกระเดื่อง หรือว่าดูหมิ่นดูถูกอะไรครูบาอาจารย์ หรือ

พระไตรปิฎก. ขอให้รับมา ให้ฟังมา เอามาใคร่ครวญดูด้วยขตาภูตสัมมัมปัญญา, จนมันเห็นด้วยขตาภูตสัมมัมปัญญา ว่ามันจะเป็นไปได้จริง คือมันจะดับทุกข์ได้จริง แล้วก็จะลงดู, ยังไม่เชื่อนะ; พอลงดูแล้วมันได้ผลจริง ทีนี้จะเชื่อละ; อย่างนี้ก็เรียกว่ามันมีขตาภูตสัมมัมปัญญาในกรณีนั้น. มีลักษณะเป็นสัมมาทิฐิเต็มที คือมันผิดไม่ได้; ถ้าเราใช้วิธีอย่างนี้แล้วมันผิดไม่ได้ มันเป็นสัมมาทิฐิเต็มที.

(ไวพจน์หรือคำเรียกแทนสัมมาทิฐิ) อีกคำหนึ่ง คือคำว่า (๒) ขตาภูตญาณทัสสนะ. ขตาภูตญาณทัสสนะ แปลว่าความรู้ ความเห็น ตามที่เป็นจริง, ขตาภูตตะ แปลว่าตามที่เป็นจริง, ญาณ แปลว่าความรู้, ทัสสนะ แปลว่าความเห็น หรือการเห็น; ขตาภูตญาณทัสสนะ -ความรู้ความเห็นตามที่เป็นจริง. มีความรู้ มีความเห็นตามที่เป็นจริง มันก็ผิดไม่ได้, เมื่อผิดไม่ได้ก็เป็นสัมมาทิฐิ. นี้เรียกชื่อได้หลายชื่อ แต่ชื่อที่สะดวกแก่การจดจำ หรือว่าถ้อยกันอยู่โดยมาก ก็คือชื่อที่เรียกว่า สัมมาทิฐิ. ฉะนั้น ขอให้นักเรียนทุกคนจำคำนี้ไว้ให้แม่นยำเถอะ ะไรก็นึกถึงสัมมาทิฐิก่อนเถอะ แล้วจะไปเรียกชื่ออย่างอื่นทีหลังก็ได้ หรือจะไปปรับปรุงให้มันมีความหมายแตกแขนงออกไปอย่างไรก็ได้ แต่ให้ยกเอาสัมมาทิฐิเป็นสิ่งที่สูงสุดไว้ก่อน

(๓) สิ่งที่แทนคำว่า “ทิฐิ” ได้ก็มีอยู่หลายคำ; อย่างที่มีใช้อยู่ในพระบาลีว่า “จักขุ” คือดวงตา นี้ก็แทนทิฐิได้ เพราะว่าจักขุในที่นี้ หมายถึงเห็นด้วยตาใน ตาปัญญา ไม่ใช่ลูกตาธรรมดา, เมื่อพูดว่าจักขุ -ดวงตา ในกรณีนี้แล้วเป็นตาของปัญญา เป็นตาในภายใน; ที่นี้เรียกว่า “ปัญญา” ก็ได้ คือเป็น

ความรู้อย่างทั่วถึง; เรียกว่า “วิชา” ก็ได้ เพราะรู้อย่างแจ่มแจ้ง; เรียกว่า “แสงสว่าง” ก็ได้ เพราะมันทำให้เห็น ความมืดไม่อาจจะช่วยให้เห็น แสงสว่างอาจจะช่วยให้เห็น. ทีนี้จักขุ ก็ทำให้เห็น, ปัญญา ก็ให้เห็น แต่ว่าเห็นด้วยความรู้, วิชา ก็เห็น เห็นด้วยความรู้, แสงสว่าง ก็เห็น เห็นด้วยแสงสว่างนั้น; ฉะนั้นทุกอย่างจะต้องเป็นการส่องแสง ให้มันเป็นการส่องแสงสว่าง.

ส่องลงไปที่ไหน ? มันก็ต้องส่องลงไปที่ความจริง ให้คนเห็นความจริง. แสงแห่งพระธรรมนี้มันจะส่องลงไปที่ความจริง แล้วคนก็เห็นความจริง ว่ามันมีอยู่อย่างนั้นอย่างนั้น; เหมือนในที่มืดเราไม่เห็นอะไร พอมีแสงสว่างเกิดขึ้น เราก็ก็นั่นเป็นอะไร นั่นเป็นอะไรได้ทุกอย่าง มันก็ส่องเพื่อให้เห็นว่าอะไรเป็นอะไร. เตี้ยนี้จักขุ ปัญญา วิชา แสงสว่าง นี่มันก็ส่องลงไปยังสิ่งที่เราควรจะรู้จะเห็น, โดยทั่วไปก็คือความจริง; เรียกว่าส่องลงไปที่ความจริง. ทีนี้ถ้าถามว่า**ความจริงของอะไร ?** อิก; ก็ความจริงของธรรมชาติ. **เพื่อประโยชน์อะไร ?** เพื่อประโยชน์ที่จะให้รู้จักธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. **นี่คือสัมมาทิฏฐิ;** จะเรียกว่าปัญญาก็ได้ จะเรียกว่าความรู้ก็ได้ เรียกว่าความเห็นก็ได้, มันแทนกันได้; แล้วมันทำหน้าที่เหมือนกัน คือส่องแสงลงไปที่ความจริง ให้เราเห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง, ในที่นี้อาตมาพูดว่า **ส่องลงไปที่ธรรมชาติทั้งปวง.** เตี้ยจะพูดกันว่าทำไมต้องส่องไปที่ธรรมชาติทั้งปวง; จะพูดเรื่องสัมมาทิฏฐิให้จบเสียก่อน.

มีสัมมาทิฐิจะทำให้สิ่งที่ถือเป็นที่พึงถูกต้องเป็นประโยชน์.

[: สัมมาทิฐิมีความสำคัญ ในการนำทุกสิ่งไปอย่างถูกต้อง.]

เราจะต้องมีสัมมาทิฐิต่อสัจจะของสิ่งทั้งปวงอย่างจำเป็นที่สุด; ถ้าไม่มีสัมมาทิฐิแล้ว สิ่งที่เราจะยึดถือเอาเป็นเครื่องมือ หรือเป็นที่พึ่งมันก็ผิดหมด. นี่ฟังดูให้คิดนะ เราจะทำอะไรที่เขานิยามกันว่าถูกต้องดีนั้น มันจะต้องประกอบด้วยสัมมาทิฐิ. ถ้าไม่มีสัมมาทิฐิ - ปัญญาอันเห็นชอบ หรือว่าเห็นถูกต้องแล้ว แม้แต่ความสุจริตของเรา ก็จะเป็นความเชื่อ, ความซื่อตรงสุจริตนะ ที่มันปราศจากสัมมาทิฐิ มันจะกลายเป็นเชื่อจนเชื่อ; หรือว่าเราจะมีสัจจะมีสัจจะอย่างเต็มที่เต็มอัตราของมันเลย, แต่ถ้าสัจจะนั้นไม่ประกอบด้วยสัมมาทิฐิแล้ว มันก็คงจะโง่; แม้จะทำบุญ ถ้าปราศจากสัมมาทิฐิแล้ว บุญนั้นแหละมันจะไม่เป็นบุญดอก, มันจะเป็นเรื่องไม่ดับทุกข์ จะเป็นเรื่องทำให้เมา ให้หลง เหมือนกับที่เขาทำบุญกันมาก ๆ แล้วก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร.

ทำบุญนิดเดียวสิ้นเงินไปตั้งหมื่น ตั้งแสน ไม่ได้รับประโยชน์อะไร เพราะมันไม่มีสัมมาทิฐิ; บวชลูกชายคนหนึ่งเสียเงินตั้ง ๒-๓ หมื่น นี่มันไม่มีสัมมาทิฐิ แล้วมันก็ไม่ได้อะไร. จะทำกุศลก็เหมือนกันแหละ จะต้องมิสัมมาทิฐิ แต่ว่ากุศลมันหมายถึงสัมมาทิฐิอยู่แล้ว, ใ้อ้คำพูดว่ากุศลนี้ มันมีความหมายแห่งสัมมาทิฐิอยู่แล้ว; แต่เดี๋ยวนี้อยากจะพูดภาษาชาวบ้านทั่ว ๆ ไป. ชาวบ้านของเรา เมื่อพูดถึงกุศลก็ยังไม่ค่อยเล็งถึงสัมมาทิฐิ เอาไปปนกันกับบุญ;

ทำให้คิดก็แล้วกัน. ทีนี้ถ้ามันไม่มีสัมมาทิฏฐิ ไอ้ดีนั้นแหละมันก็คืออย่างมิจฉาทิฏฐิ ก็ได้.

แม้แต่ว่าจะรักษาศีล ประพฤติวัตร ถ้าไม่มีสัมมาทิฏฐิแล้ว ไอ้ศีล นั้นนะมันก็ไม่เป็นศีลไปได้ มันเป็นสัลลพัตตปรามาสไปเสียหมด คือศีลที่ไม่ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายของศีล; ฉะนั้น ถ้าใครจะรักษาศีล ก็ขอให้ศีลนั้นถูกกำกับอยู่ด้วยสัมมาทิฏฐิ ไม่เช่นนั้นแล้วก็จะเป็นศีลชนิดที่ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร เขาเรียกว่าสัลลพัตตปรามาส.

แม้จะทำสมาธิ ก็ต้องมีสัมมาทิฏฐิคุมอยู่ จึงจะเป็นสัมมาสมาธิในพระพุทธศาสนา; ปราศจากสัมมาทิฏฐิแล้ว สมาธินั้นก็จะเป็นมิจฉาสมาธิ -สมาธิที่ทุจริต สมาธิที่เป็นไปเพื่อกิเลส เป็นไปเพื่อหาประโยชน์.

แม้แต่ญาณ -ความรู้นี้ก็เถอะ, ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิแล้ว มันก็เป็นมิจฉาญาณก็ได้. แต่คำว่าญาณในความหมายเฉพาะ ก็หมายถึงมันถูกต้อง; แต่ถ้าพูดกลาง ๆ ธรรมดา, คำว่าญาณนี้เป็นมิจฉาญาณะก็ได้ เป็นมิจฉาญาณะก็ได้; จะเป็นมิจฉาญาณะได้ ก็เพราะมีสัมมาทิฏฐิเข้าไปควบคุมอยู่ ความรู้หรือญาณนั้น จึงจะเป็มญาณที่ถูกต้องคือดับทุกข์ได้. ฉะนั้น เราจึงพูดว่า ถ้าปราศจากสัมมาทิฏฐิแล้ว ไอ้สิ่งที่เรียกกันว่าดี ว่าบุญ ว่ากุศล ว่าดีจะ ว่าสุจริตนั้นนะ มันเลี้ยวเข้ารกเข้าพงไปก็ได้, เลี้ยวเข้ารกเข้าพงไปก็ได้ ถ้ามันปราศจากสัมมาทิฏฐิ; ฉะนั้น ถ้าจะยึดมั่นในบุญ ในกุศล ในศีล ในสุจริต ในสมาธิ ในญาณอะไร ก็ขอให้มันประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฏฐิ. โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อ -ศรัทธา

ต้องประกอบอยู่ด้วยสัมมาทิฐิ; ไม่อย่างนั้นมันจะมลาย แล้วก็ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์เลย.

เดี๋ยวนี้ในโลกนี้ สังเกตดูเห็นว่า ไม่นิยมสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นต้นเหตุ, เป็นต้นตอ, เป็นรากฐานของความถูกต้อง; เขาไปเน้นกันแต่ที่ปลายเหตุ เช่นว่า เราจะเน้นกันในเรื่องรักชาติ หรือว่าจะไม่เน้นกันในเรื่องสัมมาทิฐิ. เน้นกันแต่เรื่องรักชาติ โดยไม่นึกถึงสัมมาทิฐิ; ศิลนั้นก็เป็นเรื่องเข้ารกเข้าพง รักษาเพื่ออวดกันก็ได้ เกรงอย่างเป็นบ้าเป็นหลังไม่สำเร็จประโยชน์อะไรก็ได้, ถ้าศิลปนั้นไม่มีสัมมาทิฐิ. แต่ถ้าเราเน้นลงที่เรื่องสัมมาทิฐิ มันรู้เห็นจริงโดยประการทั้งปวงแล้ว มันก็ไม่ผิดได้; มันก็ไปจับเอาศีลมาได้ แล้วบังคับให้ศีลนี้เป็นไปอย่างถูกต้องได้.

ถ้าเราจะเน้นกันในทางศีลธรรม เพื่อจะแก้ปัญหาคความเสื่อมเสียศีลธรรมในโลก ในเวลานี้ ในปัจจุบันนี้ แม้ในประเทศไทยของเรานี้ อาตมาก็คิดว่าเรามาเน้นกันที่เรื่องสัมมาทิฐิจะดีกว่า, ดีกว่าจะไปเน้นแต่เรื่องศีลอย่างหลับหูหลับตา. ถ้าเน้นเรื่องสัมมาทิฐินี้มันลืมหูลืมตา, เมื่อลืมหูลืมตาแล้วมันก็รู้จักเลือก รู้จักคว้า รู้จักหาเอามา; มันก็ไปคว้าเอาศีลมาอย่างถูกต้อง ไปคว้าเอาสมาธิมาอย่างถูกต้อง ไปคว้าเอาทุกข์อย่างมาอย่างถูกต้อง, ถ้าเราเน้นที่สัมมาทิฐิ. แต่เดี๋ยวนี้ไปเน้นกันแต่ที่เรื่องปลายเหตุ มันก็เลยไม่สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะแก้ปัญหานั้น ๆ. แล้วจะมาบังคับกันแบบนี้ บังคับกันอย่างโน้น ตกลงกันอย่างโน้น ตกลงกันอย่างโน้น แต่ไม่มีสัมมาทิฐิ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร; โลกปัจจุบันนี้

จึงเต็มไปด้วยความทุกข์ เพราะมันขาดสัมมาทิฏฐิ เรียกว่าขาดธรรมะข้อสัมมาทิฏฐิ. ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้วมันจะถูกหมด มันจะผิดไม่ได้.

โดยเฉพาะพวกผู้นำทั้งหลาย ที่นำอยู่ในโลกนี้ ถ้ามีสัมมาทิฏฐิแล้วก็นำไปอย่างถูกต้อง; ถ้าไม่คำนึงถึงสัมมาทิฏฐิ ไปจับฉวยข้อใดข้อหนึ่ง มาเน้นอย่างงมงาย มันก็ไม่มีทางที่จะสำเร็จประโยชน์. เราจะต้องนึกถึงข้อที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ความทุกข์ทั้งปวงจะข้ามพ้นไปได้ด้วยอาศัยสัมมาทิฏฐิ. นี้ขอให้อ่านว่าสัมมาทิฏฐิไว้ ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด สำหรับการก้าวล่วงพ้นจากความทุกข์.

การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าก็คือสัมมาทิฏฐินั่นเอง, ตัวการตรัสรู้ก็ตัวการมีสัมมาทิฏฐิ; เรื่องของพระธรรมหรือพระธรรมก็คือเรื่องของสัมมาทิฏฐิ คือความถูกต้อง; เรื่องของพระสงฆ์อีก ก็เป็นเรื่องของผู้ที่ตั้งอยู่ในสัมมาทิฏฐิ : ท่านมีศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยอำนาจของสัมมาทิฏฐิ มีสัมมาทิฏฐิเป็นรากฐาน มีสัมมาทิฏฐิสำหรับจะยึดเอาไว้ จะดึงเอาไว้ จะควบคุมเอาไว้ ให้มีการประพฤติปฏิบัติถูกต้อง. ฉะนั้น เรื่องความถูกต้องนี้ มันต้องมาจากความเห็นที่ถูกต้อง ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจที่ถูกต้อง; แล้วการปฏิบัติทั้งหลายก็เป็นไปตามความเห็นที่ถูกต้อง.

ให้สังเกตดูในอริยมรรคมีองค์แปดนั้น ท่านเอาสัมมาทิฏฐิขึ้นมาไว้เป็นข้อแรก; องค์มรรคที่หนึ่งคือสัมมาทิฏฐิ -ความเห็นชอบ, องค์มรรคที่สอง สัมมาสังกัปป -ความต้องการชอบ; สัมมาวาจา นี่มาเรื่องศีล -พูดจาชอบ, สัมมากัมมันโต ก็เป็นเรื่องศีล -ทำกรงานชอบ, สัมมาอาชีโว ก็เป็นเรื่องศีล -เลี้ยงชีวิตชอบ. เอาเรื่องสัมมาทิฏฐิมาเป็นข้อที่หนึ่ง เป็นปัญญา แล้วก็ทำให้รู้จัก

ปรารถนาชอบ; แล้วก็มิสืลได้; แล้วต่อไปนั้นก็มิเรื่องของสมาธิ : สัมมาวายามะ - พยายามชอบ, สัมมาสติ - ระลึกชอบ, สัมมาสมาธิ - มีสมาธิชอบ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสให้สัมมาทิฏฐิมาเป็นข้อแรก, ท่านอธิบายข้อนี้ว่า มันเป็นตัวผู้นำ เมื่อสัมมาทิฏฐิมาแล้วมันก็นำข้ออื่น ๆ ให้ชอบ ให้ถูกต้องหมด; ถ้าไอ้ตัวนำมันผิดแล้วไอ้ตัวตามมันก็ผิดหมด. เมื่อมันมีสัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ : ความต้องการก็ถูกต้อง การพูดจาก็ถูกต้อง การงานก็ถูกต้อง เลี้ยงชีวิตก็ถูกต้อง ความเพียรก็ถูกต้อง สติก็ถูกต้อง สมาธิก็ถูกต้อง. ช่วยจำไว้ให้คึนะว่า เขาเอาความถูกต้องมาเป็นตัวนำ. ต่อไปนี้เรายังมีชีวิตอยู่ในโลกต่อไปอีกนาน ต้องรู้จักความถูกต้องที่จะเป็นตัวนำให้ชีวิตนี้เป็นไปอย่างถูกต้อง ลูถึงผลที่เราประสงค์.

ใจความสำคัญในตอนนี้ก็คึอว่า สัมมาทิฏฐิเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในการที่จะนำทุกสิ่งไปอย่างถูกต้อง. ทำไมมาวัด ? อะไร ? อะไร ? ทำให้คนเข้ามาในวัด. ไม่ใช่ครุพามาณะ; คนทั่วไปเขามาวัดนี้ ไม่ใช่ครุพามา : ไอ้สัมมาทิฏฐินะมันพามา. คนแก่ ๆ ที่มีสติปัญญามาวัด : ทำไมจึงอยากเข้าวัด ? เพราะสัมมาทิฏฐิมันชี้ชวนมา; แล้วทำไมมารักษาศีล ? ก็เพราะสัมมาทิฏฐิมันแสดงให้เห็นว่ามันควรจะรักษาศีล; ทำไมจึงทำบุญให้ทานอะไรต่าง ๆ ? ก็เพราะว่าสัมมาทิฏฐิมันชี้ให้เห็นว่ามันควรจะทำ. ทำไมมาบวช ? มันก็เรื่องของสัมมาทิฏฐิชี้ชวนมา. มาปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา กัณฑ์จนกระทั่งบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็เพราะสัมมาทิฏฐิชวนมา. ถ้ามิจลาทิฏฐิมันก็ชวนไปที่อื่นแหละ ไม่ชวนมาวัดหรอก เพราะมันเป็นมิจลาทิฏฐิ จำไว้ให้คึ ๆ ชวนไปหาอบายมุข ชวนพวกเรานี้ไปหาอบายมุข คึมน้ำเมา เทียวกลางคึน ดูการละเล่น เล่นการพนัน คบ

คนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน นี่ไปหาอบายมุข ไม่ชวนมาวัดหรือ. ที่มาวัดนี้มันมาเพราะสัมมาทิฏฐิ. บางทีถึงกับว่าเป็นสัมมาทิฏฐิของเพื่อนก็ได้ สัมมาทิฏฐิของเพื่อนสุดส่าห้ชี้แจง ชักจูงเรามา; เรายังไม่เชื่อ เพื่อนเขาหวังดี เขาลากหัวเรามา ก็เพราะว่ามันเป็นสัมมาทิฏฐิของเพื่อน, มาวัดกัน. ใ้อั้ที่จะเป็นไปในทางดี ทางรอด ทางดับทุกข์ แล้วมันก็ต้องเป็นเรื่องของสัมมาทิฏฐิ.

[๒. อธิบายตอนประเด็นเกี่ยวกับคำว่า “ธรรมชาติ”.]

ธรรมชาติมี ๔ ความหมาย : อะไร ๆ ก็เป็นธรรมชาติหมด.

[ธรรมชาติในภาษาธรรมะมีความหมายกว้างกว่าธรรมชาติที่ชาวโลกรู้จัก.]

เฮ้, ทีนี้ก็จะมาถึงประเด็นที่ ๒ คือคำว่า**ธรรมชาติ**. หัวข้อของเรามีว่า **สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติคือความรอดของคนเรา**, สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติคือความรอดของคนเรา; ใ้อั้ “**ธรรมชาติ**” นี้เคยพูดหลายหนแล้ว แต่ก็เชื่อว่าในหมู่ที่มานั่งนี้ ยังไม่เคยฟังก็มี. **ธรรมชาติ** คือสิ่งที่เป็นไปตามธรรมดาของมันเอง; ใ้อั้รู้จักโดยหลักใหญ่ ๆ **ธรรมชาติมีรูปแบบ ๔ ความหมาย** ธรรมชาติมี ๔ รูปแบบหรือ ๔ ความหมาย คือ**ตัวธรรมชาติ**อย่างหนึ่ง, **ตัวกฎของธรรมชาติ**อย่างหนึ่ง, **ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**อย่างหนึ่ง, **ตัวผลที่ออกมาจากหน้าที่**นี้ อย่างหนึ่ง.

นักเรียนควรจะรู้อั้ไว้ว่า คำว่า “**ธรรมชาติ ๆ**” ที่เธอเรียนกันในโรงเรียนนั้น ความหมายคนละอย่างกับคำว่า**ธรรมชาติ**ของพระพุทธเจ้า. เต็ยว่าให้ฟัง

แล้วไปรู้เอาเองดีกว่า ว่าธรรมชาติตามความหมายของพระพุทธเจ้าที่ท่านท่านหมาย ความอย่างไร. คำว่า “ธรรมชาติ” ตามความหมายของพระพุทธเจ้าที่ท่าน ท่าน หมายถึงทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไรโน้น : ทุกสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเป็นนามธรรม หรือเป็นเพียงกิริยาอาการ เป็นสิ่งที่ปรุงแต่ง เป็นอาการของการปรุงแต่ง, ไม่ยก เว้นอะไรเลยเรียกว่าธรรมชาติหมด. ฉะนั้น ต้องนับตั้งแต่ว่ารูปธรรมเลิศที่สุด จี๋ ฝุ่นสักเม็ดหนึ่งนี่ ก็เรียกว่าธรรมชาติ, หรือจะสูงขึ้นมาอย่างไร เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นลม เป็นไฟ ก็ธรรมชาติ, แล้วเป็นความดี ความงาม กระทั่งเป็นพระนิพพาน ในที่สุด พระนิพพานนั้นก็ยังเป็นธรรมชาติ; นี่ในตำราเรียนหนังสือทาง วิทยาศาสตร์สมัยใหม่ของเรา จะไม่ให้ความหมายอย่างนี้. แล้วเด็ก ๆ ก็จะมักเข้า ใจไปว่า ถ้ามนุษย์ไปทำเสียแล้วก็ไม่ใช่ธรรมชาติ, เด็ก ๆ เรียนมาอย่างนั้น. ไม่ เคยรู้ว่า ใจตัวมนุษย์นั้นก็ธรรมชาติ ใจตัวมนุษย์ทั้งหลายนั้นก็เป็นอย่างนี้, แม้ ความคิดนึกของมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ, การกระทำของมนุษย์ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ, มีผลอะไรออกมานั้นก็เป็นอย่างนี้,

ฉะนั้น จำใจ ๔ คำนี้ไว้ให้ดี ๆ นะว่า ตัวธรรมชาติ เรียกว่าสภาพธรรม สภาพธรรมชาติดีก็ได้ ตัวธรรมชาติ, แล้วก็กฎของธรรมชาติ, แล้วก็หน้าที่ตามกฎ ของธรรมชาติ, ผลที่เกิดจากหน้าที่ก็เรียกว่าธรรมชาติ.

วิธีจำไม่ให้ลืมต่อธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

ที่จะจำง่ายกันลืม ก็อยากจะให้กำหนดเอาตัวเราเองนี่ไว้เป็นหลัก กันลืม; ว่าเอาคน ๆ หนึ่งนะ :- (๑) เขามีร่างกายนะ; มีร่างกายมีจิตใจนะ

ร่างกายนี้มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ประกอบขึ้นด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมณะ. นี่เรียกว่าร่างกายของเขาทั้งหมดแหละ รวมทั้งจิตใจของเขาด้วย นี่เขาเรียกว่า**ไอ้ตัวธรรมชาติ**; ร่างกายและจิตใจของเรา ๒ อย่างนี้ เป็น**ตัวธรรมชาติ**. ตำราวิทยาศาสตร์อาจจะไม่สอนอย่างนี้; นี้ธรรมะนะ : **ธรรมชาติตามภาษาธรรมะนะ**.

(๒) **ที่นี้กฎของธรรมชาติ** มันครอบงำบังคับ, ตัวเรา ร่างกายจิตใจของเราเนี่ย อยู่ใต้กฎของธรรมชาติ เพราะฉะนั้น ร่างกายของเราจึงเปลี่ยนแปลงไป จิตใจของเราก็กเปลี่ยนแปลงไป มีกฎที่ทำให้เปลี่ยนไปอย่างนั้น ทำให้เปลี่ยนไปอย่างนี้ ที่เขาเรียกว่าไม่เที่ยง เปลี่ยนไป แล้วเป็นทุกข์ แล้วก็ไม่ใช่ตัวตน. ความที่เป็นอย่างนี้เขาเรียก**กฎของธรรมชาติ**. เนื้อตัวของเราเป็นธรรมชาติ; แล้วมีกฎของธรรมชาติอยู่ในเนื้อตัวของเรา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง แยกเป็นก็อย่างๆ แต่ละอย่างก็มีกฎของธรรมชาติบังคับอยู่ว่า จงเป็นอย่างนั้น จงเป็นอย่างนั้น ไปตามกฎของธรรมชาติ ก็ตามเหตุตามปัจจัยของมัน. ฉะนั้น ในธรรมชาติจึงมีความแปลกประหลาด; เช่นว่าเรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีกฎของธรรมชาติทำให้มันเป็นตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับจะดู สำหรับจะฟัง สำหรับจะดม สำหรับจะชิม สำหรับจะสัมผัสอะไร เพราะมันมีกฎครอบงำอยู่ ให้สิ่งเหล่านั้นทำหน้าที่นั้นๆ ได้. อย่าลืมว่า **กฎธรรมชาติข้างนอกนั้น ไม่สำคัญเท่ากฎธรรมชาติในภายในตัวเรา ที่มันบังคับตัวเราอยู่** : ถ้าทำให้โง่มันก็โง่แหละ ทำให้ฉลาดมันก็ฉลาด; เดี่ยวก็ร้องไห้บ้าง เดี่ยวก็หัวเราะบ้าง โดยกฎของธรรมชาติมันบีบบังคับให้รัก ให้โกรธ ให้เกลียด ให้กลัว ให้เป็นทุกข์ ให้โศกเศร้า ให้รำเริง มันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.

(๓) เอาละ, ในตัวเรามีตัวธรรมชาติและมิกฎของธรรมชาติ; ที่นี้ในเรานี้มันมีหน้าที่ : หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ก็ดูเอาเองก็พอจะได้หน้าที่, หน้าที่อันแรกที่สุดต้องกินอาหาร มีหน้าที่ต้องกินอาหาร; แล้วก็ มีหน้าที่ต้องหาอาหารมากิน, แล้วก็ มีหน้าที่ที่บริหารร่างกาย. หน้าที่ทั้งนั้น : ต้องไปอาบน้ำ, ต้องไปถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ นี่เป็นหน้าที่ที่มันเฉิบขาดเหลือประมาณ, แล้วก็ ต้องทำหน้าที่บริหารร่างกายให้เป็นสุข ให้สบายอยู่ได้, ถึงเวลาพักก็ต้องพัก, ถึงเวลานอนก็ต้องนอน, ถึงเวลาทำงานก็ต้องทำงาน; นี้เรียกว่าหน้าที่. ทุกคนทำหน้าที่มากมายเหลือเกินแหละ; แต่นี่ยกตัวอย่างเพียงว่า ต้องหามาให้ได้กิน, ต้องบริหารร่างกายให้สะดวกสบาย อย่ามีโรคภัยไข้เจ็บ แล้วก็ให้รอดชีวิตอยู่ได้.

ที่นี้มันยังมีว่ารอดชีวิตอยู่เฉย ๆ นี้ไม่ดีอะไร, มันต้องรอดชีวิตอยู่อย่างดีโน่น, ฉะนั้น เรารอดชีวิตอยู่อย่างเดี๋ยวนี้ไม่พอนะ, ต้องทำให้มันดีด้วย; ฉะนั้นเราจึงมีหน้าที่ขั้นที่ ๒ คือทำให้มันดี. หน้าที่ขั้นที่ ๑ : ให้ชีวิตมันรอดอยู่ได้; หน้าที่ขั้นที่ ๒ คือทำให้ชีวิตมันดี, ดี ๆ กว่าที่จะถึงที่สุด ที่เรียกว่าบรรลุมรรค ผลนิพพาน. นี้เรียกว่าหน้าที่. ดูกันตั้งแต่ต้องกิน ต้องนอน ต้องอาบ ต้องถ่าย ต้องบริหารกาย ต้องให้มันรอด; รอดแล้วยังต้องทำให้ดี เช่นอุตส่าห์เล่าเรียน อุตส่าห์ศึกษา ฝึกฝนทางจิตทางใจนี้ นี้เรามีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. นี้ความหมายที่ ๓, ธรรมชาติความหมายที่ ๓.

(๔) ที่นี้เราก็มีธรรมชาติในความหมายที่ ๔ คือผลจากการปฏิบัติหน้าที่. เดี่ยวนี้บางคนก็มีความสุข บางคนก็ไม่มีความสุข บางคนก็มีโรค

บางคนก็ไม่มีโรค; ก็แปลว่าสุขหรือทุกข์นั้นแหละที่มันอยู่กับเรา นั่นคือผลของหน้าที่. ทำผิด ทำถูก ทำอย่างไรก็ตามมันก็มีผล; ฉะนั้น เราอยู่ด้วยผลที่เกิดมาจากการทำหน้าที่ตามธรรมชาติ. เช่นเราบริหารร่างกายถูกต้องดี เราก็สบายดี, เราบริหารร่างกายไม่ถูกต้อง เรา ก็มีผลคือไม่สบาย, หรือว่าเราทำหน้าที่ดี ประสบความสำเร็จในการเล่าเรียน ในการทำงาน ในอนาคต; เหล่านี้ก็คือเรียกว่าผลของมัน.

นี่กันลึมนะ, ว่า ในตัวเรามีเรื่องธรรมชาติ ๔ ความหมายคือ ตัวธรรมชาติที่เป็นกายและใจ, ตัวกฎของธรรมชาติที่ควบคุมกายและใจอยู่, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ คือกายและใจจะต้องประพฤติกะทำอย่างไร ทำไปทุกวัน ๆ, แล้วผลจากการทำหน้าที่ ก็คือความสุข หรือความทุกข์ที่เราได้รับกันประจำวันนั่นเอง. นี่ธรรมชาติ ๔ ความหมายอย่างนี้ เป็นความหมายในทางพระธรรมทางศาสนา; ไม่เหมือนกับตำราวิชาในทางโลก. เธอไม่ต้องไปทะเลาะกัน ไม่ต้องเอาไปทะเลาะกัน จำไว้เป็นอย่าง ๆ จำไว้เป็นฝ่าย ๆ ว่าฝ่ายธรรมะนี้เขากว้างอย่างนี้ : ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ; ฝ่ายชาวบ้านนั้นนะ ถ้าอะไรที่มันเป็นเองอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์ไม่เกี่ยวข้อง เขาเรียกว่าธรรมชาติ, พอมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว มันก็ไม่ใช่ธรรมชาติเสียแล้ว. นี่เขาจะดูลวก ๆ นะ, คุณก็ลวก ๆ นะ; เช่นศาลาหลังนี้ นักเรียนทุกคนคงจะบอกว่าไม่ใช่ธรรมชาติ, ไม่เหมือนกับภูเขาลูกโน้นมันเป็นธรรมชาติ; แต่ทางธรรมะเขาดูลึกกว่านั้น : เขาดูลึกว่าศาลาหลังนี้คนมันทำ ไ้คนมันก็ธรรมชาติ, มันทำด้วยทราย ด้วยหิน ด้วยปูน ด้วยน้ำ ด้วยเหล็กอย่างนี้ มันก็ธรรมชาติ มันก็เป็นธรรมชาติที่ไปดึงเอา มา, แล้วก็ทำโดยคน คนก็เป็นธรรมชาติ; แล้วมันมาอยู่ในรูปร่างใหม่เป็นศาลาอย่างนี้ ก็เรียกว่ามันยังคงเป็นธรรมชาติที่ถูกปรุงแต่ง, ธรรมชาติที่ปรุงแต่ง ถูก

ปรุ้งแต่งแล้ว. แม้ที่มันเป็นของที่ประหลาดกว่านี้ : เป็นเรือบิน เป็นรถไฟ เป็นยานอวกาศที่ว่าวิเศษพิเศษมาก มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ; มันไม่มีอะไรที่จะพ้นไปจากความเป็นธรรมชาติ, แต่มันเปลี่ยนรูป. นี่เห็นใหม่ว่า ทางธรรมะเขาคูลิกกว่า แม้จะเปลี่ยนรูปไปอย่างไร เขาก็ยังจับมันได้ว่า มันยังเป็นธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. แต่ที่นี้ชาวบ้านดูไม่ลึก ดูผิว ๆ เฝิน ๆ พอแปลกตาไปหน่อยแล้วก็ว่าไม่ใช่ธรรมชาติแล้ว; ใครโง่กว่าใครลองคิดดู.

ดูรายละเอียดที่ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

[: ดูการแจกธรรมชาติฝ่ายสังขารออกไปเป็น ๔ ระบบหรือ ๔ ระดับ.]

ที่นี้ทางธรรมะมันจะมองเห็นว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ : ที่นี้เราจะดูกันให้ละเอียด จะแจกไปได้สักก็อย่างนะ คอยฟังให้คินะว่ามันจะอีกสักก็อย่างนะ, ถ้าจำได้ก็จะดีมากนะ : ธรรมชาติในทางวัตถุ, ถ้าจะจกก็จกให้ถูก ๆ นะว่า ๑. ธรรมชาติทางวัตถุ, ๒. ธรรมชาติทางกาย, ๓. ธรรมชาติทางจิต, ๔. ธรรมชาติทางวิญญาณ. สี่อย่างนี้ไม่เหมือนกันนะ :-

(๑) ที่แรกธรรมชาติทางวัตถุ ไม่ได้ใช้คำว่ากายนะ, วัตถุ คือดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นวัตถุธาตุ, เกือบกลาดไปหมดในโลกนี้ เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอะไรทั้งหมด ที่วิทยาศาสตร์เขาเรียก นั้นเป็นเพียงสักว่าธาตุ วัตถุธาตุตามธรรมชาติ, แยกกันอยู่เป็นธาตุ ๆ ก็มี รวมกันเป็นวัตถุอันหนึ่ง ๆ ก็มี; แต่ยังไม่เอามาเป็นร่างกายของสัตว์หรือคนนะ. นี่เราเรียกว่าวัตถุธาตุ; ธรรมชาติ

ที่เป็นวัตถุธาตุมีอยู่ตามธรรมชาติ ก็ให้รู้จักไว้ ว่ามันเป็นวัตถุธาตุตามธรรมชาติ เพราะถือว่ายังไม่มีชีวิตจิตใจ.

(๒) ที่นี้วัตถุธาตุนั้นแหละ มันมารวมกันเป็นกลุ่ม ๆ อีกทีหนึ่ง ทีนี้จะเรียกมันว่ากาย. คำว่า “กาย” นี้เขาแปลว่า กลุ่ม นะ, รู้ไว้แหละว่า กายนี้ไม่ได้แปลว่าร่างกายเหมือนที่เรานึกนะ; ตัวหนังสือพระบาลีคำนี้ คำว่ากายนี้เขาแปลว่า กลุ่มหรือหมู่. ทีนี้ไอ้เรามันไม่เคยรู้นี่; ได้ยินเรียกแต่ว่าร่างกายก็คือร่างกายนี้ เราก็คิดว่ากายนี้คือร่างกาย. กลุ่มของอะไรก็ได้ ถ้ามันเป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่ากาย.

ทีนี้วัตถุธาตุเหล่านั้นมันมารวมกันเป็นกลุ่ม ๆ : เป็นร่างกายของเรา เป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อย่างนี้ มันก็แต่ละกลุ่ม ๆ, กลุ่มที่จะมาเป็นมือ เป็นแขน เป็นหัว เป็นตัว เป็นอะไรมันก็เป็นกลุ่ม ๆ, เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เป็นระบบ ๆ นี่คือกลุ่มละ, ระบบเลือดไหลเวียน ระบบหายใจ ลมเข้า-ออก, แล้วก็ระบบ ให้เกิดความอุ่น ความร้อน ถูกต้อง, ระบบให้ย่อยอาหาร ระบบที่ดูดซึม, ระบบที่หล่อลื่น มีน้ำมันหล่อลื่นตามกระดูก ตามข้อ มันมีเป็นกลุ่ม ๆ ๆ ตามหน้าที่ของมัน; รวมกันทั้งหมดนี้ก็เรียกว่ากาย แปลว่ากลุ่ม. นี่ธรรมชาติทางกาย. แม้จะมาเป็นกลุ่มอย่างนี้แล้ว ก็ยังเรียกว่าธรรมชาติ : ธรรมชาติทางกาย. เมื่อตะกี้ธรรมชาติทางวัตถุ เอาเป็นว่านอกกายเราก็แล้วกัน; เต็มวันนี้อาจับกลุ่มเข้าเป็นร่างกายของเรานี้ ก็เป็นธรรมชาติทางกาย.

(๓) ทีนี้ธรรมชาติที่ ๓ นี้ทางจิต, ทางจิตนี้. อย่าให้ต้องอธิบายกันนักเลย เอาแต่เพียงว่าเรารู้สึกได้ว่าเรามีจิต มีจิตที่รู้สึกได้; ที่ตานี้มีระบบประสาทสำหรับให้รู้สึกทางตาได้, ทางหูก็ได้ยินเสียงได้, ทางจมูกก็ได้กลิ่นได้, แล้วก็ขึ้น

ไปจนถึงเกิดความรู้สึก; ซึ่งส่วนนี้ ส่วนที่มันเป็นจิตรู้สึกได้นี้ เรียกว่าส่วนที่มันเป็นจิต, มันต้องอาศัยกาย ฉะนั้น จะมีจิตโดยไม่มีกายก็ไม่ได้ มีกายโดยไม่ต้องมีจิตก็ยังไม่ได้ แต่มันตาย มันไม่เป็น. ฉะนั้น เรามีจิตได้โดยอาศัยกาย; มีระบบกายถูกต้องแล้วระบบจิตก็ทำงาน ฉะนั้น จิตนั้นจึงรู้สึกได้ คิดนึกได้ รู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์อะไรก็ได้ คิดนึกจะทำอย่างนั้นอย่างนี้ก็ได้; แต่ยังไม่ใช่สติปัญญา, เป็นเพียงจิตล้วนๆ : จิตสงบ จิตไม่สงบ จิตฟุ้งซ่าน จิตตั้งมั่น จิตรู้สึกเป็นทุกข์ จิตรู้สึกเป็นสุข; อะไรก็ตามเหล่านี้ไม่เกี่ยวกับสติปัญญา. ส่วนนี้เรียกว่าระบบจิต.

(๔) ที่นี้ระบบที่ ๔ ก็เรียกว่าระบบธรรมชาติทางวิญญาณ. นี้ก็ถูกคำว่าเราสร้างคำว่าวิญญาณขึ้นมาใช้อย่างขี้โกง. เราก็ไม่มีคำอื่นจะใช้, เราต้องใช้คำว่าทางวิญญาณไปที่ก่อน; ขอบอกให้รู้ว่าคำว่าวิญญาณนี้ ไม่ใช่หมายถึงวิญญาณตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือวิญญาณอย่างนั้นอย่างเดียว. ใจสิ่งที่มันละเอียด เป็นความรู้อันลึกซึ้ง ก็เรียกว่าวิญญาณ; ฉะนั้น ระบบวิญญาณ ก็คือระบบที่ละเอียดยิ่งไปกว่าจิต, คือสติ ปัญญา ความรู้ที่เรามีๆ กันอยู่. ใจสติปัญญานั้นมันก็อาศัยจิตแสดงหรือทำหน้าที่, ความรู้ก็อาศัยจิต ความเชื่อก็อาศัยจิต ความคิดนึกที่เป็นอุดมคติทั้งหลาย ก็เรียกว่ามันเป็นสิ่งที่อาศัยจิต มันอาศัยจิตเป็นเครื่องแสดงออกมา เป็นเครื่องรับเข้าไป หรือเป็นเครื่องจ่ายออกมา. ความรู้ของเรา สติปัญญาของเราแสดงออกมา นี้ก็เพราะว่ามันมีจิตเป็นผู้รับใช้อีกทีหนึ่ง ทำหน้าที่ให้ร่างกายแสดงอะไรออกมาทางกาย สติปัญญาทำให้จิตออกอำนาจแก่กาย, จิตออกอำนาจแก่กาย กายมันก็ทำตามที่จิตมันบังคับออกมา.

ฉะนั้น อย่าเอาสติปัญญา ความรู้ไปรวมไว้ว่าเป็นสิ่งเดียวกันกับจิต. เราจะแยกสิ่งที่เรียกว่าจิตกับวิญญาณในที่นี้ออกจากกัน. อย่าลืมว่าในที่นี้แหละ ที่เราพูดกันที่นี้แหละ : เมื่อเรายังไม่มีคำอื่นพูด เราต้องพูดด้วยคำนี้ มิฉะนั้นเราก็ไม่อาจจะพูดกัน.

นี่ดูให้ดีเถอะว่า มันคนละอัน : จิตคือสิ่งที่มันรู้สึกได้ก็แล้วกัน; แต่สติปัญญานั้นมันรู้แจ้ง เข้าใจอะไรได้, มันทำให้จิตกลายเป็นรู้แจ้งอะไรได้. โดยธรรมชาตินะมันก็มีไม่ใช่สิ่งเดียวกัน : จิตนี้มันสักแต่จะทำหน้าที่รู้สึกได้ คิดนึกได้; ส่วนสติปัญญานั้นมันเกี่ยวกับความถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง, ที่มันละเอียดยิ่งขึ้นไป. ฉะนั้น จิตก็ยังเป็นธรรมชาติ, ใจวิญญาณหรือสติปัญญานั้นก็ยังเป็นธรรมชาติ; เราต้องแยกกัน เพราะว่ามันไม่ใช่สิ่งเดียวกันโดยธรรมชาติ.

เรามีวิธีรู้จักจิต กับรู้จักวิญญาณนั้นคนละวิธี; จะเรียนรู้หรืออบรมมันก็มีวิธีคนละอย่าง. เรามีวิธีเรียนรู้เรื่องจิตว่าอย่างนี้ ๆ; เรามีวิธีเรียนรู้เรื่องสติปัญญาหรือวิญญาณนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง. เมื่ออบรม, เมื่อเราจะอบรมจิตให้จิตมีสมาธิเข้มแข็งนี้ได้ เรามีวิธีอบรมจิต; ส่วนปัญญา ความรอบรู้ ญาณทัสสนะต่าง ๆ เรามีวิธีอื่นที่จะอบรมให้มันรู้แจ้งเป็นวิปัสสนา ทางตลอด ตามวิธีของปัญญา. จำไว้สั้น ๆ ก่อนก็ได้ว่า อบรมจิตนั้นมันอีกวิธีหนึ่ง เรียกว่าสมณะก็ได้, อบรมปัญญานั้นอีกวิธีหนึ่ง เรียกว่าวิปัสสนาก็ได้. วิธีเรียนและวิธีอบรมมันก็ไม่เหมือนกัน สำหรับสิ่งที่เรียกว่าจิต กับสิ่งที่เรียกว่าวิญญาณ.

ทีนี้เมื่อมันจะให้ผล, อบรมแล้วมันจะให้ผล มันก็ต่างกันไปคนละเรื่อง : จิตอบรมดีแล้ว ก็ให้ผลเป็นจิตที่มีกำลัง มีความแคล่วคล่องว่องไว จะคิด

จะนึก จะรู้สึก, มันให้ผลไปอย่างนี้; ส่วนไอ้วิญญาณหรือปัญญานั้น เมื่ออบรมดีแล้วมันไปรู้แจ้งพระนิพพานได้. แต่ว่าปัญญานี้มันก็ต้องอาศัยจิตเป็นสื่อ เป็นตัวที่จะชักนำ, มันไปลำพังไม่ได้; จิตมันก็ต้องอาศัยกายเป็นสื่อ, ตามลำพังมันก็ทำอะไรไม่ได้; ไอ้กายกลุ่มนี้มันก็อาศัยวัตถุธาตุทั้งหลายเป็นสื่อ เป็นตัวที่จะให้ประกอบกันขึ้นมาสำหรับทำอะไรได้.

ที่นี้ดูกันอีกทีก็ได้ : ดูขึ้นไปจากข้างล่างนะว่า ไอ้วัตถุธาตุทั้งหลายนี้ ไปรวมกลุ่มกันเข้าเป็นกาย กายของต้นไม้ก็ได้ กายของสัตว์เครื่องจรรณก็ได้ กายของคนก็ได้, นี้เรียกว่าวัตถุ แต่ละอย่างมันรวมกันเข้าเป็นเรื่องของกาย; กายทุก ๆ ระบบถูกต้องแล้ว มันก็เป็นที่อาศัยของจิต; จิตตั้งอยู่ อบรมดีอยู่แล้ว ก็เป็นที่อาศัยของปัญญา ที่จะเรียกในที่นี้ว่าวิญญาณ, เป็นคำกว้าง หมายถึงเรื่องของความรู้ทุกชนิดแหละ. มันมีปัญหามาจากการหาคำแปลให้แก่คำต่างประเทศ ที่เขาใช้กันอยู่แล้วอย่างเปลี่ยนแปลงไม่ได้ คือคำว่า *spiritual*. ไอ้ความสุขก็ดี ความเป็นอยู่ก็ดี อะไรก็ดี ทาง *spiritual* นั้นนะ มันไม่รู้จะแปลว่าอะไร; เราเลยคิดว่าแปลว่าทางวิญญาณ. ไอ้ทางจิตนั้นมันเป็นทาง *mental*; ที่นี้ทางกายนั้นมันเป็นทาง *physical*; ถึงเป็นวัตถุก็เป็น *physical* ที่หยาบลงมา.

นี้ดูแล้วจะเห็นว่าเราจำเป็นที่จะต้องแยกพูดกันคนละที : ไอ้จิตมันสำหรับรู้สึก, ไอ้วิญญาณนั้นสำหรับรู้แจ้ง; เเท่านี้ก็พอจะต่างกันแล้วกระมัง. จิตสำหรับรู้สึกสุขทุกข์อะไรก็ได้; ไอ้วิญญาณสำหรับรู้แจ้ง ว่ามันจะไปของมันอย่างไร จะผิดจะถูก จะสูงสุดอย่างไร นี่เป็นเรื่องของความรู้แจ้ง. แล้วก็ละเอียด

อ่อนกว่ากัน : ความสุขทางกาย สบายทางกาย; ความสุขทางจิต จิตปกติ แต่โง่ก็ได้; ที่นี้ความสุขทางวิญญูณนี้ เจียบแหลม ว่องไวถึงที่สุดของสติปัญญา.

ที่นี้มันก็แปลตรงที่ว่า มันจะต่างกันถึงอย่างนี้แล้ว ก็ยังเป็น **ธรรมชาติ** : ธรรมชาติทางวัตถุ นึกถึงวัตถุ, ธรรมชาติทางกาย นึกถึงอวัยวะ คือวัตถุที่มันมาประกอบกันเป็นร่างกายของคน ของสัตว์ ของต้นไม้, ที่นี้จิต คือความรู้สึก เคลื่อนไหวไปได้ โดยอวัยวะทางกายเป็นสื่อ, ที่นี้ปัญญาเป็นความรู้อันละเอียดอ่อนที่อาศัยจิตนั้นเป็นที่รับ-ที่จ่าย ที่เข้า-ที่ออกอะไรอีกทีหนึ่ง.

วันนี้เราพูดเรื่องธรรมชาติกันไปมากสักหน่อยนะ : ให้เห็นว่า **ธรรมชาติทางวัตถุ ทางกาย ทางจิต ทางวิญญูณ**; แล้วยังมี : **เมื่อมันจะทำหน้าที่ของมัน** มันอยู่ในรูปของธรรมชาติก็ได้ ในรูปของกฎของธรรมชาติก็ได้ **หน้าที่ตามกฎธรรมชาติก็ได้** ผลจากหน้าที่ก็ได้. **วัตถุหรือร่างกายมันก็ตกอยู่ใต้อำนาจกฎของธรรมชาติ** มันก็ต้องคืนรนไปตามกฎของธรรมชาติ, ถ้าไม่ถูกต้อง มันก็ตาย ก็สูญหายไป, ถ้ามันถูกต้องมันก็คงอยู่; ฉะนั้น มีธรรมชาติครอบงำอยู่ ถ้ามันเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกได้ มันก็ต้องต่อสู้ มันต้องทำหน้าที่ให้ถูกต้อง; เพราะมันทำหน้าที่แล้วมันก็ต้องได้ผล, แล้วมันจะเลือกทำหน้าที่แต่ในทางที่จะดับทุกข์นั้นแหละ เพราะฉะนั้น ก็ต้องได้ผลเป็นความดับทุกข์. นี่เรามาถึงคำว่า **ธรรมชาติแล้วนะ** : **ธรรมชาติ ๔ ความหมาย** คือตัวธรรมชาติ คือกฎของธรรมชาติ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ แล้วผลตามหน้าที่นั้น ๆ; แล้วสิ่งที่ **เป็นธรรมชาตินั้นยังมีทั้งทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางจิต และทางวิญญูณ.**

[๓. อธิบายตอนประเด็นเกี่ยวกับว่า "สัมมาทิฏฐิมีต่อธรรมชาติอย่างไร จึงเป็นความรอดของคนเรา.]

มีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติทุกความหมาย

คือหนทางรอดของคนเรา.

ที่นี้สัมมาทิฏฐิจะมีต่อธรรมชาติเหล่านี้อย่างไร จึงจะเป็นความรอดของคนของเรา? เราก็คงต้องรู้เรื่องธรรมชาติตามที่เป็นจริง ว่าทุกสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติ; เราต้องการผลอย่างไร เราจะต้องประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อผลอย่างนั้น. เช่นว่า ทำดี ทำบุญทำอะไรนี้ เพื่อผลอย่างไร เราจึงได้ทำดีหรือทำบุญ (เราจะต้องประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ) เพื่อผลอย่างนั้น (คือเพื่อผลของการที่ได้ทำดีหรือทำบุญนั้น). ถ้าคนพวกอื่นเขาไม่เรียกว่าธรรมชาติ เพราะเขาว่าเขามีพระเจ้า มีพระเป็นเจ้า เขาก็ทำให้ตรงตามความต้องการของพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าจะได้อำนวยผลแก่เขา. นี้พวกนั้นเขามีพระเจ้า; ใ้เราไม่มีพระเจ้า เรามีกฎของธรรมชาติเป็นสิ่งสูงสุด. เมื่อเขาทำให้ตรงตามความประสงค์ของพระเป็นเจ้า; เราก็คงทำให้ตรงตามกฎของธรรมชาติ, เราได้ผลเหมือนกัน. เขาก็ไปอ้อนวอนพระเจ้าให้โปรดปรานอย่างนั้นอย่างนี้; ใ้เราก็คงทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, พยายามทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นแหละ คล้าย ๆ กับว่าเขาอ้อนวอนพระเจ้า. ขอให้เราทุกคนพยายามอย่างยิ่งที่จะศึกษาให้ละเอียด; เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา ให้ถูกต้องให้ละเอียด นี้เหมือนกับอ้อนวอนพระเจ้า โดยลงทุนศึกษาให้ละเอียด แล้วก็มาประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามนั้น.

เราพูดกันให้สั้น ๆ ง่าย ๆ ก็คือว่า เรารู้จักธรรมชาติทั้ง ๔ ความหมาย รู้จักธรรมชาติทั้ง ๔ ระดับ, เหมือนที่ว่ามาเมื่อตะกี้; **เข้าใจให้แจ่มแจ้งอย่างนี้แล้ว เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ** ว่ามันมีอยู่อย่างนั้น มันจะต้องเป็นอย่างนั้น มันมีเหตุปัจจัยอย่างนั้น มันมีกฎเกณฑ์อย่างนั้น. อย่างที่เราต้องการจะ**ไม่เป็นทุกข์** เราก็ต้องปฏิบัติให้ถูกตามกฎของธรรมชาติ; เช่นว่าไม่ยึดถืออะไรของธรรมชาติ ว่ามาเป็นตัวตนของเรา; เราอย่าไปโงง ไปงมงาย ไปปลิ้นเอาธรรมชาติมาเป็นตัวตนของเรา, ร่างกาย จิตใจ ความรู้สึกอะไรต่างๆ เป็นไปตามธรรมชาติ : **อย่างนี้แล้วก็**ไม่เป็นทุกข์****. พอจะให้**เป็น**ของเรา มาตามใจเรา ไม่ได้ อย่างใจเรา เราก็**เป็นทุกข์**. นี่มันละเอียดจนถึงกับว่า เหมือนกับว่า**ไม่มีเรา มีแต่ธรรมชาติ**; เพราะจิตที่คิดนึกและพูดอยู่ว่า “เราๆ” นี่มันก็ยังเป็นธรรมชาติ, แต่มันเป็นธรรมชาติโง่ ไปเอาธรรมชาติธรรมดามาเป็นของเรา, ใ้ธรรมชาติโง่มันก็ต้อง**เป็นทุกข์**แหละ. **นี่เรียกว่ามันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ.**

ให้มันเป็นธรรมชาติส่วนที่ฉลาด : เราศึกษาให้รู้จักธรรมชาติส่วนที่ว่าจะทำให้**เป็นทุกข์** และธรรมชาติส่วนที่จะทำให้**ไม่เป็นทุกข์**; ให้รู้ความจริงของธรรมชาติเหล่านี้ รู้กฎของธรรมชาติแต่ละอย่างๆ นี้ แล้วก็**สามารถทำให้ไม่เป็นทุกข์**. มันจะฟังอย่างไรๆ อยู่ ว่ามัน**ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ** : ใ้ผู้ที่จะ**เป็นทุกข์**ก็เป็นธรรมชาติ, ความ**ทุกข์**ก็เป็นธรรมชาติ, ผู้ที่จะ**ดับทุกข์** **คืน**รณเพื่อที่จะ**ดับทุกข์**ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ; **ไม่มีส่วนที่จะเป็นตัวตน** หมายถึง**เป็น**ตัวตนของคนใดคนหนึ่งได้.

มันยิ่งกว่าเล่นละครเสียอีกนะ : ใช้อัตว์เรานี้ก็เป็นธรรมชาติ; เราก็คின்றนต่อสู้อะไรให้ต้องเป็นทุกข์ ก็คือธรรมชาติ คின்றนต่อสู้อะไรให้ไม่เป็นธรรมชาติที่เป็นทุกข์ขึ้นมา, มันทนไม่ได้. ถ้ามันเป็นความทุกข์ขึ้นมา มันก็เป็นธรรมชาติที่เป็นทุกข์; แล้วไอ้ร่างกาย จิตใจ สติปัญญานั้นมันทนไม่ได้ มันก็คின்றนทำอย่าให้มันเป็นความทุกข์. **ธรรมชาติที่ปราศจากทุกข์ มันก็เป็นพระนิพพานแหละ. ธรรมชาติที่ยังต้องเป็นทุกข์ ๆ ๆ ไป ก็เป็นวัฏฏสงสาร :** โง่ว่ามีตัวกู มีของกู มีตัวตน ของตน มีความโลภ มีความโกรธ มีความหลง, แล้วในธรรมชาตินั้นก็ต้องมีความรู้สึกที่เป็นทุกข์ : กายและใจนั้นซึ่งเป็นธรรมชาตินั้น ก็จะต้องเกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ เพราะมันไปเอาไอ้ธรรมชาติ ความโลภ ความโกรธ ความหลงอะไรผิด ๆ เข้าไป เป็นไฟเผาตัวเองให้เป็นทุกข์ แล้วมันรู้สึกเป็นทุกข์. ทีนี้เมื่อมันเห็นทุกข์ รู้สึกทุกข์พอแล้ว, มันก็คின்றนเพื่อจะดับทุกข์ แล้วก็ตั้งต้นกันใหม่; ทีนี้ไปทางฝ่ายนี้ เพื่อจะลดความทุกข์ลงไป ให้ถูกตามธรรมชาติของการที่ความทุกข์มันจะลดลงไป ลดลงไป ลดลงไป; เรียกว่าได้บุญได้กุศล บรรลุมรรคผลนิพพานเรื่อย ๆ ไปกว่าจะถึงที่สุด.

นี่ถ้าใครไม่อยากจะ เป็นทุกข์ ก็ทำใจให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติที่จะไม่เป็นทุกข์; ถ้าคิดผิด ตั้งใจไว้ผิดมันก็เป็นทุกข์แหละ ไม่ว่าที่ไหนละ; มันต้องศึกษาให้รู้ว่า ตั้งจิตไว้อย่างไร มันจึงจะไม่เป็นทุกข์; จิตอย่าไปโง่ ไปยึดถือเอาธรรมชาติมาเป็นตัวเราเป็นของเรา ยึดมันถือมัน จะให้เป็นไปอย่างกิเลสต้องการ นี่มันก็ต้องเป็นทุกข์. จะว่าอยากมันก็อยากมันทำยาก; จะว่าง่ายมันก็ง่าย มันก็อยู่ใกล้ ๆ นี้เอง : เพียงแต่ตั้งจิต ดำรงจิตให้ถูกต้องโดย

สติปัญญา : ที่ร่างกายหรือจิตใจที่มันเป็นตัวทุกข์นี้ มันเอือมระอาต่อความทุกข์; สติปัญญานี้ จิตใจนี้ ร่างกายนี้มันเอือมระอาต่อความทุกข์ มันเซ็ดหลาบ มันก็ไม่กล้าคิดอย่างนั้นอีก ไม่กล้าทำอย่างนั้นอีก เพื่อจะได้ไม่เป็นทุกข์.

การที่จะเปลี่ยนแปลงเสีย อย่าให้มันเป็นทุกข์นี้ เป็นหลักสำคัญที่สุด. เมื่อธรรมชาติอย่างนั้นเป็นทุกข์ ก็อย่าไปเอาของมัน; ธรรมชาตินี้จะไม่ไปเอาของมันอย่างนั้น : ธรรมชาตินี้ คือสติปัญญาในจิตนี้ ในร่างกายนี้ จะไม่ไปเอาอย่างนั้นอีก, จะไม่คิด ไม่พูด ไม่ทำอย่างนั้นอีก, ก็ไม่เป็นทุกข์. มันเป็นเรื่องที่มนุษย์ควรจะทำให้ เพราะแม้แต่สุนัขหรือแมวนี้มันก็ยังทำเป็น : ถ้านั่งตรงนี้ไม่สบาย มันก็ลุกไปนั่งที่ตรงอื่น; นอนตรงนี้ไม่สบาย หมามันก็ลุกไปนอนที่ตรงอื่น; นี่มันทำไมทำเป็นล่ะ. ฉะนั้น เรามันควรจะทำให้ดีกว่านั้น; อย่างกล้าไปทำในรูปแบบที่มันจะเป็นทุกข์ขึ้นมา. ส่วนนี้เป็นส่วนของสติปัญญา. ใจส่วนจิต ส่วนกายนั้นต่ำ, ต่ำไปกว่านั้น; ส่วนที่เป็นสติปัญญา รู้ว่าทำอะไร อยู่อย่างไร ดำรงอยู่อย่างไร ไม่เป็นทุกข์, ใจสติปัญญามันก็ออกคำสั่งให้จิต ให้กายดำรงอยู่อย่างนั้น เพื่อจะไม่ต้องเป็นทุกข์. ขอให้รู้จักแยกให้มันเป็นสัดส่วน ให้มันสามารถทำถูกต้องตามหน้าที่ของมัน; ให้สติปัญญาเพียงพอ รู้เรื่องทุกข์ รู้เรื่องไม่มีทุกข์, แล้วก็ควบคุมจิต ควบคุมกาย ไปในลักษณะที่อย่าให้มันเกิดเป็นความทุกข์ขึ้นมา. มีความรู้เข้าใจแจ่มแจ้งอย่างนี้ ก็เรียกว่ามีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ. มีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติในทุกความหมาย นี้คือหนทางรอดของเรา มนุษย์ที่จะไม่ต้องเป็นทุกข์; ถ้าไม่มีสัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติเหล่านี้แล้ว ก็ต้องเป็นทุกข์แหละ.

คนฉลาดพูด : “พุทธศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์.”

นี้จะขอถือโอกาสบอกกันเสียเลยว่า ที่ผู้มีปัญญาหรือคนฉลาดในโลก เขาพูดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์; มันเป็นอย่างนี้แหละ. คือมันเป็นไปตามเรื่องของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มีธรรมชาติ ตัวจริงมาปรากฏแก่ความรู้สึกของเรา. เหมือนกับวิทยาศาสตร์ทางวัตถุ เขาไม่ใช้ คำนึงคำนวณคาดคะเนเดอะไรหรอก เขาจะต้องมีของจริงมาอยู่ตรงหน้า แล้วเขาก็จัดมันให้เป็นไปตามที่เขาต้องการ; เพราะฉะนั้น เขาจึงเกิดความรู้หรือปฏิบัติการทางเคมี ทางฟิสิกส์อะไรขึ้นมา แล้วเขาก็ได้รับผลตามที่เขาต้องการ; จะเป็น เรื่องเดา เรื่องฝัน เรื่องอ้อนวอนอะไรอยู่ไม่ได้.

ที่นี้เรื่องธรรมะในพุทธศาสนานี้ก็เหมือนกัน : ต้องมีความทุกข์เห็น อยู่ชัด ๆ ว่า ความทุกข์ตั้งอยู่บนอะไร ? ความทุกข์ตั้งอยู่บนมิชฌาติภูติ ความโง่เขลา ยึดมั่นถือมั่น; แล้วก็ทำลายมิชฌาติภูติเสีย ให้มันมีสัมมาทิฏฐิเข้ามาแทน แล้วก็จะได้ไม่เป็นทุกข์. นี่ไม่ต้องอ้อนวอนผีसाง เทวดา โขกชะตาอะไรที่ไหนหรอก; มันเป็นเรื่องของธรรมชาติชัด ๆ อยู่อย่างนี้, เพียงแต่ว่ามันเป็นธรรมชาติทางฝ่ายจิตใจเท่านั้น ไม่ใช่ธรรมชาติฝ่ายวัตถุ ไม่ใช่ฟิสิกส์ เคมีที่เรียนในโรงเรียน; มันเป็นเรื่องของจิตใจ จะต้องเกี่ยวข้องกับกระทำกันไปตามวิถีทางวิทยาศาสตร์, อย่าให้เป็นเรื่องคำนวณคาดคะเน งมงาย หลงงมงาย เชื่อมันเป็นเรื่องผีसाง เทวดา เป็นเรื่องโขกชะตา, อย่าให้มี.

ถ้าเป็นเรื่องทางปรัชญา ก็เป็นเรื่องของสติปัญญาอยู่เหมือนกัน; แต่มันอาศัยการคาดคะเนไปตามเหตุผล สำหรับสิ่งที่เรายังไม่รู้, ถ้าอย่างนี้เป็นปรัชญา. แต่พุทธศาสนาไม่ใช่ปรัชญา; พุทธศาสนามีรูปแบบแห่งวิทยาศาสตร์ คือไม่ต้องคาดคะเน ต้องเอาของจริงมาวางอยู่ต่อหน้า แล้วดู ดู ดู ดู ดู มันลงไป จนเข้าใจ-รู้จัก แล้วควบคุมให้มันเป็นไปในทางที่เราต้องการ คือไม่เป็นทุกข์.

ใช้คำว่าดู ดู ดู เหมือนกับว่าดูวัตถุนี้; ต้องเตรียมให้เป็นสมาธิเสียก่อน ไม่อย่างนั้นดูไม่เห็น. มันมีวิธีฝึกตอนแรกฝึกให้จิตเป็นสมาธิเสียก่อน, จิตเป็นสมาธิแล้วจึงดูเห็น ธรรมชาติด้านลึกซึ่งเห็น; ฉะนั้น จึงมีอยู่ ๒ ขั้นตอน : ปรับปรุงจิตให้ดีเสียก่อน, แล้วก็ทำเป็นวิปัสสนา ให้ทางสติปัญญาหรือทางวิญญูณนี้มันแจ่มแจ้งขึ้นมา. สิ่งอันลึกซึ้งนี้ ก็เรียกว่าเป็นสิ่งที่สามารถจะมองเห็นได้ สามารถจะรู้สึกได้ด้วยจิต; เช่นพระนิพพานอย่างนี้ เป็นสิ่งที่อาจจะรู้ได้ด้วยจิต.

พระพุทธเจ้าเรียกพระนิพพานว่า เป็นอายตนะอย่างหนึ่งหรือชนิดหนึ่ง; หรือพระนิพพานนี้เป็นสิ่งที่เราจะรู้แจ้งได้ด้วยวิญญูณ หรือด้วยปัญญา ด้วยวิญญูณ, ฉะนั้น จึงเรียกพระนิพพานว่าเป็นวิญญูณชนิดหนึ่ง. แต่คำเหล่านี้คนธรรมดาจะไม่เคยได้ยินได้ฟัง แม้ตามวัดตามวาญี่ก็ไม่ค่อยเอามาพูดกัน ว่าพระนิพพานเป็นวิญญูณชนิดหนึ่ง พระนิพพานเป็นอายตนะชนิดหนึ่ง; นี้ไม่ค่อยได้พูดกัน. แต่บอกให้รู้ว่า มันก็มีอยู่ตามธรรมชาติ อาศัยหลักตามธรรมชาติ แล้วเรารู้จัก รู้แจ้งพระนิพพานได้ ทำให้จิตสัมผัสพระนิพพานได้ ในฐานะเป็นอายตนะอันหนึ่ง, สติปัญญาของเราจะรู้แจ้งพระนิพพานได้ ในฐานะเป็นวิญญูณ

ชนิดหนึ่ง; นี่เรียกว่าสัมมาทิฐิอันมีต่อธรรมชาตินั้นเป็นไปจนถึงที่สุดแล้ว. นี่คือความมุ่งหมายที่จะบอกให้ทราบว่า สัมมาทิฐิต่อธรรมชาตินั้นแหละคือทางรอดของเรา; “เรา” ในที่นี้คือผู้ที่มีความทุกข์, เรามีสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติแล้วเราก็จะพบทางรอด แล้วเราก็จะออกไปได้ โดยไม่ต้องเป็นทุกข์.

นี่นักเรียนทุกคนมีปัญหาอะไรที่เป็นความทุกข์อยู่, เราต้องสร้างสัมมาทิฐิในเรื่องนั้นนะ เพื่อจะดับทุกข์; อย่าเอามิชฌาทิฐิมาแก้; อย่าเอาเรื่องของกิเลสมาแก้กิเลส มันจะเป็นทุกข์หนักขึ้นไป; จะต้องเอาเรื่องของสัมมาทิฐิมาแก้เรื่องของกิเลส. ใครทำผิดอยู่มีเรื่องของกิเลส ทำผิดอยู่เป็นทุกข์อยู่ รีบค้นหาสัมมาทิฐิที่มันเป็นคู่ปรับกันเอามาแก้ ก็จะเป็นทางรอดจากความทุกข์นั้น ๆ; ไม่ว่าเรื่องเล็ก เรื่องใหญ่ เรื่องละเอียด เรื่องหยาบ เรื่องโกล้ เรื่องโกล เรื่องอะไรก็ตาม มันต้องอาศัยสัมมาทิฐิต่อธรรมชาติ เราก็จะดับทุกข์ได้ ไม่ต้องเป็นทุกข์.

เดี๋ยวนี้ยุคนี้ก็ยิ่งเป็นยุคสมัยที่ต้องการสัมมาทิฐิ เพราะความทุกข์มันมากกว่ายุคอื่น ๆ มาก. ความก้าวหน้าทางวัตถุมันมาก ความหลงทางวัตถุมันก็มาก ความทุกข์มันก็มาก แล้วมันก็ต้องการสัมมาทิฐิมาก ที่จะดับความทุกข์อันมากนี้ได้; ต้องรู้จักธรรมชาติยิ่งขึ้นไปอีก มีสัมมาทิฐิทางฝ่ายวิญญาณให้มากขึ้นไปอีก. อย่าลืมนะว่าบอกแล้วว่ามี ๔ ระดับนะ ระดับวัตถุ ระดับกาย ระดับจิต ระดับวิญญาณ, จะต้องมีการสัมมาทิฐิระดับวิญญาณนี้ให้มากขึ้นไปอีก ให้มีสติปัญญาแจ่มแจ้งสว่างไสวมากขึ้นไปอีก (ธรรมชาติมี ๔ ความหมาย และมี ๔ ระดับ, สัมมาทิฐิก็ต้องมีต่อธรรมชาติเหล่านั้น ๆ ทั้งหมด) จึงจะอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ได้ เพราะมันเต็มไปด้วยสิ่งทั้งหลายลวงให้เป็นทุกข์ เราโง่ชนิดเดียวก็จมอยู่ในกองทุกข์; ฉะนั้น สนใจ

ที่จะมีสัมมาทิฏฐิให้เพียงพอ. (สัมมาทิฏฐิ)ในทางวัตถุก็ให้มี ในทางกายก็ให้มี ในทางจิตก็ให้มี ในทางวิญญาณก็ให้มี; แต่ยืนยันว่า (สัมมาทิฏฐิ)ในทางวิญญาณนี้สำคัญกว่า จะต้องมีให้มาก.

แล้วทุกอย่างให้มันเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; เป็นเรื่องของธรรมชาติล้วน : ใจ้ความทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, ดับทุกข์ก็เป็นธรรมชาติ, สัมมาทิฏฐิเองก็เป็นธรรมชาตินะ ต้องประกอบ ประพฤติ กระทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ แล้วสัมมาทิฏฐิก็จะปรากฏขึ้นในจิต แก่จิต แล้วสัมมาทิฏฐินี้ก็จะได้ถูกใช้ให้ทำหน้าที่ที่สูงขึ้นไปเพื่อจะดับทุกข์.

ความทุกข์มันก็คือธรรมชาติ, เครื่องดับทุกข์มันก็คือธรรมชาติ, ดับทุกข์แล้วมันก็ยังพบธรรมชาติที่ไม่เป็นทุกข์ ธรรมชาติที่เป็นพระนิพพาน, สันติสุขหรือพระนิพพานมันก็คือธรรมชาติ; ในทางศาสนาจึงถือเป็นธรรมชาติหมดไม่เหลืออะไรไว้สักสิ่งเดียว. สิ่งที่มีมันมีอยู่เองมนุษย์ไม่ไปแตะต้อง ก็เป็นธรรมชาติ, มนุษย์เอามาปรับปรุง ก็เรียกว่ายังคงเป็นธรรมชาติ; ไม่เป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา เป็นอิสระแก่มัน ซึ่งจะเอามาเป็นตัวเราหรือเป็นของเราได้(ความคือ-เอามาเป็นไม่ได้).

[สรุป.]

ในที่สุดก็สรุปความว่า เรามีสัมมาทิฏฐิ จะเรียกว่าถูกตามนี้ก็ได้อ แต่พิเศษ เป็นภายใน, จะเรียกว่าแสงสว่างก็ได้ เป็นภายใน, จะเรียกว่าปัญญาก็ได้ แต่ชั้นพิเศษ ไม่ใช่ปัญญาหลอกลวง, จะเรียกว่าวิชาก็ได้ แต่ไม่ใช่วิชาในโรงเรียนธรรมดา “เป็นวิชาในโรงเรียนของพระพุทธเจ้า”. นี่เอาปัญญา เอา

วิชา เอาแสงสว่างในชั้นวิญญาน ชั้นลึกซึ่งนี้ มาใช้ให้ถูกต้อง, เป็นปัญญาเห็นชอบตามที่เป็นอย่างจริง เป็นญาณทัสสนะตามที่เป็นอย่างจริง; แล้วทุกอย่างก็จะตรงแนวไป ยังความดับ คือพระนิพพาน.

ปัญญา วิชาที่ถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง มันไม่พาไปอื่นได้ มันไม่พาไปไหนได้, นอกจากจะพาแนวตรงไปยังพระนิพพาน; ฉะนั้น เมื่อมีสัมมาทิฏฐิ เป็นผู้นำ แล้วก็เป็นอย่างหวังได้ว่าจะต้องไปสู่พระนิพพาน. ฉะนั้น จึงตั้งหัวข้อการบรรยายในวันนี้ว่า **สัมมาทิฏฐิต่อธรรมชาติ คือทางรอดของคนเรา.** ขอให้เอาไปคิด ไปนึก ไปศึกษา เข้าใจให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น, แล้วใช้ให้สำเร็จประโยชน์ ให้สมกับว่ายุคนี้เป็นยุคที่ยุ่ยากลำบากที่สุด เพราะความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุมันมากเกินไป.

เราต้องมีธรรมะมากกว่าคนสมัยก่อนโน้น ซึ่งเขายังไม่ค่อยเจริญด้วยวัตถุ ปัญหาไม่ค่อยจะมี. เดียวนี้มันเจริญด้วยวัตถุมาก ปัญหามันก็มาก ฉะนั้นช่วยกันสร้างไอ้เครื่องป้องกันให้ทันกัน. พุดง่าย ๆ ก็ต้องพูดว่า เราต้องมีธรรมะมากกว่าปู่ย่าตายายของเรา; ปู่ย่าตายายของเราเกิดในสมัยที่ไม่ค่อยมีปัญหา เพราะยังไม่ก้าวหน้าทางวัตถุ. เดียวนี้สติปัญญาฝ่ายวัตถุ ซึ่งจะเรียกว่ามิจฉาทิฏฐิก็ได้ มันก้าวหน้ามากเกินไป; สติปัญญาฝ่ายธรรมะหรือสัมมาทิฏฐินั้น มันลดไป มันไม่พอ, คนก็ไปหลงไหลในเรื่องวัตถุ ก็เกิดอันธพาลขึ้นมาเบียดเบียน. แก้ได้โดยให้สัมมาทิฏฐิเข้ามา ธรรมะเข้ามา; สัมมาทิฏฐิเข้ามา อันธพาลก็จะลดลงไป. ถ้าเราเป็นอันธพาลอยู่ เราจะหายจากความเป็นอันธพาลด้วย. นี่สัมมาทิฏฐิเข้ามา มันดับทุกข์ทั้งปวงได้อย่างนี้.

เฮ้, ขอให้นักเรียนทุกคนจำประโยคประโยคเดียวนั้นให้แม่นยำว่า สัมมาทิฐิตสมาทานา สพุทฺ ทุคฺ อฺจจกฺ – ล้วงฟื้นความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาจะขอยุติการบรรยาย โดยหวังว่าท่านทั้งหลายจะนำเอาไปคิดนึก ศึกษาให้สำเร็จประโยชน์. ต่อไปนี้ก็เป็นโอกาสที่พระคุณเจ้าจะได้สวดบทพระธรรมในรูปแบบคณสาธยาย ให้ท่านทั้งหลายได้สดับ เป็นการส่งเสริมกำลังจิต และกำลังวิญญาน เพื่อจะเอาชนะความทุกข์ในวิญญสงสาร, สืบต่อไปในบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๖ -

ที่หินโค้ง, ๙ สิงหาคม ๒๕๖๓

รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงพูดเรื่อง **ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ** ต่อไปตามเดิม, แต่มีหัวข้อบรรยายเฉพาะในครั้งนี่ว่า **รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา.**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอทำความเข้าใจกันเป็นพิเศษในวันนี้ว่า มีคนมาใหม่เป็นจำนวนมาก ถ้าจะบรรยายในลักษณะที่ต่อไปจากการบรรยายครั้งที่แล้ว ๆ มาตามลำดับ ก็ดูว่า จะเป็นการยากที่จะเข้าใจ; ดังนั้น ก็ต้องมีการบรรยาย สิ่งที่มีการบรรยายมาแล้ว แต่ก่อนบ้าง เพื่อให้เรื่องมันพอจะติดต่อกัน ฟังได้ พอเข้าใจได้.

ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ, ทุกอย่างเป็นธรรมชาติหมด.

เราพูดกันเรื่องธรรมชาติมาทุกครั้ง ในฐานะที่ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญสำหรับพุทธบริษัท; เพราะว่าการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น เป็นการตรัสรู้เรื่องของธรรมชาติ โดยทุกแง่ทุกมุม. “ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ”; นี่เป็นหลักสำคัญที่ท่านจะต้องทำไว้ในใจเป็นข้อแรก ว่าไม่มีเรื่องอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ : ความทุกข์ก็ธรรมชาติ, การดับทุกข์ก็ธรรมชาติ, ธรรมะสำหรับดับทุกข์ก็ธรรมชาติ.

ไอ้ตัวบุคคลที่จะมีทุกข์ หรือจะดับทุกข์นั้นมิได้มี มิแต่ธรรมชาติ; คือบุคคลที่เราเรียกกันว่าคนที่จะเป็นผู้มีความทุกข์ แล้วพยายามดับความทุกข์นั้น มันก็มีได้เป็นบุคคล เรียกว่ามิใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา, มันเป็นไปตามธรรมชาติ. มีร่างกายที่ประกอบขึ้นด้วยธรรมชาติฝ่ายกายหรือฝ่ายรูปธรรม; แล้วก็จิตใจซึ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติด้วยเหมือนกัน, เมื่อมันได้อาศัยร่างกายอย่างถูกต้องครบถ้วนแล้ว ไอ้ธาตุจิตใจตามธรรมชาตินั้น มันก็ทำงานของมันได้ ทำหน้าที่ของมันได้ คือรู้สึกได้ คิดนึกได้ เป็นทุกข์ได้ เป็นสุขได้ ทุกอย่าง. ความ

ที่ทุกข์ดับลงไป ก็เหลือแต่ธรรมชาติที่ไม่เป็นทุกข์; ฉะนั้น ความที่ไม่เป็นทุกข์ นั้นมันก็เป็นธรรมชาติ จนกระทั่งถึงพระนิพพานเป็นที่สุด. แม้พระนิพพานนั้นก็ เป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน. ถ้าไม่เข้าใจหรือไม่ยอมเห็นด้วย ก็ขอให้ ฟังไว้ก่อน.

อาตมาก็พูดเรื่องนี้มาหลายครั้งแล้ว ปรากฏว่ามีผู้ไม่เข้าใจเลย อาตมาก็ นึกเสียดายเป่าเป่าให้ตัวเองฟัง ไม่ได้เป่าเป่าให้เรดที่ไหนมันฟัง; นี่เป่าเป่าให้ตัวเองฟัง ไม่รู้จักเบื่อ. ถ้าท่านผู้ฟังไม่เข้าใจ อาตมาก็ถือเสียดายอย่างนี้; มันก็ยังคงบรรยาย ในรูปแบบนี้กันต่อไป ว่าไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ : ผู้ที่อ้างตัวเอง เรียกตัว เองว่าเป็นคน มันก็เป็นธรรมชาติ, แล้วมันก็ไปจับฉวยเข้ากับอารมณ์ต่าง ๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งก็เป็นธรรมชาติ, เกิดผลขึ้นมาเป็นธรรมชาติ เป็นสุขก็มี เป็นทุกข์ก็มีโดยสมมติ แต่ถ้าโดยที่แท้แล้วมันก็เป็นความทุกข์ เพราะมันปรุงแต่ง ให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ โดยอำนาจของอวิชชา ซึ่งคนธรรมดาที่อยู่เป็นเจ้าเรือน. **ทำไมจึงถือว่าเป็นทุกข์เล่า ?** เพราะว่าคนธรรมดามีแต่อวิชชาสำหรับจะเป็นทุกข์; เพราะฉะนั้น เมื่อเขาได้รับอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อะไรก็ตาม ก็เอา มาสำหรับจะเป็นทุกข์ เพราะมันมีแต่อวิชชาสำหรับจะปรุงแต่งสิ่งทั้งหลายคือ อารมณ์ที่เข้ามานั้น เพื่อความเป็นทุกข์ จึงมีธรรมชาติเป็นทุกข์ : ธรรมชาติโดย ธรรมชาติ ธรรมชาติแก่ธรรมชาติ แล้วก็ได้ธรรมชาติที่เป็นทุกข์. พุทธศาสนา บอกเรื่องนี้ ว่ามันเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ แล้วแต่จะเป็นธาตุอะไร; มีอยู่หลายสิบธาตุ แต่ก็ยังเป็นธาตุตามธรรมชาติ.

พระเณรเข้ามาบวชใหม่ ก็สอนเรื่องนี้เป็นข้อแรก เป็นหัวใจของ พุทธศาสนา; เช่นสอนว่า จีวรนี้ก็คือ ผู้ห่มจีวรนี้ก็คือ เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ,

ตามธรรมชาติมาปรุงอะไรขึ้นใหม่ ก็เรียกว่ามันยังคงเป็นธรรมชาติ, หากแต่ว่ามันเป็นไม่ได้เอง มันต้องมีธรรมชาติหนึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องปรุงแต่งธรรมชาติหนึ่งให้เป็นอย่างอื่น หรือเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ขึ้นมา; นี่ก็เรียกว่ายังคงเป็นธรรมชาติ; แต่พวกหนึ่งถือว่าไม่เรียกว่าธรรมชาติเสียแล้ว. นี่ถ้าเข้าใจกันได้แบบนี้ก่อนแล้ว คงจะพูดกันต่อไป, ถ้ายังไม่ยอม ยังเถียงกันอยู่ในข้อนี้แล้ว คงจะเข้าใจต่อไปได้ยาก ในเรื่องที่จะต้องพูดกัน.

ฉะนั้น จะขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่าธรรมชาตินี้ให้มากเป็นพิเศษ; และจะต้องพูดซ้ำถึงเรื่องที่แม้จะเคยพูดมามากแล้ว, แต่บางคนยังไม่เคยได้ฟัง ก็ต้องพูดอยู่ดี ก็คือคำว่าธรรมชาติ. ในทางวัด ในทางศาสนา ในทางธรรมะนี้ เห็นอะไรเป็นธรรมชาติไปหมด; ของไร้ค่า จี๋ฝุ่นอันละเอียด ๑ อนุญานี้ก็ธรรมชาติ, แล้วมันจะมาเป็นของที่มีค่า เป็นเพชร เป็นพลอย เป็นอะไร ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ, แล้วมีการปฏิบัติทางจิตใจได้รับมรรคผลนิพพาน, อนุญานนั้นก็ยังเป็นธรรมชาติ. ก็เป็นอันว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

การแยกธรรมชาติให้เห็นเป็นพวก ๆ เพื่อเข้าใจง่าย.

ที่นี่เราจะแยกให้เห็นเป็นพวก ๆ เพื่อเข้าใจได้ง่าย, โดยแบ่งธรรมชาตินี้ออกเป็น ๔ พวก ๔ ประเภท ๔ อย่าง แล้วแต่จะเรียก; ให้มันเป็น ๔ ธรรมชาติก็แล้วกัน :-

ข้อที่ ๑ คือธรรมชาติ ตัวธรรมชาติ; หมายถึงสิ่งที่จะมีปรากฏการณ์ หรือไม่มีปรากฏการณ์ก็ตาม ที่มันเป็นอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง นี่ก็เรียกว่าธรรมชาติ คือตัวธรรมชาติ. **มีปรากฏการณ์**คือเราสัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย, ใจ ด้วยก็ได้; **ไม่มีปรากฏการณ์**คือว่าไม่มีทางจะสัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย, ใจด้วยก็ได้, แต่สัมผัสได้ด้วยสติปัญญา. ฉะนั้น สิ่งที่มีปรากฏการณ์นั้นจึงเข้าใจได้ง่าย เห็นได้ง่าย รู้ทั่วไปได้ง่าย; แต่สิ่งที่ไม่มีปรากฏการณ์ เช่น พระนิพพาน เป็นต้น เราไม่สัมผัสได้ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจธรรมดา, แต่ต้องสัมผัสได้ด้วย ปัญญาจักขุ ญาณทัสสนะเฉพาะด้วย เป็นพิเศษ. ฉะนั้น จึงใช้คำรวมกันว่า มันจะมีปรากฏการณ์หรือจะไม่มีปรากฏการณ์ก็ตาม นี้เราจะเรียกว่าธรรมชาติทั้งนั้น.

ถ้าพูดอย่างนี้แล้วมันก็กินหมดแหละ ไม่ยกเว้นอะไร. ถ้าจะพูดว่าเป็นวัตถุหรือเป็นจิตใจ อย่างนี้ก็ยังไม่พอ, มันยังมีเหลือสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุและจิตใจ. จะพูดว่าสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล อย่างนี้ก็ยังไม่พอ เพราะมันยังมีสิ่งที่อยู่เหนือบุญเหนือกุศลไปอีก ก็เลยต้องใช้คำพูด...(ข้อความในแถบบันทึกเสียงหายไปช่วงนะ)

เราจะพูดให้ชัดเจนเป็นที่เข้าใจ หรือกำหนดได้ง่ายว่า มันมีอยู่ ๒ พวก อย่างนี้ : มันมีความปรากฏทางอายตนะตามธรรมดา นี่เรียกว่ามีปรากฏการณ์; มันไม่มีความปรากฏทางอายตนะตามธรรมดา นี่เราเรียกว่ามันไม่มีปรากฏการณ์. ถ้าจะเทียบกัน ก็จะต้องได้แก่พวกที่เรียกว่าสังขารกับวิสังขาร; **สังขาร**ทั้งหลายมีปรากฏการณ์ ปรากฏแก่ใจก็ได้เรียกว่ามีปรากฏการณ์, อีกพวกหนึ่งเรียกว่า **วิสังขาร** ไม่มีปรากฏการณ์ ไม่อาจจะปรากฏแก่อายตนะตามธรรมดาสามัญทั่วไป

แต่จะปรากฏแก่ญาณทัสสนะพิเศษที่อบรมถึงที่สุดแล้ว : นี้เราเรียกว่าธรรมชาติ
ทั้งนั้น. ก็เป็นอันว่า ไม่ได้ยกเว้นอะไร เรียกว่าธรรมชาติ; นี้ตัวธรรมชาติ.

ที่นี้ข้อที่ ๒ เรียกว่ากฎของธรรมชาติ. ท่านถือเอาความหมายของ
คำว่ากฎให้ดี ๆ แล้วก็รู้ว่ามันไม่ใช่ตัวธรรมชาติที่เป็นตัวธรรมชาติ, แต่มันเป็น
ธรรมชาติที่เป็นกฎ สำหรับบังคับธรรมชาติทั่วไปนั้นให้เป็นไปตามกฎ. บางพวก
อาจจะเห็นว่าไอ้กฎของธรรมชาตินั้นไม่ใช่ธรรมชาติ ก็ตามใจ, แต่ในทางธรรม
ในทางภาษาบาลีนี้ ก็เรียกว่าเป็นธรรมชาติด้วยเหมือนกัน, ก็ยังคงเรียกว่าธรรม
หรือธรรมะคำเดียวกัน แล้วก็แปลว่าธรรมชาติ.

ในธรรมชาติทั้งหลายมีกฎของธรรมชาติสิงอยู่; ธรรมชาติในตัวเราก็
มีกฎของธรรมชาติสำหรับสิงอยู่ในตัวเรา ตัวคน; ธรรมชาตินอกตัวเราก็มีกฎของ
ธรรมชาติสิงอยู่ในธรรมชาตินั้น ๆ; และสิ่งทั้งหลายก็เกิดขึ้น ตั้งอยู่ คับไป
เปลี่ยนแปลงไปโดยกฎของธรรมชาตินั้นเอง. ตัวกฎของธรรมชาตินี้เป็นธรรมชาติ
ในความหมายที่สอง.

ที่นี้ความหมายที่ ๓ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. สิ่งใดมีชีวิต
โดยเฉพาะสิ่งที่มีชีวิต มันต้องการจะมีชีวิต มันก็มีหน้าที่ที่จะดำรงชีวิต เพราะ
ฉะนั้น มันต้องทำหน้าที่อยู่ตามธรรมชาติโดยธรรมชาติ. เช่นต้นไม้เหล่านี้อยาก
จะมีชีวิต มันก็ต้องทำหน้าที่ดูดน้ำ ดูดอาหาร รับแสงแดด ปรงแต่งเป็นต้นไม้
ชีวิตอยู่ได้, นี่หน้าที่สำหรับรอดชีวิตอยู่ได้; แล้วก็จะต้องสืบทอดพันธุ์หรือทำอะไร
ต่อไปอย่าให้สูญพันธุ์ นี่ก็เป็นหน้าที่, ฉะนั้น ต้นไม้จึงออกลูกเพื่อสืบทอดพันธุ์;
ต้นไม้ยังต้องรู้จักหลบหลีกอันตรายเพื่อมีชีวิตรอดอยู่ ก็เรียกว่าหน้าที่ตามกฎของ

ธรรมชาติ. ถ้าเป็นถึงสัตว์ ถึงคน แล้วก็ยังมีหน้าที่ปรากฏชัด ต้องไปเที่ยวหาอาหาร ต้องหาอาหาร ต้องกินอาหาร ต้องถ่ายอุจจาระ ต้องถ่ายปัสสาวะ เป็นหน้าที่เฉียบขาดตามกฎหมายของธรรมชาติ ไม่ทำไม่ได้; นี้เพื่อรอดชีวิตอยู่.

ครั้นรอดชีวิตอยู่แล้วก็ยังมีหน้าที่พิเศษ ก็คือต้องทำให้มันไปจนถึงที่สุด ให้ไปจนถึงจุดสูงสุด คือที่สุดที่มันควรจะได้; ฉะนั้น เราจึงมิได้ขวนขวายเพียงให้รอดชีวิตอยู่, เราขวนขวายในธรรมะที่สูงขึ้นไป ให้เป็นชีวิตที่สูงสุดบรรดุนิพพาน อย่างนี้เป็นต้น.

หน้าที่ที่มันต้องกระทำอยู่สำหรับสิ่งที่มีชีวิต ตั้งแต่ต้นไม้ถึงสัตว์ เครื่องาน ถึงมนุษย์อะไรนี้ มันก็เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติส่วนที่เป็นหน้าที่. คนอื่นหรือคนที่ใช้ภาษาอย่างอื่น อาจจะไม่ยอมรับว่าหน้าที่นี้คือธรรมชาติก็ได้, ก็ตามใจเขา; แต่พวกเราที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก มันก็ยังเป็นธรรมชาตินั้นแหละ ธรรมทั้งหลายที่เป็นหน้าที่ หน้าที่ทั้งหลายที่เป็นธรรม นี้ก็เรียกว่าธรรมชาติ. หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ มันก็ยังเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ ธรรมชาติความหมายที่ ๔ คือ ผลที่เกิดขึ้นจากหน้าที่ : ได้ อย่างต้องการ, ไม่ได้อย่างต้องการ, เป็นสุข, เป็นทุกข์, กระทั่งถึงพระนิพพาน; มันก็ยังเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติส่วนที่เป็นผล, มาจากเหตุคือการทำหน้าที่.

นี่ลองคิดดูเถอะ นักเรียน นักศึกษา ครูบาอาจารย์ มารู้จักเสียทีว่า คำว่าธรรมชาติ ในภาษาธรรมะฝ่ายพุทธศาสนานี้ มันมีความหมายอย่างไร; คำว่า “ธรรมชาติ” ในหนังสือตำรับตำราเรียนของท่าน มีความหมายอย่างไร. เดี่ยวนี้

ท่านจะมาเรียน ศึกษาพุทธศาสนา ก็ต้องใช้คำตามความหมายในทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำว่า “ธรรมชาติ”. ถ้าท่านไม่พยายามทำความเข้าใจอย่างนี้แล้ว, อาตมาก็ยังต้องเป่าปี่ให้ตัวเองฟังคนเดียวสืบต่อไป ไม่มีใครฟังเข้าใจจะอย่างไร.

เมื่อรู้ว่าธรรมชาติคือทั้งหมด สิ่งทั้งหมดอย่างนี้แล้ว, เรา รู้จักมันให้ถึงที่สุด ปัญหา ก็จะหมดไป เพราะไม่มีเหลืออะไรไว้สำหรับที่ไม่รู้จัก และประพฤติ กระทำไม่ถูกต้อง; เราจะรู้จักหมดสิ้นและเราก็จะรู้จักถูกต้อง จนกระทำได้สำเร็จ ประโยชน์ ฉะนั้น ก็ไม่มีปัญหาที่ว่าเกิดมาแล้ว จะต้องปฏิบัติธรรมะ บรรลุมรรค ผล นิพพาน; มันเป็นไปได้แบบนี้, ที่นี้จะเป็นเรื่องธรรมดา ปัญหาธรรมดา ก็ไม่มีเหลือคอก. เราจะค่อยพูดกันเรื่องตัวปัญหา; อาตมาจะพูดเรื่องคำว่า “ความรู้” เสียก่อน เพราะหัวข้อของเรื่องมีว่า “รู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์ ก็หมดปัญหา”.

ความรู้ชนิดไหนที่จะมาใช้รู้จักธรรมชาติแล้วหมดปัญหาได้.

[: ความรู้ชั้นที่เป็นภายในหรือชั้นที่ ๓ ที่รู้ด้วยปัญญาญาณทัสสนะ ขตาทุตสัมมัตปัญญา.]

คำว่ารู้ หรือความรู้ รู้ธรรมชาตินี้มันคืออย่างไร ? อะไรเรียกว่าความรู้ ? นี้ก็เหมือนกันอีก : ภาษาชาวบ้านธรรมดา กระทั่งภาษาต่างประเทศ, คำว่า “ความรู้” เขาหมายถึงความรู้ที่เรียนจากโรงเรียน เรียนจากหนังสือหนังสือหา เรียนจากครูบาอาจารย์, นี้ก็เรียกว่าความรู้; แต่ถ้าในทางธรรมะยังไม่พอ : ความรู้ชนิดนั้นยังไม่พอที่จะมารู้ธรรมะ; ต้องมีความรู้ในระดับที่สูงขึ้นไปกว่านั้น.

ฉะนั้น เราจึงมีความรู้แบ่งเป็น ๒ ฝ่ายก่อน คือความรู้ด้านนอก เป็นเรื่องทางวัตถุ; ความรู้ด้านใน เป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ, คำนี้ก็ลำบากเหมือนกัน ที่ต้องใช้คำว่าทางวิญญาณ เป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้งถึงที่สุด. ไข่ความรู้ทางวัตถุ ทางกาย ทางภายนอกนั้นไม่ลึกซึ้ง แม้จะรู้ด้วยจิตใจ ก็ยังเป็นภายนอก; ต้องรู้ด้วยญาณทัสสนะ ปัญญาสูงสุด จึงจะเป็นความรู้ชั้นที่เป็นภายใน.

เราแบ่งความรู้ให้เป็น ๓ ชั้นเป็นอย่างน้อย; คอยกำหนดดูให้เห็นความแตกต่างของมัน : ข้อที่หนึ่งหรือชั้นนอกสุด รู้เพื่อเรียนรู้อย่างเข้าโรงเรียน, มีหลักที่ใช้กันทั่วไปว่า รู้จักฟัง รู้จักคิด รู้จักถาม รู้จักจำ : สุ. จิ. ปุ. ลิ. นั้นแหละ; รู้จักฟัง รู้จักคิด รู้จักถาม รู้จักจำ แล้วเราก็ได้ความรู้อย่างที่เรียนในโรงเรียน. ที่นี้ความรู้ชั้นที่สูงไปกว่านั้น คือทำความเข้าใจ ทบทวน วิจัย ค้นคว้าอะไร จนเข้าใจ; นี่มันเป็นความรู้ที่มากไปกว่า สูงไปกว่า ละเอียดกว่า, เรียกว่าความรู้ที่มาจากการใช้เหตุผลของตนเอง; เรียกว่า “ความเข้าใจ” ฟังง่าย. ที่นี้ชั้นที่ ๓ ลึกไปกว่านั้น คือได้ซึมซาบโดยผ่านตลอดไปในสิ่งนั้น ๆ ด้วยจิตใจ ประจักษ์แก่ใจ ประจักษ์แก่ความรู้สึก; นี่ความรู้ชั้นสูงสุด มันอยู่ที่การผ่านไปด้วยจิตใจในสิ่งนั้น.

เช่นว่าเกลือเขาบอกว่าเค็ม เราก็มีความรู้ว่ามันเค็ม, หรือเกลือที่คนกินให้ดู แสดงอาการว่ามันเค็ม เราก็รู้ว่ามันเค็ม, แต่ว่าเกลือนั้นเรามากินดูเอง เราชิมดูเอง แล้วเราก็รู้ว่ามันเค็ม; นี่การรู้ว่ามันเค็มนั้นมันต่างกันได้อย่างนี้. เรื่องธรรมชาติเกี่ยวกับสุขหรือทุกข์ หรือกิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ก็ตาม เราเรียนรู้

กันได้เป็น ๓ ชั้น : เราได้ยินได้ฟังว่ามันเป็นทุกข์ นี่ก็อย่างหนึ่ง, เรามองแล้ว
สันนิษฐาน ใคร่ครวญ คำนวณแล้ว ว่ามันต้องเป็นทุกข์แน่ นี่อย่างหนึ่ง, แล้วเรา
เป็นทุกข์จริงๆ รู้สึกความทุกข์ที่ปรากฏอยู่ในใจจริงๆ โดยไม่ต้องคำนวณ นี่มันก็
อย่างหนึ่ง; ฉะนั้น การเรียนอะไรก็ตาม มันจะเป็นความรู้ ๓ ชั้นอยู่เสมอ.

ถ้าจะเป็นเรียนรู้ธรรมชาติ ก็ต้องผ่านธรรมชาติ โดยธรรมชาติ
ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. อย่างชีวิตเป็นธรรมชาติ เราก็ควรจะเรียน
มันโดยธรรมชาติ คือจิตใจที่เป็นธรรมชาติ สติปัญญาที่เป็นธรรมชาติ, จนรู้
ธรรมชาติ; นี่เป็นความรู้ธรรมชาติที่พอ ที่เพียงพอสำหรับจะหมดปัญหา.

ขอสรุปความแต่เพียงว่า เรื่องว่ารู้ รู้ รู้ นี้ มันมีอยู่เป็นหลายชั้น อย่าง
น้อยก็เป็น ๓ ชั้นอย่างนี้; คือรู้เพราะเรียน, รู้เพราะคิดค้น, รู้เพราะซึมซาบโดย
การผ่านมันไปเลย. ฉะนั้น ที่ว่ารู้จักธรรมชาติถึงที่สุด ความเป็นมนุษย์
หมดปัญหานี้, หมายถึงรู้อย่างที่สาม : รู้ด้วยปัญญา รู้ด้วยญาณทัสสนะ
เช่นรู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นเพียงธรรมชาติ จะเอามายึดถือว่าตัวเรา ว่าของ
เราไม่ได้; อย่างนี้ต้องรู้ด้วยปัญญาเฉพาะตน เป็นสันตสิทธินิโคเฉพาะตน เป็นปัจเจก-
ตังเวทิตัพโพวัญญูหิกิเฉพาะตน. ได้ยินได้ฟังมาว่า ไม่ใช่ตน เป็นธรรมชาติ;
อย่างนี้มันก็จำได้เดี๋ยวมันก็ลืม. หรือว่าเขาให้เหตุผลสำหรับเอาไปคิด, ไปคิด ไป
คิด พอเข้ารูปก็เข้าใจว่าไม่ใช่ตน; อย่างนี้มันก็ยังไม่ละความยึดถือว่าตัวตน
เพราะมันอยู่ด้วยความคิด ด้วยการใช้เหตุผล มันยังไม่ใช่ความจริง. ฉะนั้น
ต้องทำจิตให้เป็นปัญญา ขนาดที่ว่าเป็นสมาธิเฉียบแหลม แล้วก็ทำให้เป็นปัญญา
ให้เป็นญาณเป็นญาณทัสสนะ ฉะนั้นด้วยความรู้สึกที่ซึมซาบ แล้วก็รู้ว่าไม่ใช่

ตน : เป็นความสุขเกิดขึ้นมา สัมผัสได้แล้ว ก็อ้าว! ไม่ใช่ตน; ความสุขเกิดขึ้นมา ความทุกข์เกิดขึ้นมา ความรู้สึกใด ๆ ที่เป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจเกิดขึ้นมา ดูด้วยปัญญาชนิดนี้แล้วก็เห็นความไม่ใช่ตน.

ต้องดูลงไปตามเป็นจริง; ไม่ใช่ว่าคิดด้วยเหตุผลแวดล้อม. ฉะนั้น ขอให้รู้จักธรรมชาติว่ามันเป็นสักว่าธรรมชาติ ไม่มีส่วนใดที่จะมาหลงรักหลงพอใจ.

ปัญหาต่าง ๆ เกิดจากการไม่เข้าใจ ไม่รู้จักธรรมชาติตามเป็นจริง.

ถ้าว่าไม่เข้าใจธรรมชาติ มันก็เกิดเป็นปัญหา; คือทำให้หลงรัก หลงพอใจ หรือหลงเกลียด หลงโกรธ หลงอิจฉาริษยา และหลงอะไรต่าง ๆ เพราะไม่รู้จักไอ้ธรรมชาติเหล่านั้นตามที่เป็นจริง, ทีนี้ปัญหามันก็เกิดขึ้นซิ : เกิดขึ้นจากการที่ไม่รู้จักธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ปัญหาพื้นฐานก็คือหลงรักและหลงเกลียด. หลงรักก็แสวงหา ไม่ได้อย่างสุจริตก็คดโกงนี้ หลงเกลียดมันก็ทำร้าย ทำอันตราย เบียดเบียนกัน; เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา.

ลองคิดดูให้ดีว่า เคี้ยวนี้โลกทั้งโลกมีปัญหาจะรบราฆ่าฟันกันระหว่างครึ่งโลกต่อครึ่งโลกนี้ มันมีมูลมาจากความโง่ของอะไร ? มีมูลมาจากความโง่ เพราะไม่รู้จักธรรมชาติ เพราะไม่รู้กฎของธรรมชาติ เพราะหลงไหลเหยื่อของกิเลส ต้องการจะครองโลก เพื่อจะได้เหยื่อของกิเลสมาก ๆ, ไม่รู้ว่ามันเป็นธรรมชาติ

เหยื่อของกิเลสก็เป็นธรรมชาติ; ไม่รู้จักพระเป็นเจ้า ที่ไม่ต้องการให้คนทำสงครามกัน, มันไม่รู้จัก มันไม่เชื่อฟัง มันก็ยังทำสงครามกัน พยายามที่จะทำสงครามกัน. เพราะมันไม่รู้ว่ากฎของธรรมชาตินั้นคือพระเจ้า, พระเจ้าที่จะเอมานับถือแล้วปฏิบัติตาม มันคือกฎของธรรมชาติ.

ศาสนาอื่นเขามีคำว่าพระเจ้า; พุทธศาสนาเรามีคำว่ากฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า. ถ้าเรารู้จักกฎของธรรมชาติ ปฏิบัติให้ถูกต้อง แล้วจะไม่เกิดอะไรกระทบกระทั่งกัน; นั่นแหละเราจะมีพระเจ้าที่แท้จริง คือกฎของธรรมชาติ มาปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง แล้วก็ไม่ต้องรบราฆ่าฟันกัน.

ปัญหามันเกิดขึ้นทั้งทางส่วนตัว และทั้งทางสังคม; สังคมคือรบราฆ่าฟันกัน เบียดเบียนกัน นี่เป็นปัญหาฝ่ายสังคม, ปัญหาส่วนตัวก็เช่นที่ว่ามันเป็นทุกข์ ส่วนบุคคลมันนอนไม่หลับ มันเป็นโรคประสาท มันเป็นโรคจิต อย่างนี้เรียกว่าปัญหาส่วนตัว. ทางวัตถุก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ทางร่างกายก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ทางจิตก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง, ทางวิญญาณก็ปฏิบัติไม่ถูกต้อง; มันก็มีความทุกข์ นี่แก้ปัญหานี้ไม่ได้.

ถ้ารู้จักธรรมชาติ ไม่หลงธรรมชาติ : ไม่หลงสำหรับที่จะรัก ไม่หลงสำหรับที่จะโกรธ, ไม่ยินดี ไม่ยินร้าย, ปรกติอยู่ได้; มันก็ไม่มีปัญหา. ไม่มีปัญหาในส่วนตัว คือนอนหลับสนิท ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต; ส่วนสังคมก็ไม่ต้องแย่งชิงกัน ไม่ต้องรบราฆ่าฟันกัน. เดียวนี้ไปหลงในสิ่งที่จะเป็นเหยื่อของกิเลส ฉลาดที่สุดในการพัฒนาวัตถุให้เป็นเหยื่อของกิเลส แล้วก็มาแย่งชิงกัน อิจฉาริษยากัน; มันก็ได้รบราฆ่าฟันกัน จนมีวิกฤตการณ์อันถาวร,

แทนที่จะมีสันติภาพถาวร กลับมีวิกฤตการณ์อันถาวร. โลกเรากำลังมีวิกฤตการณ์ถาวร มีความเลวร้ายสืบต่อกันไม่ขาดสาย เรียกว่ามีวิกฤตการณ์อันถาวร; ไปดูเอาเองเถอะ เวลาไม่พอฝนจะตกแล้ว.

ทางออกของปัญหาคือ

รู้จักธรรมชาติทุกแง่ทุกมุมถูกต้องจนไม่มีตัว.

ที่เราไม่มีสันติภาพอันถาวร เพราะเราไม่รู้จักบังคับจิตใจของตัวเอง ไม่รู้จักดำเนินจิตใจของตัวเอง ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น ทางออกของมันก็คือมาทำความเข้าใจในธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งปวง นับตั้งแต่ต้นตออันลึกที่สุด ที่เป็นต้นเหตุแห่งความยึดถือว่าตัวตน ว่าของตน, ว่าอาหารที่เราจะกินนี้ก็ธรรมชาติ คนที่จะกินก็ธรรมชาติ, เสื้อผ้าที่นุ่งห่มก็ธรรมชาติ คนที่นุ่งห่มเสื้อผ้าก็ธรรมชาติ, เรื่องที่อยู่ ที่อาศัยใช้สอย หรือบำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็เหมือนกัน : มันเป็นธรรมชาติทั้งสองฝ่าย. นี้ก็จะยุติการยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน แล้วจะไม่เห็นแก่ตน; เมื่อไม่เห็นแก่ตนมันก็ทำอันตรายใครไม่ได้ แล้วไม่ทำอันตรายตัวเองด้วย.

ความสำคัญว่าตัวตนทำให้เกิดกิเลส แล้วก็ทำลายตัวเอง ร้อนไปด้วยโลภะ โทสะ โมหะ นี้เรียกว่าทำลายตน, แล้วก็ทำลายผู้อื่น เบียดเบียนผู้อื่น แย่งชิงผู้อื่น อิจฉาริษยาผู้อื่น นี้ก็ทำลายผู้อื่น; เพราะว่าเขาไม่รู้จักธรรมชาติในทุกแง่ทุกมุมอย่างถูกต้อง. เราก็ออกมาเสียจากปัญหาเหล่านั้น คือวิกฤตการณ์

ทั้งหลายในโลก โดยมารู้จักธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่ยึดถือไม่ได้โดยความเป็นตัวตน ไม่ต้องยึดถือโดยความเป็นตัวตน; มีความรู้ทางธรรมชาติที่เรียกว่าธรรมะ มีธรรมะคือความรู้เรื่องของธรรมชาติอย่างเพียงพอ อยู่เหนืออิทธิพลของธรรมชาติ ธรรมชาติจะบังคับให้เราเป็นทุกข์เราก็ไม่เป็นทุกข์ เช่นเราจะต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายตามธรรมชาติ เราก็หัวเราะเยาะ, พระอรียเจ้าหัวเราะเยาะความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็เหมือนกับไม่มี; นี้รู้ธรรมชาติถึงขนาดนี้ ใจความทุกข์ตามธรรมชาติแท้ ๆ มันก็ไม่มี, ที่จะไปหลงเอามาสร้างเป็นของรักของพอใจ ยึดถือหวงแหนมันก็ไม่มี. ถ้ามีก็เอามาใช้อย่างธรรมด ๆ เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกตามธรรมด ๆ ไม่ยึดมั่นถือมั่นถึงกับจะต้องเป็นทุกข์; จะเป็นบุตรภรรยาสามี สิ่งใด ๆ ก็ตาม มันกลายเป็นเครื่องอุปกรณ์แก่กันและกัน สำหรับอยู่เป็นผาสุก หรือเพื่อศึกษาธรรมชาติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

นี่ใครเป็นอย่างนี้บ้างก็ลองคิดดู : ใครมีลูก มีเมีย มีภรรยา มีสามี มีอะไร ๆ ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย เพื่อการศึกษาให้รู้ว่าธรรมชาติเป็นอย่างไร, นี่ใครมีอย่างนี้; หรือว่าใครมีสิ่งเหล่านี้เพื่อความเอร็ดอร่อย พอใจทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอะไรของตน, นี่ใครเป็นอย่างนี้ ใครมีอย่างนี้; มันต่างกันมาก.

ฉะนั้น อย่าลืมนว่ามันเป็นธรรมชาติ; อะไร ๆ ที่รอบตัวเรา จะเอามาถือว่าของเรา นี้ มันเป็นสักว่าธรรมชาติ. เราว่าเอาเองว่าของเรา เรายึดถือเอาเองว่าของเรา, ตามธรรมคามันเป็นไม่ได้; ต่อให้เป็นบุตร ภรรยา สามี ทรัพย์สมบัติ เงินทองอะไรก็ตามที่มีอยู่ว่าของเรานั้นแหละ มันเป็นไม่ได้, เราว่าเอาเองทั้งนั้นแหละ. ฉะนั้น หยุคว่าเอาเองเสียทีซิ หยุคหลงว่าอย่างนั้นเสียที จะนอนหลับ จะ

ไม่เป็นโรคประสาท จะไม่เป็นโรคจิต เหมือนที่กำลังเป็นกันมากขึ้นทุกที. ยา
นอนหลับนี่คงจะเป็นต้น ๆ กระทบ ที่ต้องซื้อมาขายให้พ่อแก่คนทั้งประเทศ. ยา
แก้ปวดหัวก็เหมือนกันแหละ ต้องมีเป็นต้น ๆ ที่จะพ่อแก่คนทั้งประเทศปวดหัว.
ถ้าทั้งโลกแล้วคงจะหลายร้อยหลายพันต้นแหละ เพียงแต่ยาแก้ปวดหัว ยาแก้นอน
ไม่หลับอย่างเดียว.

เดี๋ยวนี้มันมีโรคจิต ในประเทศไทยนี้ว่าตั้งเป็นหมื่น ๆ คน, มีโรค
ประสาทนะเป็นแสน ๆ คน; ได้ยินหมอเขาว่าอย่างนั้น. นี่เพราะมันไม่รู้จัก
ธรรมชาติ มันไปยึดถือเอามาวิตกกังวล จนนอนไม่หลับ จนปวดหัว จนเป็นโรค
ประสาท เป็นโรคจิต ทรมานตัว ด้วยอำนาจของกิเลส. แล้วทีนี้ไปเบียดเบียน
ผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นพลอยเดือดร้อนเป็นทุกข์อีก เพราะว่ามันหลงไหลในสิ่งที่จะบำรุง
บำเรอตัว ไม่มองเห็นเป็นของธรรมชาติ; ฉะนั้น มารู้จักธรรมชาติกันเสียอย่างนี้
แล้วมนุษย์ก็จะหมดปัญหา ก็จะไม่ทำตัวให้เป็นทุกข์เดือดร้อนเหมือนกับจมอยู่
ในนรก แล้วก็ไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่นให้พลอยเดือดร้อนไปด้วย; ปัญหาทางสังคมก็ไม่
มี ปัญหาส่วนตัวก็ไม่มี ปัญหาจากธรรมชาติแท้ ๆ ก็ไม่มี. เช่นว่าฝนมันจะไม่ตก
เลยเราก็ไม่เป็นทุกข์ ฝนมันตกมากเกินไปเราก็ไม่เป็นทุกข์ เพราะเรารู้จักปรับจิต
ใจให้เข้ากับธรรมชาติ ว่ามันเป็นอย่างนี้เอง; กระทั่งว่าถ้าเราไม่มีข้าวจะกินจริง ๆ
จะต้องตาย ก็ไม่เป็นทุกข์. นี้เรียกว่าไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับเป็นปัญหา.

ธรรมะอย่างนี้เข้ามาแล้ว หรือว่าความรู้เรื่องธรรมชาติอย่างนี้เข้ามา
แล้ว, คนมันหมดปัญหา คนไม่มีความทุกข์ ทุกข์ไม่เป็น ทุกข์ไม่ได้; ฟังดูแล้ว
ก็แปลกกว่า มันทุกข์ไม่ได้ มันทุกข์ไม่เป็น มันทุกข์กับเขาไม่เป็น. นี่คนอื่นเขาจะ

ทุกข์กันอย่างไร คนนี้มันทุกข์ไม่เป็น เพราะมันรู้จักธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง. นับตั้งแต่ขึ้นเม็ดหนึ่ง แล้วก็เรื่องต่างๆ ทั้งหลาย จนกระทั่งเรื่องพระนิพพานเป็นที่สุด, มันรู้ดี มันเข้าใจดี ไม่ยึดมั่นสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน-ของตน ไม่เกิดกิเลสสำหรับตัวเองเป็นทุกข์ ไม่เกิดกิเลสสำหรับเบียดเบียนผู้อื่นให้เป็นทุกข์ แล้วก็มีความรู้ที่อยู่เหนือปัญหา เหนืออิทธิพลของธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง. ธรรมชาติให้เกิด ให้แก่ ให้เจ็บ ให้ตาย เราก็มีความรู้ที่อยู่เหนือการบีบคั้นของธรรมชาตินั้น ๆ.

นี่เรียกว่าหมดปัญหา : รู้จักธรรมชาติถึงที่สุดความเป็นมนุษย์ก็หมดปัญหา; ฉะนั้น ถ้าใครยังมีความทุกข์เหลืออยู่โดยประการใด เรียกว่ายังมีปัญหาเหลืออยู่. เข้าโรงเรียน เข้ามหาวิทยาลัย เข้าบรมมหาวิทยาลัยถ้ามันมี, มันก็ยังดับทุกข์ไม่ได้ มันก็ยังไม่หมดปัญหา. มาลองคิดกันเสียใหม่ มาเรียนกับธรรมชาติ มาเข้ามหาวิทยาลัยของธรรมชาติ ทั้งภายนอกและภายในตัวเรา; รู้จักธรรมชาติทั้งหลายถูกต้องตามที่เป็นอย่างจริง แล้วจิตมันก็ปล่อยวางจากความยึดถือ จิตมันก็ว่างจากความยึดถือ มันก็ไม่มีปัญหาซิ เพราะมันว่างหมด มันว่างหมด มันจะมีปัญหาอะไรละ มันก็ไม่มีปัญหาอะไร.

เดี๋ยวนี้จะมีปัญหา ก็มีไปซิ ก็ได้ทุกข์ทรมาณไป, อยากมีปัญหา ก็มีไปซิ; เอ้า, บ้านเรือนไม่สะอาด นั่น-นี่ไม่มี ไม่มีอะไรจะกิน, อยากมีปัญหาก็มีไปซิ; แต่ถ้ามันเป็นอย่างนั้นเอง แล้วค่อยทำไป ค่อยแก้ไขไป โดยไม่ต้องให้มันเป็นทุกข์ มันก็ไม่มีปัญหา.

อาตมามองดูไก่แล้วก็ละอาฆมัน ไก่ไม่มีปัญหา; ใคร ๆ ก็มีไก่ เคยเห็น ไก่ ก็ดูไก่กันเสียบ้างว่าไก่ไม่มีปัญหาว่า พรุ่งนี้จะกินอะไร; แต่มนุษย์มีปัญหาว่า พรุ่งนี้จะกินอะไร แล้วมะรืนนี้จะกินอะไร; หรือมีปัญหาเรื่อยไปทั้งเดือนทั้งปี. ไข่ไก่นี้ไม่มีปัญหา พรุ่งนี้จะกินอะไร ไม่มีปัญหา หรือว่าตอนเช้าหรือตอนเย็นจะกินอะไร ก็ไม่มีปัญหา; หิวก็หากิน อิ่มแล้วก็นอน; เมื่อเที่ยวหากิน ก็ไม่มีความงุ่นง่านเหมือนกับคนหากิน. คนหากินด้วยความรู้สึกงุ่นง่าน โกรธเคือง เป็นทุกข์กับแค้น; ถ้าเผชิญได้กำไรดี ได้สะดวกดี หากินสะดวกดี ก็เป็นบ้าเป็นหลังไปด้วยเรื่องได้; สัตว์มันไม่เป็น ไม่มีปัญหา ฉะนั้น จึงไม่เคยเห็นไก่นี้ ไม่เคยปวดหัว ไม่เคยนอนไม่หลับ; ไก่ตัวไหนเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต ก็ไม่มี ไม่เคยเห็นเลย. ฉะนั้น ไม่มียาปวดหัว ยานอนหลับสำหรับสัตว์เหล่านี้ ไม่มีสักเม็ดหนึ่ง; ส่วนมนุษย์ต้องมียาเหล่านี้เป็นต้น ๆ หลายร้อยต้น กินกันทั้งโลก ตลอดเวลา เพราะมันปวดหัวและนอนไม่หลับ เพราะมันทำผิดเกี่ยวกับธรรมชาติ.

เอาละ, ฝนก็คือธรรมชาติมันก็จะมาแล้ว มันมาขัดคอธรรมชาติที่เราจะพูดกัน, มันต้องยุติกันที; แม้ว่าเคยพูดมากกว่านี้ วันนี้มันพูดไปไม่ได้แล้ว; มันต้องรู้จักธรรมชาติ มันต้องคล้อยกับธรรมชาติ มันต้องสมคล้อยกันกับธรรมชาติ แล้วเราก็ไม่ต้องเป็นทุกข์. ใครเป็นทุกข์มันก็โง่เอง จะโทษใครล่ะ; มันไปเป็นทุกข์มันก็โง่เอง ฝนจะตกลงมาก็ตกมาซิ ฉันไม่รู้ไม่ชี้; ยังพูดอยู่ได้ก็พูดไป ยังนั่งอยู่ไม่ได้ก็ต้องไป, ไม่ต้องเป็นทุกข์. นี่ถ้าว่ารู้จักธรรมชาติถึงที่สุดมนุษย์ก็หมดปัญหา.

การบรรยายในวันนี้ เฉพาะวันนี้ เห็นว่าสมควรแก่เวลาแล้ว, ไม่ควรจะพูดให้มากไปกว่านี้แล้ว จึงขอยุติการบรรยายไว้; ให้พระคุณเจ้าท่านสวดบทพระธรรมคณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจให้ท่านทั้งหลาย มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรม และมีกำลังใจที่จะปฏิบัติพระธรรม เอาชนะธรรมชาติให้ได้สืบต่อไป ในกาลบัดนี้.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๗ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๒๓

พุทธศาสนา คือ ศาสนาแห่งธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๗ ในวันนี้, อาตมาก็ยังคงบรรยายในชุดชื่อว่าธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่ในวันนี้จะให้หัวข้อการบรรยายที่จำกัลดลงไปว่า **พุทธศาสนา**คือ**ศาสนาแห่งธรรมชาติ**.

[ปรารภและทบทวน.]

ศาสนาอื่นมิใช่ศาสนาแห่งธรรมชาติ, พุทธศาสนาถือว่าทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ.

ท่านจงทำความเข้าใจให้ดี ว่าพุทธศาสนา คือศาสนาที่สอนเรื่องธรรมชาติ; คืออะไร ๆ ก็เป็นธรรมชาติไปหมด ไม่มีอะไรมากไปกว่าธรรมชาติ. เมื่อได้ฟังดังนี้บางคนก็จะตั้งปัญหาขึ้นมาว่า ถ้าอย่างนั้น ก็มีศาสนาอื่นที่มี 'ศาสนาแห่งธรรมชาติ' ? ก็ต้องบอกว่าจริง : มันมีศาสนาอื่นซึ่งมิใช่พุทธศาสนา; ก็เป็นศาสนาที่ไม่ได้สอนว่ามีแต่ธรรมชาติ คือเขาสอนว่ามีสิ่งทีนอกเหนือธรรมชาติ. ตัวอย่างเช่นศาสนาที่สอนว่ามีพระเป็นเจ้า; ถ้าเขาสอนว่าพระเป็นเจ้านั้นอยู่เหนือธรรมชาติ อย่างนี้ก็แปลว่าศาสนานั้นมิใช่ศาสนาแห่งธรรมชาติ เขาสอนว่ามีสิ่งทีนอกเหนือเกินไปกว่าธรรมชาติ. นี้พุทธศาสนาเราสอนไปในทางที่ว่า ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ ทุกอย่างทั้งหมดทั้งสิ้นล้วนแต่เป็นธรรมชาติ, ซึ่งจะได้วิสัญญากันโดยละเอียดต่อไป.

ในขั้นแรกนี้ ขอให้รู้จักพุทธศาสนาของพุทธบริษัทนี้ ว่าเป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ คือสอนว่ามีแต่ธรรมชาติ; มันจะเป็นสังขตะหรืออสังขตะตรงกันข้ามอย่างไร มันก็ล้วนแต่เป็นธรรมชาติเสมอกันหมด ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ, ดังนั้น จึงมิได้มีอะไรที่อยู่เหนือไปกว่าธรรมชาติ. นี้ต้องการจะให้เข้าใจอย่างนี้.

ขอให้ทบทวน ว่าเราได้พูดกันมาแล้วถึงความสำคัญของการเรียนรู้เรื่องธรรมชาติ. พุทธศาสนาสอนไม่ให้ยึดมั่นอะไรโดยความเป็นของตน หรือเป็นตัวตน หรือเป็นของตน, ก็เพราะสอนว่ามันเป็นเพียงธรรมชาติ ชาติที่เป็นไปตามธรรมชาติ

ยึดถือเอาเป็นตัวตนหรือของตนไม่ได้; ดังนั้น เราจึงไม่มีความยึดมั่นถือมั่นอะไร โดยความเป็นตัวตน, แหะละดังนั้นแหละ เราจึงไม่มีความทุกข์.

ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติ : เรื่องโลกียะก็ธรรมชาติ, เรื่องโลกุตระก็ธรรมชาติ; เรียงลำดับตั้งแต่จี๋ฝุ่นเม็ดหนึ่งไม่มีราคาอะไร สูงขึ้นไปถึงของที่มีชีวิต มีวิญญาณ เป็นสัตว์ เป็นคน สติปัญญาของคน กระทั่งมรรคผลนิพพานในที่สุด, มันก็ยังเป็นเพียงธรรมชาติ เป็นของตามธรรมชาติ เป็นตามธรรมดา, เรียกว่า ธรรมชาติก็แล้วกัน. ไม่มีอะไรที่มีใช่ธรรมชาติทั้งในตัวเราและนอกตัวเรา.

การศึกษาในโลกให้ความหมายของธรรมชาติต่างจากพุทธศาสนา.

ที่นี้มันมีปัญหายุ่งยากลำบากเข้าใจเรื่องนี้ไม่ได้ เพราะว่าเราเข้าใจคำว่า ธรรมชาติต่าง ๆ กัน : พวกนี้เข้าใจธรรมชาติว่ามีความหมายอย่างนี้, พวกอื่นเข้าใจธรรมชาติว่ามีความหมายอย่างอื่น. แต่ในทางพุทธศาสนานี้มีความหมายว่าสักว่าธรรมชาติ สักว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ มีความเป็นธรรมชาติเสมอกัน. ที่นี้การศึกษาที่เราได้รับมาในโลกนี้มันให้ความหมายของคำคำนี้ต่างกัน : ในทางพุทธศาสนาให้อย่างนี้ ในทางอื่นซึ่งไม่ใช่พุทธศาสนาก็ให้อย่างอื่น. ในทางภาษา ในทางหนังสือเราก็สอนกันจนเด็ก ๆ เข้าใจไปว่า ที่เห็น ๆ อยู่ตามธรรมดาก็เป็นธรรมชาติ; ถ้าคิดไปจากนั้นก็ไม่ใช่ธรรมชาติ; ฉะนั้น เด็ก ๆ ของเราจึงรู้จักความหมายของคำว่าธรรมชาตินี้ผิดไปหมด ไม่เป็นพุทธบริษัทเพราะไม่เห็นว่ามันเป็นธรรมชาติ. เช่นเด็ก ๆ จะพูดว่า ฝิไม่ใช่ธรรมชาติ, ในเมื่อคนเป็นธรรมชาติ ฝิก็ไม่ใช่ธรรมชาติ. หรือเอาให้มันง่าย ๆ ขึ้นมากกว่านั้น เด็ก ๆ เขาเห็นว่า ถ้าคิดไป

จากที่เขาเห็นอยู่โดยมากแล้ว ก็เรียกว่าผิดธรรมชาติทั้งนั้น; เช่นต้นไม้ตามธรรมชาติก็มีดอกและมีผล; ถ้าต้นไม้ต้นไหนเกิดไม่มีดอก ไม่มีผลขึ้นมา เด็กๆ เขาก็ว่ามันผิดธรรมชาติ หรือมันมิใช่ธรรมชาติ. ผู้หญิงมีบุตรแน่ ถ้าผู้หญิงคนไหนเกิดไม่มีบุตร ก็เลยเรียกเป็นไม่ใช่ธรรมชาติ หรือผิดธรรมชาติไป. นี่เด็กๆ ของเราได้รับการศึกษามาในลักษณะอย่างนี้ ว่าถ้าอะไรมันผิดไปจากธรรมชาติที่เขาเห็น ๆ อยู่แล้ว ก็จะเรียกว่าผิดธรรมชาติ; ฉะนั้น เด็ก ๆ จึงกลัวผี และโง่ถึงขนาดที่เรียกว่าเราไม่มีทางที่จะสู้ ต่อสู้กับผี หรือขจัดความกลัวผีเสียได้.

พุทธศาสนาให้เห็นทุกสิ่งเป็นธรรมชาติเพื่อไม่ให้เกิดความยึดมั่นและเป็นทุกข์.

เรารู้จักความจริงของธรรมชาติ จนกระทั่งรู้ว่าไม่มีอะไรเลยที่มันไม่ใช่ธรรมชาติ ก็เป็นธรรมชาติตามธรรมชาติของธรรมชาติ, เรียกให้ชัดเจนไปก็เรียกว่าเป็นธาตุ ธาตุ ตามธรรมชาติ. คำว่าธาตุนี้มันไม่ใช่มีแต่เพียงดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ เพียง ๖ ธาตุเท่าที่รู้จักกันอยู่; ให้รู้ว่าอะไร ๆ ก็เรียกว่าธาตุได้ทั้งนั้นแหละ : ธาตุแห่งความสุข ธาตุแห่งความทุกข์ ธาตุแห่งชีวิต ธาตุแห่งความดี ธาตุแห่งความชั่ว กระทั่งนิพพานธาตุ, เอ้า, พระนิพพานก็เป็นธาตุ. ธาตุเหล่านี้เป็นไปตามธรรมชาติ ฉะนั้น เราจึงเรียกว่าธรรมชาติ; ดังนั้น ทุกอย่างเป็นธรรมชาติเท่านั้น.

เมื่อมันเป็นธรรมชาติแล้วจะเอามาเป็นตัวเรา เอามาเป็นของเรานี้มันไม่ได้ เพราะมันเป็นธรรมชาติ มันเป็นของธรรมชาติ; ฉะนั้น การศึกษาพุทธศาสนาก็เพื่อให้รู้ว่ามันเป็นธรรมชาติ มันเป็นของธรรมชาติ, อย่าไปโง่หลงดึงเอามายึด

ถือเป็นตัวเราหรือเป็นของเรา. ถ้าเห็นตามธรรมชาติ เห็นถูกต้องตามธรรมชาติ ก็รู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ เพื่อธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติไปหมด; ก็ไม่ยึดถืออะไรเอามาเป็นตัวเราของเรา. พุทธศาสนาสอนให้เห็นความเป็นอย่างนี้ เรียกว่าศาสนาแห่งธรรมชาติ.

แม้แต่ตัวศาสนามันก็เป็นธรรมชาติ ซึ่งเราได้พูดกันมาแล้วในวันก่อนว่า พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ สามนี้ก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ. ทำไมจึงเกิดพระพุทธเจ้าขึ้นมาในโลกได้ ? ก็คือวิวัฒนาการตามธรรมชาติ จึงเกิดบุคคลที่มีสติปัญญาวิวัฒนาการสูงขึ้นไป จนเกิดบุคคลชนิดพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าก็เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ, เนื้อหนังของท่าน ร่างกาย จิตใจ ชีวิตของท่านก็คือตามธรรมชาติ ของตามธรรมชาติ; พระธรรมก็คือธรรมชาติ ที่เป็นกฎของธรรมชาติ; หรือแม้แต่การปฏิบัติ หรือการได้รับผลของการปฏิบัติก็เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มันก็เป็นธรรมชาติ; พระสงฆ์ก็เหมือนกับพระพุทธเจ้า : เมื่อพระพุทธเจ้ามีเนื้อหนังร่างกายเป็นธรรมชาติ วิวัฒนาการสูงจนเป็นพระพุทธเจ้า; บุคคลนี้ก็วิวัฒนาการสูงจนรู้จักดำเนินตามพระพุทธเจ้า เป็นพระสงฆ์ขึ้นมา. พระธรรมคือตัวศาสนา มันเกิดขึ้นมาได้ในโลก ในฐานะเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์ที่มีวิวัฒนาการขึ้นมาอย่างนี้ มันก็เป็นธรรมชาติ; เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมทั้งปวง ทุกแขนง ทุกระดับมันก็เป็นธรรมชาติ. จึงสรุปว่า พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ เกิดขึ้นมาโดยธรรมชาติ ความจริงของธรรมชาติ เกิดบุคคลผู้สอนเรื่องธรรมชาติ จนเรียกว่าพระพุทธเจ้า.

จุดตั้งต้นของศาสนาในโลก : รู้สึกว่ามีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ.

ที่นี้ศาสนาอื่นมีอยู่ก่อนพุทธศาสนาก็มีอยู่มาก แล้วก็สำคัญเสียด้วย; ศาสนาเหล่านั้นยังไม่รู้เรื่องธรรมชาติโดยถูกต้อง มีความเข้าใจเอาเองตามการศึกษาของคนพวกนั้นในยุคนั้น ว่ามีสิ่งซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ. นี่จุดตั้งต้นของศาสนาในโลกมนุษย์เราเนี่ย มันตั้งต้นขึ้นโดยที่มีคนพวกหนึ่งระดับหนึ่งในยุคนั้น เขาเห็นว่ามันมีสิ่งทีเหนือธรรมชาติ; นับตั้งแต่เขาเห็นว่าฟ้า ฝน ลม แดด ดวงดาว ดวงอาทิตย์อะไรต่างๆ นี้ มีความลึกลับที่มีใช้ธรรมชาติซ่อนอยู่ในนั้น จนเกิดความรู้สึกเหมือนเด็ก ๆ ว่าผี, มีผีอยู่ในนั้น ซึ่งมีใช้ธรรมชาติ; เช่นภูเขาคือเป็นธรรมชาติ ก็มีผีอยู่ในภูเขา ในท้องฟ้า ในอากาศ ในแม่น้ำลำคลอง ในทะเล. ต่อมาเขาเลื่อนผีให้ดีขึ้นหน่อยมาเป็นเทพเจ้า เป็นเทวดา; เขาเลื่อนสูงขึ้นไปจนถึงว่าเป็นจอมพระเจ้า เป็นพระเป็นเจ้าสูงสุด. เหล่านี้เขาถือว่าเหนือธรรมชาติทั้งนั้น, ไม่ใช่เพียงแค่ผีธรรมชาติอย่างเดียว เขาถือว่าเหนือธรรมชาติของเขาต้องเคารพ, เขาจึงมีลัทธิชักชวนกันให้เคารพนับถือสิ่งทีเหนือไปกว่าธรรมชาติ; มนุษย์จึงมีความรู้สึกคตินึกเอาเอง เคารพผีศาจ เทวดา เทพเจ้า จนกระทั่งพระเป็นเจ้า ซึ่งไม่รู้ว่าจะไรคอก ไม่รู้จัก สิ่งเหล่านี้มนุษย์ไม่รู้จัก แต่เชื่อว่ามี แล้วก็มืออยู่เหนือความเป็นธรรมชาติ. “ทีเหนือธรรมชาติ” เพราะเขาไม่รู้จัก เขายุติเอาว่ามันเหนือธรรมชาติ.

นี่ดูให้ทีเถอะ ว่าความรู้สึกทางศาสนามันตั้งต้นขึ้นมา จากความรู้สึกว่ามีสิ่งซึ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์ไม่รู้จัก เข้าไม่ถึง มันเหนือธรรมชาติไป; ความโง่หรือความฉลาดเล่าเรื่องนี้, ช่วยคิดดู : “เกิดความคิดเชื่อมั่น เพื่อมีสิ่งเหนือ

ธรรมชาติเป็นจุดตั้งต้นของศาสนา”, ความคิดอันนี้โง่หรือฉลาด เป็นอวิชาหรือว่าเป็นวิชา ขอให้สังเกตศึกษาดูให้ดี ๆ. ถ้ามันเป็นความเข้าใจผิด มันก็คืออวิชา เป็นอวิชาไม่ใช่เป็นวิชา ที่เกิดความเชื่อขึ้นมาว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติ; เพราะว่าต่อมาพระพุทธเจ้าได้ปฏิเสธไ้ความเป็นของเหนือธรรมชาติทิ้งไปหมด เหลือแต่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎธรรมดาทั้งนั้น, ไม่มีอะไรเลย. พระเจ้า พระเป็นเจ้า เทวดาอะไรอย่างที่มีมนุษย์สมัยป่าเถื่อนโง่เขลาไม่รู้จักกะมันก็ว่าเอาเองว่าเป็นอย่างนั้น ๆ; มันก็ว่าเหนือธรรมชาติ. ต่อมาพุทธศาสนาเกิดขึ้น มองตามเป็นจริงแล้วเห็นเป็นธรรมชาติไปหมด; นี้จะเรียกว่าความโง่หรือความฉลาดกันอีกทีหนึ่ง, เป็นวิชาหรือเป็นอวิชากันอีกทีหนึ่ง.

นี่ศาสนาตั้งรากฐานขึ้นมาบนความเข้าใจว่ามีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ แล้วเคารพกันเป็นพิเศษ มีพิธีรีตองเกิดขึ้นมากมายมหาศาล. จำนวนพระเจ้า เทพเจ้าก็เกิดขึ้นมากมายมหาศาล ล้วนแต่เอาไว้เหนือธรรมชาติทั้งนั้น; ถูกกลดลงมาเป็นธรรมชาติธรรมดา จนเมื่อมีการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ว่ามันมีเพียงธรรมชาติตามธรรมชาติ, ความโง่ตามธรรมชาติสร้างพระเจ้า สร้างผี สร้างเทวดา สร้างอะไรขึ้นมา ก็ตามเรื่องของมัน.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาได้โดยไม่ต้องมีพระเจ้าดูศาสนาอื่น.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ความคิดอันนี้ไม่ถูกละทิ้ง; จนบัดนี้ก็ยังมียุคที่ถือศาสนา ที่เชื่อว่ามีสิ่งอยู่เหนือธรรมชาติ; ตามใจเขา. ใ้เราพุทธบริษัท เราถือตามหลักของพุทธศาสนา มันมีแต่สิ่งที่เป็นเพียงธรรมชาติ; ฉะนั้น เราจึงไม่มี

พระเจ้าที่เหนือธรรมชาติ : เราจึงมีแต่เรื่องของธรรมชาติ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ การปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ เป็นตัวศาสนา. ที่นี้พวกที่เขาถือว่า ต้องมีพระเจ้าที่เหนือธรรมชาติ จึงจะเป็นศาสนา; นี่คนพวกนั้นนะ คือพวกฝรั่งนะ ที่เขาเป็นผู้เรียน ผู้รู้ ผู้บัญญัติ ผู้สอนอะไรต่างๆ เกิดบัญญัติขึ้นมาว่า ถ้าไม่มีพระเจ้าแล้วระบบนั้นไม่ใช่ศาสนา, ระบบคำสอนอะไรๆ ที่มันไม่มีพระเจ้า นั่นไม่ใช่ศาสนา; ฉะนั้น เขาจึงจัดให้พุทธศาสนานี้มีได้เป็นศาสนา เป็นเพียงระบบความรู้เรียกว่าปรัชญา หรืออะไรทำนองนั้นไป.

นี่เมื่อเร็วๆ นี้ก็ยังเป็นอย่างนี้ : พวกฝรั่งไม่ยอมให้พุทธศาสนานี้เป็นศาสนากับเขา เพราะว่าพุทธศาสนา ไม่มีพระเจ้าหรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ. เราก็ตามใจเขาซิ, เขาว่าอย่างนั้นก็ตามใจเขาซิ; เราก็มักรับเอาไอ้หลักเกณฑ์อันนี้ เพราะว่าเราก้เป็นศาสนาได้โดยที่ไม่ต้องมีพระเจ้า ไม่ต้องมีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ. เพราะว่าคำว่าศาสนาของเรานั้น คือระบบปฏิบัติเพื่อให้ดับทุกข์ได้ก็แล้วกัน, จะมีพระเจ้า ไม่มีพระเจ้าไม่สำคัญหรอก มันสำคัญอยู่ที่ว่าดับทุกข์ให้ได้ก็แล้วกัน; ดับทุกข์ได้หรือไม่ได้นี่สำคัญ.

ที่นี้เราอาศัยความรู้ที่ว่ามันมีแต่ธรรมชาตินี้มาเป็นเครื่องดับทุกข์ มันก็สวนทางกันอย่างยิ่ง : เขาต้องมีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งมีใช้ธรรมชาติมาช่วยดับทุกข์ให้ คือพระเจ้า; นี่เราไม่เอา เราเอาความรู้ตามธรรมชาติ รู้กฎของธรรมชาติ รู้หน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินี้เป็นเครื่องดับทุกข์. เขาจะให้เรามีพระเจ้า; เราก็มีกฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า, แต่มีใช้เป็นตัวตนเป็นบุคคลอย่างที่ เขาพูดกัน.

ไอ้พวกนั้นมันจนปัญญา รู้ว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร ก็เลยต้องจัดให้เป็นบุคคลอีก, เป็นบุคคลเข้ามาอีก; ฉะนั้น เทพเจ้าหรือพระเจ้าทั้งหลายจึงมีรูปร่างเหมือนคน มันน่าหัว. ไอ้ถนัดมันจึงลือว่า “คนนี่สร้างพระเจ้า คนนี่สร้างเทวดา เพราะคนนี่เป็นผู้บัญญัติว่าเทวดารูปร่างอย่างนั้นพระเจ้ารูปร่างอย่างนั้น”; เพราะมันจนปัญญาไม่รู้ว่าจะวางรูปร่างของสิ่งที่เหนือธรรมชาติ นั้นอย่างไร เพราะว่าคำว่าเหนือธรรมชาตินั้นมันสมมติขึ้นมาตามความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์.

เอาซิ, เขาก็จะมีเหนือธรรมชาติ มีสิ่งที่เหนือธรรมชาติเป็นพระเจ้าก็เป็นไปซิ; ไอ้เราไม่มี เรามีแต่เพียงแค่ธรรมชาติ, จะสูงสุดอย่างไร จะเป็นกฎของธรรมชาติเหมือนกับพระเจ้าสูงสุดอย่างไร ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. ฉะนั้น เราว่า พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ ไม่มีสิ่งที่จะอยู่เหนือธรรมชาติไปได้, พวกโน้นเขามีสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติได้ คือพระเป็นเจ้าก็ตามใจเขา; ฉะนั้น เราไม่ต้องทะเลาะกัน. เขามีพระเป็นเจ้าอย่างนั้น; เราก็มีพระเป็นเจ้าของเราอย่างนี้, คือไม่ใช่อย่างเดียวกับเขาหรอก เพราะเรามีกฎของธรรมชาตินะเป็นพระเจ้า.

ฉะนั้น พุทธศาสนาถูกเข้าใจผิดอยู่ในปัจจุบันจนทุกวันนี้ เพราะมีนักศึกษาวกหนึ่งทีเดียว ถือว่าพุทธศาสนานั้น ไม่ได้เป็นศาสนาออก เป็นเพียงระบบปรัชญา; เขาว่าอย่างนี้. เพราะพวกนั้นเขาบัญญัติแน่นแฟ้นเสียแล้วว่า ถ้าเป็นศาสนาต้องมีพระเจ้าซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ, เราบอกว่าสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ไม่มี มีแต่สิ่งที่เป็นธรรมชาติ; เราก็เลขคาราคาซังกันอยู่ พุคกันไม่ลงในข้อนี้. แต่ถ้าเราอยากจะทำให้ออกกันได้ เราก็ต้องมีพระเจ้าอย่างที่เรียกว่าเป็นกฎของ

ธรรมชาติ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. แม้กฎของธรรมชาตีก็น่าจะเป็นธรรมชาติ, กฎของธรรมชาตินี้สร้างโลก สร้างคน สร้างทุกสิ่งทุกอย่างที่มันได้เกิดขึ้น. เมื่อมีความทุกข์ และมีปัญญาเรื่องดับทุกข์ กระทั่งดับทุกข์หมดก็มีสภาพเป็นนิพพาน ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ. นี่พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งธรรมชาติ ไม่มีอะไรเหนือไปกว่าธรรมชาติได้. พวกหนึ่งเขามีอะไรที่เขาไม่รู้ เขาพูดไม่ถูก ไม่รู้จักกัน แต่เขาสมมติเรียกว่ามันเหนือธรรมชาติ คือพระเป็นเจ้า.

“เหนือธรรมชาติ” มีได้อย่างไร,

มนุษย์ยุคปัจจุบันยังมีเห็นว่าไม่ใช่เหนือธรรมชาติ หากแต่เป็นธรรมชาติที่ลึกซึ้ง.

ที่นี้ลองคิดว่า **เหนือธรรมชาติ** นั้นจะมีได้อย่างไร? มีตามความเชื่อของคนสมัยป่าเถื่อนแรกมีมนุษย์ในโลกโน้น : เข้าใจผิดเอาเองว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติ นอกเหนือปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ มีพระเจ้า. ไอ้คำนี้, คำว่า “เหนือธรรมชาติ” นี้ มันยืนยาวมาได้จนถึงยุคปัจจุบัน ยุคปัจจุบัน; ถ้าใครยังมีความคิดความนึกว่า มันมีอะไรที่เหนือธรรมชาติ มันก็คือความงมงายที่ไม่รู้จักตัวธรรมชาติ แล้วพูดว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติเหมือนมนุษย์สมัยแรกมีมนุษย์ในโลก.

คำว่าเหนือธรรมชาติ เป็นภาษาต่างประเทศว่า *supernatural* นี้, ใช้กันมากเมื่อสัก ๕๐ ปีมานี้. คุณต้องรู้จักคำนวณแบ่งว่า เมื่อสัก ๕๐ ปีมานี้ การศึกษาชั้นเลิศชั้นสูงของมนุษย์นั้นเป็นไปในทางที่ยอมรับว่ามีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ; ฉะนั้น พอพูดว่าเหนือธรรมชาติแล้วก็เลยเป็นไม่ต้องมีใครค้าน; แล้วก็อธิบายไม่ได้ว่าเหนืออย่างไร ในความหมายอย่างไร; ก็ว่าเพียงแต่ว่าเหนือความคิดนึกของ

คนธรรมดาจะเข้าใจได้; เขาใช้คำว่าเหนือธรรมชาติกันมาพักหนึ่ง ตั้งแต่เมื่อ ๕๐ ปีมานี้.

ที่นี้ความรู้ของมนุษย์ชนิดนี้ ยุคนี้ ประเภทนี้ มันค่อยดีขึ้น ๆ ๆ จนค่อย ๆ เห็นว่า เออ, มันจะไม่ใช่เหนือธรรมชาติแล้ว แต่มันเป็นธรรมชาติที่ละเอียดที่ลึกซึ้งนะ; มันเกิดคำว่า ความรู้ทาง *spiritual* นี้ที่เอาตมาเอามาแปลว่าทางวิญญาณ; มีคำว่า *spiritual* คือทางวิญญาณนี้ เกิดขึ้นแทนคำว่าเหนือธรรมชาติ. ฉะนั้น พวกฝรั่ง คำว่า *supernatural* นั้นมันเลิก ๆ กันไปแล้ว มันมาเหลือแต่คำว่า *spiritual, spiritual* เลยกุดกันเกร่อไปหมด, แล้วไม่ได้ถือว่าเหนือธรรมชาติ แต่เป็นธรรมชาติที่ละเอียด ที่ลึกซึ้ง ทางสติปัญญาอันลึกซึ้ง. ฉะนั้น คำว่า “เหนือธรรมชาติ” ก็หายไปจากคำพูด, คำว่า *spiritual* หรือทางวิญญาณนี้ก็เกิดขึ้นมาแทน.

เดี๋ยวนี้เราพูดกันอย่างสูงสุด ก็คือเรื่องทางวิญญาณ, สูงกว่าธรรมดา แลละ สูงกว่าทางวัตถุธรรม สูงกว่าทางจิตล้วน ๆ, เป็นทางสติปัญญา. นี่ก็คือตัวธรรมชาติ, ให้อพวกที่เคยโง่ว่ามีสิ่งอยู่เหนือธรรมชาติ มันก็ตกลงมาเป็นว่ายอมรับว่ามันเป็นธรรมชาติ; ให้อสิ่งที่ตัวเคยคิดว่าเหนือธรรมชาติก็ยอมตกลงมา เป็นเรื่องธรรมชาติอันละเอียด อันลึกซึ้ง อันยากที่จะเข้าใจได้, เลยเรียกว่าเรื่อง *spiritual* คือเรื่องทางวิญญาณ.

กาลข้างหน้า “ธรรมชาติที่ลึกซึ้ง” จะหายไป, เหลือแต่ “เป็นธาตุตามธรรมชาติ”.

ที่นี้อาตมาคาดคะเน เดาเอาเองว่า ถ้ามันฉลาดแบบนี้เรื่อยไป ๆ อีก ๕๐ ปี ราว ๆ ๕๐ ปีข้างหน้า คำว่า *spiritual* หรือเรื่องทางวิญญาณนี้ก็จะหายไป อีก มันหายโง่, มันก็จะเหลือแต่คำว่าเป็นธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ เป็นของธรรมดา ๆ เหมือนกันหมดแหละ; จะไม่มีเรื่องลึกซึ้งถึงกับต้องจัดเป็นเรื่องทางวิญญาณ หรือทาง *spiritual* อะไรกันอีก. นี่ก็แปลว่ามาถึงจุดสุดท้ายแหละ เห็นว่า โอ้, ธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น; นี่เราก็มารู้ประวัติปัญญาอย่างเดียวกับที่พระพุทธเจ้าท่านได้สอนไว้ คือมันเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติเท่านั้น ไม่ว่าอะไร.

นี่การศึกษาของมนุษย์ มันจะไปพบหลักเกณฑ์อันเดียวกันกับพระพุทธเจ้าได้อีกในอนาคต; ต่อเมื่อมันรู้ว่าไม่มีอะไรที่เหนือธรรมชาติ และไม่มีอะไรที่ลึกซึ้งจนจะไม่เรียกว่าธรรมชาติ จะมาเห็นเปิดเผยกันหมด ว่าเป็นเพียงธรรมชาติ. นี่ธรรมชาติ : วัตถุ ดิน น้ำ ลม ไฟก็ธรรมชาติ, ที่มาประกอบกันเป็นสัตว์ เป็นคน มีจิต มีใจ มีความคิดนึก รู้สึก ก็ธรรมชาติ; แล้วเขาฉลาดจนพบอะไรอันหนึ่งซึ่งตรงกันข้ามจากสิ่งเหล่านี้ ที่จะเรียกว่านิพพาน หรือวิสังขาร หรืออสังขตะ แล้วแต่จะเรียกชื่อไหน, มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติอยู่นั้นแหละ, ฉะนั้น แม้นิพพานก็ยังเป็นธรรมชาติ. เมื่อก่อนเราไม่รู้ เราก็อยกให้นิพพานเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติบ้าง เป็นเรื่องทางวิญญาณอันลึกซึ้งบ้าง. ในที่สุดจะมาถึงจุดสุดท้ายก็คือเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง พระนิพพานก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เป็นธาตุตามธรรมชาติอันหนึ่ง เรียกว่าสังขตธาตุก็มี เรียกว่านิพพานธาตุโดยตรงก็มี. ถ้าเป็นธาตุแล้วก็เป็นเรื่องของธรรมชาติธรรมดาสามัญตามธรรมชาติ; แต่ถ้าคน

ไม่รู้ไม่เข้าใจก็ต้องเป็นเรื่องลึกลับเป็นธรรมดา. ถ้ามันลึกลับมากไป เขาก็ถือว่าเหนือธรรมชาติ นอกเหนือธรรมชาติไปเสีย.

นี่ดูให้คิดเถอะว่า มันเคยตั้งต้นมาด้วยเรื่องเหนือธรรมชาติ ในศาสนาของคนป่าแรกมีขึ้นในโลก แล้วใช้มา ๆ เรื่อย; ฝรั่งเศส ๕๐ ปีมาก่อนก็มีเรื่องเหนือธรรมชาติ –*supernatural*; เคียวนี่หายไป ๆ ใ้ความหมายว่าเหนือธรรมชาติ, เอาคำว่าธรรมชาติอันลึกลับซึ่ง คือ *spiritual* นี้เข้ามาแทน, แล้วต่อไปมันก็จะฉลาดจนถึงกับว่า โอ๊ย, ไม่ลึกลับซึ่งอะไรดอก เป็นธาตุตามธรรมชาติเสมอเหมือนกันหมด อย่างที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าทุกอย่างเป็นธาตุตามธรรมชาติ ตั้งแต่จี๋ฝุ่นเม็ดหนึ่งถึงพระนิพพาน.

ไม่รู้สติปัญญา ๓ ระดับจะเลือกเอาบางอย่างไว้ยึดมั่นให้เป็นทุกข์.

นี่ลองคิดดูว่า ความคิดหรือสติปัญญา ๓ ระดับนี้นะ ระดับไหนเป็นอย่างไร อันไหนป่าเถื่อนกว่ากัน หรือว่าอันไหนเป็นวัฒนธรรมที่สูงกว่ากัน : ที่ถือว่ามีสิ่งที่เหนือธรรมชาตินั้นพวกหนึ่ง; แล้วพวกที่ ๒ ถือว่ามีธรรมชาติอันลึกลับซึ่ง –*spiritual* นี้อันหนึ่ง; แล้วพวกหนึ่งถือว่ามีธรรมดาสัมมัญญที่สุด คือธรรมชาติธรรมดาสัมมัญญที่สุด ตามธรรมชาติที่สุด. สามพวกนี้, พวกไหนมันเป็นความสูงทางวัฒนธรรม ทางสติปัญญา ? คิดดูให้คินะ ถ้ายังเป็นคนป่าอยู่ มันก็จะเห็นว่า ใ้เหนือธรรมชาตินั้นแหละสูง, ธรรมชาติอันลึกลับซึ่งนั้นอยู่ตรงกลาง, แล้วธรรมชาติธรรมดานั้นต่ำที่สุด. แต่แล้วความรู้จักใ้ธรรมชาติ ไม่มีอะไรผิดธรรมชาตินี้ เป็นความคิดที่ลึกลับซึ่งที่สุด ยอดสุด. ใ้ความที่เห็นว่า มีสิ่งที่เหนือ

ธรรมชาตินั้นนะปาเถื่อนที่สุด โง่งเงาที่สุด **ว่ามีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ**; พอฉลาดขึ้นมาถือว่า **ไม่มีสิ่งที่เหนือธรรมชาติ**คือ **มีธรรมชาติอันลึกซึ้ง**; แล้วต่อ**มามีธรรมชาติอันเสมอ**กัน.

นี่ถ้าไม่รู้เรื่องนี้แล้ว ก็จะเลือกกันเอาไว้บางอย่างสำหรับจะยึดมั่นถือมั่น : ถ้ามันไม่ยึดมั่นถือมั่นธรรมดานี้ มันก็ไปยึดมั่นถือมั่นพระนิพพานนะว่าเป็นตัวตน-ของตนได้โดยแท้จริง; ถ้ามันไม่ยึดถือโลก มันก็ไปยึดถือโลกุตระว่าเป็นตัวตน เพราะมันไม่เห็นว่าเป็นประเภทโลกุตระก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ.

นี่แหละจะเป็นพุทธบริษัทกันทั้งที ก็น่าจะรู้ว่าพระพุทธศาสนาของเรา นั้นสอนอย่างไร สอนอะไร สอนอย่างไร. ถ้ามันแปลกจากเขา มันก็แปลกอย่างไร, ถ้ามันจะสูงสุดกว่าเขา มันก็สูงสุดอย่างไร, เราก็ต้องรู้ซึ้ง; คือท่านสอนจนไม่มีอะไรเหนือธรรมชาติแปลกไปกว่าธรรมดา ไม่ต้องยึดถือ ไม่ต้องบูชา หลงใหลยึดมั่นถือมั่น, ฉะนั้น มันจึงรอด หลุดพ้นออกไปได้ จากความยึดมั่นถือมั่นหรือการผูกพันไว้กับอะไร.

เอาละทีนี้ก็จะพูดกันถึงเรื่องความเป็นธรรมชาติ ตามแบบของพุทธบริษัทกันให้เป็นที่แจ่มแจ้ง กันต่อไปอีก. ที่จริงมันก็พูดแล้วนะ ครั้งก่อน ๆ ก็เคยพูดแล้ว, จะละเอียดหรือไม่ละเอียดก็ไม่ทราบ; แล้วอาตมาก็พูดเรื่องธรรมชาติ ๆ ๆ นี้มาตั้งหลายครั้งหลายหน จนบางคนเบื่อหรือเอียนเต็มที ไม่อยากจะฟังเรื่องธรรมชาติอีกต่อไปแล้ว, ครั้งนี้เป็นครั้งที่ ๗ ที่พูดเรื่องธรรมชาติ. [จากที่ไปบรรยายคอนำให้มองเห็นความเป็นธรรมชาติตามแบบพุทธ กรณีเห็นเช่นนั้นเองคือเห็นสัจจะและเห็นความหมายสมบูรณ์ถึงที่สุดของธรรมชาติ ซึ่งท่านบรรยายเกี่ยวกับกรณีเรื่องนี้ ไปจนถึงครั้งที่ ๘, ตั้ง ๓ ครั้งบรรยาย :-]

การเห็นเช่นนั้นเอง คือการเห็นความจริงของธรรมชาติ.

[: เห็นธรรมชาติทุกชนิด กระทั่งนิพพาน ว่าเช่นนั้นเอง จิตจะไม่มีความทุกข์ ลุถึงนิพพาน.]

ที่นี้ก็รู้ว่า ไ้ธรรมชาติที่มันเข้าใจยากจนไม่เห็นว่าเป็นธรรมชาติ มันคืออย่างไร ? ความเป็นธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร ? ความเป็นธรรมชาตินั้นะคือหัวใจของพุทธศาสนาที่สอนให้รู้จักความหมายสมบูรณ์ที่สุดถึงที่สุดของคำว่าธรรมชาติ, บอกได้เลยว่า คำนี้ก็คือคำว่าเช่นนั้นเอง; เรื่องเช่นนั้นเอง เราพูดกันมาก็สิบครั้งแล้ว มันเข้าใจกันก็มากน้อย. เช่นนั้นเอง เป็นภาษาไทย, ตถตาเป็นภาษาบาลี; ตถตาแปลว่าเช่นนั้นเอง; เช่นนั้นเองแปลว่าตถตา. ไปเห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง นั่นแหละคือเห็นธรรมชาติ; แล้วไม่มีอะไรที่ไม่เป็นเช่นนั้นเอง : สิ่งต่ำสุด สิ่งสูงสุด สิ่งตรงกลาง สิ่งอะไรก็มีความเป็นเช่นนั้นเองตามแบบของมัน; ทุกสิ่งมันจึงเป็นธรรมชาติ. ฉะนั้น การเห็นเช่นนั้นเองคือการเห็นความจริงของธรรมชาติ.

เหมือนเด็ก ๆ จะคิดว่า ถ้าผู้หญิงคนนี้ไม่มีลูก ผิดธรรมชาติ, ต้นไม้ต้นนี้ไม่มีลูก ผิดธรรมชาติ; แล้วมันก็ไม่เห็นว่าเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นอย่างนั้น. สำหรับคนนี้ไม่มีลูก มีความเป็นเช่นนั้นเอง; สำหรับต้นไม้ต้นนี้ไม่มีลูก เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองของต้นไม้ต้นนี้. ไ้ความเป็นเช่นนั้นเองนะ มันต่างในรูปแบบกันก็ได้, แต่มันมีความเป็นเช่นนั้นเองอยู่นั้นแหละ; ฉะนั้น จึงไม่มีอะไรแปลก, ฉะนั้น จึงไม่ต้องมีผีให้มันคิดเหนือธรรมชาติ. ถ้าจะมีผีก็คือของตามธรรมชาติแล้วก็อยู่อย่างภายใต้กฎของธรรมชาติ.

: เห็นเช่นนั้นเองทั้งที่อภิขณาและโทมนัส และ ที่อายตนะ ๑๒ -ทางเข้ามาของมัน
เพื่อให้อภิขณาและโทมนัสหายไป.

เราเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง แล้วก็จะเห็นธรรมชาติถึงที่สุด
ความหมายของธรรมชาติถึงที่สุด; แล้วเราก็จะไม่เกิดความยึดมั่นที่จะรัก และ
ไม่เกิดความยึดมั่นที่จะเกลียด. เดี่ยวนี้ปัญหาของคนในโลกมี ๒ อย่างนั้น
แหละ คือจะรู้สึกชอบหรือรู้สึกไม่ชอบ, เขาเรียกว่ายินดีหรือยินร้าย; หรือจะเรียก
ว่าอภิขณา คือยินดีจะเอาอย่างยิ่ง, แล้วก็ยินร้ายคือโทมนัส.

ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าทั้งหมดทั้งสิ้น ปฏิบัติเพื่อกำจัดเสียซึ่ง
อภิขณาและโทมนัส. ถ้าเป็นคนแก้วัดหน้อย อ่านคัมภีร์มาพอครบถ้วนบริบูรณ์
หน้อย ก็จะพบว่าอย่างนี้แหละ : การปฏิบัติพรหมจรรย์นี้เพื่อจะนำออกเสียซึ่ง
อภิขณาและโทมนัส, ไม่มีอภิขณาและโทมนัสได้อีกต่อไป. อภิขณา คือจะเอา,
โทมนัส คือจะไม่เอา คือจะทำลาย. มันจะหายไปได้อย่างไร? มันจะหายไปได้
โดยเด็ดขาดแท้จริง คือเมื่อเห็นว่า อ้าว, มันเป็นเช่นนั้นเองนี่; พอเห็นว่ามันเป็น
เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ ก็ไม่รักและไม่เกลียด. แม้ว่าเขาจะค่าเรา จะรู้สึกว่าคุณค่า
นั้นมันเป็นเช่นนั้นเอง ตามแบบของธรรมชาติ, ไอ้คนนั้นมันโง่ มันมีกิเลส มันมี
อะไร มันก็ค่าเป็นธรรมดา.

เช่นหมามันต้องเห่าแหละ; ใครไปโกรธว่าหมาเห่า คนนั้นมันก็โง่
กว่าหมาแหละ เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองที่มันจะต้องเป็นอย่างนั้น. ทีนี้คนที่มิ
กิเลสมันก็ต้องประทุษร้าย เราก็หลบหลีกเอาเองซิ. เราจะไม่ต้องโกรธมัน ในสิ่ง

ที่เราโกรธอยู่เป็นประจำ จนเป็นโรคประสาทนั้น; และเราจะไม่ไปหลงรักมัน
 ที่ไปหลงรักจนหนักอกหนักใจอยู่ตลอดเวลา. ให้เห็นเช่นนั้นเองเถอะ แล้วก็จะ
 ไม่เกิดไอ้ ๒ อย่างนี้ : ไม่เกิดอกิขมาอยากจะทำเอา, ไม่เกิดโทมนัสอยากจะทำลาย.
 ปัญหามีอยู่เท่านี้; ให้มองเห็นว่า ที่เป็นปัญหาหรรบกวนเราคือ ๒ อย่างนี้ อย่าง
 หนึ่งเขาเรียกว่าอิฏฐารมณฺ์ -สิ่งที่มากกระทบแล้วยินดีพอใจด้วยความโง่, แล้วสิ่ง
 หนึ่งเรียกว่าอนิฏฐารมณฺ์ -มากกระทบแล้วไม่พอใจ โกรธเกลียดด้วยความโง่อีก
 เหมือนกัน. โง่อะไรล่ะ? โง่คือไม่เห็นเช่นนั้นเอง : ไม่เห็นธรรมชาติอันแท้จริง
 ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง ฉะนั้น อิฏฐารมณฺ์มาก็รัก หลง, อนิฏฐารมณฺ์มาก็โกรธเกลียด
 เป็นไฟไฟไปเลย.

อายตนะ ๖ เมื่อมีคู่ของมันที่เป็นอิฏฐารมณฺ์เข้ามา เป็นทางมาของอกิขมา,
 อายตนะ ๖ เมื่อมีคู่ของมันที่เป็นอนิฏฐารมณฺ์เข้ามา เป็นทางมาของโทมนัส.

(อกิขมา -ความยินดี, โทมนัส -ความยินร้าย) นี่มันเข้ามาทางตาบ้าง
 ทางหูบ้าง ทางจมูกบ้าง ทางลิ้นบ้าง ทางผิวหนังบ้าง ทางจิตใจเองบ้าง วันหนึ่งก็
 ครั้ง ก็สิบครั้ง ก็ร้อยครั้งลองคิดดูให้ดี, บางวันมันก็มากเหลือเกิน; ฉะนั้น คน
 เราจึงยินดียินร้าย ๆ ขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่ด้วยความโง่ ไม่รู้จักธรรมชาติทั้งหลายตามที่
 เป็นจริง ว่ามันเช่นนั้นเอง.

ถ้าเห็นเช่นนั้นเองแล้วมันก็เช่นนั้นเอง หยุคอยู่ตรงนั้นแหละ ไม่เกิดยิน
 ดียินร้าย. อย่างทางตาอย่างนี้ สวยก็เช่นนั้นเองแหละ, ไม่สวยหรือน่าเกลียดก็
 เช่นนั้นเองแหละ กุจะไม่ใช่ไปโง่หลงรักที่มันสวย หลงเกลียดที่มันไม่สวย, มันมี
 ความเป็นเช่นนั้นเองเสมอกัน.

ที่นี้ทางหุมนั้ไฟเราะก็เช่นนั้นเอง ไม่ไฟเราะก็เช่นนั้นเอง. คนเขามีปัญหาเรื่องหาให้ไฟเราะ สร้างความไฟเราะ ซื้อเครื่องให้เกิดความไฟเราะ มันก็แพ้หมา หมามันนอนหลับสบาย; คนมันก็จะนอนไม่หลับเพราะมันไฟเราะ ๆ ไปซื้อหาไอ้ไฟเราะมาเปิดฟังกันวันยังค่ำคืนยังรุ่ง. นี่เราเป็นทาสของความไฟเราะเสียแล้ว. ใครทำให้หมารู้สึกไฟเราะด้วยเพลงบทไหนได้บ้างลองดู; มันมีคนเท่านั้นแหละที่จะถูกอบรมไปตามอวิชาให้หลงยึดถือว่าไฟเราะบ้าง ไม่ไฟเราะบ้าง; นี้เรียกว่าทางหุ.

ทางจุมก, เอ้า, ทางจุมก : หอมก็เช่นนั้นเอง เหมือนมันก็เช่นนั้นเอง. ทำไมไม่เห็นว่ามันเช่นนั้นเองเหมือนกันเล่า, แล้วก็ไปเสียด่าน้ำหอมกันปี ๆ หนึ่งเท่าไรเล่า. มันเรื่องความรู้สึก ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอย่างนั้น ๆ ๆ , แล้วเราไปสมมติเอาว่าอย่างนี้หอม อย่างนี้เหม็น อย่างนี้ครึ่งหอมครึ่งเหม็น มันมากมายนี้, ไม่เห็นเช่นนั้นเองของกลิ่นเลยว่า กลิ่นทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง, แยกไอ้ที่กิเลสของเราชอบว่าหอม แล้วก็ถูกใจ แล้วก็หลงรัก ไอ้ที่เหม็นก็ไม่หลงรัก; ฉะนั้นเราไม่ต้องไปเสียเวลาเป็นทาสของมัน.

ที่นี้มาถึงกลิ่น อร่อยที่กลิ่นหรือไม่อร่อยที่กลิ่น : อร่อยก็มันคือเช่นนั้นเองแหละ, ไม่อร่อย ก็คือเช่นนั้นเอง. ทำไมจะต้องโมโหโทโสเมื่อมันไม่อร่อยเล่า, หลงรัก หลงใหลในเมื่อมันอร่อย ลงทุนลงแรง เสาะแสวงหา สะสมมาเพื่อให้มันอร่อย. ถ้ารู้ว่าอร่อยที่กลิ่น มันก็เช่นนั้นเอง เพราะมันอย่างนั้น มันต้องทำให้เกิดความรู้สึกที่กลิ่น มันอย่างนั้น; ไอ้ไม่อร่อยมันก็ให้เกิดความรู้สึกที่กลิ่นอย่างนั้น แล้วมันไม่ถูกกับไอ้ความรู้สึกของคุณ ก็เลยเรียกว่าโกรธ เพราะมันไม่อร่อย.

ที่นี้มาถึงเรื่องที่ทำคือผิวหนัง ชุดที่ทำ. ตา หู จมูก ลิ่น กาย; ผิวหนังคือกายนี้ มันนิ่มนวล กับกระด้าง; คู่เปรียบของเขา มันนิ่มนวลกับกระด้าง. ทำไมไม่มองเห็นว่าไอ้มันนวลก็เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ กระด้างก็เช่นนั้นเองตามธรรมชาติ; จะต้องไปหลงรักสิ่งนี้ หลงเกลียดสิ่งนั้นให้มันมีปัญหาทำไม. ความรู้สึกทางเพศทางกามารมณ์ นี้เป็นไปทางผิวหนัง; เพราะฉะนั้น มีปัญหา มากกว่าทางตา ทางหู ทางจมูก และทางลิ่น. เรื่องที่มนุษย์เป็นทาสกันมากก็คือ กามารมณ์ทางผิวหนัง สัมผัสทางผิวหนัง, เรื่องทางเพศ ก็เป็นทาสของความรู้สึกทางเพศ ทนอยู่ไม่ได้ต้องไปหาเรื่องเพศ มันก็ทนอยู่ไม่ได้กระทั่งต้องสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง เพราะมันโง่ถึงที่สุด. ก็เรียกว่า **ไม่รู้จักรักรธรรมชาติว่าเป็นเช่นนั้นเอง ทางผิวหนัง ทางกาย.**

ที่นี้**ทางจิต** อันสุดท้ายนี้ ถ้ามีอะไรกระทบอย่างนี้ จิตนี้ต้องเดือดร้อน ร่ำร้อน โกรธเคือง ขัดใจ, ถ้ามากระทบอย่างนี้จะดีใจ พอใจ เป็นสุข สบายอย่างนี้; ก็ไม่มองเห็นว่า อ้าว, มันก็เช่นนั้นเอง จิตมันเป็นเช่นนั้นเอง : ความรู้สึกอย่างนี้มากระทบมันก็สบาย ความรู้สึกอย่างนี้มากระทบก็ไม่สบาย.

เห็นความเป็นเช่นนั้นเองเสียทั้ง ๖ ทาง : ตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจนี้. หกทางนี้ช่วยสนใจกันไว้ให้ดี ว่าโลกทั้งหมดมันมีอยู่ที่นี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนั้น; โลกทั้งหมดมันมีอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจ มีกฎของความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นของมันเลย : ไปทำให้มันร้อนขึ้นมา มันก็เป็นนรกที่ตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจ; ทำให้เอรีดอรร้อยขึ้นมา มันก็เป็นสวรรค์ขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ่น กาย ใจ; ทำให้ดับเย็นไม่มีเรื่องอะไรเลย มันก็เป็นนิพพานขึ้นมาที่ตา หู จมูก ลิ่น

กาย ใจ. ไปหลงจมอยู่ด้วยเรื่องทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็เป็นเหตุหลัก สำหรับจะตก เป็นมหาสมุทรอันลึกสำหรับจะจม อยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

นี่คือความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งหก ที่มีอยู่ในมนุษย์ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วมันก็มีคู่ปรับหรือคู่จับของมัน คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เอามาจับกันเป็นคู่ๆ; ทั้งสองฝ่ายนี้ก็มีความเป็นเช่นนั้นเอง คือเป็นธาตุตามธรรมชาติ. พอมันมาสัมผัสกันเข้า ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ เรียกว่าสัมผัสธาตุ; มันเกิดวิญญาณรู้แจ้งขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็มีวิญญาณธาตุ เป็นธาตุตามธรรมชาติ; แล้วมันก็มีเวทนา เป็นสุขก็เวทนาธาตุ, เป็นทุกข์ก็เวทนาธาตุ, เป็นอทุกขมสุขก็เป็นเวทนาธาตุ, เป็นธาตุเวทนาอยู่ตามธรรมชาติของมันเอง, มันไม่รู้ มันก็หลงในสุขเวทนา ขัดใจในทุกขเวทนา สงสัย อาลัย พัวพันในอทุกขมสุขเวทนา นี้ เพราะมันไม่รู้ว่ามันอย่างนี้เอง; ก็เกิดตัณหา เกิดอุปทานเป็นตัวกู-ของกูขึ้นมา เพราะไม่รู้ว่ามันอย่างนี้เอง; ความคิดมันก็ปรุงขึ้นมาๆ จนมีตัวกูเหนียวแน่น เปลี่ยนไม่ได้ -ตัวกูผู้เป็นอยู่ ตัวกูผู้จะได้ ตัวกูผู้จะเอา จะบริโภก จะเสวย, นี้ตัวกูลมๆ แล้งๆ ทั้งนั้นแหละ; แต่ที่เป็นลมๆ แล้งๆ นะมันมีอำนาจสูงสุดเหมือนกับพระเจ้าทางฝ่ายผิด ฝ่ายพาล เป็นพญามาร เป็นพระเจ้าฝ่ายผิดเลย มันก็บังคับคนให้ทำไปตามแบบผิด ฝ่ายผิดคือเป็นทุกข์. ฉะนั้น ถ้าเรารู้ว่าเช่นนั้นเองแล้ว ก็มันก็หมดปัญหาแหละ; ใจเรื่องทางตาก็เช่นนั้นเอง ทางหูก็เช่นนั้นเอง ทางจมูกก็เช่นนั้นเอง ทางลิ้นก็เช่นนั้นเอง ทางผิวหนังก็เช่นนั้นเอง ทางจิตใจก็เช่นนั้นเอง; ฉะนั้น สิ่งที่มีมันมากกระทบเรา แต่ละวันๆ นี้ มันก็เป็นเรื่องเช่นนั้นเองไปหมด, บัดทิ้งไปหมดเป็นเรื่องเช่นนั้นเอง ไม่ต้องหลงรัก หลงเกลียด.

: เห็นเช่นนั้นเองที่โลกธรรมทั้ง ๘ กู้ เพื่อชนะเหนื้อมันได้.

เดี๋ยวนี้เรามีสิ่งที่เขาเรียกกันว่าโลกธรรม - ธรรมะประจำโลก สิ่งประจำโลก; คือความได้และความเสีย : ได้ลาภ-เสื่อมลาภ, ความได้ยศ-เสื่อมยศ, ได้นินทา-ได้สรรเสริญ, ได้สุข-ได้ทุกข์. ถ้ายังไม่ทราบก็ไปสังเกตดูให้ดีเถอะ อะไรมันก็มารวมกันอยู่ที่นี้แหละ : ได้ลาภ-เสื่อมลาภ กำไรหรือขาดทุนอย่างนี้, แล้วก็ได้ยศหรือเสื่อมยศ คือมีเกียรติหรือไม่มีเกียรติอย่างนี้, แล้วก็ได้นินทาและได้สรรเสริญซึ่งเป็นของธรรมดาที่สุด ของธรรมดา ไอนินทานี้เป็นของธรรมดา สรรเสริญก็เป็นของธรรมดา; มันก็คือเช่นนั้นเองแหละ. สุขกับทุกข์ก็เช่นนั้นเอง : สุขมีเหตุปัจจัยตามแบบของสุข ก็เช่นนั้นเอง, ทุกข์มีเหตุปัจจัยตามแบบของทุกข์ ก็เช่นนั้นเอง; สุขหรือทุกข์มันก็เป็นเรื่องเช่นนั้นเอง เป็นธาตุตามธรรมชาติ. นี่เราจะชนะ อยู่เหนือไอ้สิ่งที่ครอบงำโลก. ได้ลาภ-เสื่อมลาภ, ได้ยศ-เสื่อมยศ, ได้นินทา-ได้สรรเสริญ, ได้สุข-ได้ทุกข์; นี่คือสิ่งที่ครอบงำสัตว์โลก : คนมนุษย์ คนในโลกอยู่ตลอดเวลา เราเห็นมัน.

ทีนี้เราจะชนะมันได้โดยวิธีเดียว คือความรู้ของพระพุทธเจ้าที่มาสอนเราว่า โอ๊ย, มันเช่นนั้นเอง; มันก็ไม่มีความหมาย; ไม่ว่าจะเป็ฝ่ายอิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ มันก็ไม่มีความหมายที่จะมาทำให้จิตใจนี้หวั่นไหว มันเห็นเป็นเช่นนั้นเอง. แล้วมันกลับเห็นไปในทางที่ว่า ไอ้สิ่งนี้มันต้องจัดการหรือต้องทำอะไรสักอย่างหนึ่งไหม; ถ้าพิจารณาดูแล้วที่ไม่ต้องทำอะไร ก็ไม่สนใจ เลิกกัน, ถ้าว่าสิ่งนี้จะต้องสนใจ จะต้องทำอะไร ก็ทำซิ. ไอ้สิ่งที่มากระทบทางตาที่ดี ทางหูที่ดี ทางจมูกที่ดี ถ้ามันมีเรื่องสำหรับให้เราต้องกระทำ

หรือต้องจัดการ หรือต้องทำอะไรลงไปสักอย่างหนึ่ง ก็ทำ โดยไม่ไปหลงรักหรือหลงเกลียดเข้า; ทำไปอย่างที่มีมันเป็นเช่นนี้เอง.

เห็นเช่นนั้นเองแล้ว ต้องทำให้ถูกต้องตามความเป็นเช่นนั้นเองด้วย.

แล้วทำอะไร ? ทำให้ถูกต้องตามความเป็นเช่นนั้นเอง : มันมีความเป็นเช่นนั้นเองสำหรับจะเป็นทุกข์ เราก็ทำให้ถูกต้องตามความเป็นเช่นนั้นเองของการที่จะดับทุกข์. ความเป็นเช่นนั้นเองมันก็มีอยู่ ๒ ฝ่ายเหมือนกัน : ฝ่ายนี้มันจะเป็นไปเพื่อทุกข์, อีกฝ่ายจะเป็นไปเพื่อดับทุกข์. เรามีเช่นนั้นเองของฝ่ายที่จะดับทุกข์ไว้ให้เพียงพอ. ถ้าเราไม่เห็นเช่นนั้นเอง ก็จะกระโจนลงไปเป็นทุกข์เสียเอง : ยึดมันถือมันสำหรับจะรัก สำหรับจะโกรธ สำหรับจะเกลียด สำหรับจะกลัว สำหรับจะเศร้าโศก มันเป็นทุกข์เสียเอง.

ฉะนั้น เมื่อเรามีความทุกข์ เมื่อนั้นให้ถือว่าเราโง่ที่สุดแล้ว; ไม่เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของไอ้ธาตุตามธรรมชาติ จนมันปรุงให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ขึ้นมาในจิตใจของเรา เพราะเรามันโง่เอง. คำว่า “เรา” นี้ก็ไม่มีตัวจริงดอก เป็นคำสมมติเรียกไอ้ชีวิตร่างกายกลุ่มนี้แหละ : มีร่างกาย มีจิตใจ รู้สึกคิดนึกได้ มีระบบประสาทสำหรับรู้สึก ระบบจิตสำหรับคิดนึก, ระบบทั้งหมดนี้เราเรียกว่า “เรา”; ที่จริงมันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ; เราก็ไม่มาตั้งแต่ก่อนแต่ออกตั้งแต่แรกคลอดนี้ว่าเรา เรา เรา, กู กู กู กูมาจนบัดนี้. นี้ไม่เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ จึงมีเรา มีกู; พอมีเรา มีกูเกิดขึ้นแล้วมันก็เป็นทีเกาะของไอ้ความผิด ความโง่อื่น ๆ ทุกอย่างแหละ : กิเลสมันก็เกิด อาศัยอยู่ที่ความมีตัวกู, ไอ้ความ

ทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันก็อาศัยอยู่ที่ตัวกู. ถ้าดับตัวกูเสียได้ ไร้สิ่งเหล่านั้นมัน ก็ไม่มีที่เกาะที่อาศัยมันก็พลอยสลายไปหมด; ฉะนั้น เมื่อเราดับตัวกู หรือที่ขี้ดถือ ว่าตัวกูเสียได้ มันก็พ้นหมดแหละ : พ้นเกิด พ้นแก่ พ้นเจ็บ พ้นตาย พ้นความ ทุกข์ทุกข์ๆ ประการ ไม่มีปัญหาที่จะมีความทุกข์อะไรได้. นี่เพราะมันดับตัวกู ซึ่งเป็นรากฐาน ตั้งอยู่สำหรับให้เป็นที่เกาะของความโง่เขลาอย่างอื่น หรือความทุกข์ ที่เกิดขึ้นเพราะความโง่เขลา. ดับความรู้สึกว่า “กู” เสียได้ กรรมทั้งหลายก็หมด ไป, วัฏฏสงสารก็หมดไป ว่างไป; ปราภฏเป็นพระนิพพานขึ้นมา, ใอนั้นก็ธาตุ ตามธรรมชาติอีกเหมือนกัน : พระนิพพานนั้นก็ธาตุตามธรรมชาติอีกเหมือนกัน. นี่ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธาตุตามธรรมชาติ มันมีแต่ธาตุตามธรรมชาติ; นี่เราไม่รู้.

: เห็นตถตาที่สิ่งทั้ง ๔ ที่นอกภริธรรมยึดถือ เรียกว่ารู้ภริธรรมจริง.

นอกภริธรรมเขามีหัวข้อสำหรับยึดถือว่า รูป จิต เจตสิก นิพพาน ๔ ประการ; รูปคือร่างกาย, จิตคือธรรมชาติที่จะคิดนึก, เจตสิกคือความคิดนึก ของจิต, นิพพานคือความดับหมดแห่งสิ่งทั้งสามนี้. ฟังดูคล้ายกับว่ามีอะไรที่มีใช่ ธรรมชาติ; แต่ถ้าว่ารู้ภริธรรมจริงนะ เป็นภริธรรมจริง ไม่ใช่ภริธรรมผิด, มันก็ จะเป็นธรรมชาติไปหมด : ร่างกายก็ธรรมชาติ, จิตก็ธรรมชาติ, เจตสิกก็ ธรรมชาติ, นิพพานก็ธรรมชาติ, ความหมุนไปในวัฏฏะของรูป จิต เจตสิกก็ ธรรมชาติ, ความสิ้นสุดหยุดลงก็ธรรมชาติ, มีผลเกิดขึ้นเป็นความสงบไม่มีทุกข์ก็ เป็นธรรมชาติ, วัฏฏสงสารก็ธรรมชาติ พระนิพพานก็ธรรมชาติ; ถ้ามองเห็น จริง. ถ้าไม่มองเห็นจริงก็จะเลือกเอาเป็นมิใช่ธรรมชาติบ้าง เป็นสูงกว่าธรรมชาติ บ้าง ต่ำกว่าธรรมชาติบ้าง; อย่างนี้มันยุ่งไปหมดแหละ คือมันผิด.

ให้เห็นว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติในความหมายเดียวกันหมดแหละ คือ เป็นธาตุ เป็นของธรรมดา อยู่ตามธรรมชาติ มีเหตุปัจจัยของมัน มีกฎแห่งเหตุปัจจัยของมัน มีระเบียบแห่งการที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัยของมัน หรือว่าจะดับเหตุปัจจัยเสีย ตามกฎของมัน คือของธรรมชาติ; นี้เราก็จะควบคุมความทุกข์หรือปัญหาในภายในตัวเรา คือในจิตใจของเราได้; เลยกลายเป็นบุคคลที่มีธรรมชาติอันไม่มีทุกข์ มีธรรมชาติฝ่ายที่ไม่เป็นทุกข์ มีความเป็นเช่นนั้นเองในฝ่ายที่จะไม่มีทุกข์; เรื่องมันก็จบ เพราะมันไม่มีทุกข์ มันดับทุกข์โดยประการทั้งปวง.

ริบเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่างเสีย; มันก็ไม่ไปหลงรักที่มันชวนให้รัก ไม่หลงโกรธที่มันชวนให้โกรธ มันไม่กลัวที่เขากลัวกัน มันไม่มีปัญหาอะไร. เข้าถึงธรรมชาติอันสูงสุด ธรรมชาติอันแท้จริง ซึ่งก็ยังเป็นเพียงธรรมชาติ ยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้ แต่วามันไม่มีความทุกข์นี้ ฝ่ายนี้ : มัน เป็นความเป็นเช่นนั้นเองในฝ่ายที่จะไม่เป็นทุกข์.

: เห็นว่ามี – ไม่มีอันธพาล ก็เป็นตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง.

ทีนี้อยากจะพูดถึงเรื่องของสังคมบ้าง; ใครไม่ชอบก็ไม่ต้องฟังก็ได้ ว่า เราย่านึกถึงตัวเราฝ่ายเดียว นึกถึงสังคมคือผู้อื่นบ้าง เพื่อให้เห็นจนถึงกับว่ามันอยู่กันได้ดีกับสังคม มันเข้ากันได้กับสังคม หรือว่ามันช่วยสนับสนุนให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข. ใจ่ความมีศีลธรรมมันก็เป็นธรรมชาติ, ความไม่มีศีลธรรมก็เป็นธรรมชาติ, แล้วที่ไม่เกิดมีอันธพาลก็คือธรรมชาติ ที่มันเป็นเช่นนั้น

เอง, ที่นี้เกิดมีอันธพาล คนเลวร้ายขึ้นมาเต็มบ้านเต็มเมือง นี่มันก็คือธรรมชาติ คือ เช่นนั่นเองของฝ่ายนั้น เช่นนั่นเองของฝ่ายที่จะเกิดอันธพาลขึ้นมาเต็มบ้านเต็มเมือง.

คนอันธพาลเหล่านี้เขาไม่รู้เรื่องเช่นนั่นเองดอก เขาจะเอาแต่อ้อย สนุก เป็นสุขของเขาเท่านั้นแหละ เขาจึงใช้วิธีอันธพาล; นั่นก็คือตามธรรมชาติ นะ : ตามกฎของธรรมชาติของความเป็นเช่นนั้นเอง ของการที่มันจะเป็น อันธพาลเช่นนั้น. ฉะนั้น เรา รู้จักป้องกันอันธพาล โดยให้มันรู้จักตามที่เป็นจริง ว่า มันต้องเป็นอย่างนั้น มันต้องมีความเลวอย่างนั้น ต้องมีความทุกข์อย่างนั้น จะ ต้องวินาศอย่างนั้น, แล้วเราก็จะไม่ประหลาดใจว่า ทำไมเดี๋ยวนี้อันธพาลมีมากขึ้น ในโลก อันธพาลชุมเหมือนกับยูงในกรุงเทพฯ; นี่ต้องพูดว่าอันธพาลชุมเหมือนกับยูง ที่กรุงเทพฯนี้ยูงชุมมาก.

เดี๋ยวนี้เขาก็มีอันธพาลชุมเหมือนกับยูง มันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของ ความเป็นเช่นนั้นเองของความผิดพลาดที่มันเดินมาแนวนี้ เดินมาสายนี้; อย่า แปลกใจเลย. ถ้าต้องการจะแก้ไขก็รีบศึกษาความเป็นเช่นนั้นเอง ก็รู้เรื่องของ ธรรมชาติที่มันเป็นเช่นนั้นเอง เป็นธาตุตามธรรมชาติ, แต่ว่าเป็นธาตุแห่งความโง่ ความหลง อวิชชา โมหะ ธาตุนั้นมันต้องปรุงอย่างนั้น มันต้องได้อย่างนั้น มี ผลอย่างนั้น. นี่การเป็นอันธพาลก็คือเป็นไปตามธรรมชาติเช่นนั้น เป็นบัณฑิตก็ เป็นไปตามธรรมชาติเช่นนั้น; มีความเป็นเช่นนั้นเองเท่านั้น แต่มันคนละรูปแบบ ตามเหตุปัจจัยที่มันต่างกัน. เราก็เฉยได้ ไม่ไปมัวรัก มัวเกลียดแต่ฝ่าย ๆ.

เป็นอันว่า ส่วนตัวเราโดยบุคคลคนหนึ่งภายในของเรา ก็ต้องรู้เรื่อง ความเป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ ควบคุมไว้ให้ได้; ที่นี้ภายนอกตัวเรา

เพื่อนมนุษย์ของเรา สังคมของเรา มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเองตามแบบของมัน. ถ้าเราถือว่า เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เราต้องช่วยกันทำสังคมให้ดี, เราก็นึกถึงผู้อื่นบ้างสิ อย่างนึกถึงแต่เรื่องของตนอย่างเดียว จะได้ช่วยกันปรับปรุงสังคมให้มันเป็นไปในทางที่ไม่มีปัญหา เดินไปในทางที่จะสงบสุข ก็คือตามธรรมชาติ; ต้องอาศัยกฎตามธรรมชาติอย่างนั้นเอง ของมันเอง.

: การที่มีสงสัยว่าผิดหรือไม่ผิดธรรมชาติไปอย่างไร ๆ ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ก็ไม่มีอะไรแล้วนอกจากเรื่องเบ็ดเตล็ดที่ว่า ผิดธรรมชาติหรือไม่ผิดธรรมชาติ. นี่เกรงว่าจะมีคนสงสัยขึ้นมาว่า ทำไมมันผิดธรรมชาติถึงขนาดนั้นแล้ว จะเรียกว่าธรรมชาติ ? เช่นว่าคนคนนี้นั้นโกรธไม่เป็น คนคนนี้นั้นโกรธไม่เป็น, คนนี้นั้นผิดธรรมชาติหรือเปล่า ? หรือคน ๆ นี้นั้นรักไม่เป็นมันบ้ากามารมณ์ไม่เป็น, ไอ้คน ๆ นี้นั้นผิดธรรมชาติหรือเปล่า ? หรือพระอรหันต์นั้นนะเป็นคนผิดธรรมชาติหรือเปล่า ? พระอรหันต์ไม่มีความโลภ ไม่มีความโกรธ ไม่มีความหลง พระอรหันต์นี้เป็นคนบ้าหรือเป็นคนดี ? เป็นคนผิดธรรมชาติหรือว่าเป็นคนที่ยังเป็นธรรมชาติ ? ถ้าเรารู้จักธรรมชาติ เราก็รู้ว่า อ้อ, มันธรรมชาติแบบนั้น มันมีความเป็นเช่นนั้นเองแบบนั้น คือธรรมชาติฝ่ายนั้น ฝ่ายที่จะไปหาพระนิพพาน ธรรมชาติฝ่ายนิพพาน ฝ่ายที่จะหลุดพ้น. ที่นี้คนธรรมดาจะมีกิเลสหนา รวมทั้งหมดทั้งโลก ทั้งโกรธ ทั้งหลง มันก็ยังมีธรรมชาติอยู่นั้นแหละ. พระอรหันต์ก็ไม่ใช่ว่าผิดธรรมชาติ ไอ้อันธพาลเลวร้ายที่สุดก็ไม่ใช่ว่าผิดธรรมชาติ มันเป็นไปตามธรรมชาติแห่งความเป็นเช่นนั้น ของฝ่ายนั้น ๆ.

: เรื่องปาฏิหาริย์เกี่ยวกับปาฏิหาริย์ ก็ยังคงเป็นเพียงธรรมชาติ คือ ตถตา.

ทีนี้ก็จะพูดถึงเรื่องปาฏิหาริย์. ไอ้เรื่องปาฏิหาริย์นี้ มันก็ใครมาพิสูจน์ไม่ได้ดอก; แต่พูดตามหลักก็ได้ว่าปาฏิหาริย์นี้มันมีอยู่ ๒ ชนิด คือ ปาฏิหาริย์ที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นจริงตามนั้น กับปาฏิหาริย์ที่ว่ามันไม่ได้เป็นตามนั้น แต่เขาบังคับให้มีความรู้สึกว่าเป็นอย่างนั้น. นี่การแสดงปาฏิหาริย์มีอยู่ ๒ รูปแบบ. คนที่เขามีฤทธิ์ มีปาฏิหาริย์ มีเดช มีกำลังจิตนะ เขาแสดงปาฏิหาริย์บังคับให้ทุกคนนี้ เห็นอะไรก็ได้ รู้สึกอะไรก็ได้ เจ็บปวดอะไรก็ได้; นี่เขาเรียกปาฏิหาริย์ ที่เรียกว่าโดยการบังคับทางจิตของพวกหนึ่ง. ทีนี้ปาฏิหาริย์อีกอันหนึ่งก็เป็นจริงอย่างนั้นจริงๆ เลย, นี่สมมติว่าถ้ามันมีได้นะ, ไม่ได้มีใครมาบังคับหลอกทางภาพ ทาง... มันรู้สึกอย่างนั้นจริงๆ : เป็นอย่างนั้นจริงๆ เนรมิตให้เกิดบ้าน เรือน สิ่งของ อาหารอะไรขึ้นมา เป็นช้าง เป็นม้า เป็นวัว เป็นควาย ก็เป็นจริงอย่างนั้นแหละ นี่เรียกว่าปาฏิหาริย์จริง.

ไปดูเถอะทั้งปาฏิหาริย์จริงและปาฏิหาริย์มโนภาพบังคับนี้ ก็เป็นธรรมชาติ เพราะว่าจิตมันเป็นอย่างนั้น จิตบังคับจิตให้เห็นอย่างนั้น ให้รู้สึกอย่างนั้นตามกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น ปาฏิหาริย์ตบตามันก็เป็นธรรมชาติ แม้ปาฏิหาริย์จริงมันก็มีกฎของธรรมชาติที่จะให้เกิดอย่างนั้นได้จริง เพราะสิ่งที่เรียกว่าจิต หรือใจ หรือมโนนี้ มันเป็นสิ่งที่ลึกลับของมัน เราไม่รู้จักมัน มันทำอะไรก็ได้. แต่ถ้ามันทำอะไรได้ มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติ ตามแบบของธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ. ฉะนั้น ปาฏิหาริย์ทั้งหลายก็ยังคงเป็นธรรมชาติ เราก็ไม่

หลง ไม่หลง ไม่นับถือ ไม่หลงในเรื่องของปาฏิหาริย์ เพราะว่ามันเป็นเรื่องตามธรรมชาติ.

ที่นี้มันจะมีเรื่องที่คาบเกี่ยวกัน จนว่าเกิดความสงสัย. ยกตัวอย่าง เหมือนว่า อาตมาไม่ได้ทำนาก็มีข้าวกิน, ไอ้คนที่ทำนา เขาก็มีข้าวกิน; แล้วมันแปลกอะไร. อาตมาไม่ได้ทำนาก็มีข้าวกิน มันก็ตามธรรมชาติ, ไอ้ชาวนาทำนาก็มีข้าวกิน มันก็ตามธรรมชาติ. อาตมาไม่ได้ทำนามีข้าวกิน, หมา ๔ ตัวก็มีข้าวกิน, แมว ๕ ตัวก็มีข้าวกิน, ไก่ ๑๑ ตัวก็มีข้าวกิน, ปลาเยอะแยะก็มีข้าวกิน, พระเณรตั้งเจ็ดสิบแปดสิบก็มีข้าวกิน; มันผิดธรรมชาติที่ตรงไหนเล่า. ฉะนั้นอย่ามองไปให้เกิดความรู้สึกเป็นปาฏิหาริย์ เป็นผิดธรรมชาติ. ไอ้คนที่เขาต้องทำ จึงจะมีข้าวกิน มันก็ธรรมชาติ เพราะมันมีอะไรซับซ้อนอยู่ในธรรมชาตินั้นเป็นชั้น ๆ มา จนกระทั่งว่าไม่ทำนาก็มีข้าวกิน; อย่าเห็นเป็นของแปลก อย่าเห็นเป็นของผิดธรรมชาติเลย.

: พุทธบริษัทต้องซึมซาบถาตาทองปัจจัย ๔.

ฉะนั้น พุทธบริษัทนี้ต้องซึมซาบในความจริงข้อนี้ ว่ามันเป็นธาตุตามธรรมชาติ. ภิกษุสามเณรได้รับการอบรมสั่งสอนตั้งแต่วันแรกเข้ามาอยู่วัด โดยบทธรรมะที่ว่า *ชลาปจฺจยํ ปวตฺตมานํ ธาตุมตฺตเมเวตฺ, ยทิตฺถํ จีวรํ, ตทฺฐปฺภุชโก ฯลฯ* นี้; (จะเห็น)ว่ามันธรรมชาติ เป็นธาตุตามธรรมชาติ : *จีวรเครื่องนุ่งห่มก็เป็นธรรมชาติ, บุคคลผู้นุ่งห่มจีวรนั้นก็ธาตุตามธรรมชาติ, กิริยาที่นุ่งห่มจีวรนั้น ผลที่เกิดขึ้นอะไรก็ตาม มันก็เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ;*

อาหารบิณฑบาตก็ดี คนที่ฉันอาหารบิณฑบาตก็ดี กิริยาฉัน ผลที่เกิดจากการฉัน อะไรมันก็ธรรมชาติ; คนที่อยู่บ้านอยู่เรือนก็ดี บ้านเรือนนั้นก็ดี ความเป็นอยู่ในบ้านเรือนก็ดี ผลที่เกิดจากการเป็นอยู่ในบ้านเรือนก็ดี ก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ; เรื่องยาแก้โรคก็เหมือนกันอีก. เรียกว่าปัจจัย ๔ เป็นไปตามธรรมชาติคือธรรมชาติ, อย่าหลงว่าเป็นตัวตนขึ้นมา; กำชับไว้ว่า นิสฺสตุโต นิชฺซีโว -ไม่ใช้สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ตัวตนเราหา ว่างจากตัวตน.

ที่น้ำมันก็จะเหลืออยู่แต่ว่าความเจ็บไข้ โรคภัย เราไม่เห็นเป็นธรรมชาติ; มันก็กลัว กลัวตาย ก็ร้องไห้อยู่. ถ้าเห็นเป็นธรรมชาติ ก็จะไม่กลัวถึงอย่างนั้น. มันยึดถือเป็นตัวกูจะตายนะมันมากเกินไป แล้วมันก็... เจ็บไข้ชนิดหนึ่งมันก็กลัวมาก. เด็กที่มันโง่มาก มันยึดถือตัวตนมาก ถูกหนามข่วน ขีดข่วนมันก็เป็นลม มันหน้าเขียวเป็นลม, มันโง่มาก มันยึดถือตัวตนมาก ขนาดหนามขีดมันก็เป็นลม. ถ้าคนที่มันไม่ยึดถือมาก มันเห็นจริงมาก, ฟันมันจนเหวอะเหวอะมันก็ยังไม่วายกลัว ถ้ามันเห็นความเป็นธาตุตามธรรมชาติมากกว่า. หมอที่ผ่าเนื้อคนนี่ มันก็มีความรู้ตามธรรมชาติมาก จึงไม่เป็นลม จึงไม่คลั่งไส้; ไอ้คนที่ไม่เป็นอย่างนั้น เห็นเลือดออกมันก็จะเป็นลม มันคลั่งไส้ มันจะอาเจียร.

นี่ผู้เจ็บ ไม่รู้ว่าความเจ็บคือธรรมชาติ มันก็กลัวมาก มันก็เจ็บมาก; ไอ้โรคมันก็คือธรรมชาตินะ, คนที่เป็นโรคมันก็คือธรรมชาติ, การตายไปเลยมันก็คือธรรมชาติ, การหายจากโรคมันก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ. “มันเป็นเช่นนั้นเอง” ช่วยจำไว้ให้ดี ๆ; มันเป็นอย่างนั้นเอง นั่นแหละคือธาตุตามธรรมชาติ มันเป็นอย่างนั้นเอง.

ดูให้เห็นเช่นนั้นเอง อนุภาพแห่งการเห็นเช่นนั้นเอง.

อาตมาบอกคนที่เขาถาม คือเขาอยากถามว่าเป็นโรคอะไร ? บอกเป็นโรคเช่นนั้นเองไว้. อาตมากำลังเป็นโรคเช่นนั้นเอง บอกไม่ถูกหรอก : ปวดที่หลัง ปวดที่ขา ปวดที่...เป็นโรคเช่นนั้นเอง. แล้วกินยาอะไร ? กินยาเช่นนั้นเองไว้ ไอ้ยาก็คือยาเช่นนั้นเอง มาแก้โรคเช่นนั้นเอง จะหายไหม หายก็เช่นนั้นเอง หรือตายก็เช่นนั้นเอง. ฉะนั้น เคี้ยวนี้ เป็นโรคเช่นนั้นเอง แล้วกินยาเช่นนั้นเองอยู่ทุกวันเลย ทุกวันแหละ; จริงหรือไม่จริง ไปคิดดู.

ไอ้เรื่องอื่นสมมติทั้งนั้นแหละ; ถ้าเช่นนั้นเองนี่คือไม่สมมติดอก, **จริงที่สุด.** เราป่วยด้วยโรคเช่นนั้นเอง; แล้วเรากินยาชื่อเช่นนั้นเอง แต่มันเช่นนั้นเองคนละฝ่าย ที่มันจะบำบัดกันได้. ถ้ามันไปเกิดฝ่ายเดียวกันเข้า มันก็ตายคือเช่นนั้นเองแหละ เช่นนั้นเองก็คือตาย. ถ้ามันไปคนละฝ่าย มันเช่นนั้นเอง มันแก้ไขกันได้ มันก็หาย, หายก็คือเช่นนั้นเอง; ฉะนั้น จะตายหรือจะหายมันก็คือเช่นนั้นเอง. ป่วยเป็นโรคเช่นนั้นเอง กินยาเช่นนั้นเอง แล้วก็มีผลเป็นเช่นนั้นเอง; หายก็ได้ ตายก็ได้ เหมือนกันแหละ : หายกับตายนี้ มันเช่นนั้นเองเหมือนกัน. ฉะนั้น อย่าไปเป็นทุกข์ให้เสียเวลาด้วยการเจ็บไข้ ด้วยการกลัวตาย มันก็เช่นนั้นเองด้วยกันทั้งนั้น.

ฉะนั้น ขอให้จำคำว่า **เช่นนั้นเอง – ตถตา** เป็นหัวใจของพุทธศาสนา นั่นแหละคือธรรมชาติที่สุดแหละ; **ความเป็นเช่นนั้นเอง** คือธรรมชาติที่สุด. หัวใจของพุทธศาสนาอยู่ที่ตรงคำนี้ว่าเช่นนั้นเอง. เพลงนี้เรดฟังไม่ถูก,

“ร้องเพลงเช่นนั้นเอง” แรคฟังไม่ถูก ฟังถูกได้แต่คน; ฉะนั้น พยายามที่จะเข้าใจ คำว่าเช่นนั้นเอง จะไม่มีปัญหาใดเหลืออยู่, ปัญหาคือความทุกข์ยาก ลำบาก อุปสรรคต่าง ๆ จะไม่เหลืออยู่, ถ้าว่าไอ้เช่นนั้นเองมันเข้ามา. มันไม่มีอะไรที่แปลกประหลาด ที่จะต้องเกิดเป็นปัญหา; แล้วมันจะถึงธรรมชาติเช่นนั้นเอง เช่นนั้นเองที่สูงสุดคือพระนิพพาน; พระนิพพานคือความเป็นเช่นนั้นเองในระดับสูงสุด; พอมันเข้าถึงธรรมชาติเช่นนั้นเองแล้ว มันไม่ต้องการอะไร, เป็นบุคคลที่ไม่ต้องการอะไร มันก็ไม่มีทุกข์แหวะ. เดียวนี้มันมีทุกข์อยู่เพราะไม่ได้ตามที่ต้องการ; ไอ้คนโง่เหล่านี้มันเป็นทุกข์อยู่ เพราะมันไม่ได้ตามที่มันต้องการ. ทีนี้พอมันเข้าถึงธรรมะของพระพุทธเจ้า เห็นเช่นนั้นเองแล้ว มันไม่ต้องการอะไรเลย มันก็ไม่มีทุกข์เท่านั้นแหวะ. เรื่องกิน เรื่องใช้ เรื่องนุ่ง เรื่องห่ม มันก็ทำไป โดยที่ไม่ต้องมีความต้องการ, มันทำไปได้ด้วยสติปัญญา; มันไม่ได้ต้องการอย่าง จะให้เป็นอย่างนั้น อยากจะให้อย่างนี้ : อยากให้สวยทางตา อยากให้ไพเราะทางหู ให้หอมทางจมูก มันไม่อยากทั้งนั้นแหวะ มันไม่ต้องการอะไร. เมื่ออะไรที่ต้องทำเพื่อมีชีวิตอยู่เท่านั้นเอง แล้วมันก็ทำไปเท่านั้นเอง เพราะมันไม่ต้องการอะไร. ฉะนั้น ต่อนี้ไปมันก็ไม่มีความทุกข์แหวะ เพราะว่าความทุกข์มันเกิดมาจากไม่ได้ตามที่ต้องการ. เดียวนี้มันกลายเป็นคนที่ไม่ต้องการอะไร มันก็เลยทุกข์ไม่ได้ ทุกข์ไม่เป็น ทุกข์กับเขาไม่เป็น.

นี่ขอให้อยู่ด้วยอานุภาพของพระธรรม – ธรรมชาติเช่นนั้นเอง, อย่าโง่ไปต้องการอะไรเข้า ไปหวังอะไรเข้า; มันรู้แต่เพียงว่ามันจะต้องทำอย่างไร กับสิ่งเหล่านี้ ก็ทำไป, อย่าให้โง่เลยไปถึงว่า ต้องการมัน หวังมัน ด้วยความโง่นั้นมันก็เป็นทุกข์แหวะ มันก็ย้อนไปหาไอ้ที่ไม่ได้ตามที่ต้องการ มันก็เป็นทุกข์.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๘ -

ที่หินโค้ง, ๒๓ สิงหาคม ๒๕๒๓

เห็นธรรมชาติ คือ เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

[บรรยายเรื่องนี้ด้วยเนื้อความที่ต่อจากบรรยายครั้งที่ ๗.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสัพพหุชา เป็นครั้งที่ ๘ ในวันนี้, อาตมาก็จะได้กล่าวเรื่องธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะการบรรยายในครั้งนี้ว่า เห็นธรรมชาติคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

[ปรารภและทบทวน.]

ท่านจงทบทวนดูถึงคำว่า “ธรรมชาติ” หรือ “เรื่องของธรรมชาติ” ไว้เรื่อย ๆ ไป, และเห็นความจริงในข้อที่ว่า ทำไมเราจึงต้องพูดเรื่องนี้กันไม่รู้จักหยุดจักหย่อนสักที. เราต้องการจะมีผลเป็นความสงบสุขทั้งแก่ตนและแก่ผู้อื่นในโลกนี้ แล้วเราจะทำได้อย่างไร; ใจความสำคัญมันมีอยู่ว่า **ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.** เพราะเราเองก็เป็นธรรมชาติ ทุกอย่างก็เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; **จึงต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ** รู้เรื่องกฎของธรรมชาติ รู้เรื่องการเป็นไปตามกฎของธรรมชาติให้ถูกต้อง, แล้วเราก็จะทำทุกอย่างถูกต้อง, แล้วเราก็จะได้รับผลตามที่เราต้องการ.

เรื่องของธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ นี่ย่าทำให้สับสนเลื่อนลงไปเสีย เรื่องของธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ. **ธรรมะทุกคนได้รับคำบอกว่าเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า :** ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า; แล้วก็คิดว่าท่านสอนเรื่องอะไร, ก็พบว่าท่านสอนเรื่องธรรมชาติ เรื่องกฎของธรรมชาติ เรื่องหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรื่องผลตามกฎของธรรมชาติ; มันเป็นอย่างนั้น.

ธรรมะอันเป็นเรื่องธรรมชาติ เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และตั้งแต่ครั้งไหน.

ธรรมก็คือธรรมชาติ; แล้วมันเกิดขึ้นได้อย่างไร : ใจความรู้อันนี้ หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับข้อนี้มันเกิดขึ้นได้อย่างไร ? ก็เพราะธรรมชาตินั้นแหละ มันบังคับ, หรือจะเรียกว่ากฎของธรรมชาตินั้นแหละมันบังคับให้คนแรก ๆ ที่ยังโง่อยู่ ให้ค้นหาความถูกต้อง แล้วประพุดก็กระทำให้ถูกต้อง เป็นอยู่กันให้ถูกต้อง :-

ขอให้นึกถึงยุคที่มนุษย์ไม่มีในโลก แล้วมนุษย์ก็มีขึ้นมาในโลกตอนแรก ๆ : จะพูดอย่างวิทยาศาสตร์ก็ได้ ว่ามันเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตั้งแต่พระอาทิตย์ให้กำเนิดก้อนโลกนี้มา แล้วก็เกิดสัตว์ขึ้นมา เป็นมนุษย์ที่แรกมันก็ไม่รู้อะไร. หรือจะพูดตามหลักในเรื่องของอินเดีย, ไม่ใช่วิทยาศาสตร์หรอก, เขาว่าเมื่อที่แรกโลกนี้มันยังว่างอยู่ไม่มีคน, พวกอภัสสรพรหมลงจากพรหมโลกมาเที่ยวเล่นในโลกที่ว่างเปล่าอยู่นี้ แล้วเหยื่อยมันไปกินสิ่งที่เรียกว่า รสปฐวีหรือจ้วนดินเข้าไป อร่อย เลยหลงไหลติดในความอร่อย หมกความเป็นเทวดา กลับไปพรหมโลกไม่ได้ เลยติดอยู่ที่นี้ ติดอยู่ในโลกนี้. นี่เป็นมนุษย์ชุดแรกที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในโลกนี้; แล้วมนุษย์ชุดนี้ก็โง่อย่างเดียวกันแหละ : โง่อย่างเดียวกับที่จะพูดอย่างวิทยาศาสตร์ว่า มนุษย์ค่อย ๆ มีขึ้นมาในโลกยุคแรก ๆ ครั้งคนครึ่งสัตว์ นี้มันก็ยังโง่ทุกสิ่ง. ถึงว่าเป็นพรหมลงมากินจ้วนดินติดอยู่ที่นี้ เป็นมนุษย์ มันก็โง่เหมือนกัน; มันมีความโง่ในข้อที่ว่า ทำอย่างไรจึงจะมีความสุข : ตัวเองจะมีความสุข, จะอยู่ด้วยกันด้วยความสุข; มันโง่. ที่นี้ใจความโง่นี้มันทำให้ทำผิด ๆ

คือทำชนิดที่เบียดเบียนกัน, มันก็เลยทนอยู่ไม่ได้ มันเดือดร้อนตัวเอง เดือดร้อนผู้อื่น มันทนอยู่ไม่ได้ มันนึก มันคิด. นี่เรียกว่าธรรมชาตินั้นนะมันบีบบังคับให้มนุษย์โง่ ๆ เหล่านั้น คิด ๆ ๆ จนพบว่าต้องทำอย่างนี้ แล้วต้องทำอย่างนี้ให้ยิ่งขึ้นไป ต้องทำอย่างนี้ยิ่งขึ้นไป แล้วเขาก็พบมากขึ้น ๆ จนเป็นระบบของพระธรรมหรือธรรมะ หรือศีลธรรม ก็แล้วแต่จะเรียก.

นี่ความรู้เรื่องศีลธรรมหรือหลักการปฏิบัติธรรมนั้นนะ มนุษย์เอามาแต่ไหนเล่า ? มนุษย์ได้มาจากธรรมชาติมันบีบบังคับมนุษย์ในยุคนั้น ที่ยังไม่มีการธรรมนั้นนะ ให้มันรู้ธรรม ให้มันมีธรรมขึ้นมา แล้วก็สอนสืบต่อ ๆ ๆ กันมา แล้วมันสูงขึ้น ๆ ๆ จนถึงระดับที่ละเอียดที่สุด สูงที่สุด ประเสริฐที่สุดคือศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา. ฉะนั้น บทบัญญัติที่แสดงอยู่ในพุทธศาสนา มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เป็นเรื่องผลจากหน้าที่นั้น ๆ.

เราจึงสรุปความว่า พระธรรมนี้ มันก็คือตัวเรื่องธรรมชาติ; เกิดเป็นระบบวิชาความรู้ขึ้นมา ก็เพราะว่าธรรมชาติมันบังคับ : มนุษย์ทนความทุกข์อยู่ไม่ได้ คึ้นรนค้นหาวิถีทางดับทุกข์ ก็พบไ้ระบบธรรมะนี้ ว่ามันมีอยู่อย่างนี้ เราต้องทำอย่างนี้ แล้วเราก็จะไม่เป็นทุกข์; แล้วมันก็ประสบผลอย่างนั้นจริง คือไม่เป็นทุกข์ ดีขึ้น ๆ จนเป็นศาสนาสูงสุด, แล้วเหลือมาจนถึงพวกเราในบัดนี้. ที่เรากำลังเอามาพูดอยู่นี้มันก็คือเรื่องนั้นนั่นแหละ แล้วยังจะพูดกันต่อไปได้อีกไม่มีที่สิ้นสุดก็ได้ แล้วแต่ว่าเราจะเลือกพูดให้ลึกซึ้ง ให้ละเอียด ให้พิสดารอะไรต่อไป.

ฉะนั้น ควรจะเห็นให้ชัดเจนไปทีเดียวว่า เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่จะไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เราต้องเกี่ยวข้องกับพระธรรม ซึ่งเป็นเรื่องของธรรมชาติ แล้วทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ. นี้เราจะต้องมีความรู้เรื่องธรรมชาติ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่อเรื่องของธรรมชาติที่มันเกี่ยวกับเราทุกเรื่องไปทีเดียว. ถ้าเดี๋ยวนี้เรากำลังมีความทุกข์ ก็ให้รู้เถอะว่าเราได้ทำผิดต่อเรื่องของธรรมชาติ. นี้โลกทั้งโลกนี้ มันกำลังได้รับผลของการไม่รู้เรื่องธรรมชาติที่แท้จริง; มันละเอียด ละเลยเรื่องของธรรมชาติ กำลังได้รับผลแห่งการละเลยต่อเรื่องของธรรมชาติอันสูงสุด. นี้เราชาวพุทธเราพูดอย่างนี้; พูดอย่างพวกอื่นก็ว่าเขาละเลยเรื่องของพระเป็นเจ้า เขาละเลยความประสงค์ของพระเป็นเจ้า ที่ต้องการให้เขาทำอย่างนั้น ๆ แล้วเขาก็ไม่ทำ; แล้วทั้งโลกมันก็เลยมีความทุกข์. เรียกว่าเรากำลังได้รับผลของการที่เราละเลย สิ่งที่เราไม่ควรจะละเลย, สิ่งนั้นก็คือเข้าใจธรรมชาติให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง ครบถ้วน แล้วปฏิบัติให้ถูกต้อง ครบถ้วนอีกเหมือนกัน. นี้เราจึงเห็นว่า ไอ้เรื่องนี้สำคัญ คือเห็นธรรมชาติให้ครบถ้วน ให้ชัดเจน ให้แจ่มแจ้ง.

[เริ่มการบรรยาย ตามหัวข้อบรรยาย ในครั้งนี้.]

ทีนี้ก็จะพูดต่อจากที่เคยพูดมาแล้ว ว่าเห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาตินั้นแหละ; ฟังแล้วคล้ายกับไร้สาระ กำปั้นทุบดิน ไม่มีความหมายอะไร. แต่ขอให้ฟังดูให้ดี ๆ ให้ละเอียดละเออะมันมีความหมายมาก : เห็นธรรมชาตินะคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ.

ถ้ามันยังสับสนอยู่ ก็บอกอีกทีว่า เห็นธรรมชาตินั้นคือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ. นี่ธรรมชาติมันมีความเป็นเช่นนั้นเองของมันอยู่ทุกเรื่องทุกราวไป; ทีนี้ถ้าเราเห็นธรรมชาติเราต้องให้เห็นที่ไอ้ความเป็นเช่นนั้นเองของมัน. ไอ้ที่มันไม่เป็นเช่นนั้นเองมันมีอยู่เหมือนกัน ก็มันเป็นเรื่องเปลี่ยนแปลงไม่คงที่, เราจะเอาที่มันแน่นอนและคงที่ แล้วก็เป็นเช่นนั้นเอง.

เห็นธรรมชาติคือเห็นอะไรบ้าง ? หรือเห็นที่ไหน ?

[: เห็นอะไร ? หรือเห็นที่ไหนบ้าง ? ที่ว่าให้เห็นเป็นธรรมชาติ หรือเห็นตามจริงว่าธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเอง.]

เราจะเห็นธรรมชาติที่ไหน ? เห็นอะไร ? ที่ไหนล่ะ ? ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ก็บอกมาแล้วว่า ทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ : เนื้อตัวของเรานี้ร่างกายของเราก็เป็นธรรมชาติ, จิตใจของเราก็เป็นธรรมชาติ, ความสัมพันธ์กันเกี่ยวข้อปรุงแต่งกันระหว่างสิ่งทั้งสองนี้ก็เป็นธรรมชาติ, ถ้าจะมีอะไรเกิดขึ้นเป็นความสุข ความทุกข์อะไรก็ตาม ก็ยังคงเป็นธรรมชาติ; ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. ฉะนั้น เราจะเห็นธรรมชาติได้ทุกสิ่งทีแวดล้อมเราอยู่. ไอ้ร่างกายคน ๆ นี้มันก็เป็นธรรมชาติ, แล้วอะไร ๆ ที่แวดล้อมคน ๆ นี้อยู่มันก็เป็นธรรมชาติ. ทีนี้มันจะต้องรู้ถูกต้อง ในการที่จะต้องปฏิบัติต่อกัน; ฉะนั้น เราจึงต้องเห็นไอ้เรื่องที่จะต้องดู ต้องเห็นนะจากทุกสิ่งทีมันแวดล้อมเราอยู่. อย่างในโลกนี้มันมีอะไรแวดล้อมเราอยู่ ก็ไปพิจารณาดู : เราอยู่ในท่ามกลางของอะไรบ้าง ท่ามกลาง...ดูเอาเองเถอะอย่าต้องพูดดีกว่า. ทีนี้จะพูดให้ชัดยิ่งขึ้นก็ว่าให้ดูทุกสิ่งทีมันแวดล้อมเรา แล้วทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เรา; อะไรที่

มันทำความยุ่งยากลำบากให้แก่เรา, พุดให้ชัดเจนไปว่า ที่มันทำให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา นั่น; ดูที่นั่นแหละ.

ถ้าเราจะดูในคำว่า “โลก” ก็ได้, “ดูโลกทั้งปวง” ก็ได้. ใจของภายนอก เขาเรียกว่าโลกภายนอก, ทุกอย่างเลย มีอยู่เต็มไปหมดทั้งโลก; นี่โลกภายนอก. ที่นี้ก็ดูโลกภายใน ภายในเรา, อะไรก็ตามที่มันอยู่ภายในเรา. ที่สำคัญที่สุดก็คือ ใจความรู้สึก คตินึก ที่มันคตินึกไปต่าง ๆ ประชงต่าง ๆ ความรู้สึกเกิดขึ้นต่าง ๆ; นั่นแหละคือโลกภายในของเรา. เราก็ดูทั้งโลกภายนอกและดูทั้งโลกภายในให้รู้ว่าเป็นอย่างไร, จะได้ปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง. คำว่าถูกต้องก็คือไม่เกิดเป็นทุกข์ขึ้นมา.

ถ้าสนใจจะจดจำเป็นถ้อยคำบาลีอะไรบ้าง ก็อยากจะได้ฟังคำว่า โลกมีอยู่ ๓ โลก. โลก ๓ โลกนี้; (๑) โลกภายนอกที่สุดเขาเรียกว่าโอกาสโลก ก็คือแผ่นดินนี้, เนื้อแผ่นดิน ตัวแผ่นดิน อะไร ๆ ที่มีอยู่ในตัวแผ่นดิน นี้เขาเรียกว่าโอกาสโลก; ไม่ค่อยมีเรื่องลึกซึ้งอะไร. (๒) ที่นี้โลกถัดเข้าไปก็คือ สัตว์โลก - โลกของสิ่งมีชีวิต ที่มันอาศัยอยู่บนแผ่นดิน; อย่าเอาไปปนกันเข้า : ตัวแผ่นดิน เรียกว่าโอกาสโลก, ตัวสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนแผ่นดิน เรียกว่าสัตว์โลก. (๓) ที่นี้ อันที่ ๓ เรียกว่า สังขารโลก คือโลกแห่งการปรุงแต่ง; อันนี้ละเอียดมาก ลึกซึ้งมาก, ละเอียดยากที่จะเห็น; คือว่าการปรุงแต่ง สภาพการปรุงแต่ง อากาการแห่งการปรุงแต่ง ที่มันมีอยู่ในโลกแผ่นดินและสัตว์โลกที่มีชีวิตนั่นเอง : ตัวแผ่นดิน ล้วน ๆ นี้ก็มีการปรุงแต่งซึ่งกันและกันอยู่ จนเป็นโลกแผ่นดินอยู่, และกำลังปรุงแต่งอยู่ เพื่อเป็นโลกแผ่นดินอยู่ หรือเป็นต่อไป; สภาพของการปรุงแต่งนี้ มีอยู่ในโลกแผ่นดิน. ที่นี้โลกหมู่มสัตว์ที่มีชีวิตมันก็มีการปรุงแต่งอันละเอียดยิ่งขึ้น

ไปอีก ในหมู่สัตว์ที่มีชีวิต เป็นคน, มนุษย์นี้ก็ได้ เป็นสัตว์เครื่องงานก็ได้, ลงไปถึงต้นไม้ก็ได้เพราะมันมีชีวิตเหมือนกัน; การปรุงแต่งในสิ่งที่มีชีวิตอย่างนี้ ก็จะเรียกว่ามีสังขารโลก –โลกแห่งการปรุงแต่ง, เช่นเดียวกับมีในแผ่นดินโลก.

ได้เป็น ๓ โลก : โลกที่ ๑. คือแผ่นดินหรือวัตถุ; โลกที่ ๒. คือไ้อับรรดาที่มันมีชีวิตจิตใจ; โลกที่ ๓. คือสภาพของการที่มันปรุงแต่ง ๆ ๆ กันอยู่, นี้เรียกว่า “โลก” ด้วยเหมือนกัน, คำว่าสังขารนั้นแปลว่าปรุงแต่ง. โอกาสโลก –โลกแผ่นดิน; สัตว์โลก –โลกสิ่งที่มีชีวิต; สังขารโลก –โลกแห่งการปรุงแต่งที่มีอยู่ตลอดเวลา ในโลกทั้งสองนั้น, จะเห็นได้ว่าเป็นโลกซ้อนกัน เป็นโลกลึกลับ เป็นโลกซ้อนกันอยู่ในโลกที่หนึ่งกับโลกที่สอง. นี้เรียกว่าโลก, มันก็จะหมัดกันเท่านี้; แล้วก็ดูที่สำคัญที่สุดก็ว่า ทั้งหมดนี้เป็นธรรมชาติ : โลกแผ่นดินก็เป็นธรรมชาติ, โลกหมู่สัตว์ก็เป็นธรรมชาติ, โลกแห่งการปรุงแต่ง ๆ เป็นสังขารเรียกว่าสังขารนี่ก็เป็นธรรมชาติ; ดูให้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร มันอยู่กันอย่างไร, ในธรรมชาติที่หยาบก็มี ทีละเอียดยังมี ละเอียดที่สุดก็มี, ดูให้รู้จัก.

ให้เห็นธรรมชาติที่โลกทุกโลกก็ได้ ทั้งที่เป็นภายใน ทั้งที่เป็นภายนอก. ไ้อัดิน น้ำ ลม ไฟ เนื้อ หนัง ร่างกายแท้ ๆ นี้มันก็เป็นโอกาสโลก; ไ้อัชีวิตจิตใจในร่างกายนี้ มันก็เป็นสัตว์โลก, ไ้อัการปรุงแต่งที่มันปรุงแต่งอยู่ในร่างกายนี้ เช่นปฏิกิจสมุปปาท นี้ก็เรียกว่าสังขารโลก; ฉะนั้น ในเราคนเดียวนี้ก็มีทั้งโอกาสโลก สัตว์โลก และสังขารโลก. เห็นให้ชัดว่ามันเป็นโลกอยู่อย่างนี้ มีลักษณะอาการตามปกติของมันอย่างนี้, แล้วจะต้องมีการจัดการอย่างไร ควบคุม

อย่างไร จึงจะไม่เป็นทุกข์ขึ้นมา; จึงบอกให้เห็นมันตามที่เป็นจริง. ให้เห็นธรรมชาติ ก็คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ.

เห็นธรรมชาตินั้น คือเห็นอย่างไร ?

[: เห็นตามเป็นจริง เห็นว่าเป็นไตรลักษณ์ : เห็นตถตาของทุกสิ่ง.]

ทีนี้ก็มาถึงคำว่า เห็นอย่างไร ? นะ. เมื่อตะกี้เห็นอะไร ? เห็นที่ไหน ? นะ; ทีนี้จะพูดต่อไปว่า เห็นอย่างไร ? ก็เห็นตามที่เป็นจริง. (๑) พอเห็นโอกาสโลก; เห็นโอกาสโลกนี้ ก็เห็นที่มันเห็น ๆ อยู่ : นี้แผ่นดิน นี้ก้อนหินนี้ นี้อะไรต่าง ๆ ที่ประกอบกันอยู่เป็นพื้นแผ่นดิน, หรือว่าปรากฏการณ์ทั้งหมดก็ได้; เรียกว่าเห็นโอกาสโลก. แต่ไม่ดูในการปรุงแต่งนะ; เช่นว่าจะดูก้อนหิน ดูต้นไม้ ดูคน ดูสัตว์ ดูอะไรที่มันมีเพียงสักว่าเห็นเข้าไปเท่านั้นแหละ, แต่ไม่ดูให้ลึกถึงการปรุงแต่ง. ถ้าอย่างนี้ก็เรียกว่าเห็นโลก -โอกาสโลกภายนอก. เช่นเดี๋ยวนี้อีก้อนหินวางอยู่เอะอะตะอะ ตะไปมองเข้าก็เห็นก้อนหินรูปร่างอย่างนี้, นี้เห็นโอกาสโลก; แล้วก็รู้ได้ว่า..., เห็นด้วยตานะ, เห็นด้วยตานี้ เห็นด้วยอายตนะนี้ด้วยตานี้นะ, ก็เห็นตามที่มันปรากฏแก่สายตาอย่างไร มันปรากฏแก่ระบบประสาทตาอย่างไร.

(๒) ทีนี้จะเห็น จะดูที่สัตว์โลก แล้วก็เห็นความแตกต่างระหว่างบรรดาสิ่งที่มีชีวิต : คนต่างจากสัตว์, สัตว์ต่างจากต้นไม้, ต้นไม้ต่างจากคน; ก็คือเห็นวิภัติต่าง ๆ ความเป็นที่มันต่าง ๆ ๆ กันในระหว่างสิ่งเหล่านี้. เห็น

สัตว์โลกที่มีชีวิต ที่กำลังเป็นต่าง ๆ ๆ กัน; นี้ก็ยังเห็นได้ด้วยตาเนื้อนี้เป็นส่วนใหญ่, แต่มันลึกเข้าไปถึงจนเห็นด้วยตาปัญญา.

(๓) **ทีนี้ไปถึงสังขารโลกนี้** เห็นการปรุงแต่ง กระแสแห่งการปรุงแต่งที่มีอยู่ในสิ่งเหล่านี้; ทีนี้จะต้องเห็นด้วยตาอื่นแล้วแหละ, ไม่ใช่ตานี้แล้ว; เห็นด้วยตาอีกชนิดหนึ่งคือตาภายใน ที่เรียกว่าปัญญาจักขุ ธรรมจักขุ : เห็นกระแสแห่งการปรุงแต่ง; นี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริงแล้ว, ตามที่เป็นจริงของปัญญาจักขุ ไม่ใช่ตามที่เป็นจริงของตาเนื้อ.

ไอ้ตาเนื้อคือตาธรรมดานี้เห็นอย่างไร ก็เห็นตามที่เป็นจริงของตาเนื้อ มันเห็นไปอย่างนั้น เช่นเห็นก้อนหินรูปร่างอย่างนี้; แต่ถ้าเอาปัญญาจักขุมามองดูสังขารโลก –การปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงของก้อนหินก้อนนี้ มันเห็นอย่างอื่นโน่น มันไม่เห็นเป็นก้อนหินอย่างนี้, นี้มันจะเกิดการเห็นที่ละเอียดกว่า คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเองแหละมาก ๆ มากกว่า.

นี่เห็นตามที่ตาธรรมดาเห็น นี้ก็เรียกว่าเห็นภาพ ตามที่ตาธรรมดาเห็น, การกระท้อนของแสงที่มันกระท้อนมาจากไอ้สิ่งนั้น ๆ มันก็มาสร้างภาพชนิดนั้นขึ้นที่ตา. นี้ถ้าเรียนวิทยาศาสตร์มาบ้างก็จะรู้ว่า ก้อนหินก้อนนี้ตาเราเห็น แล้วเราก็เห็นก้อนหินก้อนนี้รูปร่างอย่างนี้; แต่ไม่ได้หมายความว่าก้อนหินก้อนนี้มันเข้าไปในตาของเรา, จะเข้าไปได้อย่างไร มันก็บ้า; แล้วทำไมเราเห็นก้อนหินก้อนนี้ ? เพราะว่าสะท้อนแสงจากก้อนหินก้อนนี้ มันเข้าไปสร้างรูปภาพอย่างเดียวกัน ข้างในดวงตา ตรงที่มันมีเนื้อที่สำหรับสร้างภาพขึ้นมา ตามที่แสงมันสะท้อนเข้าไปอย่างไร; ฉะนั้น จึงมีก้อนหินรูปร่างอย่างนี้ปรากฏขึ้นในแก้วตา

ข้างใน ในส่วนที่รับภาพ. นี้เรียกว่าเห็นอย่างที่ตาเห็น; แล้วก็ยังจะต้องเห็นตามสัญญาหรือตามสมมติ คือใคร ๆ ก็เรียกอันนี้ว่าก้อนหิน, พอเราเกิดมาเราก็ได้ยินได้เห็น. ได้ฟังเขาบอกว่านี่ก้อนหิน แล้วก็จำได้ว่าก้อนหิน ตามที่เขาสมมติเรียกกันในโลกว่า นี่คือก้อนหิน นี่คือต้นไม้ นี่คือเมฆทราย นี่คืออะไรต่าง ๆ; นี้เห็นตามที่ประสาทตามันรู้สึก และตามที่เขาสมมติกันว่าสิ่งนั้นเรียกว่าอะไร แล้วก็ตามที่เรารู้ว่า อันนี้เขาเรียกกันว่าก้อนหิน. ฉะนั้น เด็ก ๆ อายุไม่กี่ปีมันก็รู้ว่านี่เรียกว่าอะไร นี่เรียกว่าอะไร ๆ, นี้ก็มันเห็นสิ่งนั้น แล้วมันก็รู้จักชื่อของสิ่งนั้น; อย่างนี้เป็นเรื่องตาเห็น เห็นด้วยตา.

ทีนี้ที่มันต้องดูให้ลึกขึ้นไปอีก ก็คือเห็นไอ้ส่วนที่มันเป็นสังขารโลก : ในก้อนหินนี้มีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง การปรุงแต่ง. **มีใครเห็นบ้าง ?** เดี่ยวก็จะตอบว่า ก็เห็นก้อนหินนี้ นอนนิ่งอยู่นี่ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่ปรุงแต่ง, ไอ้ที่ว่าเปลี่ยนแปลงหรือปรุงแต่ง ไม่จริงกระมัง. ก็ต้องบอกให้ดูกันใหม่ ไม่ใช่ดูด้วยตานี้, หลับตาเสีย; แล้วก็ดูว่าในก้อนหินนี้มีส่วนประกอบอันละเอียดปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย; ฉะนั้น ก้อนหินก้อนนี้มันก็จะไปสู่ความชรา แล้วก้อนหินก้อนนี้มันก็จะไปสู่ความสูญสลายไป เหมือนกับว่าตาอย่างนั้น. ในก้อนหินนี้มีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง กระแสแห่งการปรุงแต่ง : **มีการเกิด มีการเปลี่ยนแปลงก็มีการดับ.** เราจะเห็นการเกิด การเปลี่ยน การดับในก้อนหินนี้ได้ ด้วยตาอีกพวกหนึ่ง, เขาเรียกว่าตาปัญญา ตาธรรมะ.

ทีนี้อันไหนจริงกว่า ? เห็นเพียงแต่ว่ารูปร่างเป็นก้อนหิน กับเห็นว่าในนี้มีการปรุงแต่ง เปลี่ยนแปลง จนเรียกว่าไม่เที่ยงหรือน่าเกลียดน่าชังนี้ ? ดูใน

ก้อนหินก็เห็นอย่างนี้, ดูนิดน้มน้ำก็เห็นอย่างนี้, ดูนิดดินก็เห็นอย่างนี้, ดูนิดคน ใน สัตว์ก็เห็นอย่างนี้; จะดูในสัตว์เล็ก สัตว์น้อย สัตว์ใหญ่ หรือว่ามนุษย์เด็ก มนุษย์ ผู้ใหญ่ ก็เห็นว่ามันมีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง อยู่ในสิ่งนั้น ๆ. นี่ พระพุทธเจ้าท่านต้องการให้ดูอย่างนี้ ให้เห็นอย่างนี้; ไม่ใช่ให้เห็นตามที่ตาเห็น แล้วก็รู้จักตามที่สัญญาสมมติกันอยู่.

นี่ให้เห็นจนว่ามันเปลี่ยนอยู่ทุกอย่าง; จะเปลี่ยนช้าเปลี่ยนเร็วไม่ สำคัญ, แต่ว่าทุกอย่างเปลี่ยน. อะไรปรากฏอยู่ในสายตาของเราที่นี้, ก็ดูให้มัน เห็น ในข้อที่ว่ามันกำลังเปลี่ยน มันกำลังเปลี่ยน; ก้อนหินก็ดี แผ่นดินก็ดี ต้นไม้ ก็ดี รูปก็ดี เทียนก็ดี ดอกไม้ก็ดี เสื่อก็ดี กระดาษก็ดี เสื้อผ้าที่เรานุ่งอยู่ก็ดี หรือ ว่าเนื้อตัวเราก็ดี, หมดเลย มันกำลังเปลี่ยนนะ, มันไม่ได้หยุด ดายตัว คงที่หรอก. มองให้เห็นความเปลี่ยนแปลงอะ นี้จะเห็นจริงกว่า; จนเกิดความเห็นที่อาจจะพูดได้ ว่า มันไหลเรื่อย, ทุกอย่างไหล. เรารู้จักแต่น้ำไหล ของเหลวไหล; พอพูดว่า ไหล แล้วก็หมายถึงของเหลวไหล. แต่เดี๋ยวนี้ก็พูดเสียใหม่ตามที่ป็นจริงว่า ทุกอย่างมันไหล : แม้ก้อนหินนี้มันก็ไหล แผ่นดินก็ไหล, ต้นไม้ก็ไหล, อะไร ก็ไหล ๆ ๆ ๆ, เนื้อตัวเราก็อไหล, ชีวิตก็ไหล, จิตใจ ความรู้สึก คตินึกก็ไหล, ไม่มีอะไรที่ไม่ไหล; จนถึงกับพูดว่าทุกอย่างไหล คือทุกอย่างไม่เที่ยง สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง เพราะเปลี่ยน, เปลี่ยนนั้นคือไหล.

ใช้คำคำนี้เขาไปพบนักคิด นักศึกษา นักปรัชญาในประเทศกรีกฝ่าย ตะวันตก พ้องสมกับพระพุทธเจ้า ก็มีเหมือนกันที่คน ๆ นั้นเขาสอนว่าทุกอย่าง ไหล เป็นระบบคำสอนอันหนึ่ง ของคนชื่อฮิธัคคลิดัส ก็มีว่าทุกอย่างไหล. นี้ก็

เรียกว่าอยู่กับคนละมุมโลกก็ได้ : นั้นเขาอยู่ในทวีปยุโรป, นี้อยู่ในทวีปเอเชีย, แต่มาเห็นเหมือนกันว่าทุกอย่างไหล คือทุกอย่างมีกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง. ที่นี้เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า, มองเห็นหรือยังว่าทุกอย่างมันไหลนะ, คือเห็นอนิจจังนั่นแหละ ถ้าเห็นก็จะรู้สึกว่ามันเปลี่ยน, เปลี่ยนคือไหล ไม่คงที่. นี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง; ถ้าเห็นว่าทุกอย่างไหลละก็ ก็ได้เห็นตามที่เป็นจริง.

ที่นี้การไหลนั้นนะ มันเป็นเรื่องเช่นนั้นเองของมัน. นี้ฟังให้ดีกว่า มันเป็นความเป็นเช่นนั้นเอง เป็นเรื่องเช่นนั้นเองของสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง ประจุต่าง หรือสังขาร, นี้เรียกว่าเช่นนั้นเอง; ไหลนะคือเช่นนั้นเอง. อะไรจะไหลก็ตาม มันจะเป็นเช่นนั้นเองทั้งนั้น, ก็มีคำว่าตถตา ตถาตาแปลว่าเช่นนั้นเอง. ถ้าเราเห็นความไหลของทุกสิ่ง ก็จะเห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง. เราเห็นชัดเจนไปว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง. ที่นี้เมื่อต้นไม้ก็เป็นเช่นนั้นเอง ก้อนหินก็เป็นเช่นนั้นเอง; แล้วมันก็จะต่างกันอย่างไร, ถ้าเราเห็นลึกถึงขนาด เห็นไอ้ไหลและเช่นนั้นเองแล้ว มันจะไม่พบความต่าง : แผ่นดินก็ไหล ต้นไม้ก็ไหล ก้อนหินก็ไหล คนก็ไหล สัตว์ก็ไหลๆ; ฉะนั้น จึงเหมือนกันหมด ไม่มีอะไรต่างกัน เพราะว่า มันมีแต่กระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง.

สุขก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง, ทุกข์ก็เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง; ก็เลยไม่มีต่างกันระหว่างสุขกับทุกข์ ในส่วนลึก ในส่วนแท้จริง ในส่วนข้างใน. สุขก็คือความไหล ทุกข์ก็คือความไหล หรือความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งเหล่านี้; เลยไม่มีสุข ไม่มีทุกข์, มีแต่เช่นนั้นเอง. ฉะนั้น จึงหมดความหมายที่เป็นคู่ๆ เช่นว่าสวยหรือไม่สวยอย่างนี้, ไอ้สวยก็เช่นนั้นเอง, ไม่สวยก็เช่น

นั่นเอง; มันก็เลยไม่มีว่าสวยหรือไม่มีว่าไม่สวย เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองเหมือนกันเสีย.

เอาว่าหญิง ว่าชาย, คุณลักษณะในความเป็นหญิงก็เช่นนั้นเองคือไหลเรื่อย, คุณลักษณะในความเป็นชายก็เช่นนั้นเองก็ไหลเรื่อย; มันก็เหลือแต่ความเป็นเช่นนั้นเองหรือไหลเรื่อย เลยไม่มีชาย ไม่มีหญิง; แต่ถ้าไม่เห็นเช่นนั้นเอง มันก็โง่ เป็นมีชายมีหญิง มีสุขมีทุกข์ มีสวยมีโง่ มีอะไรซึ่งต่างกันเป็นคู่ๆ; ก็ถูกหลอกด้วยความเป็นคู่, ก็หลงรักและหลงเกลียดโดยความเป็นคู่. ให้เห็นเช่นนั้นเองมันก็เลยไม่มีหญิงไม่มีชาย ไม่มีสุขไม่มีทุกข์ ไม่มีได้ไม่มีเสีย ไม่มีกำไรไม่มีขาดทุน; มันมีแต่เช่นนั้นเองเหมือนกันหมดในทุกสิ่ง ไม่ว่าอะไรนะ, ไม่ยกเว้นอะไร ที่มีความเป็นเช่นนั้นเอง; ในฝ่ายสังขารก็ไหลเรื่อย; ทีนี้ในฝ่ายวิสังขารหรืออสังขตะมันไม่ไหล แต่ความไม่ไหลนั้นก็เช่นนั้นเองเหมือนกัน. ฉะนั้น จะเป็นสังขารหรือวิสังขาร จะเป็นสังขตะหรืออสังขตะ มันก็มีความเป็นเช่นนั้นเองในส่วนนี้, ก็เลยว่ามันไม่ต้องยึดถือว่าตัวตน ไม่ว่าจะเป็สังขตะหรือเป็นอสังขตะ; นี่มันจะหมดกันที่ว่า สพุเพ ธมฺมา อนตฺตา -ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน มีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง.

นี่จะต้องสังเกตให้ดี ศึกษาให้ดี เข้าใจให้ดี. อาตมาารู้สึกว่าท่านผู้ฟังคงจะไม่จับฉวยเอาได้ทั้งหมด จะไม่เข้าใจถึงที่สุดตามที่ต้องการให้เข้าใจ; จึงขอให้เขาไปคิด ไปนึก ไปศึกษา ไปทดสอบ ไปซ้่าซักซ้อมอะไรกันอยู่. ต้นไม้ก็เช่นนั้นเอง ก้อนหินก็เช่นนั้นเอง; เพราะฉะนั้น มันก็ไม่มีต้นไม้ ไม่มีก้อนหิน มันมีแต่ความเป็นเช่นนั้นเอง. แผ่นดินก็เช่นนั้นเอง; ทุกอย่างภายนอกตัวเราเช่นนั้นเองเหมือนกันหมด ไม่มีสิ่งใดเลย มีแต่สิ่งเดียวคือเช่นนั้นเอง.

เฮ้, **ทีนี้ภายใน** : เนื้อหนังร่างกายก็เช่นนั้นเอง, ที่เป็นนามธรรม ความรู้สึกนึกคิดจิตใจก็เช่นนั้นเอง, ความสุข ความทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ที่ปรากฏ ออกมาเป็นเวทนามก็เช่นนั้นเอง, โรคภัยไข้เจ็บก็เช่นนั้นเอง, สบายดีก็เช่นนั้นเอง; ช่วยจำไว้ว่ามันมีอย่างนี้ละ, ถ้าไม่เข้าใจก็ไปดูให้ตื่นละ. บางคนมาถามอาตมา, เขาเป็นคนที่พอจะเข้าใจได้ละ มาถามอาตมาว่าเป็นโรคอะไร ? ไม่สบายเป็นโรคอะไร ? เมื่ออาตมาสังเกตเห็นว่าคนนี้นั้นจะพอเข้าใจได้; ก็ตอบว่าอาตมาเป็นโรคเช่นนั้นเอง. ทีนี้เขาถามว่ากินยาอะไร ? บอกกินยาเช่นนั้นเอง. คนโง่ไม่เข้าใจอย่าโง่ก็จะเข้าใจว่ามันเป็นโรคเช่นนั้นเอง. แล้วถามกินยาอะไร ? กินยาเช่นนั้นเอง. เขาถามว่าได้ผลเป็นอย่างไร ? ได้ผลเช่นนั้นเอง. พอหายก็เช่นนั้นเอง ไม่หายก็เช่นนั้นเอง ตายก็เช่นนั้นเอง; ฉะนั้น เราเจ็บเป็นโรคเช่นนั้นเอง แล้วกินยาเช่นนั้นเอง ได้ผลเป็นเช่นนั้นเอง. จำไว้แล้วเอาไปทบทวนคิดนึกดู ถ้าเข้าใจได้อย่างนี้ได้ แล้วก็เข้าใจเรื่องทั้งหมดได้ว่า มันมีแต่เช่นนั้นเอง.

ทีนี้เมื่อตั้งคำถามขึ้นว่า **เห็นธรรมชาตินั้นเห็นอย่างไร ?** คำตอบก็ว่า **เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง** ของทุกสิ่ง จนไม่มีอะไรผิดแปลกแตกต่างกัน. ในโลกนี้จะมีอะไรที่เป็นภายใน ภายนอก ก็ร้อย ก็พันก็หมื่น ก็แสนชนิดตามที่ชาวโลกเขาพูดกัน, เรบอกไม่มี; มีอย่างเดียว มีสิ่งเดียวคือเช่นนั้นเอง คือความเป็นเช่นนั้นเอง. ขอให้เห็นอย่างเดี๋ยวนี้เท่านั้นแหละ ซึ่งเห็นได้จากทุกสิ่ง ในทุกสิ่ง; นี่เห็นเช่นนั้นเอง. เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง คำนี้เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง.

ถ้ายังไม่เห็นเช่นนั้นเอง ก็จะ**ไม่เห็นตามที่เป็นจริง**; ก็จะเห็นก้อนหินเป็นก้อนหิน เห็นต้นไม้เป็นต้นไม้ เห็นแผ่นดินเป็นแผ่นดิน เห็นแมวเป็นแมว

เห็นหมาเป็นหมา เห็นอะไรเป็นอะไรไปตามนั้นมากมาย, รูปร่างต่างกันไปหมด. แต่เมื่อเห็นลึกเข้าไปถึงส่วนลึก คือความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่งแล้ว จะเห็นทุกอย่างเหมือนกันหมด ทุกอย่างเหมือนกันหมด; จะเรียกว่าสิ่งเดียวกันก็ได้.

ถ้าเห็นลึกจะเห็นสิ่งเดียว คือความเป็นเช่นนั้นเองในทุกสิ่ง
 ทุกอย่าง. ในรูปธรรมก็เห็นอย่างนั้น ในนามธรรมก็เห็นอย่างนั้น, ในบุญ กุศล ก็เห็นอย่างนั้น, ในบาปในอกุศลก็เห็นอย่างนั้น, ในอภัยกฤตก็เห็นอย่างนั้น : เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง; ตั้งแต่จีฟุ่นจีฟงละเอียดเม็ดหนึ่งก็เช่นนั้นเอง จะมาเป็น สัตว์เป็นคนก็เช่นนั้นเอง เป็นจิตเป็นใจก็เช่นนั้นเอง, เป็นความรู้สึกสูงสุด เป็น มรรคผลนิพพาน ก็เช่นนั้นเอง. ไม่มีอะไรนอกจากเช่นนั้นเอง; เลยไม่มีอะไรที่จะมาแบ่งแยกให้เรารักสิ่งนั้นเกลียดสิ่งนี้ ต้องการสิ่งโน้นกลัวสิ่งนี้ ซึ่งมันเป็น เรื่องยุ่งไปหมด เพราะความโง่ของตัวเองไม่เห็นตามที่เป็นจริง. คือเห็นของจริงที่สุดที่มีอยู่ในทุกสิ่งคือความเป็นเช่นนั้นเอง; เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง เรียกว่า ยถาภูตํ -ตามที่เป็นจริง, “ยถาภูตํ” ได้ยินบ่อยๆ. แล้วเป็นเช่นนั้นเองคือ ตถตา อวิตถตา อนัญญถตาเหล่านี้ เรียกว่าเช่นนั้นเอง ไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นไปโดยประการอื่น. ถ้าถามว่าเห็นอย่างไร? เห็นธรรมชาติอย่างไร? ก็ เห็นเช่นนั้นเองก็ได้, เห็นตามที่เป็นจริงก็ได้; มันเรื่องเดียวกันแหละ.

นี่เห็นธรรมชาติทั้งหลาย ทั้งหมด ทั้งสิ้น ที่ร้อย ที่พัน ที่หมื่น ที่ แสนอย่าง ว่ามีเพียงอย่างเดียว สิ่งเดียว คือเช่นนั้นเอง; เลยไม่มีอะไร แปลกดอก : ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ฟ้า ดิน น้ำ มหาสมุทร โลก แผ่นดิน โลกต้นไม้ โลกสัตว์ โลกคน เช่นนั้นเองเท่านั้น มีแต่สิ่งที่กำลังเป็นเช่น

นั่นเอง, แล้วไหลเรื่อย เปลี่ยนเรื่อย ของสิ่งที่เป็นสังขาร. ส่วนที่ไม่ใช่สังขาร เป็นนิพพานนั้นเห็นยาก แล้วก็ไม่ได้เห็น ก็ไม่มีโอกาสจะพูด; แต่ถ้าไปเกิด เห็นเข้า พระนิพพานก็เป็นเช่นนั้นเองอีกเหมือนกัน. ฉะนั้น ก็เลยไม่ต้องยึดถืออะไรโดยความเป็นนั้นเป็นนี่ เป็นตัวเป็นตน อย่างนั้นอย่างนี้ คนนั้นคนนี่ เป็นเราเป็นเขา เป็น..., อย่างที่มันเห็นหรือรู้สึกกันอยู่ เพราะเขาไม่เห็นธรรมชาติทั้งหลายตามที่เป็นจริง. ถ้าเขาเห็นธรรมชาติทั้งหลายตามที่เป็นจริง มันเหลือสิ่งเดียว คือความเป็นเช่นนั้นเอง.

เห็นธรรมชาติเป็นเช่นนั้นเองนั้น เห็นด้วยอะไร ?

[: เห็นด้วยขณิกัตถัมภ์ปัญญา หรือด้วยญาณทัสสนะ.]

เฮ้, ทีนี้ก็ ตั้งคำถามต่อไปว่า **ที่เห็นเช่นนั้นเองนะ, เห็นด้วยอะไร ?**
เอาอะไรมาเห็น ? คำตอบมันก็มีว่า **ด้วยญาณทัสสนะก็ได้**
ขณิกัตถัมภ์ปัญญาก็ได้. ถ้าต้องการจะเห็นละเอียดลึกซึ้งถึงความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวงแล้ว ต้องเห็นด้วยขณิกัตถัมภ์ปัญญา ญาณทัสสนะ; มีชื่อหลายชื่อ แต่เรียกกันโดยมาก รัตภูมิที่สุด ก็เรียกว่า **ญาณทัสสนะ-ปัญญาเห็นชอบโดยถูกต้องแล้วตามที่เป็นจริง,** เรียกว่าขณิกัตถัมภ์ปัญญา; เอามาแต่ไหนไว้ค่อยพูดกันอีกเรื่องหนึ่ง แต่ว่าต้องมีอันนี้ขึ้นมาให้ได้, ถ้าไม่มีอันนี้จะไม่เห็นตามที่เป็นจริง. อีกชื่อหนึ่งเรียกว่า **ญาณทัสสนะ** นี้ : ญาณะ แปลว่ารู้, ทัสสนะ แปลว่าเห็น, ขณิกะ –ตามที่เป็นจริง; ญาณทัสสนะ-ปัญญาเป็นเครื่องรู้เครื่องเห็นตามที่เป็นจริง เรียกอย่างนี้ก็มิ. แต่มันเป็นสิ่งเดียว

กัน ความหมายของคำก็เหมือน ๆ กันแหละ : *ยถาภูตสัมมัมปปัญญา - ปัญญาเห็นชอบ* (: ถูกต้อง)ตามที่เป็นจริง, *ยถาภูตญาณทัสสนะ* ก็ ปัญญาเป็นเครื่องรู้เครื่องเห็นตามที่เป็นจริง อีกเหมือนกัน. เราต้องเอายถาภูตสัมมัมปปัญญาหรือจะเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะนี้มา เป็นเครื่องดูให้เห็น.

ทีนี้ก็ไปเปรียบเทียบซิว่า ถ้าดูด้วยระบบประสาทตา ทางอายตนะทางตา อย่างที่เราเห็นอยู่เดี๋ยวนี้ ดูเดี๋ยวนี้ เราดูด้วยตา ประสาทตา ระบบตา อายตนะคือตา, เราเห็นอะไร ? เราก็ก็น้อย่างที่ภาพที่เห็น เป็นมโนภาพตามที่มันไปสร้างขึ้นใหม่ในตา. แต่ถ้าเราดูด้วยยถาภูตสัมมัมปปัญญามันไม่มีหน้าที่มาดูรูปร่าง ดันไม่มีรูปร่างอย่างนี้ ก้อนหินมีรูปร่างอย่างนี้ พื้นดินมีรูปร่างอย่างนี้ มันไม่มีหน้าที่ที่จะดูอย่างนั้น; เพราะฉะนั้น มันไม่เห็นดอก มันไม่ต้องเห็น แล้วมันก็ไม่เห็นด้วย มันก็ไม่ดูอย่างนั้นด้วย.

ยถาภูตสัมมัมปปัญญาจะไม่มาคิดว่าดันไม่มีรูปร่างอย่างนี้ ก้อนหินรูปร่างอย่างนี้ แผ่นดินรูปร่างอย่างนี้ คนรูปร่างอย่างนี้ สัตว์...; มันไม่เห็นอย่างนั้น มันไม่มีธรรมชาติสำหรับจะดูในแง่ นั้น; แต่มันมีธรรมชาติสำหรับจะดูลึกเข้าไปถึงข้างใน : ข้างในของก้อนหิน ข้างในของดันไม้ ข้างในของแผ่นดิน ข้างในของทุกสิ่ง ว่าไอ้, มีแต่ความไหลเรื่อย เป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงเรื่อย มีความเป็นเช่นนั้นเอง; มันแทงทะลุเข้าไปข้างใน เห็นความเป็นเช่นนั้นเองของทุกสิ่ง. นี่เขาเรียกว่าตาก็ได้ เรียกว่าธรรมจักขุ - จักขุสำหรับเห็นธรรม, หรือปัญญาจักขุ - ปัญญาสำหรับจะเห็นทั้งหมด รู้แจ้งทั้งหมด. ไอ้ที่เราดู ลืมตาดูกันอยู่นี้มันมั่งสัจจักขุ แปลว่าตาเนื้อ, เห็นตามที่มันเห็นอย่างที่เราลืมตาขึ้นก็เห็น. เอ้า, ทีนี้

ปัญญาจักขุ ธรรมจักขุมันไม่มีหน้าที่เห็นอย่างนี้ หรือดูอย่างนี้, มันก็ไม่เห็นดอกไม้เห็นว่าต้นไม้มีรูปร่างอย่างนี้, มันไปเห็นข้างในลึกเข้าไปว่า โอ้, ไหลเรื่อย ไหลเรื่อย เป็นอย่างนี้เอง เป็นอย่างนี้เอง; อย่างนี้เรียกว่าปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ. ในบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตรท่านใช้คำหลายๆ คำว่า จกขุ อุตปาติ, ญาณ อุตปาติ, ปญญา อุตปาติ, วิชชา อุตปาติ, อาโลโก อุตปาติ; นี่หลายๆ อย่างนี้ก็คืออย่างเดียวกัน คือปัญญาจักขุ หรือธรรมจักขุ.

เรียกว่าจักขุ (จกขุ) ก็เห็นไอ้ส่วนที่เป็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง; เรียกว่ารู้ (ญาณ) ก็รู้ธรรมชาติอันลึกซึ้ง ไม่ใช่รู้อย่างเด็กเรียนหนังสือในโรงเรียน; เรียกว่าปัญญา (ปญญา) ก็ปัญญาอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่ปัญญาท่ามาหากิน ปัญญาจีฉ้อ จีโกง จีขโมย, มันเป็นปัญญาอย่างลึกซึ้งที่เห็นจริง; เรียกว่าวิชา (วิชชา) ก็วิชาจริง; เรียกว่าแสงสว่าง (อาโลโก) ก็แสงสว่างจริง ไม่ใช่แสงแดด. แสงแดดนี้มันก็เห็นตามแบบแสงแดด, ถ้าคนตาบอดก็ไม่เห็น; แต่ถ้าว่ามันเป็นปัญญาจักขุ ให้ตามันบอดหรือมันอะไรด้วย มันก็ยังเห็นอยู่นั้นแหละ; นี่เขาเรียกว่า**ปัญญาจักขุ** หรือ**ธรรมจักขุ**.

ฉะนั้น เราจึงต้องมีตา ที่เรียกว่าปัญญาจักขุ ธรรมจักขุ จะเรียกว่าตานก็ได้ พุศกันง่าย ๆ สำหรับชาวบ้าน. ไอ้ตาถูกนี้ที่ลึ้มอยู่ เห็นอยู่ นี้เรียกว่าตานอก เห็นชั้นนอก เห็นของข้างนอก เป็นรูป เป็นร่าง ตามสัจจะ ตามสมมติ; ที่นี้ตานไม่ใช่อย่างนั้น มันไม่เห็นอย่างนั้น ไม่มีวเห็นข้างนอกอยู่อย่างนี้ มันเห็นจนลึกเข้าไปข้างใน : เห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เรียกว่าตาน. ตานอกจะเห็นว่าหยาบ, แต่ตานจะเห็นว่าไหลเรื่อย. ตานอกนี้ เคี้ยวนี้ตานี้เห็น

ก้อนหินก้อนนี้ว่า ก้อนหินก้อนนี้หยุดอยู่ที่ตรงนี้; นี่ตานอกมันโง่มันเห็นอย่างนี้. ที่นี่ตาในที่มันเห็นอนิจจัง เห็นอะไร ไอ้ตาในมันเห็นว่า โอ้, ไหลเรื่อย ก้อนหินก้อนนี้ก็ไหลเรื่อย ความเป็นก้อนหินนี้ไหลเรื่อย คือเปลี่ยนเรื่อย เป็นอนิจจังเรื่อย.

นี่ถ้าว่ากันลึ้มก็จะพูดว่า ตานอกเห็นว่าหยุด, แต่ตาในเห็นว่าไหลเรื่อย. จะเป็นอะไรก็ได้ จะไปเห็น ไปดูอะไร คุณ คุณอง คุณสัตว์ คุณเงิน คุณทอง คุณวักวาย ไร่นา คุณอะไร : ถ้าตานอกก็เห็นว่าหยุดอยู่ตรงนั้นเว้ย; แต่ตาในเห็นว่าไหลเรื่อย ไม่มีหยุด, นี่จึงเรียกว่าเห็นด้วยตาใน. ที่เขาเรียกกันว่าวิปัสสนา –เห็นอย่างแจ่มแจ้งนั้นนะคือเห็นด้วยตาใน.

ไอ้ตาในนี้ต้องหามา หรือต้องเรียกว่าเตรียมขึ้นมา จัดขึ้นมา; ไปฝึกจิตให้เป็นสมาธิ แล้วจะได้ตาใน จะมีตาในสำหรับเห็นตามที่เป็นจริงว่ามันไหลเรื่อยหรือว่าเช่นนั้นเอง. ไอ้ตานอกแท้ ๆ นี่มันไม่เห็นได้ มันก็เห็นว่า... อย่างที่เห็น ๆ อยู่; แต่ต้องไปฝึกจิตให้ดี ให้ถูกต้องตามวิธีที่เรียกว่าสมาธิ เพราะถ้าสำเร็จแล้ว มันจะเกิดไอ้ตาใหม่ ที่เรียกว่าตาใน ได้มาสำหรับจะดูสิ่งทั้งปวงกันอีก, ที่นี้ก็เห็นตรงกันข้าม : เห็นสิ่งทั้งปวงไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, ตรงกันข้ามจากที่ตานอกมันเห็นว่า อ้อ, มันอยู่ตรงนี้ มันของกู กูเอาอย่างไรก็ได้ มันเที่ยง มันสุข; มันต่างกันอย่างนี้.

ฉะนั้น ใครอยากมีตาในก็ไปฝึกฝนจิตเสียใหม่ ให้จิตมีความเป็นสมาธิตามสมควรแหละ จะไม่ถึงที่สุดก็ได้; แต่อย่างน้อยก็ต้องตามสมควรของความ เป็นสมาธิ, เราจึงจะมองเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, หรือที่เรียกว่าเห็นทุกสิ่งมันไหลเรื่อย ไม่มีอะไรที่ไม่ไหล ไม่มีอะไรที่หยุดอยู่. นี่เรียกว่าเห็น

ด้วยญาณทัสสนะ ญาณทัสสนะ เห็นด้วยญาณทัสสนะ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงมากที่สุดในคำสอนของท่าน. ฉะนั้น เราถ้าอยากให้เห็นตามที่พระพุทธเจ้าท่านสอน ก็ต้องสร้างอันนี้ขึ้นมา สร้างญาณทัสสนะขึ้นมาให้ได้ แล้วก็เห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง. เห็นด้วยอะไร? เห็นด้วยญาณทัสสนะ. นี่เห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง ก็เห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเองก็ได้ หรือเห็นว่าทุกอย่างมันไหลเรื่อยก็ได้. เห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง.

เห็นด้วยอะไร? เห็นด้วยญาณทัสสนะที่เกิดมาจากสมาธิ. ที่นี้เห็นที่อะไร? เห็นที่ไหน? ก็เห็นที่ทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เป็นโลกแผ่นดิน เป็นโลกหมู่สัตว์ หรือเป็นโลกสังขาร. หมายความว่ารูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี การปรุงแต่งของรูปธรรมนามธรรมก็ดี; ทั้ง ๓ โลกนี้ มันเป็นอย่างนี้ มันไหลเรื่อย มีความเป็นเช่นนั้นเอง คือการไหลเรื่อย. รูปธรรมก็เป็นโลกรูปธรรม, นามธรรมก็เป็นโลกนามธรรม, การปรุงแต่งของสิ่งทั้งสองนี้ก็คือสังขารโลก หรือโลกแห่งการปรุงแต่งของรูปธรรมและนามธรรม; แต่เขาเรียกมันว่าโอกาสโลกบ้าง สัตว์โลกบ้าง สังขารโลกบ้าง.

ถ้าอยากจะทำอย่างง่าย ๆ ก็ว่า ไอ้ที่เป็นรูปธรรมมันก็เป็นโอกาสโลก, ที่เป็นนามธรรมเช่นจิตใจนี้มันก็เป็นสัตว์โลก, ที่เป็นการปรุงแต่งกันอยู่เรื่อยของสิ่งทั้งสองนี้ ก็เรียกว่าสังขารโลก. “สังขาร” ในที่นี้มันแปลว่า ปรุงแต่ง มันไม่ได้แปลว่าเนื้อหนังร่างกาย. การปรุงแต่ง สภาพการปรุงแต่งนะ หยุดเสียดะแล้วก็จะสบาย; ถ้ามีปรุงแต่งอยู่เรื่อย ก็จะต้องเวียนว่ายให้เป็นกองทุกข์.

ดับสังขาร หยุดสังขาร ไม่ได้หมายถึงความตาย, หมายถึงหยุดการปรุงแต่ง; แล้วควบคุมการปรุงแต่งให้ได้ แล้วก็เป็นสุข. เตสั วุปสโม สุโข; ชักบังสกุลป่าช้าว่า เตสั วุปสโม สุโข, ใจสังขารอย่างนี้ก็คือการปรุงแต่ง : หยุดการปรุงแต่งเสียได้เป็นความสุขอย่างยิ่ง. ฉะนั้น เราต้องรู้ใจธรรมชาติแห่งสังขาร หรือสังขารโลก-โลกแห่งการปรุงแต่งอันละเอียดอันลึกกลับที่สุดที่มีอยู่ในสิ่งทั้งปวง ให้ดี ๆ มีอยู่ในสิ่งทั้งปวง; เพราะว่าเราต้องไปหลงในสิ่งทั้งปวง หรือจะไปหลงในบางสิ่งบางอย่างมันก็รวมอยู่ในสิ่งทั้งปวง รวมอยู่ในคำว่าสังขารทั้งปวง.

ฉะนั้น อย่าไปหลงในสังขารหรือการปรุงแต่ง, เห็นตามที่เป็นจริงว่าเป็นธรรมชาติอย่างนั้นเอง, ก็ไม่มีความหมายสำหรับให้รัก ไม่มีความหมายสำหรับให้เกลียด ไม่มีความหมายสำหรับให้โกรธ ไม่มีความหมายสำหรับให้กลัว ไม่มีความหมายสำหรับจะมาอาลัยอาวรณ์ให้ยึดมั่นถือมั่น; มันไม่มี. เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นมันก็พอแล้ว มันก็ไม่มีความทุกข์.

เห็นธรรมชาติทั้งปวงเป็นตถตา จะมีผลอย่างไร ?

[: มีประโยชน์ถึงขนาดสร้างปรินิพพานจริงขึ้นมาที่นี่และเดี๋ยวนี้.]

ที่นี่จะตั้งปัญหาต่อไปว่า จะมีผลอย่างไร ? ถ้าเราเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริงว่ามันมีอย่างนั้นเอง หรือมีไหลเรื่อย; เห็นอย่างนี้จะจะมีผลอย่างไร ? ผลอย่างนี้ไม่ใช่ผลกรรมนะ, มันเป็นปฏิกิริยาที่เกิดมาจากการเห็นนะ, การเห็นด้วยญาณทัสสนะนี้ จะไม่จัดว่าเป็นกรรม, เป็นกิริยาอันหนึ่ง แล้วมีปฏิกิริยาเกิดขึ้นมาจากการเห็นนั้น. เห็นตามที่เป็นจริงแล้ว จะเกิดผลขึ้นมา

เป็นความปล่อย –วาง –เฉย. ก่อนนี้ไม่ปล่อย ไม่วาง ไม่เฉย; จะเอาทั้งหมดเอาเป็นตัวของกูอย่างไรอย่างหนึ่ง. ทีนี้พอเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วมันก็จะปล่อยสิ่งที่ยึดอยู่ วางเสีย แล้วก็เฉยในทุกสิ่ง, ก็หลุดจากทุกสิ่ง; แล้วเมื่อนั้นแหละจะนิพพาน จะปรินิพพาน.

นี่อยากจะพูดให้รู้กันไว้สำหรับผู้ที่รักธรรมะ รักความหลุดพ้นนะ ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า เมื่อไม่จับไว้ ไม่ถือไว้ด้วยอุปาทาน, เมื่อนั้นนิพพานแหละ. ทีนี้บางคนหรือโดยมากได้ยินว่า จะนิพพานต่ออีกเท่าไรละ –ก็หมิ่นชาติ ก็แสนชาติ อสงไขยชาติ เราจึงจะนิพพานนะ; เคยฟังอย่างนั้น เคยเชื่อกันอย่างนั้น เคยสอนกันอย่างนั้น : เราต้องบำเพ็ญบารมีเรื่อย ๆ ไปเรื่อย ๆ ไป, หมิ่นชาติ แสนชาติ อสงไขยชาติเราจึงจะนิพพาน. ทีนี้พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น เมื่อปล่อย เมื่อวาง เมื่อเฉย, เมื่อนั้นจะนิพพานที่นั่น; เป็นอกาลิโกที่นั่น เมื่อนั้น. ทีนี้จะปล่อยวางก็ต้องเห็นซิ : เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่าเช่นนั้นเองเว้ย ไหลเรื่อยไวย; พอเห็นอย่างนี้มันก็ปล่อย คือไม่ยึดมั่นไม่ถือมั่น, เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่นมันก็นิพพาน, แม้จะเป็นนิพพานชั่วคราว ก็เรียกว่านิพพาน.

แล้วคำนี้พระบาลีใช้คำว่าปรินิพพานเสียด้วยนะ, ไม่ได้ใช้คำว่านิพพานเฉย ๆ, ใช้คำว่าปรินิพพาน ซึ่งเราก็ถือกันว่าเป็นความหมายสูงสุดแหละ คับที่สุดแหละ; แต่อยากจะให้ความหมายที่ชัดกว่า ว่าเย็น. นี่ปรินิพพานนะแปลว่าดับเย็น; ที่พูดว่านิพพาน ๆ ๆ คือดับแห่งความร้อน, ร้อนแห่งกิเลส ร้อนแห่งวิกฎสงสาร ร้อนแห่งอะไรก็ตาม ดับหมดแล้วก็เย็น นั่นคือนิพพาน; ฉะนั้น

นิพพาน แปลว่าเย็น. ทีนี้เราจะเย็นจะดับได้ ก็เพราะไม่ยึดมั่น, เราจะไม่ยึดมั่นได้ก็เพราะเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ฉะนั้น คงจะไม่เสียเปล่า
 กรรมัง : อาตมาก็พูดเรื่องนี้จนเหนื่อยแล้ว ผู้ฟังก็นั่งฟังจนเมื่อยแล้ว มันจะเสียเวลาเปล่าหรือไม่ ว่าเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วมันจะไม่ยึดมั่นถือมั่น; เมื่อไม่ยึดมั่นถือมั่น มันจะดับเย็นเป็นปรินิพพาน.

บาลีโดยพิสดาร ก็พอจะเข้าใจได้ไม่ยากคอกว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มันมีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นี่หกอย่างนี้ : ในกรณีรูป มันมีรูปนะที่เราอาจจะรู้สึกได้ด้วยตาณะ, แล้วรูปนั้นน่ารักนะ รูปนั้นน่าพอใจนะ, มันมีรูปที่น่ารัก มันเป็นที่เข้าไปตั้งเป็นที่เข้าไปยึดเอาแห่งกาม เป็นที่กามเข้าไปยึดเอา, รชนียา -เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนด หรือชวนให้กำหนด. เมื่อพูดอย่างนี้ก็ขอให้ทุกคนนึกดูว่า ใจสิ่งที่เราเห็นทางตานั่นแหละที่มันน่ารัก น่าพอใจจนก่อให้เกิดกิเลสกาม กำหนดยินดีหลงใหลนะ มันมีอยู่ในโลก. เอ้า, ทีนี้มันมากระทบตา, มากระทบเรา พุดง่าย ๆ ว่ามากระทบเรา คือกระทบตาของเรา; พอกระทบแล้วเราก็อชอบใจอย่างยิ่ง ชอบใจเหลือประมาณนี้, ท่านเรียกว่า อภินนุทติ -ชอบใจอย่างยิ่ง; แล้วก็ปากสูด สูดปากอย่างเอร็ดอรรอย พอใจพรับ่นว่ามันวิเศษ ๆ หนอ วิเศษจริงหนอ อะไรรก็ตามเถอะ แล้วแต่คนบ้านั้นมันจะพูดไปแหละ, ปากพรับอยู่ในสิ่งที่มันชอบใจที่สุด อย่างนี้ก็เรียกว่า อภิวทติ -มันพรับสรรเสริญ, พรับพุดคุณของสิ่งที่มันหลงรัก; แล้วจิตใจของมันก็ปักแน่นลงไปในเรื่องนั้น ในสิ่งที่มันชอบ แล้วมันพรับพุด พรับสรรเสริญอยู่นั้น, จิตใจของมันก็ปักคิงลงไปในเรื่องนั้น นี้เรียกว่า อชโฆสาย ตัญญตติ -มันหยังลงไปในเรื่องนั้น. เมื่อคนนี่มันชอบใจอย่างยิ่ง พรับสรรเสริญอย่างยิ่ง ปักใจอย่างนี้, วิญญาณนั้น

วิญญาณในขณะนั้นนะ ที่มันสัมผัสรูปอันนั้นนะ วิญญาณนั้นก็เป็ญวิญญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยเสียแล้ว ท่านเรียกว่า ตั นิสฺสิตํ วิญญาณํ โหติ - วิญญาณนั้นก็เป็ญวิญญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยยึดครองเสียแล้ว ก็ความเพติดเพลิน ยินดี พรำ สรรเสริญ มัวเมานั้นนะ นั่นเรียกว่ากิเลส เข้าไปอาศัยวิญญาณนั้น วิญญาณทางตาในกรณีนี้ที่ไ้เห็นรูปอย่างนี้; ฉะนั้น วิญญาณที่กิเลสเข้าไปอาศัยเต็มทีอย่างนี้แล้ว นั่นแหละเรียกว่า อุปาทาน อุปาทาน, ตตุปาทานํ - นั่นแหละคือตัวอุปาทาน ละ, อุปาทานคือความยึดถือ.

ทีนี้ก็ตรัสว่า สอุปาทาโน ทวานมินฺท ภิกฺขุ น ทิฏฺฐเชว ฐมฺเม ปรินิพฺพายติ เพราะท่านตรัสตอบแก่พระอินทร์, เรียกว่าทวานมินฺท นะพระอินทร์ - จอมเทวดา, พุดกับพระอินทร์. ถ้าว่าภิกษุมีอุปาทานอย่างนี้แล้ว มันไม่ดับเย็น คือไม่ปรินิพพานในทิฏฐุธรรมนี้; เพราะมันมีอุปาทานยึดมั่น หลงไหล แน่นแฟ้น ชอบใจ พรำสรรเสริญอยู่ด้วยปาก. (ตัวอนทั้ง ๓ ย่อหน้าข้างบนและต่อไป คือคำพระพุทธภาษิต.)

ทีนี้ในกรณีที่ตรงกันข้าม : เมื่ออารมณ์อย่างนั้นมากกระทบตาเป็นต้น นี้ มันมีปัญญา มันเป็ญกรณีของคนที่มีปัญญา เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แม้ในรูปที่มากกระทบตา ที่น่ารำก น่าพอใจ น่ากำหนดเหลือประมาณนี้ มันก็ยังเห็นว่า โอ้ย, ธรรมชาติ ตามธรรมดา เช่นนั้นเอง ไหลเรื่อย อย่างนี้เป็นต้น; ไอ้คนนี้มันก็ไม่หลงพอใจชิ : มัน น อภินฺนุทติ - มันไม่เพติดเพลิน อย่างยิ่ง, น อภิวทติ - มันไม่ได้พรำสรรเสริญสุดปากอย่างยิ่ง, น อชฺโฆสาย ติฏฺฐติ - มันก็ไม่ฝงใจลงไป, คนนี้; เพราะมันเห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง. ไอ้ วิญญาณนั้นมันก็ไม่ถูกกิเลสอาศัย นั่นมันไม่ใช่อุปาทาน ฉะนั้น ในขณะนั้น บุคคลนั้น วิญญาณนั้นมันไม่เป็นอุปาทาน หรือไม่มีอุปาทาน; แล้วก็ภิกษุผู้ไม่มี

อุปาทาน ย่อมดับเย็นเป็นปรินิพพานในทิวฏฐธรรมนี้นั้นเทียว, ในทิวฏฐธรรมนี้ คือที่นี้และเดี๋ยวนี้ละ; เมื่อมันไม่มีอุปาทาน เมื่อมันดับอุปาทาน เมื่อมันว่างจากอุปาทาน, มันจะเป็นปรินิพพาน –เย็นสนิทที่ตรงนั้น เวลานั้นนั้นเทียว.

นี่เราสามารถจะมีปรินิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้ โดยการกำจัดอุปาทานเสีย ระวังอุปาทานเสีย ไม่ให้อุปาทานเกิดขึ้นมา; เมื่อไม่มีอุปาทานก็เป็นผู้เย็น เป็นผู้ดับเย็น เป็นผู้ปรินิพพานอย่างนี้. มันปรินิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้; ไม่ต้องรอกอีกหมื่นชาติ แสนชาติ อสงไขยชาติ บำเพ็ญบารมีไป อสงไขยชาติ จึงจะปรินิพพาน.

ฉะนั้น ที่พูดนี้ก็เพื่อขอให้ดูว่า มันมีประโยชน์อย่างไร ? การเห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง ว่ามันเป็นสักแต่ว่าธรรมชาติ เช่นนั่นเอง ไหลเรื่อยนี้, ถ้าเห็นอย่างนี้แล้วมันจะมีประโยชน์อะไร ? มันจะมีประโยชน์ถึงขนาดสร้างพระนิพพานขึ้นมาที่นี้และเดี๋ยวนี้ และเป็นนิพพานจริง รู้สึกอยู่กับจิต –นี่ก็เป็นสันตสิทธินิพพาน เป็นของจริง, แล้วก็ไม่ต้องจำกัดเวลา มันที่นี้และเดี๋ยวนี้คือเมื่อมันไม่มีอุปาทาน นี่ก็เป็นอกาลิโก –มันไม่ต้องจำกัดเวลา, แล้วอาการอย่างนี้มันก็เป็น ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ –ไอ้คนที่รู้นั้นมันก็รู้ได้เฉพาะตน ประจักษ์แก่ใจของตน; อย่างนี้จะเป็นธรรมะจริงเป็นของจริง เพราะเป็น สันตสิทธินิพพาน อกาลิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ.

เอาละ, มันก็จะหมดเรื่องแล้ว คือดูให้เห็นตามที่เป็นจริง ว่าธรรมชาติมันเป็นอย่างนี้เอง ไหลเรื่อย ไม่ต้องยึดมันถือมัน. เดี่ยวนี้เราไม่เห็นธรรมชาติ

ทั้งปวงตามที่เป็นจริง ไปยึดมั่นถือมั่นก็เป็นทุกข์; อย่างน้อยก็ปวดหัว
นอนไม่หลับ. เข้าใจว่า ต่อไปนี้คงจะเอาไปปรับปรุงขยาย ขยายให้ต้อง
ปวดหัวหรือนอนไม่หลับ จะได้เลิกกินยานอนหลับกันเสียที.

ต้องขอยุติการบรรยายเพราะธรรมชาติบังคับ, ธรรมชาติบังคับ.(มีฝนตกหนัก.)

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๙ -

ที่หินโค้ง, ๖ กันยายน ๒๕๒๓

การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

[อธิบายชี้ให้เห็น “ความเป็นเช่นนั้นเอง” ละเอียดลึกมากกว่าครั้งที่ ๗-๘.]

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๕ ในวันนี้, อาตมาก็ยังกล่าวโดยหัวข้อใหญ่ว่าธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า การเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

“เช่นนั้นเอง – ตถตา” เป็นพระพุทธานุภาพ.

ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดถึงเรื่องความเป็นเช่นนั้นเองมาแล้ว; แต่ยังมีส่วนที่จะต้องพิจารณากันโดยละเอียดเหลืออยู่ จึงนำมาพูดในวันนี้, ให้หัวข้อเป็นเครื่องสรุปว่า “ไฉ่เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งนั้น คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง”; เป็นการปฏิบัติอยู่ในตัวเองเมื่อมีการเห็นเช่นนั้นเอง, หรือว่าถ้าจะปฏิบัติในขั้นนี้ ก็คือปฏิบัติเพื่อให้เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง. ขอให้ท่านสนใจคำว่าเช่นนั้นเอง ให้ละเอียดยิ่ง ๆ ขึ้นไปกว่าจะถึงที่สุด.

บางคนยังไม่ทราบคำว่า *เช่นนั้นเอง* นี้ *มันมาจากไหน ? มันคืออะไร ?* ขอบอกกล่าวให้เป็นที่เข้าใจกันเสียก่อนในเบื้องต้น ว่าคำว่า “เช่นนั้นเอง” นั้นเป็นพระพุทธานุภาพ สรุปใจความที่เป็นลักษณะของธรรมชาติอันเป็นสิ่งทั้งปวง. สิ่งทั้งปวงมีลักษณะแห่งความเป็นเช่นนั้นเอง เรียกโดยบาลีว่า ตถตา หรือจะเรียกว่า ตถตา ก็ยังได้; แต่ว่าจำง่าย ๆ ในภาษาไทยเรา ก็ว่า *เช่นนั้นเอง*. ถ้าใครมองเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของสิ่งทั้งปวง, คนนั้นเห็นธรรมะสูงสุด หลุดพ้นได้. เดียวนี้ที่ยังหลุดพ้นไม่ได้ ยังติดพันอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ โดยเฉพาะที่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความพอใจ ความกำหนัด, หลุดออกไปจากสิ่งเหล่านี้ไม่ได้; นั่นก็เพราะไม่เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของสิ่งเหล่านั้น.

เห็นเช่นนั้นเอง คือเห็นลึกลงไปถึง
“สิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรจะหลงรัก หลง เสรำโศก เสียใจ,”
“สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงฯ, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป”.

นับตั้งแต่เด็ก ๆ มันร้องไห้ เมื่ออะไรเสียหายไป, หรือมันตีใจ
เนื้อเต้นเมื่อได้อะไรที่ถูกต้อง; เราก็ดูความรู้สึกของเด็กคนนั้นว่าเขาเห็นอะไร ตื่น
ลึกเท่าไร : เห็นแต่เพียงว่าน่ารัก น่ายินดี น่าพอใจ ก็ตีใจเนื้อเต้น, พอว่าสูญเสีย
ไป แดกหักไป หรือไม่ได้อย่างที่ต้องการ มันก็ร้องไห้. คนโต ๆ ก็เหมือนกัน :
เดี๋ยวก็หัวเราะ เดี่ยวก็ร้องไห้ เพราะไม่เห็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวง. ตลอดชีวิต
คนไม่ได้เห็นเช่นนั้นเองของสิ่งทั้งปวง จึงมีอาการขึ้น ๆ ลง ๆ ไปตามทีสิ่งนั้น ๆ
มาหลอกดวงให้รู้สึกอย่างไร; มันก็มี ๒ อย่างเท่านั้นแหละ คือมาหลอกดวงให้
ยินดีหลงรักนี่ก็อย่างหนึ่ง ก็ฟูขึ้นไปที่เดี๋ยว, พอมาหลอกดวงให้หลงเสียใจ ก็
เสรำโศก ก็ร้องไห้. แต่ที่จริงนั่นสิ่งทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควรจะหลงรัก
และหลงเสรำโศกเสียใจ; คือไม่ต้องหัวเราะไม่ต้องร้องไห้ มันมีความเป็น
เช่นนั้นเองโดยเด็ดขาด. เมื่อไม่มองเห็นไอ้ที่ลึกซึ้ง ส่วนที่ลึกซึ้ง ก็เห็น
ผิวเผิน : ก็เห็นตรงที่นำรักบ้าง เห็นตรงที่นำเกลียด น่าโกรธ น่าเสรำบ้าง ไป
ตามเรื่อง; เราจึงต้องวนเวียนอยู่ที่นี้ คือเดี๋ยวดีใจ เดี่ยวเสียใจ เดี่ยวสุข เดี่ยวทุกข์
ไปตามแบบของชาวโลก; ไม่มีความหยุด ความเย็น ความสงบ หรือความเป็น
อิสระ หรือความเกลี้ยงเกลาแห่งจิตเลย.

เดี๋ยวนี้ก็อยากจะพูดคำนี้ : คำว่า “**เข่นั่นเอง**” นี้ให้ชัดเจนขึ้นไปแล้วก็จะได้ว่าไม่ต้องหลงร้องไห้ หรือหลงหัวเราะอยู่ในโลกนี้ ซึ่งมันก็เป็นเรื่องน่าเวทนาสงสารพอ ๆ กัน. เดียวก็หัวเราะ เดียวก็ร้องไห้ หมายความว่าเดี๋ยวก็พอใจหลงรักในสิ่งใด, เดียวก็ไม่พอใจหลงเกลียด หลงโกรธ หลงกลัวในสิ่งใด; มันมีอยู่ ๒ อย่างนี้เท่านั้น. ถ้าใครยังชอบจะเป็นอย่างนี้อยู่ต่อไป ก็ไม่ต้องศึกษาธรรมะอะไรให้เสียเวลา; ถ้ายังชอบจะหัวเราะและร้องไห้ต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะตาย ก็ไม่ต้องมาศึกษาธรรมะให้เสียเวลา. ถ้าเมื่อจี้เกียด ไม่อยากจะหัวเราะและร้องไห้อีกต่อไป นั่นแหละมีความสมควรที่จะมาศึกษาธรรมะให้เห็นแจ้งถึงที่สุด อันหยุดเสียได้ซึ่งความยินดียินร้าย.

มีพระบาลีกล่าวไว้ว่า เอต *ปสุตถิมิ* โลกิ - *มาตุโลกนี, จิตตํ* ราชรูปมํ - *สวเหมือนราชรถ, ขตุล พาลา วิสีทนต์* - *ซึ่งไ้พวกคนโง่มันหมกมอยู่, นตฺถิ* *สฺจโค วิชานตํ* - *แต่ผู้รู้ ผู้มีความรู้ ไม่เกี่ยวข้องกับมันเลย.* มาตุโลกนีที่ฟังดงามเหมือนราชรถ; บางคนอยู่บ้านนอกไม่เคยเห็นราชรถ แต่คงจะเคยเห็นรูปภาพ; รูปภาพของราชรถมันก็สวยเหลือประมาณ, ไ้ราชรถจริง ๆ มันก็สวยเหลือประมาณยิ่งไปกว่านั้นอีก ไปดูได้ที่โรงเก็บราชรถ.

เอาเป็นว่า โลกนี้มันสวยเหมือนราชรถ ก็เพราะว่ามันเต็มไปด้วยของยั่วใจคน ยั่วให้คนชอบ ให้คนหลงรัก ทางอายตนะ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ; ก็คือสิ่งที่ให้เกิดความรักความยินดีนั้นแหละ มันเต็มไปด้วยหมด ทั่วไปในโลก. คนเรามีกิเลสคอยหาเหยื่อชนิดนี้; ไ้ที่มันไม่สวย ไม่ยั่วใจไม่ล่อใจนั้นก็อยากจะไปหา ไม่อยากจะมอง; ก็อยากจะมองแต่ที่สวยงาม ที่สบาย

แก่ตา. แต่มันมีความหมายลึกกว่าเรื่องทางวัตถุ : มันลึกลงไปถึงจิตใจ คือสวย
แก่หู แก่จมูก แก่ลิ้น แก่ผิวหนัง แก่จิตใจ. คำว่า “โลกมันสวย” หมายความว่า
อย่างนี้ ที่คนโง่ทั้งหลายในโลกจมติดอยู่ รวมทั้งเราด้วย รวมทั้งพวกเราด้วย จม
ติดอยู่ในโลก เพราะโลกมีความสวยเหมือนกับราชรถ.

พูดกลับอีกทีหนึ่งว่า ไอ้คนที่หลงติด(โลกที่มีความสวยดุจราชรถ)อยู่นั้นคือ
คนโง่; หรือถ้าเป็นคนโง่มันก็ต้องหลงติดอยู่เป็นธรรมดา. แต่ผู้รู้เขาไม่ติด ไม่
เกี่ยวข้อง เพราะเขาเห็นว่าไอ้ความสวยเหมือนราชรถนั้น มันเป็นเรื่องหลอก
มันไม่ใช่ความเป็นเช่นนั้นเอง, ไอ้ความเป็นเช่นนั้นเอง ลึกไปกว่านั้น คือมัน
ไม่เที่ยง มันเปลี่ยนแปลง มันน่าเกลียด ที่ว่ามันหลอกคนให้หลงรัก, หลงรัก
แล้วก็เป็นอย่างนั้น; สิ่งสวยงามเหล่านั้นก็เปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับ, ไป
หลงรักเข้าก็เป็นทุกข์. ผู้ที่มีปัญญามองเห็นลึกลงไป จึงเห็นไอ้ความเป็น
เช่นนั้นเองว่า มันมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป; ไปหลงไหลมันเข้า มันก็
ต้องเป็นทุกข์, เพราะว่ามันจะไม่รับรู้ในความหลงรักของเรา หรือความต้องการ
ของเรา. เราควรที่จะเห็นสิ่งต่างๆ ในลักษณะที่ไม่ต้องหลงรัก; ในทางที่จะเกลียด
ก็เหมือนกัน ไม่ต้องเกลียดหรือรัก มันเสียเวลาที่จะไปเกลียดให้มันเหนื่อย คือมัน
เป็นเช่นนั้นเองของมันเอง. มันเป็นเช่นนั้นเองก็ให้มันเป็นเช่นนั้นเอง ไม่ต้องไป
หลงรัก ไม่ต้องไปหลงเกลียด.

วิธีเรียนธรรมะโดยตรงจากจิต.

ลองไปคิดดู สังเกตดู ทำความรู้สึกให้ลึกซึ้งดูว่า จิตของเราเมื่อเวลาหลงรักมันเป็นอย่างไร, จิตของเราเมื่อเวลาไปหลงเกลียด หลงโกรธ หลงขัดใจมันเป็นอย่างไร; แล้วอีกเวลาหนึ่ง มันไม่ทั้งสองอย่างแฉะ : ไม่หลงรัก และไม่หลงเกลียดมันเป็นอย่างไร. **เรียนธรรมะที่นี้รู้เร็วกว่าเรียนธรรมะจากหนังสือหรือจากฟังเทศน์ ฟังธรรมอย่างที่กำลังพูดนี้ด้วยซ้ำไป.**

นี่บอกกันตรง ๆ นะ ไม่ได้หลอกอะไรว่า **ไอ้เรียนธรรมะโดยตรงจากจิตใจ รู้เร็วกว่าจากการเรียนด้วยการอ่านหนังสือ หรือการฟังเทศน์; ขอให้ “เปิดการศึกษาภายใน” ขึ้นอีกชั้นหนึ่ง.** การศึกษาภายนอกคืออ่านหนังสือหรือฟังเทศน์นี้ คุณมันจะมาก และอาจจะเกินไปแล้วก็ได้; ส่วน “การศึกษาภายใน” นั้น มันยังไม่ได้ทำ หรือทำน้อย, บางคนก็ยังไม่ได้ทำเลยด้วยซ้ำไป; จึงขอแนะนำว่า ให้ลงมือทำ : **เมื่อจิตเป็นอย่างไร จงดูมันลงไปที่จิตนั้น : เมื่อจิตมีความทุกข์ ก็ดูมันที่มันมีความทุกข์อย่างไร, เมื่อมันไม่มีความทุกข์ ก็มันไม่มีความทุกข์อย่างไร; อุตสำหรับสังเกตไว้เรื่อย ๆ.**

คุณครั้งแรก ๆ ก็คงดูไม่ค่อยเห็นดอก เพราะดูไม่ค่อยเป็น; **ต้องคอยดูอยู่เสมอไป ใช้เวลานานสักหน่อย ก็จะรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตนี้มากทีเดียว** ว่าจิตตามปกติมันมันเป็นอย่างไร, เมื่อเราสบายใจ โปรงอกโปรงใจ เขือกเขินเบาสบายนั้นจิตมันเป็นอย่างไร, พอเราไปรักใคร่เข้าไป หลงรักอะไรเข้าไป จิตมันเป็นอย่างไร, พอเราไปหลงเกลียด หลงโกรธ หลงขัดใจ หลงกลัว หลงเศร้าโศกเข้าไป จิตมันเป็น

อย่างไร; นี่ชั้นหนึ่งก่อนว่ามันเป็นอย่างไรวะ? นะ. ทีนี้พอคุ้นเคยกันดีว่ามันเป็นอย่างไร รู้จักดีแล้ว, ก็ดูให้ลึกไปกว่านั้นว่า เพราะเหตุอะไร? ไปรักเพราะไฉนอย่างไร? ไปเกลียดเพราะไฉนอย่างไร? แล้วอะไรที่เป็นเรื่องให้ไฉนอย่างนั้น? คือไปรัก หรือไปเกลียดก็ตาม อะไรเป็นเหตุให้เป็นอย่างนั้น? ก็คือไฉนนั่นเองแหละ ทำให้ไปรัก หลงรักหรือหลงเกลียด.

ไอ้ไฉนนี่ คือไม่รู้. ไม่รู้อะไร? ไม่รู้ว่ามันเป็นเช่นนั้นเองไว้อย่างไร! มันไม่ได้รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นมันเป็นเช่นนั้นเองไว้อย่างไร! มันก็ไฉน; ก็ใช้ความโง่ไปหลงรัก ไอ้ที่มันมีรูปร่าง ปราภฏการณที่น่ารัก, ไปเกลียด ในเมื่อมันมีปราภฏการณที่ชวนให้เกลียด; แล้วมันก็เด่น เต้นเหียงๆ ไปด้วยความรัก ด้วยความเกลียด ด้วยความโกรธ ด้วยความกลัว ด้วยความขัดใจ ด้วยความโสภะไร้อะไรต่างๆ. นี่มันมีเท่านี้แหละเรื่องของคนเรา; มันก็เหมือนกับคนบ้า คือขึ้นๆ ลงๆ, พูๆ แพบๆ, พองๆ ยุบๆ, อยู่ด้วยเรื่องของการปรุงแต่ง; อย่างนี้เขาเรียกว่าการปรุงแต่ง, ถ้าเรียกเป็นบาลีเขาเรียกว่าสังขาร; สังขารแปลว่าการปรุงแต่ง. ถ้าสังขารหยุดเสียได้ ว่า เตสํ รูปสโม สุโข นั่นแหละเป็นความสุข : เป็นความสุข เมื่อสังขารมันหยุดเสียได้ ไม่ปรุงแต่งให้ขึ้นๆ ลงๆ พูๆ แพบๆ.

ต้องเจาะลึกความน่ารัก – น่าเกลียดลงไป จึงจะเห็นเช่นนั้นเอง!

มันจะไม่ปรุงแต่งได้ ก็ต่อเมื่อมันหายไฉน คือมีปัญญา มีวิชา รู้ว่า โอ้! มันเช่นนั้นเอง; แต่คำว่าเช่นนั้นเองมันอยู่ลึก, คนโดยมากไปติดอยู่แค่ผิวที่ให้น่ารักและให้น่าเกลียด, มันต้องเจาะไฉนชั้นนั้นลงลึกเข้าไปอีก จึงจะเห็นว่า โอ้!

มันเช่นนั้นเอง : ที่น่ารักก็เช่นนั้นเอง ที่น่าเกลียดก็เช่นนั้นเอง, คือเป็นธรรมชาติที่มันเป็นเช่นนั้นเอง เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติเช่นนั้นเอง. มันพูดได้, แต่มันก็ทำยากสักหน่อย มันต้องขยัน.

แม้ที่สุดเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ประจำวันนี้ก็ควรจะใช้อุบายอันนี้ให้จิตมันปกติ : กินอาหารประจำวันนี่ อร่อยบ้างไม่อร่อยบ้าง แล้วจิตมันก็หวั่นไหว โลด ๆ เต้น ๆ ขึ้น ๆ ลง ๆ ไปตามความอร่อยหรือไม่อร่อย, บางทีกินของขม บางทีกินของหวาน จิตมันเป็นอย่างไร เราก็เสียเวลาดีใจหรือเสียใจ รักหรือเกลียด เป็นการทรมานตัวเอง. **เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เรื่อย ๆ ขึ้นไปจนถึงเรื่องใหญ่.**

ตัวอย่าง “ดูให้เห็นเช่นนั้นเอง” ที่เข้าใจง่าย ๆ.

อยากจะเล่าสำหรับเด็ก ๆ ที่นั่งอยู่มาก ๆ ที่นี้ละ, บางทีจะเข้าใจได้ง่ายขึ้นนะ. มีคนถามว่า อาจารย์เป็นโรคอะไร ? เดียวนี้เป็นโรคอะไร ? ฉันก็ตอบเขาว่าเป็นโรคเช่นนั้นเอง; ไอ้คนนั้นฟังถูกหรือไม่ถูก, ดูเถอะ. แล้วอาจารย์กินยาอะไร ? กินยาเช่นนั้นเอง. แล้วก็ได้ผลอย่างไร ? ได้ผลเช่นนั้นเอง. แล้วต่อไปนี่จะเป็นอย่างไร ? มันก็จะเป็นเช่นนั้นเองหรือเช่นนั้นเอง : ตายก็เช่นนั้นเอง, หายก็เช่นนั้นเอง, ไม่หายก็เช่นนั้นเอง. นี่จริงหรือไม่จริงล่ะ คิดดู. ไอ้โรคนี้ก็คือเช่นนั้นเองไปตามกฎของธรรมชาติ, ไอ้ยาที่เอามากินก็เช่นนั้นเองไปตามกฎของธรรมชาติ, ผลของมันก็เช่นนั้นเองแหละ, หายก็เช่นนั้นเอง, ไม่หายก็เช่นนั้น

เอง, ตายก็เช่นนั้นเอง, ที่อยู่ต่อไปอีกมันก็เช่นนั้นเองอีก กว่ามันจะถึงวาระสุดท้าย. นี่ใครลองเอาไปคิดดูบ้าง ก็จะเข้าใจคำว่าเช่นนั้นเอง.

พุทธบริษัทมีเครื่องรางคุ้มครอง คือตถตา.

เช่นนั้นเองนี้เป็นเครื่องราง คุ้มครองไม่ให้เป็นทุกข์. พุทธบริษัทเรามีธรรมะสูงสุด ยอดธรรมะ คือคำว่าเช่นนั้นเอง, เป็นที่พึ่ง เป็นเครื่องคุ้มครองให้ไม่ต้องเป็นทุกข์. ถ้าเป็นศาสนาอื่นนะเขาถือพระเจ้านะ; อะไร ๆ สำเร็จอยู่ที่พระเจ้านะ. แต่พวกเราเนี่ยมันสำเร็จอยู่ที่เช่นนั้นเอง. เมื่อพวกที่เขาถือพระเจ้านะเขาเจ็บไข้ เขาว่าพระเจ้าต้องการให้เป็นเช่นนั้น, เขาก็อ่อนวอนพระเจ้า; ทีนี้ถ้าเขาตายลง เขาก็ไม่เป็นทุกข์หรอก เพราะว่าพระเจ้าต้องการตัว พระเจ้าเรียกร้อง เขาก็ไม่เป็นทุกข์เหมือนกัน เพราะเขาเชื่อพระเจ้า ว่าพระเจ้าต้องการตัว เขายินดีเสียอีกเพราะพระเจ้าต้องการตัว, จะอยู่ที่นี้ให้นานไปทำไม พระเจ้าต้องการตัว ยินดีที่จะไปหาพระเจ้า; เขาก็ไม่เป็นทุกข์เพราะความแก่ ความเจ็บ ความตาย เพราะว่าเป็นเรื่องที่พระเจ้าต้องการ, เขาก็รอดตัวไป.

ทีนี้เราละว่าอย่างไรละ ไม่มีพระเจ้าของเขา ไม่มีพระเจ้าอย่างนั้น; แต่ก็มีวิธีอย่างอื่นอย่างของเรา วิธีอย่างแบบของเราที่ไม่ต้องมีพระเจ้าชนิดนั้น เราก็มีพระธรรม แล้วก็มียอดสุดของพระธรรมสรุปไว้ในคำสั้น ๆ ว่าเช่นนั้นเอง. เมื่อมันเจ็บไข้ มันก็เช่นนั้นเองแหละ ต้องเป็นทุกข์กับมันทำไม; มันตายก็เช่นนั้นเอง, มันไม่ตายมันก็เช่นนั้นเอง, จะไปเป็นทุกข์กับมันทำไม. ฉะนั้น เราก็มีวิธีที่

ไม่ต้องเป็นทุกข์เหมือนกับพวกที่เขามีพระเจ้า. ทีนี้ใครจะดีกว่าใครนี้ อย่าเอาไปเปรียบกันเลย เดียวมันจะทะเลาะกัน มันจะทะเลาะกันเสีย อย่าเอาไปเปรียบว่าใครดีกว่าใครเลย; ต่างคนต่างมีของดีกันทั้งนั้นแหละ ไม่ต้องเป็นทุกข์ก็พอแล้ว เขามีพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดเด็ดขาด, เราก็มียุคนี้เองเป็นของสูงสุดเด็ดขาด.

เห็นตถตา คือเห็น “สิ่งบวก-ลบ” ไม่เป็นของแปลกอะไร.

[: เห็นตถตาแล้ว เรื่องอะไร ๆ ทางอายตนะจะไม่ใช่ของแปลกหมด.]

เราเห็นเช่นนั้นเองแล้วก็ไม่แปลก. คำนี้มันพอจะเข้าใจได้กันทุกคน กระมัง : ที่เราไปหลงรักหรือหลงเกลียดก็ตาม เราเห็นเป็นของแปลก เพราะว่าเราเห็นเป็นของแปลก; ถ้าเราเห็นเป็นของไม่แปลก เราก็ไม่สนใจใยดีอะไร. เมื่อเห็นเช่นนั้นเองนะ คือเห็นว่ามันไม่แปลกอะไร มันไม่แปลกอะไร : สวยมาก็เช่นนั้นเอง ไม่สวยมาก็เช่นนั้นเอง, คือมันก็ไม่แปลกอะไร, ไม่หลงรักที่สวย ไม่หลงเกลียดที่ไม่สวย; (๑) นี้หมายถึงตาเห็น.

(๒) หูได้ยิน : ไพเราะมันก็เช่นนั้นเอง, ไม่ไพเราะ มันก็เช่นนั้นเอง. ใครจะสืซอให้ควายฟังแล้วไพเราะได้บ้าง, เล่นดนตรีให้ไพเราะ หรือเปิดเพลงวิทยุเพราะ ๆ ให้หมาแมวมันฟัง; มันไพเราะได้ที่ไหนกันล่ะ เพราะมันเห็นเช่นนั้นเองมากกว่าคนนะ. ไอ้คนนะมันถูกหลอกว่าอย่างนี้เพราะ อย่างนั้นไม่เพราะ, อย่างนั้นลึกลับ อย่างนี้ไม่ลึกลับ; โง่หนัก ๆ เข้าหนักเข้า จึงเห็นความไพเราะชนิดที่คนธรรมดาไม่รู้ลึกลับว่าไพเราะ.

นี่เอาธรรมชาติกันแล้วมันไม่มีดอก นั้นมันเป็นเช่นนั้นเองแหละ : เมื่อเสียงบางเสียงกระทบแก้วหูแล้วรู้สึกสบาย ก็อย่างนั้นเองแหละ, เสียงบางเสียงไปกระทบแก้วหูทำให้รู้สึกกลัว มันก็เช่นนั้นเองแหละ ทีนี้คนโง่ไม่เช่นนั้นเองก็ไปกลัว เช่นเสียงฟ้าผ่าอย่างนี้ เด็ก ๆ เขาคงจะสะดุ้งกลัวทั้งนั้นแหละ เพราะมันไม่เห็นว่าเป็นเช่นนั้นเอง มันไม่รู้สึกรู้ว่าเช่นนั้นเอง. ทีนี้ไปหัดกันเสียบ้าง ว่ามันไอ้เช่นนั้นเองแหละ : อะไรเข้ามาจะทำให้เรารักหรือเกลียด เราก็ไอ้เช่นนั้นเอง ไล่มันกลับไป ไอ้เช่นนั้นเอง; นี่เรื่องตา, แล้วก็เรื่องหู.

(๓) แล้วก็เรื่องจมูก เรื่องหอมเรื่องเหม็น มันก็เช่นนั้นเองแหละ มันเป็นกลิ่นเท่ากันแหละ. ไอ้เหม็น ๆ นะถ้ามันจางออก ๆ พอดีมันก็กลายเป็นหอมได้, ไอ้หอมถ้ามันเข้มข้น ๆ ๆ เข้ามันกลายเป็นเหม็นและฉุนได้; มันไอ้เช่นนั้นเองอยู่ตรงที่ว่ามันมีแก๊สลอยมา ดูไม่เห็น กระทบพื้นผิวของจมูก ที่มันมากระทบประสาทที่จมูก มันเท่านั้นเอง : ในปริมาณเท่านี้ทำให้รู้สึกทนไม่ไหว ในปริมาณเท่านี้ทำให้รู้สึกสบาย มันจึงเกิดหอมเกิดเหม็นขึ้นมา; ฉะนั้น เราควรจะเห็นเช่นนั้นเอง ไม่ต้องไปหลงหอม หลงเหม็นอะไรกะมัน.

(๔) ทีนี้มาถึงลิ้น : อร่อยที่ลิ้น ไม่อร่อยที่ลิ้น; ของอย่างนั้นมันก็ต้องให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น ของอย่างนั้นก็ต้องให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น มันอยู่ที่ความพอดีกับลิ้น แล้วก็รู้สึกอร่อย. ถ้ามันมากเกินไปแล้วมันทนไม่ไหวทั้งนั้นแหละ ไอ้ที่หวานนั้นนะ ถ้ามันเข้มข้น มีความหวานเข้มข้นไปอีกมันก็ขมแหละ มันกลายเป็นติดลิ้นทนไม่ได้, เปรี้ยวนี้ ถ้ามันเปรี้ยวเกินไปก็ทนไม่ไหว ถ้ามันเปรี้ยวมากกว่านั้นก็กลายเป็นกรด กัดลิ้นพังทลายหมดแหละ.

นี่เรารู้จักธรรมชาติที่มันมากระทบอายตนะ ให้เกิดความรู้สึกแก่ระบบประสาทที่นั่น ต่าง ๆ กัน เพราะว่าขนาดมันต่าง ๆ กัน จึงรู้รสหวาน ขม เค็ม เปรี้ยว มันอะไรสุดแท้; แต่ที่แท้มันก็เรื่องเดียวกัน คือมีอะไรมากระทบระบบประสาทที่ลิ้น ก็เช่นนั้นเอง ๆ ไม่เสียเวลาไปยินดียินร้ายกับมัน.

(๕) ที่ลิ้นแล้ว; ที่นี้ก็มาถึงผิวหนัง. ผิวหนังนี้มีอะไรมากระทบ มันมีความรู้สึกว่ามันมีมวลชวนสัมผัส, แล้วอีกอย่างหนึ่งก็กระด้าง หยาบ คาย เจ็บ ปวด แสบเผ็ด : มันมีอยู่ ๒ ชนิด; นี้ก็สักว่ามันมากระทบ. มีอะไรมากระทบ : ถ้าของนั้นแข็งกระด้าง หยาบ มันก็รู้สึกกระด้าง หยาบ, ถ้าของนั้นมันละเอียดอ่อน เปียก นุ่ม มันก็รู้สึกว่ามันมีมวล; มันก็เป็นเรื่องของอาการกระทบที่มีปริมาตรขนาดต่าง ๆ กัน ก็หลอกให้คนโง่ว่ามันมีมวลชวนสัมผัส, อันนี้แข็งกระด้าง.

แล้วผิวหนังนี้เป็นเรื่องที่ มีเรื่องมาก เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดหลงรัก เป็นเรื่องทางเพศ ทางกามารมณ์ สูงสุดยิ่งกว่า ตา หู จมูก ลิ้น : ไข้ผิวหนัง ผิวหนังนี้ เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดปัญหามากกว่าตา หู จมูก ลิ้น เพราะว่ามันเป็นประตุ หรือว่าเป็นที่ติดต่อของความรู้สึกในทางเพศตรงกันข้ามมากกว่าสิ่งใด. เราก็ไม่รู้ ไม่รับรู้ในเรื่องนั้น; มารับรู้แต่เรื่องรสมีมวล ชวนสัมผัส แล้วก็หลงรัก แล้วก็หลงรักอย่างปักใจนะ, คือเรื่องหลงรักทางเพศตรงกันข้ามนะ มันหลงรักอย่างปักใจ ยิ่งกว่าการหลงรักอย่างอื่น. ฉะนั้น คนเราจึงมีความทุกข์ทรมานใจ เนื่องมาจากความรู้สึกทางเพศตรงกันข้ามนี้ยิ่งกว่าสิ่งอื่น; ให้รู้จักไว้ให้ดี ๆ อย่าให้มันทรมานมากนัก หรืออย่าให้มันทรมานเสียเลย.

มันก็อย่างนั้นเองแหละ : สัมผัสได้เท่านี้ มันก็รู้สึกอย่างนี้, สัมผัสได้มากกว่านั้นมันก็รู้สึกมากกว่านั้น, ถ้ามันละเอียดอ่อน สัมผัสได้มากที่สุด มีความอ่อน มีความเปราะขึ้นเป็นเครื่องช่วย แล้วมันยังสัมผัสได้มาก มันก็เลยหลงได้มาก ยากที่จะเห็นว่าเช่นนั้นเอง เราจึงพาแพ้แกกิลสที่เกี่ยวกับเพศตรงกันข้าม ไม่อาจจะเห็นว่าเช่นนั้นเอง. ถ้าเห็นเช่นนั้นเอง แล้วมันก็จะไม่หลงเลย มีจิตใจปกติ ไม่ต้องไปหลงยึดมั่นถือมั่นให้เป็นทุกข์. หลงยึดมั่นถือมั่นแล้วมันก็จะเปราะแตก แหละ มันก็จะหลงไหล มันก็จะยึดครอง แล้วมันก็จะหวงกั้น แล้วมันก็จะหึงหวง แล้วมันก็จะจับอาวุธขึ้นมาประหัดประหารกันด้วยความหึงหวง. ในโลกนี้ มันก็มีอยู่ทั่วไป เรื่องนี้, เพราะไม่รู้ว่ามันเช่นนั้นเอง. ถ้าว่ารู้เรื่องเช่นนั้นเองแล้ว ก็ความเลวร้าย ที่เบียดเบียนกันด้วยเรื่องอารมณ์รัก อารมณ์เพศนี้มันก็จะไม่มี. เดียวนี้เต็มไปด้วยในบ้านในเมืองในโลกนี้ เพราะมันไม่มองเห็นเรื่องเช่นนั้นเอง แล้วก็หลงรัก หลงโกรธได้ตามสมควรแก่ความหลง. นี่ว่ามันเป็นที่ตั้งแห่งความหลงว่าสวยงาม คนโง่จึงจมอยู่ที่นี้ คนโง่ทั้งหลายจึงจมอยู่ในความหลงที่นี้; ส่วนคนที่ไม่โง่ คือมีปัญหาที่เขาก็ออกไปได้ ไม่หลงจมอยู่ที่นี้.

(๖) สิ่งสุดท้าย **เรื่องทางจิต**; เราพูดเรื่องตา เรื่องหู เรื่องจมูก เรื่องลิ้น เรื่องผิวหนังมาแล้ว, ห้าแล้ว; ทีนี้หก, อันที่ ๖ นี้เรื่องในจิตใจล้วน. เรื่องทางจิตที่เกิดความรู้สึกขึ้นมาทางจิต เป็นอารมณ์ขึ้นมาทางจิตนั้น ล้วนแต่มาจาก **สัญญาในอดีต**; เราจะมีความรู้สึกอะไรขึ้นมาในจิตนั้น มันต้องได้สัญญาในอดีตอย่างใดอย่างหนึ่งมาเป็นเครื่องปรุง. เราระลึกถึงเรื่องในอดีตนะ : ระลึกถึงของรักของเกลียด คนรักคนเกลียด เรื่องนั้นเรื่องนี้ มันก็ทำให้จิตนี้เปลี่ยนแปลง ปั่นป่วน ยินดียินร้ายขึ้นมาได้ทันที. พอนึกถึงคนเกลียด อ้าวมันก็ร้อน, นึกถึงคน

รักมันก็ร้อน; นึกถึงไอ้คนอะไร ๆ ก็ตาม ก็มันมีปัญหาและมันเป็นความร้อน. ถ้าเราไปหลง : หลงรัก หลงเกลียด หลงกลัว หลงโศกเศร้า หลงอาลัยอาวรณ์ หลงวิปริตผิดปกติ แล้วเราก็นอนไม่หลับ แล้วเราก็ตปวดหัว.

ใครเคยเห็นแมวปวดหัวบ้าง แล้วใครไม่เคยปวดหัว ที่นั่งอยู่ทั้งหมดนี้ ใครไม่เคยปวดหัว ใครเคยเห็นแมวปวดหัวบ้าง ซ.ต.พ. ได้ว่าอย่างไร เราเลวกว่าแมว แมวไม่ต้องกินยานอนหลับ, เราต้องกินยานอนหลับ บางทีเราก็ตปวดหัว, เราก็ต้องกินยาปวดหัว บางทีเราก็ต้องไปให้หมอรักษาโรคประสาท โรคจิต. นี่เพราะว่าเรามันไปหลงรัก หลงเกลียด หลงโกรธ หลงอาลัยอาวรณ์ หลงวิตกกังวล; เพราะเราไม่รู้ว่า มันเช่นนั้นเอง มันเท่านั้นเอง มันเช่นนั้นเอง เราไม่รู้. ไปดูกันเสียใหม่เถอะ : ไปศึกษาธรรมะจากภายใน ในจิตในใจ แล้วจะรู้ธรรมะดี.

โลกนี้ก็คือ เรื่องทางตา เรื่องทางหู เรื่องทางจมูก เรื่องทางลิ้น เรื่องทางผิวหนัง เรื่องทางจิตใจ ที่รู้สึกได้ ๖ ทาง นั่นคือโลก; มีความขั้วขวน เอรีคอร้อย งดงามมากเหมือนกับบราซรด คนโง่ก็หลงจมอยู่ที่นี้ คนฉลาดเขาก็ไม่เกี่ยวข้อง. ผลก็คือคนโง่มันก็ทนทุกข์ไป; คนฉลาดมันก็ไม่ต้องทนทุกข์เลย เพราะเขาเห็นไอ้สิ่งสูงสุด คือเช่นนั้นเอง. อะไร ๆ ก็มีความเป็นเช่นนั้นเองในตัวของมันอย่างหนึ่ง ๆ เสมอ; แต่มันรวมความแล้วมันเหมือนกันหมด คือว่ามันเช่นนั้นเองแหละ. นี่ไป ๆ มา ๆ มันก็มีความหมายว่ามันเช่นนั้นเอง คือไม่แปลก; ใช่ว่าง่าย ๆ ว่ามันไม่แปลกอะไร.

เห็น “สังขาร – วิสังขาร” เป็นตถตา คือเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง.

: แบ่งสิ่งที่มนุษย์จะรู้จักได้เป็น ๒ พวก : สังขาร, วิสังขาร.

ทีนี้เรามาพูดเรื่องเช่นนั้นเองกัน ที่มันลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป. เราจะแบ่งสิ่งที่หมดออกเป็น ๒ พวก. ตอนนี้นั้นลึกหน่อยนะ ฟังให้ดีเถอะ. สิ่งทั้งหมดเท่าที่มนุษย์จะรู้จักได้ แบ่งเป็น ๒ พวก : พวกหนึ่งเขาเรียกว่าสิ่งที่มีการปรุงแต่ง; อีกสิ่งหนึ่งก็คือไม่มีการปรุงแต่ง ตรงกันข้าม. อะไร ๆ ที่มีเหตุมีปัจจัยมาปรุงมาแต่ง ทำให้เกิดขึ้น ตั้งอยู่ เปลี่ยนไป เปลี่ยนไป เปลี่ยนไป คับลง; สิ่งชนิดนี้เขาเรียกว่าระบบการปรุงแต่ง เรียกว่าสังขาร. ที่เราเกี่ยวข้องกันอยู่ในโลกนี้ทั้งโลกแหละ มันเป็นระบบสังขารทั้งนั้น : การปรุงแต่งทั้งนั้น. ไร่ระบบที่ไม่มีการปรุงแต่งโน้น มันเห็นยาก; มันเห็นยากเพราะว่าไร่ระบบการปรุงแต่งนี้มันบังเสีย. ถ้าพูดง่าย ๆ ก็ว่า จิตของเราเนี่ยมันสัมผัสแต่ไร่ระบบการปรุงแต่ง; ไร่ระบบที่ไม่มีการปรุงแต่งนะ มันสัมผัสไม่ได้ ฉะนั้น เราจึงไม่รู้สึกรู้จักไร่ระบบที่ไม่ปรุงแต่ง. เพราะไร่ระบบปรุงแต่งเนี่ยมันบังหน้า มันบังอยู่ มันเป็นสังขาร; แล้วเรายึดติดในสังขาร สังขารนั้นก็จับตัวเราไว้ จับตัวจิตนี้เอาไว้ จิตนี้มันก็รู้จักแต่ระบบปรุงแต่ง มันไม่รู้จักระบบที่ไม่มีการปรุงแต่ง. ที่ไม่มีการปรุงแต่งนั้น เดียวนี้ก็เรียกว่าวิสังขาร คือไม่ใช่สังขาร, แล้วเป็นชื่อแทนพระนิพพาน; พระนิพพานนะไม่ปรุงแต่ง.

เมื่อตะกี้ได้พูดถึงเรื่องปรุงแต่งมามากมายแล้ว พอที่จะเห็นฤทธิ์เดช เห็นพิษสงอันตรายของมันแล้ว; ทีนี้มาพูดถึงนิพพาน ก็ทำความเข้าใจได้เลยว่า

มันไม่มีอย่างนั้น มันไม่เป็นอย่างนั้น มันเป็นตรงกันข้าม : ไม่มีการปรุงแต่ง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, มันไม่มีการปรุงแต่ง ก็เป็นพระนิพพาน, มันก็มีผลตรงกันข้ามคือไม่มีความทุกข์.

ถ้ามันยังปรุงแต่งอยู่ มันก็มีความทุกข์. เดียวนี้เราก็มีแต่ความปรุงแต่ง เกือบจะตลอดเวลา; ถ้าเรานอนหลับเสียก็แล้วไป, ถ้าเราไม่นอนหลับ เรารู้สึกตื่นอยู่ ก็มักจะไปติดอยู่ที่ระบบปรุงแต่ง; ต้องมีความทุกข์อย่างแรง มีความทุกข์อย่างเบาๆ มีความทุกข์อย่างที่ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์, เมื่อเพียงแต่ว่า มันเอาความสนใจของเราไปผูกพันไว้ที่นั่น ไปสงสัย ไปหวังอยู่ที่นั่น ติดอยู่ที่ไอ้สิ่งที่ว่าหวัง หรือสงสัย หรือสนใจ หรือทิ้ง; มันก็อยู่กับการปรุงแต่ง กับสิ่งปรุงแต่ง; เลยไม่ได้รู้จักพระนิพพาน ซึ่งหยุดการปรุงแต่ง ไม่มีการปรุงแต่ง.

: ความเป็นเช่นนั้นเองของจิตแท้ๆ คือความที่จิตเป็นประภัสสร.

เรื่องที่สำคัญมาก : จิตล้วนๆ เป็นประภัสสร.

ทีนี้อยากจะให้ได้เรียน ได้ฟังเรื่องๆ หนึ่ง; ช่วยจำให้ดีๆ นะ เด็กๆ เหล่านี้ช่วยจำไว้ให้ดี. เรื่องนี้สำคัญมาก; คือเรื่องจิตประภัสสร. สามพยางค์ จิต+ประภัส+สร - จิตประภัสสร. ใครเคยได้ฟังบ้างเรื่องจิตประภัสสร? จะบอกให้รู้ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ธรรมชาติของจิตล้วนๆ นั้นมันเป็นประภัสสร, จิตแท้ จิตล้วน จิตยังไม่มียะไรปรุงแต่งนะมันเป็นประภัสสร. ประภัสสรก็คือว่าใส สะอาด รุ่งเรือง มีรัศมี, คำว่าประภัสสร แปลว่าเรื่องรัศมี, ประภา-รัศมี,

สร (สระระ) แปลว่าเล่นไป –ชานไป ชานไปแห่งรัศมี. จิตธรรมดาเป็น
 ประภัสสร; ถ้าเปรียบก็เปรียบเหมือนกับเพชร. เพชรชั้นดีเลิศส่องแสงได้
 แวววาวนี่คือประภัสสร. **ธรรมชาติของจิตของคนเรานั้นเป็นประภัสสร;**
 แต่แล้วจิตนั้นก็เศร้าหมองมืดมัวไปเพราะกิเลสเข้ามาเป็นแจกมาเยี่ยม. ถ้าไม่มี
 กิเลสเกิดขึ้นจิตนี้ประภัสสร; พอกิเลสเข้ามาจิตนี้ก็หมดความเป็นประภัสสร
 กลายเป็นสกปรก เศร้าหมอง ไม่ประภัสสร; เหมือนกับว่าเอาเพชรเม็ดนั้นนำไป
 ฝังโคลน หรือเอาโคลนมาทาาก็ได้, ใ้อเพชรเม็ดนั้นก็หมดความเป็นประภัสสร. นี้
 เรามีจิตเป็นประภัสสร แต่เราไม่เคยรู้หรือสัมผัสความเป็นประภัสสร เพราะมี
 กิเลสเกิดขึ้นอยู่โดยมาก หรือเป็นปรกติ.

เมื่อตะกี้ก็พูดแล้วว่า ให้ออกระวัง ๆ ศึกษากันดูว่า จิตเป็นอย่างไร จิต
 เวลานี้เป็นอย่างไร จิตเวลานี้เป็นอย่างไร, ก็เพื่อจะให้เราได้พบจิตประภัสสร
 สักครั้งหนึ่งก็ยังดี, จะได้รู้จัก แล้วจะได้เป็นบทรียน จะเป็นหลักเป็นเกณฑ์
 สำหรับรู้ว่าจิตประภัสสรนั้นเป็นอย่างไร. แต่ก็บอกว่ายากที่สุดแหละ ที่จะพบจิต
 ประภัสสรเพราะมันอยู่ด้วยการปรุงแต่ง จิตมีอะไรเข้ามาทำให้มืดมัวไม่ประภัสสร.

ถ้าจะทำจิตให้ไม่มีกิเลส ให้อ่างจากกิเลสได้นะ จะรู้สึกจิตชนิด
 ประภัสสร คือไม่มีกิเลส; ฉะนั้น คอยสังเกตดูให้ดีเถอะ, เผื่อมันจะมีโอกาสไหน
 โดยบังเอิญก็ได้ ไม่มีกิเลสเกิดขึ้น จิตว่างจากกิเลส เป็นอิสระ แล้วก็สบายที่สุด.
 ถึงแม้ว่าเราจะมองเห็นไม่ได้ด้วยตา เราก็รู้สึกได้ด้วยความรู้สึกก็ได้ ว่าจิตนั้น
 สดใส รุ่งเรือง ประภัสสร เป็นอิสระ ไม่เป็นทุกข์.

อยู่กับโลก “จิตประภัสสร” ก็ไม่มีโลกที่ไม่ต้องการอยู่ในจิต.

ที่นี้เราก็แบ่งกันได้ชื่อว่า เมื่อจิตประภัสสร ไม่มีทุกข์, เมื่อจิตไม่ประภัสสร คือปรุ่งแต่งแล้ว ก็เป็นทุกข์; ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ด้วยจิตที่ประภัสสร ก็ไม่มีความทุกข์เลย จะไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องไห้เหมือนอย่างที่เป็น ๆ อยู่เดี๋ยวนี้, ก็อยากจะเรียกว่า “โลกแห่งจิตประภัสสร”. ใครก็ตามเมื่อจิตว่างจากกิเลสณะ เขาอยู่อีกโลกหนึ่งนะ; พูดยังนี่ฟังถูกหรือไม่ฟังถูกเล่า. เมื่อจิตว่างจากกิเลสณะ คนนั้นกำลังอยู่ในโลกอีกโลกหนึ่ง อยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร.

ที่นี้เมื่อใครมันมีกิเลสอยู่ เช่นความโลภ กัดกลุ่มอยู่ในจิต, เมื่อนั้นมันอยู่ในโลกนรกนะ; โลกปรตก็ได้ เพราะมันอยากมากเหลือเกิน. เมื่อจิตมันอยากเหมือนใจจะขาด อยากนั้น อยากนี้ อยากอารมณ์รัก อยากของรักอะไรก็ตาม, เมื่อนั้นมันอยู่อีกโลกหนึ่ง คือโลกปรตที่หิวเหลือเกิน. และเมื่อไรมันมีร้อนใจ ความคิดผิด ทำให้ร้อนใจ มันก็อยู่ในโลกอีกโลกหนึ่ง คือโลกนรก. เมื่อใดมันโง่เกินไป มันอยู่ในโลกสัตว์เดรัจฉาน. เมื่อใดมันซี้ซลาดเกินไปไม่มีเหตุผล เมื่อนั้นมันอยู่ในโลกอสุรกาย; ฉะนั้น เมื่อเราทำผิดอะไร จนไม่อยากจะให้ใครเห็นเรา ต้องซ่อนตัวอยู่เรื่อย เวลานั้นเราหนีไปอยู่ในโลกอสุรกายแล้ว; มันอยู่กับคนละโลกแล้ว.

“โลกจิตประภัสสร” คือว่าโลกไหนหมด.

ที่นี้มันไม่มีโลกไหนจะดีเท่ากับโลกจิตประภัสสร; ถ้าอยากจะให้
ฉันชวน ฉันก็ชักชวนว่าไปอยู่ “โลกประภัสสร” กันดีกว่า คือโลกที่มีจิตว่าง
จากการรบกวนของกิเลส เป็นประภัสสร สว่างไสว รุ่งเรืองอยู่ตามธรรมชาติของ
จิตนั้น, เป็นโลกที่พระพุทธเจ้าท่านแนะไว้ว่า โลก - โดยธรรมชาติแล้วจิตนี้
ประภัสสร แล้วมันเศร้าหมองต่อเมื่อกิเลสเข้ามา แล้วมันก็ไม่เศร้าหมองเมื่อกิเลส
ไม่เข้ามา, ผู้ใคร่เห็นเรื่องนี้ตามที่เป็นอย่างจริง ผู้นั้นสามารถจะเจริญจิตของตน ให้เป็น
จิตที่เจริญ สำหรับจะอยู่ในโลกที่มีจิตประภัสสร; ที่นี้ผู้ใดมันไม่รู้ มันไม่รู้ว่าจิต
ตามธรรมชาติประภัสสร แล้วขึ้นอยู่เกี่ยวกับว่ากิเลสมาหรือไม่มา ไอ้คนเหล่านั้น
มันก็ไม่สนใจที่จะฝึกจิต คือคนทั่วไปนะไม่สนใจที่จะฝึกจิต ให้เป็นจิตประภัสสร
เพราะมันไม่รู้ว่าจิตนี้มันประภัสสร หรือว่ามันจะไม่ประภัสสรก็แล้วแต่เหตุแล้ว
แต่ปัจจัย.

แล้วพระพุทธเจ้าท่านได้สอนวิธีที่จะขจัดกิเลสออกไปเสีย ให้กิเลส
ออกไปเสียจากจิต เขาเรียกว่าอบรมจิต อบรมจิต, อบรมจิตจนจิตนั้นไม่ต้อนรับ
กิเลสอีกต่อไป จนจิตนั้นไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอีกต่อไป; ที่นี้กิเลสก็เกิดขึ้นในจิต
นั้นไม่ได้, จิตนั้นก็มีความเป็นประภัสสร ความเป็นประภัสสรนั้นก็ตายตัว ไม่
เปลี่ยน ไม่เศร้าหมองได้ คนนั้นหรือจิตนั้นก็เป็นที่ระอหันทไป.

คนธรรมดาที่มีประภัสสรชั่วขณะ ๆ แล้วกิเลสครอบงำได้ ไม่มี
ประภัสสร; ก็แปลว่าประภัสสรชั่วคราว ๆ, เรียกว่าชิมพระนิพพานดูเล่นเล็ก ๆ

น้อยๆ ชั่วคราวๆ. ทีนี้เราอบรมจิตให้ดีที่สุด จนจิตนั้นไม่เป็นที่ตั้งแห่งกิเลส ไม่เป็นที่เกิดแห่งกิเลส ควบคุมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้ดี ตามที่พระองค์ทรงสอน, กิเลสก็ไม่เข้ามาสู่จิต จิตนี้ก็ประภัสสรถาวร ตลอดกาล ถึงที่สุด, ความเป็นประภัสสรมันก็ถึงที่สุด; (เราก็อยู่อีกโลกหนึ่ง เป็นโลกของพระอรหันต์.) ท่านอยู่ของท่านอีกโลกหนึ่งนั่น เป็น “โลกของพระอรหันต์” (เพราะท่านอบรมจิตให้ดีที่สุดได้ถึงขนาดดังกล่าวมานี้).

ทีนี้เรายังไม่เป็นพระอรหันต์ ยังไม่กล้าอวดดี อวดเก่ง ถึงว่าจะเป็นพระอรหันต์; แต่เราก็พยายามที่จะรู้ ที่จะเข้าถึง ที่จะอยู่ด้วย ที่จะเข้าไป, เรียกว่า *เดินตามรอยพระอรหันต์*, พุคให้ชัดก็ว่า เราพยายามที่จะอยู่ในโลกแห่งจิต ประภัสสร; คือเราจะมีชีวิตอยู่ชนิดที่จิตเคลือบ จิตเคลือบจากไอ้สิ่งเศร้าหมอง คือจิตประภัสสรนั่นเอง. ฉะนั้น ถ้าวันหนึ่งๆ เราเข้าไปอยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร ได้สักครึ่งชั่วโมงก็ยังดี จะวิเศษ; ไปชิมรสของพระนิพพาน เป็นคราวๆ ยังดี เพราะเรายังไม่สามารถจะทำลายกิเลส หรือที่เกิดแห่งกิเลส คือไม่สามารถควบคุมจิตได้ เรายังปล่อยให้กิเลสเกิดขึ้นในจิต. แต่ถ้าเราพยายามๆ ใ้ถึงที่สุด มันก็เปลี่ยนแปลงจนถึงกับว่า มันไม่อาจจะเกิดกิเลส; ก็มีสติสมบูรณ์ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทุกคราวที่มันรับอารมณ์, สติมันเข้าไปควบคุมเสียทุกที ทุกคราวทุกเวลา ก็ไม่เกิดกิเลสขึ้นมา, จิตก็เป็นประภัสสรได้มาก ได้มาก ได้มาก.

เรื่องของกิเลสนี้ ถ้าปล่อยให้มันเกิดได้ที่หนึ่งแล้ว มันก็ขำใจแหละ มันจะเกิดอีกแหละ มันพร้อมที่จะเกิดอีกแหละ; อย่างนี้ก็เรียกว่าอนุสัย. เกิดกิเลสทีหนึ่ง ก็สร้างอนุสัยคือความชินที่จะเป็นอย่างนั้นไว้ทีหนึ่งเหมือนกัน; ฉะนั้น ระวังอย่าให้มันเกิดกิเลส มันจะไม่สร้างอนุสัย.

ที่น้ำมันลำบากที่อนุสัยมันสร้างไว้มากแล้ว; นี่ก็ต้องระวังว่าอย่าให้เกิดกิเลส แล้วอนุสัยมันจะลด; ปริมาณแห่งอนุสัยมันจะลดทุกคราวที่เราบังคับไว้ได้ ไม่ให้เกิดกิเลส. ถ้าเกิดเราบังคับไม่ได้ มันเกิดกิเลส มันจะเพิ่มอนุสัยเรื่อยไป; เลยไม่มีหวังที่จะไปอยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร. ฉะนั้น ถ้าใครอยากจะไปอยู่ใน “โลกแห่งจิตประภัสสร” ตามรอยพระพุทธเจ้าละก็; ระวัง ๆ สุดความสามารถแหละ ที่จะไม่ปล่อยให้เกิดกิเลสขึ้นมา, เมื่อตาเห็นรูป เมื่อหูฟังเสียง เมื่อจมูกได้กลิ่น เมื่อลิ้นได้รส เมื่อกายได้สัมผัสทางผิวหนัง หรือเมื่อจิตไปกระทบกับอารมณ์ที่สร้างขึ้นมาด้วยสัญญาในอดีต. นี้เรียกว่า เช่นนั่นเอง; ความที่จิตเป็นประภัสสรนั้นแหละ คือความเป็นเช่นนั้นเองของจิต. ไอ้จิตแท้ ๆ นะมันเป็นเช่นนั้นเอง มันเป็นทุกข์ไม่ได้; ที่นี้จิตที่เป็นกิเลสเสียแล้ว มันหมดความเป็นเช่นนั้นเอง มันไม่เป็นเช่นนั้นเอง. หรือว่าถ้ามันจะเรียกว่าเช่นนั้นเองก็ได้ คือมันเช่นนั้นเองฝ่ายกิเลสเสียแล้ว ฝ่ายปรุงแต่งเสียแล้ว; จิตนี้มาเปลี่ยนไอ้เช่นนั้นเองเป็นฝ่ายปรุงแต่ง : นิดเดียวก็เกิดกิเลส นิดเดียวก็เกิดกิเลส, ไอ้เช่นนั้นเองอย่างนี้ละก็ คือ นรกนั่นเอง คืออบายหรือนรก.

: เห็นเช่นนั้นเองลงไปทั้งในสังขารและวิสังขารจะไม่เกิดทุกข์(อยู่โลกจิตประภัสสร).

[รวมเช่นนั้นเองไม่ว่าก็อย่าง ก็ชนิด มาเป็นว่า “มันไม่แปลกประหลาดอะไร”, ไม่เกิดทุกข์.]

ที่นี้ถ้ามันไม่มีกิเลส มันอยู่ตามธรรมชาติเดิมแท้ เช่นนั่นเองเป็นประภัสสร แล้ว, มันก็อยู่ฝ่ายที่เรียกว่าเหนือโลก เหนือโลก เป็นพระอริยเจ้าอยู่เหนือโลก. ถ้ามันมีเช่นนั้นเองปรุงแต่ง มันก็เปลี่ยนไปตามนี้ : เป็นสัตว์นรกก็มี เป็นเทวดาก็มี เป็นมาร เป็นพรหม เป็นอะไรก็มี, แต่ไม่ใช่เหนือโลก. ถ้าจิต

ประภัสสร เมื่อนั้นมันก็... มีความอยู่เหนือโลก, โลกอย่างที่เรามี ๆ นะ; จะไปสมมติเรียกว่าโลกจิตประภัสสรอีกทีหนึ่งก็ได้; เอาว่ามันไม่โลกอย่างที่เรากำลังมีก็แล้วกัน. ที่จริงเขาไม่เรียกโลกหรอก; ไอ้โลกุตระนั้นนะ เขาเรียกว่าเหนือโลก, แต่ฟังแล้วมันฟังยาก ฉะนั้น เขาจึงมักเรียกกันว่าโลกอุดร คือโลกที่เหนือโลก (หรือ)โลกแห่งจิตประภัสสร.

ความเป็นเช่นนั้นเองที่ถึงที่สุดนั้น ก็คือ จิตที่มันเป็นธรรมชาติเดิมของมัน ไม่มีกิเลส; ฉะนั้น เราให้ถึงเช่นนั้นเองที่สูงสุด ที่แท้จริงของมันเถอะ คือมันไม่มีกิเลส. เดียวนี้มันเป็นเปลี่ยนเป็นว่ามันมีกิเลส เป็นเช่นนั้นเองชนิดที่มีกิเลส มันก็ต้องเป็นทุกข์. ฉะนั้น แยกเช่นนั้นเองออกเสียสิ : เช่นนั่นเอง ฝ่ายสังขาร ก็มีการปรุงแต่งเป็นกิเลสและเป็นทุกข์ เช่นเราเป็นโรคนี่ก็เป็นโรคเช่นนั้นเอง; อีกฝ่ายหนึ่งไม่ปรุงแต่ง เช่นนั่นเองที่ไม่ปรุงแต่ง มันก็ไม่ใช่ทุกข์ เหมือนกับเช่นนั้นเองฝ่ายหุยกยาที่มันจะแก้โรค.

เมื่อตะกี้นั้นก็บอกว่า เป็นโรคเช่นนั้นเอง แล้วก็กินยาเช่นนั้นเอง; เช่นนั่นเองคนละอย่าง. แต่ถึงอย่างไรก็ดี มันยังเหมือนกันตรงที่ว่า เช่นนั่นเองชนิดไหน มันก็คือความเป็นเช่นนั้นเอง ที่ไม่ใช่ของแปลกประหลาดอะไร; ฉะนั้น เรารวมเช่นนั้นเองก็ชนิด ก็อย่าง มาเป็นว่ามันไม่แปลกประหลาดอะไร มันเช่นนั้นเอง : ฝ่ายเป็นทุกข์ก็เช่นนั้นเอง, ฝ่ายสุขก็เช่นนั้นเอง, ฝ่ายมีกิเลสก็เช่นนั้นเอง, ฝ่ายไม่มีกิเลสก็เช่นนั้นเอง; นี่ก็เพื่อว่าจะไม่ไปยึดถือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วความเป็นเช่นนั้นเองมันก็จะถึงที่สุด.

ที่พูดว่าเช่นนั้นเอง ก็มุ่งหมายอย่างเดียวเท่านั้น คือว่าอย่าได้ไปยึดถือมันเข้า อย่าไปยึด อย่าไปหลงยึดว่าของกู อย่าไปหลงยึดว่าตัวกู; เพราะจิตมันมีความโง่ มีกิเลสชนิดหนึ่งที่ว่า ถ้ามีอะไรมาถูกกับเรื่องของมันแล้ว มันก็ยึดเอาเป็นตัวกูเอาเป็นของกู, มันก็เป็นความเป็นเช่นนั้นเองของจิตเหมือนกัน จิตโง่มันต้องเช่นนั้นเองอย่างนั้น. ทีนี้จิตที่มันไม่โง่ มันไม่มีกิเลส มันก็ไม่ยึดอะไร, ความเป็นเช่นนั้นเองของมันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง; แต่ว่าทั้งสองอย่างนี้ อย่าได้มายึดมาเป็นตัวกู เป็นของกู, อย่าได้ยึดเป็นตัวตน เป็นของตน.

นี่ธรรมชาติอันลึกซึ้ง; เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้งต้องเห็นกันที่ตรงนี้ ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง; ไม่ว่าจะธรรมชาติฝ่ายสังขาร -ปรุงแต่ง หรือธรรมชาติฝ่ายวิสังขาร -ปราศจากการปรุงแต่ง มันก็ยังเช่นนั้นเองอยู่นั้นแหละ.

**เช่นนั้นเอง ขยายความออกไปได้อีก ๕ ตามพุทธภาษิต,
เมื่อมองเห็นชัดแล้ว จะไม่ยึดมัน ไม่มีทุกข์.**

ตถตา แปลว่าเช่นนั้นเอง; ขยายความออกไปว่า อวิตถตา -ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญตถตา -ไม่เป็นโดยประการอื่นนอกไปจากความเป็นอย่างนั้น, รัम्मัญญตถตา -เป็นการตั้งอยู่ตามธรรมดา, รัम्मนิยามตา -เป็นกฎตายตัวของธรรมดา, อิทัปปัจจยตา คือมีความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็เกิดขึ้น เมื่อไม่มีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้น. นี้เรียกว่า เช่นนั้นเอง. ถ้ามีปัจจัยก็เกิดขึ้น, ถ้าไม่มีปัจจัยก็ไม่ได้เกิดขึ้น; เรียกว่าเช่นนั้นเอง.

วันนี้ฉันรู้สึกว่าคุณเรื่องที่มันยาก หรือมันสูง มันไกลไปสำหรับเด็ก ๆ แล้ว. ถ้าใครเข้าใจได้ก็วิเศษแหละ; คือโตเร็วเหมือนกับมีอายุตั้งร้อยปี. เด็กคนไหนเข้าใจเรื่องนี้ได้ ก็กลายเป็นผู้ใหญ่ โต อายุร้อยปี; ถ้ายังเข้าใจไม่ได้ ก็เป็นเด็กไปตามเดิมก่อน เพราะว่าเรื่องนี้มันสูงกว่าเรื่องที่เด็ก ๆ ตามธรรมดาจะเข้าใจได้. ฉันจะพูดเรื่องอื่นก็ไม่ได้ เพราะว่าคำบรรยายนี้มันบรรยายเป็นชุด แล้วจะเอาไปพิมพ์ แล้วมันจะต้องไปเข้ารูปแห่งชุดของมัน ก็เลยต้องพูดไปตามลำดับ; เรียกว่าพูดเรื่องการเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง นั่นคือการเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง.

ถ้าเราเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ก็เรียกว่าเห็นตามที่เป็นจริง : เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. *ทำไมจะต้องเห็นตามที่เป็นจริง ?* ก็คืออย่าให้ไปหลงยึดถือ; ถ้ายึดถือมันมีความทุกข์, ถ้าไม่ยึดถือก็จะไม่มีความทุกข์ ฉะนั้น จึงบอกให้เห็นเสียตามที่เป็นจริง ว่าเช่นนั้นเอง แล้วมันก็ไม่ยึดถือ. เมื่อไม่ยึดถือแล้วมันก็ว่างจากความยึดถือ มันก็เป็นนิพพาน. มันที่เดียวสูงสุดแหละ : เมื่อใดไม่ยึดถือ เมื่อนั้นเป็นนิพพาน, เมื่อใดยึดถือ เมื่อนั้นเป็นวิภวสังสาร.

เมื่อใดจิตของเธอยึดถือในสิ่งใด เมื่อนั้นเป็นวิภวสังสารอยู่กับสิ่งนั้น; เมื่อใดไม่ยึดถือในสิ่งใด เมื่อนั้นจิตเป็นอิสระ เป็นนิพพาน. ฉะนั้น เราระวัง; เห็นความเป็นเช่นนั้นเองไว้ให้เพียงพอ เพื่อจะได้ไม่หลงยึดถือ. และโดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ความพอใจ ความกำหนดทางกิเลสตัณหาอย่างมนุษย์ธรรมดานี้ก็เรื่องเพศตรงกันข้าม เพศตรงกันข้าม หรือสิ่ง que เกี่ยวกันอยู่กับเพศตรงกันข้าม ธรรมชาติ อารมณ์อะไรที่มันเนื่องกันอยู่กับเพศตรงกันข้ามนี้ เป็น

สิ่งที่ตั้งแห่งความยึดถือ เป็นสิ่งที่ชั่วให้เกิดความยึดถือ. คงจะพอฟังถูก พอจะเข้าใจได้ เพราะไปยึดถือกันมาแล้วทั้งนั้น; แล้วเป็นทุกข์น้ำตาไหลกันเท่าไร ก็ไปคิดเอาเองเถอะ. ถ้าเมื่อไรมีน้ำตาไหลออกมา ก็ดูเถอะ, ในนั้นมีมันมีความยึดถืออยู่อย่างใดอย่างหนึ่งแหละ; บอกกันเพียงเท่านี้ก็พอ. เมื่อไรมีความยึดอัดขัดใจ นอนไม่หลับ ปวดหัวแล้วก็ไปดูเถอะ ในนั้นมีมันมีความยึดถืออยู่อย่างใดอย่างหนึ่งอยู่แหละ ฉะนั้น จะกินยาแอสไพริน ไม่หายหรอก; มันต้องกินยาของพระพุทธเจ้า คือเช่นนั้นเองนั่นแหละ แล้วก็เลิกยึดถือ สลัดความยึดถือออกไปมันก็หายปวดหัวแหละ แล้วมันก็นอนหลับแหละ. ถ้ากินยาแอสไพรินมันก็หายเดี๋ยวเดียวแหละ แล้วมันก็ปวดหัวอีกแหละ. แต่ถ้าเรากินยาของพระพุทธเจ้าคือเห็นเช่นนั้นเอง แล้วมันก็หายขาดแหละ.

ฉะนั้น เราจะเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตอย่างทุกข์ทรมาน; ก็เพราะเราไม่รู้จักกินยาของพระพุทธเจ้า คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ไม่เห็นเป็นของแปลก; แม้จะเอรีดอรรอย วิเศษสุดสักเท่าไร มันก็เช่นนั้นเองแหละ; มันจะไม่อรรอย จะขมขื่นสักเท่าไร มันก็เช่นนั้นเอง ฉะนั้น มันก็ไม่มีพิษ ไม่มีฤทธิ์ ไม่มีอะไรแก้จิตของเรา. อย่างนี้ก็เหมือนกับไปอยู่ในโลกอื่น โลกที่ไม่มีความทุกข์; เราเรียกกันว่า “โลกแห่งจิตประภัสสร” “โลกแห่งจิตที่อิสระ” “โลกแห่งจิตที่มันไม่มีการปรุงแต่งเลย ไม่มีกิเลสเลย”; เรื่องมันจบแหละ, เรื่องมันจบเสียแล้ว ไม่รู้จะพูดอย่างไร. ถ้ามันไม่มีความทุกข์แล้วเรื่องมันจบแหละ.

การเรียนธรรมะจากข้างใน.

ฉะนั้น ก็ให้เรียนความทุกข์ จากความทุกข์, เรียนเหตุให้เกิดทุกข์จากเหตุให้เกิดทุกข์. ให้อย่างนี้จำกันได้ จดกันไว้แล้วในหนังสือ หน้าหา ทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับแห่งทุกข์เป็นอย่างไร ทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์เป็นอย่างไร; นี้โดยตัวหนังสือหรืออะไรนี้ รู้กันแล้ว จำกันได้แล้ว จดไว้แล้ว; แต่ยังไม่เห็น. ต่อไปนี้จะต้องเรียนจากข้างใน : พอความทุกข์เกิดขึ้นก็เรียนที่ตัวความทุกข์ ก็มองย้อนเข้าไปข้างในว่ามันเจ็บปวดอย่างไร มันกักขบอย่างไร มันเผาผลาญอย่างไร เรียนให้มันแจ่มแจ้งจากความทุกข์; ทีนี้ก็เรียนว่า อ้าว, ให้อไ้ได้นั้นมันมีอะไรล่ะ? จะเห็นว่ามันมียึดถืออะไรอยู่แหละ, ให้อไ้ความยึดถือนั้นมันมาจากตัณหา : กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา, ที่เราจดไว้นะ.

ตัณหาทั้งสาม มันให้เกิดความยึดถือตัวตน-ของตน แล้วเราก็มีความทุกข์; จึงถือว่ามันมียึดถือเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ มีตัณหาที่ให้เกิดยึดถือนะเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ แล้วมันมีอวิชาที่ทำให้เกิดตัณหา เกิดอุปาทานนั้นเป็นต้นเหตุ, สูดโถงอยู่ที่อวิชา -ไม่รู้เรื่องนี้เอาเลย. พอเกิดตัณหา, เกิดตัณหาก็ต้องเกิดอุปาทาน, เกิดอุปาทานก็ต้องเป็นทุกข์. ทีนี้พอเป็นทุกข์ก็อย่ามามัวนั่งร้องไห้อยู่; เข้าโรงเรียนทันทีเลย. ฟังดูแปลกใจไหม : พอมีความทุกข์แล้วอย่ามานั่งหลังน้ำตาเช็ดหัวเข่าอยู่ให้ป่วยการ; พอมีความทุกข์แล้วรีบเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้า ดูว่า “เอ๊ะ, มันอย่างไรนะ มันอย่างไรนะ”, “ทุกข์นี้มันอย่างไรนะ อย่างไรนะ”;

แล้วดูให้ลึกลงไปข้างใต้นั้น : “อ้าว, มันยึดถือมันนี่อยู่ที่ – เรื่องได้เรื่องเสีย เรื่องแพ้เรื่องชนะ เรื่องกำไรเรื่องขาดทุน เรื่องหญิงเรื่องชาย เรื่องพี่วเรื่องเมีย เรื่องลูกเรื่องหลานอะไรก็ตามเถอะ มันมีไอ้ยึดถืออะไรอย่างหนึ่งอยู่, ยึดถือนี้มาจากความอยากอย่างใดอย่างหนึ่ง, ไอ้ความอยากนั้นก็มาจากความโง่ คืออวิชชา” ถ้าใครทำอย่างนี้ แล้วก็ทำอะไร รัฐธรรมะของพระพุทธเจ้า แล้วตามพระพุทธเจ้าไปแหละ ไปสู่โลกุตตระนะ.

แต่ถ้าว่าพอมีความทุกข์ขึ้นมา นั่งร้องไห้อยู่ มาเสียใจอยู่ มาโศกเศร้าอยู่ มากลัวตัวสั้นอยู่ อะไรอยู่ มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร, มันไม่มีประโยชน์อะไร. ฉะนั้น พุคให้แปลกว่า พอมีความทุกข์ แล้วก็รีบเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้าทันที, ที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ อยู่ที่บ้านก็ได้ อยู่ที่โรงเรียนก็ได้; แต่มันต้องที่สะดวกหน่อย แล้วก็สงบสงัดหน่อย มันจึงจะเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้าได้.

ฉะนั้น ใครมีความทุกข์แล้วรีบเข้าโรงเรียนของพระพุทธเจ้า : ศึกษาความทุกข์ ศึกษาเหตุให้เกิดความทุกข์; แล้วก็รู้เองว่าเหตุนี้จะดับมันเสียได้อย่างไร จะทำลายมันเสียได้อย่างไร คือรู้เช่นนั้นเอง รู้เช่นนั้นเอง, เอาความรู้เช่นนั้นเองเข้ามา มันก็หายโง่ หายอวิชชา, ไอ้ความอยาก ดันหามันก็ดับไป อุปาทานมันก็ดับไป ความทุกข์มันก็ดับไป; จะพบยาที่จะดับทุกข์ ก็คือว่าเช่นนั้นเอง. เดียวนี้เราไม่เช่นนั้นเองนี้ เรามีอวิชชา นำรบกวนพอใจ หรือนำเกลียดน่ากลัวอะไรอยู่เรื่อยไป มันไม่เช่นนั้นเอง มันเป็นทุกข์; พอเป็นทุกข์แล้วก็ย้อนกลับไปหาต้นตอของมัน, พบว่ามันโง่ มันหลงรักหลงยึดถือ ก็เอาเช่นนั้นเองนะ มาเป็นเครื่องกำจัดกวาดล้างออกไป เป็นยารักษาโรคอันเรื้อรังนี้.

เจริญอริยมรรคมีองค์แปด จะมี “ยาเช่นนั่นเอง” ไว้ใช้.

ที่นี่ทำอะไรจะมีเช่นนั่นเองไว้ใช้ใกล้ ๆ มือล่ะ ? ถ้ามันเป็นยาที่มีขายที่ตลาด เราก็ไปซื้อมาไว้ใกล้ ๆ มือให้พร้อมอยู่เสมอ, ถ้ามันเป็นยาที่มีขายอยู่ที่ตลาด. แต่ไม่ใช่ยาเช่นนั่นเองมันไม่มีขายที่ตลาด; เราก็ทำมันขึ้น ด้วยการเป็นอยู่ด้วยสติปัญญา ที่เรียกว่ามรรคมีองค์แปด อาจจะขอร้องทุกคนที่จดไว้ที่จำไว้ : มรรคมีองค์แปดเป็นอย่างไร นั่นเอาไปศึกษาเสียใหม่ จนรู้ว่ามันเป็นการเป็นอยู่ที่เข้าถึงเช่นนั่นเอง. สัมมาทิฐิข้อแรกนั่นแหละ มีเช่นนั่นเองรวมอยู่ที่สัมมาทิฐินั่นแหละ. พอเช่นนั่นเองได้ก็มันก็เหมือนกับยาวิเศษสูงสุดของพระพุทธเจ้า กวาดโรคทั้งหลายทิ้งไปจากจิตใจ.

เราจะมีได้ เราก็ต้องเจริญสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต -อาชีโว -วายาโม -สติ -สมาธิ ทั้งแปดอยู่เป็นประจำ; นี้เรียกว่าเรามันปรุงยาวิเศษสูงสุด คือเช่นนั่นเองเอาไว้ใกล้ ๆ มือ; พอเจ็บไข้เมื่อใด เอามากินได้ทันที. เหมือนที่คนเขาไปซื้อยาจากร้านหมอมานะ, มือที่บ้านนะ, เป็นขึ้นมาจะได้กินทันที. เราก็ทำมันขึ้นไว้ให้มีอยู่ตลอดเวลา เหมือนกับใกล้ ๆ มือ ให้ชิน ให้ชำนาญ ให้เชี่ยวชาญ.

สัมมาทิฐิมองเห็นถึงที่สุดแล้ว จะมองเห็นเช่นนั่นเอง. สัมมาทิฐิเห็นเรื่องบุญ เรื่องบาป เรื่องนรก สวรรค์ เรื่องอะไรต่าง ๆ แล้วก็เห็นจนว่าไม่ต้องยึดถือ, เห็นว่าความทุกข์เป็นอย่างไร เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร ความดับทุกข์เป็นอย่างไร ทางให้ถึงความดับทุกข์เป็นอย่างไร; นี้ก็ยังไม่สูงสุด

เท่ากับที่ว่า สิ่งทั้งปวงมันเป็นเช่นนั้นเอง ยึดถือไม่ได้. สัมมาทิฏฐินะถ้าถึงที่สุด ก็คือเห็นว่าสิ่งทั้งปวงยึดถือไม่ได้, ยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้.

นี่เรามีสัมมาทิฏฐิอย่างนี้ ให้ແລ່ວคລ่องว่องไว ให้มากพอ ให้... เรียกว่าพร้อมอยู่เสมอแหละ; เหมือนกับขาวพิเศษพร้อมอยู่เสมอ เจ็บป่วยอะไรขึ้นมา กินหายทันที. ฉะนั้น ตามธรรมดาที่อยู่ด้วยมรรคมืองค์แปด ไปศึกษาให้ดี ปฏิบัติอยู่ให้ครบทั้งแปดองค์; แล้วสัมมาทิฏฐิมันก็เจริญขึ้น ๆ ไปในทางที่จะเห็นเช่นนั้นเองได้ง่ายขึ้น; หรือว่าเราจะเสริมให้มันมาก เอาใจใส่ทำให้มันมากเป็นพิเศษก็ได้เหมือนกัน, โดยไปคิดดูเถอะทุกคราวที่เรามีความทุกข์นั้น เพราะว่าเราไม่มองเห็นเช่นนั้นเอง เราหลงรัก หลงโกรธ หลงเกลียด หลงกลัว หลงเศร้าโศก หลงอะไรก็ตามใจ เพราะไม่เห็นเช่นนั้นเอง. ฉะนั้น คำว่าเช่นนั้นเองนี้ ทำให้คด่องปาก แล่คด่องใจ คด่องจิต, เช่นนั้นเองจะมาทันควันมาทันที ไม่ต้องหลงรักหลงโกรธ ไม่ต้องยินดีไม่ต้องยินร้าย.

นี่เห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง มีผลเป็นนิพพาน คือหายโรคกิเลสโดยประการทั้งปวง; เรียกว่าอยู่ในโลกแห่งจิตประภัสสร เป็นสุขสบาย คือเหนือโลกนี้ เหนือโลกนี้ เป็นโลกแห่งจิตประภัสสร ไม่อยู่ด้วยการปรุงแต่ง ไม่เ่งปรุงแต่งความคิดขึ้นมา ว่านี่คือตัวกู-ของกู. จิตมันเ่ง มันก็เอาตัวการปรุงแต่งจิตนั้นแหละมาเป็นตัวกูของกู. เคี้ยวนี้จิตมันเห็นจิต จิตเ่งในการปรุงแต่ง จิตไม่เ่งในการไม่ปรุงแต่ง ให้จิตมันเห็นจิตอย่างนี้; ให้จิตมันเห็นผลของการที่ไม่ปรุงแต่ง, เห็นผลของการที่ปรุงแต่ง คือทุกข์หรือโทษ. ถ้าเห็นอย่างนี้ แล่มันก็จะเห็นธรรมชาติอันลึกซึ้ง สรุปรูอยู่ที่คำพูดเพียง ๓ พยางค์ว่า เช่น-นั้น-เอง เช่นนั้นเอง, เห็นเช่นนั้นเอง.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑๐ -

ที่ศาลารูปเรือ, ๑๓ กันยายน ๒๕๒๓

มัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางรอดตามกฎของธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๐ ในวันนี้, อาตมาก็ยังกล่าวในชุดธรรมคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม; แต่กล่าวโดยหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า **มัชฌิมาปฏิปทา**คือทางรอดตามกฎของธรรมชาติ.

[ปรารภและทบทวน.]

ทางรอดตามกฎของธรรมชาติ คือมัชฌิมาปฏิปทา ก็ยังเป็นเรื่องของธรรมชาติอยู่นั่นเอง, อะไร ๆ ก็เรื่องธรรมชาติ จนบางคนจะเบื่อแล้วก็ได้; ถึงแม้คำว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้ก็เหมือนกัน ได้ฟังกันจนซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนเบื่อแล้วก็ได้ แต่วิญญูชนผู้มีปัญญาจะไม่รู้จักเบื่อ คงเบื่อได้แต่คนโง่ ที่มองไม่เห็นอรรถเห็นธรรม มันก็จะฟังเป็นเรื่องซ้ำ ๆ ซาก ๆ จึ้เกียจฟังไปเสีย.

อาตมาอยากจะทบทวนความเข้าใจของท่านทั้งหลาย ให้เข้ารูปเข้ารอย แน่นแฟ้น ในข้อที่ว่าเรามีความจำเป็นที่จะต้องรู้เรื่องของธรรมชาติ. เมื่อได้ยินคำว่า “ธรรมชาติ” ท่านก็เข้าใจหรือรู้จักมันน้อยเกินไป รู้จักเหมือนเด็ก ๆ รู้ คือไม่มองเห็นว่าทุกอย่างมันเป็นธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่มีใช้ธรรมชาติ ธรรมะคือธรรมชาติ ธรรมชาติคือธรรมะ ธรรมชาติคือเรื่องตัวเรา และกฎที่ควบคุมเราอยู่; ตัวเราทั้งหมดทั้งสิ้นไม่ว่าจะดูกันที่ตรงไหน มันก็เป็นเรื่องธรรมชาติ เป็นตัวธรรมชาติ แล้วก็มีกฎของธรรมชาติควบคุมมันอยู่. กฎของธรรมชาติเป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นความจริงที่เด็ดขาด เปลี่ยนแปลงไม่ได้; ธรรมะทั้งหลายก็คือกฎของธรรมชาติ คือความจริงของธรรมชาติ พระพุทธองค์ได้ทรงค้นพบแล้วก็เอามาสอน เราเรียกกันเสียใหม่ว่าธรรมะ แทนที่จะเรียกว่ากฎของธรรมชาติ. ฉะนั้น ดูธรรมะให้ดีขึ้นลงไปถึงกฎธรรมชาติ, ดูกฎของธรรมชาติขึ้นมาให้ดีขึ้นมองเห็นธรรมะ. ธรรมะที่เป็นหลักพระพุทธศาสนาทั้งหมดทั้งสิ้น ล้วนแต่เป็นกฎของธรรมชาติ; ฝ่ายให้เกิดทุกข์ก็มี ฝ่ายดับทุกข์ก็มี เป็นกฎของธรรมชาติด้วยกันทั้งนั้น. นี่เราจึงต้องสนใจเรื่องธรรมชาติ จะต้องรู้เรื่องธรรมชาติให้เพียงพอที่เดียว.

มัชฌิมาปฏิปทา คือ อะไร หรือความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทา.

วันนี้จะกล่าวถึงคำว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** ซึ่งรวมอยู่ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ หรือเป็นกฎของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน; มันไม่มีอะไรที่จะตั้งอยู่ได้ โดยไม่มีสิ่งที่เรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา**. มัชฌิมาปฏิปทา คือ สิ่งที่ธรรมชาติต้องการเพื่อความมีอยู่ได้ หรือความรอดชีวิตอยู่ได้; ถ้าว่าทำผิดกฎเกณฑ์ของมัชฌิมาปฏิปทา ผลร้ายจะเกิดขึ้น โดยกฎของธรรมชาติ จนถึงกับว่าเราจะรอดชีวิตอยู่ไม่ได้. ฉะนั้น ขอให้สนใจคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา กันให้มากเป็นพิเศษ ซึ่งจะได้ลองแยกแยะดูว่า มันมีความสำคัญอย่างไร. (แยกยกขึ้นมาให้ดู ๖ ประเด็น ดังนี้ :-)

: มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง.

ข้อแรก อยากรจะพูดว่า มันเป็นตัวการทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง. มัชฌิมาปฏิปทา คือ ตัวการทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง; “สิ่งทั้งปวง” ไม่ยกเว้นอะไร จะเรียกโดยบาลีว่า “ธรรม” ในความหมายทั่วไปก็แปลว่า “สิ่งทั้งปวง” ได้เหมือนกัน. แม้คำว่า “ธรรม” ก็แปลว่า “สิ่งที่ทรงอยู่”; ใต้ตัวการทรงอยู่นั้น มันเป็นอันเดียวกันกับมัชฌิมาปฏิปทา ในหลักทั่วไป; มันจะโดยใคร จากใครก็สุดแท้ แต่มันมีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ การเป็นไปอย่างมัชฌิมา. อะไร ๆ มันมีการเป็น

ไปอย่างมัชฌิมา คือถูกกฎของธรรมชาติในส่วนนี้ในคำคำนี้ มันจึงอยู่ได้ จึงมีอยู่ได้ จึงปรากฏอยู่ได้ จึงตั้งอยู่ได้.

ขอให้ท่านทั้งหลายมองให้เห็นเป็นพื้นฐานทั่วไปเสียก่อน ว่าสิ่งทั้งปวงมันทรงอยู่ได้ เพราะมีการกระทำที่เป็นมัชฌิมาปฏิบัติทำนั่นเอง และมันก็เป็นของธรรมชาติโดยพื้นฐาน และเป็นสิ่งที่มนุษย์กระทำโดยข้อปลีกย่อย ในส่วนที่เป็นเรื่องของมนุษย์, นอกนั้นอันมากมายมหาศาล มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ. เช่นว่าแผ่นดินนี้จะตั้งอยู่ได้ มันก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิบัติ คือความถูกต้อง ที่อยู่ตรงกลางของสิ่งทั้งปวง : ไม่มีอะไรที่ผิดพลาด มากเกินไป น้อยเกินไป แผ่นดินนี้มันจึงตั้งอยู่ได้. **สิ่งที่ตั้งอยู่บนแผ่นดินนี้ก็เหมือนกัน; อย่างว่าศาลาหลังนี้มันตั้งอยู่ได้**อย่างนี้ มันมีความถูกต้องของมัชฌิมาปฏิบัติ, ไม่มีอะไรขาดไม่มีอะไรเกิน มันจึงตั้งอยู่ได้; ถ้ามีอะไรขาดมีอะไรเกิน มันก็พังทลายลงไปแล้ว, แม้ว่ามันจะทำด้วยของแข็งที่เรียกกันว่าคอนกรีต มีเหล็ก มีหิน มีอะไรก็ตาม; มันมีความถูกต้องเหมาะสมในลักษณะมัชฌิมาปฏิบัติ ศาลาหลังนี้มันจึงทรงตัวอยู่ได้ไม่พังทลายไป.

ขอให้ดูทุกสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้นอะไร ที่มันมีการทรงตัวอยู่ได้, การทรงตัวนั้นจะเป็นมัชฌิมาปฏิบัติทำทั้งนั้น. บางคนอาจจะนึกอยู่ในใจว่า นี่มันเกินไปแล้ว : มันเกินเรื่องของพุทธศาสนาไปแล้ว. นั่นไม่เป็นไร; พระพุทธเจ้าท่านเอามาตรัส ระบุเฉพาะเรื่องความดับทุกข์เท่านั้น, แต่เดี๋ยวนี้เราจะให้มองเห็นทั่วไปหมดทุกเรื่อง และมันเป็นเรื่องที่ต้องมองเห็น จึงจะดับทุกข์ได้ :

ไม่ว่าเรื่องของอะไรที่มันเป็นอยู่ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา. ในขั้นแรกนี้จะเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือตัวการทรงอยู่ หรือมีอยู่ของสิ่งทั้งปวง.

: มัชฌิมาปฏิปทา คือตัวแท้ หรือเป็นหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา.

ที่นี้ข้อถัดมาจะพูดว่า มัชฌิมาปฏิปทา คือตัวแท้ของพระพุทธ-
ศาสนา. นี่จะหมายถึงเท่าที่มันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เท่าที่เกี่ยวกับที่
พระพุทธเจ้าท่านทรงนำมาสั่งสอน. เราได้ฟังกันชินเกินไปถึงไม่ค่อยสนใจ ว่า
คำคำนี้(มัชฌิมาปฏิปทา)คือคำแรกของพระธรรม ที่ทรงนำมาสั่งสอน. ขอให้คนที่
สวดธรรมจักกฯได้ ไปทบทวนดูเถอะว่า พระพุทธเจ้าแสดงธรรมจักกฯ คือ
ปฐมเทศนาเป็นเรื่องแรกนั้นนะ, คำแรกที่เป็นคำสอนนั้นเป็นเรื่องอะไร. ถ้า
สังเกตดูก็จะพบว่ามันเป็นเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา : ท่านบอกเรื่องที่มีมันมิใช่
มัชฌิมาปฏิปทา หรือมันขัดกันอยู่กับมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเขาทำกันอยู่แล้วใน
ประเทศอินเดียในสมัยนั้น คือเรื่องกามสุขัลลิกานุโยค -ประกอบตนพัวพันอยู่ใน
เรื่องของกาม, อตตกิลมถานุโยค -ประกอบตนให้ลำบาก. เรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของ
พระพุทธเจ้า เป็นเรื่องของชาวอินเดียสมัยนั้น ครูบาอาจารย์เจ้าลัทธิสมัยนั้นเขา
สอนกันอยู่แล้ว; พระพุทธเจ้าทรงเอ่ยถึง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งที่เป็นที่ฟังไม่ได้
ใช้เป็นประโยชน์ไม่ได้ และบางทีก็ดำทราวมเกินไป. ยก ๒ อย่างนี้มาแสดงว่าใช้
ไม่ได้. อะไรมันใช้ได้ ? ก็คือมัชฌิมาปฏิปทา ที่เราคาดคตได้ตรัสรู้พร้อมเฉพาะ
แล้ว เป็นธรรมที่ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน; ท่านต้องสนใจให้มากตรงข้อที่ว่า ไม่เคย

ฟังจากใครมาแต่ก่อน แต่เป็นสิ่งที่ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง. นี่คำแรก, สิ่งแรกที่ทรงสอนหลังจากการตรัสรู้แล้ว นี่มันคือเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา; รายละเอียดก็มีอยู่ในพระบาลีนั่นแล้ว : เป็นเครื่องทำให้เกิดจักษุ เป็นเครื่องทำให้เกิดญาณ เป็นเครื่องทำให้รู้ เป็นไปเพื่อนิพพาน และก็ไม่วิ่งแวะเข้าไปหาไอ้กามสุขัลลิกานุโยค หรืออัตตกิลมณานุโยค.

ท่านใช้คำว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” นะ ฟังดูให้ดีๆ; สิ่งแรก สิ่งเดียว สิ่งสูงสุด เพราะไม่เคยฟังมาจากใคร มาสอนให้เป็นเรื่องแรก เป็นสิ่งแรก. ส่วนเรื่องอริยสัจสี่นั้นมาทีหลัง; ถ้าสังเกตดูก็จะเห็นได้เอง ตามพระบาลีธัมมจักกขณัั้น ท่านตรัสเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาก่อน, แล้วจึงตรัสเรื่องอริยสัจสี่. ถ้าเรื่องอริยสัจสี่สำคัญกว่าก็ต้องตรัสก่อน, เดียวนี้มาตรัสมัชฌิมาปฏิปทาก่อน.

และดูให้ดี พุทธบริษัทจื้มักสะเพร่าทั้งหลายนะ, ว่าดูให้ดีว่า อริยสัจนี้อยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา ? หรือว่ามัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในอริยสัจ ? ฉะนั้น เมื่อเรียนมาอย่างสะเพร่า เป็นโดยนิสสัยมันสะเพร่า หรือมันโง่ มันก็ไม่ค่อยจะสังเกต. เราดูให้ดีว่า ตรัสมัชฌิมาปฏิปทาก่อน, ในมัชฌิมาปฏิปทาที่ประกอบด้วยองค์แปดนั้น มีเรื่องอริยสัจรวมอยู่ด้วยในข้อสัมมาทิฐิคือข้อแรก.

ฉะนั้น เมื่อตั้งปัญหาถามขึ้นว่า อริยสัจรวมอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา ? หรือว่ามัชฌิมาปฏิปทา รวมอยู่ในอริยสัจ ? มันก็ได้ทั้งนั้นแหละ : เมื่อพูดถึงอริยสัจ มันก็ต้องพูดจนครบ ๔ ข้อ, แล้วข้อสุดท้าย คือข้อที่สี่ก็มีมัชฌิมาปฏิปทา แล้วก็รวมอริยสัจอยู่; เป็นเรื่องอริยสัจอยู่ ๒ หน คือตัวอริยสัจเองก็เป็นอริยสัจ, ในมัชฌิมาปฏิปทาก็มีเรื่องอริยสัจ.

แต่ถ้ายกเอาเรื่องมัชฌิมาปฏิปทาขึ้นมาเป็นตัวตั้ง เป็นบทตั้ง, ก็จะเห็นว่า สัมมาทิฏฐินั้นมันรวบเอาไว้ซึ่งเรื่องอริยสัจ เรื่องกฎของอริยสัจ. โดยเหตุที่พระองค์ตรัสก่อน ตรัสก่อนอริยสัจ จึงถือว่าอริยสัจนั้นรวมอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา, รวมอยู่ในเรื่องของมัชฌิมาปฏิปทา; ฉะนั้น เราจึงถือว่า **ตัวพุทธศาสนาซึ่งเป็นตัวการปฏิบัติ นั้น คือมัชฌิมาปฏิปทา.** เราพูดว่า อริยสัจสี่มันเป็นเรื่องหลักวิชา, ได้ในบทว่าวิชา; แล้วก็ป็นวิชาในลักษณะที่เรียกว่าปริยัติ กระทั่งเป็นวิชาอย่างที่เขารเรียกกันในปัจจุบันนี้ว่าปรัชญาไปก็ได้.

เราพูดเรื่องอริยสัจสี่นะ มันเป็นเรื่องวิชา เรื่องปริยัติ เป็นเรื่องปรัชญา; แต่ถ้าเราพูดว่ามัชฌิมาปฏิปทา มรรคมืองค์แปดแล้ว มันเป็นเรื่องปฏิบัติอย่างเดียว เป็นเรื่องปฏิบัติโดยตรง, ฉะนั้น จึงเป็นตัวพุทธศาสนาโดยตรง. จึงถือว่า คำแรกพระพุทธองค์ก็ได้ตรัสถึงตัวพระพุทธศาสนาแล้ว, คือเรื่องมัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง; ต่อมาก็ขยายเรื่องอริยสัจให้ละเอียดพิสดาร ก็โดยตรงประสงค์ที่จะแสดงความสมบูรณ์แห่งการตรัสรู้ของพระองค์ ว่า **ได้รู้ครบทั้งสี่อริยสัจนี้อย่างไร : เรื่องทุกข์ก็เป็นความจริงที่ต้องรู้ ไม่ใช่เกี่ยวกับตัวการปฏิบัติ เรื่องสมุทัยก็เป็นเรื่องที่ต้องละ ให้มองให้เห็นว่าต้องละ ยังไม่ได้ปฏิบัติ, เรื่องนิโรธก็เป็นเรื่องที่ทำให้แจ้ง ยังไม่ได้ระบุนถึงตัวการปฏิบัติ; พอถึงเรื่องมรรคมืองค์แปด ทางให้ถึงความดับทุกข์ นี้ก็ตรัสเป็นเรื่องปฏิบัติโดยตรงทีเดียว.**

ตัวพุทธศาสนา เป็นตัวแท้ของการปฏิบัติ และเรียกชื่อว่ามัชฌิมาปฏิปทา. พวกอื่นเขาอาจจะมีชื่อเรียกอย่างอื่นสำหรับตัวปฏิบัติ ในหลักศาสนาของเขาหลาย ๆ ศาสนา; แต่สำหรับพุทธศาสนานี้มีชื่อเรียกว่า

มัชฌิมาปฏิปทา. ถ้าเราพูดว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้มันตรงตัว ตรงกับตัวพุทธศาสนา ยิ่งกว่าคำอื่นใด. ขอให้สังเกตดูให้ดีจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่เคยตรัสด้วย คำว่าพุทธศาสนา; คำว่า “พุทธศาสนา” นี้พวกเราสมัยนี้ทั้งนั้นแหละที่พูด หรือ ใช้คำพูดคำนี้วันหนึ่งมากมาย, แต่พระพุทธเจ้า ในสมัยพระพุทธเจ้าเขาไม่ได้ใช้ คำนี้, เขาใช้คำอื่น เช่นคำว่าพรหมจรรย์เป็นต้นก็มี; แต่ที่เห็นได้ชัด ๆ จากคำ ตรัสของพระองค์ ก็คือคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าเป็นคำสำคัญ เป็นบทต้นเริ่มต้น ของปฐมเทศนาหรือพระธัมมจักกข. นี้เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือตัวแท้ของพุทธศาสนา.

: มัชฌิมาปฏิปทา เป็นตัวชีวิตของสิ่งที่มีชีวิตร่างกายจิตใจ.

ทีนี้จะให้ดูต่อไปถึงคำว่ามัชฌิมาปฏิปทาคืออะไร :- มัชฌิมาปฏิปทาที่เป็นเรื่องปฏิบัติในพุทธศาสนา ก็อยู่ในวงแคบ คือเป็นหลักปฏิบัติที่เป็นตัวพุทธศาสนา(ดังกล่าวแล้ว); ทีนี้อยากให้ดูให้กว้างหมด ทีเดียวหมดไปกว่านั้นก็จะให้ดูว่า ใ้สิ่งทีเรียกว่าชีวิต ร่างกาย จิตใจนี้ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ แล้วเราต้องปฏิบัติเพื่อดับทุกข์นี้, ใ้ตัวชีวิตจิตใจโดยธรรมชาตินี้ มันก็มีหลักคือมัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติ โดยธรรมชาติ ตามธรรมชาติ มันจึงเกิดมีชีวิตอยู่ได้. ถ้าไม่มีความถูกต้อง เหมาะสม พอดี ทีเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาแล้ว, ชีวิตนี้มันจะไม่เกิดขึ้นมาได้ มันจะไม่ทรงตัวอยู่ได้.

ชีวิตคือร่างกายจิตใจนี้ เกิดมาเพราะความเหมาะสมแห่งส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ปรุ่กัน ปรุ่แต่งกัน ในลักษณะของมัชฌิมาปฏิปทา; แต่ว่ามันเป็นมัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติ. แม้ว่าเป็นชีวิต เป็นจิตใจ ตั้งอยู่ได้แล้ว มันยังมีความทุกข์; ฉะนั้น เอกภพหรือหลักเกณฑ์ของมัชฌิมาปฏิปทาที่ยิ่งขึ้นไปอีก ที่สูงขึ้นไปอีก เอมาดับไ้ความทุกข์นี้เสีย. ขอให้สังเกตดูเหมือนกับว่าเป็นของที่มองเห็นได้ด้วยตา ว่าชีวิตนี้มันก็อยู่ได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาตามธรรมชาติ; แต่ยังมี ความทุกข์ ต้องอาศัยมัชฌิมาปฏิปทาส่วนที่เป็นของมนุษย์ ที่มนุษย์ประพฤติปฏิบัติกระทำเพื่อจะดับทุกข์นั้นเสีย. เรียกว่ามันก็ไม่พ้นไปจากมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ชีวิตจิตใจ. คือตัวชีวิตจิตใจร่างกายนั้น มันก็อยู่ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา, เมื่อมันมีทุกข์เราก็ดับเสียได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาที่สูงขึ้นไป คือ เป็นเรื่องของพระธรรม เกี่ยวกับชีวิตจิตใจ โดยตรง.

: มัชฌิมาปฏิปทาทำให้ชีวิตมีความผาสุก และเป็นตัวความผาสุกด้วย.

ที่นี้ก็อยากจะให้ดูปลีกย่อยออกไปว่า ไ้ความผาสุกของชีวิต ชีวิตจะมีความผาสุกอยู่ได้ นี้ก็ต้องมีได้โดยมัชฌิมาปฏิปทา คือดำรงตนอยู่ในมัชฌิมาปฏิปทานั่นเอง ก็มีความผาสุกแห่งชีวิต; ตัวความผาสุกแห่งชีวิตนั้น ก็เป็นตัวมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในตัวมันเองด้วย : ตัวมัชฌิมาปฏิปทา นั้นแหละ เป็นตัวความผาสุกของชีวิตนี้.

เรามีความสะดวกสบายเรียกว่าความผาสุก; การกินอาหารก็ดี การนุ่งห่มก็ดี การใช้สอย อยู่อาศัยก็ดี บำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็ดี ถ้ามันเป็นไปอย่างผาสุก, คำว่า “ผาสุก” นี้จะต้องมีลักษณะแห่งมัชฌิมาปฏิปทา หรือมีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทานั้นเป็นตัวความผาสุก. เมื่อมีความผาสุกก็ดูให้ดี ว่ามันมีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร. ตามธรรมดาที่ไม่มีใครที่สนใจจะดู, มันก็เพลิดเพลिनไปด้วยความผาสุก มีแต่ความประมาทมากขึ้น มีคัมมมากขึ้น จะไม่ค่อยเห็นสิ่งอันละเอียดอย่างนี้.

**: มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางไปของชีวิตในทางสูง,
: ถึงปลายทางชีวิตได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา.**

ทีนี้จะให้ดูชัดออกไปถึงว่า ไ้ทางไปของชีวิต. ทางไปของชีวิตนี้ คนที่เห็นแต่วัตถุก็ไม่เห็นว่าชีวิตนี้มันไปไหน. ถ้าคนมันมีปัญหา เห็นถึงส่วนจิตใจ หรือส่วนนามธรรม ก็จะเห็นว่าชีวิตนี้มันกำลังไป : แม้แต่ทางร่างกายนี้ มันก็กำลังไป คือจะไปหาความตาย, ไ้ทางจิตมันก็ไป คือมันสูงขึ้น ๆ ด้วยสติปัญญาและความรู้ แล้วมันมีขั้นตอนที่จะเลื่อนสูงขึ้นไป ๆ; นี้เขาเรียกว่าชีวิตนี้มันเป็นการเดินทาง. ไ้ทางไปของชีวิตนั้น ถ้าเป็นไปได้จริงในทางสูง มันก็ต้องเป็นไปไ้ได้ โดยมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเราเรียกกันทั่วไปว่าอัฐังคิกมรรค. อัฐังคิกมรรคในฐานะเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไรนั้น จะค่อยพูดกันตอนท้าย.

เดี๋ยวนี้ว่า มรรคมืองค์แปดนี้มันคือมัชฌิมาปฏิปทา นั่นแหละ คือทางไปของชีวิต ซึ่งเลื่อนสูงขึ้นไปในฝ่ายจิตใจ.

ทีนี้ไปดูที่ปลายทางเสียเลยว่า ใ้อัปลายทางของชีวิตนั้น มันถึงได้ด้วยอะไร ? ก็พบว่าถึงได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา. ปลายทางของชีวิตคือดับทุกข์ได้; ที่สุดแห่งความทุกข์นั้นถึงได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา คือถึงนิพพาน. เมื่อหมดกิเลสสิ้นเชิงก็เป็นนิพพาน โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย; ฉะนั้น พระอรหันต์ท่านจึงบรรลุนิพพานได้ ทีนี้ในโลกนี้ โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย. ชีวิตนั้นถึงปลายทางของมันแล้ว และโดยมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งทำให้กิเลสทั้งหลายดับไป จึงบรรลุนิพพานได้ทีนี้และเดี๋ยวนี้ ในโลกนี้ ในชาติแห่งความเป็นมนุษย์ที่เรารู้จักกันนี้ : มันมีการบรรลุนิพพานได้ เพราะอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทา.

เพียงเท่านี้ก็จะพอแล้ว ที่จะรู้จักความสำคัญของมัชฌิมาปฏิปทา : มันเป็นตัวการทรงอยู่ของสิ่งทั้งปวง, มันเป็นตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ที่พระองค์ตรัสรู้เฉพาะ ไม่เคยฟังมาแต่ก่อน, มันเป็นตัวชีวิต ของสิ่งที่มีชีวิตร่างกายจิตใจ, มันเป็นตัวความผาสุก ที่จะมิได้จากชีวิตร่างกายนั้น ๆ, แล้วมันก็เป็นหนทางที่จะไปของชีวิต ไปสู่จุดหมายปลายทาง, แล้วจุดหมายปลายทางของชีวิตนั้นก็ถึงได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทา; เราจะเห็นได้ว่า เราจะต้องอาศัยสิ่งที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ตลอดเวลา ทุกแง่ทุกมุม. มัชฌิมาปฏิปทาของสิ่งที่มีชีวิตจิตใจนึกคิดได้, ก็มีอยู่ส่วนหนึ่ง; มัชฌิมาปฏิปทาตามธรรมชาติ คือความเหมาะสมของธรรมชาติ, นี้ก็ส่วนหนึ่ง พวกหนึ่ง.

ดูมัชฌิมาปฏิปทาโดยทางถ้อยคำ.

เอ้า, ทีนี้จะดูให้ชัดในข้อนี้ ก็เรียกว่าจะดูกันโดยถ้อยคำที่ใช้พูดจาว่า คำว่ามัชฌิมาปฏิปทานี้ โดยถ้อยคำมันหมายความว่าอย่างไร ? คำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ตัวอักษรแปลว่าการได้ไปโดยสายกลาง โดยแนวกลาง, ปฏิปทาแปลว่าการไป หรือการได้ไป การดำเนินไป หรือการปฏิบัติก็ได้, แต่ตัวแปลว่าเดินไป เหมือนกับเท้าเดินไป การเดินไปโดยสายกลาง. ทีนี้ก็ **มันมีปัญหายุ่งตรง** ว่า “กลาง” คืออะไร ? คำว่า “กลาง” นั้น คือสมดุล มันมีส่วนประกอบที่เป็นองค์ประกอบหลายๆ อย่าง, แต่ละอย่างๆ นั้นต้องสมดุลแก่กัน และมีความพอดีในความสมดุลนั้น มีผลเรียกว่าอยู่ตรงกลาง. ถ้ามันเหวี่ยงไปทางหนึ่งมันก็เกินไป, เหวี่ยงไปอีกทางหนึ่งมันก็ขาดไป; แล้วมันจะไม่ทรงตัวอยู่ได้. ถ้ามันเหวี่ยงไปทางโน้นมากเกินไป มันก็เอียงไปทางนั้น มันก็ล้มไปทางนั้น, ถ้ามันเอียงมาทางนี้ มันก็เหวี่ยงมาทางนี้ มันก็ล้มมาทางนี้; มันก็ไม่ทรงตัวอยู่ได้. ฉะนั้น มัชฌิมาปฏิปทามีลักษณะที่ว่า มันอยู่ตรงกลาง เพราะว่ามันสมดุลกันพอดี มีความพอดีที่ทำให้ไม่เหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวา หรือไม่ให้มีขาดมีเกิน แต่ให้อยู่ที่ตรงกลางคือพอดี.

ความหมายที่ลึกซึ้งของคำคำนี้ ในชั้นปรมาัตถธรรมแล้ว เขาเรียกว่ากระแสนแห่งอิทัปปัจจยตา. กระแสนแห่งอิทัปปัจจยตา คือเรื่องปฏิจสงมฺพบาท ที่เราเคยพูดกันมาอีคยวคราวหนึ่งแล้ว.* กระแสนแห่งอิทัปปัจจยตา เป็นเรื่องที่ตั้งอยู่

*ดูธรรมโฆษณของพุทธทาส เช่นเล่ม อิทัปปัจจยตา.

เป็นหลัก เป็นแกนกลางของมัชฌิมาปฏิปทา. ถ้าใครรู้สึกซึ่งถึงที่สุด จะเห็นว่ามันมีอยู่แต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งมันเป็นไปได้โดยความสมคูล พอดี พอเหมาะ แล้วที่ตั้งอยู่ได้ หรือว่าเกิดขึ้นมาได้ แล้วก็ทรงอยู่ได้. ถ้ามันไม่สมคูล ไม่พอดี ไม่พอเหมาะ, มันก็เกิดขึ้นไม่ได้ มันก็มีกระแสแห่งการปรุงแต่งไม่ได้; แต่ว่าโดยเนื้อแท้มันเป็นเพียงกระแสแห่งการปรุงแต่ง ฉะนั้น เราจะเรียกว่ากระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นอย่างนี้โดยแน่นอน, มีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จะต้องเกิดขึ้นโดยแน่นอน และไม่เป็นอย่างอื่น; นี้เรียกว่ามันตายตัว. เราไม่อาจจะบัญญัติเป็นอย่างอื่น ไม่ควรจะบัญญัติเป็นอย่างอื่น ไม่อาจจะบัญญัติว่าอย่างอื่น, นอกจากว่ากระแสแห่งอิทัปปัจจยตา.

ถ้าว่าเห็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา มันก็จะเห็นได้ว่า ไม่มีไอ้ที่สมมติกันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ ว่าเรา ว่าเขา ว่าสัตว์ ว่าคน. ที่เราบัญญัติกันว่า มีบ้าง ไม่มีบ้าง นั้นนะมันไม่ถูก, ที่แท้มันเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา : ส่วนที่มีมันก็มีได้เป็นตัวเป็นตน, แล้วมันก็มีใช้ไม่มีอะไรเสียเลย; แต่ถ้าเห็นถึงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาแล้ว เขาก็จะพูดว่ามันมีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. จะพูดว่ามีของนั่นของนี่ ไม่มีของนั่นของนี่อย่างนี้มันก็ไม่ถูก; จะว่าอันนี้ก็ไม่ถูก จะว่าอันอื่นก็ไม่ถูก, จะว่าตัวเองก็ไม่ถูก, จะว่าคนอื่นทำให้ก็ไม่ถูก, แม้แต่ว่ามันจะเกิดอีกหรือว่าจะไม่เกิดอีก อย่างนี้มันก็ไม่ถูก; มันควรจะพูดว่ามันมีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. จะพูดว่าโลกเที่ยงก็ไม่ถูก, จะพูดว่าโลกไม่เที่ยงมันก็ไม่ถูก, ในความหมายที่... โดยส่วนตัว เพราะว่ามันมีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา; เราก็อสมมติบัญญัติเท่าที่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตานั้น ส่วนใดส่วนหนึ่งว่ามันเที่ยง ส่วนใดส่วนหนึ่งว่ามันไม่เที่ยง ตามความโง่ของเรา. จะบัญญัติให้เด็ดขาดลงไป

โดยส่วนเดิวนั้นมันฝืนกฎธรรมชาติ ให้กฎธรรมชาติเป็นไปตามกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา เราก็มองเห็นแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา ก็จะเห็นได้ว่านี่คือ มัชฌิมาปฏิปทา ที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งที่สุด ที่ยากจะเห็นได้, มันเป็นการเดินไปตามสายกลางของกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา. นี่จะเห็นได้ว่าตั้งแต่หยาบที่สุด จนถึงละเอียดที่สุด มันก็เป็นเรื่องของมัชฌิมาปฏิปทา.

หน้าที่ของมัชฌิมาปฏิปทา เป็นปัจจัยประกอบให้เกิดขึ้น – ทรงอยู่ของสรรพสังขาร.

ที่นี่จะให้มองกันในอีกทางหนึ่งคือว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้เมื่อกล่าวโดยหน้าที่. เมื่อกล่าวโดยหน้าที่ที่มันทำ จะเห็นได้ว่า มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยแห่งการประกอบให้เกิดขึ้นมา ให้ทรงตัวอยู่ของสังขารทั้งหลาย. สังขารนี่คือสิ่งที่ปรุงแต่ง มีอะไรปรุงแต่ง มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง ก็เรียกว่าสังขารทั้งหลาย; มีชีวิตก็ได้ ไม่มีชีวิตก็ได้ เรียกว่าสังขารทั้งนั้น. มัชฌิมาปฏิปทาโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะนี้ มันทำหน้าที่เป็นปัจจัยแห่งการประกอบ แห่งการปรุงแต่ง แห่งการทรงตัว แห่งการสลายไป ของสังขารทั้งหลายทั้งปวง.

ก. มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ของสังขารไร้ชีวิต.

สังขารที่ไร้ชีวิต เช่นว่าแผ่นดินนี้ เช่นว่าวัตถุต่างๆ หรือแม้แต่ร่างกาย ส่วนที่เป็นร่างกายไม่เกี่ยวกับชีวิต ที่เป็นภายในคน ภายนอกคน หรือว่า

เป็นเรื่องของจักรวาลทั้งหมด ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ รวมกันเป็นจักรวาลมากมาย ไม่รู้ว่าที่หมีนจักรวาล นี้ก็เรียกว่ามันไม่มีชีวิต, หรือแม้ที่สุดแต่เครื่องจักรเครื่องกลทั้งหลาย ที่เขาทำกันขึ้นอย่างน่าประหลาดน่าอัศจรรย์ นับตั้งแต่รถยนต์สำหรับเด็กเล่น ขึ้นไปจนถึงเครื่องจักรชนิดที่บินข้ามโลก ก็เรียกว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิต เป็นสังขารที่ไม่มีชีวิต; ปัจจัยที่ทำให้เกิดขึ้นมาได้ก็คือมัชฌิมาปฏิปทา คือการประพุดติ ประกอบ กระทำที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่เป็นความสมดุล พอดี ถูกต้อง เหมาะสม ครบองค์ประกอบ. อาการที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือมันสมดุล คือมันพอดี คือมันครบองค์ประกอบ แล้วมันก็ทำหน้าที่ของมันอย่างที่ไม่ขาดไม่เกิน ที่เราเรียกว่าอยู่ตรงกลาง. อะไรก็ตามแม้จะไม่มีชีวิต มันก็อยู่ได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติ หรือมัชฌิมาปฏิปทาตามกฎของธรรมชาติ; ถ้ามันขาดมันเกินแล้วมันก็ไม่เกิดได้ มันต้องพอดี, เรียกว่าพอดีจะฟังง่าย ตรงกลางนั้นคือพอดี.

ข. มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยการเกิดขึ้นตั้งอยู่ของสิ่งมีชีวิต-ของการดับทุกข์.

ที่นี้สิ่งที่มีชีวิต มันละเอียดยกประณีตไปกว่าสิ่งที่ไม่ชีวิต, คือจิตใจ ระบบนามธรรมทุกระบบของสิ่งที่มีชีวิต แม้แต่เล็กน้อยที่สุด : ชีวิตเล็ก ๆ ที่สุด กระทั่งชีวิตที่ใหญ่ที่สุด จิตใจของสิ่งทีเล็กที่สุด จิตใจของสิ่งทีใหญ่ที่สุด มันเกิดขึ้นได้ มันตั้งอยู่ได้ มันเป็นไปได้ ก็โดยอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทาของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน. ที่นี้ส่วนที่มันเหลือไปจากนั้น ที่มนุษย์จะทำเอาเองได้ ก็เรื่องเกี่ยวกับความดับทุกข์เป็นต้น. แต่อย่าลืมว่าทุก ๆ ส่วน ทุก ๆ ปริมาณ ทุก ๆ อณู ทุก ๆ อณูในเซลล์ ๆ หนึ่ง มันก็มีอำนาจของมัชฌิมาปฏิปทา เข้าไป

ปรุงแต่งสนับสนุน ให้มันเกิดขึ้น ให้มันตั้งอยู่ ให้มันเป็นไป. นี้เรียกว่าหน้าที่ของมัชฌิมาปฏิปทา ที่ทำให้เกิดสิ่งทั้งหลายทั้งปวงขึ้นมาได้ เพราะความถูกต้อง เพราะความพอดี. พุคอย่างเอาเปรียบสักหน่อยก็ว่าไ้ความถูกต้อง ความพอดีนั่นแหละ มันเป็นปัจจัยแห่งการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ได้ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง; ความถูกต้อง ความพอดีเราเรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาในที่นี้.

ก. มัชฌิมาปฏิปทาเป็นปัจจัยของระบบการดำรงชีวิตที่ถูกต้องทุกระบบ.

ที่นี้ที่เกี่ยวกับกับคนเรา ก็ต้องเรียกว่าระบบของการดำรงชีวิต. มนุษย์จะเป็นมนุษย์อยู่ได้ เพราะมันมีระบบการดำรงชีวิตอย่างมนุษย์; หรือว่ามันจะเป็นมนุษย์ที่สูงกว่าคนธรรมดาได้ ก็เพราะมีระบบแห่งการดำรงชีวิตที่สูงขึ้นไป ก็อยู่ได้ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาในระดับที่สูงขึ้นไป.

ท่านควรจะมีมองเห็นว่า มัชฌิมาปฏิปทาก็มีอยู่ได้เป็นหลาย ๆ ระดับแล้วแต่ว่ามันจะไปเกี่ยวข้องกับอะไร จะมีความสูงหรือมีความต่ำอย่างไร; ควรจะสนใจ ควรจะรู้จักใช้ระบบมัชฌิมาปฏิปทา ให้เป็นประโยชน์ที่สุด. เดียวนี้ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากความเป็นมนุษย์ ก็เพราะไม่รู้จักดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามระบบของธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เรียกว่าต้องเป็นไปโดยมัชฌิมาปฏิปทา. กิเลสเกิดขึ้นก็เพราะไม่มีความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. นี้กิเลสมันละเอียดยไป; เอาเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยอย่างง่าย ๆ ธรรมดา ๆ นี้ มันก็เกิดขึ้นเพราะความไม่มีมัชฌิมาปฏิปทา. คนนั้นมันโง่เกินไป การกินอาหารของมันก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การทำงานของมันก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การหา

ทรัพย์สมบัติก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การใช้สอยทรัพย์สมบัติก็ไม่อยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา, การสะสมทรัพย์สมบัติก็ไม่มีระบบแห่งมัชฌิมาปฏิปทา, แม้โดยจิตใจ ไม่มีจิตใจที่ตั้งอยู่ในระบบมัชฌิมาปฏิปทา; มันก็ผิดหมด ไม่มีอะไรถูก, ฉะนั้น มันจึงต้องเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน จนต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน.

มัชฌิมาปฏิปทาสำคัญ ทำให้มนุษย์ไม่เจ็บป่วยจนแพ้สัตว์.

เรื่องนี้จะสำคัญหรือไม่สำคัญ น่าสนใจหรือไม่น่าสนใจอย่างไร ท่านทั้งหลายก็ไปคิดดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าสัตว์เดรัจฉานไม่ปวดหัว ไม่ต้องไปซื้อยาปวดหัวมากิน; แต่แล้วคนมันก็ปวดหัว มันไปซื้อยาปวดหัวมากิน จนต้องมีประจำตัวก็มี. นี่มันทำไมจึงไม่รู้สึกละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันอยู่ด้วยระบบมัชฌิมาปฏิปทา จนไม่ต้องปวดหัว จนไม่ต้องนอนไม่หลับกระสับกระส่าย จนไม่ต้องเป็นโรคประสาท จนไม่ต้องเป็นโรคจิต. แต่คนนี่ ทำไมคนนี่ มนุษย์นี่ยังปวดหัว ยังนอนไม่หลับ ยังเป็นโรคประสาท ยังเป็นโรคจิต กระทั่งเป็นบ้าตายไปเลย; เพราะว่ามันขาดมัชฌิมาปฏิปทาในส่วนของคน, แต่ว่าสัตว์เดรัจฉานมันไม่ขาดมัชฌิมาปฏิปทาในส่วนของสัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานมีความถูกต้อง ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ทุกกระเบียดนิ้วในตัวของมัน, มันทำอะไรเกินไปกว่านั้นก็ไม่ได้ ขาดไปกว่านั้นก็ไม่ได้ มันก็เป็นสัตว์เดรัจฉานโดยสมบูรณ์ แล้วมันไม่ต้องปวดหัว มันไม่ต้องนอนไม่หลับ มันไม่ต้องเป็นโรคประสาท มันไม่ต้องเป็นโรคจิต. นี่คนเราน่าละอายแก่สัตว์

เจริญงาน เพราะวาระบบแห่งการดำรงชีวิตมันผิดไปหมดแล้ว มันไม่มี มัชฌิมาปฏิปทา. ฉะนั้น ใครคนใดปวดหัว ก็รู้สึกละอายสัตว์เจริญงานบ้างเถิด; ใครนอนไม่หลับ ก็ละอายสัตว์เจริญงานบ้างเถิด; ใครเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตก็ละอายแก่สัตว์เจริญงานบ้างเถิด; รับประทานอาหารมาใช้สำหรับมนุษย์ให้เพียงพอให้ถูกต้อง ตามหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่มันเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นมาได้มากที่สุด มันก็เรื่องความต้องการ ประโยชน์ หรือความต้องการการแสวงหาสิ่งที่ตัวต้องการ การได้มาซึ่งสิ่งที่ตัวต้องการ การบริโภคใช้สอยสิ่งที่ตัวต้องการ การเก็บสะสมสิ่งที่ตัวต้องการ, เหล่านี้มันไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา; ฉะนั้น จึงต้องเป็นทุกข์ เป็นมนุษย์ที่ต้องทนทุกข์ ชนิดที่สัตว์เจริญงานไม่ต้องทนทุกข์.

มัชฌิมาปฏิปทา ทำให้เรียนดี จำเก่งเป็นต้น.

นักเรียนทั้งหลาย, นี่สำคัญมาก : เธอจะต้องรู้จักมัชฌิมาปฏิปทา เธอจึงจะเรียนดี จำดี คิดเก่ง ตัดสินใจเก่ง สอบไล่ได้ดี แล้วก็ไม่ต้องเป็นโรคประสาท แล้วก็ไม่ต้องเสื่อมเสียศีลธรรม อันเป็นความวินาศในขั้นสุดท้าย. สนใจคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา ว่าเป็นตัวพระศาสนา เป็นตัวสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้เอง ไม่ได้ฟังมาจากคนอื่น แล้วเอามาสอนแก่มนุษย์ เป็นเรื่องแรกในโลกนี้. มัชฌิมาปฏิปทาโดยหน้าที่ตามธรรมชาตินั้น มันก็ช่วยให้มีวิวัฒนาการที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น ทั้งแก่สิ่งที่มีชีวิตวิญญูณ และแก่สิ่ง

ที่ไม่มีชีวิตวิญญาณ. และมนุษย์เราต้องรู้ ต้องเข้าใจ ประพตติกระทำให้ถูกต้องที่สุด จึงจะไม่ต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน; พุคส์ัน ๆ ก็ว่า ระวังให้ดี : สัตว์เดรัจฉานมันมีมัชฌิมาปฏิปทาของมันได้โดยง่าย ในระดับสัตว์เดรัจฉาน มันก็เลยไม่มีปัญหา ไ้มนุษย์นี้มันมากกว่าสัตว์เดรัจฉาน มีมันสมองมีอะไรวิเศษก้าวหน้ากว่า; ไ้ระดับที่จะต้องมัชฌิมาปฏิปทามันก็สูงขึ้นไป ยากขึ้นไป ลึกซึ้งขึ้นไป มันก็ทำไม่ได้ มันก็มานอนปวดหัว เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตอยู่ที่นี่. ขออย่าให้ได้เป็นอย่างนั้นเลย จงรู้จักความพอดีในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ ในทุก ๆ สิ่งที่เราจะต้องเกี่ยวข้องหรือกระทำให้สำเร็จประโยชน์; อันนี้แหละ จะเรียกว่า เป็นพรจากพระพุทธเจ้า. อย่ามัวขอพร ให้พร พ่นน้ำลายใส่หัว เป่าหัวกันอยู่ให้มันเสียเวลาเลย, มันจะทำให้ดีไม่ได้ มันเป็นพรไม่ได้. ที่จะสำเร็จประโยชน์ได้จริงก็เอาพรของพระพุทธเจ้ากันดีกว่า คือมัชฌิมาปฏิปทา – การปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ให้มีขึ้นในตน แล้วก็จะเจริญงอกงามเป็นวิวัฒนาการที่ดี ทั้งทางร่างกายทั้งทางจิตใจ ทั้งทางสติปัญญา ความคิด ความเห็นมันก็ดีหมด มันก็ก้าวหน้าไปหมด.

มนุษย์เราต้องได้อะไรที่ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน; คำพูดนี้มันน่าฟังหรือมันไม่น่าฟัง. มนุษย์เราต้องได้อะไรที่ดีกว่า สูงกว่า ประเสริฐกว่าสัตว์เดรัจฉาน; แต่แล้วทำไมเรามาต้องปวดหัว นอนไม่หลับ เป็นโรคประสาท เป็นโรคจิตซึ่งสัตว์เดรัจฉานมันไม่เป็น. นี่ถ้าใครกลัวไว้ล่วงหน้า ไ้ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ควรจะกลัวไว้ล่วงหน้า อย่าให้เปลอพลัดลงไปเป็นอย่างนั้น อย่าต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉานเลย. เพราะว่าเรามีพรของพระพุทธเจ้าคุ้มครองอยู่ เจริญอยู่ด้วยพรของพระพุทธเจ้า ที่เดี๋ยวนี้เราเรียกชื่อว่ามัชฌิมาปฏิปทา. ถือว่าเป็นพรของพระพุทธเจ้า

ทรงนำมาบอกแก่สัตว์โลกเป็นเรื่องแรก เป็นคำพูดคำแรกที่ตรัสบอกแก่สัตว์ทั้งหลาย ว่าที่ฉันค้นพบด้วยตนเอง ไม่เคยฟังมาจากใคร นั่นคือมัชฌิมาปฏิปทา. ถ้าสนใจให้ละเอียด ก็ไปหาพระบาลีธรรมจักกัปปวัตตนสูตร มาอ่านดูให้ละเอียด ลอ ให้เข้าใจเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา.

มัชฌิมาปฏิปทาสำหรับคน

คือเป็นทางไปนิพพาน, และเป็นทางของพระอรีย์เจ้า.

มัชฌิมาปฏิปทาสำหรับคนเรานั้น ก็คือว่ามันเป็นหนทางไปนิพพาน; มัชฌิมาปฏิปทาเป็นหนทางไปนิพพาน นิพพานคือที่สิ้นสุดแห่งความทุกข์ สิ้นสุดแห่งปัญหาทุกอย่างทุกประการ. ไม่ได้หมายความว่าจะไปอยู่ที่เมืองไหน โลกไหนอะไรก็ไม่รู้; อยู่กันที่นี่ ในโลกนี้แหละ แต่ว่าไม่มีปัญหา ไม่มีความทุกข์ มีแต่ความสะอาด สว่าง สงบเย็น ไม่มีกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์; นี้เรียกว่านิพพาน. จะมีได้ในวันสองวันนี้ก็ได้ หรืออีกหลาย ๆ ปีก็ได้; หรือจวน ๆ จะเข้าโลงก็ได้เหมือนกัน แต่อย่าให้เปล่าเลย. ถ้าเปล่าเลยแล้วมันก็น่าเศร้า คือว่ามันไม่ได้อะไรเลย; ฉะนั้น สนใจเรื่องมัชฌิมาปฏิปทา เป็นอยู่โดยมัชฌิมาปฏิปทา แล้วกิเลสก็จะร่อยหรอไป ๆ. เหมือนกับที่เราเอาของเปียก ๆ ไปวางที่กลางแดดนั่นนะ น้ำมันก็จะระเหยไป ๆ จนหมดไม่มีน้ำเหลือ. ถ้าว่าเราเอากิเลสไปใส่เข้ากันกับมัชฌิมาปฏิปทา, กิเลสก็จะเหือดแห้งไป ๆ ไม่มีเพิ่มเติม แล้วก็ไม่มีเจริญออกมาอะไรได้อีก มันก็สูญสิ้นไป; ที่เราเคยเป็นทุกข์อย่างไรมันมันจะไม่เป็นทุกข์อย่างนั้นอีก เราก็เรียกว่ามีนิพพาน, มีน้อย ๆ ก็ยังดีกว่าไม่มี

มีชั่วครั้งชั่วคราวชั่วขณะ ก็ยังคิดว่าไม่มี นี่ช่วยจำกันไว้แบบนี้ ว่ามีนิพพานนี้ แม้จะมีชั่วขณะบางเวลา ก็ยังคิดว่าไม่มีเสียเลย. แล้วก็มีน้อย ๆ ในระดับน้อย ๆ ก็ยังคิดว่า เรายังได้ชิมดูว่ารสชาติมันเป็นอย่างไร ก็คิดว่าที่จะไม่เคยชิมเอาเสียเลย. นิพพานแปลว่าเย็น : เย็นกายก็เป็นนิพพานของกาย, เย็นจิตใจก็เป็นนิพพานของจิตใจ. ถ้าไม่มีความร้อนเพราะความทุกข์หรือกิเลส เราก็เรียกว่ามีนิพพาน; ต้องอยู่โดยมัชฌิมาปฏิปทาจึงจะมีสิ่งที่เรียกว่านิพพาน, เราจึงถือว่ามัชฌิมาปฏิปทานั้นเป็นหนทางไปนิพพาน เพื่อจะผ่านความทุกข์ไปให้หมด ผ่านปัญหาทุกอย่างไปให้หมด.

จำคำว่ามัชฌิมาปฏิปทาไว้ให้ดี; เหลือแต่คำว่ามัชฌิมาก็ได้ ก็ความหมายอย่างเดียวกันแหละ แต่ว่ามัชฌิมาปฏิปทา ยาวไปหน่อยก็ได้, เพราะแม้จะพูดว่ามัชฌิมา – เป็นกลาง มันก็คือการประพฤติกปฏิบัติและการกระทำอยู่นั่นเอง. มัชฌิมาแปลว่ามีอยู่ที่ตรงกลาง, มัชฌิมา ตัวหนังสือแท้ ๆ นะแปลว่ามีอยู่ที่ตรงกลาง; อย่าให้เหวี่ยงไปทางโน้น เหวี่ยงไปทางนี้ คือไม่ขาด ไม่เกินนั่นเอง. ความหมายของคำว่า “มัชฌิมา” นี้เท่ากับคำว่า “สัมมา” สัมมา, สัมมาแปลว่าโดยชอบ หรือโดยถูกต้อง. ถ้ามันเป็นสัมมาจริง โดยชอบ โดยถูกต้องจริง, มันก็จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ทีนี้จะดูกันต่อไปอีกก็ได้ว่า ถ้ามันเป็น สัมมา, มันต้องเป็น สมังคี. เขียนซัด ๆ ลงไปว่า สมังคี แปลว่ามีส่วนประกอบอันสมบูรณ์ ถูกต้อง; สม (สะมะ) นี้ แปลว่าสม่ำเสมอ หรือสงบ. ถ้าไม่สม่ำเสมอมันไม่สงบ ถ้าสงบมัน

ก็สม่ำเสมอ. ถ้ามันเป็นสมังคี –มีส่วนประกอบสม่ำเสมอ; นั่นก็คือสัมมา, และก็คือมัชฌิมาปฏิปทา.

จะเรียกออกไปอีกก็ยังได้ มันมีความหมายมันเรียกโดยชื่อได้อีกมากมาย : เรียกว่าอวิโรธนา แปลว่าไม่พริฐ, อวิปริตา แปลว่าไม่วิปริต, ไม่พริฐก็ได้ ไม่วิปริตก็ได้. เรามันมีอะไรอยู่ด้วยความวิปริต หรือพริฐ, พริฐคือไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทาหรือไม่เป็นสัมมา; ที่วิปริตก็เหมือนกันแหละ มันไม่เป็นสัมมา มันไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา; ดังนั้น มันจึงเป็นอริยะไม่ได้; อริยะ แปลว่าไม่มีข้าศึก, อริยะนี้ตัวหนังสือแปลว่าไม่มีข้าศึก, แต่เขาจะแปลเอาง่ายๆ เป็นภาษาธรรมดาในความหมายที่สองก็ว่า ประเสริฐ. คำว่า “ประเสริฐ” นี้ก็เพราะไม่มีข้าศึก. คนธรรมดาไม่มีข้าศึก มีความทุกข์ มีปัญหา มีความชั่ว มีผลบาป มีอะไรเป็นข้าศึกเบียดเบียนให้เป็นทุกข์ เราร้อนอยู่ด้วยข้าศึก; พอคนไหนเขาไม่มีข้าศึก ก็เรียกว่าคนไม่มีข้าศึก, ก็เลยเรียกว่าเป็นคนประเสริฐ เป็นอริยะ.

มัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางแห่งพระอริยเจ้า เป็นทางสำหรับไปสู่ความไม่มีข้าศึก. ขอให้สังเกตดูให้ดี; ควรจะเข้าใจคำเหล่านี้อย่างถูกต้องก่อน ให้ชัดเจน แจ่มแจ้ง ละเอียด ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปทุกที ว่ามัชฌิมา แปลว่าอยู่ตรงกลาง, สัมมา แปลว่าถูกต้อง, สมังคี แปลว่าครบองค์ประกอบ, อวิโรธนา –ไม่พริฐ, อวิปริตา –ไม่วิปริต; แล้วก็ไปนึกเอาเองบ้าง ให้มันได้ความอย่างนี้; แล้วในที่สุดมันก็จะ เป็นอริยะ มีผลเป็นหมดข้าศึก.

คนเราถ้าหมดข้าศึกแล้วก็สบาย. เดี่ยวนี้ร่างกายมันก็ยังเป็นข้าศึก ทำให้เราลำบาก, จิตใจที่มีกิเลส มันก็ทำให้เราลำบากและเป็นทุกข์; ฉะนั้น เรายังมี

ร่างกายเป็นข้าศึก มีจิตใจที่มีกิเลสเป็นข้าศึก เพราะเราไม่มีมัชฌิมาปฏิปทาทั้งทางร่างกาย และทั้งทางจิตใจ.

ฉะนั้น พวกเธอก็บำรุงรักษา ดูแลร่างกายให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ พอดี, แล้วก็ดำเนินชีวิตจิตใจอยู่อย่างมัชฌิมาปฏิปทา กิเลสก็เกิดไม่ได้ เราก็มีความสุข. การปฏิบัติที่ถูกต้องอย่างนี้ ที่เอามาเป็นหลักของพระพุทธศาสนา ก็เรียกว่าอัฐังคิกมรรค หนทางประกอบไปด้วยองค์แปด เป็นอริยะ คือเป็นของพระอริยะ, เป็นของพระอริยะ คือเป็นของคนที่ไม่ใช่ข้าศึก.

ที่นี้อริยมรรคมีองค์แปดนี้ เชื่อเหลือเกินว่านักเรียนทุกคนนี่คงจะรู้แล้ว คงจะท่องอยู่ทุกวัน, มรรคมีองค์แปดอะไรบ้าง. ถ้านักเรียนคนไหนไม่รู้มรรคมีองค์แปดว่าอย่างไรนี้ ก็ต้องเรียกว่าล้าหลังเกินไปแล้ว ไม่ควรจะมาที่สวนโมกข์; ขอบอกตรง ๆ อย่างนี้. ไม่อยากให้นำที่สวนโมกข์, ถ้านักเรียนคนไหนมันยังล้าหลังมากเกินไป จนไม่รู้ว่ อริยมรรคมีองค์แปดคืออะไร นี่เรียกว่ามันยังล้าหลังมากเกินไป. ฉะนั้น ถ้ายังไม่รู้ก็รีบกลับไปหาตำรับตำราคู่มือท่องจำเสีย.

มรรคมีองค์แปด เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร ?

ที่นี้เราก็จะอธิบายต่อไป สำหรับคนที่รู้ชื่อของมรรคมีองค์แปด; จะอธิบายในส่วนที่ว่า *มรรคมีองค์แปดนี้เป็นมัชฌิมาปฏิปทาอย่างไร ?* มรรคมีองค์แปดนี้ เอมารวมกันทั้งแปดให้เป็นสายเดียว ก็ยังเป็นมัชฌิมาปฏิปทา; ที่นี้

จะแยกออกเป็นองค์ ๆ ๆ ไม่รวมกัน มันก็ยังเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ได้นั่นแหละ, โดยความหมายอื่น คือโดยธรรมชาติ.

[มรรคมืองค์ ๘ แม้แต่ละองค์ ๆ ก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.]

เอ้า, ทีนี้ก็จะมาดู มรรคมืองค์แปด องค์แห่งมรรคแต่ละองค์ ๆ ทีละองค์ก่อน. อยากจะแยกเป็นองค์ ๆ แล้วชี้ให้เห็นความเป็นมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในแต่ละองค์ ๆ จำไว้ให้ดี; แล้วเอาแต่ละองค์ ๆ ไปรวมกันเข้าหมดอีกทีหนึ่งเป็นองค์เดียว มันก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่เข้มข้นมากถึงที่สุด :-

มรรคองค์ที่ ๑. เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ -ความเห็นชอบ. ความเห็นในที่นี้ มันเป็นสิ่งเดียวกันกับความเชื่อ ความเข้าใจ ความเห็นด้วยสติปัญญา อุดมคติที่ถือไว้เป็นหลัก, ถ้ามันถูกต้องก็เรียกว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ. สัมมาทิฏฐินี้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา มันมีความเป็นปฏิจสุมุปบาท หรือเป็นอริยสัจ. สัมมาทิฏฐินี้คือ เห็นทุกข์ เห็นเหตุให้เกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นทางให้ถึงความดับทุกข์, ซึ่งมีอาการเป็นอทิปปัจจยตาหรือปฏิจสุมุปบาท ฉะนั้น มันก็สมดุลย์อยู่ในตัวของธรรมะเหล่านั้น จึงมีมัชฌิมาปฏิปทาอยู่ในตัวของสัมมาทิฏฐิ หมายความว่ามันต้องเห็นตรง พอดี ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่สูง ไม่ต่ำ ไม่ข้างบน ข้างล่าง ไม่อะไรหมด. ความเห็นที่ถูกต้องนั้นนะ มันจะไม่เฉไปทางไหนหมด, นอกจากอยู่ตรงกลางของสิ่งนั้น หรือของความถูกต้องนั้น ๆ; ไปรวมอยู่ที่ว่ามันมีกฎเกณฑ์แห่งอทิปปัจจยตา ว่าเมื่อเหตุมันเป็นอย่างไร ผลมันก็เป็นอย่างนั้น -เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ก็มี ตรงตาม

เหตุปัจจัยของมัน, ถ้ามันไม่มีเหตุปัจจัย, มันก็ไม่มี มันก็ดับ. ความเดือดขาดตายตัวนี้เรียกว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทา เป็นความสมดุลอยู่; ฉะนั้น เราจึงมีความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความยึดถืออะไรที่มันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. อย่าให้เอียงไปข้างโน้น อย่าให้เอียงไปข้างนี้ ตามหลักของพุทธศาสนา; คืออย่าให้ตกไปในทางหย่อนยาน เบี่ยงแฉะ, แล้วก็อย่าให้เป็นในทางตั้งเครียด แข็งผาก เผาไหม้; นี้เขามีหลักอย่างนี้.

ที่นี้ข้อที่ ๒. มรรคองค์ที่ ๒. เรียกว่า สัมมาสังกัปป นี่ก็คือ ความปรารถนา(ชอบหรือถูกต้อง). เมื่อเรารู้อะไร เห็นอะไร เชื่ออะไร แล้วเราก็จะต้องมีความปรารถนาเป็นธรรมดา; เรารู้ ปรารถนา ให้เป็นมัชฌิมาปฏิปทา, อย่าให้มันเกินหรือขาด. ปรารถนาอะไร ๆ ให้ดูว่ามันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา มันจะได้ถูกต้อง มันจะได้อยู่ตรงกลาง แล้วมันยังไม่มาก มันยังไม่น้อย มันยังไม่ขาด มันยังไม่เกิน. เราเอาตามพระบาลีก็ได้ว่า ความปรารถนาออกจากกาม, ความปรารถนาไม่ทำร้ายใคร, ไม่เบียดเบียนใคร; นี่ท่านตรัสไว้ดีแล้วตามแบบของพระธรรม. ออกมาเสียจากกามไม่จมอยู่ในกาม, แต่แล้วก็ไม่ได้ทำตัวให้ลำบาก มันก็อยู่ตรงกลาง; ไม่ประทุษร้ายเขา เพราะว่าการประทุษร้ายเขานั้นมันไม่ถูก หรือว่ามันเกินไปในทางหนึ่ง; และการสะเพร่า การที่ประมาท ทำให้ผู้อื่นได้รับการกระทบกระเทือนโดยไม่เจตนาอย่างนี้ ก็เรียกว่ามันไม่ถูก หรือมันขาด. ฉะนั้น เราจะต้องไม่ขาดแล้วก็ไม่เกิน, ให้อยู่ในลักษณะที่ว่าเราจะอยู่ด้วยกันได้; เราอยู่ด้วยกันในโลกนี้มันมาก ๆ ๆ ๆ ฉะนั้น ต้องมีหลักปฏิบัติที่ว่าถูกต้องเสมอ. ถ้าถูกต้องเสมอจะไม่มีใครเคียดรื้อน

ถ้ามีใครเดือดร้อนแล้วมันก็ต้องผิดแหละ คือไม่ขาดก็เกินแหละ มันจะเป็นมัชฌิมาปฏิบัติไม่ได้ แล้วผลนั้นมันจะย้อนมาถึงตัวผู้กระทำนั้นด้วย ไม่ใช่มันจะมีแต่ในสังคมอย่างเดียว. ฉะนั้น เราระวังความต้องการของเรา ให้เป็นไปอย่างถูกต้อง สำหรับที่จะไม่เป็นทุกข์ ไม่พลาดตัวเรา. นี่ท่านวางไว้ดีแล้ว เหล่านี้จะไม่พลาดตัวเรา; แล้วจะไม่พลาดผู้อื่นซึ่งจะหวนกลับมาพลาดตัวเราอีก.

ที่นี้มรรคองค์ที่ ๓. ท่านเรียกว่า สัมมาวาจา มีวาจาถูกต้อง. วาจาที่ไม่ถูกต้องนั้นนะ คือวาจาที่มันไม่มัชฌิมาปฏิบัติเหมือนกัน, มันเหวี่ยงออกไปนอกแนวด้วยอำนาจของกิเลส; มันเป็นวาจาที่เท็จ พูดเท็จนี้ มันไม่ใช่ปกตินะ กิเลสมันเหวี่ยงไปนะ, แล้วมันไปส่อเสียด วาจาส่อเสียด ขยุยงให้คนเขาแตกกัน, เป็นวาจาที่หยาบคาย ซึ่งไม่มีใครปรารถนา แม้แต่สุนัขและแมวมันก็ยังไม่ชอบวาจาที่หยาบคาย, แล้วก็วาจาที่เพ้อเจ้อ ให้คนเขารำคาญหู; ฉะนั้น ไปสะสางดูตัวเอง ได้พูดวาจาเหล่านี้อยู่หรือเปล่า : พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ, นั้นกิเลสมันเหวี่ยงออกไปข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ได้อยู่ตรงกลางเสียแล้ว ไม่ได้อยู่ในความถูกต้องเสียแล้ว.

ที่นี้มรรคองค์ที่ ๔. สัมมากัมมันโต คือการงานถูกต้อง; ก็คือมัชฌิมาปฏิบัติ ถูกต้อง. เมื่อถูกต้อง ก็ไม่ไปฆ่า ไม่ไปลัก ไม่ไปปลั่งละเมิดของรักของผู้อื่น. เพราะการที่ว่ามันเห็นแก่ตัวมาก จนไปฆ่าเขา ไปลักของเขา ไปละเมิดของรักของเขาเนะมันเกินแล้ว มันไม่พอดีแล้ว มันเกินแล้ว มันไม่พอดีที่จะเป็นสุขทั้งตนเองและผู้อื่นแล้ว มันเกินเสียแล้ว; ฉะนั้น ระวัง จะไม่ประทุษร้ายชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติ สิ่งของหรือของรักใคร่ของผู้อื่น ซึ่งเราไม่

มีสิทธิที่จะทำ. เราไม่มีสิทธิที่จะทำ; ถ้าเราไปทำ เราก็ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น แล้วมันก็เกินสิทธิของเรา, ไม่มัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้มรรคองค์ที่ ๕. อาชีโว, สัมมาอาชีโว –ดำรงชีพชอบ. อาชีวะนี้ บาลีเขาแปลว่าดำรงชีพ; มีความหมายกว้างคือดำรงชีวิตก็แล้วกัน, สัมมาอาชีโว ดำรงชีวิตชอบ. การหาก็ดี การได้ก็ดี การบริโภคนก็ดี การเก็บสะสมก็ดี นี่เรียกว่าการดำรงชีวิตทั้งนั้น. เราดำรงชีวิตอยู่ด้วยการหา, การได้มา, การบริโภค, แล้วก็การเก็บสะสมไว้. นี่ยกตัวอย่างแยกให้เห็นว่า มัน ๔ อย่างนี้เป็นหลักสำคัญ จะต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ถูกต้อง ถูกต้องสำหรับเราก็คือพอดี; หาเกินพอดี-บ้า จริงหรือไม่จริงไปคิดดูเถอะ ถ้ามันหาเกินพอดี เกินกำลังสติปัญญา เกินกำลังต่าง ๆ มันก็วินาศแหละ; ได้เกินพอดีนี้เอามาท่วมทับ มันกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก; บริโภคเกินพอดีมันก็ตายแหละ; เก็บสะสมไว้เกินพอดีมันไม่อยู่กับเราหรอก มันก็เป็นเรื่องบ้านดินหนึ่ง. ฉะนั้น ที่ว่ามันจะเป็นสัมมาอาชีโว-ดำรงชีพอยู่ได้นั้นนะ ใ้อสิ่งเหล่านี้จะต้องถูกต้องนะ; แต่ไม่ได้จำกัดว่าเท่านั้นบาทเท่านั้นสตางค์ อะไรไม่ต้องจำกัดหรอก; เอาให้มันพอดี. การหา การได้ การบริโภค และการสะสมนี้พอดี; การดำรงชีพนั้นจะถูกต้อง. ถ้ามากก็เกิดปัญหา ฉะนั้น อย่าให้มันมากเกินกำลังสติปัญญา เกินกำลังกาย กำลังอำนาจวาสนาก็อย่าให้เกิน. นี่ขาดนี้มันก็ทนไม่ไหว มันก็ต้องอย่าให้ขาด; เขาเรียกว่าไม่ขาดไม่เกินก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้องค์มรรคที่ ๖. เรียกว่า สัมมาวาจาโม –มีความเพียรชอบ. ความเพียร ที่เรียกว่าความเพียรนั้น ก็คือกำลังงานที่มนุษย์มีไว้สำหรับใช้. ใ้อ

คำว่า “วาชาโม” นี้ เมื่อเขาเอาไปแปลเป็นคำฝรั่ง เขาใช้คำว่า “พลังงาน” มันก็ถูกของเขาแหละ คือว่าไอ้กำลังงานที่เราจะใช้ทำอะไรนั่นแหละ คือเรื่องที่เราจะต้องระมัดระวัง ใช้ให้มันถูกต้องให้มันพอดี. การใช้พลังงานให้ถูกต้อง ให้พอดี; นี้เรียกว่าสัมมาวาชาโม. ในส่วนผิด ในส่วนชั่ว ส่วนเลว ส่วนที่เป็นทุกข์นะ เราก็ต้องป้องกันและทำลายมันเสีย, ในส่วนที่มันผิด มันชั่ว มันเป็นทุกข์ เป็นอันตราย เป็นข้าศึกนะ เราต้องใช้พลังงานเพื่อจะทำลายมันเสีย หรือป้องกันก็ได้; รวมความว่าทำลายมันเสียในส่วนผิด. ไอ้ส่วนที่มันถูก มันดี มันจะให้มีความสุข สงบสุขนี้ เราจะต้องทำให้มันขึ้นมาและรักษามันไว้; คือใช้พลังงานไปในทางที่สร้างมันขึ้นมาและรักษามันไว้ สำหรับส่วนที่เป็นคุณเป็นประโยชน์. ถ้าเราถือหลักอย่างนี้ ก็เรียกว่าเราใช้พลังงานเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่ขาด ไม่เกิน, อยู่ในความถูกต้องหรือพอดี. ฉะนั้น ทุกคนก็มีสิ่งที่เรียกว่ากำลังงาน เป็นของจำเป็นที่ต้องมี แล้วมันก็มีค่า เพราะว่ามันอาจจะใช้ให้เป็นประโยชน์ มันอาจจะใช้...(เทปขาดหายไปช่วงหนึ่ง) พลังงานเป็นสิ่งที่มีความเพียรคือการใช้พลังงานนั้น เราจึงต้องระมัดระวังให้เป็นอย่างดี คือให้มันถูกต้อง และได้ผล; ฉะนั้น จึงต้องมีหลักที่จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือให้ถูกต้อง ให้สมดุล ให้ครบองค์ประกอบ ตามความหมายของคำว่ามัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้องค์มรรคที่ ๗. สัมมาสติ – มีสติถูกต้องหรือโดยชอบ. สตินี้ก็แปลว่าส่งไปแห่งจิต หรือว่าเล่นไปแห่งจิต, สติ แปลว่าการเล่นไป, การเล่นไปในที่นี้ คือการเล่นไปแห่งจิต; การส่งจิตไปอย่างถูกต้อง นี้หมายถึงว่า มันทันแก่เวลา. เมื่อต้องใช้สติ, ถ้าสติไม่ทันแก่เวลา มันก็เท่ากับว่าไม่มีสติ. เหมือน

กับเรามีความรู้ท่วมหัวช่วยตัวไม่รอด, นี่เพราะว่าสติไม่มี ความรู้ไม่มาทันเวลา ความรู้ที่มีอยู่ก็เป็นหมัน. สติ เขามาแปลกันว่าระลึกได้, แต่ตัวหนังสือมันแปลว่า เล่นไป; คือว่าจิตมันเล่นไปสู่ความรู้ เราจึงระลึกได้, หรือว่าความรู้มันเข้ามาใน จิตทันแก่เวลา นี้เราเรียกว่ามีสติ. ฉะนั้น ที่ว่า “ถูกต้อง” หรือ “เป็นมัชฌิมา” นี้ หมายความว่ามันมาทันเวลาพอดี ๆ; ถ้ามันมาช้าก็เรียกว่ามันไม่ถูกต้อง; เร็วเกินไปมันก็จะใช้ไม่ได้เหมือนกัน. ฉะนั้น เราจะมีสติเป็นมัชฌิมา คือพอดี พอดี ทันทันแก่เวลาเสมอไป ก็เรียกว่าเป็นผู้มีสติถูกต้อง เป็นองค์มรรคองค์ที่ ๗.

ที่นี้ องค์มรรคองค์ที่ ๘. หรือองค์สุดท้าย เรียกว่า สัมมาสมาธิ แปลว่าความตั้งมั่นแห่งจิตมันถูกต้อง หรือมันเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. สมาธิ นี้ แปลว่าความตั้งมั่นแห่งจิต; มันต้องพอดี มันต้องสมดุลนะ. เธอต้องรู้ไว้ว่า จิตที่จะเป็นสมาธิได้นั้นนะ ต้องการความพอดี ถูกต้อง ตรงกลางที่สุดแหละ. จิตก็ต้องถูกต้องพอดี, อารมณ์ของจิตสำหรับทำสมาธิก็ถูกต้องและพอดี, และ ตัวการกระทำนั้น ๆ ก็ต้องถูกต้องและพอดี ที่เราเรียกว่าเป็นกลาง. การที่จะ ทำจิตให้เป็นสมาธิ มันก็ต้องถูกต้อง พอดี; คือดำรงจิตไว้ดี ไม่เครียดเกินไป ไม่หละหลวมเกินไป, อารมณ์ที่จะเอามาสำหรับจิตกำหนดก็ถูกต้องและพอดี; แปลว่าไม่บกพร่อง มันมีความเหมาะสมที่จะเป็นอารมณ์ของจิตสำหรับทำให้เกิด สมาธิ. ถ้าเครียดเกินไปมันก็ลึ้มเหลว, หลวมเกินไปมันก็ลึ้มเหลว. คนทำสมาธิ ไม่เป็นสมาธิ โดยมากก็เพราะว่าตั้งใจทำมากเกินไป เครียดมากเกินไป หรือมีความอยากมากเกินไป; คนนั้นทำสมาธิไม่เป็น คือไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา มัน เครียดเกินไปเสียแล้ว มันก็ไม่เป็นสมาธิเหมือนกัน. ที่นี้บางคนหลวมไป เฉื่อยชา

อ่อนแอ ไม่จริง มันก็ไม่ใช่สมาธิเหมือนกัน. จิตจะเป็นสมาธิต้องเป็น
มัชฌิมาปฏิปทาอย่างยิ่ง.

[การทำสมาธิ ประกอบด้วยหลัก ๓ หลัก.]

คำว่า “สมาธิ” นี้ มันมีหลักง่ายๆ ว่า มันต้องมีจิตนะ, คนตายๆ คน
ตายแล้วทำสมาธิไม่ได้ ต้องเป็นคนเป็นแล้วก็มีจิต นี้อย่างหนึ่ง; แล้วก็มีการ
ของสมาธิที่จะเอามาให้จิตมันกำหนด, จะกำหนดลมหายใจ กำหนดดวง กำหนด
แสง กำหนดอะไรก็ตาม อันนั้นก็เรียกว่าอารมณ์สำหรับจิตจะกำหนด; แล้วก็ต้อง
มีการกระทำ คือจิตกำหนดลงไปสู่อารมณ์ นี้เรียกว่าการกระทำ. สมาธิแบบไหน
ก็ร้อยแบบ ก็สิบแบบ ในโลกนี้จะมีหลักอย่างเดี๋ยวนี้นี้ทั้งนั้นแหละ : ต้องมีจิต
สำหรับเป็นผู้กำหนด, จะต้องมีอารมณ์สำหรับให้จิตกำหนด, แล้วมีการกระทำ
ของจิต –การกำหนด; ฉะนั้น สมาธิทุกแบบก็มีผล มีผลไม่สลายหรือกั้น
ทุกแบบ, แต่มันจะมากหรือน้อย ไกลหรือใกล้ นั่นมันอีกเรื่องหนึ่ง. ทีนี้ถ้าเรามี
สมาธิที่กระทำเป็นมัชฌิมาปฏิปทาแล้ว ก็สำเร็จแน่.

[หลักการทำวิปัสสนา.]

ทีนี้ถ้าว่าทำวิปัสสนา มันก็ยังมีมัชฌิมาปฏิปทาของวิปัสสนา;
วิปัสสนานี้ แปลว่าดูให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง; ปีสสนา แปลว่าดู หรือว่าเห็น. เรา
ต้องทำจิตเป็นสมาธิเสียก่อน จึงจะมีความสามารถที่จะดู. จิตที่ไม่เป็นสมาธิ
ทำวิปัสสนาไม่ได้; เพราะคำว่าวิปัสสนานั้น แปลว่าดูให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง.

จิตธรรมคามันดูอะไรให้เห็นอย่างแจ่มแจ้งไม่ได้ จึงต้องทำจิตให้เป็นสมาธิเสียก่อนแล้วก็ดู; ใ้ตอนทีดูแล้วเห็น นี้เขาเรียกว่าวิปัสสนา; ตอนที่ทำจิตให้เหมาะสมทีจะดู นั้นเขาเรียกว่าสมาธิ.

ในการทำสมาธิก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทา มันจึงจะเป็นสมาธิ; ในการทำเป็นวิปัสสนา ก็ต้องมีมัชฌิมาปฏิปทา มันจึงจะเป็นวิปัสสนา คือดูให้ถูก ดูให้เป็น ดูด้วยการดูที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา, ไม่ใช่เพ่งคิดนะ ไม่ใช่เพ่งคิด ถ้าเพ่งคิดแล้วมันก็ไปตามความคิด แล้วมันก็ผิดได้ เขามีความรู้ผิด มันก็คิดผิดได้. ฉะนั้น วิปัสสนานั้นปล่อยไปตามธรรมชาติ คือดูตามทีมันเป็นอยู่ตามธรรมชาติ; แล้วมันก็จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป มันก็ไม่เครียดเกินไป มันก็ไม่หละหลวมเกินไป. ดูตามทีมันมีอยู่จริง อย่าไปคิดเอาตามความคิดของเรา หรืออย่าไปคิดนำด้วยเหตุผลว่ามันต้องเป็นอย่างนั้น มันต้องเป็นอย่างนี้ แล้วก็ยุติ ว่า เออ, อย่างนั้นแหละ; อย่างนี้มันไม่ใช่วิปัสสนา มันเป็นเรื่องคิดเอา เคาเอา. วิปัสสนามันต้องเป็นการดูตามธรรมชาติ ดูให้เห็นตามทีมันเป็นอยู่จริง ตามธรรมชาติ ด้วยจิตทีเราฝึกมันดีแล้ว. จิตของเราดีแล้ว เป็นสมาธิแล้วก็ดู, ดูแล้วก็เห็นตามทีมันเป็นจริงตามธรรมชาติ; ฉะนั้น มันจึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่มากไม่น้อย ไม่ขาดไม่เกิน ไม่ตึงไม่หย่อนอะไรนี้ จึงได้เห็นตามทีเป็นจริง เรียกว่าวิปัสสนา. ล้วนแต่มีอาการของมัชฌิมาปฏิปทาด้วยกันทั้งนั้น.

[รวมมรรคมีองค์ ๘ เข้าเป็นอันเดียวกัน เป็นมัชฌิมาปฏิปทาทีเข้มข้นสูงสุด.]

ทีนี้เราดูทีละองค์ ๆ ทั้แปดองค์ : โอ้, มันก็ประกอบอยู่ด้วยมัชฌิมาปฏิปทาตามธรรมชาติ; ทีนี้เราเอาทุกองค์ ๆ ทั้แปดองค์ทีเป็นมัชฌิมา

อยู่แล้วมารวมเข้าอีก มันก็เป็นมัชฌิมาสูงสุด เป็นมัชฌิมาปฏิบัติสูงสุด เป็นมัชฌิมาปฏิบัติที่สัมปโยค(การประกอบกัน)ในการดับทุกข์ ในการให้ถึงซึ่งความดับทุกข์. นี่มัชฌิมาปฏิบัติที่ยิ่งใหญ่ ใหญ่ยิ่งในพระพุทธศาสนา คืออริยมรรคมีองค์แปดประการ. แยกกันดูทีละองค์ ๆ ไร้อ้อ, ก็มีมัชฌิมาปฏิบัติอยู่เต็มตัว; พอเอามารวมกันเข้าหมด มันก็ยังเป็นมัชฌิมาปฏิบัติสูงสุด; เหมือนกับว่าเชือกแปดเกลียว เส้นหนึ่งมีแปดเกลียว, เกลียว ๆ หนึ่งมันก็มีความเหนียวของมัน, กระทั่งแปดเกลียวมารวมกันเข้า มันก็เหนียวพอที่จะใช้ผูกช้างก็ได้ อะไรก็ได้. หรือแม้แต่เส้นผมเส้นหนึ่ง มันก็มีความเหนียวพอ, เอามาแปดเส้นมารวมกันเข้า มันก็มีความเหนียวมากพอที่จะใช้ผูกอะไรก็ได้. รมที่มาจากเมืองจีนมีปลอกแขวนมานั้น ปลอกนั้นแขวนไว้ด้วยเส้นผมทั้งนั้นแหละ. เส้นผมเราเพียงไม่กี่เส้น หรอกแล้วควั่นกันเป็นเชือก มันก็ใช้ได้; เพราะว่าเป็นหนึ่งเส้นมันก็มีความเหนียวพอ นี่มันตั้งแปดเส้นมันก็สมบูรณ์, เราจึงเรียกว่ามันสมบูรณ์ มีลักษณะสมังคีรวมกำลังกัน.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี ขอให้รู้ไว้ว่า ในองค์มรรคทั้งแปดองค์นั้น สัมมาทิฐินี้จะต้องเป็นองค์นำหน้า นำหน้า ความคิด ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ อุดมคติอะไรที่ถูกต้องนะ; เรียกว่าสัมมาทิฐินี้ต้องนำหน้าเสมอ. ถ้าอันนี้ไม่นำหน้าแล้ว มันยากที่จะให้มันเป็นของกลมกลืนกลมเกลียวเป็นมัชฌิมาปฏิบัติสูงสุด. ฉะนั้น เรานึกถึงสัมมาทิฐิเป็นองค์นำ, สัมมาสมาธิเป็นกำลัง เป็นกองกำลัง; เมื่อสัมมาทิฐินำไปดี, กำลังนั้นก็ใช้สำเร็จประโยชน์ได้. สัมมาทิฐิจะช่วยให้เกิดความเป็นมัชฌิมาปฏิบัติ ความเป็นกลาง, ให้เกิดสัมมาหรือความถูกต้อง, ให้เกิดสมังคีคือครบองค์ที่ควรจะมี ให้ไม่วิปริต ให้ไม่พิรุช

บอกพร้อมแต่ประการใด. นี้ดูเถอะว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้เป็นกฎของธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าท่านค้นพบนะ ไม่ได้เรียนมาจากใคร, ท่านใช้คำว่า อนุพุทธ อนนุสสุเตสุ - ไม่เคยได้ยินได้ฟังจากใครมาแต่ก่อน, ตถาคเตน อภิสมพุทธา - ตถาคตตรัสรู้เอง; เอมาบอกเป็นเรื่องแรก เป็นคำแรก ในการบอกแก่เรื่องนี้* ถึงเรื่องการตรัสรู้. ทรงค้นพบสิ่งสำคัญที่สุดของธรรมชาติ คือความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา; เอมาดั่งเป็นตัวละครศาสนา เป็นตัวละครพุทธศาสนา. ถ้าเรารู้จักมัชฌิมาปฏิปทา แล้วเอามาใช้ให้สำเร็จประโยชน์เต็มตามความหมายแล้ว; นี่คือเรามีพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นประโยชน์แก่เราได้ถึงที่สุดโดยแท้จริง.

นี่เรื่องโดยรายละเอียดแต่ละข้อ ๆ มันก็มีอยู่อย่างนี้.

[สรุป.]

จะสรุปความว่า มัชฌิมาปฏิปทานี้คือความสมดุล ไม่มาก ไม่น้อย ไม่ขาด ไม่เกิน ไม่ยิ่ง ไม่หย่อนอะไรนี้ อยู่ในทุก ๆ ส่วน ที่มันจะประกอบกันขึ้น เป็นสัตว์ เป็นสังขาร เป็นความทุกข์ เป็นความดับทุกข์ เป็นอะไรก็แล้วแต่ว่าจะให้เป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ; หรือว่าจะเป็นเรื่องของมนุษย์ โดยเฉพาะ เพื่อจะดับเสียซึ่งความทุกข์ มันต้องสมดุลถูกต้องในทางที่จะดับทุกข์ แล้วมันก็ดับทุกข์. ถ้ามันไปสมดุลในทางที่จะเกิดทุกข์ มันก็เกิดทุกข์แหละ

* เสียงเทปฟังไม่ชัด; ฟังเสียงคล้ายว่า “แก่เรื่องนี้” ก็ได้ “แก่ปัญจวัคคีย์นี้” ก็ได้ “แก่ครั้งนี้” และ “แก่คนนี้” ก็ได้. ถ้าใช้ว่า “แก่ปัญจวัคคีย์นี้” ก็ตรงกับที่ว่าตรัสคำนี้เป็นคำแรกแก่พระปัญจวัคคีย์. ถ้าใช้ว่า “แก่เรื่องนี้” ก็คือ “ในการบอกแก่เรื่องนี้ (คือในการบอกสำหรับเรื่องนี้)”.

มันช่วยไม่ได้; เราจะต้องทำให้สมดุล ถูกต้อง ครบองค์ประกอบ แล้วก็จะดับทุกข์, จะไม่เกิดวิกฤตการณ์ ทุกข์ร้อนใด ๆ ขึ้น.

เดี๋ยวนี้โลกมันเต็มไปด้วยความเดือดร้อน : ทางการเมืองก็เดือดร้อน, ทางเศรษฐกิจก็เดือดร้อน, การสงครามก็เดือดร้อน, อะไร ๆ ก็ มันก็เดือดร้อน; เพราะมันไม่มีความถูกต้อง. ไม่มีความถูกต้องคือไม่มีความสมดุล ไม่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นความถูกต้องหรือสมดุล. ถ้ามีความถูกต้องสมดุล อย่างที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทาแล้ว, จะไม่เกิดปัญหาอะไรขึ้นในโลก; โลกนี้ทั้งโลกก็จะเป็นโลกสันติภาพมีความสงบสุข.

พุทธศาสนาเราก็มีส่วนพิเศษที่สุด อยู่ตรงที่มัชฌิมาปฏิปทา; คือธรรมะที่พระองค์ทรงนำมาสอนเป็นเรื่องแรกเป็นคำแรก ที่สอนสิ่งที่พระองค์ได้ตรัสรู้; ฉะนั้น ขอให้เราทุกคนมีความสนใจในสิ่งที่เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา, แล้วเอาไปใช้ให้ดีที่สุดที่เนื้อที่ตัว ทุกขณะจิต ทุกกระเปียดนี้ว หรือว่าในทุก ๆ ปริมาณ ทุก ๆ อณู ให้มันมีแต่ความถูกต้อง. ความถูกต้องโดยธรรมชาติมันก็มีอยู่แล้ว, แต่มันไม่แน่ว่าจะดับทุกข์หรือไม่; เราต้องให้มีความถูกต้อง ตามที่มนุษย์ควรจะมี แล้วก็ดับทุกข์ให้ได้. ขอให้ทุกคนมีมัชฌิมาปฏิปทาทุกขณะจิต และทุกกระเปียดนี้ว; หมายความว่าทุกสถานที่และทุกเวลานั่นเอง; ก็จะได้ชื่อว่าไม่เสียทีที่ได้เป็นพุทธบริษัท, ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นพุทธบริษัท คือเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหัวใจคือมัชฌิมาปฏิปทา, ดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว, อาตมาขอยุติการบรรยาย; ให้
โอกาสแก่พระคุณเจ้าทั้งหลายได้สวดบทพระธรรม ซึ่งเป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจใน
การที่จะปฏิบัติธรรม, สืบต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑๑ -

ที่หินโค้ง, ๒๐ กันยายน ๒๕๒๓

ต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวในชุดธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม, แต่จะได้กล่าวโดยหัวข้อย่อเฉพาะในครั้งนี้อ่า **ต้องศึกษาธรรมชาติภายในจึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก.**

อาตมาารู้สึกแล้วว่า บุคคล นักเรียนมาเป็นอันมาก จะพูดเรื่องนี้ติดต่อกันไปตามลำดับเรื่องที่เคยพูดอยู่นั้น ก็น่าเห็นใจว่า มันเป็นเรื่องที่ฟังยาก แต่จะ

เปลี่ยนเรื่องสำหรับให้เหมาะแก่นักเรียนก็ทำไม่ได้; ฉะนั้น คงพูดเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติต่อไปตามเดิม. อาตมาก็จะพยายามพูดให้เข้าใจง่ายสำหรับนักเรียนทั่วไป, และนักเรียนทั้งหลายก็จงพยายามที่จะทำความเข้าใจในเรื่องนี้ให้จงได้ด้วย; แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เข้าใจยากสักหน่อย ก็เป็นเรื่องธรรมะในขั้นสูง. แต่ถึงอย่างไรก็ดี **ขึ้นชื่อว่าธรรมะแล้ว มันก็ไม่มีอะไรนอกไปจากเรื่องของธรรมชาติ;** ฉะนั้น เราในฐานะที่เป็นนักเรียน เคยเรียนเรื่องธรรมชาติอื่น ๆ มากมาแล้ว ก็มาศึกษาธรรมชาติที่เรียกว่าธรรมะนี้กันดูบ้าง ก็คงจะไม่ยากเกินไป.

ทุกสิ่งเป็นธรรมชาติ.

ปัญหาในปัจจุบันนี้มันมีอยู่ว่า เรารู้จักความหมายของคำว่าธรรมชาติ ๆ นี้น้อยเกินไป, และมันเป็นภาษาบาลี, เราไม่ได้ศึกษาบาลีอย่างทั่วถึง. เราพูดว่า ธรรมชาติ ๆ ตาม ๆ กันมานอกโรงเรียน คือตามที่เราหรือเพื่อนเด็ก ๆ ของเราพูด คำนี้ มีความหมายอย่างไร เราก็พูดกันอย่างนั้น, เราก็พูดกันมาตั้งแต่เด็ก ๆ มีเด็ก ๆ ด้วยกันเป็นครู สอนคำว่าธรรมชาติ ให้เรารู้ว่าธรรมชาตินั้นเป็นอย่างไร มีเท่าไร; แล้วก็มีคำว่าเหนือธรรมชาติ หรือผิดจากธรรมชาตินี้ยิ่งไปอีกใหญ่. ถ้ายังพูดว่า ผิดธรรมชาติด้วยแล้ว มันก็ยิ่งผิดมากแหละ เพราะมันไม่มีอะไรที่จะนอกจากธรรมชาติไปได้; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่มีอะไรที่จะเรียกได้ว่ามันผิดธรรมชาติ เพราะมันไม่มีอะไรที่มันมิใช่ธรรมชาติ, แล้วมันจะผิดธรรมชาติไปได้อย่างไร; เรื่องโลกุตระก็ดี เรื่องโลกียะก็ดี ล้วนแต่ธรรมชาติทั้งสิ้น.

เดี๋ยวนี้พวกฝรั่งเขาก็ยอมรับว่า เขาไม่พูดด้วยคำว่าผิดธรรมชาติ หรือเหนือธรรมชาติกันแล้ว; เขายอมรับว่าเคยโง่ เมื่อไม่รู้อะไรเพียงพอก็พูดว่า อ้าว, นี่มันผิดธรรมชาติ, นี่เหนือธรรมชาติ เขาเคยพูดว่า “เหนือธรรมชาติ” กันมาพักหนึ่ง, เดี๋ยวนี้เขาไม่พูดแล้ว เขาพูดว่า มันเป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณอันละเอียดลึกซึ้งซึ่งเข้าใจยากไปตามแบบนั้น, ไม่มีเรื่องอะไรที่นอกเหนือธรรมชาติหรือผิดธรรมชาติเลย; เราก็รู้กันไว้บ้าง. ว่าที่จริงเราก็ศึกษาตามหลังเขาแหละ, สำหรับพวกฝรั่งนี้ เราศึกษาตามหลังเขาเรื่อยมา; ฉะนั้น เดี๋ยวนี้เขาเปลี่ยนกันอย่างไร เราก็ควรจะรู้กันบ้างก็จะดี.

ในที่นี้ที่ต้องการให้รู้ว่า ทุกอย่างมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ; ดังนั้น มันจึงไม่มีอะไรที่เหนือกว่าธรรมชาติ หรือถึงกับจะผิดธรรมชาติไปได้; มาดูเรื่องคำว่า ธรรมชาติ กันเสียให้ดีๆ, แล้วคำว่า ผิดธรรมชาติ ก็จะหายไป. อาตมาก็เอาเรื่องธรรมชาติมาพูดตั้ง ๑๐ ครั้งมาแล้ว, พูดอย่างพิถีพิถัน แล้วท่านผู้ฟังก็พากันรำคาญ; นี่อาตมาเดาเอาเอง ว่ามันพูดตั้ง ๑๐ ครั้งมาแล้วผู้ฟังก็คงจะรำคาญ, เมื่อไรนะจะเข้าใจคำว่า ธรรมชาติ กันเสียที จนเห็นว่าไม่มีอะไรที่มันผิดไปจากธรรมชาติ.

เราไม่รู้จักรธรรมชาติเพราะศึกษาไม่ทั่วถึง.

ที่นี้ก็ตามดูถึงข้อบกพร่องผิดพลาดอันนี้ ว่ามันมีอยู่อย่างไร, เรากำลังมีความผิดพลาดอย่างเหนียวแน่น ไม่รู้จักรธรรมชาติ เพราะที่ไม่ศึกษา

ธรรมชาติอย่างแท้จริง, โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ศึกษาธรรมชาติจากภายใน. อาตมาจึงต้องขออภัย เน้นว่า เราต้องศึกษาธรรมชาติภายใน เพื่อรู้จักธรรมชาติภายนอก; เราคิดว่าเรารู้จักธรรมชาติภายนอก นั้นมันน้อยเกินไป. มาดูกันเสียใหม่ว่ามันยังมีมากกว่านั้นนัก; เคี้ยวนี้เรายังไม่รู้จักธรรมชาติภายนอกดอก เพราะว่าธรรมชาติภายนอกมันยังหลอกให้เราโง่เขลา หลงใหล มัวเมาจนเป็นทุกข์อยู่ทั่วๆ ไป ในที่ทุกหนทุกแห่ง. ธรรมชาติภายนอกมันหลอกเรา เพราะเราไม่ศึกษาธรรมชาติภายในอย่างแท้จริงไว้ต่อสู้กับธรรมชาติภายนอก. เราคิดว่าเราเรียนจากหนังสือหนังสือคำรับตำรา เราก็รู้จักธรรมชาติทั้งหลายได้, เรามีตำราเรียนเรื่องดวงอาทิตย์ เรื่องดวงจันทร์ เรื่องปรมาณู เรื่องสสาร เรื่องพลังงาน เรื่องอะไรต่าง ๆ เราก็คิดว่าเรารู้จักธรรมชาติเพียงพอแล้ว; นั้นมันยังรู้เล็กน้อยเกินไปจนไม่ป้องกันอันตรายที่เกิดมาจากความรู้อันน้อยนั้นได้.

เราศึกษาพุทธศาสนาก็จากภายนอก, ไม่ศึกษาพุทธศาสนาจากภายใน; เราก็รู้พุทธศาสนาผิวเผินเช่นเดียวกับรู้จักธรรมชาติผิวเผิน. พุทธศาสนาก็ไม่มีอะไรนอกไปจากธรรมชาติ คือเป็นเรื่องตัวธรรมชาติ, เป็นเรื่องตัวกฎของธรรมชาติ, เป็นเรื่องตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เป็นเรื่องมรรคผลที่เกิดขึ้นเพราะการปฏิบัติหน้าที่. นี่พุทธศาสนาก็คือธรรมชาติ.

พุทธศาสนาเป็นธรรมชาติ ต้องศึกษาจากภายใน.

เราศึกษาพุทธศาสนาจากภายนอก คือจากหนังสือหนังสือหา จากการบอกการกล่าวกันอยู่เป็นประจำ, ไม่ศึกษาจากภายใน ความรู้มันก็ผิวเผิน ก็เป็นภายนอก, เป็นภายนอกไม่เพียงพอแล้ว มีหน้าซำยังมาอวดดี อวดอ้าง อวดความรู้ ยกตนข่มท่านด้วยความรู้อันผิวเผินนั้นกันเสียอีก. ถ้าเรารู้จริง เราจะไม่ทะเลาะวิวาทกันเพราะความรู้; เพราะเหตุที่ยังรู้ผิวเผิน มันก็ยังมีส่วนที่จะต้องให้เข้าใจไม่ตรงกัน ผิดกัน แล้วก็ทะเลาะวิวาทกันอันเกี่ยวกับความรู้.

มาถึงเรื่องชั้นลึกที่เรียกว่า ชั้นปรมัตต์ ชั้นอภิธรรมนี้ด้วยแล้ว เราก็ศึกษากันแต่ภายนอก : จากภายนอกจากตำรับตำรา หนังสือหนังสือหา ท่องบ่น, ไม่มองเห็นตัวจริงในภายใน, มัวแต่ศึกษาจากหนังสือหนังสือหา กระทั่งว่า กองหนังสือที่รกเป็นรังหนู; แม้จะเป็นหนังสืออภิธรรม หนังสือปรมัตต์ อะไรก็ตามใจ ยังเป็นกองรังหนูอยู่นั้นแหละ เราก็อุตส่าห์จามาท่องจามาเถียง จามาทะเลาะวิวาทกัน; อย่างนี้เรียกว่าศึกษาจากภายนอก. นี่เป็นความผิดพลาด เป็นความผิดพลาดที่ต้องดูให้ดีๆ ว่า เพราะมีอันนี้แหละที่ทำให้เรารู้อะไรจริงจังไม่ได้แล้วมีหน้ายังมาทะเลาะวิวาทกันด้วย.

ทีนี้ก็จะขอร้องว่า ให้ตั้งต้นกันมาจากภายใน ศึกษาธรรมชาติจากภายใน เพื่อรู้จักรัฐธรรมนูญภายนอก, ใช้คำว่า “ต้อง” ศึกษาธรรมชาติจากภายใน จึงจะรู้รัฐธรรมนูญภายนอก เพียงพอที่จะสำเร็จประโยชน์จากการที่เราเกี่ยวข้องกับ

ธรรมชาติรอบตัวเรา. เรามาตั้งต้นศึกษาธรรมชาติจากภายในกันอย่างไร. ข้อนี้
 อาตมาก็ต้องขอกล่าวถึงสิ่งที่พูดแล้วพูดเล่าพูดซ้ำพูดซาก จนท่านทั้งหลายรำคาญ;
 นี่คงมีคนรำคาญอยู่หลายคนแล้วก็ได้ พอจะพูดถึงธรรมชาติ, ธรรมชาติ ๔
 ความหมาย. ถ้าใครไม่เคยฟังมาแต่ก่อนก็เป็น โชคดีคือจะไม่รำคาญ, แล้วก็จะได้
 รับประโยชน์ด้วย.

ธรรมชาติ ๔ ความหมาย.

ธรรมชาติ ๔ ความหมาย หรือธรรมะ ๔ ความหมายนี้ ขอร้องให้
 ท่านทุกคน สนใจศึกษาให้เข้าใจ, ยึดถือไว้เป็นหลักสำหรับจะศึกษาเรื่องต่าง ๆ ทุก
 เรื่องทุกราวได้อย่างสะดวก. ขอให้ศึกษาธรรมชาติ ๔ ความหมายนี้ไว้ เป็นต้น
 ทูนเป็นเดิมพันสำหรับจะศึกษาเรื่องธรรมะทั้งหลายทั้งสิ้นในพระพุทธศาสนา.
 หรือแม้นอกพุทธศาสนาก็ได้ ได้อย่างง่ายดาย. ธรรมชาติ ๔ ความหมาย นี้เป็น
 เรื่องทั้งภายนอกและภายใน; แต่เราต้องศึกษาจากภายในก่อน จึงจะรู้ธรรมชาติ
 ภายนอก.

ธรรมชาติ ๔ ความหมาย นั้น ผู้ที่ยังไม่เคยฟังนะช่วยจำไว้ให้ดี ๆ;
 ธรรมชาติ ๔ ความหมาย คือ :-

ธรรมชาติที่ ๑ เป็นตัวของธรรมชาติ : ปราภฏการณ์ทั้งหลายที่มี
 อยู่ในโลกลนี้ เป็นวัตถุก็ดี เป็นจิตใจก็ดี มีอยู่ตามธรรมชาติ; นี้เราเรียกว่า
 ตัวธรรมชาติ.

ธรรมชาติที่ ๒ ถัดมาคือ **กฎของธรรมชาติ** ที่มีสิ่งประจำอยู่ในตัวธรรมชาติทั้งหลายทั่วไป; เช่นแผ่นดินเป็นตัวธรรมชาติ กฎของธรรมชาติก็ถึงตัวแผ่นดิน ให้แผ่นดินเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ อย่างนี้เป็นต้น.

ธรรมชาติที่ ๓ คือ **หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ**; นี้เรียกสั้น ๆ ว่าหน้าที่ตามธรรมชาติ.

ที่นี้ธรรมชาติที่ ๔ คือ**ผลที่จะเกิดมาจากหน้าที่** มาจากการปฏิบัติหน้าที่.

ทบทวนอีกทีสั้น ๆ ที่สุดว่า ๑. **ตัวธรรมชาติ**, ๒. **ตัวกฎของธรรมชาติ**, ๓. **ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**, ๔. **ตัวผลที่เกิดมาจากการปฏิบัติหน้าที่**. นี้เราจะต้องรู้จักตามที่มีอยู่ เป็นอยู่ในภายใน ในภายในคือในตัวเรา, ภายนอกคือนอกตัวเรา.

ธรรมชาติที่ ๑. ในตัวเรา ก็ดูที่เรามีร่างกาย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เนื้อ อะไรก็ตาม, แล้วเราก็มีจิตใจ มันสมองเป็นที่ตั้งแห่งจิตใจ รู้สึกคิดนึกได้. เรามีร่างกายและจิตใจเป็นตัวธรรมชาติภายใน เราต้องมองดูที่นั่น, เราต้องศึกษาที่นั่น, อย่าศึกษาแต่ในหนังสืออย่างเดียว. ศึกษาในหนังสืออย่างเดียว แม้จะละเอียดลออเพียงใดก็ยังไม่พอ. เราต้องมาทำความเข้าใจกับร่างกายและจิตใจที่เป็นภายในโดยตรง ด้วยการรู้สึก ด้วยการสัมผัส ที่เรียกว่าศึกษาตัวธรรมชาติภายในในตัวเรา, จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก คือร่างกายจิตใจของเพื่อนของ

เรา. ถ้าเราไม่รู้จักร่างกายและจิตใจของเราอย่างชัดเจนถูกต้องเพียงพอแล้ว, อย่าไปพูดให้มัน โง่กว่าเรารู้จักร่างกายและจิตใจของผู้อื่น.

ที่นี่ ธรรมชาติที่ ๒. ก็ถูกฏของธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเรา; หมายความว่าในร่างกายของเรานี้ ประกอบขึ้นด้วยส่วนประกอบต่างๆ นี้ จะเป็นส่วนละเอียดสุดท้ายเป็นเพียงสสาร เป็นเพียงพลังงานอะไรก็สุดแท้, มันถูกรอบงำอยู่ด้วยกฎของธรรมชาติ, กฎธรรมชาติมันบังคับให้ร่างกายจิตใจนี้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทำให้มีอาการที่เรียกว่า เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป โดยตลอดเวลา. เราเห็นได้ง่ายๆ ว่า เราต้องเกิดมา เราต้องแก่ เราก็ต้องเจ็บไข้ เราหาย เราเจ็บ, เราหาย เราเจ็บ กระทั่งเราตาย, เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ไปตามกฎของธรรมชาติ. ทีนี้ที่มันละเอียดกว่านั้นก็คือว่า มันมีกฎที่ว่า ถ้าทำลงไปอย่างนี้ปล่อยให้มันเป็นไปอย่างนี้ มันจะเป็นทุกข์ ช่วยไม่ได้, ถ้าทำอย่างนี้ถูกต้องแล้ว มันไม่มีความทุกข์; อย่างนี้ควรจะสนใจและทำให้ได้. นี้เรียกว่า กฎของธรรมชาติมันบังคับร่างกายและจิตใจของเรา อยู่ตลอดเวลา.

ส่วนที่เป็นร่างกายจิตใจเราเรียกว่าตัวธรรมชาติ, ส่วนที่เป็นกฎของธรรมชาติบังคับร่างกายจิตใจอยู่ เราเรียกว่ากฎของธรรมชาติ. เราต้องศึกษาให้รู้จักกฎนี้ ที่มีอยู่ในร่างกายจิตใจของเรา ให้ชัดเจนให้ละเอียด ว่ามันเป็นอนิจจัง -ไม่เที่ยงอย่างไร, มันเป็นทุกข์ -ดูแล้วน่าเกลียดน่าชังเพียงไร, มันเป็นอนัตตา -ไม่มีความหมายแห่งตัวตนนี้ อย่างไร; เราจะได้เห็นชัดเจนลงไปว่าในร่างกายจิตใจของเรายังเป็นอย่างนี้ แล้วในร่างกายจิตใจของผู้อื่น ของเพื่อนของเรา แม้แต่ของ

คู่รักของเรา มันก็ยังเป็นอย่างนั้น. เราก็จะหายโง่ในการที่จะไม่ต้องหลงไหลกันให้มันมากเกินไป; นี้เรียกว่า รู้ส่วนภายในของตน แล้วก็จะรู้ส่วนภายนอกของผู้อื่น.

ทีนี้ก็มาดู ธรรมชาติที่ ๓. ในภายในเราอีกนั่นแหละ. ร่างกายจิตใจ เป็นสิ่งที่มีชีวิต, มันต้องมีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, หรือที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย. ดังนั้นเราก็ต้องกินอาหาร, เราต้องหาอาหารกิน, เราต้องทำงานเพื่อได้อาหารมาสำหรับกิน, แล้วเรากินอาหาร เราถ่ายอุจจาระ เราปัสสาวะ เราอาบน้ำ เราบริหารร่างกายทุกอย่าง; นี้เรียกว่า หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ถ้าเราไม่ทำหน้าที่อันนี้ เราก็จะต้องตาย, หรือมิฉะนั้นก็เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บหาความสุขไม่ได้. เราจึงมีหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติที่จะต้องปฏิบัติ เพื่อเรารอดชีวิตอยู่ได้.

ทีนี้เพียงแต่รอดชีวิตอยู่ได้นี้ ไม่มีความหมายอะไรนัก; ต้องให้ชีวิตนี้ก้าวหน้าพัฒนา มีวิวัฒนาการเป็นชีวิตที่ดี ที่งาม ที่ประเสริฐ ที่สูงสุด, เรียกว่าได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้. ถ้าเราเอาแต่เพียงว่าไม่ตาย สนุกสนาน เอรีดอ่อยอยู่วันหนึ่ง ๆ วันหนึ่ง ๆ สนุกสนานเล่นหัวร่าเริงอยู่เท่านั้นมันยังไม่พอ มันจะละลายหมาละอายแมว. ลูกเด็ก ๆ เหล่านี้ช่วยจำไว้ว่า เพียงแต่เล่นหัวกินอยู่ สนุกสนานอยู่ได้นี้ มันยังน่าละอายหมาละอายแมว; พวกเขาขบปวดหัว แมวไม่ปวดหัว, พวกเขาอนอนไม่หลับบ่อย ๆ ต้องกินขานอนหลับ แมวมันไม่ต้องกิน, คนเป็นโรคประสาทกันมากมายเต็มบ้านเต็มเมือง แมวมันไม่เป็น, คนเป็นโรคจิตเป็นบ้ากันตั้งเป็นหมื่น ๆ คนในโลก ในประเทศไทยนี้ แมวหมามันไม่เป็น. ถ้าว่าเราปล่อยไปตามธรรมชาติ อวดดี ไม่สนใจเรื่องที่เป็นของธรรมชาติของศาสนาแล้ว

เรารอคชีวิตอยู่ได้ เพียงแต่สำหรับอายุหมาอายุแมว; ถ้าพวกเธอยังต้องมีการปวดหัว ต้องไปซื้อยาปวดหัวมากิน นอนไม่หลับ ต้องไปซื้อยานอนหลับมากิน เธอควรจะละอายุหมาละอายุแมว ซึ่งมันไม่ปวดหัวและไม่ต้องเป็นปัญหาเรื่องนอนไม่หลับ.

เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำให้ดี อย่างมาแก้ตัวว่าเรียนหนังสือจนปวดหัว; อย่างนี้มันไม่พ้นคอก มันไม่แก้ตัวได้. เราต้องมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ดำรงจิตใจไว้ให้ดี จนไม่ต้องปวดหัว จนไม่ต้องนอนไม่หลับ จนไม่ต้องเป็นโรคประสาท, เพียงเท่านี้ก็เป็นเครื่องวัดเพียงพอแล้ว. ถ้านักเรียนคนไหนยังปวดหัว ยังนอนไม่หลับ ยังเป็นโรคประสาท ละก็ไปเปรียบเทียบกับหมาและแมวเถอะ เราละอายุมันแน่ เพราะว่ามันไม่เป็น หมาแมวไม่เคยกินยาปวดหัว ไม่เคยกินยานอนหลับ. แต่แล้วคนทั้งโลกนี้ยังกินยาปวดหัว กินยานอนหลับกันเป็นตัน ๆ, เฉพาะที่ขายกันในกรุงเทพฯ เพียงแห่งเดียวก็จะเป็นตัน ๆ เหมือนกัน ยาปวดหัว ยาแก้นอนไม่หลับ. เท่านี้มันไม่พอ เห็นไหม? เพียงที่รอดชีวิตอยู่ได้แล้วต้องปวดหัวต้องนอนไม่หลับ นี่มันยังไม่พอ, ต้องทำให้ดีกว่านั้น คือไม่ต้องปวดหัว ไม่ต้องเป็นโรคนอนไม่หลับ ไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่ต้องเป็นโรคจิต. นี่ในทางกายไม่มีผิดพลาด.

ในทางจิตใจก็ไม่มีผิดพลาด : ต้องไม่โง่ ต้องไม่หลง ไม่ต้องทำชั่ว ไม่ต้องขโมย ไม่ต้องคอร์รัปชัน ไม่ต้องเบียดเบียนผู้อื่น ไม่ต้องก่อสงครามในทางสังคม แล้วอยู่กันเป็นผาสุกทุกคนในโลกนี้. นี่จึงจะเรียกว่าถูกต้องสมกับที่เป็นมนุษย์; ฉะนั้น เราอย่าทำหน้าที่เพียงว่าหากินได้ แล้วก็กิน แล้วก็เล่น แล้วสนุกสนานเท่านั้น มันยังจะอายุแมวอยู่, จะต้องปวดหัวจะต้องเป็นประสาททั้งคน

หนุ่มคนสาวแหละ; ทำทายเป็นนี้เลย มันจะต้องมีการปวดหัวมีนอนไม่หลับ มีโรคประสาท มีโรคจิตในที่สุด แล้วมันก็ต้องฆ่าตัวตายได้เป็นว่าเล่น.

นี่ จงรู้จักหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ประพฤติปฏิบัติให้ดี ๆ, อย่าให้เกิดปัญหาอย่างนี้ อย่าให้คนแพ้สัตว์ เราไม่ต้องปวดหัว นี่เราไม่ละอายสัตว์, แล้วเราทำประโยชน์ได้มากกว่าสุนัขและแมว. คนนี้ถ้าว่าประพฤติกดต้องแล้ว เป็นประโยชน์แก่โลกแก่นุษย์นี้มากกว่าสัตว์มาก; ฉะนั้น คนก็ดีกว่าสัตว์จริง. ทีนี้ถ้าใครคนหนึ่งเกิดมาไม่ได้ทำประโยชน์อะไรเลย, ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใครเลย แล้วมานอนปวดหัวมานอนไม่หลับอยู่ที่นี่ มันก็เลวกว่าหมาและแมว, ไม่ต้องมีใครว่า ตัวเองก็ว่าตัวเองได้.

นี่เราควรจะจำไว้ว่า กฎของธรรมชาตินี้มันเฉียบขาด, เราดูให้ดี ให้รู้จักตามที่มันมีอยู่ในภายในเรา, แล้วเราก็จะไปถึงที่มันมีอยู่ในภายในผู้อื่น ซึ่งเป็นเพื่อนของเราว่ามันอย่างเดียวกัน. เราอาจจะเกิดความคิดนึกที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหานี้ จะประพฤติดนไม่ให้ต้องทนทุกข์ ไม่ต้องเสียดาย, ไม่ต้องละอายแก่สุนัขและแมวอย่างที่ว่ามาแล้ว.

ทีนี้ก็มาถึง ธรรมชาติข้อที่ ๔ คือ ผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ; เมื่อเราไม่ตายรอดชีวิตอยู่ได้ เราประพฤติกปฏิบัติทำประโยชน์แก่เราเอง, ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นเต็มที, มันก็มีผลทางจิตใจที่เรียกกันว่าทางวิญญาณทางฝ่ายสูงเกิดขึ้นมา เรียกว่า การบรรลุมรรคผลนิพพาน คือการที่เรามีจิตใจประเสริฐที่สุด มีค่าที่สุด คือเป็นจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ, เป็นจิตใจที่ไม่มีความทุกข์, เป็นจิตใจที่อยู่กันอย่างเป็นผาสูกทั้งเราเองและผู้อื่น : อย่างนี้ก็เรียกว่าบรรลุมรรคผลนิพพาน นับ

ตั้งแต่พระโศคานันขึ้นไปจนถึงพระอรหันต์ คือมีจิตใจบริสุทธิ์ ไม่เป็นทุกข์, ไม่ทำความทุกข์ให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น. นี่ถ้าเป็นขั้นสุดท้ายจริง ๆ ก็เรียกว่าเป็นพระอรหันต์ นั้นจบกันที่นั่น, ไม่มีอะไรสูงสุดกว่านั้น; ถ้ายังไม่ถึงนั้นก็ยังเป็นพระโศคานัน พระสัทธาคามิไปตามเรื่อง; นี่ได้รับผลของการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ถ้าเราประพฤติไม่ดี ได้รับทุกข์ได้รับโทษ ก็ตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมันมีอยู่อย่างนั้น มันเป็นกฎฝ่ายที่ต้องให้เกิดทุกข์; ถ้าเราประพฤติถูกต้องตามกฎฝ่ายที่จะดับทุกข์ มันก็จะดับทุกข์, ดับทุกข์ดับกันจนหมดสิ้น ด้วยอำนาจกฎของธรรมชาติเหมือนกัน. เช่นเราต้องปฏิบัติอย่างนี้ก็เลสชื่อว่า โลกะ จะหายไป, ปฏิบัติอย่างนี้ก็เลสชื่อว่า โทสะ จะหายไป, ปฏิบัติอย่างนี้ก็เลสชื่อว่า โมหะ จะหายไป; ในที่สุดมันก็เลยมีแต่ความถูกต้อง, การประพฤติ การพูด การคิด การนึกอะไร มันถูกต้องไปหมด มันก็เลยประสบความสำเร็จ คือไม่มีความทุกข์.

นี่ธรรมชาติ ๔ ความหมายที่พูดแล้วพูดเล่า ก็ขอให้ทบทวนต่อไปอย่าเพ้อรำคาญ. ธรรมะ ๔ ความหมาย ธรรมชาติ ๔ ความหมาย นี่เป็นเรื่องเดียวกัน : ตัวธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง, ตัวผลเกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นอย่างหนึ่ง; ถ้าเราจะรู้จักดี เราจะต้องศึกษาจากภายใน ซึ่งเป็นเรื่องของตัวเราเอง.

เราอย่าไปนึกสนใจที่จะรู้จากภายนอก แม้จากการอ่านหนังสือ ก็น้อยนัก ไม่พอ, จะไปดูจากผู้อื่นที่เป็นแก่ผู้อื่นก็น้อยนักมันดูไม่ออก. มันต้องดู

จากภายในในตัวเรา จนรู้จักว่าธรรมชาติในภายในตัวเราคืออย่างนี้, กฎของธรรมชาติในภายในตัวเราคืออย่างนี้ ๆ, หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติในภายในตัวเราเป็นอย่างนี้, และผลเกิดจากการทำหน้าที่ในตัวเรา เป็นอย่างนี้ ๆ. เราจะต้องรู้จักความผิดพลาดหรือความถูกต้องของเราก่อน เราจึงจะไปรู้จักความผิดพลาดหรือถูกต้องของผู้อื่น; ฉะนั้น เราก็จะดูธรรมชาติ ๔ ความหมาย จากภายในก่อน แล้วเราก็จะรู้เรื่องราวภายใน ชีวิตจิตใจของเพื่อนของเรา รู้จักกฎธรรมชาติที่เขาจะต้องเป็นไปตามนั้นเหมือนกับเรา, รู้จักหน้าที่ที่เขาจะต้องประพฤติปฏิบัติเหมือนกับเรา, แล้วเราจะไม่หลงโกรธเขา เราจะให้อภัยเขาได้, เราจะสามัคคีกันประพฤติปฏิบัติร่วมกันให้สำเร็จประโยชน์ได้.

ศึกษาจากภายในได้อย่างไร.

ที่นี้จะพูดให้ละเอียดออกไปอีกสักหน่อยว่า เราจะศึกษาธรรมชาติภายในเราอย่างไร เพื่อจะรู้จักธรรมชาติภายนอก. เราจะรู้จักการปรุงแต่งตามกฎของธรรมชาติ; เมื่อพูดว่าการปรุงแต่งนี้ อย่าเพื่อสั้นหัว อย่าเพื่องวงนอน มันเป็นภาษาวัด, คนชาวบ้านพอได้ยินคำว่า ปรุงแต่ง แล้วก็งวงนอนแล้ว ไม่อยากจะฟัง, พอได้ยินคำว่า สังขาร แล้วก็ ยิ่งไม่อยากจะฟัง. ที่จริงมันเป็นคำเดียวกัน, คำว่า ปรุงแต่ง กับคำว่า สังขารมันเป็นคำเดียวกัน; คำว่า สังขาร มิได้หมายถึงร่างกายตายจับใส่โลง, ไม่ใช่สังขารอย่างนั้น.

คำว่า สังขาร แท้ ๆ นั้นมันคือการปรุงแต่ง, หรือ สิ่งที่มีการปรุงแต่ง, หรือ สิ่งซึ่งถูกปรุงแต่ง, หรือสิ่งซึ่งปรุงแต่ง, อะไรที่มีการปรุงแต่งก็เรียกว่า

สังขาร. ที่เรียกคน ว่าสังขาร ก็เพราะว่าร่างกายคนมันก็เป็นการปรุงแต่ง, ร่างกายที่เอาใส่โลงไปเผามันก็เป็นเรื่องของการปรุงแต่ง มันหมดการปรุงแต่งชั่วขณะมันตาย ก็เรียกว่าสังขาร; แต่คำว่า สังขารมิได้แปลว่า ร่างกาย, สังขารแปลว่า การปรุงแต่ง; แต่เพราะร่างกายนี้มันเป็นของปรุงแต่ง มันจึงถูกเรียกว่าสังขาร.

ฉะนั้น ช่วยจำคำว่า สังขาร ไว้ให้ดีๆ ว่า อย่าไปหมายถึงร่างกาย หมายถึงวัตถุสิ่งของอะไร. ให้รู้ว่าคำว่า สังขาร หมายถึงการปรุงแต่ง เมื่อใดไม่มีการปรุงแต่ง เมื่อนั้นเรียกว่าหยุดสังขาร เลิกสังขาร ระงับสังขาร, ถ้ายังมีการปรุงแต่ง ก็เรียกว่ามีสังขาร; เพราะฉะนั้น ต้องเป็นไป, ต้องเกิดขึ้นมา ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย ต้องเป็นทุกข์ธรรมดา, หรือกระทั่งว่าปฏิบัติถูกต้องมันก็เป็นสังขารฝ่ายดี มันก็มีความสุข มันก็ยังเป็นการปรุงแต่งอยู่นั้นแหละ แม้จะเป็นฝ่ายดี. คำว่า สังขาร มิได้มีความหมายว่า ชั่วหรือดี โดยเด็ดขาด, มันอยู่ที่ว่าปรุงแต่งดี หรือปรุงแต่งชั่ว : ปรุงแต่งดีเป็นสังขารดี, มันก็ไม่มีความทุกข์; ปรุงแต่งชั่วเป็นสังขารชั่ว มันก็มีความทุกข์. เพราะฉะนั้น เราจงรู้จักการปรุงแต่งตามกฎของธรรมชาติ, ต้องดูข้างในเพื่อจะรู้ที่มันมีอยู่ข้างนอก.

เมื่อไรมีการปรุงแต่ง ? ใครรู้บ้าง นักเรียนที่นั่งอยู่ที่นี้มีใครรู้บ้างว่า เมื่อไรมีการปรุงแต่งที่เป็นสังขารเกิดขึ้นในชีวิตของเรา. นี่เป็นจุดตั้งต้นที่สำคัญที่สุดของการศึกษาพุทธศาสนา, จะบอกให้ฟัง แล้วก็ช่วยจำไว้ให้ดีๆ.

เมื่อไรมีการปรุงแต่ง หรือมีสังขาร -การปรุงแต่ง ? ก็เมื่อตาเห็นรูปก็ได้, เมื่อหูได้ยินเสียงก็ได้, เมื่อจมูกได้กลิ่นก็ได้, เมื่อลิ้นได้รสก็ได้, เมื่อผิวหนังสัมผัสทางผิวหนังก็ได้, หรือเมื่อจิตมันไปนึกคิดอะไรแต่หนหลังเอามาคิดมานึกก็

ได้, นี้เรียกว่า มีการกระทบกันระหว่างของภายในกับภายนอก : ภายในคือตารูปอยู่ข้างนอก เรียกว่าภายนอก; ตาเห็นรูปเรียกว่า ตากระทบรูป ก็ปรุงแต่ง, การกระทบนั้นปรุงแต่งให้เกิดการเห็นทางตา เรียกว่าจักขุวิญญาณ. พอตาเห็นรูปที่มีความหมายแก่จิตใจของเรา มันก็เรียกว่ามันมีการปรุงแต่งเป็นวิญญาณทางตาขึ้นมา, พอหูได้ยินเสียงมีการปรุงแต่งทางหู เรียกว่าวิญญาณทางหูขึ้นมา, ทางจมูกก็เกิดวิญญาณทางจมูก, ทางลิ้นก็เกิดวิญญาณทางลิ้น, ทางผิวหนังก็เกิดวิญญาณทางผิวหนัง, ทางจิตใจก็เกิดวิญญาณทางจิตใจ นี้ก็ปรุงแต่งจนเกิดวิญญาณแล้ว.

การปรุงแต่งเริ่มตั้งแต่ผัสสะ จนเป็นทุกข์.

เมื่อตากระทบรูปเป็นต้น มีการปรุงแต่งจนเกิดวิญญาณทางตาเป็นต้นแล้ว. ทีนี้มันเกิดมีสามเรื่องขึ้นมาแล้ว; มีตากับรูปที่เห็น กับจักขุวิญญาณ, สามประการนี้มันทำงานร่วมกันถึงกันกระทบกัน เขาเรียกว่าผัสสะ : ผัสสะทางตา ผัสสะทางหู ผัสสะทางจมูก ผัสสะทางลิ้น ผัสสะทางผิวหนัง ผัสสะทางจิตใจ. ใครบ้างไม่มีผัสสะ มีแต่คนโง่เท่านั้นที่มันไม่รู้จักผัสสะ ทั้ง ๆ ที่มันมีผัสสะอยู่ตลอดวันตลอดคืน มันก็ไม่ได้รู้จักผัสสะ มันก็คิดว่าไม่มีผัสสะ. ฉะนั้นเราต้องมองเห็นว่ามันมีผัสสะอยู่ตลอดเวลา, ผัสสะนั้นก็เป็นการปรุงแต่ง.

เมื่อมีผัสสะกระทบอย่างนี้แล้วมันก็ปรุงแต่งต่อไปอีก เป็นสังขาร –การปรุงแต่งในอันดับต่อไปอีก ก็คือเวทนา. ถ้าสวยสบายแก่ตาก็เป็นสุขเวทนาทางตา, ไม่สวยแก่ตาไม่สบายแก่ตาก็เป็นทุกขเวทนาทางตา, หรือถ้าว่าเฉย ๆ ยัง

ไม่สุขไม่ทุกข์ก็เรียกว่า อทุกข์มสุขเวทนาทางตา. นี่เราก็เกิดเวทนาแล้ว. เรามีเวทนาอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเอง. เราไม่สนใจมันก็จึงเหมือนกับว่าไม่มี. ฉะนั้น สังขาร - การปรุงแต่งนั้นมีอยู่ตลอดเวลา แล้วก็มากมาย; เราไม่สนใจเราก็ไม่รู้เรื่องสังขารในภายใน.

นี่เราจะต้องรู้จักไอ้ตัวสังขารปรุงแต่งตามกฎของธรรมชาติในภายในอยู่ตลอดเวลา. แล้วการปรุงแต่งนี้มีระเบียบเรียบร้อยตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าสมบูรณ์แบบแล้วก็เรียกว่าเป็นสายแห่งปฏิกิจสมบูรณ์บาท เป็นเรื่องยืดยาว ไปหาอ่านเอาเอง.

แต่จะสรุปพูดสั้น ๆ ว่า การปรุงแต่งนี้มันจะเลยไปถึงมีความทุกข์ คือ มีสุขเวทนา สมมติว่าสบายแก่ตา มีสุขเวทนาทางตา มันก็เกิดความอยากคือ ตัณหา อยากยึดครอง อยากได้ อยากบริโภคะอะไรในสุขเวทนาทางตา; เมื่อความอยากในจิตใจนี้เป็นไปรุนแรงแล้ว ความรู้สึกถัดมาก็เกิดเป็นตัวกูผู้อยาก; กูอยาก กูอยากได้ กูอยากเอา กูอยากยึดครอง -เอาเป็นของกู. พอความรู้สึกในขั้นนี้เกิดขึ้นแล้ว ตัวกูก็เต็มแก่ขึ้นมาเรียกว่า ภพ, คลอดออกมาเป็นตัวกูเด่นเร่า ๆ อยู่ตามความอยากนั้น ๆ แล้วมันก็เรียกว่า ชาติ.

ชาตินี้เกิดในทางจิตใจ นี่เกิดได้หลายครั้งหลายหนในวันหนึ่ง ๆ แล้วก็พูดได้ว่าเกิดทุกที่เป็นทุกข์ทุกที; ถ้ามันเกิดเป็นตัวกูยึดถืออะไรเป็นของกูดั้นเร่า ๆ อยู่มันเป็นทุกข์ทุกที, เกิดทุกที่เป็นทุกข์ทุกที นี่ไม่ใช่เกิดจากท้องแม่, นี่เกิดจากในภายในจิตใจ. ถ้าว่าจะมีแม่ก็คือ ความอยากนั้นแหละเป็นแม่, อวิชชา - ความโง่เป็นพ่อ, มันเกิดตัวกูมาสำหรับจะยึดมันถือมันและเป็นความทุกข์. วันหนึ่ง ๆ มีได้

หลาย ๆ สิบชาติ, ปีหนึ่งอาจหลายหมื่นชาติ, หลาย ๆ สิบปี หลายแสนชาติ; ควรจะนิพพานกันทีละกรรมัง เพราะมันเกิดตั้งหลายหมื่นหลายแสนชาติ มันควรจะเข็ดหลาบ ควรจะเบื่อได้แล้ว, ไม่ต้องรอเข้าโลงถึงแสนครั้งดอก. เกิดตัวกูเป็นไฟ อยู่ในจิตใจเพียงแสนครั้ง ก่อนเข้าโลง นี่ก็ ควรจะพอแล้วสำหรับที่คนเราจะเบื่อหน่ายคลายกำหนด และใคร่นิพพาน.

นี่ศึกษาตัวเองให้รู้จักธรรมชาติการปรุงแต่งในภายในอย่างนี้ให้ดีที่สุด, แล้วก็ไปรู้จักของเพื่อนมนุษย์ว่ามันเป็นอย่างเดียวกัน, ฉะนั้น เราจึงต้องรู้จักตัวเองก่อนจึงไปรู้จักเพื่อนของเราได้ ว่าเราเป็นทุกข้ออย่างไร, เพื่อนของเราก็เป็นทุกข้ออย่างนั้น; เราจะได้เป็นเพื่อนทุกข้อเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน, แล้วช่วยกันต่อสู้ความทุกข์ จะดับมันเสียเพื่อจะเป็นนิพพาน.

ฉะนั้น เราไม่รู้จักความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์หรือของโลกได้ เพราะว่ามีแต่ความทุกข์ของเราเองเรายังไม่รู้จัก. คนไม่รู้จักพวกนี้เขาเรียกว่า คนประมาท ภาษาบาลีเรียกว่าคนประมาท, ไม่รู้จะแปลเป็นไทยว่าอะไร เรียกว่าคนประมาท แล้วก็ไม่มีหวังที่จะนิพพาน หรือจะดับทุกข์ได้. เราต้องเห็นความจริงข้อนี้ แล้วก็เกลียดกลัวอยู่, ดันรนที่จะหยุดการปรุงแต่ง ชนิดนี้เสียในภายในของเรา, แล้วเราก็จะดับทุกข์ได้ ก็จะมีนิพพานได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ ไม่มากก็น้อย ไม่ช้าก็เร็ว, คือว่าจะดับทุกข์ได้ คือเย็นเป็นนิพพานได้ไม่มากก็น้อย ไม่ช้าก็เร็ว, เรียกว่าแม้ไม่นานมาก มันก็นานพอสมควรที่จะรู้รสของความดับเย็นนี้ได้.

ศึกษาจากภายในจะรู้จักทุกข์.

นี่เรียกว่า ดูกัน ศึกษากันจากภายใน สังขาร –การปรุงแต่งในภายใน ที่เรียกว่า ปฏิจอสรูปบาท; โดยเฉพาะอย่างยิ่งมองให้เห็นเป็นส่วน ๆ เป็นเรื่อง ๆ ไป. อยากจะพูดว่า คนประมาทนั้น แม้แต่ลูกตามัน มันก็ไม่รู้จัก, หูของมัน มันก็ไม่รู้จัก, จมูกของมัน มันก็ไม่รู้จัก; ถ้ามันรู้จักนะ, มันคงไม่ใช่ตา หู จมูกอย่าง ผิด ๆ จนมานั่งน้ำตาไหลอยู่. ไปคิดดูเถอะ คนไหนก็ตามมันมานั่งน้ำตาไหลอยู่ มันก็เป็นคนที่ไม่รู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, ใช้มันไปอย่างผิด ๆ จนมันกัดเอามานั่งร้องไห้อยู่; เรื่องการงานก็ดี เรื่องแฟนก็ดี เรื่องอะไรก็ดี ถ้าใครมานั่งร้องไห้อยู่ แล้วมันก็หมายความว่าเขาไม่รู้จักแม้แต่ตาของมัน หูของมัน จมูกของมัน อะไร ๆ ของมัน มันทำผิดหมด มันจึงต้องเป็นทุกข์.

ฉะนั้น ช่วยกันศึกษาเสียใหม่เถอะ แม้แต่เรื่องตาของเรา นี่ ต้องศึกษา ดี ๆ ว่ามันจะทำอะไรให้เกิดขึ้นมาได้, หูของเรา มันจะทำอะไรให้เกิดขึ้นมาได้, จมูก ลิ้น ผิวหนัง จิตใจ มันจะทำอะไรให้เกิดเป็นเรื่องเป็นราวใหญ่โตขึ้นมาได้, แล้วมันจะให้เกิดผัสสะ เกิดเวทนาอย่างไร เกิดกิเลสอย่างไร. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อจิตเกิดกิเลสนั้นต้องรู้จักให้ดี ๆ; คนประมาททั้งหลายไม่รู้จักกิเลสเลย กิเลส จึงเกิดได้เรื่อย แล้วยกเฝารนเรื่อย จนชินอยู่ในกิเลส, จะไม่สมัครชนะกิเลส ไม่สมัครชะล้างกิเลสด้วยซ้ำไป เพราะมันหมักหมมกับกิเลสมากเกินไป. นี่เราไม่รู้เรื่องจริง, ไม่รู้ของจริงที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โภฏฐัพพะ, ไม่รู้จักเรื่องของวิญญูณ ผัสสะ และเวทนา. เราได้แต่ท่องหนังสือ

สวคมนตรีเจ็อยแจ้ว, สวคมนตรีไพเราะเจ็อยแจ้ว เรื่องนี้ทั้งนั้นแหละ, เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้; สวคมนตรีเจ็อยไปแต่ก็ไม่รู้ว่ามันว่าอะไร.

นี่ต่อไปนี้ก็อย่าเพียงแต่สวคมนตรีเจ็อยแจ้วเลย; เมื่อพูดถึงคำว่าตาก็ให้รู้ว่าตาคืออะไร จมูกคืออะไร ผัสสะคืออะไร เวหนาคืออะไร ตัณหาคืออะไร อุपाทานคืออะไร; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสวคบทว่า สังขิตเตนะ ปัญญาทานักขันธา ทุกขา นี้ให้รู้เถอะว่า บทนี้สำคัญที่สุด ว่า ความทุกข์มันเกิดขึ้นเพราะเบญจขันธ์ที่ยึดถือ, ที่ถูกยึดถือว่าตัวตน ว่าของตน. เมื่อจิตมันโง่ เอาความรู้สึกประเภท สัญญา เวทนา ว่าเป็นตัวเป็นตน แล้วมันก็มีทุกข์แหละ.

ฉะนั้น เมื่อมีความทุกข์ที่ไหน เมื่อไร ก็รีบดูให้ดี, ดูตัวความทุกข์ให้ดี ๆ จนพบว่ามันเกิดมาจากความยึดมั่นอะไร, แล้วก็อย่าไปยึดมั่น. เรามันหลงในรสอร่อย ที่เกิดมาจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เราไม่ดูให้ดีว่ามันเป็นเรื่องหลอกลวง, เป็นเพียงเรื่องมายา, นี่จิตมันโง่ถึงขนาดนั้น มันยึดมั่น แล้วมันก็ได้เป็นทุกข์, แล้วมันก็เคยชินเป็นนิสัยที่จะยึดมั่นอย่างนั้น และเป็นทุกข์อย่างซ้ำ ๆ ซาก ๆ; เรียกว่ามีความทุกข์ตั้งร้อยครั้ง พันครั้ง หมื่นครั้ง แสนครั้งก็ไม่รู้จักเบื่อสักที.

เปลี่ยนการศึกษาเสียใหม่ ให้รู้จริงให้รู้ในภายใน มันก็จะรู้จักเมื่อ แล้วมันก็จะละได้ทันในชาตินี้ ในชีวิตนี้, เป็นทุกข์กันเพียงสัก ๒-๓ หมื่นครั้ง หรือให้สักแสนครั้งก็พอแล้วกรรมัง, ต่อจากนั้นเลิกกันที ดิ้นกันที, มองเห็นเข้าใจจริง ๆ กันที, อย่าต้องเป็นทุกข์เลย. นี้เรียกว่าตั้งต้นจากภายใน ดูตัวเราเองว่ามันเป็นอยู่อย่างนี้ เพื่อมนุษย์ของเราก็เป็นอย่างนี้. เรามีโรคะ กำหนดขินดี หรือมีโรคะใครจะได้ด้วยความโง่, นี้ดูให้รู้จักทุกครั้งว่ามันเป็นอย่างไร มันเป็นไปอย่างไร,

มันเผาถนอย่างไร. โทสะ ก็เหมือนกัน มันเป็นไฟอย่างไร; นี่เราก็ได้แต่เกิดกิเลสเหล่านี้เรื่อย ๆ ๆ แต่ไม่รู้ว่ามันคืออะไร มันคืออย่างไร.

ตอนนี้ไปก็ต้องศึกษาธรรมชาติภายในนี้ ให้แจ่มแจ้งชัดเจน; รู้จักเรื่องของเรา, แล้วมันก็รู้จักของเพื่อน. พุคแล้วไม่น่าเชื่อ “ดูเราแล้วเห็นเพื่อน”, ก็ว่าจะพูดไม่จริง. ดูเราเองให้ดี ๆ แล้วมันก็จะเห็นเพื่อนของเรา, แล้วก็ไม่นชวนกันโง่ ไม่นชวนกันหลง ไม่นชวนกันประมาท, ไม่นชวนกันก่อสร้างความทุกข์ขึ้นมา. ดูตัวเราเองให้ดี ๆ แล้วเราก็จะรู้จักเพื่อนของเราเหมือนกับที่เรารู้จักตัวเรา, ดูกิเลสค้นหา ดูความทุกข์, ดูการปรุงแต่งที่เรียกว่า สังขารของเราให้ดี ๆ แล้วเราก็รู้จักเพื่อนของเราที่เป็นอย่างเดียวกัน. นี้เรียกว่า ดูเรา แล้วไปเห็นเพื่อน; เราโง่หลงเท่าไรดูให้รู้จัก, เราไม่รู้, เรามีความโลภ มีความโกรธ มีความหลงเท่าไร ดูให้รู้จัก, แล้วก็เห็นความที่เพื่อน ๆ ของเรามันก็เหมือน ๆ กับเรา, แล้วก็มาชวนกันแก้ไขเพื่อนมนุษย์ หรือมนุษย์ทั้งโลกนี้ให้พ้นจากปัญหาคือความทุกข์.

ความสุขแท้จริงมีลักษณะเย็นเป็นนิพพาน.

ที่นี้ก็อยากจะพูดถึงความสุขบ้าง ต้องรู้จักความสุข ตั้งต้นดูมาจากภายใน. ความสุขนี้มีหลายระดับ เราไม่รู้, เรารู้จักแต่ที่มันสนุกสนานเอร็ดอร่อยว่าเป็นความสุข, เราไม่รู้ว่าพร้อมกันนั้นมันให้ความทุกข์อย่างไรด้วย. ความสุขจากการมีข้าวกิน มีบ้านอยู่มีเครื่องแต่งตัวสวย ๆ มีอะไรนี่เขาก็เรียกว่าความสุข, กระทั่งมีความสุขละเอียดลึกซึ้งขึ้นไปทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เขาก็เรียกว่าความสุข; แต่ทั้งหมดนั้น ทุกชนิดร้อนเป็นไฟทั้งนั้น. พระอรหันต์ไม่เรียกสิ่ง

เหล่านี้ว่าเป็นความสุข, เขาเรียกว่าความหลอกลวงอย่างใดอย่างหนึ่ง, เขาไปเรียกความสุขตรงที่ไม่มีไฟ ไม่มีกิเลสที่เป็นไฟ, ไม่มีไฟแล้วก็เย็น เย็นแล้วก็เป็นนิพพาน นิพพานแปลว่าเย็น; เมื่อไม่มีไฟคือกิเลส จิตใจนี้ก็เย็นเป็นนิพพาน เมื่อนั้นจึงจะเรียกว่าความสุข, ใครเคยสนใจความสุขชนิดนี้บ้าง.

นี่ขอภัยที่พูดตรง ๆ ว่า ลูกเด็ก ๆ นี้ไม่มีหวังดอก มันมุ่งหมายที่ไปซื้อฝรั่งจิมน้ำปลากินมากกว่า ว่าเป็นความสุข, มันไม่รู้เรื่องกิเลส, ไม่รู้เรื่องอะไรไปเสียหมด, ไม่รู้ว่ากิเลสดับไปแล้วอะไรจะเกิดขึ้นในใจ เพราะว่า ตัวกิเลสมันก็ไม่รู้จัก, นี้เรียกว่าไม่รู้จักไฟ ว่าเมื่อกิเลสคือไฟดับไปแล้วนั้นคือความเย็นเป็นนิพพาน เป็นสิ่งที่ควรจะเรียกว่าความสุข สงบ เยือกเย็น; ส่วนความเอร็ดอร่อย สนุกสนาน ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ นี่มันเป็นเรื่องแผดเผาทั้งนั้น, แต่มันเป็นการแผดเผาที่คนชอบ, เป็นการแผดเผาที่ไม่แสดงการ (อาการ)แผดเผาให้รู้สึก. แต่แล้วก็ต้องมาเป็นทุกข์เป็นร้อน มานั่งร้องไห้กันอยู่เป็นประจำ เพราะอำนาจความหลงไหลในสิ่งเหล่านี้.

เราเสพติดในรสอร่อย ทางอายตนะของสิ่งเหล่านี้ ถือว่ามันเป็นความสุข ทั้งที่มันเป็นความหลอกลวง มันเป็นศัตรูเราก็เข้าใจว่ามันเป็นมิตร, นี้เราจงดูให้ดี ๆ ที่มันกำลังเกิดอยู่ในจิตใจ. พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ดูปัจจุบัน ให้สนใจปัจจุบัน. ปัจจุบันนั่นคือสิ่งที่กำลังเกิดอยู่ในจิตใจ; ถ้ามันพ้นไปจากจิตใจแล้วมันก็เป็นอดีต ไม่ใช่ปัจจุบัน, ถ้ามัน ยังไม่มาก็ยังเป็นอนาคต ยังไม่ใช่ปัจจุบัน; เพราะฉะนั้น อะไร ๆ ที่มันกำลังรู้สึกอยู่ในจิตใจ มันกัดเราเจ็บ, มันเผาเราร้อน, หรือมันทำให้เราเยือกเย็น เป็นสุขก็ตาม, ที่มันกำลังรู้สึกอยู่ในจิตใจนี้เรียกว่า

ปัจจุบัน. พออะไรเกิดขึ้นในจิตใจเป็นปัจจุบัน, ศึกษามันให้ดี ๆ แล้วเราก็จะรู้จักอดีตและรู้จักอนาคต; ความสุขในปัจจุบันเป็นอย่างไร ในอดีตก็เป็นอย่างนั้น, ในอนาคตก็จักเป็นอย่างนั้น. ฉะนั้น ศึกษาปัจจุบันอย่างเดียวแล้วไม่ต้องกลัว ก็ จะรู้จักอดีตและอนาคตด้วยเป็นธรรมดา; ฉะนั้น จึงหาโอกาสศึกษาทุกอย่างที่มันเป็นปัจจุบันปรากฏอยู่ในจิตว่า มันเป็นอย่างไร คืออะไร เพื่ออะไร, ก็จะรู้ไปถึงว่าอดีตมันก็เป็นอย่างนั้น อนาคตมันก็เป็นอย่างนั้น. นี้เรียกว่าศึกษาจากภายใน แล้วยังศึกษาสำหรับจะรู้แม้สำหรับอนาคต และรู้ที่อดีตที่เคยโง่ เคยหลงมาแล้วก็ ยังมารู้กันใหม่ได้อีก; นี่มันคืออย่างนี้. ฉะนั้น ขอให้สนใจจะศึกษาจากภายใน แล้วจะรู้ทุกอย่างที่เป็นภายนอก. ศึกษาภายในโดยแท้จริงก็คือศึกษาปัจจุบัน; รู้ปัจจุบันแล้วก็จะรู้อดีตและอนาคตได้.

จะรู้จักโลกได้ โดยดูภายในใจของตน.

นี่ก็จะให้ดูต่อไปอีกว่า รู้จักโลกภายในก่อน แล้วก็จะรู้จักโลกภายนอก. บางคนจะสงสัยว่าโลกภายในคืออะไร? โลกมันจะเข้าไปอยู่(โลกอะไรจะเข้าไป) อยู่ในตัวเราได้? นี่คือว่าไม่ได้เรียนธรรมะ ถ้าเคยเรียนธรรมะก็รู้ว่าในตัวเราก็มีโลก ถ้าไม่เชื่ออาตมาก็เชื่อพระพุทธเจ้าไว้ที่ก่อนก็ได้; เพราะว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับแห่งโลกก็ดี ทางให้ถึงความดับแห่งโลกก็ดี ตลาคตบัญญัติไว้ในร่างกายที่ชาวสควาหนึ่งนี้เท่านั้น ที่ยังเป็น ๆ ยังมีชีวิต. ในร่างกายที่ยังเป็น ๆ นั้นมีโลก โลกทางวิญญูณ โลกอันละเอียด โลกอันมีความหมายที่แท้จริง. โลกแผ่นดิน โลกดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดินฟ้าอากาศแผ่นดิน

โลกข้างนอกๆ นี้ มันไม่มีความหมาย หรือไม่มีคุณค่าอะไรมากมายนัก; ที่มันจะเป็นทุกข์หรือเป็นสุขก็ต่อเมื่อค่าหรือความหมายของมันเข้าไปอยู่ข้างใน ในใจของเรา.

ฉะนั้น ทางธรรมะเขาถือว่า โลกนั้นคือสิ่งที่เรารู้สึกได้ทางตา สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางหู สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางจมูก สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางลิ้น สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางผิวหนัง สิ่งที่เรารู้สึกได้ทางจิตใจ นั่นแหละคือโลก, มันเข้าไปอยู่ในร่างกายของเราได้อย่างสบาย เพราะมันเป็นความรู้สึกแต่เป็นความรู้สึกทั้งหมดนะ ทุกทาง ทุกวิถีทาง. เรารู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจอย่างไรมันคือโลก, นั่นคือสิ่งที่เข้าไปอยู่เป็นโลกในภายใน ทำให้เกิดอะไรได้มาก มีผัสสะ มีเวทนา มีตัณหา มีอุปาทาน มีทุกข์. ถ้าจะดับทุกข์รู้จักจะดับต้นเหตุของสิ่งเหล่านี้ ก็ดับภายใน อีกเหมือนกัน; ฉะนั้น จะเป็นทุกข์หรือจะดับทุกข์ต้องเป็นเรื่องภายใน. จะเป็นโลกคือความทุกข์ก็ข้างใน จะเป็นดับทุกข์คือดับโลกก็ต้องดับข้างใน.

เดี๋ยวนี้เราสนใจแต่เรื่องโลกภายนอก เราเรียนแบบเรียนที่เขาเขียนให้เด็กๆ เรียนรู้กันแต่เรื่องโลก ผิวโลก โลกแผ่นดิน โลกอย่างนี้ทั้งนั้น, โลกของพระพุทธเจ้าท่านไม่หมายถึงสิ่งเหล่านี้, ท่านหมายถึงความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่เข้าไปอยู่ข้างใน, โลกนั้นคือสิ่งที่รู้สึกได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้าสมมติว่าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจแล้ว โลกไหนๆ ก็ไม่มี; โลกแผ่นดินนี่ก็ไม่มี, โลกดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์, โลกไหนก็ไม่มี, ถ้าว่าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ฉะนั้น เมื่อเรามี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อะไรมาปรากฏ มาสัมผัส มารู้สึกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั้นคือโลกสำหรับเรา. โลกนี้มันซึมซาบ เข้าไปอยู่ในภายในจิตใจ จึงเรียกว่าโลกภายใน; เราไม่รู้จัก, เรารู้จักแต่โลกข้างนอกที่เคลื่อนกลาดอยู่, แล้วก็ไม่ได้ไม่รู้จักจริง ไปหลงรัก หลงยึดมั่นถือมั่น จนเกิดความทุกข์ก็ยังไม่รู้จัก. ถ้าเรารู้จักโลกภายใน, รู้จักจิตใจที่กำลังรู้สึกอยู่ในภายใน โดยอาศัยทางตา หู จมูก ลิ้น กายแล้ว, เราก็จะรู้จักถึงหัวใจ ถึงตัวจริงของสิ่งที่เรียกว่าโลก : มีความสุขก็มี มีความทุกข์ก็มี เป็นอย่างนั้นก็มี เป็นอย่างโน้นก็มี โลกสวรรค์ก็มี โลกนรกก็มี โลกสัตว์เดรัจฉานก็มี.

ระวังให้ดี โลกทุกชนิดแหละมันเข้าไปอยู่ในหัวใจของเรา; ถ้าเราทำให้มีความสุขอย่างพวกเทวดา โลกเทวดาก็เข้าไปมีอยู่ในจิตใจของเรา ถ้าเราทำผิดเดือดร้อนเป็นสัตว์นรก โลกนรกก็น่าเข้าไปอยู่ในจิตใจของเรา, ถ้าเราทำให้เกิดความโง่อย่างสัตว์เดรัจฉานขึ้นมาในใจ โง่โลกสัตว์เดรัจฉานก็เข้าไปมีอยู่ในจิตใจของเรา, เราจักโลกภายใน ชนิดนี้แหละให้ดี ๆ แล้วโลกภายนอกทั้งหลายก็จะเป็นอันว่ารู้จักด้วย และจะหมดความหมาย ก็จะหมดปัญหาไม่ทำให้เป็นทุกข์ได้ เพราะว่าเราควบคุมโลกในภายในไว้ได้เป็นอย่างดี.

เราอย่าให้มีโลกชนิดไหน อย่ามีการปรุงแต่ง มันก็จะมีความดับเย็น เป็นพระนิพพาน, พระนิพพานไม่เป็นโลก เป็นที่ดับแห่งโลก, ดับความหมายแห่งโลกเสียให้หมดมันก็เป็นพระนิพพาน. นี้เรียกว่าดูข้างใน ดูปรากฏแก่ใจเป็นภายใน, ตามพระบาลี ตามพระพุทธภาษิตที่ว่า เป็น สันติภูริโก คือเห็นเอง รู้สึกเอง, ประจักษ์แก่ความรู้สึกของตนเอง จึงจะเป็นสันติภูริโก, จำมาได้ในหนังสือ

ไม่เป็นสันตทิฏฐิโก แม้เป็นเรื่องอย่างเดียวกันข้อความอย่างเดียวกัน เอามาจากหนังสือ ไม่เป็นสันตทิฏฐิโก, ฉะนั้น เรื่องสุข เรื่องทุกข์ เรื่องโลกนั้นโลกนี้ ที่เข้าไปอยู่ในจิตใจนั้นเป็นสันตทิฏฐิโก, เป็นอกาลิโก ไม่จำกัดเวลา ก็มันจะมีทันทีที่มีการปรุงแต่ง, แล้วมันก็จะเป็เนหิปัสสิโก คือเรียกมาได้แล้วจริงๆ เพราะมันมีให้ดู เพราะมันมีอยู่ในใจ.

เพราะฉะนั้น พระนิพพานที่เราจะเรียกเพื่อนมาดูได้ มันต้องเป็นพระนิพพานที่เรามีอยู่ในใจ, เมื่อใดจิตใจของเราว่างจากกิเลส ไม่มีกิเลสรบกวน ก็มีพระนิพพานอยู่ในใจ, เราเรียกเพื่อนมาดู มาดู มาดู, นี่ความที่ นิพพานมีอยู่ในใจ คือว่างจากกิเลส. ถ้าจะนิพพานกันต่อตายแล้ว, นิพพานอีกหมื่นชาติแสนชาติ จะเรียกใครมาดูได้ที่ไหนล่ะ, มันไม่มีอะไรให้ดู มันไม่รู้จะเรียกอะไรมาให้ดูที่นี่และเดี๋ยวนี้.

ความสงบเย็น หรือความทุกข์ ก็ดูได้ภายในจิตใจที่นี่ เดียวนี้.

เดี๋ยวนี้เรามีให้ดู ก็มาดูซิในจิตใจมันเป็นอย่างไร, มันไม่มีกิเลสอย่างนี้, มันสงบเย็นอย่างนี้; หรือในทางที่ตรงข้าม ถ้ามันเป็นความทุกข์นะ ผิดเป็นไปในทางความทุกข์ก็เรียกมาดู, ดูความทุกข์ มีความทุกข์อยู่ที่นี้เดี๋ยวนี้. เพราะฉะนั้น เราจะต้องทำให้มันเป็นความรู้สึกอยู่ในภายในจริงๆ, เป็นสันตทิฏฐิโก เป็นอกาลิโก เป็นเนหิปัสสิโก; แล้วบทที่ว่าโอปนยิโก ควรน้อมเข้าไปในตัว นี่มันก็บ่งชัดอยู่แล้วว่า ต้องเอามาใส่ในตัว ต้องมีอยู่ในตัว จึงจะมีจริง จึงจะมีผล จึงจะมี

ความหมาย ฉะนั้น เรียกว่ามันมีอยู่จริง ๆ อยู่ในใจ. ถ้าคนไม่โง่เกินไป เป็น วิญญาณอยู่ข้างแล้วเขาก็เห็นเองนี่, ปังจัดตั้ง เวทิต โท วิญญูหิ - วิญญูชนรู้ได้เอง.

ฉะนั้น เราต้องทำให้มันตรงตามกฎของธรรมชาติ เมื่อความทุกข์มันอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ เราก็ต้องดับทุกข์กันที่นี้และเดี๋ยวนี้, ฉะนั้น เมื่อมีความทุกข์ที่ไหนก็ดับทุกข์มันที่นั่น มันจะมีนิพพานที่นั่น ทันทันที่นั่นและเดี๋ยวนั้น, เมื่อความทุกข์ดับไป. อย่าให้กลายเป็นว่าเรามีความทุกข์กันที่นี้ แล้วค่อยดับทุกข์กันต่อชาติหน้า หรือต่ออีกหมื่นชาติแสนชาติโน้น จะมีความหมายอะไร, ลองคิดดู. เมื่อความทุกข์มันอยู่ที่นี้และเดี๋ยวนี้ แล้วเราจะดับทุกข์กันต่อตายแล้ว หรือว่าต่อชาติหน้า ร้อยชาติ พันชาติ มันจะดับได้อย่างไร ? มันผิดไปหมดทั้งโดยความหมาย โดยอรรถะ โดยพยัญชนะ โดยสัจจะ โดยความจริง. ถ้าสมมติว่าเรา หิวข้าวเดี๋ยวนี้ แล้วค่อยกินต่อตายแล้ว คุณเอาไหม ? ก็ไม่มีใครเอาแน่. ความทุกข์ก็เหมือนกันแหละ เมื่อมันเป็นทุกข์อยู่ที่นี้ ร้องไห้ น้ำตานองหน้าอยู่ที่นี้ ทำไมจะต้องรอดับทุกข์ต่อเมื่อตายแล้ว.

ฉะนั้น จะต้องดับทุกข์ทันทีที่มีความทุกข์ ให้มันเป็นอกาลิโก เป็น ปังจัดตั้งเวทิตัพโพ หรือสรุปเรียกว่ามันเป็นสันตนิฏฐิโก. มองให้เป็นสันตนิฏฐิโกก็ เห็นจริง ในภายใน เห็นจริงอย่างไม่ต้องเชื่อตามใคร. เขาพูดกันไว้ถึงว่าไม่เชื่อตามพระพุทธเจ้านะ, ผู้ที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าที่แท้จริงหลายองค์ เขายืนยัน ปฏิญาณว่าไม่ได้เชื่อพระพุทธเจ้า, ไม่ได้เชื่อตามพระพุทธเจ้า; แต่เชื่อตามที่เขารู้สึกอยู่จริง ๆ ข้างใน, แล้วเผชิญว่า เรื่องนั้นมันตรงกันกับที่พระพุทธเจ้าตรัสทุกคำ ทุกตัวอักษรเท่านั้นเอง. [ดูในพระไตรปิฎก เช่นในบุพพโกณฑกุสูตรที่ ๔ ชรารวรรคที่ ๕ มหารวรรคสังยุตตนิกาย เล่มที่ ๑๘ (ไตร. บาลี ฉบับจุฬา. หน้า ๑๘๔ ข้อ ๕๑๔. ถ้าฉบับภาษาไทย ข้อ ๕๑๔.)]

ฉะนั้น ถ้าเราจะมีสันทิฏฐิโก ปังจัดตั้งเวทิตโป กันจริงๆ แล้ว จงดูข้างใน เห็นข้างใน รู้สึกข้างใน; ถ้าเชื่อ ก็เชื่อตามที่มันรู้สึกอยู่จริงในข้างใน, แล้วเราก็จะได้รับผลคือความรู้ที่เป็นวิปัสสนา ซึ่งแปลว่า เห็นแจ้ง เห็นแจ้ง. แต่ต้องดูเป็นและดูได้. จิตใจธรรมดา มันหลงไหลโง่งมงามายอยู่กับอวิชชา - ความไม่รู้ มันดูไม่ได้; ต้องทำจิตใจให้เป็นพิเศษคือฝึกด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา แล้วจิตใจนี้ก็จะเป็จิตใจที่เหมาะสมที่จะดู, ดู ข้างใน, ดูด้วยความรู้สึกอย่างถูกต้อง : ทุกข์ก็เห็นว่าเป็นทุกข์, ว่างจากทุกข์ก็เห็นว่าว่างจากทุกข์, จิตกำลังมีกิเลสก็เห็นว่าจิตกำลังมีกิเลส, จิตว่างจากกิเลสก็เห็นว่าจิตมันว่างจากกิเลส; เพราะฉะนั้น เราไม่ต้องทำอะไรมาก คอยเฝ้าดู คือเฝ้าดูความรู้สึก, ดูเท่านั้น. จะขออ่าว่าดู ๆ ดู ๆ เท่านั้น, อย่าไปคิดนำ, อย่าไปคิดตามหนังสือหนังสือหน้าตา รับตำราที่เล่าเรียนมา.

การเห็นจริง ต้องดูเมื่อจิตฝึกดีแล้วมีสมาธิเพียงพอ.

นี่บางคนเขาเก่งเล่าเรียนมามาก แล้วก็เขาพูดนำไปหมด คิดนำไปหมด คนนี้ไม่มีวันจะเห็นดอก, มันก็เห็นเป็นเรื่องท่องจำ มันพูดไปตามท่องจำ มันไม่ได้เห็นจริง. ถ้าจะให้เห็นจริงต้องดูด้วยจิตที่ฝึกดีแล้ว คือมีสมาธิพอสมควรแล้ว, มีสมาธิมากก็ดูเห็นมาก มีสมาธิน้อยก็ดูเห็นน้อย. ดูตามที่เป็นจริงอย่าไปคิดนำ คิดนำผิดได้ เพราะเรียนมาผิดก็ได้, เข้าใจผิดก็ได้, กำนวณผิดก็ได้, ใช้เหตุผลผิดก็ได้; นี้เรียกว่ามันคิดนำ มันใช้ไม่ได้. ฉะนั้น ปล่อยให้มันเป็นไปตาม

ธรรมชาติของมัน แล้วจิตนี้ก็เฝ้าดู; จิตนี้เฉียบแหลมเพราะอบรมมาดีด้วยสมาธิ
แล้วก็ดู, ดูแล้วก็เห็น, เห็นนี้เป็นวิปัสสนา.

ดูด้วยตาสำหรับวิปัสสนา คือจิตที่ฝึกดีแล้วจนเป็นสมาธิ, ดูให้ดี ดูให้
ลึก ดูให้ถึงที่สุดตามที่เป็นจริง, ดูข้างในแล้วก็จะเห็นหมดข้างนอก ไม่ว่าโลกนี้
โลกไหนทุกโลกเลย. ถ้าเห็นโลกข้างในโดยแท้จริงโดยสมบูรณ์แล้ว จะเห็นหมด
ทุกโลกที่เราเรียกกันว่าข้างนอก. ถ้าเรารู้จักความทุกข์ของเราดี เราก็รู้จัก
ความทุกข์ของผู้อื่นได้, ถ้าเรารู้จักความดับทุกข์ของเราดี เราก็เห็นความดับทุกข์
ของผู้อื่นได้ นี่มันน่าแปลกไหม ที่ว่าดูข้างในแล้วก็เห็นข้างนอก เราดูแต่ข้างใน
ดูแต่ข้างใน ดูแต่ข้างในกลับเห็นหมดทุกสิ่งทุกอย่างแม้ที่มันอยู่ข้างนอก; นี่คือ
อำนาจ อภินิหารอานุภาพของวิปัสสนาของการดูอย่างแท้จริง.

**จงดูจนเห็นอิทัปปัจจยตา,
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, และเช่นนั้นเอง.**

ดูข้างในแล้วเห็นข้างนอก, ดูปัจจุบันเห็นอดีตเห็นอนาคต เห็นของตน
เห็นของผู้อื่น อัมมัตตัง วา พหิทธา วา ดูข้างในเห็นแล้ว ก็เห็นข้างนอกคือของ
ผู้อื่น หยาบละเอียดเห็นหมด, เลวประณีตเห็นหมด, ไกลใกล้ก็เห็นหมด. จะดู
เห็นไปได้ไม่มีประมาณ มันจะมีก็โลก ก็โลกธาตุ ก็หมื่นโลกธาตุก็เห็นหมด,
เห็นความที่มันเหมือนกัน โดยความเป็นสังขารปรุงแต่ง แล้วก็ อนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา แล้วก็อิทัปปัจจยตา เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้

เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. แม้มันจะแปลกประหลาดกันก็ร้อยอย่างพันอย่างหมื่นอย่างแสนอย่าง มันก็มีอาการอย่างเดียวกัน คือการปรุงแต่งตามกฎของอิทัปปัจจยตา. เขาก็เลยเป็นคนที่มีจิตใจไม่ข้องติดอยู่ในอะไร ไม่รู้จักเป็นทุกข์ เพราะเห็นว่ามันอย่างนี้เอง มันอย่างนี้เอง มันอย่างนี้เอง.

ช่วยจำไว้ให้ดี ใครไม่เห็นอย่างนี้เอง แล้วคนนั้นจะต้องนั่งร้องไห้บ้าง เป็นบ้าง, จะต้องตกลงไปในความรักบ้าง ตกลงไปในความโกรธ ความเกลียดบ้าง เพราะว่าเขาไม่เห็นว่ามันเป็นเช่นนี้เอง. ความทุกข์เกิดขึ้น ปัญหาเกิดขึ้น เพราะเขาไม่เห็นเช่นนั้นเอง. เช่นนั้นเอง เป็นที่รวมเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า (เป็นที่รวมคำสอนของพระพุทธเจ้า) แสดงถึงความจริงอันสูงสุดเด็ดขาดของธรรมชาติ ซึ่งเราจะต้องเห็นภายในก่อนว่า อ้อมันเช่นนี้เอง, เช่นนี้เอง, แล้วออกมาถึงข้างนอกมันก็เช่นนั้นเอง เช่นนั้นเองหมดทั้งสากลจักรวาล คนนี้เป็นอิสระหลุดพ้นไม่เกี่ยวข้องติดพันอยู่ในสิ่งใด, เรียกว่าผู้หลุดพ้นตามพระพุทธศาสนา, หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง; เพราะว่าเขาคูข้างในแล้วเห็นหมดทั้งข้างในและข้างนอก, เห็นธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด ไม่เกิดกิเลสตัณหาในสิ่งใด ก็เป็นจิตใจที่หลุดพ้นเป็นอิสระ ไม่มีความทุกข์; เรื่องมันก็จบ. เมื่อไม่มีความทุกข์ทั้งเรา ไม่มีความทุกข์ทั้งผู้อื่น เราก็ควรจะพอใจ.

เดี๋ยวนี้เรายังไม่ประสบผลเช่นนี้ เรายังมีความทุกข์ของเรา จนต้องละอายแมาว; เรายังปวดหัว เรายังนอนไม่หลับ เรายังเป็นประสาท เรายังเป็นอะไรหลายๆ อย่าง, ความทุกข์ของเราก็ก็น้อยอยู่, แล้วเราก็ก็นึกช่วยผู้ใดให้

พ้นจากความทุกข์นี้ได้ด้วย, เรามาตั้งต้นกันใหม่อย่าเป็นทุกข์สำหรับเราเอง, และช่วยผู้อื่นให้ไม่ต้องเป็นทุกข์ได้ด้วย; นั่นแหละคือความเป็นพุทธบริษัท, เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ออกมาเสียจากความทุกข์ทั้งหลายทุกอย่างทุกประการ, ไม่ต้องเสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และมาพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายในวันนี้ก็สมควรแก่เวลา; สรุปกันด้วยเรื่องว่าต้องศึกษาธรรมชาติภายใน จึงจะรู้จักธรรมชาติภายนอก ทุกอย่าง ไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ, มันจะละเอียดลึกกลับ ประณีตสุขุมลึกกลับเท่าไรมันก็คือธรรมชาติ เพราะฉะนั้น จะไม่มีที่ไม่ใช่ธรรมชาติ จะไม่มีที่เรียกว่าผิดธรรมชาติหรือเหนือธรรมชาติ, เราพูดผิดๆ เราก็เลิกกันเสียใหม่ อาตมาก็เคยพูดผิด, นี่ต้องบอกกันเสียด้วยเหมือนกัน; เดียวนี้ก็ไม่อยากจะพูดผิดอีกต่อไป, เพราะมาศึกษาธรรมะในพระพุทธศาสนาที่ว่าไม่มีอะไรนอกจากธรรมชาติ, นอกจากธรรมชาติใน ๔ ความหมาย คือตัวธรรมชาตีกี่ดี กฎของธรรมชาตีกี่ดี หน้าที่ตามกฎของธรรมชาตีกี่ดี ผลที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ที่ดี ล้วนแต่เป็นธรรมชาติ. เราทำได้, เราก็มีทางที่จะทำได้ คือรู้ธรรมชาติ ประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, ไม่มีความทุกข์อีกต่อไปเลย.

การบรรยายสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติไว้เพียงเท่านี้; หวังว่านักเรียนทั้งหลายจะเอาไปใคร่ครวญ คิดนึก ใช้ประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สติปัญญาของตน. ต่อไปนี้ก็เป็นโอกาสของพระคุณเจ้าทั้งหลาย ที่จะได้สวดบทธรรมเป็นคณสาธยาย มีข้อความส่งเสริมกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติธรรม ในพระพุทธศาสนา สืบต่อไป.

ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ

- ๑๒ -

ที่หินโค้ง, ๒๗ กันยายน ๒๕๒๓

เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา เป็นครั้งที่ ๑๒ ในวันนี้ อาตมาก็จะต้องกล่าวในชุด ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ ต่อไปตามเดิม, และจะมีหัวข้อย่อย สำหรับกล่าวเฉพาะในวันนี้ว่า “เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ”. แม้จะสังเกตเห็นว่า มีนักเรียนและอุวชนเป็นอันมาก มาร่วมฟังอยู่ในวันนี้ ก็ไม่สามารถจะเปลี่ยนให้เป็นเรื่องที่เหมาะโดยตรง สำหรับนักเรียนและอุวชนได้; จำเป็นที่จะต้องกล่าวเรื่องที่ค้างคาอยู่ ให้สิ้นสุดไป เป็นครั้งสุดท้ายใน

วันนี้ แห่งการบรรยายชุดนี้, คือชุดที่ว่าด้วยธรรมชาติ. นักเรียนและเยาวชนทั้งหลาย พยายามฟังให้ดีที่สุด ก็คงจะได้รับประโยชน์บ้าง เหมือนกัน.

[ทบทวน.]

ในครั้งที่แล้วมา ก็ล้วนแต่กล่าวถึงเรื่องธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ โดยความมุ่งหมายที่จะให้เห็นว่า ธรรมะหรือศาสนานั้น เป็นเรื่องของธรรมชาติใน ความหมายลึกซึ้ง ไม่ใช่ความหมายตื้น ๆ เหมือนที่ใช้กันอยู่ในภาษาไทยตามธรรมดา.

คำว่า “ธรรมชาติ” ในภาษาพระธรรม หรือภาษาศาสนานั้น มันลึกจนถึงกับว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ. การศึกษาของพวกเขาฝรั่งก็ก้าวหน้า จนถึงกับมองเห็นว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ, เห็นฝรั่งบางคนเขาเขียนสารภาพว่า ก่อนนี้เรายังไม่รู้เรื่องธรรมชาติ อันสมบูรณ์ เราจึงมีความคิดว่า มีบางเรื่องอยู่นอกธรรมชาติ นอกเหนือธรรมชาติ หรือมิใช่ธรรมชาติ; มีคำว่า นอกธรรมชาติ หรือนอกเหนือธรรมชาติใช้อยู่. ต่อมาก็มองเห็นชัดเจนว่ามันไม่มี แม้เรื่องนั้นก็ยังเป็นเรื่องธรรมชาติ แต่มันลึกซึ้ง เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณ, พวกฝรั่งเขาก็มีคำว่า “ทางจิตทางวิญญาณ” ใช้ขึ้นมาทันที ยกเลิกคำว่านอกธรรมชาติ หรือนอกธรรมชาติออกไปเสีย เราจึงมีเหลือแต่เรื่องธรรมชาติ.

ถ้าเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ ก็เป็นเรื่องวัตถุ ร่างกาย จิตใจ ไปตามเรื่อง; แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง ถึงกับว่า อยู่เหนือเหตุเหนือปัจจัย มันก็เป็นเรื่อง

ทางจิตทางวิญญาณที่สูงขึ้นไป, อันนี้ก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่งอยู่แล้วในตัว ที่ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ใช่เรื่องของธรรมชาติ.

ฉะนั้น เรารู้จักธรรมชาติ แล้วก็จัดการเกี่ยวกับธรรมชาติให้ถึงที่สุด ปัญหาทั้งสิ้นก็จะหมด. นี้ก็ได้เอามากล่าวไว้เป็นหลัก สำหรับยึดถือในเบื้องต้น โดยให้จำกัดใจความไว้ว่า ธรรมชาตินั้นมีอยู่ ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติเอง, ตัวกฎของธรรมชาติ, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ตัวผลที่เกิดจากหน้าที่. ถ้าเข้าใจธรรมชาติทั้งหมดนี้ แล้วก็จะมีมองเห็นได้เหมือนกันว่า ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ธรรมชาติ.

ที่นี้ในวันนี้ เป็นวันสุดท้ายของการบรรยายชุดนี้ จะแสดงเรื่องของธรรมชาติ ที่มีประโยชน์ไปในทางการปฏิบัติ เพื่อให้หมดปัญหา อันจะเกิดขึ้นมาจากธรรมชาตินั้น ๆ จึงได้ให้หัวข้อแปลกสักหน่อยว่า “เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ”.

ดูธรรมชาติให้เห็นทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลัง.

ให้ท่านสังเกตดูจนมองเห็นว่า ธรรมชาติเบื้องหน้า คือที่มันปรากฏแก่ตาของคนทั่วไป; ส่วนที่ลึก เกินกว่าที่ตาของคนธรรมดาทั่วไปจะมองเห็นนั้น มันก็มีอยู่ แต่คนทั่วไปมองไม่เห็น, ส่วนนั้นแหละอาตมาจะเรียกว่า เบื้องหลังของธรรมชาติ จึงแยกพูดเป็นว่า เบื้องหน้าของธรรมชาติ และเบื้องหลังของธรรมชาติ.

อะไรที่มันง่าย(อะไรที่เห็นง่าย)จนถึงกับว่า ใครมองดูก็เห็นและรู้จัก ตามแบบของคนธรรมดา นี่ ก็เรียกว่าเบื้องหน้าของธรรมชาติ; แต่ระวังให้ดี เป็นเรื่องหลอกทั้งนั้น.

ทีนี้ถ้าว่า เห็นลึกลงไปกว่านั้น ก็เรียกว่า เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติ ที่คนธรรมดา มองไม่เห็น; มันคล้ายๆ กับว่า เป็นหลังฉาก นี่แหละจริง จริงอยู่ที่นั่น. เบื้องหน้าธรรมชาติที่คนเห็นนั้น เป็นเรื่องหลอก เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น; ฉะนั้น ถ้าเห็นเบื้องหลังของธรรมชาติ แล้วจะเห็นความเป็นจริง จนรู้สึกว่าจะไม่ควรจะยึดมั่น หรือไม่อาจจะยึดมั่น.

ยกตัวอย่าง เช่น เรา เห็นเงินเห็นทอง ข้าวของ อะไรต่างๆ นี้ เราเห็นแต่เบื้องหน้าตามธรรมดาของคนธรรมดา มันก็เห็นเป็นของน่ารัก น่าพอใจ น่ายินดี น่ายึดมั่น แล้วก็ยึดมั่น, จึงพูดว่า ถ้าเห็นเบื้องหน้า แล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น. ถ้าเห็นเบื้องหลัง เห็นความจริงของมัน คือเห็นถึงขนาดที่ว่า ยึดมั่นไม่ได้, แล้วก็ไม้อาจจะยึดมั่น แล้วก็ไม่ควรจะยึดมั่น; เพราะว่าถ้าไปยึดมั่นเข้าก็จะ เป็นทุกข์.

ฉะนั้น จึงมี ระเบียบคำสั่งสอน และการปฏิบัติขึ้นมาชุดหนึ่งคือ สอนให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด. คำสอนเหล่านี้ ล้วนแต่สอน ให้เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติก่อนทั้งนั้น เห็นจริงแล้วมันก็ไม่ยึดมั่นเอง.

ดูเบื้องหน้าจะเห็นสิ่งที่หลอกให้หลง.

เฮ้, ทีนี้ก็จะพูดถึงเบื้องหน้าเป็นเรื่องแรก. เบื้องหน้านี้ได้พูดแล้วว่า มันเห็นแต่ผิวเผิน, เห็นสำหรับจะหลงไปตามความหลอกลวง. ความหลอกลวงนี้มันลึกซึ้ง มันหลอกลวงของธรรมชาติ หลอกลวงโดยธรรมชาติ ยากที่จะรู้ทัน; คนด้วยกันหลอกกันยังรู้จักง่าย ว่าหลอกลวง; แต่ถ้าธรรมชาติหลอกลวงแล้ว ยากที่จะรู้จัก เพราะว่าเรายังไม่มีอะไรเหนือไปกว่าความหลอกลวงของธรรมชาติ.

เราเกิดขึ้นมาในโลกนี้ เราก็รับสภาพบัญญัติสมมติต่าง ๆ ที่เขาใช้กันอยู่ในโลก. ในโลกเขาพูดจากันอย่างไร, บัญญัติกันอย่างไร มีความหมายใช้กันอยู่อย่างไร เราก็ยอมรับสภาพนั้น นี่ก็ควรจะเข้าใจไว้สำหรับผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนาโดยแท้จริง.

เรื่องที่หลอกให้หลงนั้น ก็พอจะแยกออกได้เป็นสามชั้น คือตามที่บัญญัติอย่างหนึ่ง, แล้วตามที่สมมติ นี้อย่างหนึ่ง, ตามที่ยึดถืออยู่เองด้วยวิชานี้อีกอย่างหนึ่ง. ตามบัญญัติ, ตามสมมติ, ตามที่ยึดถืออยู่เอง, มันอาจจะนอกความจำเป็นไปบ้างสำหรับผู้ฟัง; แต่เอาตมาเห็นว่า มันควรจะรู้ไว้เพื่อจะศึกษาเรื่องอะไรต่อไปข้างหน้าได้โดยสะดวก.

ชั้นที่ ๑. คำว่า “บัญญัติ” นี้มาเป็นคำแรก สิ่งต่าง ๆ มันมีอยู่ตามธรรมชาติ ไม้รู้ว่าก็ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็แสน ก็ล้านสิ่ง ในสภาพที่ต่าง ๆ กัน; นี่ก็มีการบัญญัติตามความรู้สึก ตามความเข้าใจ หรือยอมรับกันในหมู่มนุษย์

บัญญัติว่าอะไรเป็นอะไร; เช่นบัญญัติว่า นี่เป็นธาตุดิน นี่เป็นธาตุน้ำ นี่เป็นธาตุไฟ นี่เป็นธาตุลม เป็นต้น.

สิ่งเหล่านั้นมันไม่มีชื่อ มันไม่ได้ตั้งชื่อตัวเอง. คนไปตั้งชื่อให้ ว่านี่เรียกว่าธาตุดิน, นี่เรียกว่าธาตุน้ำ, นี่เรียกว่าธาตุไฟ, นี่เรียกว่าธาตุลม, คนไปบัญญัติชื่อให้ ก็เรียกว่าบัญญัติธาตุ บัญญัติธรรมชาติหนึ่ง ๆ ให้เป็นธาตุขึ้นมา แล้วก็หลายสิบธาตุเหมือนกัน แล้วแต่เขาจะบัญญัติ. (นี่เรียกว่าบัญญัติเรื่องธาตุ.)

ที่นี้ บัญญัติสิ่งที่มันจะเข้ามาสัมผัสกับคน; ธาตุทั้งหลายนั้นแหละ เมื่อมันประชุมปรุงแต่งกันเหมาะสมขึ้นมาแล้ว มันก็เกิดเป็นสิ่งที่จะมาสัมผัสกับคน : ถ้ามาสัมผัสทางตา ก็บัญญัติเรียกว่ารูป, ถ้ามาสัมผัสทางหู ก็จะเรียกว่าเสียง, ถ้ามาสัมผัสทางจมูก ก็เรียกว่ากลิ่น, ถ้ามาสัมผัสทางลิ้น ก็บัญญัติเรียกว่ารส, ถ้ามาสัมผัสทางผิวหนัง ก็บัญญัติเรียกว่าโผฏฐัพพะ หรือสัมผัสผิวหนัง, ถ้าจะมาสัมผัสทางใจ แก่ใจ ก็บัญญัติเรียกว่า ธรรมารมณ์. เราจึงมีคำว่า **รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์** ใช้กันตามที่ได้บัญญัติกันขึ้นมา ตั้งแต่สมัยที่มนุษย์รู้จักบัญญัติ. (นี่เรียกว่าบัญญัติเรื่องอายตนะภายนอก; ส่วนบัญญัติอายตนะภายในคือ :-)

ที่นี้ ส่วนที่จะรับอารมณ์ ก็คือที่มีอยู่ในตัวคน : ที่จะเห็นรูปได้ก็บัญญัติ เรียกว่าตา, ที่จะฟังเสียงได้ ก็บัญญัติเรียกว่าหู, ที่จะดมกลิ่นได้ ก็บัญญัติเรียกว่าจมูก, ที่จะรู้รสได้ ก็บัญญัติเรียกว่าลิ้น, ที่จะรับสัมผัสทางผิวหนังได้ เราก็เรียกว่ากาย, ที่จะรับสัมผัสอยู่ในใจได้ ก็เรียกว่ามโน-ใจ; ดังนั้น เราจึงมีสิ่งที่เรียกว่า **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ** ขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ตามที่บัญญัติ.

ที่นี้มันก็ยังมีเลขไปถึงว่า ส่วนร่างกาย นี่ก็บัญญัติให้เป็นรูปจันทร์; ส่วนความรู้สึกนึกในจิตใจ บัญญัติให้เป็นนามจันทร์. เช่นบัญญัติเป็นเวทนา เมื่อรู้ความสุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข, บัญญัติเรียกว่าสัญญา เมื่อทำอะไรและมันหมายอะไรได้, บัญญัติเรียกว่าสังขารเมื่อคิดนึกได้, เรียกว่าวิญญาณ เมื่อทำหน้าที่สัมผัสสิ่งเป็นภายนอกได้. นี้เรียกว่าบัญญัติเรื่องจันทร์.

มนุษย์ก็ได้บัญญัติขึ้นมา เป็นจันทร์ห้า คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แล้วก็ยังไม่รู้จักมันจริง, มันก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ เช่นเดียวกับบัญญัติธาตุ หรือบัญญัติอายตนะ(ดังได้กล่าวมาแล้ว).

ที่นี้ก็บัญญัติสูงขึ้นมา ถึงว่าเป็นคน หรือเป็นสัตว์ หรือเป็นมนุษย์ แล้วก็บัญญัติภูมิชั้นของคน เป็นชั้นหลงไหลในกาม เรียกว่ากามาวจรภูมิ หลงไหลในรูป เรียกว่ารูปาวจรภูมิ, หลงไหลในอรูป เรียกว่าอรูปาวจรภูมิ เป็นต้น. นี้ก็ล้วนแต่เป็นบัญญัติ.

สัตว์พวกกันไม่ได้ ก็ไม่ต้องบัญญัติ, คนเมื่อยังไม่มีความรู้อะไร ก็บัญญัติไม่เป็น. ต่อมาเมื่อรู้อะไรมากขึ้น สังเกตอะไรมากขึ้น สติปัญญาก้าวหน้าขึ้น ก็รู้จักบัญญัติ; ฉะนั้น จึงมีการบัญญัติขึ้นในหมู่คน; แต่การบัญญัตินั้นบัญญัติเพียงให้รู้ว่า อะไรเป็นอะไร ที่ปรากฏในภายนอก; นี้เรียกว่าเบื้องหน้าของธรรมชาติ. เช่นว่า เป็นคนหรือเป็นสัตว์ เป็นจันทร์ เป็นธาตุ เป็นอายตนะตามที่สั่งสอนกันมา. รู้แต่เพียงด้านหน้า ว่ามันเป็นอย่างนั้น แล้วก็เรียกว่าอย่างนั้น; ไม่รู้ด้านใน ว่าเป็นสิ่งที่ยึดถือไม่ได้ ยึดถือเข้าแล้วจะเป็นทุกข์.

ที่นี้คนก็ยึดถือไปตามที่บัญญัติ : ยึดถือขั้น ยึดถืออายตนะ ไปตามที่บัญญัติ; เช่นยึดถือดินว่าเป็นดิน ใครจะมาว่าอย่างไรก็เถียง ว่าดินมันก็เป็นดิน น้ำก็เป็นน้ำ ลมก็เป็นลม ไฟก็เป็นไฟ ดาก็เป็นตา หูก็เป็นหู มันขึ้นชั้นอยู่อย่างนี้; มันรู้จักแต่ด้านหน้า ว่าเราบัญญัติกันว่าอย่างนี้, แล้วมันก็จริงอย่างนั้น. คนนี้ก็ยึดถือว่า จริงตามที่บัญญัติ ก็เรียกว่ายึดถือเบื้องนอก ด้านนอก ภายนอก หรือเบื้องหน้าของธรรมชาติ ชั้นที่เป็นบัญญัติ อย่างที่ทุกคนยึดถืออยู่.

ขั้นที่ ๒. ความยึดถือนั้น เป็นไปแรงหนักขึ้นไปอีก โดยไปยึดถือที่สมมติ. ยึดถือที่บัญญัตินี้ยังไม่ค่อยเท่าไร, ก็เป็นการยึดถือเหมือนกัน แต่ยังไม่มากมาย; พอถึงขั้นที่สมมติ คือบัญญัติที่มันเข้มข้นกว่าธรรมดานะ เป็นสมมติไป. นี้ก็สมมติว่า ที่เรียกว่าเป็นคนนั้นนะ มันเป็นหญิง; อย่างนี้เรียกว่าหญิง, อย่างนี้เรียกว่าเป็นชาย, อย่างนี้เป็นนาย ก. อย่างนี้ชื่อนาย ข. นาย ค. นาย ง. เป็นต้น, นี้สมมตินี้เรียกว่าบุตร สมมตินี้เรียกว่าภรรยา สมมตินี้เรียกว่าสามี.

นี่ ตามที่สมมตินี้ มันมีความหมาย มีน้ำหนักรุนแรง มากขึ้นกว่าบัญญัติ; นี้ก็เป็นเบื้องหน้าของธรรมชาติ. ที่สมมติว่าเป็นหญิง เป็นชาย เป็นนาย ก. นาย ข. นาย ง. เป็นบุตร เป็นภรรยา เป็นสามี, นี้เป็นเบื้องหน้าของธรรมชาติ ตามที่มนุษย์สมมติกันขึ้นอย่างไร จะรู้จักแต่เบื้องหน้าที่เป็นสมมติ, แล้วก็มีความยึดมั่นเหนียวแน่นไปตามสมมติ ก็ดูเอาเองก็แล้วกัน ว่าความยึดถือในบุตร ภรรยา สามี เป็นต้นนั้น มันเหนียวแน่นอย่างไร.

ที่นี้จะมาถึง ขั้นที่ ๓; ขั้นที่ ๑. คือตามที่บัญญัติ, ขั้นที่ ๒. ตามที่สมมติ; พอขั้นที่ ๓. ตามที่มันยึดถืออยู่ข้างใน, คือยึดถือในอัสสาทะ –รสอร่อย

ของสิ่งนั้น ๆ; เช่นว่าได้สัมผัสรูป เสียง กลิ่น รส, แล้วมีรสอร่อยอย่างไร รู้อยู่
 แก่ใจ ยึดถือด้วยใจ ยึดถือตามธรรมชาติ.

ที่รุนแรงที่สุดก็คือ รสจากเทศที่ตรงกันข้าม, รสอันเกิดจากเทศตรง
 กันข้าม มีอัสสาทะเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือได้ตามธรรมชาติ; นี้ยึดถือยิ่งกว่าโดย
 บัญญัติกว่าโดยสมมติ เพราะว่ามันรู้สึกอยู่แก่ใจ, มันรู้สึกอยู่อย่างนั้น เสวยรส
 ของอารมณ์ทั้งหก แล้วก็รุนแรงที่สุด คืออารมณ์ทางกาย เป็นที่ตั้งแห่งความรู้สึก
 ทางเพศ.

นี่เบื้องหน้าของธรรมชาติ มันแสดงเป็นความอร่อยสูงสุด ยึดมันถือ
 มัน; มันไม่แสดงเบื้องหลังว่า เป็นเรื่องหลอกลวง เป็นเรื่องสกปรก เป็นเรื่องเสีย
 เวลา เป็นเรื่องไปยึดถือเข้าแล้วจะเกิดความทุกข์, มันไม่แสดงอย่างนั้น; มันแสดง
 แต่ว่าเอรีดอร่อยสูงสุดเหลือประมาณ. นี้คนก็ยึดถือ โดยอาการที่กล่าวไว้ในพระ
 บาลีว่า อภินุทติ -เขาก็เพลิดเพลินอย่างยิ่ง, อภิวทติ -เขาก็ออกปากชมเชย พร่ำ
 สรรเสริญอย่างยิ่ง, อชฺโณสาย ติฏฐติ -จิตใจเขาก็ฝังแน่นลงไปในสิ่งนั้น นี้เรียกว่า
 ยึดมัน. วิญญาณ -ความรู้สึกต่ออารมณ์นั้น ๆ ก็ถูกกิเลสนี้ครอบงำเต็มที่, คืออาศัย
 แล้ว; ความรู้สึกที่ว่า อร่อย เพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ เมามกนี้ มันก็เกิดขึ้น
 ในวิญญาณ ที่รู้สึกต่ออารมณ์นั้น ๆ; อย่างนี้เรียกว่าความยึดมัน.

แม้นี้ก็ เป็นเบื้องหน้า เป็นภายใน เป็นข้างหน้า เป็นด้านนอก ด้าน
 นอกของอารมณ์, มันแสดงออกมาเป็นอัสสาทะ -ความรู้สึกเอรีดอร่อยทาง
 อายตนะ; แล้วคนก็หลง. คนก็หลงในบัญญัติ, คนก็หลงในสมมติ, คนก็หลงใน
 อัสสาทะที่รู้สึกอยู่กับใจ.

ทั้งหมดนี้เป็นเบื้องหน้าของธรรมชาติ, โดยเฉพาะธรรมชาติที่เป็น อารมณ์ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีเบื้องหน้าอย่างนี้; เหมือนกับว่า มาเขียน มาระบาย มาเติมเต็มอะไร ให้มันสวยสดงดงาม จนล่อใจลูกค้า. นี่สัตว์ทั้งหลาย ที่มีวิชา ก็เป็นเหมือนกับลูกค้า หลงไหลแล้วก็ซื้อหา ยึดมันถือมันกันเป็นการใหญ่ โดยไม่รู้ว่่า เบื้องหน้าของธรรมชาตินั้น มันหลอกลวงอย่างนี้.

เมื่อเขารู้จักกันแต่เบื้องหน้า ของธรรมชาติอย่างนี้ ก็ตกเป็นทาสของ ธรรมชาติ คือหลงไหลในธรรมชาติ, แล้วก็เกิดความทุกข์ทุกข์ๆ ประการ ดังที่ได้ เกิดอยู่ในโลกนี้; เพราะว่าเขาหลงในธรรมชาติ โดยอาการอย่างทีกล่าวแล้ว ว่า หลงตามที่บัญญัติกันอย่างไร, หลงตามที่สมมติกันอย่างไร, หลงตามที่จิตมัน รู้สึกเอร็ดอร่อยอยู่อย่างไร, เป็นสามขั้นตอน. คนพวกนี้ยังไม่เข้าถึงด้านในของ ธรรมชาติ; หลงอยู่แต่ด้านนอกของธรรมชาติ.

ลักษณะเบื้องหลังของธรรมชาติจะเห็นที่เป็นจริง.

ทีนี้ก็จะพูดถึงด้านในของธรรมชาติ ซึ่งตรงกันข้าม. ถ้าเราเข้าถึง ด้านใน มองเห็นด้านใน รู้จักธรรมชาติในด้านในแล้ว จะมีผลตรงกันข้าม; อย่าง ทีกล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ด้านหน้าสำหรับเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น; ด้านใน ด้านลึกนั้น สำหรับจะให้เราตามที่เป็นจริง แล้วก็ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น; เรามาเรียกว่า เบื้องหน้าเบื้องหลัง, ด้านหน้าด้านหลังของธรรมชาติ.

ที่นี้เบื้องหลังคือด้านหลังของธรรมชาตินั้น เป็นภายในลึกซึ่งยิ่งขึ้นไป เราก็คงจะคิดว่า มันเป็นชั้น ๆ กันอย่างไร ? ที่เริ่มเห็นด้านใน ก็คือว่า เมื่อเห็นอะไรปรากฏในทางด้านนอก, แล้วมองทะลุเข้าไปข้างใน เห็นปรากฏการณ์ เป็นเพียงการปรุงแต่งกันตามเหตุตามปัจจัย ที่เรียกว่า สังขาร. สังขาร แปลว่าการปรุงแต่ง. ช่วยจำกันไว้ด้วย อย่าใช้ความหมายแคบ ๆ ว่า สังขารคือร่างกาย.

คำว่า “สังขาร” คืออาการที่มันปรุงแต่งกัน, ปรุงแต่งกัน, ปรุงแต่งกัน, นี้เรียกว่าสังขาร. ถ้าเราเห็นรูป เสียง กลิ่น รส ก็เห็นว่ามันเป็นสังขาร ปรุงแต่งกัน, แล้วเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น ด้วยการบัญญัติ ด้วยการสมมติ. ถ้าเห็นว่า มันเป็นเพียงการอาศัยกันเกิดขึ้น เรียกโดยบาลีว่า อิทัปปัจจยตา - ความที่มันอาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น; ไม่มีตัวตนที่แท้จริงที่ไหน, มีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งกัน ที่ไหลไป ๆ, ไม่มีอะไรที่เป็นของตายตัว.

ทุกอย่างไหล ตามกฎอิทัปปัจจยตา.

ข้อนี้อธิบายละเอียดมาแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่า ถ้าเห็นอิทัปปัจจยตา ก็จะเห็นว่า ทุกอย่างไหล. คนโง่เห็นว่า ทุกอย่างหยุดนิ่งเป็นตัวเป็นตน ยึดถือเอาได้; แต่พระอรียเจ้าท่านเห็นว่า ทุกอย่างไหลไปตามเหตุตามปัจจัย ซึ่งเป็นกฎของการปรุงแต่ง ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา.

ถ้ามองเห็นอาการที่ทุกอย่างมันไหล นี่เรียกว่าเริ่มเห็นด้านในของธรรมชาติ เบื้องใน ด้านใน ข้างใน ของธรรมชาติ หรือเบื้องหลังก็ได้ ว่ามันเป็นเพียงปรุงแต่งกัน แล้วก็ไหลไป. ข้างฝ่ายจิตใจนั้นเห็นง่าย ว่าจิตใจคิดนึกปรุงแต่งไหลไปเรื่อย; แต่ข้างฝ่ายร่างกายนั้นเห็นยากหน่อย เพราะมันตั้งอยู่นาน ๆ ๆ. แต่ถ้าศึกษาดูให้ดี ก็จะเห็นว่า ร่างกายนี้มันประกอบขึ้นด้วยธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือธาตุใด ๆ ก็ตาม, มันปรุงแต่งเปลี่ยนไป, เปลี่ยนไป เหมือนกับไหลเรื่อย.

ไปลองคำนวณดูเถอะ จะต้องเอาดวงตาดูชนิดไหนมาอง จึงจะเห็นว่าแม้แต่ร่างกายนี้ก็ไหลเรื่อย คือเปลี่ยนเรื่อย, เปลี่ยนอยู่อย่างลึกลับซึ่ง เหมือนกับว่าไหลเรื่อย. คนธรรมดาที่ไม่มีปัญญาจะมองเห็นว่า ร่างกายนี้ก็ไหลเรื่อย; แต่ถ้าผู้ศึกษาธรรมะมาพอสมควรแล้ว จะมองเห็นว่ามันไหลเรื่อย เพราะมันเป็นสังขาร.

ไปศึกษาเอาโดยวิธีอื่นเถอะ อาตมาก็ไม่มีเวลาพอ ที่จะมาอธิบายให้เห็น. แต่หมอเขาเคยศึกษา เขาเคยสอนกันไว้อย่างละเอียดว่า เพียงเท่าไร; ก็เปรียบเหมือนกับว่า ของเก่าหมดแล้ว เหลือแต่ของใหม่ที่เกิดขึ้นมาแทน, เซลล์ของเนื้อของหนัง ของกระดูก เหล่านี้ มันก็เปลี่ยนอยู่เรื่อย.

นี่ว่า ทุกอย่างมันไหล แม้ที่เป็นวัตถุร่างกาย หรือวัตถุล้วน ๆ ไม่ใช่ร่างกาย; เช่น ก้อนหินก้อนนี้ ใครเห็นมันไหลบ้าง? ถ้ามันดูด้วยตาข้างนอก ดูด้านนอก มันก็หยุดนิ่งอยู่ตรงนี้. ถ้าดูด้านในเห็นธรรมชาติด้านใน ก็จะเห็นว่าแม้แต่ทุก ๆ อณูปรมาณูของก้อนหินนี้ มันก็มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย, มันไหลอยู่

ข้างใน ชนิดที่มองไม่เห็น, แล้วในที่สุดมันก็จะถึงแก่ความแตกสลาย ไม่เป็นก้อนหินอยู่อย่างนี้; เรียกสั้น ๆ ว่ามันเปลี่ยนแปลงเรื่อย นั่นแหละคือมันไหล. นี่เป็นลักษณะภายใน หรือด้านในของธรรมชาติ. ถ้าเราเห็นด้านใน อย่างนี้แล้ว เราก็จะเห็นว่า แม้แต่ก้อนหินนี้ก็ไหล อย่างว่าแต่ร่างกายคนเลย.

ที่นี้จิตใจนั้นยิ่งเห็นง่าย ไหลเรื่อย เปลี่ยนเรื่อย; นี้เรียกว่า เห็นอิทัปปัจจยตา : ส่วนที่เป็นเหตุก็เห็น, ส่วนที่เป็นผลก็เห็น, แล้วก็เห็นที่เป็นอยู่ในทุก ๆ สิ่ง ที่บัญญัติสมมติกันมากมาย อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น; ในสัตว์ ในคน ในหญิง ในชาย ในอะไรก็ตาม ล้วนแต่มีกระแสแห่งการไหล ของความไม่เที่ยง.

เราเห็นปรากฏการณ์ทั้งหลาย ด้วยปัญญาด้านใน, เห็นธรรมชาติด้านในว่าทุกอย่างไหล. ถ้าไม่เห็น ก็เห็นว่าทุกอย่างหยุด หยุด เป็นตัวเป็นตน; ถ้าเห็นด้วยปัญญาถึงด้านใน ก็ว่าทุกอย่างไหล หากความเป็นตัวตนมิได้.

ดูเบื้องหลังของการไหล จะเห็นสูญญตา.

เอ้า, ที่นี้จะดูเบื้องหลังการไหล นั้นเข้าไปอีก คือเดี๋ยวนี้ได้เห็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตาแล้ว, ที่นี้จะดูให้ยิ่งเข้าไปอีก ก็จะเห็นอะไร ? ก็จะเห็นสูญญตา.

อิทัปปัจจยตา แปลว่าปรุ่งแต่งกันเกิดขึ้น, ปรุ่งแต่งกันเกิดขึ้น, ปรุ่งแต่งกันเกิดขึ้น; นี้เรียกว่า อิทัปปัจจยตา. ที่นี้ดู ลึกเข้าไป ในเข้าไป ของอิทัปปัจจยตา จะเห็นว่าว่าง; เรียกว่า สูญญตา.

ความที่มันไหลไปนั้น มันก็แสดงว่า ว่างจากตัวตนอันถาวรแล้ว. ถ้ามีตัวตนอันถาวร มันก็ปรุงแต่งให้เปลี่ยนกันไม่ได้ มันเปลี่ยนไม่ได้ ถ้ามันถาวร มันเป็นตัวตน. เคี้ยวนี้มันเปลี่ยนได้ ไหลไป เป็นอิทัปปัจจยตา; ฉะนั้น จึงว่างจากตัวตน.

ส่วนที่เป็น เหตุก็ว่างจากตัวตน, ส่วนที่เป็นผลเกิดขึ้นมา ก็ว่างจากตัวตน; ผลนั้นกลายเป็นเหตุ ก็ว่างจากตัวตนต่อไป ผลทั้งหลาย เหตุทั้งหลาย ก็กลายเป็นว่างจากตัวตน; ก็จะเห็นว่ามันว่างจากตัวตนไปทุกสิ่ง คือ ธรรมชาติ ทุกสิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งนั้น ว่างจากตัวตน.

อวิชา ก็ว่างจากตัวตน สังขารก็ว่างจากตัวตน วิญญาณก็ว่างจากตัวตน นามรูปก็ว่างจากตัวตน อายตนะก็ว่างจากตัวตน ผัสสะก็ว่างจากตัวตน เวทनाव่างจากตัวตน ตัณหาว่างจากตัวตน อุปาทานว่างจากตัวตน ภพว่างจากตัวตนชาติว่างจากตัวตน. เห็นว่างในทุก ๆ ส่วน ที่มันประกอบกันขึ้นในฐานะเป็นเหตุ เป็นปัจจัย แล้วปรุงแต่งกัน.

นี่ความว่างเป็นความจริงอันสุดท้าย ที่อยู่ลึกซึ้ง ที่เรียกว่าเบื้องหลังหรือด้านในของธรรมชาติ. ด้านนอกด้านหน้าของธรรมชาตินี้ เต็มไปด้วยความไหล; แล้วก็ถูกคนโง่ทั้งหลายยึดถือว่า เป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นหญิง เป็นชาย เป็นบุตร ภรรยาสามี เงินทอง ข้าวของ, แล้วแต่จะยึดถือ.

ที่นี้พอมาดูด้านใน ลึกเข้าไปทางด้านใน เห็นเป็นเพียงความปรุงแต่งของธรรมชาติ : ปรุงแต่งเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม บัญญัติ

กันว่าอย่างนั้นอย่างนี้ จนมาเป็นตัวเป็นคน. เดี่ยวนี้เป็นดิน น้ำ ลม ไฟ มันก็
ปรุ่งแต่งกันไปเป็นร่างกาย เป็นที่ตั้งของจิตใจ จิตใจที่เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ก็มี
โอกาสทำหน้าที่เป็นจิตเป็นใจ มีร่างกายมีจิตใจเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือ
การเปลี่ยนแปลง.

นี่แยกไปดู, ดู-ดู ก็จะเห็นว่าว่างจากตัวตน. ก็จะเห็นได้อย่างที่เรียก
ว่า มันตรงกันข้ามจากที่แล้มา; เช่นเห็นว่าดินว่างจากดิน, เมื่อก่อนนี้เรามัน
โง่มา ๆ เห็นว่าดินเป็นดิน ดินคือดิน ธาตุดินคือธาตุดินนี้. เดี่ยวนี้เราฉลาดแล้ว
เราก็เห็นว่า ดินนี้ก็ว่างจากดิน ว่างจากความเป็นดิน มันไม่มีขณะอันถาวรที่จะ
เป็นดิน โดยเที่ยงแท้ถาวร, มันเป็นความไหลแห่งการปรุ่งแต่งของสิ่งที่เราเรียก
สมมติกันว่าดิน; ดินก็เลยว่างจากดินนี้.

เดี๋ยวนี้เราเห็นอะไรบ้าง? ดูเถอะ มันจะว่างจากสิ่งนั้น. ต้นไม้ก็ว่าง
จากความเป็นต้นไม้, ก้อนหินนี้ก็ว่างจากความเป็นก้อนหิน, คนทุกคนนี้ก็ว่างจาก
ความเป็นคน. ที่เราเคยเห็นว่าเป็นอะไร เดี่ยวนี้มันจะว่างจากความเป็นอย่างนั้น.
จนกระทั่งคำสุดท้ายก็พูดว่า นิพพานก็ว่างจากความเป็นนิพพาน, ก็จะเป็น
ตัวตนของนิพพาน, มีนิพพานเป็นตัวตนของนิพพานนี้ก็ไม่ได้; จึงพูดคำที่เข้าใจ
ว่า ท่านทั้งหลายก็คงจะยังฟังไม่ถูก “นิพพานก็ว่างจากความเป็นนิพพาน.”

ไม่ใช่ดูถูกท่านทั้งหลาย แต่ขอพูดว่า ท่านทั้งหลายคงจะฟังไม่ออก;
ฉะนั้น ก็ขอคัดไว้ก่อน ค่อยๆ ศึกษาต่อไปว่า อะไรที่เราเคยสมมติ ยึดถือว่าเป็น
อะไรนั้น เดี่ยวนี้มันก็ว่างจากความเป็นอย่างนั้น; นับตั้งแต่ ดินว่างจากดิน น้ำ
ว่างจากน้ำ ไฟว่างจากไฟ ลมว่างจากลม, รูป เวทนา สัญญา มันก็ว่างไปจากรูป

เวทนา สัญญา. สมมติบัญญัติทั้งหลาย ก็ว่างไปจากความเป็นสัตว์ ความเป็นบุคคล ว่างจากความเป็นหญิง ว่างจากความเป็นชาย ว่างจากความเป็นภรรยา สามีว่างจากเป็นทรัพย์สมบัติ เงินทอง ข้าวของ; มันก็ว่างไปอย่างนี้.

นี่เบื้องหลังสุด เบื้องในสุด เบื้องลึกสุดของธรรมชาติ มันแสดงความเป็น(ดังกล่าวมา)อย่างนี้.

ไม่ยึดถือก็ว่างจากความว่าง.

ทีนี้จะพูดให้มันฟังดูคล้าย ๆ ว่าบ๊อบที่สุด ก็ว่าแม้แต่ความว่าง มันก็ว่างจากความว่าง. บ๊อแล้วใช่ไหม ? พูดว่า แม้แต่ความว่างมันก็ยังว่างจากความว่าง, ก็ว่ามันไม่เป็นตัวตนของความว่างนั่นเอง. นั่นแหละจบแหละ เรื่องมันจบแหละ, ถ้าใครเห็นว่า แม้แต่ความว่าง มันก็ว่างจากความว่างแล้ว เรื่องมันจะจบ, ไม่มีอะไรที่จะยึดถือได้.

ว่างจากตัวตนขึ้นไป ตั้งแต่ดิน น้ำ ลม ไฟขึ้นไป จนถึง ชั้นธ ชาติ ายตนะ ธรรมะที่เป็นคุณธรรมแห่งจิตใจ เป็นมรรค ผล นิพพานในที่สุด มันก็ว่างจากความเป็นอย่างนั้น, ตามที่คนเคยยึดมั่นถือมั่น นั่นมันก็ว่างไป. นิพพานจึงว่างจากความเป็นนิพพาน, แม้ความว่างนั้นมันก็ว่างจากความว่าง, เลยไม่ต้องมีอะไรสำหรับจะยึดถือ; เมื่อไม่มีอะไรจะยึดถือ ก็ไม่มีอะไรที่จะเป็นทุกข์ เรื่องมันก็จะจบ.

ฉะนั้น ขอให้ทุกคน ลองพยายามศึกษาดู ว่าเรากำลังยึดถืออะไร ยึดถือตัวเรา ยึดถือตัวเอง, ยึดถือการได้ ยึดถือการเสีย, ยึดถือการแพ้ ยึดถือการชนะ, ยึดถือไอ้ที่ว่ามันยึดถือกันมาก ๆ แหละ, แม้แต่ยึดถือบุญกุศล ก็ไม่ใช่ใครห้ามที่ยึดถือ(ก็ไม่มีใครห้าม ก็ยึดถือ)ชอบใจก็ยึดถือไปได้; แต่ก็ต้องได้รับผลของการยึดถือนะ, จะหนักอกหนักใจนะ; ความยึดถือมันก็ต้องหนักแหละ, ถ้าไม่ถือมันก็ไม่หนักแหละ.

ถ้าไม่ถืออะไรไว้มันก็ไม่ต้องหนักมือ, ถ้าจิตไม่ยึดถืออะไรไว้ จิตก็ไม่หนักจิต; ฉะนั้น การที่ไม่ยึดถืออะไรนั้น ไม่เป็นความทุกข์. เดี่ยวนี้ เรา มันยึดถือ เป็นนักยึดถือเก่งเกินไป. ช่วยฟังไว้ให้ดี มันยึดถือเหนียวแน่นมากเกินไป : อาลัย อารมณ์ วิดกกังวล จนปวดหัว ต้องกินยาแก้ปวดหัว. ลูกเด็ก ๆ เป็นนักเรียน ยึดถือการเล่าเรียน หนักจนปวดหัว จนนอนไม่หลับนี่; พ่อแม่ก็เหมือนกัน ยึดถือเรื่องลูกเรื่องหลาน เรื่องเงินเรื่องทอง จะหาเงินมาให้ลูกเรียนอย่างไร มันไม่ได้ตามที่ต้องการ มันก็ปวดหัว มันก็นอนไม่หลับ, มากกว่านั้น มันก็เป็นโรคประสาท มากกว่าโรคประสาทมันก็ต้องเป็นโรคจิต.

เดี๋ยวนี้เขาว่า ในเมืองไทยนี้เป็นโรคประสาทกันตั้ง ๘ แสนคน, แล้วเป็นโรคจิตกันราว ๒ หมื่นคน ที่เป็นกันจริงๆ แล้วในเมืองไทยนี้. แต่เราไม่เห็นแม่วัวไหนดเป็นโรคประสาทเลย; ใครเคยเห็นแม่วัวไหนดปวดหัวบ้าง, แม่วัวไหนดปวดหัวบ้าง อยากจะดู, แม่วัวไหนดนอนไม่หลับ ต้องกินยานอนหลับบ้าง ช่วยเอามาให้ดู. จะไปยืมเงินเขามาให้รางวัลคุณสักหมื่นหนึ่ง, ถ้าเอาแม่วัวที่ปวดหัวหรือนอนไม่หลับมาให้ดูได้. ฉะนั้น เรามันยังละอายแมว เรามันยังปวดหัว ยังต้องกินยานอนหลับ เป็นโรคประสาท โรคจิต เรายังละอายแมว.

นี่เพราะว่าความยึดถืออย่างเดียวนั้นแหละ ช่วยรู้ไว้เถอะ ที่คนยัง น่าละอายแก่สัตว์นี้ เพราะว่าเรามันยึดถือ. สัตว์นะมันยึดถือไม่เป็น เพราะสมองของมันไม่เจริญ พอที่จะยึดถือได้ ฉะนั้น สัตว์จึงไม่ยึดถือ. ที่นี้มนุษย์นี่โชคดีมีมันสมองเจริญ แล้วไปยึดถือ, ไปยึดถือจนอย่างที่ว่าน่าละอายแมว.

อะไรจะช่วยแก้หน้าคน ให้พ้นจากละอายแมว มันก็ธรรมะเท่านั้นแหละ; เอาธรรมะของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้มาปฏิบัติ แล้วคนก็จะไม่ยึดถือ, แล้วคนก็จะนอนหลับ คนจะไม่ปวดหัว, คนจะไม่เป็นโรคประสาท คนจะไม่เป็นโรคจิต, ไม่ต้องละอายแมว.

ไอ้เรื่องความไม่ยึดถือนี้สำคัญมาก มนุษย์จะเป็นมนุษย์ได้ ก็เพราะว่ามีอะไรดีกว่าสัตว์แหละ. เดียวนี้เรายังสู้สัตว์ไม่ได้อยู่บางอย่าง; ฉะนั้น ระวังให้ดี; คือเรายังมีความทุกข์. เราต้องไม่มีความทุกข์ในข้อนี้ ต้องไม่เสียเปรียบสัตว์ในข้อนี้. แล้วเราต้องได้เปรียบสัตว์ ในข้อที่ว่า เราทำประโยชน์มีค่าแก่ตัวเองและแก่ผู้อื่นมากเหลือประมาณ; นี้สัตว์ทำไม่ได้แน่, คนเราทำได้. ฉะนั้น คนเราก็ดีกว่าสัตว์ สูงกว่าสัตว์, ควรจะเรียกว่าประเสริฐกว่าสัตว์. แต่ถ้าคนเรายังปวดหัว ยังนอนไม่หลับอยู่แล้ว ไม่ไหวหรอก, ยังสู้สัตว์ไม่ได้; ช่วยนี่ถึงธรรมะให้มาก, นี่ถึงพระคุณของธรรมะให้มาก จะมองให้เห็นโทษของความยึดมั่นถือมั่นจนปวดหัว; ก็ตั้งหน้าตั้งตาจะต่อสู้ ทำลายความยึดมั่นถือมั่น.

จะทำลายความยึดมั่นถือมั่นต้องศึกษาการเกิดตัวกู-ของกู.

ที่นี้อาตมาก็จะพูดถึง เรื่องการปฏิบัติทำลายความยึดมั่นถือมั่นกันต่อไป; เพราะเดี๋ยวนี้เรามาถึงข้อเท็จจริงที่ว่า เพราะยึดมั่นถือมั่นนี้ เราจึงเป็นทุกข์ แล้วก็เราอยู่ในสภาพที่น่าละอายแมว.

เมื่อพูดถึงเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็ต้องศึกษาให้ชัดเจนไปถึงการเกิดหรือต้นเหตุของความยึดมั่นถือมั่น กันให้เป็นที่เข้าใจ. กงจะเคยได้ยินได้ฟังกันมาแล้ว แต่อาจจะไม่ชัดเจน ไม่พอก็ได้. ฉะนั้น ขอโอกาสพูดใหม่ไว้ให้เป็นหลักสำหรับไปศึกษาปฏิบัติ โดยสะดวกต่อไปข้างหน้า ว่า ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวว่าตนนะ คือรู้สึกหมายมั่นเป็นตัวกู-ของกู; เรียกโดยบาลีว่า ความเคยชินแห่งการถือตน ว่ากู-ว่าของกูนี้ -อหังการมมังการมานานุสสัย.

เรียกเป็นบาลีฟังยาก แต่คือ ความเคยชินแห่งความสำคัญมั่นหมายว่าตัวกู ว่าของกู นี้เขาเรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น. คนธรรมดาดี; ถ้าไม่มี, ถ้าหมดความยึดมั่นนี้แล้ว ก็เป็นพระอรหันต์.

ความยึดมั่นมีมูลเหตุอยู่ ๓ ชั้น.

ที่นี้ เรามาคว้า มัน เกิดขึ้นได้อย่างไร ? ดูลึกลงไปถึงเบื้องสุดของธรรมชาติ ก็จะพบว่า ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนนี้ มันเป็นไปได้ มีได้ หรือมีอยู่

แล้วโดยสัญชาตญาณ. สิ่งที่เราเรียกว่า สัญชาตญาณนี้ก็ลึกลับเหลือประมาณแหละ; แต่ก็ไม่ใช่หนีออกไปจากธรรมชาติดอก; เป็นธรรมชาตินั่นเอง. อย่าไปคิดว่าเหนือธรรมชาติ หรือนอกธรรมชาติ; มันก็เป็นธรรมชาติฝ่ายลึก มันเป็นสัญชาตญาณ. ฉะนั้น ไปศึกษา เรียนได้จากเรื่องทางชีววิทยา วิทยาศาสตร์สมัยใหม่เรื่องชีววิทยา สอนเรื่องสัญชาตญาณ.

สัญชาตญาณนั้นมีมากกลุ่ม มากรูป แต่รูปที่สำคัญที่สุด ตัวที่สำคัญที่สุด ก็สัญชาตญาณแห่งความยึดถือว่าตัวตน; ไม่ต้องมีใครสอนดอก คนก็ยึดถือว่าตัวตนเป็น โดยสัญชาตญาณ, สัตว์เครื่องจานก็รู้สึกว่าเป็นตัวตน โดยสัญชาตญาณ; แม้แต่ต้นไม้ก็ มันก็มีความรู้สึกเห็นแก่ตน มีตัวตน เห็นแก่ตน ต่อสู้ไม่ให้ตายนี้. ถ้าใครเป็นนักเลงต้นไม้ ศึกษาดีแล้วก็จะรู้สึกว่า ต้นไม้มันก็มี การต่อสู้ เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ สงวนไว้ซึ่งความมีแห่งตัวตน; เหมือนกันแหละกับ คนหรือสัตว์.

ฉะนั้น ชั้นที่ ๑. เรียกว่า สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน *egoism, egoistic concept* อะไรก็ตาม ที่เรียกว่า มันรู้สึกว่าเป็นตัวตนนี้ เป็นสัญชาตญาณที่ต้องมีอยู่ในสิ่งมีชีวิต. สิ่งใดมีชีวิต สิ่งนั้นต้องมีสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน มันจึงทำให้รักตัวตน ต่อสู้เพื่อตัวตน ไม่ยอมตายกันง่าย ๆ.

ฉะนั้น เราก็เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง; เพราะฉะนั้น สัญชาตญาณแห่งความมีตัวตน ก็มีมาแล้วแต่ที่แรก แต่ดั้งเดิม. เป็นเดิมพันอันแรกของชีวิต. นี้เรียกว่า จะทำอย่างไรเสีย เราก็ต้องยึดมั่นถือมั่นได้ โดยสัญชาตญาณ. นี้ชั้นหนึ่งก่อนนะ, ชั้นที่หนึ่งนะ : ยึดมั่นถือมั่นโดยสัญชาตญาณ.

ที่นี้ถัดขึ้นมา ชั้นที่ ๒. โดยธรรมชาติปรุแง, โดยไม่ต้องมีใครเข้าไปเกี่ยวข้องดอก, โดยไม่ต้องมีคนเข้าไปเกี่ยวข้อง. นี้ต้องศึกษาหน่อย ตามพระบาลี; คือว่า เด็กคลอดออกมาจากท้องแม่ อยู่ในท้องแม่อีกยังยึดถือไม่เป็น ออกจากท้องแม่ใหม่ ๆ ก็ยังไม่มีความยึดถือเป็นชิ้นเป็นอันอะไร; ต่อเมื่อใดเขาโตพอที่จะรู้จักคืบ รู้จักกิน รู้จักเล่น ในลักษณะที่รู้สึกพอใจ หรืออ่อย. ถ้าสมมติว่ากินนมแม่ รู้สึกอ่อยก็ได้เหมือนกัน.

พอรู้สึกอ่อยแล้ว เขาจะยึดในความอ่อย, เกิดตัวมัน ว่าฉันอ่อย, ฉันต้องอ่อย; ถ้าความอ่อยครอบงำใจแล้ว ก็จะต้องเกิดความรู้สึกถัดมาว่า มันเป็นผู้อ่อย. ฉะนั้น เท่าที่เขาได้ผ่านมา โดยได้กิน ได้คืบ ได้เล่น ได้อะไร รู้สึกความอ่อยในสิ่งใดได้แล้ว สัญชาตญาณเฉยๆ นั้น ก็แรงกล้าขึ้นมา เป็นความรู้สึกตัวคนที่สูงขึ้นมา ในอัตราที่สูงขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง, คือยึดมันถึดมัน โดยธรรมชาติ แวดล้อมปรุแง ก็แรงไปกว่าที่แรก กว่าสิ่งแรก คือสัญชาตญาณล้วนๆ.

ที่นี้มาถึง ชั้นที่ ๓. คนข้างเคียง หรือสิ่งแวดล้อมข้างเคียง ช่วยปรุแง; ก็พี่เลี้ยงบ้าง พ่อแม่บ้าง ใครบ้าง คนที่เขาจะไปพูดให้เด็กเกิดความคิด ความเชื่อ ความเข้าใจ ว่าตัวกู-ว่าของกู. แล้วมีแต่จะพูดว่าของหนู, ของหนูๆ ใส่หูเขาเรื่อยไป : พ่อแม่ของหนู บ้านเรือนของหนู เงินทองของหนู อะไรของหนู ของหนู จนเกียรติยศของหนู อะไรของหนู ความได้ความเสียอะไรก็ของหนู. ใจเด็คนั้นมันก็ค่อยมีความยึดมั่นหนาขึ้น เหนียวแน่นขึ้น เป็นตัวกู เป็นของกู, กูจะเป็นผู้มี มีนั่น มีนี่ เป็นของกู.

นี่ชั้นที่ ๓ นี้ คนเรานี้ช่วยสอนลูกให้เด็ก ๆ ให้มันยึดมั่นเป็นตัณหา เป็นของกูโดยไม่รู้สีกตัว. ที่สัญชาตญาณมีมาแต่ที่แรก เป็นเคิมพันนั้น ไม่ค่อยทำอะไรดอก, แล้วต่อมา จิตมันรู้สีกคิดนึกได้เอง โดยธรรมชาติแวดล้อม ก็ยังไม่ทำอะไร, มาเป็นเอามาก ๆ เมื่อคนด้วยกันช่วยแวดล้อมให้ความคิดมันเป็นไปแต่ในทางตัณหาและของกู นี่มันจึงเต็มที.

ฉะนั้น เด็กนี้อายุเท่าไร ก็บอกไม่ได้ดอก แต่ว่ามันรู้จักยึดมั่นถือมั่น โดยความเป็นตัวตน โดยความเป็นของตน เต็มทีแล้ว.

ทุกคนลองย้อนระลึกไปถึงหนหลังของตัวเอง มันเคยมีความคิดนึกเป็นตัณหา-ของกู รุนแรงเต็มที ตั้งแต่เมื่ออายุเท่าไร ? ๔ ขวบหรือ ๕ ขวบ หรือ... มันก็แรงขึ้น ๆ เป็นหนุ่มเป็นสาว มันก็รุนแรงไปทางหนึ่ง, เป็นพ่อบ้านแม่เรือนก็ยึดมั่นถือมั่นรุนแรงไปอีกทางหนึ่ง, คนแก่คนเฒ่าก็ยึดไปอีกทางหนึ่ง.

ถ้าปล่อยไปตามธรรมชาติแล้ว ไม่มีใครจะละความยึดมั่นถือมั่นได้ จนกระทั่งเข้าโลงไป แล้วก็ยังยึดมั่น จะไปเกิดเป็นนั่น จะไปเกิดเป็นนี่ ตามที่ตั้งใจไว้อีก; เรียกว่ายึดมั่นไว้เพื่อตายแล้ว, ตายแล้วก็ได้ไปเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อีก สำหรับจะยึดมั่นต่อไป, นี่มันตลอดสายอย่างนี้.

นี่เรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่น มันมีมูลเหตุอยู่เป็นสามชั้น หรือสามระดับ. ช่วยจำไว้ให้ดีจะศึกษาธรรมะเรื่องนี้ได้ง่ายในอนาคต; การศึกษาธรรมะชั้นลึก จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น ในเมื่อเข้าใจเรื่องอย่างนี้ อย่างชัดเจน.

ทีนี้ก็คือว่า มันมีความยึดมั่นถือมั่น เป็นความเคยชินของจิต, เคยชิน เหลือที่จะชิน จนบางพวกเขาเรียกว่า มันนอนอยู่ในใจเลย. แต่อาตมาไม่พูดได้ คอก เพราะว่าถือตามหลักพุทธศาสนา ไม่มีอะไรเที่ยงแท้แน่นอนอย่างนั้นได้; แต่มันเกิดง่าย มันเกิดเร็ว เพราะความเคยชิน. เดียวนี้เราทุกคน จะเกิดความรู้สึกว่าตัวกู ว่าของกูได้อย่างง่าย อย่างเร็ว ด้วยอำนาจของความเคยชิน; นี่เป็นเรื่องความยึดมั่นถือมั่นโดยสมบูรณ์.

เหยื่อของความยึดมั่น.

ทีนี้ก็มาคิดว่า อาหารหรือเหยื่อสำหรับความยึดมั่นถือมั่น นั่นคือ อะไร? เมื่อมีความยึดมั่นถือมั่นเต็มที่ เป็นมนุษย์เต็มที่ เป็นคนเต็มที่แล้ว, มันก็คือสิ่งที่เราเรียกกันว่า ความอโรย นี่มันเป็นคำหายากคายโสกโคกสักหน่อย ก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรนี้ มันไม่มีคำเรียก แต่ภาษาบาลี ก็เรียกว่า อัสนาทะ. อัสนาทะ ช่วยจำไว้ด้วย; ถ้าไม่ชอบคำว่าอโรย มันหายากคาย ก็เรียกว่า อัสนาทะ คือความรู้สึกอโรยด้วยจิตใจถึงขีดสุด เรียกว่าอัสนาทะ.

รูปสวยๆ ก็มีอัสนาทะจับใจ, เสียงเพราะๆ ก็มีอัสนาทะจับใจ, กลิ่นหอมก็มีอัสนาทะจับใจ, ของที่กินเข้าไปอโรย ก็เรียกอัสนาทะจับใจ ทางกลิ่น, ทีนี้สัมผัสทางผิวหนัง มาสัมผัสทางผิวหนังนี้มนวลเหลือจะประมาณ นี่ก็เป็น อัสนาทะทางผิวหนัง, ทีนี้ความคิดบางชนิด เป็นอัสนาทะทางจิตใจ คิดเพลิน หลงใหล เอามาอนฝันอยู่นั่น. นี่เรียกว่าอัสนาทะ แปลเป็นไทย ก็ไม่รู้จะแปลว่า

อะไร; นอกจากว่าความอร่อย. นั่นแหละมันมีความอร่อย ซึ่งเป็นคุณค่าของ อารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ.

อารมณ์ ก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คือที่จะ เข้ามากระทบตา จะเข้ามากระทบหู กระแทกจมูก กระแทบลิ้น นั่นเรียกว่าอารมณ์. ในอารมณ์นั้นมีอัสสาทะที่ว่า, ที่นี้เรามาไปอร่อย คือมีอัสสาทะในอารมณ์; อารมณ์นั้นเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ก็เท่ากับเราไปกินเหยื่อของความยึดถือ.

อัสสาทะแห่งอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ ใอนั้นแหละ ตัวการละ, ไปรู้จักเถอะ; คือ “ความอร่อยที่ได้รับจากอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งแห่ง ความยึดถือ”, บทนิยามมันมีเท่านี้.

ฉะนั้น ถ้ายังพอใจในอัสสาทะนี้อยู่ ก็ยังเป็นคนชอบอร่อยในอัสสาทะ นี้อยู่ จะไม่มีหวังดอก, ไม่มีหวังที่จะละความยึดมั่นถือมั่น. ฉะนั้น มันต้องรู้จัก อัสสาทะนี้พอ ที่จะเห็นเป็นของที่อันตราย, เป็นศัตรู เป็นผู้ทำลาย, เป็นผู้ทำให้เกิดความทุกข์.

ถ้าเรายังอร่อยในอัสสาทะของอารมณ์อยู่ ก็ไม่มีหวังที่จะปล่อยวางดอก, ความปล่อยวางมีไม่ได้. พพอใจในอัสสาทะนั้นอยู่ ไม่มีทางที่จะดับตัวตนได้; เพราะอัสสาทะคือความอร่อยนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกในถัดไปว่า อู่อร่อย, ภูมิ ของอร่อย ภูมิดครองสิ่งอร่อย ภูแสวงหาสะสมปัจจัยแห่งความอร่อย.

อัสสาทะนี้จะสร้างความรู้สึกว่า ตัวตนผู้อร่อยเสมอไป; ฉะนั้น เมื่อ ยังมีอัสสาทะ มันก็ดับตัวตนไม่ได้ ยังต้องยึดถือตัวตนอยู่เรื่อยไป, เรียกว่าถ้า

ยังพอใจในอัสสาทะของอารมณฺ์ อันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถืออยู่แล้ว, อย่าไปหวังเลยว่าจะปล่อยอะไรได้, อย่าไปหวังเลยว่าจะดับตัวตนเสียได้.

หลักการหยุดหลงอร้อย.

ทีนี้ ทำอย่างไรต่อไป ที่จะหยุดหลงไหลในความอร้อย? ตามหลักธรรมในพระศาสนาที่ว่า ให้ดูความอร้อย โดยความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

มักจะสอนกันแต่ให้ดูที่อารมณฺ์ ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; ปรากฏว่าไม่ค่อยสำเร็จดอก. ที่เราจะมาดู รูป เสียง โสภณัฐพะ ธรรมารมณฺ์ ว่าไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานิ มันยังเป็นชั้นนอกเกินไป, ฉะนั้น เราจึงไม่ค่อยประสบความสำเร็จ.

ต้องดูให้ลึกไปกว่านั้น คือดูที่อัสสาทะ อันจะได้รับมาจากอารมณฺ์ นั้น ๆ เพราะว่าเราจะมีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณัฐพะ อะไรก็ตาม มันก็เพื่อเวทนาอันอร้อย; ฉะนั้น ต้องไปดูตรงที่เวทนาอันอรอยนั้น ให้เห็นว่า แม้แต่ความอรอยนั้น ก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา; เห็นไตรลักษณ์ เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของอารมณฺ์ ทั้งหมดนี้ ไม่พอ; ต้องเห็นอนิจจังทุกขัง อนัตตา ของเวทนาอันอร้อย ที่เกิดมาจากรูปเสียง กลิ่น รส โสภณัฐพะนั้นด้วย.

ว่าเป็นชั้น ๆ ไปก็ยังไม่พอ; ก็ว่าภายนอกมันก็มีอยู่; เช่นว่า เงินทองอย่างนี้ เราก็เพื่อความสุข; ฉะนั้น จะปล่อยวางตัวตน จะเห็นแต่อนิจจังของเงินทอง ไม่ได้ ต้องไปเห็นอนิจจัง ของตัวความสุขนั้น ด้วย คือเวทนา ความสุขที่

เป็นเวทนา ที่เป็นจุดศูนย์รวมของสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา. ต้องไปดูที่นั่น ว่านั่นมัน มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา.

ฉะนั้น ในหลักธรรมะจึงเน้นมาก เรื่องให้ดูที่เวทนา ก็คือ ความ อร่อยนั่นเอง. พอเห็นความหลอกลวงของสิ่งที่เรียกว่าความอร่อยนั้นแหละ จิตจะ คลาย, คลายออกจากความยึดมั่นถือมั่น ก็จะถอยหลังกลับ; ฉะนั้น ต้องดูเป็น ชั้น ๆ, เป็นชั้น ๆ เข้าไป.

บุคคลเป็นที่รักที่พอใจ แล้วเขาไปยึดถือความสุข สนุก เอร์ดีอร่อย ที่ ได้จากบุคคลนั้น; นี่มันก็ว่า ความสำคัญมันอยู่ที่อัสสาทะจากบุคคลนั้น, ไม่ใช่ อยู่ที่บุคคลนั้น. ถ้าไปดูเพียงแคบุคคลนั้น มันก็ละความยึดถือไม่ได้; เพราะว่ ใ้อการยึดถือจริง ๆ นั้น มันยึดถือความเอร์ดีอร่อย อันได้รับมาจากบุคคลนั้น ซึ่ง เป็นบุคคลที่รักที่พอใจ.

ฉะนั้น จึงให้มองให้ลึกเข้าไป ถึงอัสสาทะที่เกิดมาจากสัตว์ สังขาร อันเป็นที่รักที่พอใจ : สัตว์นี้ บุคคลนี้ บุตรภรรยาสามี, สังขารก็ทรัพย์สมบัติ แก้วแหวนเงินทอง หรืออะไรก็ตาม; สัตว์, สังขาร มันกินความหมด อันเป็นที่ รักที่พอใจ มันมีหน้าที่ให้อัสสาทะ –ความอร่อยทางจิตใจ, แล้วก็ไปยึดถือใน อัสสาทะ จึงยึดถือบุคคล. ถ้าบุคคลนั้นไม่ให้อัสสาทะอะไร ก็จะไม่มีการรักหรือ ยึดถือ.

ฉะนั้น ท่านจึงสอนให้ดูที่เวทนา อันจะได้มาจากสัตว์ สังขาร อันเป็น ที่รักที่พอใจ เพื่อจะละความยึดถือในอัสสาทะ ที่เป็นเหยื่อของกิเลสเสียได้.

ทีนี้ก็ต้องดูให้เห็นไตรลักษณ์ในอัสสาทะ ว่าความอร่อยนั้นเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, มีความหลอกลวง. สิ่งที่เราชอบใจที่สุด เอรีคอร่อย แก่ใจที่สุด รู้สึกยึดมั่นถือมั่นที่สุด, สิ่งนั้นมีความหลอกลวง คือหลอกลวงให้เรา เป็นทุกข์.

นี่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความหมายยังต้องไปอีกไกลจนถึงว่า เห็นว่านี่มันหลอกลวง, ความสุขเป็นของหลอกลวง, หลอกให้เราหลงยึดถือ แล้วก็ เป็นทุกข์เพราะมัน. นี่มันไม่ยากเกินไป แต่ไม่มีใครอยากมอง, ไม่มีใครอยากจะ มองให้เห็นว่า สิ่งเป็นที่รักที่พอใจนี้เป็นอันตราย เป็นศัตรู หรือเป็นของ หลอกลวง. เขาจะมองไปแต่ในทางที่ให้มันน่ารักน่าพอใจ น่ายึดถือ นำหลงไหล ยิ่งขึ้นเสมอ.

ฉะนั้น ให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความเป็นของหลอกลวง ที่มีอยู่ใน สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความรักความพอใจ; มันเป็นของเหนียวแน่น เพราะสะสม มาอย่างเหนียวแน่น. แม้จะเห็นแล้ว มันอาจจะลงความเห็น ว่า ไม่เอา ไม่เอาละ; แต่ใจมันยังเอาอยู่นั่นแหละ เพราะว่ามันคนละส่วน; ยิ่งการคิดนึกพิจารณาโดย เหตุผลแล้ว ยิ่งไม่คอยพอ เหตุผลมันหลอกได้.

ขอภัย ขกตัวอย่างที่มันจะประหยัดเวลาว่า ความยึดมั่นมันเหนียว แน่น ปราบกว่า สามิไม่ซื้อหรือภรรยาเป็นชู้ หย่ากันเลย, ไปศาลหย่ากันเลย มัน ก็หย่าได้แหละ. แต่ในใจมันยังอาลัยอาวรณ์ ชนิดที่ถอนไม่ออกอยู่อีกมากมาย; นี่มันคนละเรื่องกันอย่างนี้.

ฉะนั้น ต้องมีการเห็นด้วยปัญญาถึงที่สุด มันจึงจะถอนออกได้หมด. ใ้สัตว์ สังขาร ที่ถ้าเราเคยรักใคร่ยึดถือ เป็นตัวเป็นตนของตนนี้ มันก็เหนียวแน่นไม่แพ้ฝ่ายความรักกิเลสนี้. ฉะนั้น แม้จะพิจารณาเห็นไตรลักษณ์บ้าง มันก็ตัดความยึดถือไม่ได้ เพราะมันเห็นไม่พอ. ฉะนั้น จึงมีหน้าที่ที่จะต้องดู จนเห็นจริงและพอ, เห็นอย่างแจ่มแจ้งและเพียงพอ.

สมาธิจิตเป็นเครื่องมือที่จะดู.

ที่ว่า ดู-ดู ในที่นี้ ก็คือไ้ที่เขาเรียกกันว่า วิปัสสนา เขาเรียกกันอย่างไพเราะเพราะพริ้งว่า วิปัสสนา คำคำนี้แปลว่า ดู เห็น อย่างแจ่มแจ้ง; วิ แปลว่าแจ่มแจ้ง, ปัสสนา แปลว่า ดู, วิปัสสนา แปลว่า ดูอย่างแจ่มแจ้ง. ถ้าไม่เรียกว่า วิปัสสนามันไม่ค่อยขลังนะ หรือจะไม่สนใจเสียอีก; แต่มันสิ่งเดียวกันแหละกับที่ว่าดูอย่างแจ่มแจ้งนั่นแหละ คือ วิปัสสนา.

เราดูอย่างแจ่มแจ้งไม่ได้ เพราะว่าเรายังไม่มีเครื่องมือจะดู; ถ้าเราจะมีเครื่องมือเพื่อจะดู เราก็สร้างขึ้นมาซิ คือจิตที่เป็นสมาธิ. จิตที่เป็นสมาธินี้ จะเป็นเครื่องมือสำหรับจะดู ให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง; ฉะนั้น พยายามทำจิตให้เป็นสมาธิเท่าที่เราจะทำได้ โดยสำรวจตามธรรมดานี้ก็ได้, โดยตั้งหน้าตั้งตาปฏิบัติ ตามระเบียบวิธีที่มันถูกต้องนะ จนจิตเป็นสมาธิได้ตามพอใจ, จิตเป็นสมาธิได้ตามที่เราพอใจ นี่ก็คือเครื่องมือที่จะดู.

ฉะนั้น จงไปทำจิตให้เป็นสมาธิตามสมควรเสียก่อน อย่างมาก อย่างน้อย อย่างสูงสุด อย่างไม่สูงสุดก็สุดแท้; แต่ต้องมีความเป็นสมาธิพอสมควรก่อน. นี่ คือเครื่องมือที่จะดู.

ที่นี้ก็มาดูจริง ๆ จัง ๆ นี้เรียกว่าวิปัสสนา; ก็ดูที่ตรงนั้นแหละ, ดูตรงที่ว่าอัสสาทะมีความอโรยแล้วผูกพันจิต ให้เกิดตัวกู-ของกูขึ้นมา เป็นเจ้าของ.

เฮ้, จะบอกเสียก่อนว่า คำว่ากู-คุณี่ วิปัสสนาหรือ ดู ๆ นี้ ไม่ใช่การคิดค้น ไม่ใช่การคำนวณ ไม่ใช่การพิจารณา; มันมันเป็นอีกเรื่องหนึ่งนะ. ดูต้องการให้ดูเฉย ๆ, ให้ดูเฉย ๆ. อย่าไปคิด, อย่าไปคิดนำ, อย่าไปเอาตำรามาคิดนำ, เอาอะไรมาให้มันมากเรื่อง ซึ่งเป็นการพิจารณาไปตามเหตุผล; อย่างนี้ยังไม่ใช่วิปัสสนา. วิปัสสนา-ดูเท่านั้น, ดูเท่านั้น; ขอให้ดูเท่านั้น มันเป็นอย่างไร ดูมันเท่านั้น. มันเป็นอย่างไรก็ดูมันเท่านั้น อย่าไปคิดนำอะไรกับมัน.

ฉะนั้น วิปัสสนา นี้แปลว่า ดูอย่างแจ่มแจ้ง ไม่ใช่คิดนำ. ต้องดูด้วยจิตที่เป็นสมาธิ; เพราะว่าถ้าจิตไม่เป็นสมาธิ มันไม่อิสระที่จะดู มันทนต่อสิ่งทีมากกระทบหรือมาสัมผัสไม่ได้. ต้องทำจิตเป็นอิสระ คือจิตเป็นสมาธิ, แล้วจิตนี้ก็เข้มแข็งพอที่จะดู.

ดูเมื่อกำลังมีเรื่อง เรื่องอโรย อยู่ในจิตใจ เรื่องทุกข์โศกอยู่ในจิตใจ, เรื่องอะไรที่รุนแรงอยู่ในจิตใจ; โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหลงไหลในรสอโรย ทางอารมณ์ ทางเพศ ทางอะไรก็ตามนั้น, เมื่อเวลานั้นแหละให้ดูเข้าไปที่สิ่งนั้น โดยไม่ต้องคิดนำอะไรหมด; ดูตัวอัสสาทะที่มีอยู่ในขณะนั้นให้เห็นตามที่เป็นจริง

ไปก่อนเถอะ. ดูทีแรกคงเห็นไม่หมด; แต่ว่าดูตามที่เป็นจริงอย่างไร, ดูที่เป็นจริงอย่างไร, เป็นจริงอย่างไร มันค่อยมากขึ้นเอง.

อัสสาทะเกิดขึ้นมาอย่างไร? อัสสาทะตั้งอยู่แล้ว มีฤทธิ์เดชอย่างไร? อัสสาทะค่อยซาลง ค่อยเจียบไปอย่างไร? นี่ดู, เดียวก็จะพบข้อเท็จจริงที่ว่า โอ๊ย, มันเป็นเรื่องชั่วคราว หลอกหลวง มายา, ไม่มีสาระอันใดที่จะยึดถือได้; แล้วก็ดูกัน อย่างที่เรียกว่า แดกฉานแหละ, คือว่าดูเห็นได้ทั้งโลกแหละ ว่าจิตใจของเราโง่เท่าไรอย่างไร, จิตใจของผู้อื่นมันก็เป็นอย่างนั้น.

ดูจิตตนเองให้แจ้ง จะระงับฤทธิ์ของอัสสาทะได้.

เราต้องดูจิตใจของเราให้เห็น ว่าเป็นอย่างไร โดยชัดแจ้งเสียก่อน, แล้วมันถึง่ายที่จะรู้ เชื่อได้ว่าจิตใจของผู้อื่นก็เป็นอย่างนั้น ซึ่งมันเป็นคนเหมือนกัน. จะดูเห็นกันว่า(ดูจนเห็นกันว่า)ทั้งโลกมันบ้าอย่างนี้กันทั้งหมดแหละ.

นี่มันจะมีอำนาจพอที่จะระงับฤทธิ์เดชของอัสสาทะ หรือเสน่ห์ของ อารมณฺ์; จนกระทั่งเห็นว่าไอ้อร่อยสูงสุด ที่เขาเรียกว่าวิเศษที่สุด อร่อยที่สุดนั้น ที่แท้มันก็เป็นเพียงความรู้สึกตามธรรมชาติธรรมดา ที่เกิดอยู่แก่ระบบประสาท ของคน.

เมื่อมีอะไรมา กระตุ้นเท่าไร ประสาทนั้นมันก็รู้สึกอัสสาทะเท่านั้นแหละ. ถ้ามันกระตุ้นสูงสุด มันก็สูงสุดเท่าที่มนุษย์มันจะเป็นได้, หรือสัตว์เดรัจฉาน มันจะเป็นได้. ปังจัยทางกามารมณฺ์มากกระตุ้นเท่าไร มันก็มีอัสสาทะสูงสุดเท่านั้น,

มันไม่มากไปกว่านั้น, แล้วมันก็เกิดแก่ระบบประสาทตามธรรมชาติ ตามธรรมดา
ที่มันจะต้องเกิดตามธรรมชาติ.

ในร่างกายเรามีระบบประสาทสำหรับรู้สึก; ถ้ามีอะไรมากระทบ มา
กระตุ้น มันก็รู้สึก มันจะสูงสุดไปกว่าธรรมชาติไม่ได้. ฉะนั้น ก็เห็นว่า อ้อ,
มันเท่านั้นเอง, เรียกว่า เป็นเพียงความรู้สึกเกิดขึ้นแก่ระบบประสาท ตาม
ธรรมชาติเท่านั้น.

ความอรร่อยปรุงให้เกิดรู้สึกตัวเราอรร่อย.

ที่นี้ก็ดูให้มันละเอียดลงไปว่า เมื่อรู้สึกอรร่อยสุดเหวี่ยงสูงสุดนั้น อย่า
เข้าใจว่ามันมีตัวตน ที่จะเป็นผู้รู้สึกอยู่ก่อน. ใ้ันนี่คือความโง่ของเรา เราจะไป
หลงเอาว่า เรามีตัวตนสำหรับรู้สึก ในความเอรีดอรร่อยสูงสุดนั้นอยู่ก่อนแล้ว; แต่
ตามหลักธรรมะนั้น ความรู้สึกอรร่อยสูงสุดนะ มันปรุงให้เกิดความรู้สึกว่า มีตัว
เราผู้อรร่อย.

นี่ฟังดูแล้วมันไม่ค่อยจะมีเหตุผล; เพราะว่า นี่กำลังพูดว่า ความอรร่อย
มีก่อน แล้วผู้รู้สึกอรร่อยมีทีหลัง. นี่เด็ก ๆ จะไม่ค่อยเชื่อ; เพราะเขาเอาของ
ภายนอกทางวัตถุเป็นหลัก ต้องมี(จึงว่า)สิ่งมีชีวิตผู้กระทำก่อน จึงจะมีการกระทำนี้ ที่
เราเห็นทั่ว ๆ ไป.

แต่เรื่องหลอกลวงอันลึกซึ้งของกิเลสนี้ ไม่ใช่เช่นนั้น. ความ
เอรีดอรร่อยมีตามธรรมชาติ ตามระบบประสาท ตามธรรมชาติ, เป็นความรู้สึก

เอรีดอร์อยสูงสุด, แล้วความรู้สึกนี้จะปรุงเป็นความรู้สึกคิดนึกว่า กู ๆ ๆ กูอร้อย, กูเป็นเจ้าของความอร้อย กูก็จะสะสมแสวงหาปัจจัยแห่งความอร้อยต่อไปนี่; เรื่องมันกลายเป็นว่า ผู้กระทำมาทีหลังการกระทำ.

นี่มันเป็นเรื่องที่ใช้ร่วมกันอยู่กับเรื่องทางภายนอก ทางเบื้องหน้า ทางโลก ๆ : ทางเบื้องหน้าของธรรมชาตินี้ มีผู้กระทำก่อนการกระทำ; ทีนี้ทางเบื้องหลัง ของธรรมชาติอันลึกซึ้งนี้ มีการกระทำก่อนตัวบุคคลผู้กระทำ. เพราะฉะนั้น ตัวบุคคลผู้กระทำนั้น เป็นเพียงมายา; นั่นแหละคือความเป็นอนัตตาของบุคคลตัวตนผู้กระทำ.

ถ้ามันเป็นของจริง มันก็มีอยู่ก่อน และตลอดเวลา; นี่มันเพิ่งเกิด เมื่อมีความรู้สึกเวทนาอันสูงสุดแล้ว จึงเกิดความคิดว่าตัวกูเป็นผู้อย่างนั้นอย่างนี้. ไอ้ตัวกูนั้นมันเป็นเพียงความคิด เป็นความยึดถือ, ไม่ใช่ตัวจริง ไม่ใช่ของจริง.

นี่เรื่องเบื้องหลังของธรรมชาตินี้ มันลึกซึ้งเข้าใจยาก มันก็มีอยู่อย่างนี้; เห็นว่าตัวตนนั้นไม่มีอยู่, เพิ่งมีเมื่อมันไปหลงในความรู้สึก, ความรู้สึกนั้นปรุงให้เกิดความคิดว่าตัวตน.

อัสสาทะเป็นผู้กระทำแก้จิต ให้จิตโง่งงเกิดความรู้สึกว่าตัวตน : มันมีอวิชชา - ความไม่รู้ตามที่ เป็นจริงเกิดขึ้น หรือเข้ามาเกี่ยวข้องกับจิตนี้ เมื่อจิตกำลังสัมผัสสิ่งที่มีความเอรีดอร์อย หรืออัสสาทะ, แล้วความโง่งงนั้นมันก็นำจิตไป, นำจิตไปให้ว่ามี คิดว่าตัวตน, แล้วก็ยึดมันถือมัน, แล้วก็มีการกระทำเป็นกรรม : กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม อะไรยึดเชื้อออกไป เพราะอวิชชานั้น.

มนุษย์ทุกข์มากเพราะคิดได้มากกว่าสัตว์.

นี่คือความที่ว่า มนุษย์ก็ยังมีปัญหามาก, แล้วมนุษย์มีสมองเฉียบแหลมว่องไว ก็ขยายปัญหาได้มาก, เลยมีความทุกข์มากกว่าสัตว์เครื่องจักร. นี่พูดเพื่อเป็นเครื่องให้เอาไปคิดนึก ให้เกิดความสลดสังเวชได้ ว่ามนุษย์นี้มีความทุกข์มากกว่าสัตว์เครื่องจักร เพราะมีมันสมองเฉียบแหลมว่องไว ในการที่จะคิด จะปรุง จะแต่ง ยิ่งกว่าสัตว์เครื่องจักร.

ฉะนั้น เรามนุษย์นี้ก็เลยเป็นทาส เป็นทาสแก่กามารมณ์ยิ่งกว่าสัตว์เครื่องจักร. สัตว์เครื่องจักรจมอยู่ในกองทุกข์น้อยกว่า ในเวลาอันสั้นกว่าคนน้อยกว่าคน. คนคิดได้มาก ปรุงแต่งได้มาก เพราะฉะนั้น ก็มีความทุกข์ได้มาก แล้วยาวนานกว่าสัตว์เครื่องจักร. ลองไปสังเกตดูให้ดีเถอะ ไม่ใช่ว่าจะแกล้งค่าคน.

คนมีมันสมองสูงมาก มันทำอะไรได้มาก เพราะฉะนั้น ถ้าทำผิดมันก็ผิดได้มาก. สัตว์เครื่องจักรมันมีมันสมองน้อย มีสมรรถภาพน้อย เพราะฉะนั้น มันคิดได้น้อย; เพราะฉะนั้น มันจึงไม่อาจจะเป็นทุกข์ได้มากเหมือนคน.

คนต้องมีธรรมะช่วย.

ทีนี้คนถ้าว่าไม่รู้ธรรมะ ไม่มีธรรมะแล้ว มันสมองที่วิวัฒนาการมากนั้น มันจะนำไปหาความทุกข์ที่มาก. ฉะนั้น ต้องมีธรรมะเข้ามาช่วย ประคับประคองให้พอ ให้อันสมองของคนจึงจะเดินไป ในทางที่จะไม่เป็นทุกข์,

กับทุกข์; แล้วเราก็จะได้เปรียบสัตว์เดรัจฉาน ดีกว่าสัตว์เดรัจฉาน สูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะเหตุนี้; เพราะเหตุว่าธรรมะเข้ามาช่วยประคับประคองคน ประคับประคองจิตใจหรือมันสมองของคนให้เข้าไปในทางที่ว่า ไม่ต้องเป็นทุกข์ และมีประโยชน์มาก. ฉะนั้น คนก็ดีกว่าสัตว์เดรัจฉานมากจริงเหมือนกัน.

แต่ถ้าทำผิดในเรื่องนี้ เพราะไม่มีธรรมะเข้ามาประคับประคองแล้ว คนนี้จะเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน, จะทนทุกข์มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน, จะกลายเป็นบาปไปเสีย. การที่ได้เป็นคนนี้ จะกลายเป็นบาปไปเสีย เพราะว่าคน ๆ นั้น ไม่สามารถจะเอาธรรมะเข้ามาประคับประคองชีวิตจิตใจ; ความเป็นคนของเขาเลย กลายเป็นทุกข์มากกว่าสัตว์ ซึ่งมันคิดไม่เป็น มันสมองมันแคบ มันคิดได้น้อย มันเลยเป็นทุกข์ได้น้อย.

มนุษย์ควรรู้จักวิมุตติและนิพพาน.

ฉะนั้น เราเป็นมนุษย์ทั้งที ก็อย่าให้ต้องอายแก่สัตว์เดรัจฉานเลย; เราเป็นมนุษย์ทั้งทีก็ขอให้รู้จักวิมุตติและนิพพาน กันตามสมควรเถิด.

วิมุตติ คือหลุดจากการบีบคั้นของธรรมชาติอันลึกซึ้งนี้, อัสสาทะอันมีพิษฤทธิเดชมากนัก มันผูกพันจิตใจ มันเผลอลนจิตใจ. เราควรจะได้หลุดพ้น ตามสมควร แล้วเราควรจะมีนิพพาน คือความเย็น. นิพพาน แปลว่าเย็น, มีความเย็นตามสมควร. จิตใจนี้ถ้าไฟไม่เกิดขึ้นมันก็เย็นตามธรรมชาติ.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมชาติแห่งจิตนี้เป็นประภัสสร คือแจ่มใส รุ่งเรือง แวววาว; แต่ว่าจิตนี้เศร้าหมองแล้ว เพราะอุปกิเลสเป็นอาคันตุกะเข้ามา. เมื่อไรกิเลสเกิดขึ้นในจิต เมื่อนั้นจิตก็สูญเสียประภัสสร, แล้วก็สกปรก เศร้าหมอง มีคัมภีร์ ร่ำร้อน. อย่าให้กิเลสเกิดขึ้นได้ จิตนี้ก็ประภัสสรอยู่ในตัวมันเอง; หมายความว่า จิตนี้จะเย็น เพราะไม่มีกิเลสอยู่, แล้วจะร้อนเมื่อมีกิเลสเกิดขึ้น.

ฉะนั้น เราระวังไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น จิตนี้ก็เย็น อาการเย็นนี้เรียกว่า นิพพาน. อาการที่หลุดจากอำนาจของกิเลสนี้เรียกว่า วิมุตติ, ให้จิตหลุดมาจากอำนาจของกิเลส ความเอรีคอร่อยสุดเหวี่ยงนั้น อย่างมาครอบงำจิตใจเราได้ นี้เรียกว่าวิมุตติ. เมื่อไม่มีกิเลส เราก็เย็น ที่เย็นนี้เรียกว่านิพพาน. ความจริงเราก็มีเย็นเป็นนิพพาน เพราะกิเลสไม่ครอบงำอยู่เป็นพื้นฐาน, ไม่ใช่ว่ากิเลสเกิดทุกลมหายใจเข้าออก ตลอดวันตลอดคืน. นี่ย่ำลำเอียงนะ อย่าไปเชื่อคนบางคนที่พูดว่า เรามีกิเลสตลอดวันตลอดคืน.

ถ้าเรามีกิเลสตลอดวันตลอดคืนจริง เราเป็นบ้าแล้ว ตายแล้ว ไม่ได้มานั่งพูดกันอยู่ที่นี้หรอก. สำหรับเวลาที่กิเลสไม่ครอบงำนั้นมันมีอยู่มากกว่า, เราจึงพอทนได้ สบายอยู่ได้ ไม่เป็นบ้า แล้วก็ไม่ได้ตาย; เพราะเวลาที่ว่างจากกิเลสมันก็มีอยู่ เวลานั้นมันเย็น, อย่างน้อยที่สุดก็คือ เวลาที่เรานอนหลับนั้นแหละ กิเลสไม่ได้รับกวน ช่วงขณะนั้น ก็เย็นอยู่ขณะนั้น; ถึงเวลาที่เรานอนไม่ได้หลับ เราอยู่อย่างนี้ก็ไม่ใช่ว่ากิเลสมันเกิดอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก มันมีเวลาที่ว่างจากกิเลสตามสมควร แล้วเราก็เย็นอยู่ตลอดเวลา นั้น.

ฉะนั้น ควรดูให้คึนะ เรารอดชีวิตอยู่ได้ หรือว่าไม่เป็นบ้าหรืออะไรนี้ เพราะอำนาจของพระนิพพาน; พระนิพพานที่มีอยู่เป็นระยะ ๆ สั้น ๆ นี้ คือสงบอยู่ได้ เย็นอยู่ได้ ในระยะสั้น ๆ นี้. พระคุณของนิพพาน ให้เราไม่ต้องเป็นบ้า ไม่ตาย; ถ้ากิเลสเกิดอยู่ตลอดเวลาเราก็ต้องเป็นบ้า เราจะต้องตาย; หรืออย่างน้อยจะต้องเป็นบ้า. ที่เราไม่ต้องเป็นบ้า หรือไม่ตายนี้ เพราะพระคุณของพระนิพพาน ปราภฏอยู่เป็นระยะ ๆ ๆ. คือเวลาที่เราร่วงจากกิเลสบ้างนั่นเอง; มันต้องใช้คำว่า “บ้าง” เพราะมันไม่ตลอดเวลา แต่ว่ามันได้มีอยู่จริง อยู่ที่นี้ เด็ชวนี้ อยู่กับเราที่นี้ และเด็ชวนี้. พระนิพพานนี้คุ้มครองเรา ไม่ให้ต้องตาย ไม่ต้องให้เป็นบ้า.

ที่นี้เราก็ขอบคุณพระนิพพาน โดยการขยาย, ขยายเวลาที่มันเย็น หรือไม่มีกิเลสที่นั้น ให้มันมากออกไป; เช่นวันหนึ่งว่างจากกิเลสเพียงสองสามชั่วโมง เราก็ขยายให้มันหลายชั่วโมงออกไป, หลายชั่วโมงออกไป, หลายชั่วโมงออกไป, ติดต่อกันจนไม่มีเวลาที่เกิดกิเลส มันก็จบเรื่อง; นั่นแหละคือพระนิพพานโดยสมบูรณ์, พระนิพพานโดยสมบูรณ์ ไม่มีช่องให้กิเลสเกิดขึ้น.

เด็ชวนี้มันเกิดเป็นครั้งคราว เอ้า, เราทำอะไรไม่ได้ ก็ยอมแพ้ไปก่อน; แต่เราจะทำการต่อสู้อให้มันน้อยลง ๆ, ให้เวลาที่กิเลสเกิดขึ้นแก่จิตแล้วร้อนเป็นไฟนั้น ให้เวลานั้นมันน้อยลง. เวลาที่มันไม่เกิดเย็นสบายนั้น ให้มันยาวออกไป ให้มันขยายยาวออกไป ในวันหนึ่ง ๆ, จนกระทั่งว่ามันไม่เกิด และไม่ร้อนเลย เป็นพระนิพพานที่นี้และเด็ชวนี้ได้.

เห็นเบื้องหลังของธรรมชาติจะเห็นสูญญตา.

เบื้องหลังของธรรมชาติลึกซึ้งอย่างนี้; ขอให้สังเกตดูให้ดี. เราจะมองให้ถึงเบื้องหลังของธรรมชาติ จนไม่หลงไหลในอะไร, ไม่เห็นเป็นนั่นเป็นนี่ อย่างที่เขาบัญญัติว่าอย่างนั้น สมมติว่าอย่างนี้ ยึดถือว่าอย่างนั้น ยึดถือว่าอย่างนี้. นั่นเป็นความผิดพลาด เป็นความโง่ เป็นความหลง; มองเห็นว่า โอ๊ย, ทั้งหมดนี้เป็นสังขาร มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เป็นไปตามการปรุงแต่ง, เป็นกระแสแห่งการปรุงแต่ง; แต่ละอย่างๆ นั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่เป็นตัวตนของมันเอง. เพราะฉะนั้น มันจึงว่าง เรียกว่าสูญญตา ว่าง.

จาง่ายๆ หน่อยก็ว่า : ดินก็ว่างจากดิน น้ำก็ว่างจากน้ำ ลมว่างจากลม ไฟว่างจากไฟ รูปว่างจากรูป เวทनाव่างจากเวทนา ต้นไม้ก็ว่างจากต้นไม้ ก้อนหินนี้ก็ว่างจากก้อนหิน บ้านเมืองก็ว่างจากบ้านเมืองมหานครก็ว่างจากมหานคร ป่าดงพงไพรก็ว่างจากป่าดงพงไพร; จิตจะเหินวไปทางไหนพบแต่ความว่าง. นี้คือด้านใน ด้านลึกของธรรมชาติ.

ส่วนด้านนอกนั้น เต็มไปด้วยตัวตน-ของตนอย่างนั้นอย่างนี้ สมมติอย่างนั้นสมมติอย่างนี้ บัญญัติอย่างนั้นบัญญัติอย่างนี้, แล้วก็ยึดถือ เอาเป็นทุกข์ตลอดเวลา. นี้ด้านหน้า หรือเบื้องหน้า ด้านนอกของธรรมชาติ เราก็หลงกันอยู่ตลอดเวลา.

ทีนี้เบื้องหลัง ด้านในของธรรมชาตินั้น ก็คือจริงของธรรมชาติ, ไม่มีตัวตน ไม่มีอะไรที่ควรยึดถือ ไม่มีอะไรที่อาจจะยึดมั่นถือมั่น ไม่ควรที่จะยึดมั่นถือมั่น, ให้จิตมันว่างจากความยึดมั่นถือมั่น; เพราะว่าสิ่งทั้งปวงว่างจากความควรยึดมั่นถือมั่น; สิ่งทั้งปวงว่างจากความหมายแห่งตัวตน, ว่างจากความเป็นไปได้ ที่จะยึดมั่นถือมั่น. นี้เรียกว่าเห็นด้านในของธรรมชาติ.

เห็นด้านนอกมีตัวตน เห็นด้านในว่างจากตัวตน; เห็นด้านนอกทุกอย่างหยุด เป็นตัวเป็นตน เห็นด้านในทุกอย่างไหล ไม่มีความเป็นตัวเป็นตน. อย่าไปหลงจับฉวยเข้าที่สิ่งใด; เพราะว่ามันจับฉวยไม่ได้ ถ้ายังขึ้นคือไปจับฉวยมันจะมีความทุกข์ มันจะกัดเอา. นี้พูดให้ง่าย ๆ อย่างนี้.

ธรรมชาติทั้งหลายนี้ ถ้าไม่ยึดถือก็ไม่ใช่ไร; เรามีไว้ใช้ มีไว้กิน หามาใช้หามากิน แต่อย่ายึดถือ. เงินทอง ทรัพย์สินสมบัติ ข้าวของ ก็ศึกษาให้รู้จักวิธีหา วิธีใช้ วิธีกิน แล้วไม่ต้องยึดถือ ก็ไม่ใช่ไร. หามาไว้สำหรับยึดถือ มันก็กัดเอาตลอดเวลา; เอาไปเก็บไว้ที่ธนาคาร แต่แล้วก็ยังมาสูมอยู่บนหัวใจของคนที่เป็นเจ้าของ ก็คือคนนั้นมันโง่เอง จะทำอย่างไรได้ มันก็ต้องเป็นทุกข์แหละ.

ฉะนั้น จักเสียให้ถูกต้องตามระเบียบ ตามกฎหมาย ตามธรรมชาติ ตามอะไร แล้วไม่ต้องยึดถือ, หากก็ต้องไม่ยึดถือ, ได้มาก็ไม่ยึดถือ, เก็บไว้ก็ไม่ต้องยึดถือ, บริโภคใช้สอย กินอยู่ ก็ไม่ต้องยึดถือ; นี้คือด้านใน ที่เป็นความถูกต้องของธรรมชาติ.

พินิจเห็นเช่นนั้นเองที่เบื้องหลังของธรรมชาติ.

วันนี้あたมาพูดถึงเรื่อง เบื้องหน้าเบื้องหลังของธรรมชาติ ในลักษณะ
อย่างนี้. เบื้องหน้ามันหลอกเราทั้งนั้น เบื้องหลังมันจริง แต่เราเข้าไปไม่ถึง;
ฉะนั้น ขอให้มองทะลุเบื้องหน้าเข้าไปถึงเบื้องหลัง ก็ว่างโดยประการทั้งปวง,
ใช้อีกคำหนึ่ง ที่ฟังง่ายกว่า มันเป็นเช่นนั้นเอง, เป็นเช่นนั้นเอง, มันว่างจาก
ตัวตนเช่นนั้นเอง, แล้วก็ไม่ต้องยึดถือ. อะไรเกิดขึ้น; โอ๊ะ, มันเช่นนั้นเอง.
อย่าไปเสียน้ำตาของมัน, อย่าไปโกรธแค้นเป็นยักษ์ เป็นมารกับมัน คือไม่ยินดี
ยินร้าย กับสิ่งใด; ให้มันว่างจากตัวตน มันเป็นเช่นนั้นจริง.

นี่ยอดสุดของพระพุทธศาสนา ไปจบลงที่ความว่าง; แม้แต่พระนิพพาน
ก็ว่างจากความเป็นพระนิพพาน; แม้แต่ความว่าง มันก็ว่างจากความว่าง, ว่างจาก
ความเป็นความว่าง.

นี่เรียกว่า จิตนี้หลุดพ้น จิตนี้มันเข้าถึงอมตธรรม, เข้าถึงพระนิพพาน
อันเป็นนิรันดร เข้าถึงความไม่ตาย ไม่เจ็บ ไม่ไข้ ไม่ป่วย ไม่อะไร เป็นนิรันดร;
เรื่องก็จบแหละ : จบลงที่ความว่าง มีจิตใจอยู่ด้วยความว่าง เพราะเห็นความว่าง
ของสิ่งทั้งปวงอยู่เสมอ. นี่เป็นสิ่งที่สูงสุดของพุทธบริษัท จะไม่เกิดความทุกข์เลย.

การบรรยายในวันนี้ เป็นการบรรยายครั้งสุดท้าย ของคำบรรยายชุดเรื่อง
ธรรมชาติ, แล้วก็หยุดสามเดือนฤดูฝน ไม่มีบรรยาย; สามเดือนแล้วจึงจะมี
บรรยายทุกวันเสาร์อีก.

เอาละ, ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย จะได้สวดบท
พระธรรม ในแบบคณสาชยาย, ส่งเสริมกำลังใจ ในการปฏิบัติธรรม ของท่าน
ทั้งหลาย; ตั้งใจฟังให้ดี ๆ ให้สำเร็จประโยชน์อีกครั้งหนึ่งเถิด.

ดำเนินการจัดพิมพ์โดย

ธรรมทานมูลนิธิ หน้าสวนโมกขพลาราม

๖๘/๑ หมู่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๒, ๔๓๑๕๙๖ - ๗, ๔๓๑๖๖๑ - ๒, โทรสาร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๙๗

พิมพ์ที่ธรรมสภา

๑/๔ - ๕ ริมถนนบรมราชชนนี กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐

โทร. ๐ - ๒๔๔๑ - ๑๕๓๕, ๐ - ๒๔๔๑ - ๑๖๐๔ โทรสาร. ๐ - ๒๘๘๘ - ๗๘๔๐

เจ้าพระยาเป็นพ่อค้า.

- ๑ เกิดในตระกูล "พานิช" บรรพบุรุษ ทำการค้า, ตัวเองก็เคย บัดนี้ไปสืบนามเป็น พ่อค้า ทางวิเศษ ในนามว่า พุททพาล, เป็นคนเฝ้า ของพระ-พุทธเจ้า แต่งงาน กับ นาง สีดาภรรยาของอึ่งกว่ามาในพม่า แต่ไม่รู้จัก รู้กันก็คบ.
- ๒ ทำสิ่งดีต่อพระ ตามแบบของพระ-พุทธเจ้า มีใช้ตาม แบบพระ-เพณีกะ ซึ่งเป็นเรื่อง ที่ขจัดทุกข์หรือทุกข์ โลก; ทำสิ่งดีทำไว้ เพิ่มขึ้น ตามควร แม้ยังไม่ถึงที่สุด แต่ประโยชน์อัน และประโยชน์ผู้อื่น ในโลกนี้ ได้ เป็นที่พอใจ ชื่นชอบเหมือนสิ่งสูง กว่าคนธรรมดา มากด้วยเรื่องก็ดี.
- ๓ มีทั้งคำประจำถิ่น ชื่อ สอนไม่ถูกพลา ฯลฯ, นายของมีสีดาภรรยา, มีสิ่งดี ชื่อ "ธรมะสิมปะน" สำเนาบอก ทุกชั้น ทุกวัย ทุกชนิด ทุกเพศ, อึ่งกว่า เข็ม สรรพสิ่งดี.
- ๔ แต่ก็มีเหมือนกัน ที่บางคนมีสีดาใจ แล้วเขา ว่า นายของปลอม, นางกับคำ สอนทำสิ่งดีไว้ มี ภัยภัยสิ่งดีของเขา แต่ทั้งนี้ของเขาก็มีสิ่งดี ด้วย มีคนสนใจ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ.
- ๕ มีสิ่งดี ทำมาค้า ขายสูง กว่าปีแล้ว ก็ยังไม่ทำสิ่งดี มีอะไรดีของ เขาการค้า กลัวจะขายไม่ดี แต่แล้วค่อย ๆ ใจไว้ ไม่กลัวเสียมีสิ่งดีอีก, ที่อบรมผู้อื่นให้ ให้เข้าใจ สามารถเห็น รอยตาม ได้ จำนวนหนึ่ง
- ๖ ขอบใจ ทำนุบำรุง นาน ของ-รับจากเจ้าพระยา สอนให้ เป็น คนดี อึ่งกว่า ในเจ้าพระยา และ-ฐานะของเจ้าพระยา รวมใช้กัน นี้ดี ที่สุด อึ่งกว่า ใจไป, ๓๓๓!

บันทึก

หนังสือชุด "ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส" เท่าที่ได้จัดพิมพ์ขึ้นไปในพระพุทธศาสนา
มาจนถึงวันนี้ มีรายชื่อ และเลขหมายประจำเล่ม ดังนี้ :-

ลำดับพิมพ์	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๑)	พุทธประวัติจากพระโอบุษฐ์	๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๖]
(๒)	อิทัปปัจจยตา	๑๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๖]
(๓)	สันตเสตัพพธรรม	๑๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๔)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๑	๓๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕)	พุทธิกจริยธรรม	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖)	ขุมทรัพย์จากพระโอบุษฐ์	๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๑๐]
(๗)	โอสราเรตัพพธรรม	๑๓.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๘)	พุทธจริยา	๑๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๙)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๑	๑๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๐)	มहितลธรรม	๑๗.ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๑)	บรมธรรม ภาคต้น	๑๙	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๒)	บรมธรรม ภาคปลาย	๑๙.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๑๓)	อานาปานสติภาวนา	๒๐.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๖]
(๑๔)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๑	๓๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๕)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๑	๓๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๖)	ค้ำยธรรมบุตร	๓๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๗)	ฆราวาสธรรม	๑๗.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๑๘)	ปรมัตตสภาวะธรรม	๑๔.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๑๙)	ปฏิบัติปาปริทรรศน์	๑๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๐)	ธรรมบรรยายระดับมหาวิทยาลัย เล่ม ๒	๓๖.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๑)	สุญญตาปริทรรศน์ เล่ม ๒	๓๘.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๒)	เตกัจจกธรรม	๑๗.ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๓)	โมกขธรรมประยุกต์	๑๗.ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๔)	ศารทกาลิกเทศนา เล่ม ๑	๒๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๕)	ศีลธรรม กับ มนุษยโลก	๑๘.ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๖)	อริยศีลธรรม	๑๘.ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๗)	การกลับมาแห่งศีลธรรม	๑๘.ก	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๒๘)	ธรรมสังขสงเคราะห์	๑๘.ข	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]

ลำดับพิมพ์	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๒๙)	ปฏิจสงมุปบาทจากพระโอบฐู	๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๕]
(๓๐)	ธรรมะกับการเมือง	๑๘.๑	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๑)	เยาวชนกับศีลธรรม	๑๘.๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๒)	เมื่อธรรมครองโลก	๑๘.๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๓)	ไถวัลยธรรม	๑๒.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๓]
(๓๔)	อาสาฬหบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๔	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๕)	มาฆบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๖)	พระพุทธคุณบรรยาย	๑๑.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๗)	วิสาขบูชาเทศนา เล่ม ๑	๒๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๘)	ชุนนุมลื้ออายุ เล่ม ๑	๔๒.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๓๙)	ธรรมบรรยายต่อทางสุนัษ	๓๙.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๐)	เทคนิคของการมีธรรมะ เล่ม ๑	๓๗.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๑)	อะไรคืออะไร?	๓๗.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๒)	ใครคือใคร?	๓๗.๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๓)	อริยสัจจากพระโอบฐู	๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๔]
(๔๔)	ราชาภโฏวาท	๓๙.๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๕)	กข กกา ของการศึกษาพุทธศาสนา	๑๔.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๖)	ธรรมะเล่มน้อย	๔๐	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๗)	ใจความแห่งคริสต์ธรรมเท่าที่พุทธบริษัทควรทราบ	๔๔.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๘)	ธรรมปาฏิโมกข์ เล่ม ๒	๓๑.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๔๙)	หัวข้อธรรมในคัมภีรอน และบทประพันธ์ของ "สิริवास"	๔๒.๓	
(๕๐)	ฟ้าสาธระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๑	๔๖.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๑)	ฟ้าสาธระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒	๔๖.๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๒)	ชุนนุมลื้ออายุ "พุทธธรรม"	๓๒	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๓)	สมถวิปัสสนาแห่งยุคปรมาณู	๑๔.๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๔)	นวกานุสาสน์ เล่ม ๑	๓๙	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๕)	สันติภาพของโลก	๑๘.๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๖)	ธรรมะกับสัญชาติญาณ	๑๕	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๗)	ธรรมศาสตร์ เล่ม ๑	๔๐.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๘)	อตั้มมยตาประยุกต์	๑๒.๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๕๙)	ธรรมะในฐานะวิทยาศาสตร์	๑๕.๗	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖๐)	อตั้มมยตาประทีป	๑๒.๖	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖๑)	อตั้มมยตาปริทัศน์	๑๒.๓	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]

ลำดับพิมพ์	ชื่อหนังสือ	เลขประจำเล่ม	
(๖๒)	สันติปฏิญญาธรรม	๑๓.ข	
(๖๓)	พุทธธรรมประยุกต์	๑๗.๑	
(๖๔)	สัมมัตตานุภาพ	๔๐.ฉ	
(๖๕)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๒	๑๖.ก	
(๖๖)	โพธิปักขิยธรรมประยุกต์	๑๔.ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖๗)	คู่มือการศึกษาพุทธศาสนา	๔๐.ข	
(๖๘)	อานาปานสติบรรยาย-อภิปราย-สัมมนา-สาริต	๒๐.ค	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๖๙)	พัลลิกไตรเทศนา	๒๕.ง	
(๗๐)	ตุลาการิกธรรม เล่ม ๓	๑๖.ข	
(๗๑)	คู่มือที่จำเป็นในการศึกษาและปฏิบัติธรรม	๔๐.ข	
(๗๒)	ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ	๓๗.ง	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๗๓)	มนุสสรธรรม	๑๗	
(๗๔)	พุทธวิธีชนะความทุกข์	๑๔.๑	
(๗๕)	หลักพุทธศาสนาที่ยังเข้าใจผิดกันอยู่	๑๔.ฉ	[พิมพ์ถึงครั้งที่ ๒]
(๗๖)	ปัญหาแห่งมนุษยภาพ	๑๗.ฉ	
(๗๗)	เทคนิคของการมีธรรมะ เล่ม ๒	๓๗.๑	

**ผู้บริจาคทรัพย์ในการพิมพ์ และผู้ร่วมมือช่วยเหลือทุกท่าน
ขออุทิศกุศลแก่สรรพสัตว์**

๑ มีนาคม ๒๕๕๑

[โปรดช่วยค่าพิมพ์ ธรรมะคือเรื่องของธรรมชาติ เล่มละ ๓๐๐ บาท]

